mtatkki
Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az Europeana felhasználói szabályzatát.

FORRÁSOK A ROMÁNIAI MAGYARSÁG TÖRTÉNETÉHE

Máthé János
MAGYARHERMÁNY KRONOLÓGIÁJA
(1944–1964)

PRO-PRINT
2008

KÖZREADJA:
LÁSZLÓ MÁRTON

MÁTHÉ JÁNOS:
MAGYARHERMÁNY KRONOLÓGIÁJA
(1944–1964)

FORRÁSOK
A ROMÁNIAI MAGYARSÁG TÖRTÉNETÉHEZ

A sorozat szerkesztőbizottsága:

Bárdi Nándor
György Béla
Hunyadi Attila
Lönhardt Tamás
Nagy Mihály Zoltán
Vincze Gábor

Máthé János

MAGYARHERMÁNY KRONOLÓGIÁJA

(1944–1964)

Közreadja, a háttér tanulmányokat és a jegyzeteket írta:

László Márton

Pro-Print Könyvkiadó
Csíkszereda, 2008

A kötet az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet
és a Pro-Print Könyvkiadó közös könyvkiadási programja keretében készült.

A kötet megjelenését
a Communitas Alapítvány támogatta

A kötet tanulmányai:
László Márton

Lektorálta:
Stefano Bottoni
Juhász Pál

Felelős szerkesztő:
Bárdi Nándor

Borítóterv:
Miklósi Dénes

© László Márton

© Pro-Print Könyvkiadó

ISBN 978-973-8468-73-3

TARTALOM

Máté János munkássága 8

Adottságok 8
A vezető 11
Az „osztályellenség” 12
A ’70-es, ’80-as évek 16
A közéleti szereplő 17
Értékrend és világkép 22
A helytörténész 26
Az idős ember 30
Szimbólum szerep 33

Bevezetés Magyarhermány kronológiájához 35

Máthé János: Magyarhermány kronológiája (1944-1964) 41

Securitate dosszié- és a tevékenységtípusok 197

Máthé János megfigyelési dossziéja 201

1. Az 1954. évi vizsgálat 202
2. Adatgyűjtés. 1961. február 4. – 1962. április 24. 203
3. Előzetes ellenőrzés. 1967. március/1968. április 5. – 1969. február 4. . . . 207
4. Adatgyűjtés. 1968. április 5. – 1969. február 4. 209
5. Megfigyelés. 1969. február 5. – 1970. május/július 220
6. Adatgyűjtés. 1970. május 30./július 3. – 1971. április 4. 225
7. Felügyelet. 1972. november 3. – 1983. április 11./május 10. 240
8. Megfigyelés. 1983. április 11./május 10. – 1986. május 27. 243

Összegzés – Máthé János és a Securitate 252

Függelék
Iratok Máthé János hagyatékából 257

1. Feljegyzés a két világháború között Magyarhermányban történt erőszakos áttérítési kísérletekről. 257
2. Máthé János leírása a Focşani-i táborban lévő fiának a meglátogatására tett kísérletéről 260
3. Közbirtokossági székház építése 261
4. Társas, közös gazdaság szervezése 269
5. A Hangya szövetkezet 276
6. Máthé Jánosnak a kisbaconi Benedek Elek emlékház avatásán mondott beszéde. 285

7. Máthé János beszéde a baróti népi egyetem tanfolyamának nyitóünnepségén. 287
8. Humor a népi demokráciának nevezett kommunizmus idejéből 292

Máthé János munkáinak bibliográfiája 297
Mutatók 299
Rezümé 317
Rezumat 318
Summary 319

A kötet a Máthé János: *Magyarhermány kronológiája* című kézirat köré épült. Ezt az alapmunkát egészítik ki a szerzővel és munkásságával foglalkozó tanulmányok, a szerző más, kiadatlan írásai, és Máthé János állambiztonsági dossziéjának elemzése.

A most közlésre kerülő kronológia szerzőjéről, Máthé Jánosról és életútjától fia, Máthé István és családja szolgált adatokkal. Ők mentették meg az elkobzástól Máthé János hagyatékának egy másik részét is, és őrizték meg a rendszerváltozásig. Ők segítettek a tényfeltárásban és az interjúk készítésében is.

Köszönet a segítségükért és tisztelet a bátorságukért!

A kötet elkészítésében segítettek: Asztalos László, Bárdi Nándor, Demeter László, György Béla, Hegyi Géza, Juhász Pál, Keserű Katalin, Kovács Árpád, Kovács Borbála, Kovács Mária, Lajtai László, Nagy Botond, Pál-Antal Sándor, Sárándi Tamás, Somorjai Szabolcs, Stefano Bottoni, Szabó Miklós, Tóth-Bartos András, valamint a Maros Megyei Könyvtár és a Teleki Téka munkatársai.

Továbbá más, nevük mellőzését kérő személyek.

Köszönöm!

Ugyanitt külön köszönöm szüleimnek a munka elvégzésében nyújtott támogatást.

Bukarest, 2007. december

László Márton

Máté János munkássága

Adottságok

Máthé János 1898. október 4-én született az erdővidéki Magyarhermányban, a család legkisebb gyerekeként.[1] Édesapja Máthé János a tehetősebb gazdák közé tartozott.[2] Első feleségétől, Baló Annától hat gyereke született, de közülük hárman kiskorukban elhunytak.[3] A felnőttkort megért gyerekek: az 1884. június 1-én született Sándor (református esperes lett Kolozsváron); az 1892. szeptember 17-én született Julianna, (ő soha nem ment férjhez testi hibája miatt, az atyai szülőházban élte le életét) és János.

Baló Anna 1907-ben elhunyt, Máthé 1909-ben újra megnősült, de ebből a házasságból gyereke nem született.[4]

Idősebb Máthé János 4 évet járt kollégiumba, az 1800-as évek második felében községi bíró és megyebíró volt. Tőle kapta az ifjú Máthé János az indíttatást a tudományos érdeklődésre. „Apám [...] újságokat járatott, nagyon szeretett olvasni, falusi ember létére sok könyvet vásárolt, értékes munkákat hagyott reám, ezekből mint gyermekember kezdtem magamba szívni a szellemi vagyont, amit aztán nem lankadó szorgalommal gyarapítottam."[5] Az édesapa könyvtárából teljes bizonyossággal a századforduló táján kiadott, *Tolnai Világlexikon* és *Tolnai Világtörténelem* sorozatokat lehet beazonosítani, ugyanis ezek némelyikében a „MÁTHÉ Magyarhermány" pecsét található.[6] Egy beszélgetésben elmondta, hogy: „édesapjától nyert örökség a múlttal való foglalkozás."[7]

A magyar történelem, a múlt iránti érdeklődés másik forrása a község volt: „Az első világháború kitörése idején még többen is éltek Magyarhermányban, akik Gábor Áront jól ismerték [...] ezek a szabadságharcos veteránok nyári ünnepnapokon a kiskapuk elé ülve, téli estéken pedig a szabadtüzelő, lobogó lángja mellett

---

1 Erdővidék egy délkelet-erdélyi kisrégió, földrajzilag a Baróti-medencével esik egybe. Erdővidék az egykori Miklósvárszék, Bardoc fiúszék, valamint Felső-Fehér vármegye vonatkozó területének huszonöt települését foglalja magába: Barót, Bölön, Bölönpatak, Nagyajta, Középajta, Miklósvár, Köpec, Köpecbánya, Bibarcfalva, Bodos, Kisbacon, Nagybacon, Magyarhermány, Szárazajta, Zalánpatak, Uzonkafürdő, Felsőrákos, Olasztelek, Bardoc, Erdőfüle, Székelyszáldobos, Vargyas, Ágostonfalva, Ürmös, Apáca. (Bővebben lásd: Demeter László: *Erdővidék*, www.erdovidek.ro, Letöltés: 2007. szeptember)

2 Született 1853. február 9-én, elhunyt 1923. szeptember 28-án.

3 Máthé Mózes, Anna és Anna két-, illetve egyéves korukban hunytak el.

4 Az életrajzi adatokat a magyarhermányi református egyházközség családkönyvéből Hegyi Géza református lelkész adta meg, akinek ezúton köszönöm a segítségét.

5 Danciu Katalinhoz, a *Brassói Lapok* munkatársához 1982. december 6-án írt levél. Máthé János Kézirathagyatéka (a továbbiakban: MJKH) – Levelezés

6 A Máthé Zoltán, (Máthé János unokája) tulajdonában lévő, a nagyapjától kapott könyveket 2007. márciusában tekintettem meg Baróton. Több másik könyvben az „Ifj. Máthé János Magyarhermány" pecsét található, ezek lehettek a történész Máthé János saját könyvei.

7 Informare, 1969. május 23. Arhiva Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (a továbbiakban: ACNSAS), Dosar individual (a továbbiakban: Dosar ind.) nr. 6598, vol. 2. f. 49.

az összegyűlt, figyelemmel hallgató fiatalabb nemzedéknek és nekünk, serdülő korúaknak mondották el emlékeiket negyvennyolc híressé vált novemberi napjairól. [...] A mosolygós arcú öreg honvéd a mi társaságunk kedvéért még élte alkonyán is énekelte a 48-as honvédnótákat [...]" emlékezett vissza Máthé János.

Az élő emlékezet mellett nagy hatást gyakoroltak Máthé Jánosra a falu könyvtárából az 1848-as forradalmat leíró, hazafias szellemű regények is.[8] Az olvasmányok és az élő történelemnek ezek az élményei adhattak indíttatást a történelem iránti érdeklődésre.

Az ifjú Máthé János 1904-ben kezdte tanulmányait.[9] Egy forrás szerint jó magaviseletű, közepes képességű tanuló volt.[10] Ekkori baráti társasága a falu azonos anyagi helyzetű, tehetősebb gazdáinak gyerekeiből tevődött össze.[11] A helybeli négyosztályos elemi iskola elvégzése után, 1908-ban édesapja a székelyudvarhelyi református kollégiumba íratta be, de négy év után Máthé János tanulmányai anyagi okokból megszakadtak.[12]

1916-ban, tizennyolc évesen behívták a hadseregbe. A székelyudvarhelyi 82-es (székely) ezred géppuskásaként harcolt az első világháborúban.[13] 1917 nyarán Grozeşti mellett súlyosan megsebesült, amiből majdnem egy évig tartó kórházi kezeléssel épült fel, de a hadseregből leszerelték.[14] A háborúban szerzett lábsérülése miatt élete végéig enyhén bicegett. Meg is gyűlölte a háborút: „Megengedjen a világ, de ha tőlem függne és a népek felett hatalmam volna, könyörtelenül összeszedném a hosszú frakkos, ravasz diplomatákat és a verekedhetném vörössujtásos nadrágú hadfiakat, s felvinném őket legalább egy esztendőre a havasba favágni, hogy ott aztán a világ zajától nem háborgatva legyen idejük eddigi munkájukat egymás között megvitatni és eddigi nézeteltéréseiket – ha másképpen nem megy – egymás fejbeverésével elintézni. Ne az emberiség legértékesebb korosztályainak a tankok, bombák elé küldésének felkészítésével foglalkozzanak. Tapasztalatból beszélek. Az első világháború alatt mint gyermekember (a 17. évemet öt hónappal hagytam volt el) virágos sapkával mentünk ki a frontra, s

---

8 „Azóta sem olvastam, de most is szinte szószerint el tudnám mondani, mit mondott Szeredai János kapitány a lengyel határon a sztrecskói tetőt védő diákhonvédeinek, mikor az orosz ezred körülfogta őket." [Valószínűleg a „Hős fiúk" vagy a „Diákhősök 1848-ban" könyvekből idéz.] *Magyarhermány monográfiája* 210-211. p.

9 *Magyarhermány monográfiája* 2. p.

10 'Miklós' informátor jelentése szerint. Az információértéke kérdéses, mert pl. Máthénak a helybeli iskolában folytatott tanulmányait 1903–1913 közé teszi. Raport de investigații. Magyarhermányi Milícia-őrs. 1961. április 19. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 26.

11 'Miklós' informátor jelentése szerint. Nem kizárt, hogy „osztályellenség"-ként próbálták beállítani, de valószínűbb, hogy már az iskolában rögzült a falu társadalmi rendje. Raport de investigații. Magyarhermányi Milícia-őrs. 1961. április 19. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 26.

12 Máthé János a hagyatékban található egyik levelében ír erről: „négy középiskola után, mivel helyi viszonylatban nagyobb földbirtokkal rendelkeztünk és édesapám a túlhajtott munka miatt kifáradt, a gazdálkodás mellett kellett maradjak." Részlet Máthé Jánosnak valószínűleg a vargyasi Máthé Ferencnek írott leveléből. MJKH – Levelezés

13 *Magyarhermány monografiája* 173-174. p.

14 Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Megyei Tükör* 1969. május 3., 8. p.

tizenegy hónapi gyötrő lövészárokélet után két súlyos lövéssel, egy sátorlapba belefordítva, virág nélkül hoztak ki a tűzvonalból."[15]

Máthé János – nősüléséig – a családi házban lakott. 1922. december 26-án vette feleségül a magyarhermányi Boda Irmát (szül. 1904. március 13.). Első házasságából két fia született, 1926-ban Sándor, 1929-ben János.[16] Felesége 1934. február 15-én a „lelkiismeretlen kezelés miatt" gyermekágyi lázban meghalt.[17]

1936. június 7-én újranősült, az ugyancsak magyarhermányi Szabó Rebekát (szül. 1917. december 13.) vette feleségül, ebből a házasságából született 1937-ben Dénes, és 1938-ban István fia. Második felesége 1940. szeptember 1-én szívbajban meghalt.

1944. július 15-én harmadszor is megnősült, a bibarcfalvi Veres Viktóriát (szül. 1911. február 6.) vette feleségül. Magyarhermányban éltek, felesége előző házasságából származó leányával, Bugyor Gizellával együtt.[18] Harmadik felesége 1956. szeptember 10-i elhalálozása után a rokonság körében, Magyarhermányban élt élete végéig (1986. január 17.).

Milyen ismeretekkel rendelkezett Máthé János?

Német tudását a kollégiumban, vagy a hadseregben sajátította el.[19] Iskolai évei alatt szerzett tudását később autodidaktaként fejlesztette tovább. A kezébe került újságokat, folyóiratokat kijegyzetelte. Fénymásolatokat szerzett azokról a tanulmányokról, amelyek eredetijéhez nem jutott hozzá.

Kiválóan gazdálkodott: „mintagazda" volt, tervszerűen gazdálkodott, vetőmagokat termesztett, amit jó áron adott el.[20] Rendelkezett a korszerű gazdálkodáshoz szükséges gépészeti ismeretekkel is.[21] „Ezermester" volt, a földművelés mellett értett az ácsmunkához, kőfaragáshoz.[22] A szó átvitt és szószerinti értelmében is önmegvalósító ember: saját maga faragta kövekből építette fel házát, akárcsak több más helybeli gazda.[23]

A gyakorlati életben fontos tulajdonságok is kifejlődtek benne, amelyeket ma „életrevalóság"-ként összegezhetnénk: vásárláskor körültekintő, megfontolt, alkudozáskor taktikus.[24] Ismerte az „alkusz" szakma fortélyait: jól tudott érvelni, sikeresen tárgyalt.[25] Üzemvezetői minőségében pedig kapcsolathálóját szélesít-

---

15 *Megyei Tükör* 1970. december 31.

16 Lásd a Máthé János által készített családfát. MJKH – Családi iratok.

17 Máthé János keltezetlen levele valószínűleg a vargyasi Máthé Ferenchez, 3. f. MJKH – Levelezés.

18 Interjú Máthé Istvánnal, Máthé János fiával 2005. május 26-án.

19 „Kevés német nyelvtudásommal is megértettem, hogy Bükszád körül lőtték meg előző nap reggel, ott szakadt el társaitól és ott veszett a holmija is." *Magyarhermány kronológiája* 1944. október 1-jei bejegyzés.

20 Interjú 2005. október 25-én Domokos Gergellyel, született 1931-ben Magyarhermányban.

21 Lásd a cséplőgép és fűtőkazán vásárlásának történetét. *Magyarhermány monográfiája* 214-215. p.

22 „Nagy Sándor nevű aktivista jött ki, lakás és gazdasági udvar vizsgálatot tartott, amikor a szekérszínben meglátta a gyalupadot, a sok ács, kerekes, kőfaragó szerszámot, kérdezte: ezekkel ki dolgozik? – mondtam, hogy én, megmutattam a gazdasági szekereket, ekét, taligát, az épületek alá berakott faragott köveket, lépcsőt, kapulábakat, melyeket én készítettem." *Magyarhermány monográfiája* 46. p.

23 Interjú Domokos Gergellyel 2005. október 25-én.

24 Részletesen leírja, milyen körültekintéssel, utánaérdeklődéssel és vásárlási taktikákkal vásároltak cséplőgépet és gőzkazánt Kolozsváron a szövetkezetnek. *Magyarhermány monográfiája* 214-215. p.

25 „1927 késő őszén folyt Hermányban az öt évenkint sorra kerülő földadó kivetés, a közgyűlés által jómagam és Pető Mózes bácsi lettünk megbízva az adófizetők érdekeinek képviseletével. [...] A fináncok jól értették a szakmájukat, de mi sem szorultunk sarokba, Mózes bácsi olyan természetesen és önképzett ésszel,

hette ki, illetve olyan szervezési tapasztalatokra tett szert, amit vezetőként jól hasznosíthatott.

1928–1933 között termőföldeket vásárolt szülőfalujában.[26] 1934–1940 között üzemvezetőként dolgozott a bodolai erdőkitermelési telepen[27], ezalatt otthoni földjeit a szolgája, Kopacz László művelte.[28] A jövedelmező állását a bécsi döntés miatt fel kellett adnia, mert a telephely Romániában maradt, a szülőfaluja pedig Magyarországhoz került.

Máthé fokozatosan gyarapította vagyonát, a '40-es évek végére a helység egyik legtehetősebb gazdája lett. Az 1950-ben készült kulák-névjegyzék szerint 3 lakóházzal rendelkezett, a névjegyzékben szereplő 8 helybeli gazda közül birtoknagyság szerint a negyedik volt (4,69 hektár szántóföldde és 13,10 hektár kaszálóval). Földjei a faluhoz közeli, jó minőségű szántóföldek voltak.

Állatállománya 1950-ben átlagos volt (2 ökör, 2-4 tehén, 2 sertés, 9 juh, 2 malac); mezőgazdasági felszerelésként 2 szekér, 2 eke, és 2 borona szerepelt.[29]

A vezető

Máthé János a két világháború közötti időszakban a faluközösség egyik vezetője volt. Pető Mózessel együtt ő képviselte a községet az állami szervekkel való tárgyalásoknál, például az adókivetésnél.[30] Volt majorbíró, egészen 1940-ig a közbirtokosság vezetője, a helyi szövetkezet ügyintézője.[31]

Kapcsolatba került közigazgatási vezetőkkel, csendőrökkel, tapasztalatot szerzett az ügyintézésekben, beleértve a lefizetést, megvesztegetés különféle formáit is. Jó ismerőjévé vált a két világháború közötti „állami" szférának: a hivatalnokok, csendőrök, adószedők világának. Széles kapcsolathálója alakult ki: ismert köztisztviselőket, kollégiumi igazgatót, kereskedőket.[32]

---

következetes magabiztossággal megáldott ember volt, hogy akár egy pénzügyminiszter előtt is megállta volna a helyét. Kölcsönös hadakozás, mondhatni veszekedés után megállapodtunk a holdankénti termény-hozamokban, következett a tehertétel, a befektetés: trágya, szántás stb. Az elnök írta egymás alá a tételeket, s amikor összeadta, lecsapta a ceruzát, széttárta a kezeit: De hát uraim, itt az derül ki, hogy maguk ráfizetéssel termelnek, s nemhogy adót tudjunk kivetni, hanem az állam kellene fizessen, amiért megszántsák földjeiket. Az adómegállapításnál Hermány a megyében az utolsó község volt, ehhez hasonló számvetés eddig nem fordult elő. [...] Eredményül megkaptuk a megye területére alkalmazható legkisebb adókulcsot, ami a községre előirányzott földadónál közel százezer leivel lett kevesebb." *Magyarhermány monográfiája* 19. p.

26 Testvérével, Máthé Sándorral 1928. szeptember 25-én, Baló Lajos Vizivel 1930. június 1-én, Pethő Ferenccel 1933. május 7-én kötött adásvételi szerződést szántóföldjük megvásárlásáról. MJKH – Családi iratok

27 Nemes András bodolai erdőkitermelő 1943. január 16-án keltezett hitelesített bizonyítványa Máthé Jánosról. MJKH – Máthé János iratai

28 A szolgákat a tehetősebb gazdák általában egyéves szolgálatra fogadták fel, feladatuk a mezőgazdasági és egyéb munkák végzése volt. Beszélgetés Domokos Gergellyel 2007. augusztusában.

29 Az 1950. október 26-i községi kulák-névjegyzék. MJKH – Dokumentumok.

30 *Magyarhermány monográfiája* 19. p.

31 *Magyarhermány monográfiája* 36. p., 102. p., 214. p. és Raport de investigații. Magyarhermányi Milícia-őrs. 1961. április 19. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 26.

32 „Ismeretségem volt a járási, megyei tisztviselőkkel [...]." *Magyarhermány monográfiája* 38-39. p.; „Az időben [1950-L.M.] Csog Imre a megyei központnál teljesített szolgálatot, idézem az ő leírását az ügyről." *Magyarhermány monográfiája* 43. p.; „A gyűlésről hazafelé tartva találkoztam Lemhényi adószedővel, jó viszonyban voltunk [...]." *Magyarhermány monográfiája* 55. p.; „Levelet kaptam Szabó Andrástól az

Fölmerül a kérdés: vajon ő is átvette-e a megvesztegetés, a kijátszás technikáit? A kronológiában egyetlen említés van, amikor a beszolgáltatás egy részét lefizetéssel intézte el. Az aránytalanul nagy beszolgáltatási kötelezettségek miatt ez volt az egyetlen túlélési lehetőség. A községbeli hivatalviselés folyamán nem volt megvesztegethető. Interjúalanyaim egyike sem említett ilyen esetet, visszaemlékezéseikben inkább Máthé becsületességét hangsúlyozták. Az informátori jelentésekben is mint becsületes, a faluban tiszteletnek örvendő személy jelenik meg.

Magyarhermányban fontos szerepet töltött be azzal is, hogy a törvény ismerőjeként a falubelieknek ő írta meg a különféle adásvételi szerződéseket. Ugyanakkor értelmiségi szerepköre is volt, ő volt a szavak embere, aki az ünnepségeken, búcsúztatókon vagy temetéseken a beszédeket mondta.[33]

1940–44-ben Máthé volt az Erdélyi Párt helyi tagozatának egyik megalapítója és községi vezetője. Ezekben az években háromszor járt Budapesten, de hogy milyen célból, arra csak egyetlen lehetséges utalás van, 1969-ben interjúban említette, hogy kutatott Budapesten is.[34]

Az „osztályellenség”

A kommunista rendszer megszilárdulása után a faluközösségben korábban perifériku helyzetben lévő személyek – akik „átvedlettek” kommunistává, és akiket a hatalom a falu vezetőivé tett – harcot indítottak Máthé János félreállítása érdekében. Első lépésként a faluban nagy tekintélynek örvendő Máthét osztályellenségnek kiáltották ki. 1949/1950-ben kuláknak minősítették.[35] Emiatt különféle gazdasági és társadalmi megkülönböztetések érték őt és családtagjait: kulák-származása miatt eltávolították mostohaleányát a székelyudvarhelyi tanítónőképzőből[36], fia továbbtanulását megakadályozták.[37] 1950-ben a milicista a faluve-

---

udvarhelyi református kollégium volt igazgatójától [...].” *Magyarhermány kronológiája* 1946. december 6-i bejegyzés; „Oancea Teodor ágostonfalvi fakereskedő jó ismerősömmel a szerdai baróti hetivásáron találkoztam [...].” *Magyarhermány monográfiája* 53. p.

33 Máthé János hagyatékában található egy újévi köszöntő vers a következő felirattal: „1923. december 31-én este a magyarherményi református templomban tartott vallásos estélyen szavalta ifj. Máthé János.” MJKH – Máthé János iratai. Amikor Rozsonday Ádámot, a falu református lelkészét áthelyezték, Máthé János búcsúztatta. (Interjú Domokos Gergellyel); „Ma délután temettük el Baróton Hegedűs Lajosnét, községünk három évtizeden át működött kiváló tanítóját. Régi tanítványai nevében búcsúbeszédet mondtam a sírjánál.” *Magyarhermány kronológiája* 1956. március 1-jei bejegyzés. A ’70-es években az odalátogató református püspököt is ő köszöntötte a helybeliek nevében.

34 Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Megyei Tükör* 1969. május 3., 8. p.

35 Máthé János úgy értesült, hogy politikai okokból minősítik a helybeli kommunista párt tagjai kuláknak, mert „támadja a pártot és az elvtársakat”. Hiába tiltakozik: „ki meri azt mondani, hogy a pártot csak egy szóval is támadtam volna, csak a helyi helytelen eljárásokat kifogásoltam, éppúgy mint a gazdák százai” nem mentik fel a kulákság alól. *Magyarhermány monográfiája* 46-47. p.
Máthé János jellemzése az 1950. október 26-i községi kulák-névjegyzékben: „1944. augusztus 23 előtt az Imrédista [sic!] párt [helyi] vezetője. A munkásosztály ellensége, szolgát tartott és [az] erdő kizsákmányolója volt. A jelen pillanatban egy ingadozó és a református lelkész barátja.” A kulák-névjegyzéket 1950. október 26-án állította össze Zsigmond Károly, a községi Ideiglenes Bizottság elnöke és Bálint József, a Román Munkáspárt helyi alapszervezetének titkára. MJKH – Dokumentumok

36 1950. szeptember 25-én zárták ki az iskolából hét tanulótársával együtt. *Magyarhermány kronológiája* szeptember 21-i bejegyzés és *Magyarhermány monográfiája* 42. p.

37 Fia, Máthé István több helyre próbált felvételizni, de nem engedték „mert kaptam a papírt a Néptanácstól,

zető közreműködésével törvénytelenül elvette az íróasztalát.[38] A szövetkezetekben egyes hiánycikkeket nem vásárolhatott meg, mert kuláknak minősítették. Adótúlfizetését – habár kérése jogos volt – nem térítették vissza.[39] A kollektivizálás folyamán a fiával próbálták zsarolni, a belépés érdekében.[40]

Ebben az időszakban az egész család ki volt szolgáltatva a helyi párttagoknak, akik a deportálásukat is tervezték,[41] de a helybeliek segítségével átvészelték ezt a nehéz időszakot.[42] A szolidaritást is megtapasztalhatta: volt szolgáját a helyi vezetők próbálták rávenni, hogy valljon Máthé János ellen, ám az visszautasította.[43]

Máthé János azonban nem volt passzív elszenvedője a hatalom önkényének. Ő, aki a két világháború között elegendő tapasztalatot szerzett a falu közügyeinek intézésében, és ismerte a törvényeket, jogi eljárásokat, amikor csak lehetett, igyekezett a visszaélések ellenében a tulajdonát, igazát, törvényes jogát megvédeni.

---

aláhúzva piros ceruzával: fasiszta kulák az édesapja." Interjú Máthé Istvánnal, Máthé János fiával 2005. május 26-án.

38 „Megjelent lakásomon Botezat őrmester Zsigmond Sándor Ideiglenes bizottság elnök kíséretében, az őrmester kijelentette, szüksége van az íróasztalomra, adjam oda. Az átadást megtagadtam, mire kiabálva fenyegetett, holnap reggel jelentkezzem Bibarcfalván az őrsön, ott majd odaadom. Az elnök szó nélkül hallgatta az erőszakoskodást, sőt kérdésemre azt tanácsolta, adjam oda, különben sok kellemetlenség fog érni. Nem volt mit tennem, az asztalt elvitette." *Magyarhermány monográfiája* 41. p.

39 „Streza adófelügyelő – tegnap és ma – a Farkas adószedő pontatlan könyvelései miatt benyújtott panaszainkat tárgyalta. Pl. az én adófőkönyvi lapom olyan össze-vissza firkált számszemétdomb volt, hogy azon emberfia nem tudott eligazodni, és dacára, hogy az adót minden évben túlfizettették, szakadatlan hátralék volt – mint ez alkalommal is – feltüntetve. Streza úr annyi megállapítást tett, hogy a könyvelést és a nyugtákat összevetve sem tud tiszta képet kapni, de végül mégis kisütötte, hogy 1623 lei »károsodásom« van. – Hát az nem is olyan sok! – mondotta könnyedén a népi demokrácia eme finánc kiválósága, és ezzel adóügyi panaszom el volt intézve." *Magyarhermány kronológiája* 1951. november 24-i bejegyzés.

40 „A környék községeiből összehívták Nagybaconba a katonai sorozásra kerülő fiatalokat – (Hermányból 14-et) – az értesítés szerint »katonai ügyben.« A néptanácsnál egyenként behívták egy szobába és ott egy főhadnagy tolmács segítségével kihallgatta: mennyi földjük van, szülői be vannak-e lépve a közös gazdaságba? – végül belépési nyomtatványt akartak a kezükbe nyomni, hogy a szülőkkel írassák alá. Egyikük sem vette el. A fiatalok mindenike kapott valamilyen biztató nyomást. A tiszt Pista fiamnak pl. azt tolmácsoltatta, hogy az-e jobb, ha szülőid belépnek, vagy pedig a katonai szolgálati időt valamelyik sóbányában vagy ahhoz hasonló helyen kell letöltsd!" *Magyarhermány kronológiája* 1957. december 23-i bejegyzés

41 „Both Soós Károly titkár bizalmasan közölte, hogy készülhetek Rozsondayval együtt a közeli letartóztatásra [...]." *Magyarhermány kronológiája* 1949. október 17-i bejegyzés.
„Bertalan Katalin írnoknő bizalmasan közölte feleségemmel, hogy Zsigmond elnök és Farmos titkár arról tárgyaltak, rábeszélik feleségemet, költözzék el, mert engem a télen felszámolnak. Katalin később a leányomnak mondotta: Te – mondd meg anyádnak, költözzetek haza, mert hanem titeket is elvisznek vele." *Magyarhermány kronológiája* 1950. október 1-i bejegyzés.

42 „Kifizettem 800 leit, melyet Szentkeresztbányán dolgozó gyermekeim gyűjtöttek össze a keresetükből és barátaik kölcsönéiből, s azt János fiam az éjjel kerékpáron haza hozta." *Magyarhermány kronológiája* 1952. február 24-i bejegyzés. Domokos Gergely apjától egyízben a beszolgáltatás teljesítéséhez rozsot kért és kapott Máthé János, amit később megadott. Interjú Domokos Gergellyel 2005. október 24-én.

43 Máthé János a szolgájának Kopacz Lászlónak egy időszakban nem tudott fizetni, ennek fejében később egy házat vett neki. Amikor az '50-es években leégett ez a ház, a helybeli pártvezetők rá akarták venni Kopacz Lászlót, hogy vallja azt, hogy Máthé János gyújtotta fel a házat. „De az azt válaszolta: Hogy valljam ezt, mikor ő vette?" (Interjú Domokos Gergellyel 2005. október 24-én.) A Kronológia egyik bejegyzése is megerősíti, hogy a volt szolgáktól adatokat gyűjtöttek gazdáik ellen. „Fülöp titkár úr az irodára idézte, és egyenként kihallgatta azokat, akik a múlt időkben mint gazdasági cselédek a gazdáknál szolgáltak, hogy milyen bánásmódban részesültek. »Ugye kizsarolta? – ugye nem fizette ki a bérét? – ugye nem adott ételt? – ugye a pajtába hálatta? – ugye éjjel is dolgoztatta?« – és ezekhez hasonló kérdésekre akart igenlő válaszokat és írásbeli nyilatkozatokat kicsikarni sikertelenül." *Magyarhermány kronológiája* 1952. június 12-i bejegyzés.

Mindez néha sikerrel járt: 1953-ban megakadályozta, hogy mások beszolgáltatási kötelezettségét ráterheljék.[44]

Amikor 1949-ben meg akarták büntetni, mert a saját árpaterméséből hordott be a csűrjébe, helyszíni szemlét kért, és bebizonyította, hogy alaptalanul vádolták.[45] 1950-ben megakadályozta, hogy az Ideiglenes Bizottság elnöke törvénytelenül költözzön be a házába, mert felismerte a hamisított kiköltöztetési utasítást.[46]

A kulákká nyilvánítás hatalmas gazdasági terheket rótt Máthéra. Amikor nem tudott eleget tenni a beszolgáltatási kötelezettségeknek, következett a bírósági eljárás. 1950. május 24-én, és 1951. szeptember 3-án a Székelyudvarhelyi Törvényszék 10.000 és 8000 lej büntetést rótt ki rá gazdasági szabotázsért, minden bizonnyal a beadási kötelezettségek nem teljesítése miatt.[47]

1951. november 16-án újra beidézték a Székelyudvarhelyi Törvényszékre, mert nem tett eleget a tejbeadási kötelezettségének. A tárgyaláson felmentették, amit a törvényszék ügyésze megfellebbezett.[48] A fellebbezést a Marosvásárhelyi Táblabíróság tárgyalta 1952. január 24-én, és ott szintén felmentő ítéletet kapott.[49]

Egy újságcikkben így emlékezett vissza erre az időszakra: „A személyi kultusz idején, némely – mondhatni: rosszakarattal működő – helyi korifeus nyilvánvalóan bigott működésének bírálata miatt kuláklistára jutottam. Ez a következő évek során anyagilag annyira megrendített, hogy a múlt évtized megfeszített munkájára volt szükség valamelyes helyrehozására. Nem szeretném újra átélni, s szívesen elfelejteném."[50]

Mindazonáltal Máthé János nem szűnt meg aggódó figyelemmel követni a község közéleti dolgait. Míg más falusfelei a félelemtől nem mertek megszólalni, ő 1949-ben gyűlésen szólalt fel a felsőbb szerveknél nagy befolyással bíró tanító ténykedése ellen, amikor az veszélyeztette a község kultúrházának felépítését.[51]

Talán hasonló ténykedése, és közösségi befolyása miatt lett a helybeli hatalmasságok szemében uszító, lázító személy, az a közvéleményformáló, aki a falu lakosságát a rendszer ellen hangolja.[52] Ez nem fedi a valóságot, mert – az interjúk

---

44 „A kirovásoknál visszaélések is voltak, az ember itt is ott is hallja a suttogó hírt, ami az iroda ajtókon belülről szivárog ki, egyesek a tűzhöz közelebb ülőknek a tételeit lehúzták, másoknak felrakták. Velem is ilyesmi történt, mikor az 1952. évi 1800 kiló pityóka beszolgáltatást 1953-ra 3528 kilóra, a 472 kg húst 780 kilóra emelték. Írásban felülvizsgálatot kértem, két nap múlva a titkár az irodába hivatott, közölte, hogy a kirovásnál tévedés történt, a pityókát 1058 kilóval, a húst 156 kilóval csökkentették." *Magyarhermány monográfiája* 50. p.

45 *Magyarhermány kronológiája* 1948. augusztus 15-i bejegyzés

46 *Magyarhermány kronológiája* 1950. október 1-jei bejegyzés, és *Magyarhermány monográfiája* 42. p.

47 Notă de analiză a cazului „Filozoful". ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 28. és ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 45 v.

48 MJKH – Máthé János iratai Fd. 697.

49 Máthé János hagyatékában megtalálható az idézés, ráírva a tárgyalás határozata. MJKH – Máthé János iratai

50 *Megyei Tükör* 1970. december 31.

51 „[...] senki beszédére nem várva felszólaltam és visszautasítottam az építésbe az építő bizottság címén való beavatkozást. Amíg beszéltem, S. úr szorgalmasan jegyzett, ami az udvarhelyi *Szabadság* című lapban 1949 április 16-án elmondottakat elferdítve jelent meg." *Magyarhermány monográfiája* 108. p.

alapján – például Máthé János a kollektivizálással szembeni ellenállásban nem volt hangadó, csupán „taktikai" tanácsokat adott az őt felkereső falusfeleinek arról, hogy mitől óvakodjanak a beszervezési kísérletek folyamán.[53] (Az interjúk alapján állíthatjuk, hogy a falubeliek kollektív-ellenességét nem kellett külön táplálni.[54] De azt sem szabad szem elől tévesztenünk, hogy Máthé ekkor már a hatvanas éveit taposta, a falu új közvéleményformálói már egy fiatalabb nemzedék tagjai közül kerültek ki.)

A kulákság alól éppen a magyar forradalom kitörésének napján, 1956. október 23-án mentették fel, ezután valamennyivel könnyebb lett az élete. Azt is megérte, hogy a kulákság vádjával őt sanyargató, dologkerülő helyi pártember kegyvesztetté vált, és börtönbe került. [55] Így az élet alkalmat adott egy kis verbális igazságtételre: része lehetett a kimondás felszabadító élményében, a következményektől való félelem nélkül mondhatta szemébe véleményét az őt egykor tönkretevő zaklatónak.

„A rendszer változás után a falu élére került dologkerülő társaság a falu szorgalmas gazdáit – köztük engem is – kulák listára tettek, s tíz év alatt anyagilag tönkre tettek, gyermekeimet nem tudtam iskoláztatni, hiába dolgoztunk, mindent kivettek a kezemből, bár sok búzát termeltünk, árpa kenyeret ettünk, de azt is a tusnádi malomból vettem. Az áráért éjjel is fuvarozni jártam. Ezek nem kommunisták voltak, hanem emberüldöző szadisták. Ők, mihelyt a közvagyon a kezükbe került, csáky szalmájával bántak, szerre oda kerültek, ahol a kulcsot más kezeli. Sajnos hosszú időbe telt, amíg oda térültek a dolgok, hogy az egyik, annak idején reám törő nagyszájú alaknak, kit jutalmul a pártból kirúgtak, a börtönviselés után már megmondhattam:

» – Látod-e, ha a tekergés helyett dolgoztál volna, a becsületes emberek sorába állnál, de neked az ingyen élet a más pénzéből kellett. Megkaptad-e, te hitvány!« Rágalmazásért feljelentett (nem őt, hanem a pártot rágalmaztam) úgy írta. A feljelentést a pártnál papírkosárba dobták. Kapcsolatom volt, ezt hamarosan megmondták. Egy újabb találkozásnál ismét lepocskondiáztam. Írhatod a másik jelentést."[56]

Máthé szavaiból az is kiderül, hogy mélyen lenézte ezeket az embereket. Máthé gazdaként határozta meg önmagát, míg a hatalomra jutott személyek nem tartoztak a gazdaközösséghez. Megfogható a vidéki társadalom hierarchiája: a szorgalmával és ügyességével a falu egyik tehetős gazdájává vált Máthé (akit

---

52 „A csizmadiából vedlett pártkiküldött kérdezte, hogy mi az oka a »dolgozó parasztok« távolmaradásának? [...] Rozsonday és Máthé János akadályozzák a párt munkáját!" *Magyarhermány kronológiája* 1949. október 9-i bejegyzés

53 „Fiam, tanácsot adni nem tudok" – mondta Csog Andrásnak, mikor az tanácsért felkereste. „Ügyeljetek magatokra, arra ügyeljetek, ezek abba járnak, hogy politikai dologba keverjenek, hogy tudják – azt mondja – a fületeket megfogni. [...] ügyeljetek magatokra, ne abba járjatok – azt mondja – hogy ellenségei legyetek – [...] – hanem abba járjatok, szeressétek s pártoljátok egymást [...], [ha] esszetartotok, nem tudnak semmit csinálni." Interjú Csog Andrással 2005. október 24-én.

54 Beszélgetőtársaim cinkos hunyorgással mesélték el, hogy irányították a társasgazdaság traktorait olyan szántóterületekre, ahol a vékony talajréteg alatt megbúvó kőtömbökön egykettőre eltörtek a traktorok ekéi.

55 MJKH – Máthé János iratai Fd. 661.

56 Részlet Máthé János egyik leveléből, a címzett valószínűleg a vargyasi Máthé Ferenc. MJKH – Levelezés

érdemeiért és képességeiért választottak faluvezetővé) lenézi a nem földműves foglalkozású helyi pártvezetőket, akik csak párttagságuknak köszönhetően jutottak előre, pontosabban foglalták el az ő helyét.

A pártaktivistákat szintén megvetette, nemcsak azért, mert leszegényítették a falu népét, hanem mert – önmagától eltérően – biztos megélhetés nélküli, kiszolgáltatott embereknek tekintette őket.[57]

A '70-es, '80-as évek

Az '60-es évek végi, a kisebbségeknek tett engedmények időszakában új lehetőségek nyíltak meg az idős ember előtt. A történelmi kutatásaihoz szükséges adatok gyűjtését kiterjesztette Magyarországra is. Több nyilvános közszereplésére is sor került, neve többször felbukkant a korabeli romániai magyar sajtóban.[58] Többször közölt magyar nyelvű lapokban, és egy terjedelmesebb helytörténeti tanulmányt is közölt az 1978-ban megjelent *Változó valóság* című tanulmánykötetben.[59]

De az időszak elmúltával súlyos árat fizetett a népszerűségért és a magyarországi kapcsolataiért. Egy olyan ember, aki magyarországi közintézményekkel levelezett, azoktól dokumentum-másolatokat kapott és történelemkutatással foglalkozott, nem kerülhette el az állambiztonságért felelős szervezet kitüntető figyelmét. A '80-as években a Securitate házkutatást tartott nála.[60] Összegyűjtött iratainak, dokumentumainak jó részét elégette, más részét elkobozták, valamennyit a rokonok elrejtettek.

Nehéz lemérni, hogy pontosan milyen hatással volt rá a megfigyelés és az állambiztonsági, rendőrségi zaklatás. Az 1950-es évek gazdasági diszkriminációját (a megnövelt beszolgáltatásokat és adóterheket) szorgalmas munkával, és némi segítséggel ki tudta védeni. Azonban a hetvenes évek „személyre szabott" zaklatása más volt.

Talán a munkája megőrzése szándékának tudható be, ahogyan Magyarhermány monográfiájának 1982-ben befejezett változatában írt a párt 1950-es évekbeli tevékenységéről.[61] Úgy állítja be saját helyzetét, mint akit a helyi párttagok

57 „– Itt nincs mit beszélgetni, hét vagy nyolc esztendeje, hogy mind csak beszélnek, ennek most vége, be kell lépni a szocialista gazdaságba, aki nem akar, azt a fene megeszi! Így beszélt ez a szerencsétlen éhenkórász, akit egy-kétévenként úgy dobálnak a tartomány egyik sarkából a másikba, mint ahogy a szél a falevelet röpíti ide-oda." *Magyarhermány kronológiája* 1959. január 7-i bejegyzés.

58 Erről lásd: Máthé János hivatkozási és publikációs jegyzéke. MJKH – Közlései

59 Egy magángazda székely falu életéből. Imreh István (szerk.): *Változó valóság. Szociográfiai tanulmányok*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1978. 199–214. p.

60 Interjú Máthé Dénessel, Máthé János fiával 2005. október 25-én.

61 „A háború mindent kivetett a kerékvágásból, a belső szükséglet mellett a jóvátétel óriási tételei nehezedtek az országra, nem volt irigyelni való a kormányzat és a pártvezetők dolga, kiknek vállán feküdt az elégtételi felelősség." *Magyarhermány monográfiája* 38–39. p.
„Lassan haladt az idő, amíg megértük, hogy a párt testéről kezdték lerázni a nem odavalókat, melyiket félreállították, melyiket börtönnel iskolázták." *Magyarhermány monográfiája* 50. p.
„A nehéz idők lassan elhaladtak a panaszokkal együtt. A szociálizmust építő kommunista párt nagy erőfeszítésekkel, de megküzdött a háborús idők nyomasztó hagyatékával, pedig súlyos örökség volt a leszegényedéssel, az élet minden terén fennálló terhekkel szembenézni." *Magyarhermány monográfiája* 61. p.

törvénytelenül, a párt hivatalos álláspontja ellenében üldöztek. Érvelése alátámasztására Gheorghe Gheorghiu-Dej-től és Ceauşescutól vett idézeteket.[62] Nem valószínű, hogy csak az egyéni túlkapásokat kifogásolta volna a rendszerben, mert a korábban írt Kronológiából egyértelműen kiderül, hogy az egész rendszert, politikai elképzelést és berendezkedést elhibázottnak tartotta.

Máthé János élete végéig földműveslésből élt. A mindennapi munka mellett éjszaka olvasott, jegyzetelt, írt.[63] Napközben szorgalmasan és pontosan végezte a gazdálkodással járó feladatokat, de ha leült írógépe mellé dolgozni, megszűnt számára a külvilág. „Az ökrök nem ettek, mert Máthé János gépel" – állapították meg ilyenkor az éhes állatok bőgését halló falubeliek. Sokszor megtörtént az is, hogy a falubeli gazdák már rég a mezőn dolgoztak, míg Máthé János az éjszakai alkotómunka fáradalmait pihente ki.

A közéleti szereplő

Máthé János egyik korai közszereplésének dátuma és helyszíne: a falu templomában szavalt 1923 szilveszter éjjelén.[64] Három további közszereplésére az alábbiakban számolunk be, a fellelhető dokumentumok és visszaemlékezések alapján.

1940. szeptemberi bevonulás. 1940 szeptemberében, a bécsi döntést követő bevonulás során Erdővidék lakossága nevében Máthé fogadta a magyar csapatokat.[65] Az eseményről nem készült újságcikk, feljegyzés sem került elő, így csak a – részleteiben eltérő – interjúkra támaszkodhatunk a rekonstruálásában.[66]

A bevonuló honvédség fogadására Erdővidék „kapujában", a székelyszáldobosi keresztútnál került sor. Ott sorakozott Erdővidék apraja-nagyja, magyar lobogók alatt, az ünnepségre felállított székely kapu körül várták a bevonuló honvédeket.

„A beteglelkületű emberek uralmát az idő kidobta magából, aztán nem kevés erőfeszítéssel kezdték leverni a párt testéről a falvak életét megmérgező, a párt célkitűzéseit, tekintélyét tevékenységükkel megcsúfoló kiskirályokat." *Magyarhermány monográfiája* 219/a. p.

62 „Közben a rendkívüli idők szülték, hogy egyes felelős állású tisztviselők törvénytelenségekre ragadtatták magukat. Ez az állapot »személyi kultusz« néven került bele a történelembe. Magam is részesültem belőle." *Magyarhermány monográfiája* 41. p.

„A mindent felforgató háború után, az óriási belső és külső szükségleteket csak kemény intézkedésekkel lehetett biztosítani, ez pedig leginkább a földműves népet érte. Ezeknek az időknek a történetéről mondta Ceauşescu pártfőtitkár, hogy a párttagok közül sokan hibákat követtek el." *Magyarhermány monográfiája* 46. p.

„Még ma is meggondolkodtató, milyen gyötrelmeket élt át a falu népe, de a sajtóból értesültünk, hogy a szabadjára kapott személyi uralom nemcsak nálunk éli világát, hanem országos jelenség [...]. Gheorghe-Dej pártfőtitkár a vasúti munkások 1953 évi februári gyűlésén ezeket mondotta: »Az emberek azt beszélik egymás közt, hogy rendkívül bátornak kell lennie annak, aki bírálni akar.«" *Magyarhermány monográfiája* 47. p.

63 Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Megyei Tükör* 1969. május 3., 8. p. és Nagy Pál: Egy falusi tudós: Id. Máthé János. *Új Élet* 1981. 7. szám, 15. p.

64 Máthé János hagyatékában található egy újévi köszöntő vers a következő felirattal: „1923. december 31-én este a magyarherményi református templomban tartott vallásos estélyen szavalta ifj. Máthé János." MJKH – Máthé János iratai.

65 Interjú Máthé Istvánnal, Máthé János fiával 2005. május 26-án.

66 Csog András, Csog Rebeka, Domokos Gergely, Máthé Dénessel 2005. október 24-én és 25-én készült interjúk alapján.

A színes ruhákba öltözött ünneplő, örvendező embertömegtől a feketébe öltözött alsórákosiak ütöttek el. Ők már tudták, hogy településük Romániában marad. „Székely testvérek kaszát, kapát adjatok, hogy meg tudjuk védeni magunkat, hogy tudjuk a hazánkat az anyaországhoz csatolni" ordították fájdalmukban.

Arról, hogy miért pontosan Máthé János köszönthette a bevonulókat, több eltérő történetet mondtak el a interjúalanyok. Egyikük szerint az ünnepségen jelenlevő értelmiségiek, (lelkészek, tanítók) Máthé Jánost találták a legméltóbbnak és jó szónoknak ahhoz, hogy köszöntse a honvédeket. A másik változat szerint a honvédalakulatot vezető alezredes közölte az ünnepség szervezőivel, hogy csupán negyedórás legyen az ünnepség, mert tovább kell masírozzanak, nincs több idejük. Erre a jelenlévő értelmiségiek (papok, tanítók) visszaléptek, mondván: „Beszéljen Máthé János, mert mi hosszú beszéddel készültünk."[67]

Egy harmadik változat szerint az Erdővidéken nagy befolyással bíró Rozsondai Ádám magyarhermányi lelkész javaslatára döntöttek a szervezők úgy, hogy Máthé János mondja az ünnepi beszédet.

Az interjúalanyok emlékezete szerint amikor fellépett a pódiumra, mellette állott kétfelől „egy fehér ruhás fiatalember, és egy székelyruhás lány". Máthé János „olyan beszédet tartott" hogy az alezredes egy alacsonyabb rangú tiszttel odament hozzá, megölelte, és azt mondta: „Drága székely testvér! Huszonkét éve, hogy idegen elnyomás alatt éltek, azt hittük, hogy a székely nemzet elfelejtette a magyar szót." (Egy másik visszaemlékező szerint: „Drága székely testvéreink, ti még ilyen szépen tudtok magyarul beszélgetni?") Máthé János „úgy sírt, mint az eső, azt mondta: mü szívvel-lélekkel erdélyi magyarok vagyunk, de Magyarországgal éreztünk örökké."

Ez az ünnep a bevonuláson túl annak az örömünnepét jelentette, hogy az asszimilációs kísérletek ellenére megmaradtak magyarnak. *Magyarhermány monográfiájá*t olvasva a két világháború közötti időszakból a románosítási és az ortodox vallásra térítés erőszakos kísérleteit ismerhetjük meg.[68] Az ünnep ennek az időszaknak a végét jelezte.

A Benedek Elek emlékház avatóünnepsége. Második jelentős közéleti szereplésére a '60-as évek végén kerül sor. Úgy tűnik, egy gondos koreográfia eredménye az, hogy ekkor lépett nyilvánosság elé. A politikai környezet meghatározó: 1969-ben vagyunk, amikor Ceauşescunak szüksége volt belső helyzete megszilárdítására.[69] Ebben a helyzetben Ceauşescu engedményeket tett a kisebbségeknek: létrehozták a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsát, egy hasonló kirakatszervezetet a német kisebbség tagjainak, a német és magyar nyelvű televíziós műsorok indultak, több kisebbségi nyelvű kiadvány jelenhetett meg.[70] Ebbe a kulturális „lazításban" illeszkedik Máthé János új nyilvános szereplése is.

---

67 Interjú Csog Andrással 2005. október 24-én.

68 Lásd *Magyarhermány monográfiája* 92-92/c. p.

69 1968-ban Románia nem vett részt Csehszlovákia lerohanásában, ezzel szembefordult a Szovjetunió akaratával.

70 Dennis Deletant: *România sub regimul comunist,* Fundația Academia Civică, 1997, Buc., 130-131. p.

Az újonnan (1968-ban) létrehozott Kovászna megyében Sylvester Lajos, a megyei Művelődési és Művészetügyi Bizottság vezetője élénk magyar művelődési életet teremtett. Benedek Elek munkássága jól használható volt ilyen események alkalmával a magyar szimbolikus térfoglalás és nemzeti öntudat erősítésére, mert a román–magyar barátság, a Romániához, a szülőföldhöz való ragaszkodás példájaként lehetett felmutatni. Ezért lehetett több, Benedek Elekkel kapcsolatos művelődési eseményt rendezni és sikerült létrehozni a kisbaconi Benedek Elek múzeumot. Sylvester Lajos a szervezőmunka folyamán ismerte meg Máthé Jánost, akivel többször konzultált az intézmény létrehozása kapcsán.[71]

Ugyanakkor lehetett egy másik ok, amiért felfigyelhettek rá. Máthé János hagyatékában van egy „Kéziratok" feliratú, ma már üres irattartó, amely – a felirat szerint – a következő iratokat tartalmazta:

1968. II. 27. Emlékirat a megyei bizottsághoz a község önálló igazgatása ügyében.

1969. II. 18. Cikk a *Megyei Tükör*nek Bardócszékről.

1969. II. 25. Emlékirat a község közügyeiről Keresztes Zoltán néptanács-elnöknek.

1969. III. 5. Emlékirat a község közügyeiről Király Károly megyei elnöknek.

Egy informátori jelentés szerint a Benedek Elek székházavató ünnepség előtt Benedek Flóra, Benedek Elek író akkor még élő lánya kérte meg Máthét, hogy beszéljen a Benedek Elek Emlékház avatóünnepségén, amit Máthé elvállalt.[72]

Az erről szóló jelentésre egy Securitate tiszt a „Feladatok" résznél beírta: „A kellő pillanatban illetékes személyek tudják meg, mit akar [Máthé] mondani, és befolyásolják pozitív irányba, hogy mit mondjon."[73]

Az emlékházavatón tartandó beszédre Sylvester Lajos is felkérte Máthét, aki nehezményezte, hogy le kellett írnia a beszédét.

Sylvester Lajos Máthéról készített interjúját 1969. május 3-án közölte a magyar nyelvű megyei napilap.[74] Ebben a cikkíró az akkori megyei napilapban mint *„Erdővidék legműveltebb emberét"* mutatta be: *történész, közgazdász, etnográfus, nyelvjáráskutató*. „Hermányi Dienes József, Bölöni Farkas Sándor, Benkő József, Apáczai és Kriza huszadik századi unokája, Erdővidék másik nagyjának, Benedek Eleknek szinte kortársa, s hogy ma nem köztük tartja nyilván a köztudat, talán csak annyin múlott, hogy »kölyökember korában«, a »nagy háború« idején mundérra kellett cserélnie a magyarhermányi mellényt. [...] Fél évszázad alatt egy sort sem írtak róla. Most rajtunk múlik, hogy továbbra is »a kerítés mögött« marad-e, avagy munkái hasznosítható fejezetei azok kezébe jutnak, akiknek szánta."[75] „...ezzel az életrajz-szerű ismertetésével vezetett a közismertség színpadára" - értékelte később Máthé a cikket.[76]

---

71 A Sylvester Lajossal 2005. október 26-án készített interjú szerint.

72 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 50.

73 Eredetiben: „La momentul respectiv prin persoane competente stabiliț[i] ce vrea să spună şi influențat[i] în sens pozitiv ce să vorbească."ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 50., 50 v.

74 Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Megyei Tükör* 1969. május 3., 8. p.

75 Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Megyei Tükör* 1969. május 3., 8. p.

76 Lásd a mellékletben: Máthé János hivatkozási és publikációs jegyzéke.

Sylvester Lajos mint a Kovászna Megyei Művelődési és Művészetügyi Bizottság elnöke, segítette Máthé János munkáinak megjelenését: a következő években sorban jelentek meg Máthé cikkei.[77]

A Benedek Elek Emlékház-avatóra 1969. május 25-én, egy vasárnapi napon került sor. Mintegy 4000-re becsülték a részvevők számát, amely a korabeli viszonyok között komoly tömeggyűlésnek tekinthető.[78] Jelen voltak a romániai magyarság akkori legismertebb közéleti szereplői is: Bajor Andor, Balogh Edgár, Bartalis János, Bálint Tibor, Bözödi György, Domokos Géza, Farkas Árpád, Horváth István, Nagy István, Sütő András, Szabó Gyula, Veress Zoltán.[79] Több más szónok után Máthé Jánost szólították színpadra. Talán ez volt a pillanat, amikor az osztályellenséget végleg, szimbolikusan is rehabilitálták. Az a személy, aki a sajtócenzúra korszakában közlési lehetőséghez jutott, és aki az akkori magyar szellemi elit tagjaivak együtt mondott ünnepi beszédet, az közéleti legitimációt kapott. Újra egy olyan közéleti szerepbe emelkedett vissza, mint 29 évvel azelőtt, 1940-ben. De lássuk az ünnepséget és Máthé Jánost Sütő András szemével:

„Ezután következik Máté [sic!] János bácsi, magyarhermányi földműves. Székely harisnya, fekete kabát, fehér ing, nyakkendő rajta. [...] Feldöccen az öreg a pódiumra, látja, hogy egyedül van, *maga mellé int két legényt, két lányt,* [kiemelés L.M.] s ilyenformán, testőrséggel is ellátva kezdi a beszédét is mondani. Szabadon szól, lobogtatja a papírlapokat, szinte csodálkozik: hogyan kerültek azok a kezébe!"[80] Ha hihetünk a beszámolónak, Máthé János felszólalásakor újjáteremtette a múltat: egy mozdulatával visszarendezte az ünnepi koreográfiát úgy, ahogy 1940-ben volt.

Beszédének egy mondatát ki akarták cenzúrázni. („Benedek Elek székely-nemes katonaszülőktől, a régi primipiláris rendből származott, kiknek kardja a szegen, paripája a pajtában örökös készenlétben kellett álljon."[81]) Máthé az ünnepség után el is panaszolta Sütő Andrásnak, hogy ki akarták ezt a mondatot húzni a beszédéből.[82] Végül ez a mondat nem hangzott el, de a beszéd sajtóban megjelent változatában már szerepelt. Egy másik forrás szerint viszont tervezett beszédének mintegy felét kitörülték a szervezők.[83]

---

77 „Máthé Jánosról, a körülményekhez képest, és egyebekhez viszonyítva sokat írtam, a sajtóban viszonylag sokat közöltem tőle." „Máthé Jánost, nagy tisztelőjeként, utólag is számos esetben felkerestem, számára sajtóbéli publicitást biztosítottam." Részletek Sylvester Lajosnak László Mártonhoz írt, 2006. szeptember 15-i levele 4. és 6. pontja.

78 *Előre* 1969. május 28.

79 Sütő András: Erdővidéki napló. *Utunk* 1969. június 20., 6-7. p.

80 Sütő András: Erdővidéki napló. *Utunk* 1969. június 20., 6-7. p.

81 A *Megyei Tükör* 1969. május 28-i száma teljes egészében közli a beszédét.

82 Sütő András: Erdővidéki napló. *Utunk* 1969. június 20., 6-7. p. – Utóbbi közlés – módosított szöveggel! – a *Rigó és Apostol* c. kötetben.

83 „După serbare chiar în ziua respectivă a fost foarte [olvashatatlan szó - L. M.] că jumătate din cele scrise de el au fost șterse din cuvîntarea respectivă de cei de la județ." Notă raport. 1969. június 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 46.

Máthé Jánosnak ezt a közszereplését, (és az eseményt) széles körben mediatizálták.[84] E közszereplés után közlési lehetőséget kapott: kisebb terjedelmű helytörténeti, régiótörténeti, történelmi, néprajzi munkákat publikált. Magyarországon is megjelentek az írásai. (A *Magyar Nyelvőr* szaklap pályázatára beküldte a falu monográfiájából a tájszótár részt.) Az egyik magyarországi, nagy példányszámú napilap is írt róla és munkásságáról.[85] Gábor Áron-kutatóként rögzült a köztudatban, egy magyarországi iskola is ilyen minőségében fordult hozzá.[86]

A baróti népi egyetem megnyitóünnepélye. A székházavatón történt közszereplése után mintegy másfél évvel, 1970. október 14-én Máthé Jánost kérték fel a baróti népi egyetem tanfolyamának ünnepélyes megnyitójára. A felkészülésről informátori jelentés is van. Máthé két informátorral beszélgetett, az egyikük megkérdezte:

„– Nos hát mikor kezdődik a népi egyetem? – kérdi az öreg 'Zoltáni Sándor'-t.[87]

– 'Zoltáni Sándor' felel: az bizony vasárnap, akkor lesz a megnyitó, ahol János bácsi is kell szerepeljen!

Ezt tudom – feleli az öreg – üzenetet kaptam, hogy készüljek fel. Én sokat nem kell készüljek, mert én röviden elmondom, hogy tud az ember önszorgalomból tudományt szerezni."[88]

A megnyitóról is készült informátori jelentés ugyanattól a személytől: „Október végén én is részt vettem a baróti népi egyetem megnyitóján. Valóban részt vett Máthé János elvtárs is, ahol a Városi Művelődési otthon vezetőségének kérésére egy rövid beszédet tartott a tudás tökéletesítésének fontosságáról, az általános műveltségről, és a magyar nyelv eredetiségének megőrzéséről. A megnyitón részt vettek tanárok, orvosok, tanulók és nyugdíjasok Barótról. Én személyesen nem találtam semmilyen, nem megfelelő gondolatot a sorok közé ékelve az általa elolvasott anyagban. Ellenkezőleg, jónak és hasznosnak találtam."[89]

---

84 Az *Előre* 1969. május 28-i számában írt a beszédéről, a *Megyei Tükör* 1969. május 31-i lapszámában közölték beszédét, az *Utunk* 1969. június 20-iki számában a székházavató beszámolóban részletesen ismertetik szereplését, 1969 július 14-én az *Új Élet* közli a beszéd mondása közben készített fényképet.

85 A *Magyar Nemzet* 1970. június 14-i számában írnak róla és tájszavakat taglaló tanulmányáról.

86 A karcagi Gábor Áron Gimnázium egyik tanulója 1975-ben, a gimnázium fennállásának 300. évfordulója megemlékezésének kapcsán kereste meg, adatokat kérve Gábor Áronról. Lásd Stoklász Gyöngyi, a gimnázium IV. B. osztályos tanulójának levelezése Máthé Jánossal. MJKH – Levelezés

87 A jelentéstevő nevét kitöröltem, a továbbiakban erre a személyre a Securitate által alkalmazott fedőnevét használom.

88 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 34.

89 Eredetiben: „La sfîrşitul lui octombrie am participat şi eu la deschiderea cursurilor universităţii populare din Baraolt. Într-adevăr a fost prezent şi tovarăşul Máthé János, unde la cererea conducerii Casei Orăşenească de Cultură a ţinut un scurt discurs despre importanţa perfecţionării cunoştinţelor de cultură generală şi păstrarea oraginalităţii [sic!] limbii maghiară. La deschidere au participat profesori, medici, elevi şi pensionari din Baraolt. Eu personal nu am găsit idei necorespunzătoare strecurate în rîndurile materialului citit de el. Ba contra am găsit foarte bun şi util." ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 32-33.

Értékrend és világkép

Máthé János eddig ismert munkáiból, a hagyatékában talált írásaiból és a helybeliek szóbeli visszaemlékezéseiből próbáljuk Máthé János világszemléletét bemutatni.

Munkaadója példásan józan életűként és legmegbízhatóbb alkalmazottjaként jellemzi.[90] Az interjúalanyok és a hozzátartozók is egyik legjellemzőbb tulajdonságaként mértékletességét emelték ki. Jól kihasználta az írástudó emberként megnyíló lehetőségeket: napilapok olvasószolgálatától érdeklődött a jogi kérdések iránt.[91] Minőségi munkára törekvő, pontos ember volt, erről több történetet meséltek az őt még ismerő falustársai.[92] Gazdaemberként is nagyra értékelték a falubeliek: „mintagazda" volt – emlékeznek vissza. A tervszerű gazdálkodására jellemző, hogy hagyatékában szerepel egy táblázat, amelyben a különböző határrészeken levő földjein elvégzett mezőgazdasági munkák időpontját tüntette fel.[93]

Előrelátóan felkészült az előtte álló feladatokra. Tanulmányi útjaira jegyzeteket készített.[94] A bajbajutott falustársain önzetlenül segített: 1951-ben, amikor a közbirtokosság elnöke és pénztárnoka a községi kultúrotthon építése során egy könyvelési hiba miatt előzetes letartóztatásba kerül, a könyvelési hiba megtalálásával ő menti fel őket az eljárás alól.[95] 1944 szeptemberében – akárcsak a községbeliek nagyrésze – német katonákat ápolt a házában, vállalva a megtorlás kockázatát is.[96]

Értékrendjének kialakulásában nagy súlya volt olvasmányainak. A falu könyvtárában jutott hozzá a magyar irodalom klasszikusaihoz és mezőgazdasági kézikönyvekhez.[97] De olvasott 1848-as regényeket és ponyvaregényeket is.[98] Kutatásai során feldolgozta a vonatkozó történeti szakirodalmat.

---

90 Nemes András bodolai erdőkitermelő 1943. január 16-án keltezett hitelesített bizonyítványa Máthé Jánosról. MJKH – Máthé János iratai

91 Hagyatékában megtalálható a kolozsvári *Magyar Nép* szerkesztőségének 1936. november 13-án keltezett levele, amelyben adásvételi szerződésekkel kapcsolatos kérdéseire kap választ. Hasonló levelet kapott az *Előre* szerkesztőségétől is 1975. április 26-án, örökösödéssel kapcsolatos kérdéseire.

92 A bodolai fatelepen a talpfafaragók munkáját felügyelte, és megszólított egy szárazajtait, hogy „a munkája nem üti a mértéket, a minőséget. S visszaszólott a másik, hogy: Csináljon maga jobbat. S azt mondta: Na, adjanak egy fejszét s egy bárdot, s megfente, s egyet csinált, s azt mondta, na ilyen legyen mindegyik. S azt mondta [a szárazajtai] bocsánat, én pénzt keresni jöttem, nem faragni." Interjú Domokos Gergellyel 2005. október 24-én.

93 A táblázatba több éven keresztül vezette, hogy melyik kaszálóján mikor kaszált. MJKH – Máthé János iratai

94 Felkészül kutatásaira: hagyatékában szerepel egy jegyzet a számára fontos kolozsvári intézmények címével és nyitvatartási rendjével: múzeumok, könyvtárak, szállodák, vasúti jegyiroda, posta, telefonközpont. Az 1956-ban a községi Néptanácsi megbízásában (amelyben falumonográfia megírására kérik fel), tételesen felsorolja azokat az intézményeket, melyben kutatnia kell. Lásd MJKH – Máthé János iratai Fd. 58/I.

95 *Magyarhermány monográfiája* 113. p.

96 *Magyarhermány kronológiája* 1944. október 1-i bejegyzés

97 „1909-ben a földművelésügyi miniszter ajándékozott 170 gondosan összeválogatott könyvet a közművelődés céljára. [...] Hét évtized távlatából mérem le, milyen nagy értéke volt a kis könyvtárnak, a mezőgazdasági, állattenyésztési, szépirodal[mi] műveknek: Arany, Jókai, Benedek Elek, Mikszáth, Vörösmarty és mások legszebb írásait olvasták szakadatra [...]." *Magyarhermány monográfiája* 24. p. A kronológia 1945. március 9-i bejegyzésében Illyés Gyula egy művéből idéz.

98 „Azóta sem olvastam, de most is szinte szó szerint el tudnám mondani, mit mondott Szeredai János kapitány a lengyel határon a sztrecskói tetőt védő diákhonvédeinek, mikor az orosz ezred körülfogta őket."

A két világháború között a romániai magyar sajtótermékek rendszeres olvasója, 1935-ben a *Erdővidéki Hírlap*hoz küldte be nyílt levelét.[99] 1945 után folyamatosan olvasta a napisajtót, *Magyarhermány kronológiája* és *Magyarhermány monográfiája* munkái tele vannak sajtóidézetekkel. Idős korában pedig, amikor már nem tellett az újságok megrendelésére, naponta elment a helybeli postahivatalra és a kihordás előtt elolvasta a napilapokat.[100]

Magyarországi folyóiratokat is járatott, amíg a diktatúra intézkedései miatt nem kezdett akadozni a kézbesítésük. Máthé természetesen ebben a helyzetben sem hazudtolta meg önmagát: előbb írásban tiltakozott a postaigazgatóságon, majd amikor közölték, hogy Romániában nem lehet megrendelni ezeket, egy magyarországi ismerősét kérte meg, hogy rendelje meg, és küldje el neki a folyóiratokat. A rokonság tagjai pedig az ismerősöktől összegyűjtötték a kiolvasott magyarországi folyóiratokat, majd kivitték Magyarhermányba, Máthé Jánosnak.[101]

Máthé János két közösséget vallott magáénak: tágabb közösségének a magyar nemzetet tartotta, mint viszonyítási pontot, kisebbnek pedig Magyarhermány faluközösségét. A nemzetet úgy tekintette, mint olyan közösséget, amelynek tagjai szolidárisak egymással, összetartanak és segítik egymást. Azokra a magyar nemzetiségű pártaktivistákra, akik az adóvégrehajtásban, beszolgáltatásokban részt vettek, nemcsak a termény elszedéséért haragudott, hanem mert – megszegve ezt a népközösségi szolidaritást – saját nemzettestvéreiket zsákmányolták ki.[102] Gondolkodásában a humánum mint nemzeti erély jelenik meg.[103]

Amikor egy politikai rendszer, állam, vagy egy adott kormány működését vizsgálta, nem elfogult: ezek esetében értékmérőt számára az jelentett, hogy annak intézkedései hasznosak vagy károsak voltak-e a kisebb közösségre, Magyarhermány faluközösségére nézve. Bírálta például a magyar kormány közhatárokról szóló 1871. és 1880. évi törvényeit, mert károsak voltak a magyarhermányi faluközösségre.[104] Máshol haraggal írt a dualizmuskori magyar kormányzatról,

---

[valószínűleg a Hős fiúk vagy a Diákhősök 1848-ban című könyvekből idéz.] *Magyarhermány monográfiája* 210-211. p. „Ponyvaregényben olvastam [...].” *Magyarhermány kronológiája* 1950. szeptember 21-i bejegyzés

99 Ifj. Máthé János kisgazda: A Magyar Párt parlamenti képviselőihez. *Erdővidéki Hírlap* 1953. február 24., 2. p. Írásában a mezőrendőri ügyek falusi bírók hatáskörébe való visszaadását szorgalmazza.

100 Beszélgetés Máthé Istvánnal, Máthé János fiával 2007. február 25-én.

101 Beszélgetés Máthé Istvánnal, Máthé János fiával 2007. február 25-én.

102 „A vörös rém uralmát még tetézték, még kínosabbá, még törhetetlenebbé tették a helyi renegát hajcsárok, akik buta, sötét fejjel a bolsevizmusért, a nemzetközi zsidóság világuralomra segítéséért saját fajtájukat ütötték, kínozták, rúgták.” *Magyarhermány kronológiája* 1950. december 31-i bejegyzés
„Eltelt a kilencedik nyomorúságos esztendő. Ez alatt a kilenc testet-lelket gyötrő esztendő alatt láttuk meg, hogy mennyi renegátja, a vérszívó uralom szolgálatába szegődött hitvány salakja van székely-magyar fajtánknak. Magyarnak született, magyarul beszél, de söpredék testének, lelkének minden fizikai és szellemi képességével marja, rágja és pusztítja fajtájának életét és vagyonát.” *Magyarhermány kronológiája* 1953. évvégi bejegyzés

103 „A körülöttünk zajló súlyos események közben jegyezhetem, hogy Magyarhermány népe maradéktalanul eleget tett annak, amit a magyar becsület megkívánt. Olyan emelkedett és kultúrnéphez illő magatartást tanúsított a hazájuk felé igyekvő és emberi segítségre szoruló németekkel szemben, ami szép lapja marad a község történetének.” *Magyarhermány kronológiája* 1944. október 1-jei bejegyzés.

104 *Magyarhermány monografiája* 97. p., 99. p., 100. p.

mert nem tett hathatós intézkedéseket a székelyföldi – beleértve a magyarhermányi – elvándorlás ellen.[105]

Máthé János számára a becsület, tisztesség, szorgalmas munka jelentették a legfontosabb értékeket.[106] A faluközösség szempontjából fontosnak tartotta a tapasztalatot és a tekintélyt.[107] Késő öregkoráig ragaszkodott a hagyományos viselethez. A vidéki–városi ellentét is része volt gondolkodásának.[108]

Máthé János vallással kapcsolatos nézeteiről csak egyetlenegyszer nyilatkozott: „Nem vagyok atheista, a vallást fenntartóinak soraiba tartozom, azonban az eddig és jelenleg is elfogadott és tanított vallási tételek (dogmák) tantételeinek stabilitásáról eltérő fogalmaim vannak. Első helyen a Biblia áll."[109]

Máthé János gondolkodásának része volt az antiszemitizmus. Vajon honnan vehette át ezeket a nézeteket? Ha azt vizsgáljuk, hogy Máthé Jánosnak, illetve a magyarhermányi faluközösségnek milyen kapcsolata volt a zsidókkal, csak „a zsidó mint kereskedő" élethelyzettel találkozunk. Máthé, vagy más, korabeli falustársa leírásában a zsidó mint agyafúrt kereskedő jelenik meg (lásd a gépvásárlás leírását a „A Hangya szövetkezet" c. részben), vagy mint pénzéhes „szolgáltató" (lásd a Hidegházi kereskedőről szóló leírást), akit a faluközösség eltávolít a községből.[110]

---

105 „Szolgálni ment 25! Ezt a három szót a szabadelvű korszak mindenik miniszterének tüzes vassal kellett volna a bőrébe belesütni, mikor meghaltak, a fejfájukra írni. Távoli vidékeket iparosítottak, azalatt a munkát kereső székelyek tízezrei mint pelyva a szélben tűntek el a nagyvilág emberforgatagában." Id. Máthé János: Egy magángazda székely falu életéből. Imreh István (szerk.): *Változó valóság - Szociográfiai tanulmányok*. Kriterion, Bukarest, 1978., 204. p.

106 „Levelet kaptam Szabó Andrástól az udvarhelyi református kollégium volt igazgatójától, abból néhány szót idézek: »... ha valami élelmet hoz, amikor erre felé jár – megköszönöm...« Ezt-egy *életét komoly és felelősségteljes munkával töltött* 80 éves ember kényszerült papírra tenni." [kiemelés - L. M.] *Magyarhermány kronológiája* 1946. december 6-i bejegyzés

107 „[...] bizony elkelne egy tapasztalt gazda, aki helyismereti tudásával és tekintélyével – mert ez is nagy súllyal esik a mérlegre – a gazdálkodást a megszokott régi renddel vezetné". Magyarhermány monografiája 51. p.

108 „A tanulás, művelődés magasabb lépcsői a városokban vannak lerakva, ez meghatározza a falvak szellemi haladását, aminek terméke, hogy a városlakók egyrésze a falusit már eleve alosztályba tartozónak tekinti és úgy kezeli, éppen az a réteg, amelyiknek kényelmesebb életét a falvak népe termelő munkája biztosítja." *Magyarhermány monográfiája* 3. p.

109 MJKH – Máthé János írásai, az „Életírás" töredékekből a vallásról írt feljegyzései.

110 A Budapesten lakó Pethő Sándor 1969. február 7-i, Máthé Jánoshoz intézett leveléből: „Más téma. Hat-nyolc éves koromban a Hangya szövetkezet helyén egy régi ház állott. Az utcai fronton egy helyiségben szatócs üzlet volt, beljebb a korcsma, azon belül a lakás állott. Hidegházi volt a bolt és a kocsma tulajdonosa. Fedett kugli is volt, ahol az emberek kugliztak. Én is voltam teke állogató. Verekedést is láttam gyermekoromban. Hidegházi valahonnan hozott egy lemezjátszót. Feltette a lemezt forgatta a gépet és énekeltek. Egy vasárnap 20 fillérért engedte meghallgatni a csodálatos masinát. Apám adott nekem 20 fillért, hogy én is hallgassam meg az éneklő masinát. Igen de még egyszer megakartam hallgatni és Órás Anisnak egy kosár fát eladtam 20 fillérért és ismét befizettem. Apám megtudta és felpofozott. A falu minden embere meghallgatta a csoda masina hangját. Az akkori viszonyokhoz képest sok picula folyt be Hidegházi kezeihez. Ezt megsokallták a falu legényei és elhatározták, hogy Hidegházit kiviszik a falu határába. Hétfőn reggel egészvágás szekerekkel megálltak a bolt előtt és közölték, hogy rakodhatnak. Én nem rendeltem szekereket és nem költözködöm, mondta Hidegházi. Mi akkor is visszük. Rövidre fogom: mindent felraktak. Azt kérdezte Hidegházi, hogy hova viszik. A Kisbaconi határba, a Gyilkosréve hídján túl lerakjuk. Csendőrség nem lévén a faluban, Hidegházi könyörgésre fogta és arra kérte, hogyha már el kell menni, vigyék Sepsiszentgyörgyre. Oda csak pénzért, volt a válasz. Elmentek Zsigmond Sándor bíróhoz és szállítási szerződést készítettek. A fuvardíjat előre ki kellett fizetni. A szekerek megérkeztek Sepsiszentgyörgyre, a rokonok csodálkozva fogadták. Rendőrt hívatott és elpanaszolta, hogy erőszakkal költöztették el. Erre a legények felmutatták a bíró által készített szerződést, a rendőr tovább nem foglalkozott az üggyel. Magyarhermányba azóta se telepedett le zsidó üzlet ember. A falu lakossága jót mulatott az eseten. Én is

De innen hogy juthatott el Máthé egy sokkalta negatívabb szemlélethez? Mert a kronológiában más, zsidókkal kapcsolatos tézisek lelhetők fel: a világösszeesküvés, a galíciai bevándorlás, a térfoglalás, valamint a Tanácsköztársaság mint zsidó összeesküvés.[111]

Külön csatornákról, amelyen keresztül ez a befolyás érvényesült, nem tudunk. Csak Máthé Jánosnak a zsidósággal kapcsolatos felfogásából következtethetünk a két világháború közötti időszakból egyes erdélyi magyar lapok,[112] magyarországi történeti munkák (pl. Szekfű Gyula: Három nemzedék[113]), illetve a második világháború időszaka sajtójának hatására.

A második világháború után Máthé János abban, hogy a romániai és magyarországi kommunista vezetők egy része zsidó származású volt, igazolva látta a zsidóság világuralomra törekvésének tézisét. Gondolkodásában – ha ritkán is írta le – összefüggő világképet alkotott a zsidó világösszeesküvés tézise, mert a kommunizmus elterjesztését, a kollektivizálási törekvéseket, a romániai magyar sajtó magyar nemzeti összefogás elleni cikkeit mind ennek részeként értelmezte.[114]

Minek tekintette önmagát? Nemzetisége szerint székely-magyarnak: időskori leveleit mint az „öreg székely" vagy „székely-magyar" írta alá.[115] Foglalkozása szerint gazdálkodó-, kisgazda-, gazdaemberként határozta meg magát.[116] Értelmi-

---

így hallottam és így maradt meg emlékezetemben. Ha nem éppen így történt volna, nem vagyok hibás." ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol 2. f. 18-18 v.

111 A zsidósággal kapcsolatos tézisekről lásd Gyurgyák János: *A zsidókérdés Magyarországon. Politikai eszmetörténet.* Budapest, 2001, Osiris Kiadó és Andrei Oişteanu: *A zsidó. Zsidó mítoszok Kelet- és Közép-Európában.* Kolozsvár, 2005, Kriterion Kiadó.
A világ-összeesküvés tézise: „A vörös rém uralmát még tetézték, még kínosabbá, még törhetetlenebbé tették a helyi renegát hajcsárok, akik buta, sötét fejjel a bolsevizmusért, a nemzetközi zsidóság világuralomra segítéséért saját fajtájukat ütötték, kínozták, rúgták." Magyarhermány kronológiája 1950. december 31-i bejegyzés; „Hogy a földművelő nép számára mit hozott a »felszabadulás«-nak nevezett nemzetközi zsidó uralom [...]" *Magyarhermány kronológiája* 1952. február 24-i bejegyzés.
Galíciai bevándorlás tézise, a térfoglalás tézise, és a Tanácsköztársaság mint zsidó összeesküvés tézise: „Petőfi nem ismerhette előre Galícia eleven ajándékainak a későbbi szabadelvű korszakban, a tanácsköztársaság idején, 1944-ben és azután viselt szerepét." *Magyarhermány kronológiája* 1952. március 16-i bejegyzés.

112 Pl. az *Erdélyi Lapok* antiszemitizmusáról lásd: Horváth Sz. Ferenc: Az *Erdélyi Lapok ideológiája. Zsidókérdés, katolikus antiszemitizmus és nemzetiszocializmus Erdélyben (1932–1940).* In: *Regio* 2004. 2. sz. 101-141. p.

113 Gyurgyák János: *A zsidókérdés Magyarországon. Politikai eszmetörténet.* Budapest, 2001, Osiris Kiadó, 302., 304-308. p.

114 A kollektivizálásban a térfoglalás tézise értelmezhető: „Ők az elsők, akik hozzányúltak az ősi székely örökséghez, »siculica haereditas«-hoz, hogy a nemzetközi zsidókommunizmus kezére adják, ők az elsők, akik az első nyílföldekre kitűzték a vörös rongyot, a földműves nép rabságba hajtásának jelvényét." *Magyarhermány kronológiája* 1959. április 6-i bejegyzés; „Hermány népét hetek óta egyetlen gondolat foglalkoztatta: kiragadni az ősi földet a vörös polip karmaiból, határozott ellenállással megakadályozni, hogy a nemzetközi zsidókommunizmus elkonfiskálhassa." *Magyarhermány kronológiája* 1961. április 7-i bejegyzés.
A sajtó mint a zsidóság eszköze tézis: „A zsidó-kommunista sajtó veszettül vagdalkozik minden »nemzeti« színezetű tan ellen. [...] Íme mit ír a zsidó gálernő. Nemzeti egység nem, csak zsidó nemzeti egység létezhetik, aminek a tetejébe egy szakállas zsidó ül és igazgat e sártekén mindeneket." *Magyarhermány kronológiája* 1950. május 27-i bejegyzés; „Jött a büntetések özöne a Duna-csatornához hurcolások, állat- és terményelkobzások, kilakoltatások. A zsidó-kommunista sajtó pedig őrjöngve üvöltött: vérpadra aki nem tesz eleget a parancsnak!" *Magyarhermány kronológiája* 1953. június 23-i bejegyzés

115 Az Országos Széchényi Könyvtárnak címzett 1977. november 2-i levelét így írta alá. Országos Széchényi Könyvtár Irattára 1987/1977, 2496/1977. Az iratok megtalálásában György Béla segített, akinek ezúton is köszönetet mondok.

116 Első ismert cikkét mint „kisgazda" írta alá. Lásd *Erdővidéki Hírlap* 1935. február 24., 2. p.

ségi munkálkodása szerint „krónikásnak” falumonográfia írónak, író/történésznek nevezte magát, aki följegyzi a szűkebb közössége életét.[117] Munkáit a vidékieknek, a „falu népének” szánta.[118] Szülőfaluja lakossága a falu tudósának, „falutudósunknak” tekinti.

Életének utolsó részében a falvak jövője foglalkoztatta,[119] de éberen figyelte a politikai változásokat is.[120]

A helytörténész

Mi indította el a történettudományi, néprajzi kutatások felé? Egyrészt az édesapja tudományok iránti érdeklődése, másodsorban a szülőfalujában őt ért történelmi élmények. Egy fontos indíték lehetett bátyja nagyívű értelmiségi életpályájának követése is.[121]

Gyerekkorától, kedvtelésből folytatott adatgyűjtést. 1935–39 között megérlelődött benne a szándék, hogy papírra vesse az összegyűjtött anyagokat, a megélt történelem, és a beszélgetések során lejegyzett adatokat. 1945 és 1960 között pedig összegezte az addigi adatgyűjtést és monográfiává rendezte. Célja ezzel a munkával az volt „hogy a szülőfalujának egy összetett leírását hagyja az utódainak.”[122] 1966 őszén írógépet vásárolt és elkezdte kéziratainak legépelését.[123]

Olvasmányai túl sokrétűek voltak ahhoz, hogy egy-két művet kiemeljünk, de mindenképpen a századforduló heroikus hangvételű munkái hatottak rá. A tematikus felosztásnál pedig felismerhető a *Székelység* c. folyóirat hatása: a lap történelmi, nyelvészeti, tájföldrajzi cikkeket közölt, de nem hiányoztak belőle a tréfás történetek sem. Máthé munkáiban ugyanazokat a tematikus csoportosításokat, ugyanazt a stílust találhatjuk meg. Ezeket a lapokat az unokájának, Máthé

117 „...A krónikás kötelessége feljegyezni...” *Magyarhermány kronológiája* 1962. január 26-i bejegyzés; „A községtörténet leírását bírálók ne tévesszék szem elől, hogy a munkát az ekeszarva, kasza-kapa nyele, az erdőlő fejsze mellett, nagyobbjára csak arra alkalmas időben, efféle munkára képzetlen tollal raktam össze.” *Magyarhermány monográfiája* 3. p.

118 „Amit írtam, ha valamikor kinyomtatásra kerül, a falu népének szántam. Hadd tudják meg, milyen volt a régi világban.” Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Megyei Tükör* 1969. május 3., 8. p., MJKH – Újságok, újságkivágások.

119 Hagyatékában olyan újságkivágások vannak, amelyek a falvak életével, jövőjével kapcsolatosak. (Pl. a *Megyei Tükör* 1980. december 8-i számára, egy cikk kapcsán ráírta: „Falvak háttérbe szorítása”. A *Magyarország* 1982. március 28-i számának 25. oldaláról a magyarországi falvak helyzetével kapcsolatos cikket őrizte. Vagy a *Népszabadság* 1985. február 20-i számából egy, a magyarországi községek jogi helyzetét taglaló cikket ollózott ki.)

120 Egyik utolsó jegyzete a *Magyarország* 1985. évi 19. számából a 24-25. oldalakról való. A cikkből az ottani politikai rendszer hibáit taglaló részeket jegyzetelte ki.

121 Bátyja, Máthé Sándor a székelyudvarhelyi református kollégiumban végezte a középiskolát, a teológiát Kolozsváron; 1907-ben fejezte be a lelkészképesítő tanulmányokat. Előbb Ördögkeresztúron segédlelkész, majd körlelkész. 1921-től kolozsi lelkész, majd egyházmegyei tanügyi előadó, pénztáros, 1926-tól a kolozsvári egyházmegye esperese. 1929-től egyházkerületi lelkészi aljegyző, 1937-től igazgatótanácsi tag, 1939-től zsinati képviselő, majd Kolozs vármegye törvényhatósági bizottsági tagja. 1943. április 10-én halt meg. Tevékenyen részt vett magyar társadalmi egyesületekben. Nekrológját Máthé János másolta ki a *Református Szemle* 1943. április 20-i számából. MJKH – Családi iratok.

122 Máthé János válaszlevele alapján ’Zoltáni Sándor’ informátor adatai. Notă raport. 1969. június 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 37.

123 Az írógép-vásárlásról Kovács Tamás őrmester, a magyarhermányi Milícia-őrs parancsnoka tudósít. Lásd: ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 59-59 v.

Zoltánnak adta, az 1933, 1934, 1938-as évfolyamokból több lapszámban is benne van Máthé János pecsétje: „Ifj. MÁTHÉ JÁNOS Magyarhermány”.

Történésszé, íróvá válásáról így vall: „Lassan, nehezen tanulgattam a didaktika írószakmát, olvasgattam nagynevű írók mondásait, Horatius bölcs tanítását, hogy az írók ne siessenek a nyilvánosság elé, hanem évekig tartsák vissza, és az alatt javítgassák, hogy tökéletesebb legyen. Megfogadtam a tanácsot, várva a jobb időkre, hátha végül [a] nyilvánosságra sor kerülhet.”[124]

Arra a kérdésre, hogy miért kutat és ír, Máthé általában a falu múltjának megőrzését hozta fel indítékként. (Válaszait természetesen a kérdező személyétől, végzettségétől függően árnyalta.) 1969. februárjában Máthé a munkáit firtató helybeli kérdésére azt válaszolta, hogy „a világtörténelem átdolgozásán dolgozik” és „a Bodvaji öntödén keresztül a mi falunkat is a történelembe bele foglalja mert Gábor Áron a bodvaji öntödében csinálta az első ágyút, és ezen keresztül akarja Hermányt kiemelni.”[125]

1969 májusában egy másik kérdezőnek azt válaszolta: „meg akarja örökíteni a vélünk és a vidéken történt hadi és egyéb dolgokat, hogy majd amikor kinyomtassák hát hadd maradjon fenn neki is a neve és hogy tudják hogy itt is volt hadi állapot 1848-as évekbe.”[126]

Az őt meglátogató „értelmiségibbeknek” öntudatosan mondta: „[...] szabadidejét a nép életéből vet dolgok kutatásával tölti. Amíg más korcsmába jár, addig ő olvas.”[127]

Kutatásai során kapcsolatba került történészekkel, vezető tisztviselőkkel, írókkal, újságírókkal: Jakó Zsigmonddal, Egyed Ákossal,[128] Jordáky Lajossal, Beke Györggyel,[129] Király Károllyal,[130] Benedek Marcellel,[131] Sütő Andrással. Kelemen Lajost barátjának és tanítójának tekintette.[132] Árvay Józsefről, a sepsiszentgyörgyi levéltár igazgatójáról mint támogatójáról beszélt.[133] Levelezett Gábor Áron utódaival is.[134]

---

124 *Magyarhermány monográfiája* 3. p.
125 Notă informativă. 1967. április 10. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 58-59.
126 Jelentés. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 53.
127 Informare. 1969. május 23. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 48.
128 Egyed Ákosnak Máthé Jánoshoz 1970. március 25-én keltezett levele, ebben az 1848-as forradalommal kapcsolatos kérdésekre válaszol. MJKH – Levelezés
129 Ablonczy László: Gábor Áron krónikása. *Magyar Hírlap* 1974. július 1., 4. p.
130 Interjú Máthé Istvánnal, Máthé János fiával 2005. május 26-án.
131 Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Megyei Tükör* 1969. május 3., 8. p.
132 Danciu Katalinhoz, a *Brassói Lapok* munkatársához 1982. december 6-án írt levél. MJKH – Levelezés
133 Nagy Pál: Egy falusi tudós: Id. Máthé János. *Új Élet* 1981. 7. szám, 15. Árvay szakmai tanácsokkal segítette, pl. ő hívta fel a figyelmét egy, Gábor Áron ágyúöntő tevékenységével kapcsolatos tanulmányra. „Cu câteva zile în urmă D-l Arvay Josif directorul Arhivelor Statului din Sf. Gheorghe mi-a atras atenția că la dînșii nu există dar să caut la vreo bibliotecă exemplarele revistei *Századok* apărută în anul 1920, acolo un articol spune că prima țeavă de tun secuiesc a fost turnată la Mădăraș Ciuc, iar de Bodvaj nici nu amintește. D-tră cunoașteți această dată?” Máthé Jánosnak a Bányai János geológushoz írt, 1967. június 5-ikei levelének román nyelvű fordítása. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 62.
134 Lásd a budapesti Gábor László 1970. február 28-i és június 17-i levelét Máthé Jánoshoz és Máthé 1970. május 7-i levelét. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 59-61.

Informátori jelentések szerint kapcsolatban volt még Balogh Edgárral, Nagybaconi Nagy Vilmos volt honvédelmi miniszterrel,[135] de erre nincs más adatunk, elképzelhető, hogy informátori „nagyotmondás", illetve tájékozatlanság. A magyarországi látogatói közül csak néhányat ismerünk: Ablonczy László újságíró, Perjés Géza hadtörténész, 1975-ben Csapody Miklós egyetemista Sopronból[136], Karinthy Ferenc író, Hála József néprajzkutató.[137]

Intézményekkel való kapcsolatáról is tudunk: a budapesti Országos Széchényi Könyvtárral több mint egy évtizeden keresztül levelezett (összesen 14 levelet ismerünk).[138] Innen biztatták további munkára, és ajánlották fel segítségüket. Szakmai kérdéseivel ide fordult, kérésre innen kapott fénymásolatokat, mikrofilm-fotókópiákat, illetve latin nyelvű dokumentumok fordításait.[139] Levelezett a Magyar Országos Levéltárral is, ahonnan fénymásolatokat kért és kapott.[140] Publikációs és szakmai kérdésekben volt levélváltása az *Élet és Tudomány* folyóirat szerkesztőségével, a Magyar Nemzeti Múzeummal, az Országos Pedagógiai Könyvtárral, és a MTA Nyelvtudományi Intézetével.[141] A sepsiszentgyörgyi levéltárban, valamint Kolozsváron, Brassóban, Marosvásárhelyen múzeumokban és levéltárakban kutatott.[142]

Nem tekintette magát a tudóstársadalom teljes jogú tagjának. Alkalma volt megtapasztalni, amint őt, a gazdaembert nem kezelik kutató-tudósként. „... a magamfajta író-történészeket »dilettáns« névvel rekesztik ki a fémjelzett irodalom kerítésén kívül" – írta, de ennek ellenére tudatában volt munkái tudományos értékével.[143] A székelység hun eredetének volt meggyőződéses híve, többek között ehhez keresett bizonyítékokat.[144]

---

135 Jelentés 1968. június 31. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 45.

136 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 49.

137 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 11-11 v.

138 1962 és 1984 között 14 válaszlevelet kapott a Széchényi könyvtártól. Az Országos Széchényi Könyvtár részéről Pajkossy György főosztályvezető, az I. Főosztály, Olvasó és Tájékoztató szolgálatának vezetője, Ferenczy Endréné főosztályvezető, Somogyi Pálné osztályvezető, Kemény G. Gábor és Albert G. személyéhez intézte kérdéseit. A Máthé Jánosnak címzett levelek keltezése: 1962. március 1., 1962. július 12., 1963. május 9., 1964. október 6., 1965. december 31., 196.7 március 6., 1969. június 26., 1975. február 7., 1975. április 15., 1976. január 23., 1980. december 22., 1984. május 21., 1984. június 12., 1984. szeptember 27. (MJKH - Levelezés). A Széchényi Könyvtárnak írt levelekből négy maradt meg. (Országos Széchényi Könyvtár Irattára, 5/1976, 354/1976, 1987/1977, 2496/1977 számú ügyiratok.) Ezek megtalálásában György Béla segített, akinek ezúton is köszönetet mondok.

139 „Eleinte, amikor erről írt a Széchenyi könyvtárba, dr. Pajkossy György válaszolt, és biztatta hogy írjon meg abszolút mindent, mert ők segíteni fogják, ennek bizonyítéka az a 22 anyag, amit küldtek."
„Datele, descrierile cuprinse în manuscris provin de la istorici cu diplome, de la colaboratorii Orszagos Szechenyi Könyvtar şi Orszagos Leveltar (Arhivele Statului), care i-au fost trimise fie sub formă de manuscrise, fie trase la xerox. La început cînd a relatat în acest sens la Szechenyi konyvtar dr. Pajkossy Gyorgy, i-a raspuns, l-a îndemnat să scris absolut tot, căci ei îl vor ajuta, dovadă 22 materiale trimise de ei." ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 70.

140 Danciu Katalinhoz, a *Brassói Lapok* munkatársához 1982. december 6-án írt levél. MJKH – Levelezés

141 Az Országos Pedagógiai Könyvtár válasza 1962. július 7-i keltezésű. A Magyar Nemzeti Múzeum részéről Dienes István régész válaszolt 1970. február 23-án. MJKH – Levelezés

142 Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Megyei Tükör* 1969. május 3., 8. p.

143 Danciu Katalinhoz, a *Brassói Lapok* munkatársához 1982. december 6-án írt levél. MJKH – Levelezés

144 Lásd a 1970. február 2-án a vargyasi Máthé Ferenchez írt levelét. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 68-69.

Máthé János tudományos munkásságának csak a töredékét ismerjük. Kapcsolathálóját is felhasználva, kitartással és szorgalommal, több évtizeden keresztül gyűjtötte a történelmi dokumentumokat. A töredékesen megmaradt iratanyag is igen értékes: a falura vonatkozó újkori, jelenkori dokumentumok, a földvári hadifogolytáborban meghaltak névjegyzéke,[145] a kommunista rendszert kigúnyoló viccek,[146] az 1944. évi szárazajtai magyarellenes vérengzés története,[147] az 1910. évi helyi, „virilista" botrányos képviselőválasztás leírása,[148] és sok más értékes, egyedi dokumentum. Idővel begyűjtötte a községi, '50-es években termelt közigazgatási iratanyag egyrészét is.

A hozzátartozók közlése szerint Máthé János az iratainak egy részét az elkobzástól való félelem miatt elégette.[149] Másik részét átadta Pető Sándornak, Sepsiszentgyörgyön lakó volt tanfelügyelőnek.[150] Az iratanyag egy másik részét Máthé Sándornál, Máthé János Brassóban lakó fiánál helyezték el. Fia, házkutatástól tartva, az iratanyag egy részét egy eddig nem ismert személynél helyezte letétbe. Hirtelen halála miatt nem tudta közölni, kinél helyezte el az iratanyagot, és azóta sem került elő.

Az iratanyag harmadik része Máthé János legkisebb fiához, Máthé Istvánhoz került. A család a körülbelül 2 folyóméter iratanyagot két bőröndbe csomagolta, és ismerősöknél, a padláson rejtették el, és egy-két évenként máshova helyezték át, így őrizték meg a rendszerváltásig.[151] Könyvei nagy részét az unokája, Máthé Zoltán örökölte.

Szülőfaluja történetével három nagyobb terjedelmű munkájában foglalkozott: *A magyarhermányi református egyházközség története* c. munkája 2004-ban jelent meg.[152] Magyarhermány történetét különböző témakörök szerint (néprajz, helynevek, népesedés, közigazgatástörténet stb.) kutatta, az elkészült tanulmányokat a lehetőségek függvényében, külön-külön megjelentette. A résztanulmányokat a *Magyarhermány monográfiája* c. munkájában összesítette, ennek egy változatát 1969-re már összeállította, de folyamatosan tökéletesítette, bővítette.[153] Az általam ismert változat 1982-ben készült el, összesen 245 gépelt oldal terjedelemben, ebből több példány maradt fenn.[154] Van adat egy 1983 augusztusában elkészült változatról is, ekkor Máthé 40 éves munkája eredményének nevezte a monográfiát.[155]

---

145 170 név, az elhalálozási dátum, életkor, vallás, lakóhely feltüntetésével. MJKH – Dokumentumok Fd. 97.
146 *Humor a népi demokráciának nevezett kommunizmus idejéből*. 5 gépelt oldal terjedelmű. MJKH – Dokumentumok.
147 MJKH – Dokumentumok Fd. 346
148 MJKH – Dokumentumok Fd. 98
149 Interjú Máthé Istvánnal, Máthé János fiával 2005. május 26-án.
150 Máthé István tudomása szerint tőle a Securitate elkobozta, és azt állították, hogy a megyei múzeumnál helyezték letétbe. Ott keresték 1989 után, de nem volt ott.
151 Interjú Máthé Istvánnal, Máthé János fiával 2005. május 26-án.
152 Demeter László (szerk.) Máthé János: *A magyarhermányi református egyházközség története*. Gaál Mózes Közművelődési Egyesület, Barót, 2004.
153 1969-ben „mintegy háromszázhatvan" gépelt oldal volt készen. (Lásd: Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Megyei Tükör* 1969. május 3., 8. p.)
154 Egy a helybeli református egyházközség, három a család tulajdonában van.
155 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 74.

Magyarhermány kronológiája munkája eddig ismeretlen volt. Ez a 92 gépelt oldal terjedelmű munka Jordáky Lajos hagyatékából került elő, neki Máthé János küldhette el.

Máthé János szűkebb régiójának, Erdővidéknek a történetét is kutatta. Erdővidék minden településéről gyűjtött adatokat, és az Erdővidék Kis Lexikona című műben szándékozott összegezni és közölni.[156] Ezt kollektív munkaként tervezte elkészíteni.

A falutörténeti és régiótörténeti kutatásai mellett Máthé Jánost leginkább az 1848–49-es forradalom és szabadságharc székelyföldi vonatkozásai foglalkoztatták. Ebben a küzdelemben a székelység „elbukó, de dicsőséges" küzdelmét látta. Gábor Áron személye Máthé munkájában a székelység hősévé vált, aki egyszerre hadvezér, kiváló szervező, technikai szakértő, aki a székelység legjelesebb tulajdonságait testesítette meg.[157] 1974-ben már összeállította a Gábor Áronról szóló kéziratát.[158] Ennek a munkájának a bővített változatát beadta a budapesti Néprajzi Múzeum egyik pályázatára.[159]

Életírás cím alatt különálló lapokra diákélményeit, a katonaélet és a falu életének egyes epizódjait, vallásos és közéleti gondolatait írta le.[160] Lehetséges, hogy ebből is egy összefüggő művet alkotott vagy akart alkotni, hagyatékában csak a töredékek vannak meg.

Mit égethetett el a munkái közül, vagy mi tűnt el? A Securitate egy 1983. márciusi jelentése említi a *Székelyek története* című, 300 gépelt oldal terjedelmű munkáját, és az *Erdély története* című, körülbelül 300 oldalas munkát.[161] A falu kronológiájához is tovább gyűjtötte az adatokat, erről 1977-ből és 1982-ből van adatunk, ezeket, mint különösen veszélyeseket, valószínűleg elégette.[162] Ugyanezt tehette levelezésének jórészével is.

Az idős ember

1962-ből van az első adatunk arról, hogy Máthé Jánosnak hallásproblémákkal küzd. Ez beszűkítette a kapcsolathálóját: „nem jár sehová, és barátai sincsenek, mert nem hall jól, és nehéz társalogni vele."[163] Hallása lényegesen a továbbiakban

156 A hagyatékában a következő feliratú iratcsomó található: „Erdővidék Kis Lexikona, azaz falvainak, népének, történetének részbeni adattára", benne településenként, iratcsomókba rendezve az adatok. MJKH – Máthé János írásai.

157 Máthé János Gábor Áronnal kapcsolatos kutatásainak – szülőfaluja szempontjából – egyik fontos hozadéka, hogy kikutatta, és széles körben ismertté tette, hogy Gábor Áron első ágyúit a Magyarhermányhoz tartozó bodvaji hámorban öntötte.

158 *Gábor Áron. Háromszék, Bardócz és Csík székek népei a szabadságharcban – Történelmi korrajz.* Ablonczy László: Gábor Áron krónikása. *Magyar Hírlap* 1974. július 1., 4. p.

159 Ennek a 365 oldalas változatnak a címe: *A régi székelység és részvétele az 1848/49. évi szabadságharcban. Bem József. Gábor Áron. Petőfi Sándor.* Ezt az 1983. évi Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázatra küldte be Máthé János. Jelenleg a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában, EA 21.779 jelzet alatt található.

160 MJKH – Máthé János írásai

161 Nota. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 56.

162 Nota-raport. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 16., 22.

163 'Miklós' informátor szóbeli jelentése alapján Gödri Márton hadnagy tájékoztató jelentése. Nota informativă.

sem javult. Idejét is inkább a munkának szentelte, kapcsolatot főleg a mindenkori lelkésszel és falufelelőssel tartott.

1967-ben lényegében ugyanezt az állapotot rögzítette egy jelentés: „nem nagyon köt senkivel barátságot, amikor nem dolgozik a mezőn inkább otthon ül, és a fentebb említett levelezéseit bonyolítja.[...] Kapcsolatai Magyarhermány községben inkább a tehetősebb emberekkel vannak [...].”[164]

1971. március végén agyvérzést kapott, lebénult, időlegesen elvesztette beszélőképességét és nagyfokú halláskárosodás érte. 4 hétig a baróti kórházban kezelték, ezalatt részlegesen felépült. De gyógyszereket bevenni nem volt hajlandó. Május elején hazavitték Hermányba, de jobb karja továbbra is használhatatlan volt.[165] Beszédkészsége egy év múlva újra romlani kezdett, orvosi vizsgálatok után diétát ajánlottak neki. Étrendjét megváltoztatta, így részlegesen visszanyerte beszédkészségét. Ettől fogva gyűjti, jegyzeteli az egészségvédelemmel kapcsolatos cikkeket is.[166] Halláskárosodása nem javult,[167] a hozzá érkezett újságírókkal is „többnyire a papír meg a ceruza segítségével” értekezett.[168]

Máthé idős kora ellenére is nyitott maradt az új iránt. 1975 áprilisában 77 falubelijével együtt kétnapos autóbuszos kiránduláson vett részt az országban.[169] Kutatásai során levéltárakban és könyvtárakban dokumentálódott Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Fogarason és Sepsiszentgyörgyön.

1977. május elején ágybanfekvő beteg volt, az orvos figyelmeztette, hogy ne végezzen semmilyen fizikai munkát, mert akkor súlyosbodik az egészségi állapota, akár meg is halhat.[170] Máthé ekkor elkeseredett, nincs kedve többet írni, eladná az írógépét, de – mondta – még vevőt sem találna rá Magyarhermányban. A városban lakó fiai pénzt küldtek támogatására.

1977. augusztus közepére Máthé jobban lett, elment a Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárba, ahol dokumentumokat kért ki Magyarhermányról (gazdasági, kereskedelmi vonatkozású adatokat), de nem adták oda.[171] 1978. februárjában megint ágybafekvő beteg volt. Ekkor „sajnálta, hogy megöregedett, és meg kell haljon, mert az idő elhaladt felette.”[172]

Egy – 1981 májusában kelt – jelentés szerint Máthé nem fizetett elő egyetlen újságra sem, hanem mindennap elment a postára, és elolvasta a mások által rendelt

---

1962. március 15. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 19.

164 Kovács Tamás őrmesternek, a Magyarhermányi Milícia-őrs parancsnokának jelentése valószínűleg 1967-ból. Raport. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 59-59 verso.

165 Notă-raport 1971. május. 7. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 28.

166 Hagyatékában van lapkivágás az érelmeszesedésről, a reumás megbetegedésekről.

167 Ablonczy László: Gábor Áron krónikása. *Magyar Hírlap* 1974. július 1., 4. p.

168 Nagy Pál: Egy falusi tudós: Id. Máthé János. *Új Élet* 1981. 7. szám, 15. p.

169 Erdővidéktől a Vaskapuig címmel leírta az utazást. MJKH – Máthé János írásai.

170 'Toma' informátor szóbeli beszámolója alapján Ştefan Ioan őrmester jelentése. 1977. június 7. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 17.

171 'Toma' informátor szóbeli beszámolója alapján Ştefan Ioan őrmester jelentése. 1977. június 7. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 18.

172 'Vargyasi' informátor jelentése alapján Zólyomi István Milícia őrmester jegyzék-jelentése 1978. február 18-án. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 19.

újságokat, amiket csak ezután hord ki a helyi postás. Különben visszahúzódott, baráti kör nélkül élt, az otthoni gazdaságban dolgozott.[173]

1981. november végén vagy december első napján a Máthét meglátogató informátor hiányosan felöltözve az írógép mellett találta, amint a bejövő külső fénynél szemüveg nélkül gépelt.[174] Máthéval – annak rossz hallása miatt – csak írásban tudott értekezni, és az is nehezére esett az idős embernek. De azt mondta, nem hal meg addig, amíg nem sikerül a könyvét kiadatnia, ráadásul: „van mit írjon a falumonográfiába, mióta grammra adják a kenyeret". 1982 májusában Máthé a betegsége miatt még visszahúzódottabb lett. Kaszálóit kiadta részesművelésre, saját termésrészét eladta a mezőgazdasági társulásnak és az ebből kapott pénzből élt.[175] Egy 1982. november végi jelentés szerint Máthé visszavonultan élt, de a legfontosabb helyi emberekkel, a lelkésszel és a falufelelőssel tartotta a kapcsolatot.[176] Már nem járt a mezőre dolgozni, csak a postára és a boltba járt ki, de „mindenről érdeklődött, ami történt a faluban, és mindent feljegyzett." A jelentést készítő Milícia őrmester szerint: „Senki nem lát bele igazán, és nem tudja az álláspontját."

Az 1983. januári jelentés szerint Máthé már semmilyen fizikai munkát nem volt képes elvégezni, csak a postára, a szövetkezeti boltba és a református lelkészhez járt el. A romániai magyar sajtóorgánumokat levelekkel kereste meg, valószínűleg cikkei kiadásával próbálkozott. „Mind az *Új Élet* mind a *Megyei Tükör* szerkesztőségétől nagyon ritkán kap levelet, de ő annál többet küld. Nem nyilatkozott a forrásnak, de látszott, hogy haragot/gyűlöletet hordoz magában, és elkeseredett, hogy az írásait nem közlik."[177]

Még kétszer kapott agyvérzést, 1986. január 17-én, 88 éves korában hunyt el. Sírjánál Hegyi Dániel helybeli lelkipásztor mondta a búcsúbeszédet: „Az értelmesek pedig fénylenek, mint az égnek fényessége, és akik sokakat az igazságra visznek, miként a csillagok, örökkön-örökké." (Dániel 12, 3.). A helybeliek közül kortársa, Benedek B. Imre méltatta az elhunytat. Emlékét megőrizték, 1990-ben a Magyarhermányi Általános Iskola fölvette a nevét.

---

173 'Fülöpné' informátor jelentése alapján Zólyomi István Milícia őrmester jegyzék-jelentése. 1981. május 17. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 20.

174 'Tóth Pál' informátor jelentése alapján Zólyomi István Milícia őrmester jegyzék-jelentése. 1981. december 2. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 21.

175 'Fülöpné' informátor jelentése alapján Zólyomi István Milícia őrmester jegyzék-jelentése. 1982. május 9. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 22.

176 Zólyomi István Milícia főtörzsőrmester jelentése. 1982. november 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 25.

177 'Fülöpné' informátor jelentése alapján Zólyomi István Milícia őrmester jegyzék-jelentése. 1983. január 14. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 26.

Szimbólum szerep

Arra, hogy hogyan vélekedtek Máthéról a romániai magyar értelmiségiek, igen sokatmondó Árvay Józsefnek, a sepsiszentgyörgyi levéltár igazgatójának véleményezése. Szavaiból kicsendül az elismerés a (fel)jelentése tárgya iránt: „Máthé János egy egyedi típus a megyénkben, az autodidakta paraszt típusa/alakja, aki évtizedeken át nagyon sok történelemkönyvet elolvasott, és sok, a községe történetére vonatkozó adatot összegyűjtött. Az a véleményem, hogy biztatni kell, hogy írja meg a község monográfiáját, amely munka, ha nem is lesz egy tudományos munka, mégis rengeteg értékes adatot fog magába foglalni a megyénk egyik községére vonatkozón."[178]

Azok akik újságcikkeket írtak róla, más szavakkal, de gyakorlatilag ugyanezt fogalmazták meg. Sylvester Lajos „lábonjáró történelemkönyv"-nek és „Erdővidék legműveltebb emberé"-nek nevezte.[179] Magyari Lajos a „földművestudós"-t látta benne.[180] Ablonczy László: „Magyarhermány nagy tekintélyű tudós emberé"-nek nevezte.[181]

A községbeli értelmiség is nagyra értékelte. A mindenkori református tiszteletessel gyakran találkozott, hosszan beszélgetett, könyveket cseréltek. A helyi tantestület egyes tagjai támogatták munkáját, Zsigmond László tanító 1972-ben javasolta: „szervezzünk egy gyűjtési akciót, gyűjtsünk össze régi tárgyakat, és hozzunk létre egy múzeumot, hogy támogassuk vele Máthé bácsit a munkájában, mert »a francba is, magyarok vagyunk, székely vér kering az ereinkben.« [...] Az öreg Máthé – mondta Zsigmond – végülis az igazságot akarja bizonyítani »hogy a székelyek nem felkapaszkodottak, és [Máthé] egy egyenes és következetes ember [...].«"[182] (A gyűjteményt létrehozták, megtekintette Sylvester Lajos, a Kovászna Megyei Művelődési és Művészetügyi Bizottságának akkori vezetője.[183])

A falubeliek: „tudományos ember"-nek, a falu tudósának tekintették és különösen az 1940. évi közszereplését értékelték: „Pető, Kuti Sándortól aki majdnem 70 éves, megtudtam, hogy az öreg Máthé fogadta a magyar katonákat Bibarcfalva és Nagybacon között akkor, amikor bejöttek a magyarok (a második világháború idején) és köszöntő beszédet tartott, azóta a falu kedvelt »gyereke«. Ahogy [adatvédelmi okokból törölve – L.M.] mondta, egy egyenes ember, aki soha nem változtatta meg a nézeteit, meggyőződését, megmaradva jó magyarnak az évek során".[184] Az idős falusfelei is – akikkel róla beszélgettem – ugyanígy vélekedtek.

---

178 Árvay a Securitate megbízásából egy jelentés-jegyzékben véleményezte Máthé Jánost és munkásságát. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 52.

179 Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Megyei Tükör* 1969. május 3., 8. p.

180 Magyari Lajos: Baconi arcok, baconi példák. *Megyei Tükör* 1973. október 21., 3. p.

181 Ablonczy László: Gábor Áron krónikása. *Magyar Hírlap* 1974. július 1., 4. p.

182 Nota informativă. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 10.

183 Nota informativă. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 10.

184 „De la [...] (Peto, Kuti Sandor), care are aproape 70 de ani am aflat că bătrânul Mathe a primit pe ostașii maghiari între Biborțeni și Bățanii Mari atunci cînd au venit maghiarii (în timpul celui de al doilea război mondial) și-a rostit o cuvântare de pomină, de atunci este »copilul« iubit al satului. Așa cum spunea [...] este un om drept, care nu și-a schimbat niciodată concepțiile, convingerile rămînînd un bun maghiar în-a

Máthé János közszereplésének, tevékenységének médiareflexióját tekintve az *autodidakta vidéki tudósember* szerep mellett kirajzolódik egy másik elem is, a *hagyományokhoz ragaszkodó vidéki ember* motívuma. Ezt egy külső jel, a fehér harisnya viselete szimbolizálta a leginkább, amely az őt bemutató cikkekben is visszatérő elem.

Természetesen Máthé János tudatában volt a fehér harisnya jelentéstartalmának. A két világháború között a fehér harisnya identitás-elem: a vidéki székely földműves megkülönböztető ruhadarabja, a „nadrágos" városiakkal szemben.[185] (Előnyökkel is járhat, amint azt megtapasztalta már 1941-ben.[186]) Később a hagyományokhoz való ragaszkodás jelképévé válik. Máthé János késő öregkoráig ragaszkodott a harisnyához, a visszaemlékezések szerint még nyáron, a legmelegebb időben is abban járt. Persze ez roppant kényelmetlen volt, meg is kérdezte tőle egy alkalommal Csog András: „János bácsi! Nem meleg ez magának?" Máthé János válasza: „Fiam – rossz ló, amelyik a hámot nem bírja!"[187]

lungul anilor." ‚Domokos Béla' informátor jelentése. 1972. február 27. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 13.

185 Lásd *Magyerhermány monográfiája* „A Hangya szövetkezet" c. résznél a gépvásárlás leírásánál: „A Kolozsváron székelő más gépügynökségek gyorsan kinyomozták, hogy a fehér-harisnyás székelyek miben fáradoznak..."

186 „1941. és 1942. években három ízben voltam Budapesten. Ott voltam a Teleki Pál temetésén, s erről különös emlékem van azzal, hogy az Alkotmány utca sarkán állva, a szorosra préselődött tömegben alig láttam valamit, próbáltam előfurakodni, viszont a sorfalat álló lovasrendőrök nem engedtek senkit a járdáról lelépni, egy zömök, szőke rendőr meglátva fehér harisnyámat, a szemével intett, hogy lépjek elő. Így teljes térben láthattam a koporsónak az Országházból történt kihozását és a menet elvonulását." Máthé János 1968. szeptember 28-i levele. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 149.

187 Interjú Csog Andrással és Csog Rebekával 2005. október 24-én.

Bevezetés Magyarhermány kronológiájához

A mostanáig lappangó kronológia Jordáky Lajos hagyatékából került elő. Máthé János 1944. augusztus 23-án kezdte el írni a falu kronológiáját: indoklása szerint azért, mert jelentős történelmi időszaknak értékelte a folyamatban levő történéseket. (Egy személyes megrázkódtatást is jelenthetett a háború, fiát 1945-ben hadifogolyként a Szovjetunióba vitték, és feleségével hiába próbálták legalább meglátogatni.[1]) 1946-ban már „hivatalos" felkérést is kapott a szülőfaluja monográfiájának megírására, de ezt valószínűleg az ő kérésére készítették, azt feltételezve, hogy egy hivatalos irat segítségével könnyebben bejuthat könyvtárakba, levéltárakba.[2]

Mindent felhasznált, amiből adatokat nyerhetett: napilapokat, a község levéltárának iratait.[3] Volt, akit ő kért meg élettörténete leírására,[4] falubelijeinek szovjet fogságból írt leveleit is elkéri és felhasználja.[5] Úgy tűnik, állandóan készen állt az események rögzítésére: a legszokatlanabb helyzetekben van nála papír.[6] A különféle gyűléseken is minden lényegesnek ítélt tényt rögzített, hogy később felhasználhassa.[7] A jegyzeteit tartalmazó füzetet a mezőre is magával vitte.[8] A történelmi hitelesség, pontosság kedvéért egyes esetekben azonnal leírta a történteket.[9]

---

1 MJKH – Dokumentumok. Fd. 93

2 1946. június 24-én kéri fel írásban erre a községi vezetőség, és 1956. november 2-án újra ezirányú írásos felkérést kap. MJKH – Dokumentumok Fd. 58 és Fd. 58/I.

3 „A községben voltak a régi communitas iratai, jegyzőkönyvei, a familiák közt felmerült birtoklási perek papírjai. Közöttük volt Hermányfalva szakadozott 1712. évi falutörvénye. Mindezeket a csndőrörsre helyezett és végül idetelepedett O. Gy. román csendőraltiszt, miután később a szolgabíró községi bírónak (primar) kinevezte, a szekrényből kihányta és mészárszéki csomagoló papírnak adta. Pár nap múlva tudtam meg az irodaküldönctől hogy hova vitték, amit még megtaláltam az értékesebbeket kiszedtem." *Magyarhermány monográfiája* 2. p.

4 Weithaler Károly életrajza. *Magyarhermány kronológiája* 1944. október 1-jei bejegyzés.

5 „Oroszországban levő hadifoglyaink lelkére rátelepedett a számkivetettség keserű érzése. Hozta a posta a hetekkel előbb megírt leveleket, melyekből a sóvárgó honvágy beszélt. Ifjabb Rozsondai Ádám azt írta szüleinek: »... semmi reményem nincs már a hazamenetelre; vagy félnek tőlünk otthon, vagy elfelejtettek minket, hiszen már három éve, hogy itt vagyunk.« " *Magyarhermány kronológiája* 1948. évi első bejegyzés

6 „A Bérc alatt szántottam, midőn megpillantottam [...] megmutattam neki a házunkat, írtam egy cédulát és azzal beküldtem feleségemhez, aki a sebét bekötözte". *Magyarhermány kronológiája* 1944. október 1-i bejegyzés.

7 „A fenyegető hangú parancsra a feltűnés nélkül végzett számlálás szerint 228 nő és férfi, azaz a családfők mintegy 75%-a lépett be szorongó érzéssel a székház nagytermébe, ahol vörös lepedővel letakart hosszú asztal mellett ült a rajoni vezérkar." *Magyarhermány kronológiája* 1959. február 26-i bejegyzés

8 „Sajnos, majdnem egy hónapot felölelő jegyzések kallódtak el. [...] A füzetet a mezőn veszítettem el, és bizonyos, hogy valaki ráakadt és talán ma is tartogatja." *Magyarhermány kronológiája* 1944. augusztus 23-i bejegyzés.

9 „[...] Ököllel verte az asztalt s úgy ordított – (akik közelebb voltunk hozzá láttuk, hogy alkohol is jócskán volt benne) –: »Miért nem jönnek ide a kutya istenit, mikor a gyűlés ki volt hirdetve. [...].« (Azonnali szószerinti feljegyzésem. Szerző) [...]." *Magyarhermány kronológiája* 1945. április 3-i bejegyzés

*Magyarhermány kronológiájá*nak ez a napi rendszerességgel feljegyzett, főként tényeket rögzítő rész az alapja, ezt egészítette ki dokumentumokkal, illetve a korabeli sajtóból átvett részletekkel. A jegyzet minden oldala egy jelzetet kapott, ezt az összeszerkesztett kronológiában hivatkozásként használta.[10] Ezeket a jegyzeteket aztán összeszerkesztette, kronologikus sorrendbe tette, kibővítette más forrásokkal, majd kommentárokkal, következtetésekkel látta el, és valamikor 1969 után legépelte.[11] Ha a tényközlés részben nem is, de a kommentárokban tettenérhető a szubjektivitás: Máthé a kulákká nyilvánított gazda szempontjából értelmezi az eseményeket.

Az utólagos szerkesztést bizonyítja a kronológia szerkezete is: az események tényszerű leírását egy kommentár követi. Az utólagos szerkesztőmunkára utal, hogy egyes részeket bizonyosan nem a történés időpontjában rögzített, mert későbbi adatot is hozzátoldott az eseményhez.[12]

A szerkesztés lehetőséget biztosított arra, hogy a kronológiát irodalmi műként építse fel: az új korszakba való bevezetést a háborús átmenet és a fegyverszüneti szállítások jelentik, az új vezetők hatalomátvétele és a beszolgáltatási rendszer kiépülése a cselekmény kezdetét jelzi. A „történet" csúcspontja kétségkívül a kollektivizálás időszakában 1961. április 7-e, amikor a falubeliek megtartják a földjüket, és felülkerekednek a kollektivizálási kísérleteken. Ami ezután következik – az aktivisták tekintélyvesztése, a győzelem tényének tudatossá válása – az már a történet lezárása.

Az eredeti feljegyzések sokkal részletesebbek, információgazdagabbak voltak, Máthé János a kronológia szerkesztésekor egyszerűsített és tömörített. Léteznek szembetűnő egyenetlenségek a különböző évek dokumentáltságában. Egyes években feltűnően kevés bejegyzés van (pl. az 1958-as esztendőről), ilyenkor Máthé – a szerkesztő – ötletes pótlást eszelt ki: az azévi sajtótermékekből ollózgatott ki cikkeket, és elemezte, cáfolta azokat.

Egy „eltompulás" figyelhető meg a kronológiában: a kommunizmus 1948. évi hatalomra jutását követően Máthé részletesen ír az új jelenségekről – az addig ismeretlen elvonási technikákról, a beszolgáltatásokról, önkéntes adókról – és részletesen leírja az emberek kifosztásának technikáit és a reakciókat: a kétségbeesést, a nyomort, a felháborodást. De az évről-évre megismétlődő kifosztás ábrázolásához egy idő után elfogynak a szavak, a jelzők, lassan monotóniába süllyed a kronológia elején még felháborodott hang. Végül már csak egyetlen szóba sűrít össze mindet: „adóvégrehajtás".[13] Az emberi sorsok, tragédiák is sokszor

10 Csak három oldalnyi feljegyzés, az Fd. 517. (1952. január 8.), Fd. 518. (1952. január 9-13.) és Fd. 519. (1952. január 18–19.) maradt meg a hagyatékában. MJKH – Dokumentumok

11 A kronológia 1945. március 9-i bejegyzésében egy 1969-es kiadású könyvre hivatkozik, a kronológiát tehát ezután gépelte be.

12 Pl. a szárazajtai vérengzésről szóló részben egy tanúként beidézett személy 1952-ben bekövetkezett haláláról tudósít. *Magyarhermány kronológiája* 1944. szeptember 27-i bejegyzés

13 *Magyarhermány kronológiája* 1961. november 25-i bejegyzés.

már csak tömör feljegyzésként jelennek meg: „Eltemettük internáló táborban levő lelkészünknek, Rozsonday Ádámnak a feleségét."[14]

Az évvégi összefoglalókban értékeli Máthé az átélteket: népnyúzás, nyomorúságos esztendő stb., sorjáznak a sommás ítéletek. Az év folyamán feltüntetett adatokhoz itt adja hozzá az emberi dimenziót, a jelzőket.

Néhányszor Máthé – helyi/régiótörténeti ismereteire alapozva – összehasonlítja az '50-es évekbeli gazdasági helyzetet a két világháború közötti, vagy a századeleji helyzettel.[15] Saját társadalmi és gazdasági helyzete kapcsán pedig Dózsa jobbágyaival vagy az ókor rabszolgáival von párhuzamot.[16] Az események leírásán túl Máthé többször rámutat a rendszer butaságára és paranoiájára is.[17]

Néhány esetben elszólja magát Máthé a túlélési technikákról: a túléléshez szükséges anyagiakat már az '50-es, '60-as években is az illegális fakereskedelem biztosította.[18]

Miért 1965-ben fejezte be a kronológiát? 1962 után, a kollektivizálás lezárultával, a vidéki társadalom anyagi helyzetének lassú javulásával egy másik időszak köszöntött be, amit Máthé is érzékelt: „Az 1964-ik esztendőt általában az utóbbi két évtized legnyugodtabb szakaszának tekinthetjük. [...] Lejárt a díszkapu mánia, lejárt az élenjárók és a kullogók táblája, lejárt az »elvitetlek« aranykora. Lejárt a sok esztelenség, a népkínzás, népsanyargatás korszaka." És Máthé János – bár még beszúr pár feljegyzést, de a kronológiát, mint egy önálló művet, lezárja: „Úgy hiszem elég volt nemzedékünk életének 1944–1964 közti idejéről emlékezni, s bár

---

14 *Magyarhermány kronológiája* 1952. november 25-i bejegyzés.

15 „Dózsa nem gondolt arra, hogy szavai közel félezer év múlva is az élő valóságot fedik. Akkor a föld robotosát jobbágynak, most dolgozó parasztnak hívják. Nézzünk szét Erdővidéken, hogy a népi demokrácia korszakának első évtizede mit változtatott a képen? A közlekedés terén semmit. A harminc évvel ezelőtt létesített autóbusz járatok kínlódnak az összetört utakon. Iparilag szinte egy évszázadot fejlődött vissza. A kézmű- és háziipart teljesen megfojtották, helyüket eleddig csak a sok üres szónoklat foglalta el. Kihalt a baróti baromvásártér, szánalmas szegény az árupiac. A több mint 30 ezer lakosú Erdővidék központjában: Baróton egy vegyes üzlet, egy élelmiszerüzlet és egy kocsma-vendéglő helyiség van. Az üzletek árukészlete szegényes, a legszükségesebbek teljesen hiányoznak, a kocsma-vendéglő étel-ital választéka a gyatra szót sem érdemli meg, tisztaság szempontjából kritikán aluli, de ezen az adott helyzetben nem lehet csodálkozni, mivel az „étterem" egyetlen szűk szobából áll, az is tele – főképp a szerdai hetivásáros napon – a mosdatlan, piszkos cigánynépség gyüledékével. Isten a megmondhatója, honnan ez a sok cigány?
Fél évszázaddal ezelőtt három mezőgazdasági szeszgyár, faszeg – és betétkéreggyár, könyvnyomda, vidéki viszonylatban kitűnő vendéglátó ipar volt és ezek mellett a kisiparnak és kiskereskedelemnek minden ágazata virágkorát élte." *Magyarhermány kronológiája* 1954. december 18-i bejegyzés
Egy helybeli kulák beszolgáltatási kötelezettségeit összeszámolva pedig megjegyzi: „Egymaga annyi pénz- és terményadót fizetett a »dolgozók államának«, mint Hermány gazdaközönsége az első világháború előtt együttesen egy év alatt." *Magyarhermány kronológiája* 1952. február 24-i bejegyzés

16 „Az ókor rabszolgái zúgolódás nélkül nyugodjanak sírjaikban, 2000 év múltán sem élnének jobb sorban." *Magyarhermány kronológiája* 1964. július 20-i bejegyzés

17 „Mivel a tűzesetek az iskola környékén történtek, a szomszédokat is gyanú alá vették. Pető Józsefet és Sándor fiát már ezen nap délelőttjén Bibarcfalvára kísérték azon feltevés alapján, hogy Sándor mint egyetemi hallgató, valami titkos szervezet tagjaként, csűrök és szalmakazalok felgyújtásával fogott hozzá a népi demokrácia megdöntéséhez." *Magyarhermány kronológiája* 1950. szeptember 1-jei bejegyzés.

18 „A fabeszerzés – a lopjuk a sajátunkat elve alapján – azért a 100-300 lejek fizetése nélkül is megtörtént. Az erdőőrök – látva a nép sanyargatott helyzetét – kifogástalan magatartást tanúsítottak." *Magyarhermány kronológiája* 1952. szeptember 15-i bejegyzés. „A fatermékek suttyomba való forgalmazása, ma is hoz némi pénzt a konyhára. Éjszakánként 1-2 öl fával vagy egyébbel autók siklanak Barót, Szentgyörgy felé, de sem Kovács, sem az erdőőrök (Baló János Á., Pető Gyula) nem látták ezeket." *Magyarhermány kronológiája* 1962. január 26-i bejegyzés

amiket jegyeztem, csak kis hányadát öleli fel a lezajlott eseményforgatagnak, a fentiek hiteles rajzát adják az elmúlt húsz nehéz esztendőnek."

Egy 1977-ben keltezett informátori jelentés szerint a napi események feljegyzését tovább folytatta.[19] 1981-ben pedig egy őt meglátogató informátor érdeklődésére, hogy mivel foglalkozik, elmondta, hogy: „a legutóbbi időben van mit írjon a falumonográfiába is, mióta a kenyeret grammra adják, mint a hortista [sic!] Magyarország idejében."[20] Ugyanezt erősítette meg 1982 májusában egy másik informátor is: Máthé „beírja a monográfiába azt is, mikortól kezdték porcióra adni a kenyeret."[21] Mindezidáig azonban nem kerültek elő ezek a feljegyzések, elképzelhető, hogy Máthé ezeket is megsemmisítette.

A Kronológia értékéről

Jelenkor-társadalomtörténet kutatókként gyakran szembesülünk azzal a problémával, hogy a múlt rekonstruálására nincsenek megfelelő forrásaink. A levéltárban található korabeli iratok zömét a hatalom szervei bocsátották ki, ezekben a valóságkép jelentősen torzított. Az alávetettek főleg az általuk írt kérvényekben jelennek meg, de ez is egy torzított forrás, mert céljuk eléréséért nem a valós helyzetüket, véleményüket írták le.

Az akkori, emberi sorsokat befolyásoló apró történések alig, s akkor is eltorzítva jelennek meg az iratokban, ezt a szóbeli interjúk csak részben pótolják.

Éppen ez adja ennek a kronológiának egyik értékét: az emberi érzések, reakciók, fájdalom, kiszolgáltatottság, megaláztatás, és ellenállás, küzdelem rögzült a kronológia lapjain. Igaz, hogy az események nyomán keletkezett érzéseit utólag rögzítette, de azok élethűek, a szerző mintha újra átélné az eseményeket. A sorokon átüt a düh, a harag, és Máthé János nem fukarkodik a jelzőkkel, amikor a hatalmat, vagy annak kiszolgálóit jellemzi. Az alávetettek életébe, gondolataiba, érzéseibe való bepillantást ad ez a munka.

Másrészt az egész ország/régió falvaiban lezajlott társadalomtörténeti folyamatokat rögzít a szerző. Leírja a faluközösség bomlását: a közösségi szolidaritás széttörését, a közösség választott vezetőinek háttérbe szorítását. Végigkövethetjük a vidéki társadalmi csoportok erőszakos átalakítását: az addig hangadó vidéki gazdaelitet kulákká minősítve teszik tönkre, mialatt alacsony társadalmi státusú, a faluközösségben periferikus helyzetű, hozzánemértő személyeket állít a falu élére a politikai konjunktúra.

---

19 „habár nem hall jól, mégis mindent leír, ami a faluban történik, kiket hívatnak a miliciára bármilyen kihágásért, beleértve, hogy milyen intézkedéseket hoznak, amiket a faluban hallottakból gyűjt össze, hány nyilvános bírósági eljárás történt, ki kivel, és miért verekedett, veszekedett, és más egyéb aspektusok." Zólyomi István Milícia főtörzsőrmester jelentés-jegyzéke 'Toth Pál' informátor jelentése alapján. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 16.

20 Zólyomi István Milícia főtörzsőrmester jegyzéke 'Toth Pál' informátor jelentése alapján. Notă-raport. 1981. december 2. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 21.

21 Zólyomi István Milícia főtörzsőrmester jegyzéke 'Fülöpné' informátor jelentése alapján. Notă-raport. 1982. május 9. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 22.

A jövedelemelvonás folyamatának hatásait is leírja a kronológia: a különböző elvonási technikák (beszolgáltatás, mezőgazdasági adó, szerződéskötés stb.) precíz és összehasonlító leírását találjuk. Közgazdasági értékű a beszolgáltatási és szabadpiaci árak pontos összehasonlítása, a jövedelemelvonás számszerű leírása.

A hatalom és az alávetettek párharcából az elnyomási és a védekezési technikákat ismerhetjük meg, de a szerző alkalmazkodási technikákat is rögzít.

Az eseményeket pontosan, részletesen (az eredeti változat szerint hivatkozással ellátva), a résztvevők bemutatásával közli.

Összességében végigkövethetjük azt, ami az ország, a régió sok más településén is végbement. Ami Magyarhermányban történt, az lenyomata annak, ami az egész ország falvaiban történt, ez adja a munka jelentőségét.

A kronológiát szó szerinti másolatban közöljük. Csupán néhány helyesírási hibát javítottunk ki, és a rövidítéseket oldottuk fel. A tájszavakat, nyelvi fordulatokat eredeti formájában adjuk vissza. Az előforduló kiadványok nevét kurziváltuk.

Az átgépelést Sárándi Tamás és Tóth-Bartos András végezte, a fordításokat Kovács Borbála ellenőrizte.

Máthé János: Magyarhermány kronológiája (1944–1964)[1]

Feljegyzések 1944-től

1944 augusztus 23-tól, e nevezetes történelmi fordulóponttól kezdve jegyeztem fel egyet-mást a reánk – földművesekre – szakadt rettenetes idők napi eseményeiről, hogy az utókor talán nyugodtabban élő história kedvelői böngészhessenek benne. Sajnos, majdnem egy hónapot felölelő jegyzések kallódtak el, melyben a románokkal Szárazajta, Bibarcfalva és Barót körül folyt harcokról, az Erdővidék felett zajlott légi csatákról, az oroszok bevonulásáról és a románok visszajöveteléről írt jegyzeteim voltak. A füzetet a mezőn veszítettem el, és bizonyos, hogy valaki ráakadt és talán ma is tartogatja.

VIII. 24. A román rádió a tegnap esti adásban bejelentette, hogy Románia beszünteti az angolszász–szovjet front elleni harcot s a bécsi döntésben megszabott erdélyi határvonalat nem létezőnek tekinti.

Ma a románok Ágostonfalvánál a határt lezárták, a baróti mezőn lévő birtokaira dolgozni nem jött át senki. (Fd. 667.)

VIII. 27. Alsó-Háromszék és Brassó irányából ágyúdörgés és hatalmas robbanások hallatszanak.

VIII. 28. Híre jött, hogy az eddig szövetséges németek Prázsmárnál megütköztek a románokkal.

A környéken folyó harcok ideje alatt két ízben jártam le Bibarcfalvára, s ott voltam, amikor a Bibarcfalva és Barót közti harcokban elesett német és román katonákat oda felhozták; a temető bejáratánál vannak elhantolva. Barót és Bibarcfalva népe a harcok idején Hermányba volt felhúzódva.

Rozsonday[2] lelkészünknek a visszatérő románok elől sietve menekülnie kellett. Ő volt az Imrédy-párt erdővidéki – azaz miklósvár járási

1 A kézirat lelőhelye: Erdélyi Múzeum Egyesület Irattára, Kolozsvár, Jordáky Lajos kézirathagyatéka 248/2.; másolat az Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattárában (TLA K-3087/2005) található.

2 1891-ben Királyhalmágyon született. Erős magyar nemzeti érzésű személy volt, emiatt többször összetűzésbe került a román hatóságokkal, 22 alkalommal állt vádlottként a román bíróságok, hatóságok előtt. (Lásd: Hegyi Dániel: Rozsondai Ádám., Miklós László (szerk.): *Akik imádkoztak üldözőikért – Börtönvallomások, emlékezések I. köt.*, Kolozsvár 1996, Erdélyi Református Egyházkerület, 257-258. p.) Teológiai tanulmányai után Fogarason szolgált mint segédlelkész, de magyarságáért való kiállása miatt kiutasították a városból. Betfalvi szolgálat után, 1926-ban és 1963 között Magyarhermányban volt lelkész. Szerette ezt

szervezője, s Toró József[3] tanítóval – a székely határőrök helyi parancsnokával – Hermányban 51 tagot toboroztak a pártba. Ezeknek és a többi községekben szervezettek névsora, pártkönyvei és a pártlevelezés a lakásban maradtak. Ezeket az iratokat éjjel felkutattam, és biztonságba helyeztem, amivel több mint száz embert mentettem meg a későbbi üldözésektől és esetleges elhurcolástól.

Az akkori politikai állapotra érdekesen világít rá a Rozsonday által Köpecbányán megbízott Hernády Ödön levele: „...megküldöm 6 munkásunk belépési nyilatkozatát, avval a sajnálatos megjegyzéssel, hogy munkásaink között – egyelőre több eredményt elérni nem tudtam. Ugyanis munkásaink egy része, ha nem is nyíltan, de hallgatólagosan a kommunista elvekkel szimpatizál, míg a nyugodtabb, kiegyensúlyozottabb része óvatos és tartózkodó, miért is nyilatkozni nem mer." (Fd. 680.)

IX. 23. Stoian baróti román pap a csendőrök kíséretével szemlét tartott a lebontott tetőzetű görögkeleti templomnál és szigorú megtorlással fenyegetőzve távoztak.[4]

IX. 25. A Rozsonday család bútorait és a Levente Otthon berendezését a csendőrök levitették Bibarcfalvára, a megyebírónak[5] pedig megparan-

---

a közösséget, nem kívánt más egyházközséghez menni. Több éven át Márk Mihály agyagfalvi lelkipásztorral együtt szerkesztette a *Harangszó* című egyházi lapot. 1935-ban fellépett a hatóságok ellen, amikor azok híveit erőszakkal az ortodox egyházba átírták, emiatt bírósági eljárást indítottak ellene. (Bíró Sándor: *Kisebbségben és többségben – Románok és magyarok 1867-1940.*, Csíkszereda, 2002, Pro-Print, 339-342. p.) A magyarság érdekében végzett munkájáért 1942-ben Nemzetvédelmi Kereszt kitüntetést kapott. 1944 őszén Dorogra menekül, ahonnan 1945 júniusában tért vissza. A kommunizmus hatalomrajutása után sorozatos zaklatásoknak volt kitéve. 1952. augusztus 23-án házkutatást tartottak nála, majd letartóztatták és elhurcolták. Négy hónapot Marosvásárhelyen tartják fogva, majd bírósági ítélet nélkül 1953 augusztusáig Ghenceán, és 1954 júniusáig Văcăreşti-ben raboskodik. 1954 és 1963 között továbbra is Magyarhermányban szolgált, utána nyugdíjas, szolgáló lelkipásztorként Mikóújfaluban élt és dolgozott 1971-ig. Ebben az évben október 18-án súlyos betegség nyomán hunyt el, Magyarhermányban temették el. (A családra vonatkozó különféle dokumentumokat Nagy Pál bocsátotta rendelkezésemre, akinek ezúton mondok köszönetet.)

3 A Hargita megyei Kányádról származott, a falu megbecsült tanítója volt. Egyik gyereke Toró T. Tibor, atomfizikus (Szül: Énlakán, 1931. július 16-án), akinek megjelent egy önálló kötete (Toró Tibor: *Kvantumfizika, művészet, filozófia. Tudományos esszék, tanulmányok.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1982). Egy vele készített életút-interjút egy tanulmánykötetben közöltek (A székelyek fizikusa. Staar Gyula (szerk.): *Fizikusok az aranykorból. Beszélgetések*, Vincze Kiadó, 2006), ebben részletesen vall a Magyarhermányhoz fűződő emlékeiről is. Jelenleg a Temesvári Tudományegyetem Elméleti Fizika Tanszékének tanára. Másik fia Toró József nagyváradi festőművész.

4 A két világháború között Magyarhermányon a község pénzén ortodox (görögkeleti) templomot emeltetett „zsarolással és kényszermunkával" a román állam. A helybeliek ezt sérelmezték, mert a faluban nem, vagy csak kevés ortodox vallású élt. Ezért 1940-1944 között lebontották az ortodox templom tetőzetét. Lásd: Máthé János: *A magyarhermányi református egyházközség története*. Barót, 2004, Gaál Mózes Közművelődési Egyesület, kötetből a Felekezeti kitérések, áttérések; Erőszakos térítések. Vallássérelmi ügyek; A rövid életű hermányi görögkeleti egyházról c. részeket, 63-69. p.

5 Az egyházközségi kuratórium (vagy egyháztanács) vezetője.

csolták, hogy az országzászló[6] oszlopát azonnal vágassa ki és a feliratot semmisítesse meg.[7] Az oszlopot kivágták, a feliratot bevakolták.

IX. 26. A csendőrök a rádiókat összeszedték és elvitték.

IX. 27. A csendőrök kihirdették, hogy agyonlövik azt, aki a visszavonuló németeknek élelmet, ruhát vagy szállást merészel adni. Hermány népe a legcsekélyebbet sem törődött a fenyegetéssel, mert lelkéből utálta az oroszok nyomában győztesként pöffeszkedő Maniuista[8] rablóbandát, kiknek a harácsoláson és a hatalmuk alá visszakerült védtelen magyarságon elkövetett jogtalanságain és erőszakoskodásain kívül semmilyen más erényét felfedezni nem tudta.

A gyaloglástól és éhezéstől holtra fáradt német katonákat a hermányiak a házuknál rejtegették, gyógykezelték, midőn a „nici o brazdă”[9] hősök puskagolyót ígértek érte.

IX. 27.-én korán reggel terjedt szét a hír az oláhok[10] Szárazajtán elkövetett szörnyű vérengzéséről.[11] 1944 őszén a Rădulescu kormány védnöksége alatt Erdélyszerte a Maniu nevét viselő ú.n. Maniu-gárdák alakultak. E terrorista bandák egyike, kik közt több Földvár, Lüget környéki oláh volt, Brassóból indulva szeptember 25-én este Középajta felől Szárazajtára érkezett azon a címen, hogy németeket keresnek. Való céljuk a helyi románok által személyi bosszúból hazug vádakkal illetett szárazajtai magyarok legyilkolása volt. Ezek névsorát az ajtai szervező vezérek: Bardóci Tódor és ennek fia: Ferdinánd, Berszán János (Apolló fia), Bogdán Sándor (Sándoré) és Berszán Simon (nyúlszájú fia) a terroristák kezére adták.

A legyilkolásra előírtakat 26-án hajnalban 3–4 óra között kivették az ágyból, ingbe és alsónadrágba, az óvoda helyiségébe kisérték és ott a padlásra hasra fektették őket, reggel pedig összeterelték a lakosságot az iskola udvarára és az elfogottakat oda hurcolva, bestiális vadsággal kivégezték őket. Az oláhok borzalmas tette méltó társul csatlakozott az

6 1940-44 között Észak-Erdély sok településén a Magyarország zászlaját tartó díszes talapzatot emeltek a köztereken, vagy a templomok közelében.

7 A felirat szövege: Hiszek Magyarország feltámadásában.

8 Iuliu Maniu nevével fémjelzett olyan román nemzetiségű polgári és katonai személyekből álló csapatok, amelyek 1944. szeptemberében atrocitásokat követtek a magyar nemzetiségű lakosság ellen.

9 magyarul: egy barázdát sem

10 románok

11 Erről még lásd: Vincze Gábor (szerk.): *Történeti kényszerpályák – kisebbségi reálpolitikák II. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944–1989*. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 2003, 1-2. p. és Nagy Mihály Zoltán, Vincze Gábor (szerk.): *Autonomisták és centralisták. Észak-Erdély a két román bevonulás között (1944. szeptember – 1945. március)*. Kolozsvár–Csíkszereda, 2004, Erdélyi Múzeum Egyesület – Pro-Print Könyvkiadó, 47-48. p.

1848/49. évi szabadságharc idején Nagyenyed környékén és a bányavidéken elkövetett vérengzéseikhez.

Nagy István egyik fiának, Sándornak a szülei szemeláttára fejszével tőkén vágták el a nyakát, a másik fia, András nem akarván a tőke fölé hajolni a fejsze fokával főbe ütötték.

Szép Albertet a feleségével együtt agyonlőtték.

Elekes Lajost a gyilkolások fő értelmi szerzője – Bardóci Tódor – a közöttük folyt ingatlan vita miatt lövette agyon.

Különféle koholt hazugságok alapján lőtték meg Német Izsákot és Német Gyulát is, gyűlölettel viseltetvén velük szemben jó magyarságukért.

Gecse Bélát midőn el akarták fogni, kiugrott az udvarra és a kerítésen át akarta magát vetni a szomszédba. Dum-dum golyóval lőtték le.[12]

Szabó Béniámot, Szép Bélát és Málnási Józsefet szintén golyóval végezték ki. Ez utóbbit is az udvarán lőtték meg. Levitették az iskola udvarára és a gyilkolások alatt ott kínlódott, amíg elvérzett.

A gárdisták belőttek a tömeg közé, aminek két cigány esett áldozatul. Az egyik azonnal meghalt, a másik később halt bele a lövésbe.

Nagy D. Józsefnek a fogsorát lőtték ki, amiből kigyógyult, s midőn a gyilkolások ügyét 1952-ben Bukarestben újratárgyalták és oda mint tanút megidézték, a feldúlt idegzetű ember a tárgyalás után két hónap múlva meghalt.

A gyilkolások után két disznót lelőttek és a Berszán Viktor bíró udvarán tartott lakomán felfalták. (F. 346)

Románia kiugrásával összeomlott a német front déli szárnya, s megindult a német seregtestek hegyen-völgyön át vonulása nyugat felé. Hermány és a felette húzódó erdős terület a vonulás útjába esett. A németek fáradtan, megviselve jöttek éjjel-nappal a Kárpátokon keresztül s igyekeztek a visszavonuló frontot beérni. Hermány valóságos élelmezési állomás volt számukra, honnan 2–3 napi pihenő után indultak tovább. Volt nap, midőn 80-100 német szállásolt a községben. Betegek, sebesültek is voltak közöttük. Egyikük Bükszádnál kapott lövést, a lábai is ki voltak sebesedve, gennyesedve az erőltetett gyaloglástól. Pető Ferencnél feküdt két hónapig, a felesége és a szomszéd asszonyok gondozták amíg felépült. 1945 tavaszán ment el polgári ruhában.

Egy sebesült főhadnagyot Csog József (Lőrincé)[13] felesége és sógornője gondozták és gyógykezelték.

---

12 robbanótöltetű golyó

13 Az azonos nevű személyeket ragadványnevekkel különbözteti meg a szerző, ezek zárójelben szerepelnek.

Akácsos Benjámin és felesége gondoztak egy legyengült németet közel egy hónapig, s amikor a magdeburgi német felépülve elment, ellátták a szükségesekkel.

Baló Sándor (Rudolfé), feleségével és Baló Béniámnéval hosszabb időn át élelmeztek egy öttagú csoportot, akik a Likaskő-i erdőrészben egy kalyibában tanyáztak. Közülük négyen tovább mentek nyugat felé, az ötödik fekvő betegen a kalyibában maradt, honnan Baló Sándor éjjel, szekéren, pityóka szárral letakarva béhozta a házához. Másfél hónap alatt talpra állították, s mivel nem volt eshetőség, hogy a frontot beérje, jelentkezett a románoknál.

IX. 28. Bükszád felől egy főhadnagy vezetésével 16 főből álló csoport érkezett s a falu végén Lőrinc Józsefhez és Akácsos Lajoshoz szállásoltak be. Egy köztük lévő burgenlandi magyar fiú útján tudták meg, hogy a románok halállal fenyegetik a németeket befogadó lakosságot. Másnap reggel a bibarcfalvi őrsről két csendőr jött a baróti Papp Bandi szekerén Hermányba, kémlelő őrjáratba. A Szakács József felesége meglátta a közeledő csendőröket s azonnal értesítették a németeket, akik lövésre kész puskákkal várták a fejleményeket, azonban ilyesmire nem volt szükség, mert midőn a német tiszt és két géppisztolyos katonája kiléptek az útra és a szekereket megállították, a viaszsárgává vált arcú győztesek azonnal feltartották kezüket, s midőn a főhadnagy felelősségre vonta őket a nép fenyegetéséért, nosza szaladtak a szomszédos házakhoz és ellátást rendeltek a volt bajtársak számára, ők maguk a cigaretta készletüket adták oda a dohánynemű régóta nélkülöző németeknek, aztán az alkalmas pillanatot kilesve, megléptek.

A csendőröknek egy Zsomborról ide telepedett cigány volt a besúgójuk, s azt megbízták, hogy amikor a németek elmennek, jelentse. 30-án 34 főből álló német csoport gyülekezett össze és két tiszt vezetésével elmentek Udvarhely irányába. A cigány nyomban leszaladt Bibarcfalvára és jelentette.

X. 1. A baróti és a bibarcfalvi őrsről a baróti őrmester vezetésével hat csendőr jött Hermányba, büntető expedícióra. A faluba érve elsőnek Lőrinc Józsefet verték meg azért, mert a németek egyrésze nála szállásolt és étkezett, utána kényszerítették, hogy további útjukra velük menjen. Sorban azután idős Csog Jánosnét és Szakács Attilát verték meg, mivel a cigány elárulta, hogy egy-egy németet rejtegettek. Utána Zsigmond Gyula községi bírót ütötték-verték puskatussal azért, mert szigorú parancs dacára sem jelentette, hogy németek vannak a faluban. Zsig-

mond Gyula a brutális bántalmazás okozta belső sérülésekbe két hónap múlva belehalt.

A bírótól a Baló P. Imre falun felül lévő vízifűrészéhez mentek, ahol a kis házikóban három beteg német tartózkodott, akiket a felszegi asszonyok láttak el élelemmel és gondozták őket. Ezek egyike meglátta a közeledőket és a Barót patak partján álló fák védelme alatt elmenekült. A csendőrök parancsolták Lőrinc Józsinak, hogy szaladjon utána és fogja meg, de szaladott a cigány is. Józsi be is érte volna az elgyengült németet, azonban szándékosan hagyta elmenekülni. A cigány ezt látta, a csendőröknek elárulta, mire Józsit ismét megverték.

A házikóban maradt két járni nem tudó német aztán a Csog Dénesné kiparancsolt szekerére rakták, és nagy diadallal hozták le a faluba.

Útközben a cigány árulkodására a Csog Józsefnél fekvő tisztet is elfogták, szekérre rakták, feleségét és sógornőjét a gondozásáért végigverték.

Egy kapitány lábait a hosszú úton a csizma annyira összetörte, hogy lábait rongyokba burkolva tudott csak járni. Feleségem borogatást rakott rájuk s azzal két nap pihent, akkor gyulladt, sajgó lábaival útnak indult. Szó sem lehetett arról, hogy ez az ember a hátráló frontot beérje.

Voltak, akik nem bírták a rendkívüli fáradalmakat és belepusztultak, a hermányi határon három van eltemetve. Voltak, akik egymagukban vágtak neki a nagyvilágnak. Ilyen volt a később hermányi lakossá lett Weithaler Károly is, kit a nagy emberhullámzás ide sodort. Tanulságos az ő életrajzából a háborús időre eső részletet leírni.

1918-ban született a felsőolaszországi Trentonban (Trient). 1938-ban bevonult az olasz hadsereghez Rómába, honnan az abbeszin fővárosba: Addisz-Abebába vitték helyőrségi szolgálatra, kilenc hónap múlva malária betegként visszahozták Nápolyba. Gyógyulása után a bozeni 232-ik gyalogezredhez helyezték el és onnan, mint tolmácsot a brenneri olasz-német határállomásra küldték.

1939 novemberében az olasz-német egyezmény alapján belépett a német hadseregbe, ott a légvédelmi tüzérséghez került. A háború alatt a fronttal a galíciai Brodytól Sztálingrádig ment elő. A sztálingrádi gyűrűben 1943. január 2-án megsebesült, repülőgépen mentették ki. Kievben gyógyult, onnan a Fekete-tengerparti Nikolajev légvédelméhez helyezték. A hátráló fronttal Iaşi-ig jöttek vissza, ott érte Románia köpönyeg fordítása. A légvédelmi ágyúkat felrobbantották, azután indult ki merre látott. Weithaler egyedül délre, a Duna felé igyekezett, hogy átjusson Bulgáriába. Brăila-ba érve tudta meg, hogy az oroszok Bulgáriában is bent vannak. Erre visszafordult és Észak-Erdélynek tartva, a

bodzai szoros környékén átvergődött a Kárpátokon. Október első napjaiban érte el Kakukk-hegyen a hermányi határt és onnan Lázár Sándor erdőőr biztatására lejött Hermányba.

Este a falu legfelső házához, özvegy Barabás Mózesnéhez kopogott be ahol szállást és búvóhelyet kapott három hétig. A román csendőrök ekkor már lázasan kutattak az itt-ott még bujkáló németek után, ezért gyorsan menekülni kellett. A homoródalmási erdőn Szentpáli József erdőőrnél húzódott meg két hétig, akkor visszajött Hermányba, de a csendőrök miatt ismét távozni kellett. Három hónapig újra a Szentpáli vendége volt, akkor vissza Hermányba. Egy hónap múltán a csendőrök a nyomára akadtak, újra Szentpálihoz kellett fusson. Három hét múlva visszajött, akkor a csendőröknek sikerült elfogni. Udvarhely – Csíkszereda – Brassó – Kolozsvár közt való ide-oda kísérgetés is fogvatartás után végül szabadon bocsátották, később román állampolgárságot nyert. Tizenöt évig élt Hermányban, 1959-ben Baróton megnősült és oda telepedett. (Fd. 522.)

Sajnos – egyes helyeken emberi érzésükből kivetkőzött alakok felháborító dolgokat műveltek, s alkalmam volt egy ilyen aljas támadásnak majdnem áldozatul esett némettel találkozni. A Bérc alatt szántottam, midőn megpillantottam, hogy a mintegy 150 méterrel künnebb fekvő törökbúza tábla szélén egy ember húzódott le a kórók közé. Egészen közel mentem és megszólítottam. Lesoványodott, sápadt arcú, beesett szemű 19 éves fiatalember emelkedett fel a fuszulykától[14] befont törökbúza[15] közül, s ijedt arccal tett néhány lépést felém. Balkarjának könyökcsontja szét volt lőve s egy terepszínű sátorlap darabbal a nyakába felkötve. A hosszú csíkokban lefolyt vér reá volt száradva a zubbonyára, nadrágjára és bakancsára. Semmi néven nevezendő felszerelési vagy használati tárgy nem volt nála. Kevés német nyelvtudásommal is megértettem, hogy Bükszád körül lőtték meg előző nap reggel, ott szakadt el társaitól és ott veszett a holmija is. Megrendülve néztem az elárvult gyermekembert, aki egyedül, mint hajtásba vett vad bolyongott az idegen földön. Bevezettem a szekérhez, ennivalót szedtem elő, de a kiállott izgalmak és a nagy vérveszteség miatt alig tudott enni. Megmutattam neki a házunkat, írtam egy cédulát és azzal beküldtem feleségemhez, aki a sebét bekötözte. Négy nap pihent nálunk, akkor kötszerrel és ennivalóval ellátva egy csoporthoz csatlakozva elment nyugat felé.

A körülöttünk zajló súlyos események közben jegyezhetem, hogy Magyarhermány népe maradéktalanul eleget tett annak, amit a magyar

14 bab
15 kukorica

becsület megkívánt. Olyan emelkedett és kultúrnéphez illő magatartást tanúsított a hazájuk felé igyekvő és emberi segítségre szoruló németekkel szemben, ami szép lapja marad a község történetének.

IX. 28. A csendőrség fenyegető hangú parancsot küldött a bírónak, hogy a három molnár és a szövetkezet két cséplőgépe együtt tíz zsák búzát finom lisztnek megőrölve, szombat délig szállítson a bibarcfalvi őrsre, különben számoljanak a következményekkel.

IX. 29. A csendőrök megvizsgáltatták az udvarokat, és akinek száraz fája van, köteles egy szekérrel az őrsre szállítani. Amennyiben holnap estig 50 szekér fa nem lesz bevíve, szigorú megtorlás lesz.

IX. 30. A csendőrök Bagoly Béla baróti szolgabíró Hermányba menekített ingóságait elvitték, ugyanakkor a bíró parancsot kapott, hogy két napon belül 300 tojást és 15 tyúkot küldjön az őrsre.

XI. 12. A visszajött román jegyző, a román pap és Olteán összehívták a népet a községházához, hogy felelőségre vonják a zsarolással és kényszermunkával építetett görögkeleti templom tetőzetének a lebontásáért. Ez volt az a hírhedt gyűlés, amelyiken a győztesek e három kiválósága, magyargyűlölettől tajtékzó dühhel egész napon át fenyegették a hermányi népet a rajtok esett nemzeti sérelemért. A román pap és Olteán merész kijelentéseiből azt lehetett következtetni, hogy a templomtetőzet szétbontásáért a szárazajtaihoz hasonló vérengző megtorlás jár az eszükben. Amikor a jelenlevők ígérték, hogy a templomot újra fogják építeni, Olteán azt kiáltotta:

– Nem kell felépítsétek, itt van egy templom – (bizonyára a református templomot értette) –, az elég, mert itt ezután csak egy nép fog lenni: a román.

Olteán magyargyűlölete eddig is ismeretes volt, de a mostani hangja és fenyegetőzése különösen meglepte a jelenlevőket, a gyűlés egész ideje alatt a magyarság és a magyar közigazgatás gúnyolása, gyalázása folyt megszakítás nélkül a szájából.

XI. 13. Ma reggel visszatért az a hét ember, akiket kényszermunkára parancsoltak a felrobbantott Gyimes-lóvészi vasúti híd helyreállítási munkálataihoz. Ezek hozták a hírt, hogy a szárazajtai és Erdély más részeiben is hasonló módon elkövetett vandalizmusokért Sztalinék által Észak-Erdélyből kiparancsolt románok Csíkból már sietve költözködnek. Ezért a hírért Olteán primár[16] Bogdán Bélát maga elé hívatta és megfenyegette:

16 polgármester

– Sztálingrádig vitetem – mondotta – ha nem fogja be a száját! Az elvitetésre azonban nem jutott idő, mert délután neki is futni kellett.

A román hatóságok Észak-Erdélyből való kitakarodása után a kommunisták sietve kezdtek berendezkedni, és amint kihirdették, az előnyomuló orosz és román csapatok élelem utánpótlása volt a legfőbb gondjuk. Az oroszok éhes keselyű módjára vetették rá magukat a Székelyföldre, s a falvakból ezrével kellett a marhákat a szentgyörgyi vágóhídra hajtani. Két hónap leforgása alatt – (1944. december és 1945. január) – Erdővidék szarvasmarha állományának több mint felét szedték el az oroszok.

A hermányi gazdák négy ízben az alábbi mennyiséget adtuk át:

I.	91 db	29.600 kg élősúlyban
II.	108 db	32.680 kg élősúlyban
III.	68 db	28.050 kg élősúlyban
IV.	34 db	10.550 kg élősúlyban
Összesen	301 db	100.910 kg élősúlyban

(Fd. 545.)

A kommunista közigazgatás csak úgy ontotta a parancsoló, követelőző rendeletek sokaságát, a községi vezetők megriadva kérdezték – mi lesz ebből?

1945

I. 3. Rendelet a bírónak, hogy a jegyzői iroda tűzifáját Kisbaconba azonnal szállíttassa le, különben letiltják az erdőlést. (Fd. 546.)

I. 15. A nagybaconi jegyzőség igazolja, hogy a Mikóújfaluban dolgozó orosz katonák részére Magyarhermány községtől átvett 158 kg búzát és 112 pengő készpénzt. (Fd. 547.)

I. 30. Háromszék megye főnöke 2204. számú rendelete, melyben Hermányt a Nagybaconon felül felrobbantott híd újjáépítéséhez 20 db 10 m hosszú 30 x 30 cm-es fenyőgerendának a helyszínre szállítására, továbbá 30 napon át 8 kézi- és 10 fuvarnapszám állítására kötelezi. (Fd. 548.)

II. 17. Jegyző rendeli, hogy az oroszok parancsára a rádiókészülékeket azonnal a sepsiszentgyörgyi vármegyeházára kell szállítani. (Fd. 579.)

II. 22. Rendelkezés a nagybaconi csendőrség használati tárgyakkal való ellátására, mely szerint: „A magyarhermányi fazekasokat és kádárokat haladéktalanul kötelezni kell, hogy csináljanak egy vizes vedret, egy mosogató dézsát és egy vizes csebret fából, fazakat, lábast, leveses tálat, kancsót cserépből, a cigányok adjanak négy seprűt. Ezeken kívül a községek ágyneművel is el kell lássák.” (Fd. 550.)

II. 26. A szolgabíró sürgeti a már korábban elrendelt zsírbeszolgáltatást. (F. 551.)

III. 4. Telefonrendelet szerint azonnal 800 kg sertéshúst kell Sepsiszentgyörgyre szállítani. Amíg ez meg nem történik, sertést levágni senkinek nem szabad. (F. 552.)

III. 9. Jegyző közli a bíróval a szolgabíró rendeletét, hogy 10-én délután fél hat órára hívjon össze népgyűlést, melyre Barótról kiküldöttek jönnek, s ezekért küldjön „egy fogatot jó két lóval és két rend üléssel ellátva”. A rendelet szerint elvárják, hogy a gyűlés teljes és népes legyen. (F. 553)

Megkezdődött a szerszámjukat, foglalkozásukat otthagyott, dolgozni nem szerető, úrhatnám, parancsolgathatnám, fenyegetőzhetném alakok szereplése. A nép csak bámulja, hogy eleddig úgy személyüknél, mint képességüknél fogva jelentéktelen emberekben minő energia szunnyadt, lázasan gyűléseznek és vita nélkül egy akaraton vannak: felforgatni mindent, összezúzni a személy és vagyonbiztonságot, tömlöcbe akire haragszunk, mert most kommunista világ van, jog és törvény csak a mi

számunkra létezik. Az ismeretlenből teremtett új politikusoknak rendkívül tetszenek a naponta összeparancsolt népgyűlések, ahol a megrettent falusi nép előtt mutogathatják eleddig mellőzött személyeiket és ahol tetszésükre kiabálhatnak és handabandázhatnak.

Nem új kiadású könyvben a falvakról, parasztokról folyó párbeszédben olvashatjuk: a falvak sorsát, életét olyanok igazgatják „...akiknek csak a rontáshoz van képzeletük, meg indulatuk. Mert hát az bizonyos, hogy kényelmes. Rontani, rontani, ma ezt rúgni szét, holnap azt, és szájalni, hogy mi minden jó fog fakadni mindannak a helyén." (Illyés Gyula: *Három ladikján*. Bp. 1969. 159-160. p. – Illyés Gyula a negyedszázaddal korábban a falvak népe fején taposó söpredéket és tevékenységüket elevenítette meg, talán személyes meggyőződése, de mindenképpen az igazság szavával.)

III. 10. Ma megtudtuk, hogy Gróza Péter miniszterelnök távirati kérésére Sztalinék megengedték a román hatóságoknak az Észak-Erdélybe való visszatérését.

III. 14. Kisbaconi jegyzőségtől:

„Községi Bíró Magyarhermány

A baróti járási ifjú kommunista párt telefon értesítésére közlöm, hogy f. hó 15-én, azaz pénteken egy előfogat legyen a baróti járási ifjú kommunista párt helyisége előtt, hogy az ottani vezetőket a magyarhermányi ifjú kommunista párt magalakítása végett Hermányba szállítsa.

Hirdesse ki a községben, hogy az ifjúság nemre és korra való tekintet nélkül 15-én d. u. 3 órakor az alakuló gyűlésen jelenjen meg." (F. 224.)

A fentiekhez annyit, hogy az ingyen fuvar elment, az ifjú vezérek megérkeztek, de a helyiek közül egy sem jelent meg.

III. 24. A korábban kötelezett 800 kg sertéshúsból a még hátralevő résznek az átadását a szolgabíró azzal sürgeti, hogy a rendelet végre nem hajtása esetén „az elöljáróság tagjai internáltatnak." (F. 555.)

IV. 3. Népgyűlés van hirdetve, melyen a kommunista párt baróti kiküldötteit kellene meghallgassa a felszabadított nép. Elsőnek helyi származású Boér Gergely volt első világháborús orosz hadifogoly szólalt fel, s mivel a hirdetés szerint egy teljes – szigorú következmények terhe alatt mindenki ott legyen – gyűlés volt rendelve, Boér úr már útközben maga elé képzelte, hogy a községházát szorongásig megtöltő nép milyen visszafojtott lélegzettel fogja majd hallgatni magas polcra emelkedett elszármazottjának beszédét.

Az elképzelést sivár valóság fogadta. A terem üres, alig néhány kíváncsi jelent meg, ezért Boér úr rettenetesen felbőszült. Ököllel verte az asztalt s úgy ordított – (akik közelebb voltunk hozzá láttuk, hogy alkohol is jócskán volt benne) – : „Miért nem jönnek ide a kutya istenit, mikor a gyűlés ki volt hirdetve. Eltelt az idő – mondotta – hogy mint a múltban tették, a népnek ígérgessünk. Mi nem ígérünk semmit, hanem követelünk, és aki ellenszegül, az a saját bőrén fogja érezni, hogy milyen legények vagyunk." (Azonnali szószerinti feljegyzésem. Szerző.)

Utána mint felfújt pulykakakas, majdnem egy órán keresztül lármázott ez a fiók Kun Béla és szidta a falu népét, hogy most a népszabadság idején azzal sértette meg a pártot, hogy nem jön el meghallgatásukra.

Végezetül a fenyegetést sem mulasztotta el: „Tudjuk, hogy Hermányban kik a reakció mesterei, de gondunk lesz rájuk!" – mondotta vészjósló hangon.

1944 őszén a németek Ukrajna egy részét kiürítették, s az ukrán falvak népe, szekereken, állataikkal együtt a visszavonuló front előtt heteken keresztül özönlött át a Kárpáti szorosokon és ment nyugat felé. Az Ojtozi-szoros felől jövőknek Nagybaconon felül a Hatod volt pihenő táborhelyük, s a szomszéd faluk népe sok tehenet, lovat vásárolt meg tőlük élelmiszerrel és pénzzel. A kommunista hatóság azonnal összeírata az Ukrajnából származó állatokat, megtiltotta igázásukat és jól tartást, abrakolást parancsolt számukra, hozzá toldva, hogy akinél nincs takarmány és zab, azt a község köteles előteremteni. (F. 556 és 566/I.)

A hermányiak 10 tehenet és 5 lovat vásároltak, ezeket május és június hóban elhajtották. Tulajdonosaik darabonként 450 kg szénát és 180 kg zabot kellett adjanak útravalónak. (F. 556/II.)

V. 1. Az oklándi szolgabíró 500/945. sz. rendelete, mely szerint Hermány hat darab tenyész és 6 db vágó állatot kell Udvarhelyen az orosz katonai parancsnokságnak átadjon.

A rendelethez a közjegyzőség hozzáfűzi, mivel újabb és újabb állatbeszolgáltatás van kilátásban, a tenyészanyag lehetőleg kímélendő. (F. 557.)

V. 5. Az átadni parancsolt 7862 kg zabból ma 4662 kg Ágostonfalvára lett szállítva (F. 558/I.)

V. 6. A jegyző késő este közli a szolgabíró telefon rendeletét, mely szerint: „Magyarhermány község ma este 6 óráig szállítson Ágostonfalvára 32 mázsa zabot. Amennyiben a zab nem lesz leszállítva – a rendelkezés szerint a bíró urat internálják." (F. 558)

V. 12. A magyar pengőt ma átcserélték lejre. 1 pengő = 27 Lej. (F. 332)

V. 15. Német Gyula volt első világháborús hadifogoly vezetésével megalakult Hermányba a kommunista párt helyi „sejt”-je, s ezzel kapcsolatban a jegyző átír a bírónak: „A magyarhermányi kommunista sejt jegyzőkönyvét felküldöm, és egyben utasítom, hogy egy megfelelő lakást vegyenek igénybe részünkre.” (F. 559.)

Szörnyűség rágondolni, hogy ilyen tudatlan, rosszakaratú, betöréses lopásért jogerősen elítélt és hozzá hasonló alakok kezébe került a nép és javai feletti hatalom. (F. 676.)

V. 20-án Rendelkezés jön, hogy két német fogoly szökevény van az erdőn, elfogatásukra embereket kell mozgósítani. A csíki falvak is mozgósítva vannak. Innen Balogh Sándor és társai lettek mozgósítva, le is mentek Uzonka fürdőig, ott egy orosz katonától írásbeli igazolást kértek, azzal visszajöttek, eszük ágában sem volt németeket keresni, még kevésbé elfogni. (F. 560.)

V. 24. A szolgabíró telefon rendelete, hogy Magyarhermány holnap Olaszteleken 14 db 250 kg súlyon felüli marhát adjon át. (F. 561.)

V. 28. A megyefőnökség 6069. sz. rendelete, mely szerint Magyarhermány a baróti tejszövetkezethez 38 kg vajat szolgáltasson be az oroszok részére. (F. 562.)

VI. 20. A megyefőnökség 122. sz. rendelete közli, hogy a vármegyében besorozott lovak gondozása és az átadás helyére szállítása végett az oklándi járás 93 embert kell adjon ... Ebből Hermányra négy esik és azokat azonnal ki kell jelölni. (F. 563.)

VII. 3. A fegyverszüneti feltételeket végrehajtó államtitkárság 6385. sz. rendeletével az oroszoknak átadandó lovak ellátására Udvarhely megyét megterhelt mennyiségből Hermány 1400 kg abrakot, 1500 kg szénát, és 900 kg szalmát kell Udvarhelyre szállítson. (F. 564.)

VII. 16. Vargyas község vezetői közlik, hogy az átvonuló oroszok elvittek egy 600 kg súlyú tehenet, 4 juhot, 100 kg sajtot, 14 és fél mázsa pityókát, 5 l bort, stb., szóval amit megfoghattak. Az oroszok azt hagyták hátra, hogy ezeket az erdővidéki 9 községre rójják ki és ennek alapján kérik Magyarhermány hozzájárulását 150.000 lej pénzzel, 3 mázsa gabonával és 4 kg zsírral.

Máthé Imre bíró megírja, hogy Felsőrákos és Bardoc községek az őket illető résszel már hozzájárultak, ellenben Füle, Olasztelek, és Száldobos nem tudták elhozni, mert az oroszok reájuk mentek és a

Vargyas részére összegyűjtött élelmiszereket elszedték és „még marhákat is.” (F. 565.)

VII. 20. A megyefőnökség 421. arm.[17] sz. rendelete: Magyarhermány e hó 25-én 9 db 200 kg súlyon felüli marhát köteles átadni Oklándon. (F. 556.)

VII. 21. Jegyző közli a megyefőnökség 262. sz. arm. rendeletét, mellyel a vármegye területéről 200 vagon szénának és 10.000 tojásnak a beszolgáltatását írja elő. Hermány 219 mázsa szénát és 90 tojást kell adjon. A szénát Székelykeresztúrra, a tojásokat szalonnával megkenve Oklándra kell szállítani és átadni. (F. 567.)

VIII. 3. Egy csavargó orosz katona a szövetkezetben pálinkát és egyéb bolti árút szedett össze, s az utcán összegyűltek közül kiválasztván Virág Andrást, kényszerítette, hogy azokat neki Bükszádba vigye. Ahogy elmentek, fiatal emberek futottak utánuk, s amikor az orosz és Virág a mezőn Bércalja felé kiindultak, a Gödrös tetőről át kiáltottak:

– András vigyázz!

Virág a kiáltásra bevetette magát az út melletti vízmosásba, az orosz pedig nem értvén a szót állva maradt, de akkor már ropogtak a puskák a Gödrös tetőn a gabonarakások mellől, az orosz jobb lábát átlőtték, aki azonnal bevetette magát az út melletti zabba és vérző lábbal sikerült elmenekülnie. A kisbaconiak másnap a Csere tetőn akadtak rá a nagy vérveszteségtől mozdulni sem tudó oroszra.

VIII. 3. Rendelet a gyapjú beszolgáltatásról. A tulajdonos legfeljebb 5 kilót használhat fel, a többit Udvarhelyen be kell szolgáltatni. (F. 568.)

VIII. 18. Az udvarhelyi gyűjtőpont 235. sz. átiratában értesíti az elöljáróságot, hogy a vármegyére eddig kirótt 3000 kg vajmennyiséget 5000 kg-ra emelték fel és ebből Hermány havonta 50 kg-ot kell Udvarhelyre szállítson. (F. 569.)

VIII. 21. Körjegyző közli, hogy az augusztus hónapra beszolgáltatásra előírt marhákat és juhokat 22-én Olaszteleken át kell adni és csak 350 kg-on felüli marhákat vesznek át. (F. 570.)

VIII. 31. A tenyeres munkások[18] helyileg alakult szakszervezetének vezetői felhívják a községi elöljáróságot, hogy a képviselőtestület ezutáni üléseire őket is meg kell hívni. (F. 571.) Kezdődik a proletár közigazgatás.

---

17 fegyverszüneti
18 napszámosok

IX. 14. Megyefőnök 191. sz. rendelete, mely szerint a szövetkezet két cséplőgépének vámgabona keresetét azonnal Udvarhelyre kell szállítani és átadni. (F. 572.)

IX. 27. Rendelkezés az előírt tojásmennyiségnek azonnali átadására. (F. 573.)

X. 12. Az elöljáróság nem győzi az egymást érő küldöttek, ismeretlen céllal jövő-menő alakok ingyen fuvarral való kiszolgálását, akik most a népet a talpuk alatt érezvén, valóságos kéjelgéssel hordoztatják magukat ide-oda, tűrhetetlen helyzetet teremtvén a lófogattal rendelkezők számára. A bíró éjjel-nappal készen kell legyen igényeik kielégítésére. Íme egy írásbeli parancs:

„Felhívás:
A helybeli Kommunista sejtvezetőség felhívja a község bíróját, hogy f. hó 13-án este az oklándi járási Kommunista kiküldöttüknek innen Erdőfülébe átszállításáról feltétlenül gondoskodjék.
Magyarhermány 1945. október 12-én
Zsigmond Sándor."[19] (F. 574.)

X. 15. Jegyző közli, hogy akik az előírt juhokat még nem adták be, azokat be fogják kísérni az ügyészségre. (F. 575)

X. 16. Megyefőnökség 947 sz. alatt értesíti az elöljáróságot, hogy a Szovjet Ellenőrző Bizottság a pityóka[20] beszállítást a legszigorúbban elrendelte, minek alapján Magyarhermány község 98.200 kg pityókát tartozik október 28-ig Ágostonfalván átadni azzal, hogy: „Rendeletem pontos és maradéktalan végrehajtásáért Címed fegyelmileg és büntetőjogilag felelős. A szovjet kiküldött már megérkezett, a vagonok meg vannak rendelve...". (F. 576.)

X. 18. Jegyző közli a megyefőnökség 1094 sz. rendelkezését, mely szerint a fegyverszüneti egyezmény 11. pont javára tenyészjuhokat kell beszolgáltatni. Kisbacon 28-at, Bibarcfalva 6-ot, Hermány 35 db-ot e hó 24-én Oklándon kell átadjon. Ezen felül a három község együttesen 2 db 100 kilón felüli sertést kell ugyanakkor beszolgáltasson. A rendelkezés azzal végződik: „ ... amennyiben a beadandó juhokat nem adnák be, úgy a csendőrség az egész község juhait behajtassa". (F. 577 és 577/1.)

19 Szülei szerény anyagi helyzetű emberek voltak, akik kádár mesterségből és alkalmi munkákból éltek. Zsigmond Sándor jó kézügyességgel rendelkezett, fából különféle eszközöket (esztergapadot, vonalzót) készített, napszámos és egyéb alkalmi munkákból (pl. talpfafaragásból) élt. A rendszerváltozást követően a kommunista párt helyi alapszervezetének vezetője, 1949-ben az Ideiglenes Bizottság elnöke.

20 burgonya

X. 28. A jegyzőség továbbítja a szolgabíró 1501 sz. rendelkezését, mely szerint az Oklándon tartózkodó orosz kiküldött rendeletére a beszolgáltatandó pityókát nem Ágostonfalvára, hanem az udvarhelyi vasútállomásra kell szállítani. Kisbacon 84.500, Bibarcfalva 86.300, Hermány 98.200 kg pityókát kell átadjon. A jegyzőt felhívja, hogy a szállításhoz a körjegyzőség területén levő összes járműveket vegye igénybe. Az orosz kiküldött szerint sem a szállítási napok, sem a határidő nem változtathatók meg. A szolgabíró pedig a „rendelet maradéktalan és határidőre való végrehajtásáért" a jegyzőt és az elöljárókat egyetemesen felelőssé teszi, s végül így zárja: „Amennyiben a burgonya-beszolgáltatás és ennek Székelyudvarhelyre történő szállítása nem menne zökkenő mentesen, és a gazdák attól vonakodnának – ígéretet kaptunk arra is, hogy egy egész orosz divízió fog kiszállni és a beszolgáltatást majd az fogja intézni. Okländ 1945 okt. 26. Dr. Kovács főszolgabíró."

A fentiekhez a jegyző rendeli: „Bíró Úr! Állítson őröket a község kijáratához, hogy a községből semmiféle fogat sem szabad kimenjen semmiféle munkára, csak krumplit szállítani Székelyudvarhelyre." (F. 578.)

Hogy aztán az idei – határunkon rendkívül szűkös – termésből tíz vagon pityókának az előteremtése és annak a hideg, esős időben, sárban Udvarhelyre szállítása mit jelent a jobbágyénál is rosszabb sorsba taszított földművesek számára, azzal a rendeletgyárosok mit sem törődtek. Ilyen mohó parancsolási lázban az sem lett volna meglepő, ha egyenesen az úristenhez menesztenek egy szigorú hangú ukázt, melyben kötelezik, hogy a határ egy évben háromszor teremjen, s ne borjak, malacok, bárányok – hanem 500 kilós marhák, hízott disznók és juhok szülessenek, különben a biológia jelen törvényei mellett a parancs áradat végül is mind börtönbe juttassa a föld jobb sorsra érdemes művelőit.

X. 30. A főszolgabíró 1547 sz. rendelete a minden családra kötelező káposztabeszolgáltatásról. (F. 579)

X. 31. November első napjaiban a gazdáktól elszedett és Udvarhelyen összegyűjtött lovaknak elszállítására került sor. A szolgabíró utasítja a jegyzőt, hogy a községekből egy-egy alkalmas embert állítson elő a lovaknak Udvarhelytől Iaşi-ig történő szállításához, s ha a kijelölt emberek nem lennének hajlandók elmenni, csendőrséggel kísértesse be, s amennyiben más alkalmas embert nem találnának, úgy a községi bírót vétesse igénybe erre a célra. (F. 581.)

XI. 9. A szolgabíró 1694 sz. rendelete, mely szerint Magyarhermány december 1-ig 8 db tenyész szarvasmarhát, l8 darab vágómarhát, 7 db juhot, 4 db sertést és 2 db szárnyast kell beszolgáltasson. (F. 582.)

XI. 12. A jegyző e napi átiratából kitűnik, hogy az időközben történt újabb kirovással Kisbacon 50.510, Bibarcfalva 21.870, Hermány pedig 104.270 kg szénabeszolgáltatással van megterhelve, amiből a még jelentékeny hátralevő résznek az azonnali beszolgáltatását rendelik. (F. 583.)

XI. 30. Szolgabíró 1650 sz. rendelete, mely szerint Hermányra pótlólag 4000 kg pityóka, 30 kg káposzta és 3000 kg szénabeszolgáltatás van kiróva. (F. 584.)

XII. 4. Jegyző 1716 sz. átirata a bírónak: „Értesítem, hogy a mai nappal az elöljáróság ellen az eljárást megindíttatom, mivel semmiféle rendeletet nem hajt végre úgy – amint azt a jegyzőség leadja. Ezek után a felelősséget teljesen a bíró úrra hárítom ... amennyiben kérni fogom, hogy az orosz parancsnokság küldjön ki embereket a beszolgáltatásra előírt dolgoknak a behajtására.” Végül jön a megtisztelő megállapítás: „...Magyarhermány községet az egész vármegyében renitens magatartásúnak minősítették.” (F. 586.)

XII. 5. Jegyző közli a megyefőnökség jóvátételi irodájának 1309 sz. rendeletét, mely szerint a jóvátételi egyezmény értelmében elszedett lovak ellátására Hermány azonnal szolgáltasson be Oklándon 240 kg zabot és 500 kg szénát. (F.587.)

XI. 29. A szolgabíró telefon rendelte szerint újabbi pityóka-beszolgáltatás van előírva:

Kisbacon 42.120 kg
Bibarcfalva 39.232 kg
Magyarhermány 76.707 kg

Ezeket a gazdákra fel kell osztani és a kire-kire esett mennyiségét a gazdánál még a mai napon zárolni kell. (F. 589.)

Ezzel ért véget a nyomorúságos esztendő.

1946

Az esztendő az elmúlt év szomorú hagyatékának a folytatásával kezdődik. Az oroszok diktálta fegyverszüneti feltételek értelmében lerovandó óriási terhek alatt roskadozik a falu népe. Nincs lábbeli, cukor, vas, szeg, talp, villa, kasza és számtalan más áru, melyekre égető szükség van. Semmilyen szükségletéről nincs gondoskodás, él ahogy tud és hallgat, de nincs nap vagy óra, hogy valamilyen követelést ne támasszanak vele szemben. A falu népére most igazán ráillik azon szólás-mondás, hogy olyan tehén melyet nem két kézzel, hanem kétezerrel fejnek, de enni nem ad senki. Az állat-beszolgáltatás egyelőre szünetel azt minisztertanácsi határozattal az állomány óriási mérvű csökkenése miatt 1945 decembertől kezdve megszüntették, de a felszabadulás óta eltelt 16 hónapot a kiürült pajták, csűrök, pincék és a lerongyolódott emberek sirassák. (F. 588.)

Az új év elején szárnyas állatokat, tojást, vajat, szalmát parancsolnak, s az oroszok részére előírt vaj- illetve tejbeszolgáltatást állandósítják. A gazdákat kötelezik, hogy a tej 70%-át adják be a szövetkezeteknek vajcsinálás céljára. A beszolgáltatott tejből először az ellátatlanok – (a hermányiak szerint „a dolgozni nem szeretem”-ek, köztük a cigányok) – kapnak, a többitől vajat készítenek. Kisbacon 5 1/2 Bibarcfalva 4 1/2 Hermány 7 kg vajat kell naponta beszolgáltasson. A nép torkig van a népszabadság nevében folyó féktelen zsarolással, de a szóra vigyázni kell, mert a munkás, takarékos emberek vagyonára ráuszított társadalmi csőcselék mindenkit „elvitetés”-sel fenyeget, amihez most egy titkos hazug elvádolás bőven elég.

A pribékhad számolt a lassan kibontakozó ellenállással is, fegyvertárában készen tartja a szovjet paradicsomban bevált módszereket. Első helyen a megfélemlítést. Rendeli, hogy minden faluban a három legnagyobb vagyonú gazdát ki kell jelölni, akik az elöljáróságggal egyetemben felelősek a beszolgáltatás maradéktalan végrehajtásáért, ha pedig valami hiba lesz „az ellenőriző hatóságok könyörtelenül fognak eljárni.” (F. 590 és 590/I. II. III)

II. 10-én érkezett a megyefőnökség 88. sz. rendelete mellyel az erdővidéki kilenc község fogattal rendelkező gazdáit 6000 köbméter tűzifának a homoródalmási erdőről Füléig való leszállítására kötelezi. Hermány ebből 680 köbmétert kell leszállítson. (F. 591.)

III. 15. A földadó kivetéséhez az udvarhelyi pénzügyi igazgatóság küldöttei olyan magas holdankénti jövedelmet vettek alapul, hogy azt még a helyi elvtársak sem fogadták el és új megállapodást kértek, azonban a tiltakozással mit sem törődve kivetették az adót. (F. 685.)

VI. 28. Jegyző utasítja a bírót (ad. 842/946 sz.) – hogy a beszolgáltatandó gyapjút karhatalom igénybe vétele mellett, erőszak alkalmazásával is szedje össze. (F. 675.)

Újság és falragasz özön hirdeti már hetek óta a kommunista párt politikai rövidlátással megszervezett ideológiai inasának – a Magyar Népi Szövetségnek június 29 és 30-án Udvarhelyen tartandó kongresszusát, mely a sajtó szerint nagy tömegmegmozdulás lesz a reakció ellen, azonban felette rosszul sikerült. 30-án hermányiak is többen jelen voltunk a sportpályán rendezett gyűlésen, mely feszült légkörben kezdődött, majd verekedés és lövöldözés közben botrányba fulladva szétoszlott.

A falvakról begyűlt nép kommunistaellenes magatartása előre eldöntötte a gyűlés sorsát. Az udvarhelyi Kossuth utcán hatalmas tömeg vonult végig, ütemesen kiáltozva: „Le Kurkóval! Le Kurkóval!” (Kurkó Gyárfás a MNSz országos elnöke volt.) A felvonuló tömeget a sorfalat álló rendőrök sem bírták feltartóztatni, átvonult a sportpályán és elsodorta a gyűlést. (F. 592.)

XII. 6. Levelet kaptam Szabó Andrástól az udvarhelyi ref. kollégium volt igazgatójától, abból néhány szót idézek: „... ha valami élelmet hoz, amikor erre felé jár – megköszönöm. Mert 22 hold birtokomnak erről az évről az összes jövedelmét elvették, s így nagy gondok közt kell élnünk.” (F. 671.)

Ezt – egy életét komoly és felelősségteljes munkával töltött 80 éves ember kényszerült papírra tenni.

1947

Március elején rendelték, hogy házról-házra járva fel kell kutatni minden gabonát és a szűkre szabott fejadag fennhagyásával a többi hatósági áron beszolgáltatandó. A kinevezett bizottság józan tagjai tudva, hogy a múlt év július 9-iki nagy jégverés miatt aggasztóan kevés kenyérnekvaló van, helyszíni vizsgálat nélkül jelentést készítettek, hogy a községben gabonafelesleg nem található. Pórul jártak, mert a bolsevista mákonnyal telt fejű spiclik valamelyike feljelentette őket, aztán volt felelőségre vonás, szidás, reakciósozás, fenyegetés.

IV. 14. A helyi kommunista sejt tagjai ma újraszervezkednek. A magyar hadifoglyok tízezrei agyonéheztetve vánszorognak vissza a paradicsomból, élő figyelmeztetésként az észtvesztettek számára, de a petőpéterek[21], kiket a történelem egyensúlyt vesztett ingája átokként feldobott a nép nyakára, mindebből nem láttak semmit.

IV. 21. A *Népi Egység* című lapocska mai száma ujjongva közli, hogy „a magyar Népbíróság Jankó Péter tanácsa Dálnoki Veress Lajos volt vezérezredest és két társát halálra – más kilenc társukat sok évi börtönre és kényszermunkára ítélte azon szervezkedésért, mellyel a magyar népet ki akarták ragadni a vörös rém markából.” (F. 711.)

VI. 28. A vörös polip ragadozó karjai teljesen rátapadtak a földműves népre. Megjelent a mezőgazdasági termények kötelező beszolgáltatásáról szóló rendelet. (F. 721.)

A népboldogítók az eddig 5%-os cséplési vámot 7%-ra emelték. A cséplőgépek körül úgy rajzanak az aktatáskás naplopók, mint a házi légy. A gépek mellé 2-2 helyi ellenőrt állítottak a számukra megbízható emberek közül.

A pénz értéke napról-napra csökken, a százezres, milliós címletű papírokkal jóformán semmit nem lehet venni. Egy tojás 15.000, egy liter tej 30.000 lei. Baló P. Imre egy közbirtokossági ügyben tett baróti fuvarért egymillió lejt számolt fel, amit a birtokossági tanács soknak találván, csak nyolcszázezer lejt szavazott meg. Az egyik idősebb tanácsos kézlegyintve jegyezte meg: „Meg lehet adni a milliót is, az sem ér többet, mint nyolcszázezer.”

21 Pető Péter (Szakács). Szülei szerény anyagi helyzetű emberek voltak, pásztorkodásból éltek. Szakács Pető Péter csak négy elemi osztályt végzett. A helybeli kommunista párt alapszervezetének tagja, majd gazdasági elöljáró. Felesége is a kommunista párt tagja volt.

VIII. 2. Kommunistaellenes röpcédulákat szórtak el a faluban. Ezért Rozsonday István[22] egyetemi hallgatót és Németh Sándor gimnáziumi tanulót bekísérték az udvarhelyi ügyészségre.

VIII. 15. Megtörtént a pénz átcserélése, igaz nevén: a falusi nép körmönfont módszerekkel való kifosztásának egy új változata. Kibocsátották a sok értéktelen papírpénzt, majd hirtelen becserélték. Egy személynek csak 5 milliót cseréltek be, ezért kapott 250 lej új pénz, a többit tehette a füstre. Az új pénzben a gazdasági termékek árát olcsón, az ipari árukét magasan állapították meg. Egy mázsa búza (100 kg) 560 lej. Egy Ágostonfalva–Brassó vasúti jegy 400 lej. Egy kiló vaj 39 lej, egy liter ecet ugyanennyi. Egy kiló búza 5,60 lej, egy kiló só 7,80 lej és így tovább. A járomba fogott falusi népet akadémiai szinten tanítják, hogy e szónak „felszabadulás" – mi a belső tartalma.

VIII. 27. Közhírré téve, hogy minden gazda azonnal vigyen 10 kg szénát a mérleghez, a főszolgabírói fogat fenntartásához. Aki most nem viszi, az Oklándra kell vigye.

IX. 18. Ma reggel 35 gazdának – köztük nekem is – rendelték, hogy az udvarainkról azonnal egy-egy űrméter[23] tűzifát szállítsunk a templom előtti térre, más 22 gazdának pedig azt, hogy azonnal szállítsák Ágostonfalvára. (Természetesen fa és fuvar ingyen.) Csog Imre községi bíró leírt a jegyzőnek, hogy képtelenség a fát összegyűjteni és leszállítani, mert a nép a mezőn van ezért a rendelkezést csak holnap tudja végrehajtani.

Küldönc hozta a választ:

„Kisbaconi körjegyzőségtől. Szám: 999/1947.

Községi bíró Úrnak Magyarhermány.

Ma reggel kelt levelére értesítem, a fegyverszüneti feltételekbe Ágostonfalvára szállítandó fa nem holnap, hanem még mai nap délig be kell érkezzen. Úgy veszem észre, hogy egy felsőbb rendeletet sem hajlandók végrehajtani. Ne essék zokon, ha most nyolc órakor telefonálok és kérek orosz katonákat, hogy egy kicsit rendszabályozzák meg a községet. Az egész község elöljárósága gyenge, tekintélynélküli társaság, hogy egy semmi ügyet sem képesek végrehajtani. Ma délelőtt, miután a fentieket letelefonálom, feljövök Hermányba.

22 Rozsonday Ádám lelkész legkisebb fia. Az '50-es években „reakciós magatartás" miatt harmadéves korában kizárták a Babeş-Bolyai egyetem jogi fakultásáról. Zsombolyára nősült, feleségével együtt ott dolgozott tisztviselőként, 1981. július 11-én hunyt el. (Rozsondai Ádám lelkipásztor 1955. október 5-i keltezésű, Török Ernő nyárádszeredai lelkipásztornak írt levele, és Rozsondai István halotti értesítője.)

23 köbméter

Nem tudom mi az oka, hogy a hétfőn reggel kiadott határozatot aláírva még nem küldte be.

A közigazgatás zavaros menetéért mindent magára hárítok, mert úgy látom így akarja.

Holnap reggel itt lesz a főszolgabíró Úr és majd ott Hermányban referálok neki, hogy tisztába legyen mindennel. Ez mégsem lehet, hogy egy rendeletet se lehessen végrehajtani csendőr nélkül, és pedig olyan dolgokat, melyek teljesen a községi bíró hatáskörébe tartoznak.

Kisbacon, 1947. szeptember 18.
Molnár Béla körjegyző."

(F. 523.)

A molnárbéla-féle diktátorocskákak eszébe sem jutott, hogy a falu népének, most – az összetorlódott gazdasági munkák idején – a parancsok lesésénél egyéb dolgai is vannak, s hogy a parancsolt fa előkészítése és 20 kilométerekre fuvarozása több időt kíván, mint a fenyegető levelek írása.

A parancs azonnali nem teljesítését, mint magas személyének és hatalmának megsértését tekintette, amiért senki más nem szolgáltathat kellő elégtételt, csak az orosz hadsereg Hermány elleni felvonultatása. Ilyen alakok kezében volt a falu közigazgatása.

XI. 6. Gyűlés hirdetve este 7 órára „nagyon fontos ügyben", ahol Lőrinc Mátyás nevű küldött vázolta a régi román vezetők bűneit és bejelenti, hogy rövidesen megkezdődik Maniu Gyulának és társainak a pere és előzetesen az ország minden községében a nép kell ítélkezzék felettük. A gyűlések jegyzőkönyvei a holnapi napon be kell fussanak Bukarestbe, hogy a per kezdeténél kéznél legyenek. Amikor a szónok idáig ért, Szakács Pető Péter sejtvezér elkiáltotta magát:

– Halál Maniura! – A terembe hangtalan csend feküdt, egyetlen szót sem ejtett senki.

Na emberek! – folytatta Simon varga utóda,[24] most kell szólani, most lehet, most szabadság van!

Néma csend volt a válasz. Mi köze a magyarságnak a románok politikai ügyeihez, főképp személyeket illetőleg és a kommunisták rendelkezésében? – bármennyire is gyűlölt volt a Maniuék szereplése az elnyomott, vagyonfosztott erdélyi magyarság előtt.

24 Simon varga, alacsony szellemiségű, gonosztevő lelkületű személy, akit a francia forradalmi konvent 1793-ban a kivégzett XVI. Lajos 8 éves fiának a nevelésével bízott meg. A fiatal trónörökös a durva bánásmód következtében rövidesen meghalt. [A szerző jegyzete]

Jegyzőkönyvbe íratott: „Magyarhermány község népe egyhangú határozattal halálbüntetést kér Maniura és súlyos büntetést társaira.” (F. 672.)

XI. 14. Késő este zuhogó esőben küldte a jegyző a rendelkezést, hogy a beszolgáltatandó pityókát 15-én, azaz holnap Ágostonfalvára kell szállítani. A bíró azonnal visszaírt, hogy ez egyenlő a lehetetlenséggel, s így 16-án vasárnap hajnalban indultunk a pityókával az állomásra és lábszárközépig érő hóleves sárban raktuk be a vagonokba. Embert, állatot ütött a szakadó havas eső egész nap. A Hermányra kirótt 1000 mázsa pityókából közel 800 mázsát vittünk le aznap. A gazdák egy része a patkolatlan marhák, rossz lábbelik és vashiány miatt forgalomképtelen szekerek miatt nem bírt a parancsnak azonnal eleget tenni, viszont a jó meleg irodában ülő diktátorok a vasúttal a vagonokat már 15-én mind az ezer mázsára előállították, s a kocsik három napig – a teljes mennyiség leszállításáig – ott állván, a kocsikat megfekbérezték. A pityóka mázsáért – mivel a stabilizált új pénz is rohamosan értéktelenedett – nevetséges árat: 230 lejt fizettek, azaz ígértek, mert a kocsik fekbére és más címeken annyit visszatartottak belőle, hogy a 230 lejekből 58 lejeket kaptunk kézhez 1948. január első napjaiban, ami az akkori árak szerint egyenlő volt a semmivel.

Az 1947-ik esztendő is a lélekölő gond és az „elvitetlek” rendszer rettegő légkörében telt el. A legszükségesebb dolgok hiánya, a kibírhatatlan követelőzés és parancsolás, és a dologkerülő had féktelen nyomorgatása elkeserítette a népet.

1948

Folytatása az elmúlt keserves esztendőnek. Adóhajsza, kényszerfuvar, a nép szüntelen zaklatása. Február 23-án reggel beállított hozzám a párt egyik Simon varga-féle alakja és aláíratott egy papírt, mely szerint tudomásul vettem, hogy legkésőbb holnap estig egy szekér vízi követ[25] kell szállítsak a köpeci keresztúthoz, különben szabotázs bíróság elé kerülök. A hatalmi mámor köde úgy ráfeküdt agyukra, szemükre, hogy nem hajlandók észrevenni, hogy a hetek óta tartó kemény fagy vastag jégpáncélt húzott a vizekre, s a patak medréből dinamittal sem lehet követ szedni.

Ez az év a magyar függetlenségi harc századik évfordulója. A bolsevizmus hajcsárjai Kossuth és Petőfi nevével készülnek ünnepelni. Az egyik szájhős a nagy költő jellemzésében odáig ment, kijelentette, hogy Petőfi a nemzetközi eszme szószólója, tudatos kommunista volt. Beszédében, melynek minden szava a tudatlanságot és beszajkózott demagógiát árulta el, vallási térre is átsiklott, s hermányi hallgatói megrökönyödtek, midőn azzal állt elő, hogy Jézust is kommunista tanok hirdetőjének kell tekinteni, mivel tanítását ez a szellem hatotta át.

Ezek a megferdült fejűek nem látták a hitveseket és anyákat, akik könnyes szemmel tekintettek kelet felé, ahol férjeik és fiaik éhezve raboskodtak a paradicsom földjén. Oroszországban levő hadifoglyaink lelkére rátelepedett a számkivetettség keserű érzése. Hozta a posta a hetekkel előbb megírt leveleket, melyekből a sóvárgó honvágy beszélt. Ifjabb Rozsonday Ádám[26] azt írta szüleinek: „... semmi reményem nincs már a hazamenetelre; vagy félnek tőlünk (!) otthon, vagy elfelejtettek minket, hiszen már három éve, hogy itt vagyunk.”

Eközben a renegát had ünnepelte a „szabad kommunista” március 15-ét.

---

25 vízfolyásokból kiszedett kő

26 (Ifj.) Rozsonday Ádám, Rozsonday Ádám lelkész nagyobbik fia. Csendőrfőhadnagy lett Magyarországon. Arra, hogy mennyire nemzeti neveltetést kapott, egy példát mondtak el a falubeliek: Magyarország német megszállása után egy szóváltásban egy német tiszt egy pofot adott neki, mire Ádám elővette a szolgálati pisztolyát és agyonlőtte. „Én felesküdt katonatiszt vagyok, én azt nem tűröm, hogy engemet valaki a hazámban pofonverjen. Inkább vállalom a hadbíróságot, az azonnali halált”-mondta. A hadbíróság halálra ítélte, de Polonkai Tivadar, volt magyarhermányi református lelkész, 1940-44 között behívott országgyűlési képviselő megmentette a kivégzéstől. A háborúban orosz hadifogságba esett, hét évi kényszermunka után 1951-ben tért haza. Hazatérte után a tanulmányait nem folytathatta, a segesvári erdészeti hivatalnál főkönyvelőként dolgozott. Szász származású feleségé révén Németországba emigráltak, a ’80-as években hunyt el. (Rozsondai Ádám lelkipásztor 1955. október 5-i keltezésű, Török Ernő nyárádszeredai lelkipásztornak írt levele, Csog András és Nagy Pál közlése.)

III. 28-án húsvét első napján zajlott le a „nemzetgyűlési képviselő” választás, ami nem okozott fejtörést, mert csak a kommunista pártnak volt jelöltje, viszont ezt a népkigúnyoló komédiát célzatosan a magyar egyházak elleni fojtogató propaganda végett tűzték erre a napra.

A folyó esztendőre olyan hatalmas földadót vetettek ki, hogy az egyébként minden e földön található vakon a sztálinizmus oltárára dobó elvtársakat is megijesztette. A pénzügyi hatóságtól a határterület megvizsgálását és adócsökkentést kértek. Április végén Udvarhelyről bizottság szállt ki, a határt bejárta és a terepszemle jegyzőkönyvben 30%-os adócsökkentést javasolt a község részére. A népet némileg megnyugtatta a bizottság eljárása, de végül az eredetileg kivetett adót kezdték felhajtani, ekkor derült ki, hogy Molnár Béla körjegyző titokban, a nép háta mögött a pénzügyigazgatóságtól az adórevízió elutasítását kérte – írván, hogy az adó nem sok, azt meg tudják fizetni, csak az adófizetés alól akarnak rosszakaratúlag kibújni.

Derék jegyzőnk beadványát Udvarhelyen megmutatták Zăblau Emil hermányi adószedőnek, aki itthon elmondotta, a jegyző úr pedig a községházban Bogdán György ezirányú kérdésére be is ismerte, ugyanakkor kijelentette, hogy Zăblau ellen „hivatalos titok” elárulásáért fegyelmi eljárás megindítását fogja kérni. (F. 686.)

A jegyző úr május hó elején, a Német András által szolgáltatott adatokra támaszkodva, feljelentette Csog Imre községi bírót, hogy az elmúlt években meghamisította a juhállomány kimutatását és 2500 db juh helyett csak 820 db-ról adta be a gyapjút. Az oklándi szolgabíró kiszállt az ügyben, de a vádat nem tudták bizonyítani.

Miután Csog Imre erélyesen fékezte a kiskirály népellenes diktátorkodását, természetes, hogy a jegyző úrnak a bíró félreállítása lett a legfőbb gondja, amit koholt feljelentések sorozatával végül el is ért, s helyébe nyomban Német Andrást neveztette ki. Az új bírót nem a község ügyes-bajos dolgai, hanem a pénzszerzési lehetőségek érdekelték. Így pl. az építkezési engedélyekért beszedett 600 lejeket elfelejtette a pénztárba beutalni, ezért és egyéb hasonszőrű dologért a pünkösdi királyság hamar véget ért.

Ez az esztendő rosszul fizetett a gazdálkodásba befektetett nehéz munkáért. A nyár elején hullott sok eső miatt kevés tavaszi termény lett – különösen pityóka, az esős időket követő nagy szárazság miatt nem lett búza. Ezzel szemben a terméseredménnyel mit sem törődve, hatalmas beszolgáltatásokat írtak elő – különösen pityókából, és azt az udvarhelyi vasútállomásra kellett szállítani. A pityókát Ágostonfalván éppúgy vagonba lehetett volna rakni mint Udvarhelyen, de a népsanyar-

gatásban egymással versengő pribékhad esztelensége miatt meg kellett induljon a népvándorlás és állatkínzás esőben-sárban a 63 km távolságra fekvő Udvarhely felé.

Nem részletezem miképp zajlott le, amíg a saját földjén rabszolgává tett nép a pincéit kiürítette a pityókától és Udvarhelyen azt átadta. A gazdák egy részének ültetnivaló sem maradt, mert a csendőrség állandóan hívatta, fenyegette az embereket, hogy aki nem viszi, azt munkatáborba kísérik, és ott marad, amíg hozzátartozói a pityókát beszállítják, a helyi hajcsárok pedig, gyűlésükön azt határozták, hogy: „akinek nem termett elegendő pityókája vagy más terménye, azt rá kell szorítani, hogy ahol kap, ott vegye meg."

Tőlem 1000 kilót a parancsoltak, ebből 700 kilót fuvarossal elküldtem, a fuvarosom Udvarhelyen vett még 300 kilót, azaz lefizette az átvevőt a 220 lejivel és hozta az igazolást ezer kilóról. Fuvarba a pityóka árát – 230 leit fizettünk. Egyesek autót béreltek mázsánként 250 lejért.

A búzatermés nagy részét szintén be kellett szolgáltatni, a kenyérszükség aggasztó méretű lett. Októbertől kezdve erdővidék népe szüntelen vándorúton volt bé az Ó-Királyságba Slobozia és Călăraşi vidékére kenyérnek valóért és törökbúzáért. A beszolgáltatott búzáért 560 lejt fizettek mázsánként, azzal szemben 1949 elején már 6000 lej volt az ára a baróti piacon. A nagy nyomorúságot tetézte az óriású összegű adó, amiből több mint kétmillió leit róttak ki a gazdákra és a közbirtokosságra. Egész őszön és télen vágtuk kaszálóinkról a cserefát, faragtuk és hordtuk a vasúti talpfát Ágostonfalvára, s az ára mind az adószedők zsebébe került. Juhot, marhát, ki mit megfoghatott adta el, hogy az adóját leróhassa. A végrehajtók szekérrel hordták a lefoglalt ruhát, ágyneműt, varrógépet – (ez utóbbira különös előszeretettel utaztak) – az özvegy Akácsos Jánosné házánál létesített gyűjtő raktárba. Két adóhajtó csoport játra a falut, melyek 3-3 adószedőből és a megfelelő segéd- és karhatalmi kíséretből állott.

Karda Kálmán oklándi, Páncél (Panțer) Teodor olaszteleki adószedők, Scânteia Vasile csendőr, Szakács Pető Péter kommunista párttag és Baló Sándor községi esküdt, elvitték tőlem a varrógépet és az írógépet, melyeket az adó egyenlítése után öt nap múlva 1000 lej „őrzési költség" felszámítása mellett kaptam Panțer úrtól vissza.

Az adórazzia egész télen, az újévbe átmenve is folyt, de a legkíméletlenebb eszközökkel sem tudták az esztelenül kirótt hatalmas adótételeket behajtani, s a hátralékokat – mintegy negyedmillió leit – kénytelenek voltak személyszerinti kiválogatás alapján, 1949 tavaszán törülni. (F. 525.)

1949

Január hó első felében Ince Sámuel cipészmestert berendelték a káderiskola gazdasági tanfolyamára 15 napos kiképzésre, s azon idő alatt szerzett szaktudással kineveztetett a község gazdasági elöljárójává.

Március 13-án nevezetes esemény történt. Magyarhermányt ezen a napon kötötték hozzá két szál dróttal a nagyvilághoz. A szövetkezet udvarán lévő gazdaköri helyiségben – ahonnan a tulajdonos gazdaközönséget kiszorították és helyébe az „Ideiglenes Bizottságnak" nevezett népnyúzó hivatal ült be – megszólalt a telefon. A gazdák pénzt, pityókát, gabonát adtunk össze, s azokból lett a vezeték és a műszaki anyag kéz alatt beszerezve. A vezetékoszlopokat közmunkán szállítottuk és szereltük fel. A mindenkinek tündérpalotát ígérő kommunista lárma mellett csak a zsebünkből tudtunk egyet-mást – így telefont is – megvalósítani.

VII. 10. Megjelent a mezőgazdasági adótörvény, mely a helyi hajcsárok által kuláknak minősítendő gazdaságok adóját 20-50%-kal emeli fel. (F. 723.)

VII. 18. A szövetkezetben a 3-ik évnegyedre kiutalt fejenkénti 60 deka cukorra szedték be a pénzt. Én is felvittem, de Cseke Rudolf boltos nem fogadta el, mondván, hogy velem együtt 40 család nem kap cukrot és meg is mutatta a névsort, melyet a helyi kommunista hajcsárok állítottak össze. Ez újabb gaz önkényesség olyan felháborodást váltott ki, hogy hármunk kivételével (Barabás Imre, Pethő József R., és Én), kiadták a cukrot. A hatalomra jutott népsalak ezt osztályharcnak nevezte.

VIII. 15-én gyermekeim behordtak a mezőről 3 szekér árpát a csűrbe, amiből aztán nagy ügy lett, mert két hét múlva – 29-én – Engemet és 9 gazdatársamat „Magyarhermány község Ideiglenes Bizottsága" 189/1949. sz. alatt értesített, hogy: „... az udvarára nem hordhat be semmiféle gabonát." – azt a kijelölt szérűn kell kicsépelni – „és a rendelet be nem tartása esetén szigorú büntetésnek teszi ki magát". (F. 527.)

Azonnali helyszíni szemlét kértem annak a megállapítására, hogy az árpa a rendelet vétele előtt jóval be lett hordva. Botezat Miklós őrmester, Komporály József elnök és Both Soós József titkár erről rögtön meg is győződtek, de nem azért éltünk az osztályharc korát, hogy ez annyiban maradjon. Szeptember 5-én az őrmester a mezőről hazahívatott és letartóztatott, szabotálási jegyzőkönyvet vett fel, hogy az árpát a rendelet dacára hazahordtam. Másnap csendőr kísért Oklándra. A járási parancs-

nok azonnal kihallgatott és látva, hogy kimondottan személyi hajszáról van szó, szabadlábra helyezett.

Most magát a jegyzőkönyv szerint be kellene kísértessem Udvarhelyre, az ügyészségi fogházba – mondotta ez az emberséges gondolkodású katona – de mivel tisztán látom az ügyet, elbocsátom, s a megfelelő jelentést az ügyészségnek megteszem. Végül Udvarhelyről is elbocsátanák, de a fogház tömve van magához hasonlókkal, s 3-4 hónap is beletelne amíg az ügye sorra kerül.

Október első napjaiban folyt Hermányban a kommunista párt tagjainak a „verifikálása", azaz a párttagságra méltók kiválogatása és a méltatlanok kizárása. A helyi hajcsárhad tíz körömmel esett neki a kommunista szemétdomb felhányásának. Az igazság felkent bajnokai igyekeztek egymás szennyesét minél jobban kiteregetni. Csömörkeltő vádaskodás, árulkodás közben folyt le az akció, és ha a „verifikáló bizottság" a hangoztatott szigorral bírálta volna el a társaságot, hírmondó sem maradt volna a pártban a nép legjobb fiaiból. Így csak ifjabb Baló P. Imrét eresztették szélnek azon indokolással, hogy az 1946/47 évi nagy ínség idején uzsoraáron adta el a lisztet a rászorulóknak.

X. 2. Ma volt a régóta beharangozott „békenap", ez alkalommal Kisbaconban úgynevezett béke-bált rendeztek, melyen hermányi legények is részvettek. Ezek egyike összeszólalkozott a baconiakkal, és mint a régi szokás tartotta, hogy nem bál a bál verekedés nélkül – a bálterem egykettőre csatatérré változott. A közönség az utcára menekült, s a teremben maradt hermányiak közül Pető Lajos (Árva) és Pető Fábi a kezükbe került dorongokkal leverték a terem faláról az ország nagyjainak, mint: Gróza Péter, Luka László, Pauker Anna, satöbbinek a képeit. A legényeket másnap a csendőrök a bibarcfalvi őrsre kísérték és megverték, s onnan az udvarhelyi szigurancára[27] vitték.

X. 9-én reggel hirdetve, hogy délután az iskolában nagy népgyűlés lesz, melyen minden családfő köteles megjelenni. Csak a pártvezérek és a hajcsárasszisztensek jelentek meg, a gazdák közül nem ment oda senki, mert az ilyen parancsolt gyűléseken olyan terror légkör uralkodott, hogy ott az elvitetés veszélye nélkül nem lehetett józan szót kiejteni, s a megjelenteknek egyetlen joguk és kötelességük, hogy a bölcsködéseket, követelőzéseket és fenyegetőzéseket csendben végighallgassák, aztán hazamenjenek. A csizmadiából vedlett pártkiküldött kérdezte, hogy mi az oka a „dolgozó parasztok" távolmaradásának? – mire Komporály

27 Siguranța Statului – a két világháború között működött román állambiztonsági szolgálat. 1948-ban megszüntették, helyette létrehozták a Securitatet.

József elnök azt válaszolta, hogy a reakció dolgozik. Rozsonday és Máthé János akadályozzák a párt munkáját!

X. 11. Hirdetve, hogy a vetés befejezéséig a községből sehová nem lehet kimenni. Aki holnap nem megy vetni, azt a milícia letartóztatja.

Mindenki köteles 35 kg tölgymakkot szedni és beszolgáltatni, aki nem teljesíti, szigorú eljárást indítanak ellene.

X. 17-én Both Soós Károly titkár bizalmasan közölte, hogy készülhetek Rozsondayval együtt a közeli letartóztatásra, mert Szakács Pető Péter és társai naponta vádolnak a kiküldöttek előtt, hogy ellenségei vagyunk a rendszernek, a községben a párt ellen dolgozunk, mi vagyunk az okai mindennek, ami rosszul sikerül.

A népgyötrő rendszer petőpéterjei másokban keresték az általuk kiváltott népgyűlölet okát.

A vörös uralom szolgálatába szegődött népsalak állandóan zárt ajtók mögött gyűlésezett, ahol soha egyebet, mint a nép üldözését, terményeiből való kifosztását és hazug vádaskodással egyesek elhurcoltatásának terveit tárgyalták. Elvenni mindenkitől mindent, börtönbe mindenkivel – ez forrott a Simon varga-féle koponyákban.

A petőpétereknek az alkotni nem tudás, a köz- és magánvagyon pusztítása körében merült ki minden képessége. Nem akartak tudomást venni arról, hogy a nép halálra utálta az aktatáskás, tekergő hadat és helyi hajcsárjaikat, akik kiforgatják marhájából, gabonájából, pénzéből.

A beszolgáltatott búza kilójáért 5,60 leit fizet a népjólétre berendezkedett szocialista állam, ugyanakkor ennek korpáját kedvezményes áron kilónként 7 lejért adja vissza azoknak a termelőknek, akik tejet szolgáltatnak be literenként 40 baniért.

Egy mázsa válogatott pityóka az udvarhelyi állomásra szállítva jelenleg 280 lei – egy kasza 360 lei. Egy kiló gyapjú 90 lej – egy kiló vetőmagcsávázó por 206 lej és így tovább. A nép fából-vaskarika gazdaságnak nevezi és, hogy ezzel mindenki meg legyen elégedve, arról a Sziguranca gondoskodik.

A lófogattal rendelkező gazdák éjjel-nappal készenlétben kell álljanak, hogy a kocsikázhatnám naplopókat ingyen fuvaron, ide-oda hordozzák. Az inkvizíciós középkort is maga mögött hagyó népsanyargatás folyik, és ha a szigorú meghagyások ellenére sem mennek a gazdák a gyűlésekbe, annak a „reakció” az oka. Tanulj utókor!

X. 27. Reggel hívattak az irodára, ahol zárt ajtót találtam. A zörgetésre Pető Péter kiszólt, hogy menjek később, mert pártgyűlés van. A zárt ajtó mögött a nép újabbi kifosztását készítette elő a „fekete kéz”. Később

megjelent nálam Német András, Denderó Árpád és Varga Károlyné. Német – mint a küldöttség feje – előadta, hogy a községet pótlólag két vagon pityókáva1 rótták meg, és ezért három bizottság járja a pincéket a „felesleg" megállapítása végett. Előadta, hogy a kulákoknál csak bizonyos vetőmagot és a konyha részére valami fejadagot hagynak meg, a többit be kell szolgáltatni. Sertések részére nem hagynak semmit.

Denderó méterrel mérte a pityókás ászkot[28], Német ceruzával számította, Vargáné ellenőrzött s így a mintegy 10 mázsa pityóka készletem felét = 500 kilót beszolgáltatásra írtak. (F. 725.)

X. 30. Ma az irodán a beszolgáltatott zabért és pityókáért 1994 leit fizettek, amit a jelenlevő Vajda, Seller és Melinte adószedők azonnal felszedtek az asztalról.

XI.4-én értesítettek, hogy az előírt és már a cséplésnél beszolgáltatott búzán felül további 375 kilót szolgáltassak be, különben szabotázs eljárást indítanak. Ez évben rendkívül gyenge volt a termés, s ekkor a cséplési vám, beszolgáltatás, vetőmag, pásztorbérek és a felőrletett mennyiségen felül az 1097 kg termésből alig 260 kiló volt a készletem. Kérést küldtem a járási bizottsághoz, melyben a nyilvántartott adatokra hivatkozva a kirovás törlését kértem.

Négy nap múlva jött az elutasító válasz: „ ...Egyben felhívjuk, hogy a beszolgáltatási kötelezettségnek azonnal tegyen eleget és annak megtörténtét hozzánk 24 órán belül jelentse, mert ellenkező esetben kénytelenek leszünk az ügyet áttenni a Miliția[29]hoz." [29]

Át is tették, jött a szabotázs eljárás.

XII. 13-án Botezat őrmester egy csendőrrel kora reggel az irodára hivatott és szabotálási jegyzőkönyvet vett fel az említett 375 kg búza be nem szolgáltatásra miatt. Ugyanakkor Lőrinc Pető Jánost és Pető József Rudolfét is odahívatta és közölte, hogy számukra büntető parancs érkezett, amit azonnal ki kell fizetni, különben letartóztassa és bekíséri az udvarhelyi fogházba. Ennek előzménye az, hogy ez év nyarán a lovakat Olaszteleken elő kellett állítani oltásra, utána néhány nap múlva Bibarcfalván felülvizsgálatra. Lőrinc János a csikót elő is vezette, de a nyilvántartásba elmulasztották beírni. Így a hivatalos közegek felületessége miatt 1360 lei büntetést fizetett.

Pető Józsefnek 1940 óta egyáltalán nem volt lova, de a minta közigazgatás vele is 1200 lejt fizettetett azért, mert a nem létező paripákat nem vezette elő. Hiába volt minden igazolás, a büntetéspén-

28 burgonyatároló
29 Milícia, 1949. január 22-én hozták létre a megszüntetett csendőrség (Jandarmeria) helyett.

zeket azonnal át kellett adni a jelenlevő Pataki adószedőnek, hogy az elkíséréstől megmeneküljenek.

A lovasok után a 78 éves Boér Imre bácsi következett azért, mert adós maradt a beszolgáltatásra előírt pityókából 300 kilóval. Imre bácsi csendesen mondta: „Honnan adjak én be pityókát, hiszen én dolgozni nem tudok!”

Mindegy. Elő van írva, nem adta be – fizetni kell.

A népi hatalom éveiben a falusi nép számos új – általa eleddig nem használt és jórészt nem ismert szót, fogalmat kényszerült megtanulni: politbüró, káder, alapaktíva, kollektíva, ideológia, osztályharc, ütemterv, brigád, norma, túltermelés, konkrét, plenáris, reakció, szabotálás, proletár, szegényparaszt, középparaszt, kulák, sztahanovista, Korabelnyikova módszer, Bredjuk módszer, és még egy sereg-féle módszer, agresszor, imperialisták, progresszivitás, kényszerfuvar, húskvóta, búzakvóta, százféle kvóta, stb. Gyorsan megtanulta azt is, hogy a fentiek összevont jelentése = népzsarolás, kifosztás, gyötrés.

1950

I. 4. A község élén álló ”Ideiglenes Bizottság” elnökévé: Zsigmond Sándor, alelnöknek: Incze Sámuel, gazdasági elöljárónak: Német Károly neveztetett ki.

I. 14. Udvarhelyről egy csapat aktatáskás érkezett, megvizsgálták a szövetkezeti cséplőgépet és összehívatták a „demokratikus” igazgatóságot, hogy a gépeket adják el az államnak.

A kommunista sajtó egyetlen hazugságtenger. Az udvarhelyi *Szabadság* című lap március 25-iki száma ezt írja: „Magyarhermányon a községi ideiglenes bizottság ifj. Máté János kulák kezén hagyta a község egyetlen magtisztító gépét, amelyet az EMGE útján vásárolt 50%-os kedvezménnyel a dolgozók verejtékéből kisajtolt pénzen, amit a rendelkezés szerint a szövetkezetnek kellett volna átadnia.”

Pirongatja az ideiglenes bizottságot, hogy ennek ellenére géphasználati díjat állapítottak meg és engedték a dolgozók további kizsákmányolását, azonban a megyei bizottság a mesterkedést leplezte, stb. (F. 650.)[30]

Minden betű szemenszedett hazugság, a háttérben megbúvó salak népség és nevét a cikk alá írni nem merő zugfirkász munkája, amilyenek naponta tucatjával jelennek meg ebben a szennylapban.

A rostát 1934-ben a parajdi malomban vásároltam kissé használt állapotban – természetesen a magam pénzével. Mindezt a helyi elvtársak jól tudták, géphasználati díjat azért állapítottak meg. Egyébként az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület csak a négyéves magyar uralom idején folyósított segélyeket.

A szennysajtóban rablógyilkosnak is kinevezhettek bárkit, védekezni nem tudott. Helyreigazítást nem közöltek, a cikk szerzőjét nem nevezték meg, bírósághoz hiába fordult.

III. 28. Udvarhelyről autón érkezett egy tekergő, hogy azonnal egy vagon pityókát kell Udvarhelyre szállítani. Az összegyűjtésre kivonult megbízottak azzal tértek vissza, hogy a pincékben még vetőmag is alig található. Erre a pityókamester búcsú nélkül elment. Ezek az akasztó-

30 „Magyarhermányon – a községi ideiglenes bizottság ifj. Máté János kulák kezén hagyta a község egyetlen magtisztító gépét, amelyet az EMGE útján vásárolt 50%-os kedvezménnyel a dolgozók verejtékéből kisajtolt pénzen, amit a rendelkezés szerint a szövetkezetnek kellett volna átadnia. Így fordulhatott elő az az eset, hogy ifj. Máthé János kulák még most is kizsákmányolta a dolgozó földműveseket, mert a községi ideiglenes bizottság és a vetési bizottság géphasználati díjat állapított meg, amit Máthé állandóan zsebelt be a dolgozóktól. Ezt a kizsákmányolást a kulák mindaddig folytathatta, amíg a megyei ideiglenes bizottság le nem leplezte mesterkedését, s nem intézkedett azonnal, hogy a magtisztítót a megye vegye kezelésbe.” *Szabadság* 1950. március 25., 1. p.

fáravaló népnyúzók úgy képzelték, hogy az egy esztendei termést tízszer is el lehet venni, a falvakon kifogyhatatlan a gabona és pityóka.

V. 27. Megjelent az ezévi „terménybegyűjtési rendelet." Az ingyenélő hadnak egy év alatt óriásit nőtt az igénye, az új rendelet a gazdaság minden szőre-szálára olyan jármot akasztott, amelyik játszva veri a legsötétebb jobbágynyúzó feudális rendszert. (F. 724.)

A zsidó-kommunista sajtó veszettül vagdalkozik minden „nemzeti" színezetű tan ellen. „A nemzeti egység nacionalista politikája az osztályellenség mérgezett fegyvere" cím alatt többek közt olvashatjuk: „A Román Munkáspárt Központi Vezetősége Politbürójának Határozata a nemzeti kérdésről hangsúlyozza, hogy a polgári nacionalizmus elleni harc egyik fő követelménye, teljes határozottsággal folytatni az úgynevezett »magyar egység«, vagyis az országban élő összes magyarok »egységét« hirdetők leküzdését is, akik a kizsákmányolókat és a kizsákmányoltakat egy kalap alá akarták venni."

Íme mit ír a zsidó gálernő.[31] Nemzeti egység nem, csak zsidó nemzetközi egység létezhetik, aminek a tetejébe egy szakállas zsidó ül és igazgat e sártekén mindeneket. Bármely más nemzeti egységre törekvés – reakció. *Romániai Magyar Szó* 1950. jún. 9. (F. 730.)[32]

VI. 23. Halasháton a Pető József R. és társa juhai közül a villám 61 db-ot agyonsújtott.

Baló Ferenc (Mózesé) a múlt évben 19 kg gyapjú beadására volt kötelezve. A fia: Gáspár – 9 kg-ot Kisbaconba vitt a begyűjtőknek, de nem fogadták el, csak ha az egészet viszi. A 19 kg gyapjút később Udvarhelyre vitték, és ott beadták, de a beszolgáltatási határidő elmulasztásáért 16 ezer lejre büntette az udvarhelyi szabotázsbíróság. (Egy elsőrendű tehén piaci ára: 12-14 ezer lei.)

Akácsos Árpád idős a múlt évi beszolgáltatásból 3 kg gyapjúval hátralékban maradt, ezért tízezer lei büntetést és 200 lej költséget kellett fizessen. (F. 529/II)

Dimény Andrással is hasonlóan bántak el, de ezeken kívül napirenden van a szabotázs eljárások és büntetések véget nem érő sora.

VII. 18 Botezat őrmester utasított, hogy holnap reggel jelentkezzem Oklándon a Szigurancán. Bogdán Józsefnek is ugyanezt rendelte.

19-én az autóbuszon találkoztunk kisbaconi, bibarcfalvi, fülei, bardóci gazdákkal, akik szintén a szigurancára voltak parancsolva. Ahogy jelentkez-

31 Gáll Ernő

32 Gáll Ernő: A „nemzeti egység" nacionalista politikája – az osztályellenség mérgezett fegyvere. *Romániai Magyar Szó* 1950. június 9., 4. p.

tünk, azonnal betettek a fogdába, ahonnan később egyenként hívtak ki. Én voltam az utolsó, reám délután kettőkor került sor. Bardoc nevű tiszt hívott ki.

Arról van szó – mondotta – hogy maga teljes felelősséggel tartozik arról, hogy Hermányban az aratás cséplés és a beszolgáltatás a legsimábban és leggyorsabban fog lefolyni. Tudomásunk van arról, hogy a nagygazdák a gabona betakarítási munkák szabotálására és megtagadására bujtogassák a kisebbeket. Ezt maga, mint szigorúan titkos megbízott, fogja ellenőrizni.

Írni tud-e? – kérdezte. Üljön ide az asztalhoz, ott a papír és a tinta, írja amit mondok:

Kötelezvény

Alulírott (név, családi és vagyoni adatok) kötelezem magam, hogy Magyarhermány község területén az aratási és cséplési munkálatokra, valamint a beszolgáltatások pontos teljesítésére a legéberebb és mindenre kiterjedő figyelemmel vigyázok. Leleplezem azokat a nagygazdákat, akik a kisebbeket felbujtják a munkák szabotálására és azokat is, akik a felbujtást elfogadják. Leleplezem azokat, akik elégedetlenkednek a szérűn való cséplésért és a beszolgáltatásért. Teljes felelőséget vállalok minden munkálat és kötelezettség sima lefolyásáért és köteles vagyok arról minden nap jelentést írni, sürgős esetben bármily akadályt vagy zavaró eseményt telefonon jelenteni.

Ezen megbízásomat senkinek el nem árulom és tudomására nem hozom, s ha mégis megtenném, alávetem magam az állambiztonsági hivatal írott és íratlan törvényeinek. Esetleges mulasztásom minden következményét viselnem kell. Ezen kötelezvényt erőszak nélkül, saját akaratomból írtam.

Kelt Oklándon, 1950. július 19-én

(Aláírás)

Nem kellett vigyázni semmire. A járom már annyira a nép nyakára volt téve és azt a szabotázsbíróságok annyira odaforrasztották, hogy a modern kor „dolgozó paraszt”-nak nevezett rabszolgái, némán, a megszabadulás reménye nélkül húzták az igát.

VII. 29. Hirdetés: Aki a gabonáját 3 nap alatt nem hordja a szérűre, szabotálásért bíróság elé állítják.

VIII. 3. Hirdetés: Aki a tarlóhántást 2 napon belül nem végzi el, arról a milícia szabotázs jegyzőkönyvet veszen.

VIII. 4. Florea nevű adóellenőr ma véglegesítette az ezévi földadót. Csekély 1.036.440 leit vetett ki és ennek több mint 13%-át – 135.256. leit a kuláksorba vett nyolc gazdára írta elő.

VIII. 16. Hirdetés: A zabját két nap alatt mindenki hordja bé és a tarlót szántsa fel, különben szigorú büntetést kap.

Farkas nevű adószedő és 2 társa házról-házra járva préselik az adót. A nép nem győz eleget futni, dolgozni, keresni, hogy őket kielégítse. Más helyen láttuk, hogy pl. 1912-ben a hermányi gazdák 2 pár ökör árával egyenlő földadót fizettek, ma a sztalini szörnyű uralom csak pénzben 35 pár ökör árát igényli, megtetézve a beszolgáltatások óriási értékével.

A folyó évi beszolgáltatásokat Hermány részére az alábbiakban írták elő:

Búza	71.117 kg
Rozs	9.268 kg
Árpa	20.347 kg
Zab	42.278 kg
Pityóka	128.663 kg
Fuszulyka	2.563 kg
Széna	198.573 kg
Bükkönyborsó	2.202 kg

Ezeken kívül lucerna- és lóhere mag.

Gazdasági viszonyaink ismeretében könnyű mérleget vonni, hogy a fenti mennyiségek kierőszakolása az annyit hangoztatott napsugaras jövőt egyelőre koldustarisznya formájában hozta a hermányi nép számára, s a kivetések nyilvánosságra jutása után az általános elkeseredés hangjára egyes terméneyk tételét átdolgozták, mely szerint a:

Búza	63.111 kg
Árpa	15.138 kg
Zab	15.554 kg
Pityóka	72.619 kg
Fuszulyka	568 kilogrammra csökkent,
	a többi változatlan maradt. (F. 529)

VIII. 16. Leégett a Komporály József volt ideiglenes bizottsági elnök csűre.

VIII. 20-án (vasárnap) – Szent István király napján – ünnepelték a helyi kommunisták 1944. augusztus 23-ának hatodik évfordulóját. A kerítések, kapuk össze vannak mázolva, meszelve feliratokkal. A papi lakással szemben – a Csog János kerítése oldalán – nyolc helyesírási hibával ez áll: „Magyarhermány szegény és középparasztjai tömörüljetek a kollektív gazdaságba.”

Werbőczi szerint: „...a kiváltságos nemesi privilégiumokkal élő Scykulok...” kései utódai megérték azt, hogy a zsidó emlőből táplálkozó naplopók osztályozott parasztnak gúnyolják.

Néhány nap alatt több csűr és szalmakazal leégett. Zsigmond Sándor elnök riasztására 24-én este 11-kor Udvarhelyről 17 milicista érkezett az esetek kinyomozására. A községben nyilvánosan az a hír járja, hogy az idegenből idetelepedett Flechammer Leó gyerekei követték el a gyújtogatásokat, viszont Flechammer úr 22-én kijelentette: „nem vetek bele két ..... és a kulákokat mozgósítják”.

25-én reggel a nyomozók a kuláknak kinevezett 8 gazdát kihallgatásra az iskolához idézték, de egész nap nem kérdeztek semmit. A milicisták közt volt egy bükkszádi származású cigány, aki bölcselkedve mondotta, hogy: „ennek a drága ünnepnek a megzavarásáért, most a kulákokat kiseperjük a faluból”.

IX. 1-én este a gyújtogatások gyanúja alatt letartóztattak és a bibarcfalvi őrsre kísértek. Elképesztő volt az az együgyű beállítottság, amit felülről lefelé az egész vonalon beszajkóztak. A kulák, reakció, osztályellenség, stb. szüntelen ismétlésébe annyira bele volt butulva az egész nyomozó apparátus, hogy képtelenek voltak egyebet látni, hallani, mondani.

Mivel a tűzesetek az iskola környékén történtek, a szomszédokat is gyanú alá vették. Pető Józsefet és Sándor fiát már ezen nap délelőttjén Bibarcfalvára kísérték azon feltevés alapján, hogy Sándor mint egyetemi hallgató, valami titkos szervezet tagjaként, csűrök és szalmakazalok felgyújtásával fogott hozzá a népi demokrácia megdöntéséhez.

Velem egyszerre elfogták Bogdán Józsefet, s 2-án este lekísérték idősebb Csog Jánost is. Azután a Moha községben tanítói állásban lévő Német Sándort hozták be. Természetesen a legcsekélyebb alap sem volt a gyanúra velünk szemben. Nem is kérdeztek semmit öt napi fogvatartásunk alatt és akkor elfogatásunk körülményeit is felülmúló, színházi vígjátéknak beillő komédia közben szabadlábra helyeztek.

Elbocsátásunk előtt egyébként behívtak egy különszobába és ott egy őrmester szigorúan meghagyta, hogy hazafelé utunkban – és otthon is – a kérdezősködésekre azt kell válaszoljuk, hogy a városban voltunk (fost la oraş) rokoni látogatásra. Senki nem szabad tudjon fogvatatásunkról. És ezt a gyermeki játékot akkor művelte az udvarhelyi milícia, amikor Erdővidéken öt nap óta egyébről sem beszéltek. A nyomozó gárda nevetségessé tette magát.

IX. 18. A szövetkezetben petróleum adagot osztottak, feleségem is kérte, de Cseke Rudolf boltos azt mondta: maguknak nem jár! (A kulák sorba tett családoknak az adagolt közszükségleti cikkekből nem adtak.)

IX. 20. 1944 őszén az egymást érő gyűléseken szónokoló elvtársak egyik kedvenc szólama az volt, hogy vége az adónyúzásnak, a fasiszta adószedők többé nem húzzák ki a párnát a földművelő nép feje alól. A demokratikus gyakorlat szemléltetése végett Farkas Lajos adószedő ma szekérrel hordott össze az iskolánál e célra létesített raktárba egy csomó varrógépet, ágyneműt, ruhát, szőttesneműt és egyebeket. Hozzám is berontott, a varrógépet és két kabátomat vitte el ez a kecskepásztorból lett ügynök.

IX. 21. Ma reggel három szekeret (Komporály Mózes, Komporály Sándor J. és Domokos Sámuel) parancsoltak a házamhoz és a cséplés óta zárolt 1985 kiló búzatermésemből 1675 kilót és 480 kg árpát beszolgáltatás címén az olaszteleki raktárba szállíttattak. Részemre vetőmag címén 290 kilót hagytak vissza.

A gabona elszállítása után egy óra múlva megjelent a lakásomon Zsigmond Sándor elnök Botezat őrmester kíséretében, s ez utóbbi minden további nélkül kijelentette, hogy az íróasztalomra szüksége van és adjam oda. Az átadást kereken megtagadtam, mire kiabálva fenyegetett, hogy ha szépszerint nem, majd oda adom másképp, holnap reggel jelentkezzem Bibarcfalván az őrsön, ott aztán másképp beszél velem. Zsigmond elnök úr nemhogy rendreutasította volna ezt a regáti[33] rablót, hanem mint cinkostárs sunyi képpel azt tanácsolta, hogy adjam oda „különben sok kellemetlenség fog származni belőle”.

Nem volt hová fordulni a közösen kitervelt önkénnyel szemben, az íróasztalt oda kellett adjam a népi demokrácia hatóságait képviselő két banditának.

Amint nálam végeztek, Akácsos Bálinthoz mentek és ráparancsoltak, hogy a lakásából azonnal költözzék ki, a létesítendő csendőrőrsöt oda fogják elhelyezni.

Pauker Anna 1950. október első felében jegyzéket intézett az Egyesült Nemzetek Szervezete főtitkárához, melyben tiltakozott az ENSZ közgyűlésének azon határozata ellen, mellyel Romániát, és a többi népi demokratikus államokat az alapvető emberi jogok megsértésével vádolja. A rokolyás külügyminiszter az állampolgárok által élvezett sokféle jog

33 Ókirályságbeli (Regatul României)

között felsorolta az alkotmány azon szakaszát is, mely szerint: „A Román Népköztársaságban minden állampolgárnak joga van a tanulásra”.

Ez volt papíron és ezt szónokolták a külvilág számára, de az emberhússal élő sztálinisták magukat tagadták volna meg, ha ezt tiszteletben tartják. A szellemi barbarizmus megdöbbentő bizonyítéka, nevelt leányom és növendék társainak, a székelyudvarhelyi tanítónő képző iskola tanulóinak esete.

1950. szeptember 25-én délelőtt 11 órakor dr. Váró Györgyné Tomori Viola igazgatónő az irodájába hívatta:

Bakk Éva II. B osztályú,

Szabó Éva, Máthé Magda III. A osztályú,

Pálffy Ottilia, Kovács Irma, Dajbukát Vera, Kis Széles Mária, Bogyor Gizella[34] III. B osztályú,

Nagy Erzsébet IV. osztályú tanulókat és felszólította, hogy azonnal hagyják el az intézetet, tovább nem maradhatnak ott, és tanulmányaikat nem folytathatják. Intézkedését semmivel nem indokolta.

Az esetről értesülve, leányomat telefonon utasítottam, hogy az igazgatónőtől kérjen írásbeli igazolást, mely szerint a kiutasítás nem fegyelmi vétségért történt és legyen benne a kiutasítás indokolása. Leányom kérésére dr. Váróné azt felelte, hogy írott igazolást nem adhat ki, mivel a rendelkezést nem írásban, hanem telefon útján kapta. Kitől, honnan? – nem mondta meg. Leányom újabb kérésére az igazgatónő a tanfelügyelőségtől kért utasítást. Nem ismeretes, hogy a vonal másik végén ki és mit beszélt, azonban dr. Váróné válaszul mondott utolsó szavai ezek voltak: „Tudtam, hogy ezt írásban nem adhatjuk ki.”

Végül egy mondat leányom IX. 25-iki leveléből: „Az egész osztály úgy sírt, mikor el kellett jöjjünk.” (F. 530)

A kilenc törekvő gyermeket a tébolyult sztálinista vadság kitaszította az iskolából, de a közös konyhára bevitt nagy mennyiségű élelmiszert és a befizetett különféle díjakat már nem, az kellett a dédelgetett proletár csemetéknek, akik az államtól ingyen tanítást és tartást igényelnek és akiknek egyrészéről a legilletékesebb helyen: az Ifjú Munkás Szövetség (IMSZ) országos konferenciáján tették az alábbi meg állapítást: „Még vannak olyan egyetemi hallgatók – köztük munkások fiai, IMSZ tagok, sőt IMSZ káderek is – akik kullognak a tanulásban, pótvizsgáznak, sőt kénytelenek megismételni az évet. Egyesek közülük úgy vélekednek, hogy társadalmi származásuk alapján felsőbb évfolyamra léphetnek anélkül, hogy tanulnának”. (F. 648)

34 Máthé János harmadik feleségének, Veres Viktóriának első házasságából származó leánya.

X. l. Bertalan Katalin írnoknő bizalmasan közölte feleségemmel, hogy Zsigmond elnök és Farmos titkár arról tárgyaltak, rábeszélik feleségemet, költözzék el, mert engem a télen felszámolnak. Katalin később a leányomnak mondotta: „Te – mondd meg anyádnak, költözzetek haza, mert ha nem titeket is elvisznek vele".

Zsigmond úr mindenképp az én lakásomba akart költözni, s ennek érdekében alattomos hadjáratot indított ellenem, s annyira biztos volt a dolgában, hogy rokoni körben bizalmasan jelezte, hogy a szekerem rúdja kiáll a faluból és bőkezűségében egyik belsőségemet Baló Vilmosnak ajánlotta fel. Ez a fiók Kun Béla április 3-án az udvarhelyi Lakáshivatal nevében hamisított felhívást küldött hozzám, egyik házam kiürítését rendelte: „...azonnal jelentse be mint üres lakást, annál is inkább mert többször már előfordult, hogy a helyi szegény emberek lakás nélkül szenvednek...". Ez a szenvedő szegény ember Zsigmond úr volt, ő akart a faluvégi – szintén más házából – központi helyre költözni, s egy családnak gaz, aljas, megbújva jelentgető módszerekkel való internáltatása árán ingyen lakást rabolni. A lakáshivatal nevében tovább fűzte a hamisítást: „Tehát a felhívástól számított 5 nap alatt a jelzett lakást üresítse ki, és mint kiadhatót jelentse be a helyi Ideiglenes Bizottságnál.

Ezen felhívás szigorúan kötelező, és annak be nem tartása esetén kénytelenek vagyunk az eljárást azonnal megindítani." (F. 531)

Ez a sötét lelkű alak nem gondolt arra, hogy írásáról első pillantásra messzire kiált a hazug hamisítás. Amikor Udvarhelyen a Lakáshivatalnál panaszképpen bemutattam, összenéztek, és csak ennyi választ kaptam: „Intézkedni fognunk."

Eladdig mit sem tudtak az elnök úr szigorú meghagyásairól.

X. 16. Ma vittük az első szénabeszolgáltatást Olasztelekre. Baróton is van szénagyűjtő telep, s a szénát mindkét helyről Ágostonfalvára szállítják, de a pontosság és rend kedvéért mi a 4 km-rel távolabbi Olasztelekre visszük. Az oda-vissza szükségtelen 8 km utat a paraszt igazán szó nélkül megteheti.

X. 17. Hirdetés: Minden szövetkezeti tag pityókát kell eladjon a szövetkezetnek, különben nem kap semmiféle árut.

Petróleum osztás lesz, literenként 15 lei, amibe 9 lei pénzt és egy tojást kell vinni. (Tojás piaci ára 20 lei.) Kulákok nem kapnak.

A napi sajtó tele van a „békeharc” szólamaival. Olvassuk, hogy „a falvak becsületes dolgozói egy emberként írják alá a békefelhívást.” De ki merné megtagadni, hogy nem írja alá az elébe tett papírt?

A falvak népe nem akar háborút, erről felesleges is beszélni, mert a hadviselésnek első helyen az ő termelvényeire van szüksége, azt sem az autózó had aktatáskája, sem a sziguránca nem fedezi. Ha a népnyúzó rend eltakarodnék a színtérről, nyomban meg lenne oldva a háború és béke kérdése.

A határtalan mértékű ingyen fuvaroztatási rendszerben újdonság is akadt. A közhelyiségek és az iskola fűtésére mintegy 100 szekér fát hordattak be közmunkán a Szálas nevű legelőrészen a székház építés költségeire levágott fák maradék részeiből. A szállító fogatok közül hatot (Német Sándor Suszter, Pető Péter Kuti, Pető József Árva, ifjabb Szabó Lajos, Német Árpád és Lőrinc József) Zsigmond elnök úr az utcáról berendelt az Én alsó udvaromon elfoglalt lakására és a köztulajdont képező faanyagot a saját szükségére lerakatta, s így úri könnyedséggel beszerezte a téli tüzelőjét.

Az emberüldöző „osztályharc” hazug lármája közben ilyen példát mutattak a nép legjobb fiai a kommunista demokrácia hazájában, ahol éberen őrködnek a közvagyon felett és ahol „megszűnt az embernek ember általi kizsákmányolása”.

XI. 3. Mára virradó éjjel egy csapat farkas berontott az Akácsos Árpád kertjébe és 8 darab juhát széttépték. A kártevő vendégek nyugodtan dolgozhattak, mivel a nyáron a kutyákat a bőrükért a hatóság majdnem teljesen kiirtatta a faluból.

XI. 21. Baróton állatokat adtunk át levágásra, s az estébe nyúló átadás után betértünk a „népi vendéglő”-nek nevezett „Augusztus 23” névre keresztelt helyiségbe. Kétféle finom ital közt lehetett választani, közönséges pálinka vagy egy zavaros moslék színű bor. Négyen lévén, közös megegyezéssel a bort választottuk, melynek literjét előre lefizetett 111 lejekért (20 kg beszolgáltatott búza ára) mérték. Ponyvaregényben olvastam a kék mocsarak vidékéről, ahol a mérges-miazmás kigőzölgéstől kék volt minden, és soha nem tért vissza, aki a közelébe tévedt. Hát ennek az aromás nektárnak a tőkéjét is valahonnan a kék mocsarak vidékéről importálhatták, mert akit a sors azzal vert meg, hogy inni kellett belőle, az végig szenvedte Krisztus minden kínját a megfeszítéstől a levételig, s bár eleget biztattuk egymást, a megízlelt egy-két korty híjával a többi ott maradt asztalon.

XI. 25. Ma vált köztudomásúvá, hogy az olaszteleki raktár a beszolgáltatott búzából 4961 kilót visszautalt a vetőmaghiány részbeni fedezésére. Ince gazdasági ügynök és Zsigmond elnök titokban hozatták vissza a búzát, itthon pedig a szállítást végzők házainál helyezték el. Nyilvánosan keringő hírek szerint a búza egy része ekkor már fel volt őrölve és értékesítve, amit a nyomozás lassúsága folytán sikerült helyreállítani. A búzát a milícia visszaszállította a raktárba.

XI. 30. Rákosról rajoni küldött jött a széna-beszolgáltatás ügyében, melyet az iskolai irodán tárgyalt a helyi elvtársakkal. Szó esett, hogy az aszályos nyár miatt kevés a széna, a gazdák képtelenek a kivetett nagy mennyiség szolgáltatatásra. Akadt, aki javasolta, hogy meg kell vizsgálni a készleteket, és aszerint csökkenteni a terhelést.

– Nem vizsgálunk semmit! – kiáltotta indulatosan Szakács Pető Péter – most nem a magyar idők vannak, hogy a csűröket járjuk! Mindenki be kell adja, ami elő van írva! Mentségnek helye nincs!

Így beszélt ez a műveltségben és foglalkozásban azonos Simon varga utód, aki életét a kocsmák körüli züllésben töltötte.

XI. 30. A búzacsempészés és más ügyek miatt a december 3-ára kitűzött néptanácsi választások listájáról az éjjel törölték Zsigmond elnök és Ince gazdasági ügynök neveit. A korlátlan önkénnyel űzött kiskirályosdi a Zsigmond úr részére véget ért, s az elnöki szék, melyről azt hitte, hogy hat ökör sem bírja kihúzni a feneke alól, az állandóan fenyegető hangú diktátorocskát villámgyorsan a sárba hajította.

XII. 3. Ma zajlott le a hetek óta plakát és felirat áradattal beharangozott választás, amikor – az egyik újságcikket idézve – „a felszabadított nép életében először választhat boldogan és szabadon.”

Ez a választás volt hivatva megszüntetni a falu vezetését eddig a kezében tartó Ideiglenes Bizottságot. A vonatkozó törvényt már az elmúlt év január 12-én megszavazták, azonban csak két esztendeig tartó húzás-halasztás után határozták el, hogy a választás jogát nép kezébe adják. (F. 722)

A nagy készület és a sajtólárma után ítélve, bárki hihette, hogy december 3-án a megváltó Messiás leszáll a földre és itt is marad örökre, két hét óta nincs nap, hogy 3-4 aktatáskás ne érkezzék. Kicsodák, honnan és miért jöttek, azt a falu népe előtt mély homály fedik, titkos gyűlések egymást érik, a lovas gazdák éjjel-nappal készenlétben kell álljanak, hogy az iroda ajtó kilincsét egymásnak adó jövő-menő hadat ingyen fuvaron ide-oda hordozzák.

A választás napja közeledett, de még titok volt, hogy kiket kell megválasztani. A választás előtti napon hozták nyilvánosságra, hogy a „párt útmutatása szerint" csak egy listát állítottak össze a nép legjobb fiaiból.

Zsigmond és Ince elvtársak szűrének a kitevése után, zárt ajtók mögött, az alábbi listát állították össze:

1. Ifj. Csog Sámuel
2. Bibarcfalvi Molnár Magda titkár
3. Komporály József, Mózesé,
4. Szakács Pető Péter
5. Baló Sándor, Ádámé,
6. Német Károly
7. Barabás József, kulcsár,
8. Szakács Simon
9. Zsigmond Gézáné Szakács Irén
10. Keresztes Sándorné Huszár Berta
11. Akácsos József, Árpádé,

A lista december 3-án megválasztottnak lett kijelentve. Kiszivárgott hírek szerint a szavazólapok össze voltak firkálva, a nevek nagy része kihúzogatva és olyan jelzőkkel ellátva, aminőt ez a választásnak nevezett nyilvános népkigúnyolás az emberek lelkéből fakasztott.

Jogosan kérdezhető, hogy a listán szereplő néptanácsi képviselők közül a község teherviselő gazdaközönségét ki képviselte? Sajnos, a válasz az, hogy – senki. Az őstermelő réteg félre van állítva ügyeinek intézésétől, mert a sztálinista rendszernek olyan faluképviselőkre van szüksége, akik kis koncokért vakon kiszolgálják a bolsevizmus népgyötrő uralmát. Az újonnan „választott" szerv az elődjén is túltéve szolgálja a földműves népet kifosztó kommunista államvezetést. Az irodán éjjel-nappal egyebet sem csinálnak, mint számolják és kimutatásozzák a marhaállományt és a hektárokat, az adóalap összeírásokat, gyártsák a kényszerfuvar kötelezvényeket (plánokat), írják, rubrikázzák a százféle beszolgáltatást, hogy egy fia tyúk ki ne menekülhessen a vörös rém markából.

XII. 10. A féktelen önkényuralmat űző hajcsárok a mások magánvagyonát szabad prédának tekintették. Német A. szövetkezeti elnök kölcsönkért Akácsos Bálinttól egy 200 literes fémhordót a szövetkezet részére, melyet többszöri kérésre sem adtak vissza. A tulajdonos – szüksége lévén tartályra – utána ment és elhozta. Erre kétféle pecséttel és négy aláírással ellátott ukázt kapott, hogy az „...erőszakosan (!) elvitt petró-

leumos hordót, ha a mai naptól számított 48 órán belül vissza nem hozza, úgy az ebből származó kellemetlenséget viselnie kell". (F. 656)

A rendszert kiszolgáló renegátok kezéből egyetlen papír nem kerül ki, melyen a „kellemetlenség" vagy a „súlyos következmény" fenyegető hangja ne foglalna helyet.

Ma vált köztudomássá az is, hogy Zsigmond elnök és udvarhelyi Szabó Vilmos titkár hamisított utalvánnyal 20.000 leit vettek fel a községi pénztárból, melyet a bikák részére vásárolt széna címén utaltak ki, a valóságban Szabó titkár úr kapta költözködési költség címén, ami nem járt neki. A pénzt visszafizette, azzal síri csend borult az ügyre, de ha történetesen a hatalmi körön kívül álló valaki vásárolt volna ilyen módszerrel szénát, a Duna-csatorna kényszermunka telepén erről nem tudott volna megkapaszkodni.

XII. 31. Véget ért egy újabb nyomorúságos esztendő. A községi hirdető kürtje szünet nélkül a kényszermunkákat, a beszolgáltatás, adófizetés sürgetését és a késedelemért járó megtorlásokat, szabotázs eljárásokat fújta.

A jövedelmi forrásokat betömték, az erdőket elkobozták a nép tulajdonából. Ipeil[35], Combustibil, Ilefor[36] stb. nevű államinak nevezett vállalatok lepték el az erdőket, oda az ősi birtokosok csak éhbérért dolgoztatott napszámosként és ingyen kényszerfuvarosként léphetnek be. A falu népe megdöbbenve és irtózva látja, hogy mi vár a földművesekre a földi paradicsomban. Dolgozni, kényszermunkázni, beszolgáltatni, adót fizetni és hallgatni. Az erdők fáját a 30–35 km-re fekvő állomásra hordani, s testet ölő napi munkája után az utcán éjjeli őrséget állani, őrizni a másoknak hasznot hajtó szövetkezeti boltot, az irodát, a telefont, a szérűre kiállított cséplőgépet, küldönc és ingyen személyszállítási szolgálatot tartani. Maradéktalanul elsikkasztották a földművelő nép magánéletét, megszűntünk embernek, kultúrlénynek lenni. Számszerint bekerültünk az állatok, szekerek, hektárok számtalan nyilvántartásának rovataiba, mint a rab a fegyházi nyilvántartásba. Koldusruhát adtak reánk, s akik hordjuk, úgy neveznek: „dolgozó paraszt". A vörös rém uralmát még tetézték, még kínosabbá, még törhetetlenebbé tették a helyi renegát-hajcsárok, akik buta, sötét fejjel a bolsevizmusért, a nemzetközi zsidóság világuralomra segítéséért saját fajtájukat ütötték, kínozták, rúgták.

35 IPEIL – Întreprinderea de Prelucrare şi Industrializarea Lemnului – fafeldolgozó- és forgalmazó állami vállalat

36 állami üzemanyag-forgalmazó vállalat

1951

Az esztendő a múlt évről hátralékos termények bepréselési hadjáratával kezdődött. A csapatosan járó küldöttek – a félelmetes hírű „aktivisták" egész január folyamán rettegésben tartották a falut. A gazdákat egyenként hivatták az irodára, felelősségre vonni, szabotázs büntetéssel fenyegetni azért, hogy ha pincéjében, padlásán, csűrében semmije nem marad, úgy is tegyen eleget a teljesíthetetlen követeléseknek, és ha így sem tudja, vegye meg pénzzel – az volt a jelszó.

Tekintettel a múlt évi szűkös termésre, kivételesen engedélyezték, hogy amelyikből nincs, más terményt lehet adni helyette, kivéve a búzát, azt csak búzával lehetett leróni. Egy kg széna helyett egy kg pityókát, egy kg heremag helyett 6 kg zabot, stb. – az volt a fontos, hogy bármit, de adjon. Ingyen minden jó volt.

Egy mázsa széna szabadforgalmi ára 1000 lei, a beszolgáltatottért 200 leit fizettek Barótra szállítva, ahol a mérlegelésnél a második kopasztás folyt. A nagy széna beszolgáltatás miatt a gazdák jó része szalmán telelte állatait, annyi rosszul táplált, csont-bőr marha talán soha nem volt a faluiban, mint 1951. tavaszán.

III. 1. Három kiküldött és Borbát Lajos tanító 52 iskolás gyermeket eskettek – avattak – pionírnak, azaz kommunista úttörőknek. Az ünnepély végén a gyermekek nyakába háromszögű piros kendőt kötöttek, melynek viselése kötelező.

III. 3. Az udvarhelyi *Szabadság* című lapocska, melyen a címen és a keltezésen kívül sem szerkesztőnek, sem kiadónak a nevét nem lehet megtalálni, a felelőtlen hazudozás és uszítás szennyes hangja. Mai száma a múlt év őszi hermányi búzacsempészéssel foglalkozva, a párt dédelgetett, „legjobb fiai" által kitervelt ügyről így ír:

„Akadtak olyan néptanácsok is, ahol visszaélésekkel is megnehezítették a terménybegyűjtő (inkább: terményrabló. -A szerző-) bizottság munkáját. Összejátszottak a kulákséggal és a legkörmönfontabb eszközökkel igyekeztek megkárosítani a dolgozók államát. Magyarhermányban Zsigmond Sándor, a volt Ideiglenes Bizottság elnöke összejátszott a falu kulákjaival és elrejtette a szegény és középparasztok által beszolgáltatott gabonát".

A cikk aláírása: „A rákosrajoni terménybegyűjtő bizottság sajtókollektívája."[37]

---

37 A rákosi rajonban leleplezték a ermékbegyűjtésnél mesterkedő osztályellenséget. *Szabadság* 1951. március 3., 3. p.

E cikkben kiemelve dicsérik kisbaconi Bogdán Györgyöt – ezt a népnyúzó hóhért – a begyűjtés körül kifejtett kiváló munkájáért. (F. 704)

III. 16. Ma kezdődött meg hivatalosan a „vetési csata". Néhány embert addig nyaggattak, szerveztek, hogy kénytelenek voltak befogni és ekével, boronával kimenni Tölgyeságába szántani. Ünnepélyes menetben vonultak, elöl a pionírok kürt- és dobszóval, utánuk a rajoni küldöttek és a helyi hajcsárok díszcsapata. A fogatok élén Német Sándor suszter haladt egy pár ökörrel, szekér nélkül. A járomra tábla volt szegezve: „Éljen a vetési csata", felirattal. Következtek a kiparancsolt fogatok, s húzatták a gazdáktól elszedett három vetőgépet is.

Az újságok azt írták, hogy a „dolgozó parasztok a vetési csata kezdetének örömünnepére dalos jókedvvel vonulnak ki, nótaszótól hangos a határ". A kiparancsolt hermányi gazdák lehajtott fejjel, hangtalanul mentek, mint az elítélt, akit a vesztőhelyre visznek, szégyenkezve és mérgelődve, hogy a léhűtő semmiházi társaság ilyen cirkuszi szerepet játszat velük.

III. 22. Kézbesítették a határidőre végzendő szántás-vetés munkatervét, mely napról-napra előírja, hogy melyik napon mit és mekkora területen kell elvetni és a vetésnek mely napon kell befejeződni. Az már a megszokott menethez tartozik, hogy az íróasztalokon folyó tervgazdálkodáshoz senkit nem kérdeztek meg gazdasági adottságai, körülményei felől, hasból készítettek egy kötelező erejű papirost, mely a „munkaterv" címet viselte. Az országban tíz- meg tízezer ember dolgozott ezzel a milliókba kerülő, semmitérő munkával, vagonrakományt kitevő fiktív számrengeteget gyártva a párt és sajtója számára. (F. 700)

IV. 13. Hirdetés: „A tavaszi vetési csata ideje alatt a baróti hetivásárt a szokásos szerdai nap helyett vasárnap tartsák meg, hétköznapokon a községből más munkára, mint vetni – kimenni nem szabad."

IV. 18. Hirdetés: „A legelőre hajtandó állatok után a legelőtaxát azonnal le kell fizetni, anélkül semmiféle állat nem mehet ki." A taxa birtoknagysága szerint öt osztályba van sorolva, legmagasabb a kulákoké: nagy állat 700 lei, növendék 350, juh 150 lei.

IV. 24. A szövetkezetben a részvényeseknek a román húsvétra 14 deka cukor fejadagot osztottak. Szappan nincs, szappanfőzéshez marószódát kilónként l2 tojásért adnak. Az áruelosztásban egy kedvezményezett osztályt alakítottak ki: a kartellásokat, ez magába foglalja a gyári munkásokat,

bányászokat, ipari és kereskedelmi alkalmazottakat és a tisztviselőket. A kartellások rendszeresen kapnak cukrot kilónként 57 leiért, a gazdák ezektől vásárolják 400 leiért. Feleségem Köpecen kapott két kilót egy bányásztól 800 leiért. (150 kg búza ára.) Falun kevés a kartellások száma, ezért a vállalkozók a városokon – főleg Brassóban szedték össze és megfelelő felár mellett adták tovább a cukrot, az 500 leit is elérte az ára. A fontosabb cikkekhez: lábbeli, fonal, vászon, stb. csak csererárural: búza, pityóka, vaj lehetett hozzájutni, viszont a beszolgáltatásokkal kifosztott falu erre képtelen volt. Rongyoskodott, nélkülözött, hallgatott.

IV. 25. Hirdetés: A május elsején tartandó ünnepre a színében megkopott zászlókat újra kell festeni és az ünnep napján 70%-ban vörös, 30%-ban román zászlót kell kitűzni. A házakat az utca felöl meg kell meszelni, a rossz kerítéseket kijavítani, az utcát megseperni, ahol a trágyalé kifolyik, azt eldugni, stb. Kívül díszes legyen minden, hogy a belül lakóknak a beszolgáltatás miatt nincs mit egyenek, az kívülről nem látszik.

IV. 30. Egy díszkaput állítottak Pucora-patak hídja közelébe, a másikat a falu alsó végére. Képek, táblák, feliratok, falragaszok áradata. Telerajzolva, festve, meszelve, írva, ragasztva minden kerítés és kapu. Ezeket a népi demokrácia értelmező szótára „vizuális propagandának” nevezi. Ilyenekre költik a néptől kisajtolt pénzeket.

A múlt évi hátralékok préselésébe beleuntak, tartozás már csak olyan helyeken van, ahonnan semmilyen módszerrel nem bírnak eleget venni, mert nincs.

Kézbesítették a tej és gyapjú beszolgáltatási lapokat, utána a kisbaconi Durmó-bükkből Ágostonfalvára szállítandó rönk és vasúti talpfa kényszerfuvarozási kötelezvényeket. Naponta szól a hirdető kürt: adó, taxa, beszolgáltatás, kényszerfuvar. Egyik százezer a másik után tűnik el nyomtalanul az aktatáskások kezén. Hová-mire költik? – azt csak a szabadság és népjog felkent bajnokai tudják, a falu népe a maga javára egy fületlen gomb erejéig sem lát belőle semmit.

Szakács Pető Pétert ma felmentették gazdasági elöljárói tiszte alól, de aggodalomra nincsen ok, mert hasonló gazdasági szaktudású elvtársat állítottak helyébe: Barabás József (Kulcsár) – (a hermányiak szerint: „Kócsár”) – személyében. Hogy Barabás eleddig kaptafával bíbelődött, ekét és efféle dolgokat csak másnál látott, az a pártideológia szempontjából lényegtelen dolog. A gazdák irányítását nem végezheti olyan ember, aki szántás-vetéssel foglalkozik – az a párt részére nem megbízható, ide olyan kell, akinek a földhöz annyi köze van, hogy rajta jár és meg tudja állapítani mikor poros az út, és mikor van sár. Ennyi

szaktudás elég. Egyébként Barabás hamar megunta tisztét, és felcserélte az iroda hirdető-küldönci állásával.

Hirdetés: – Holnap (május 1.) senki ne merészeljen semmiféle munkához fogni, a felvonuláson és az utána tartandó ünnepélyen legyen ott, különben munkáspárt ellenesnek tekintik, és szigorúan eljárnak ellene.

V. 1. A fenyegetés kevés eredménnyel járt, a felvonulás szomorú látványt nyújtott. Sztalin Jóska 10-12 renegát katonája vonult a menet élén, utánuk az iskolás gyermekek tanítóikkal. Kulcsár Barabás vitte a román, Komporály elnök a vörös lobogót. Hangtalanul, némán mentek, mint egy temetési menet, tudván, hogy az ünneplő nép – akik a kapuk és kerítések mögül nézik ezeket a szánalmas figurákat – mit érez a kommunista parancsuralommal szemben. A felvonulás után a székház előtt tartott ünnepélyen: Német Károly, Pető Péter és Zsigmond Rudolf[38] beszéltek. Zsigmond elvtárs kitört a „félrehúzódók" ellen.

– Ezelőtt, amikor nem lehetett zöldággal, szabadon ünnepelni május elsejét – mondotta – mindenki zöld ágat akart tenni és most, amikor szabadon ünnepelhetjük, nem akarnak tenni, és félrehúzódva kigúnyolják ezt a nagy ünnepet.

Ezzel zárult az ünnepély.

V. 10. 42 db negyedliteres üvegben 10,5 liter szesz érkezett a szövetkezetbe és abból – amíg futotta – minden két részvényesnek adtak egy üveggel. Akiknek nem jutott, azzal a boldog tudattal mehettek haza, hogy az ötéves terv szerint 1955-ben 80%-al lesz magasabb az életszínvonal, tehát 1955 pünkösdjében, a most üres kézzel hazamenők közül már csak 20% nem fog kapni.

V. 11. Rozsonday tiszteletes tehenéről alapos vizsgálattal megállapították, hogy meddő, nem érdemes tartani. A húsvágás tiltva lévén, szarvasmarha levágására csak indokolt esetben adtak engedélyt. A hivatalosok meghallgatván a szakértőket, a vágást engedélyezték azzal, hogy a hús az ellátatlanok (kartellások, proletárok) közt pünkösdre szétosztassék. Riska mit sem sejtett a készülő merényletről, nyugodtan felballagott a Pető Imre udvarára, ahol a határozat a hivatalosok jelenlétében végrehajtatott. Minden jól ment a felbontásig, akkor a Riska gyomrából egy

38 Zsigmond Rudolf („Bőcs Rudi"- melléknevét beképzeltségéért „bölcsködéséért" kapta). Szülei szegény anyagi helyzetű emberek voltak. Zsigmond Rudolf iszákos ember volt, egyszer részegen csúfolódott Pető Kuti Sándorral. A kocsma tornácán dulakodni kezdtek, Pető legyűrte Zsigmond Rudolfot, de az alulról bicskával megszúrta, a combi ütőerét találta el, Pető elvérzett. Zsigmondot a gyilkosságért bezárták, amikor kiengedték, el kellett hagynia a falut.

mozgó alak fordult ki, amiről szakértők és laikusok egybehangzóan megállapították, hogy 7-8 hónapos borjú.

A hús demokratikus alapon szétosztatott. Először a kartellások, utána a közterhet nem viselő proletárok, végül a kiválogatott „szegény parasztok” kaptak. A gazdáknak nem jutott. Zsigmond Rudolf előzetesen ki is függesztette a névsort, hogy kik kapnak és kik nem. Ő természetesen a kapók között volt.

V. 14. Hétfő, pünkösd második ünnepe. Komporály elnök és Fülöp András titkár kihirdettették, hogy mindenki menjen a mezőre gabona gyomlálni.

V. 15. A községek beszolgáltatási osztályozásánál Hermányt a IV-ik osztályba sorolták, ami érzékeny mennyiség különbözetet jelentett a jobb termőhelyi községek I – III. osztályával szemben. Ma este a titkos pártgyűlésen kiválogattak 30 gazdát és az I. osztályú községek beszolgáltatása alá vonták. A különbséget egyebek közt a pityóka szemlélteti, amit pl. nálam a IV. osztályú 2418 kg előírással szemben az I. osztályba sorolással 5110 kilóra emeltek fe1. A napsugaras, paradicsomi életből egyelőre az árpakenyérnél tartunk, nem látni mást, csak a gondterhelt arcokat, a sok mázolást, festést és feliratokat, az osztályharcos naplopók hadát, akiknek zsebe és gyomra tüneményes gyorsasággal nyeli el verejtékes munkánk minden hozadékát.

VI. 5. Akácsos Bálintot az irodára hívatták és ott Német Károly elnökhelyettes közölte, hogy ajánlott levele érkezett és vegye át. Bálint a postakönyvet aláírta és a levelet átvette, ami nem postán érkezett, hanem általuk írt felszólítás volt arról, hogy 48 órán belől költözzék ki a lakásából és adja át Petrunak, az őrmesternek. Bálint a levelet visszadobta, mire Német Károly megfenyegette:

– Ha szépszerint nem adod átal a lakást, 24 órán belül kirakatlak. Ebben a rendszerben egyikünknek pusztulni kell, az pedig te léssz. (F. 536)

Később az őrmester fenyegette, hogy a rajoni milíciára kíséri Rákosra, ha a lakást azonnal nem adja át neki. Bálint nem volt hajlandó kiköltözni, ekkor az ügy annyiba maradt.

VI. 18. Délelőtt az irodára idézett a helyi elvtársai által „Gyuri bácsi”-nak szólított miklósvári cigány begyűjtési megbízott és reám parancsolt, hogy az első félévre még hátralevő 44 liter tejet 24 órán belül adjam át, különben szabotázs eljárást indíttat – amit meg is tett.

Novemberben kerültem az udvarhelyi törvényszék szabotázs bírósága elé, ahol Szabó Károly (az idősebb) tárgyaló bíró csodálkozva vizsgálta

a maga nemében páratlan szabotálási jegyzőkönyvet, amelyik a földi időszámításban június 30. helyett június 20-ában állapítja meg az első naptári félév végét.

Néhány perces tárgyalás után felmentettek. Ám a sztálini módszerek emberhús evési mániába esett elvadultjai nem engedtek. Az ügyész tiltakozott a „kulák" felmentése ellen és fellebbezést jelentett be. A fellebbviteli tárgyalást a marosvásárhelyi tábla 1952. január 24-én tartotta, ahol 4-5 perces ügyvizsgálat után a fellebbezést elutasították. Midőn a tárgyaló elnök összecsapta az iratcsomót, és látható haragos mozdulattal lökte a jegyző felé, jól hallhatóan mondotta: „Porcărie". (Disznóság) (F. 697)

VI. 19. A templom felőli soron lakó gazdákkal kötelezvényt írattak alá, hogy még e hó folyamán 20-100 mázsa fát kell kényszerszállítsunk Hagymavizesiből[39] Ágostonfalvára. (Oda-vissza 72 km.) Általában 100-100 mázsa volt előírva, csak a gyengébb marhásoknak kevesebb. A másik soron lakók a Barót-oldalba kényszervágatott tűzifát kellett az állomásra kényszerfuvarozzanak.

Mint a sokféle hajszolás, parancsolás kísérője, a kényszerkötelezvény végéről sem hiányzik a megfélemlítő figyelmeztetés: „Aki határidőre nem tesz eleget, szabotázsért eljárást indítanak ellene." A kötelezvény gyárban senki nem törődik azzal, hogy június hóban 10 nap van hátra és ezen idő alatt fizikai és időbeni lehetetlenség a parancsnak eleget tenni, mert 100 mázsa fának a községbe leszállítására, ha éjjel-nappal megállás nélkül hajszolja magát és állatait, akkor is 10 nap kell és ugyanannyi szükséges az állomási fuvarra is. Mindez, a legégetőbb gazdasági munkák: kapálás, kaszálás idején.

VI. 26. A tehéncsordát nem engedték kihajtani azért, mert ma nagy adószedés lesz, és amíg az adó és taxa 50%-a nem folyik be, addig a marhákat istállón kell tartani. A tegnap este Kulcsár Barabás házról-házra járt egy papírral, melyen ki volt írva, hogy ki mennyi pénzt készítsen elő a nagy adószedéshez. A nép már annyira ki volt fosztva mindenéből, hogy a nagyösszegű követeléseket nem bírta fizetni. A rajon három adószedőt küldött, s ezek az irodára hivatott gazdákat minősíthetetlen hangon szidták, gúnyolták, hogy miért nincs pénz a fizetésre.

– Reakciós, szabotáló társaság az egész! – kiáltotta az egyik gőgös alak.

VII. 22. Az adókivetés alkalmával Bogdán Györgyöt és Boda Sándort kuláknak minősítették a többiek mellé. Ez – a beszolgáltatás, adó és egyéb

39 Magyarhermány határában levő erdőrész.

kötelezettségek azonnali és nagymértékű felemelésével járt. A rajoni pártbizottságtól kapott utasításra a helyi hajcsárok zárt ajtók mögött készítették elő az ügyet s gazságukra jellemző, hogy 13 gazdát jelöltek ki kulákminősítésre, azonban a rajoni elvtársak csak a fenti kettőt hagyták jóvá.

A gazdákat a gabona szérűre hordására kötelezik, a cséplőgépet a falun alul kijelölt helyre már kiparancsolták. A gabona hordásának biztosítására két szigurancás napok óta itt tartózkodik.

VII. 26. Ma végeztek az adókivetéssel. A múlt évi adót – osztályharcos alapon – 80-120%-kal emelték, viszont a beszolgáltatott terményekért változatlanul az eddigi elkobzási árat fizetik.

Egész nap hullott az eső, estére nagy árvíz seperte végig a cséplésre kijelölt helyet, ezért megengedték a gabona csűrökbe hordását. A kuláknak minősített gazdákkal így is kihordatták.

A csendőrség és a sziguranca fedezete alatt autózó központi hajcsárok az aratást és a cséplést sürgetik, nekik semmi sem megy elég gyorsan. Ki a kalászból a szemet gyorsan, és kiszedni a nép kezéből még gyorsabban, e jelszó körül forog ma minden.

Gazdasági eszköz: kasza, villa, eke, ekekés és egyebek – nincs. Egy külföldi csempészett kaszáért 1000 leit is adnak.

VIII. l. Bár naponta hirdetik, alig 7-8 gazda hordja a gabonát. Zsigmond Rudolf cséplési főellenőr a passzivitás okáról a szövetkezetben összegyűltek előtt így nyilatkozott: „Az emberek nem akarják hordani a búzát, mert a faluban van két fejes, akik a népet biztassák, hogy ne hordja, mert jönnek az angolok.” (F. 535.57)

VIII. 7. A kuláknak minősített gazdák gabonáját a Baló P. Imre kertjében csépeltük. A Bogdán György termése nem futotta a beszolgáltatási követelést. Midőn ezt Kékesi nevű cséplőgépkezelő Komporály elnöknek jelentette, az elnök ezt válaszolta:

– Nem, mert nem vetette be az előírt három hektár területet, de a fiának van elég, s onnan ki kell venni, hanem pedig pénzzel vegye meg! (F. 535.58)

A szérűn vörösre mázolt tábla áll ezen felirattal: „Szérű faliújság”. A táblán két papírlap. Az egyiken Molnár Magda titkárnő dicséri Baló Vilmost, hogy az államnak járó kvótán felül még 25 kg búzát adott a dolgozóknak. A másikon Német Károly dicséri a pártot, hogy mennyi segítséget ad a dolgozó népnek. Most is – írja – megengedte, hogy a gabonáját mindenki hazahordja, csak a kulákok kell künn csépeljenek.

A kulákok közül egyedül Gál Viktor hordta haza, de ezért szigorúan felelősségre lesz vonva. ... Vajon Német Károly, milyen segítséget értett a gabona hazahordásának engedélyezése alatt. Talán azt, hogy a hajcsárok korbácsa nem az előirányzott tízszer, hanem melegszívű emberszeretetből csak ötször sújt a „dolgozó paraszt”-nak nevezett rabszolgák nyakára.

IX. 14. Jelszó: a gyors cséplés, a rajontól óránként sürgetik. Az etetők a kicsépelt gabona 1%-át kapják, ezért minél hamarább, minél többet átgyúrni rajta. A gazdák megdöbbenve nézik a pusztítást, a korábban csépelt szalmakazalok és törekcsomók mindenike, mint a zöldmező egy darabja néz ki. A felelőtlen kezekbe került szövetkezeti gépek szánalmas látványt nyújtanak, csattog, zörög, lóg rajtuk minden, csoda, hogy eddig nem hulltak darabokra. Mindezeket némán tűrni kell, a hangos szó azzal a veszéllyel jár, hogy az illetőt „cséplés akadályozás”-ért a sziguranca fogja bizonyos dolgokra kioktatni.

Csendőrség, sziguranca, főellenőr, alellenőr, rajoni küldöttek és helyi hajcsárok forgataga zajlik egész nap a gépek körül. A búzát gyorsan a zsákba és azonnal le az ágostonfalvi raktárba.

IX. 15. A cséplőgépek kazánjainak fűtésére hulladékfa erdőlést engedélyeztek szekerenként 50 lejes áron. Nekem Balog Lajos erdőőr – felsőbb utasításra hivatkozva, amely szerint kulákok nem kaphatnak – nem adott utalványt, ugyanakkor közölte, hogy újabb rendelkezés szerint a hulladékfa ára is 75-100-200-300 lejes árakon a hektárokhoz van kötve. A fabeszerzés – a lopjuk a sajátunkat elve alapján – azért a 100-300 lejek fizetése nélkül is megtörtént. Az erdőőrök – látva a nép sanyargatott helyzetét – kifogástalan magatartást tanúsítottak.

IX. 18. Kényszerfuvar kötelezvényt kézbesítettek. A Barót-oldalba kényszervágatott tűzifát e hó végéig az ágostonfalvi kartellások udvarára kell szállítani.

X. 12. Hirdetés: Minden gazda gyűjtsön és szolgáltasson be díjtalanul 30 kg tölgymakkot, addig semmiféle fára nem kap utalványt.

X. 19. [-én] és 20-án két rajoni küldött, kisbaconi Bogdán György és a „Gyuri bácsi”-nak szólított miklósvári cigány a gazdákat az irodára hívatták a beszolgáltatásokért. Hosszabb ideig voltam a tárgyalások szem- és fültanúja, melyekhez hasonlót a középkori inkvizítorok bonyolíthattak le. A gúnyolódó hang, a szidás és fenyegetőzés reprodukálhatatlan változata mutatta, hogy hová jutott a falu ezerféle teher alatt nyögő népe. Vérlázító volt a modor és a hang, ahogy ezek a tekergő, semmiházi

alakok a gazdákkal beszélgettek. Ha Arany János élne, megírhatná a „Jobbágy”[40] második énekét „Rabszolgák” címmel, de hogy a valóságot csak töredékesen is megközelíthesse, terjedelmét Petőfi elbeszélő költeményeihez kellene mérje. Úgy ültek ezek a vérszívók Komporály elnökkel az asztalnál, mint Dantonék vésztörvényszéke, akik elé rettegve lépett a „dolgozó paraszt”.

X. 22-én este Szentkeresztbányán Baló Sándor (Szőcs) hermányi fiatalembert részeg román katonák keresztül lőtték azért, mert társaival magyarul énekelt. A lövésbe belehalt.

X. 23-tól 30-ig 4500 kg tűzifát kényszerfuvaroztam Barót-oldalból Ágostonfalvára, a kartellások udvarára.

XI. 15. Hirdetés: Minden fogattal rendelkező köteles a fuvarozást Hagymavizesiből azonnal megkezdeni, a templom előtti térre.

XI. 21. Megérkezett a rajoni elnök és kísérete a hátralékos termények behajtására, mivel a rajonban – szerintük – Hermánynak van a legtöbb tartozása. A szokásos recepttel dolgoznak: hivatás, szidás, fenyegetés. Szekereket parancsoltak ki, hogy az őrmester vezetése alatt Gál Viktortól a beszolgáltatási hátralékok fejében minden [fel]található terményét kobozzák el. A pribékhad levonult, de semmit nem találtak a gégeműtét folytán beszédképtelen és a cséplőgépnél történt szerencsétlenség miatt lábnélküli roncsembernél.

A végrehajtó apparátus ez alkalommal Bogdán Györgytől is követelte, hogy azon 700 kg búzát, ami a beszolgáltatási előírásból az egész búzatermése elvétele után még fennállott – azonnal szolgáltassa be. Kijelentette, nincs honnan beadja, mivel vetőmagja sem maradt és pénze sincs amivel megvegye. Tekintve, hogy egy mázsa búza piaci ára 6000 lei, adjanak haladékot, amíg az ökreit el tudja adni, (egy pár ökör 70-80 ezer lei) – az ökrök árából megveszi.

Haladékot nem adtak, s mivel néhány nappal előbb már szabotálási jegyzőkönyvet készítettek többféle hátralékért, közölték, hogy: le van tartóztatva. Bogdán György az előszobában várt, amíg a vezérkar a belsőben újabb végrehajtási terveken dogozott. Közben az exekutorok[41] belefelejtkeztek a letartóztatásba és amint látták, hogy ott várakozik, küldték, hogy azonnal fogjon a szekerébe és vonuljon ki a Gál Viktor végrehajtásához, gondolva, hogy a kirendelt két szekér nem lesz elegendő az elkobozott holmik elszállításához.

40 Utalás Arany János *A szegény jobbágy* című versére.
41 adóvégrehajtók

A közigazgatás és a karhatalom minden embere mozgósítva van, mert Sztálin (Brassó) tartomány tanácsa vállalta, hogy december 3-ra – a szabadon választott néptanácsok működésének első évfordulójára – minden hátralékot behajt.

XI. 22. Hirdetés: Aki a törökbúza beszolgáltatást a holnapi napon nem teljesíti – és azok is, akiknek pityóka, fuszulyka, hagyma, heremag, lucernamag hátraléka van, holnap nem adják át, szabotázsbíróság elé állítják. Akinek adóhátraléka van, délelőtt 11 óráig az irodán fizesse be, különben a lefoglalt tárgyakat eladják.

XI. 24. Streza adófelügyelő – tegnap és ma – a Farkas adószedő pontatlan könyvelései miatt benyújtott panaszainkat tárgyalta. Pl. az Én adófőkönyvi lapom olyan össze-vissza firkált számszemétdomb volt, hogy azon emberfia nem tudott eligazodni, és dacára, hogy az adót minden évben túlfizettették, szakadatlan hátralék volt – mint ez alkalommal is – feltüntetve. Streza úr annyi megállapítást tett, hogy a könyvelést és a nyugtákat összevetve sem tud tiszta képet kapni, de végül mégis kisütötte, hogy 1623 lei „károsodásom” van.

– Hát az nem is olyan sok! – mondotta könnyedén a népi demokrácia eme finánc kiválósága, és ezzel adóügyi panaszom el volt intézve.

XI. 25. Késő délutáni hirdetés: Holnap nagy adószedés lesz. Reggel 9-ig a tartozást mindenki fizesse be, különben kamattal együtt végrehajtják. Aki nem megy Hagymavizesibe ölfáért, azt jegyzőkönyvelik.

Aki a prizsmát (úti kavicsot) még nem hordta ki, az holnap hordja ki, különben szigorúan megbüntetik.

XII. 2. Házról-házra járva gyűjtenek a kommunisták oldalán álló észak-koreaiak részére. Senki nem meri elutasítani, s így jelentékeny mennyiségű gabonát, pénzt és ruhaneműt szedtek össze. (F. 534)

XII. 14. Akiknél adótartozásba sertések vannak lefoglalva, tartózkodjanak otthon, mert a sertéseket elviszik.

Hermányban kevés zöldséget termelnek, nincs alkalmas talaj, de ez nem gátolta az elvtársakat abban, hogy 40-160 kg hagymabeszolgáltatással terheljék az olyan gazdaságokat, melyek téli szükségletüket a piacról szerzik be. A hagymát a Küküllő-menti falvak termelőitől megvettük kilónként 20 leiért, Ágostonfalván átadtuk 4 leiért. Az összegyűjtött hagymát aztán minta szervezéssel addig tartottál a raktárba, halomba hányva, amíg fülledni, romlani kezdett, akkor árusítani kezdték kilóját 8 lejért. Vehetett, ki mennyit akart. Midőn december 15-én az utolsó tételt leszállították, többen voltak, akik a hagymájukat átadták 4 leiért,

ugyanakkor 8 leivel megvették s hozták vissza. Többek közt ifjabb Csog János is 63 kg hagymáját így szerezte vissza.

Népek jövő kormányai, közgazdászai, itt van a népjólét fejlesztésének egyik kiváló módozata. Tanuljatok belőle!

XII. l4. és 15-én a szövetkezetben petróleumot osztottak, családonként 2 litert. Literenként 2 tojás vagy 10 deka zsír vagy 10 deka méz az ára. Egy liter petróleum ára 10 1ei, de pénzért nem adnak, viszont a tojás ára 20 lej, a baróti piacon 25 lej. Ez a falu és város közötti árucsere gyakorlati formája.

XII. 31. Ez a nap méltó befejezése volt az esztendőnek. Egy Rákos rajoni küldött, nagybaconi Hermán Béla, Komporály elnök, Német Károly és Petru az őrmester az irodaőrséget és kényszerfogatokat parancsolva maguk mellé, végrehajtást vezettek a beszolgáltatási hátralékosok ellen.

A világtalan Német Imrétől 3 zsák pityókát vettek el, Szakács Józseftől és Német Sámueltől, ami kevés gabonájuk volt – elhozták. Azután idős Boér Imréhez mentek és a 80 éves öregembertől, aki a teheneit eladta és azok árának egyrészével vett kenyérnekvalót, a gabonáját és pityókáját elvitték. Onnan özvegy Baló Józsefné Hermán Márihoz mentek és vele is hasonlóan bántak el. A zsákmányoló útról visszatérve, vagy 20 gazdát az irodára hivattak, hogy okulva a látottakon, ne várják be az exekuciót,[42] hanem önként adják oda, amijük van.

A társadalmi rend háború zúzta nyílásain mint szennyes ár tódult be a közéletbe a népsalak. A 48-as függetlenségi harc utáni elnyomatás idején is bővében voltak, akiket szereplésük után gúnyból „demokratáknak” a falu nyelven „tolvajok”-nak neveztek. (Eötvös K: *Magyar alakok*. 225. p.)

42 végrehajtást

1952

A nemzetközi zsidó-kommunizmus szolgái – Sztálinék bölcs útmutatásait követve – mind nagyobb étvággyal néztek szét a talpuk alá került földművelő nép háztáján, s hogy az állatállomány hazafias érzése se szenvedjen csorbát, őket is elindították a feneketlen vörös zsák felé.

Megjelent a hús-beszolgáltatási rendelet, mellyel a hermányi gazdákat 33.412 kg ingyenhús beadására kötelezik. Jogosan lehet ingyenhúsnak nevezni, mivel a sertehús élősúly kilónkénti 11-12 lejes szabad forgalmi árával szemben a beszolgáltatottért 1 leit és 60 banit, a marhahús 5-6 lejes forgalmi árával szemben 0,55 leit (értsd: 55 banit) fizetnek a munkásosztály harci szövetségesének.

Később egy szerdai napon midőn a vidéki gazdák a beszolgáltatandó állatokkal elleptük a baróti piac környékét, reggeltől délután 3 óráig várva az átvétel megkezdését, az egyik hermányi atyafi, aki köztudomásúlag híve volt a kommunista propaganda hazug szólamainak, a türelmetlenné vált várakozás és időtűző beszéd közben így szólt szomszédjához:

– Hát ki az atyaúristen gondolta, hogy ebből 'e lesz!

Január 1-én és 2-án egész nap a beszolgáltatási hátralékokat hajszolták.

I. 6. A rajoni vezérek részvételével egész nap gyűlés az irodán. Szigorú mozgósítást rendeltek el a hagymavizesi fa leszállítására.

I. 17. Ma kézbesítették a húsbeszolgáltatási kötelezvényeket. Részemre 283 kg sertéshús és 189 kg marhahús van előírva. Határidő március 31.

Akácsos Bálint ellen a Barót-oldali kényszerfuvarozásból folyólag szabotázs eljárást indítottak és idézést kapott január 23-ra az udvarhelyi bíróság elé, azonban a helyi pártvezérek titokban előkészítették, hogy a tárgyalást nem Udvarhelyen, hanem a székház termében tartsák meg. Összeválogatták a vidéki községekből a népnyúzó segédeket és ingyen fuvarokon Hermányba rendelték, hogy a „nép ítélkezzék" a szabotáló felett. Előző nap Udvarhelyről megérkezett a vádat képviselő ügyész, melléje – a titkos pártkonyháról kiszűrődött suttogó hírek szerint helyi népbírók voltak kinevezve: idős Balog Lajosné, Szakács Pető Péterné és Keresztes Sándorné személyében.

Bálintot és feleségét 22-én este letartóztatták, és az irodán őrizet alatt tartották 23-án reggelig, akkor visszakísérték a lakásuk egyik szobájába berendezett csendőrőrsre, az ajtót rájuk zárták és otthagyták. A hosszabb ideig kórházban kezelt, feldúlt idegzetű ember egy óvatlan

pillanatban kiugrott az ablakon, s mielőtt bárki is megakadályozhatta volna, önkezével véget vetett életének.[43] Az ügyész telefonon lefújta a vidéki felvonulást, azonban egy nagybaconi és egy szárazajtai szánfogaton többen megérkeztek, hogy biztos értesülést szerezzenek.

Az ügyészt is megdöbbentette a váratlan fordulat, s midőn Domokos Sámuel azon megjegyzést tette, hogy: – Kár volt ezzel az emberrel így elbánni! – azt válaszolta: – Nem mi rendeztük a tárgyalást, hanem a helyiek!

I. 26. 20-ika óta szakadatlanul folyik a „kollektálás".[44] Utolsó liter tejig, utolsó szem terményig mindent kipréseltek a rajoni és tartományi begyűjtési szakértők kisbaconi Bogdán György vezetésével és a törvényszéktől kiküldött ügyész hathatós támogatásával. Futott a falu népe Nagybaconba, Szárazajtára és szerte a vidékre, ki hol kapott, ott vette a tejet, vajat (tej helyett vajat lehetett adni), szedte fel pincéjéből utolsó pityókáját, hogy a hóhérokat kielégítse.

A végrehajtó különítmény hét napon keresztül reggeltől estig járta a falut, 26-án délután elmentek s azon nyomban szétfutott a hír, hogy az 1947-ben stabilizált és a világ legjobb valutájának kikiáltott „Lei" pénzt nem fogadják el sehol. Az üzleteket bezárták, a pénzforgalom megállt, a meglévő pénzzel adót sem lehet fizetni.

Titokban készítették elő a nép újabb kifosztását. Kis emberek, munkások takarékosan gyűjtögetett pénzét tették semmivé. Gazdák, akik eladták marháikat, két ökör árából egy malacot tudtak később venni. Az üzletek öt napon át zárva voltak.

I. 30. Kicserélték a pénzt, akinek a pénze nem haladta túl az 1000 leit, az minden régi 100 leiért kapott 1 új leit; 1000-3000 lejig terjedő összegnél 200 lei helyett 1 új leit és ha ennél több pénze volt, 400 leiért egy új leit, ezzel szemben az adót és a köztartozásokat 1: 20 arányban kellett fizetni, azaz minden régi 20 lei helyett egy új leit.

A földműves nép megfeszített munkája gyümölcsének ezer és egy-féle címen eleddig el nem konfiskált maradékát, a népi demokráciának nevezett zsarnoki uralom, l947 óta második ízben ragadta ki a modern kor rabszolgáinak kezéből.

A falvakon annyira elkeseredett volt a hangulat, hogy csak a legcsekélyebb szervezkedési lehetőséget is elzáró féktelen terror tudta a népet a nyílt lázadástól visszatartani. Voltak, akik megtakarított

43 Akácsos Bálint felakasztotta magát.
44 beszolgáltatás

pénzükért vagy eladott marhájuk áráért kapott néhány új leit a kocsmába vitték.

I. 31. Az üzletek ma kezdtek új pénzért árusítani.

II. 10. Hirdetés: Minden család tartozik a Barót-oldalban újabban kijelölt bükkvágtérben 10 űrméter fát vágni. Amíg teljesítve nem lesz, senki nem kap erdőlő bárcát.[45] (Tévedés ne essék, a tíz űrméter fát nem a maga részére, hanem kényszermunkaként a mások számára vágatták.)

II. 11. A kuláksorban tartott gazdáknak adófizetési meghagyást kézbesítettek, ugyanakkor lefoglalták az összes marhákat és a [meg]található terményeket. A múlt esztendőben fizetett egész évi adót 1:20 alapon átszámították, és mint első negyedévi részletet követelik, azon meghagyással, hogy amennyiben nem, vagy csak részben lesz kifizetve, a lefoglalt állatokat és terményeket e hó 24-én elviszik. A pénzátcserélésnél Én pl. 54 új leit kaptam, viszont 2141 lei 10 napon belőli kifizetését írták elő.

Hermány népe nem egészen 8.000 lei új pénzt kapott, ezzel szemben az első negyedévre 49.202 lei adót kérnek. Az újév első napjaiban azonnal ráfeküdtek a kuláksorban tartott gazdákra, s mindenikkel 6.000 – 20.000 lei közti összeget fizettettek a folyó évi adóba, de ezekből egyetlen leit sem írtak át új pénzbe. A befizetések elvesztek. Példátlan embernyúzás folyik.

A húsbeszolgáltatás miatt marhalevelet[46] nem adtak ki, az állatok szabad adás-vételi forgalmát letiltották, egyfelől ezzel kényszerítik a gazdákat, hogy u. n. hizlalási szerződéseket kössenek marhákra és sertésekre, s az állam nevére átíratott állatokra folyósított előlegeket adóba fizessék. A beszolgáltatási hátralékoknak a pénzcserét megelőző kíméletlen behajtása és a pénzcsere utáni adópréselés célját most lehet látni. Kényszeríteni a földművelő népet, hogy gabonát, marhát és minden más élelmiszert olcsó áron dobjon a piacra, hogy a határtalan igényekkel fellépő proletáriátus részére tett arany tányér – ezüst leves ígéretek a földműves nép kifosztása révén némileg teljesíthetők legyenek. Mindez a falu és a város közti árucsere gyors fejlesztése és a „munkásosztály és a dolgozó parasztság megbonthatatlan szövetsége” nevében. Ürültek a pajták, híjak[47], kamarák, pincék, a gazdák vigaszképpen mehettek Barót-oldalába kényszerfavágni, Hagymavizesibe kényszerfuvarozni, hogy az embert, állatot agyonfárasztó 32 km-es úton 20-25 leit keressenek.

45 fakitermelési engedély
46 marhalevél – nagyobb háziállat tulajdonjogát és az állat eladhatóságát igazoló okirat
47 padlások

II. 23 Adóvégrehajtásra Hermányba rendelt Mihók Jenő nevű nagybaconi adószedő, Nagy István helyi adószedővel és az elnökkel a házamhoz jött és felszólított, hogy azonnal fizessem ki az előírt adót, különben lepecsételi a padlást, pincét, kamrát. Azzal távoztak, ha 24 óra alatt nem fizetek, elszállíttat minden megfoghatót és adófizetés szabotálásért családostul internáltat.

II. 24 Kifizettem 800 leit, melyet Szentkeresztbányán dolgozó gyermekeim gyűjtöttek össze a keresetükből és barátaik kölcsöneiből, s azt János fiam az éjjel kerékpáron haza hozta.

Alsórákosról két szigurancás érkezett, ezek késő este Akácsos Dávidot letartóztatták. Ez alkalommal Bibarcfalván Szabó Vilmos molnár feleségét, Baróton Incze Bénit érte hasonló sors. Vitték őket Rákosra, másnap Brassóba. A brassói szigurancán közölték Dáviddal letartóztatása indokolását, mely szerint a kocsmában nyilvánosan kijelentette, hogy a január 30-iki pénzátcseréléssel meg van rövidítve, mivel kevés új pénzt kapott. Ezért egyévi elzárásra ítélték.

Ki, mikor és hol ítélte el? – hiszen sem kihallgatva, sem bíróság előtt nem volt. Akácsos Dávid Hermányban talán az egyetlen ember, aki soha nem tette be lábát a kocsmába s közismerten annyira óvatos és félénk természetű, hogy ilyen veszélyes kijelentést most, midőn a falaknak is fülei vannak, nemhogy nyilvános helyen, hanem a lakása négy fala között sem mert volna megkockáztatni.

A gazság előbb-utóbb napfényre kerül. Itt is tudomásra jutott, hogy a helyi kommunisták titkos gyűlésén hozták az ítéletet. Ezt Német Andrásné Pető Rebeka már másnap bizalmasan megsúgta a Dávid feleségének. A sziguranca a letartóztatás után egy héttel hívta a Dávid feleségét és bardóci Gáspár Bálintnét Rákosra és közölték férjeik elítélését, azonban az ítélethozatal helyét és a bírók neveit többszöri kérdésre sem voltak hajlandók elárulni. Így működött a sztálini személyi kultuszt űző népi demokratikus igazságszolgáltatás.

Baróton hetenként szerdán és csütörtökön van húsbeszolgáltatási nap. Erdővidék falvaiból hosszú sorokban hajtják, vezetik a marhákat a feneketlen vörös zsák felé, s számtalan helyen teszik szekérre a család évi szükségletére tartott sertést, maradnak hús és zsiradék nélkül azok, akik fáradtak és takarékoskodtak érette. A sertéshús élősúly kilójáért 1,70 leit fizetnek, piaci ára 8,50 – 9 lei, akinek magának nincs, az a hivatalos ár mellé kilónként 7 leit fizet annak, aki helyette beadja.

Az Én 1952. évi beszolgáltatásom:

Búza	1.349 kg
Rozs	200 kg
Árpa	300 kg
Zab	500 kg
Törökbúza	200 kg
Pityóka	1.800 kg
Hagyma	50 kg
Széna	2.432 kg
Heremag	12 kg
Lucernamag	15 kg
Sertéshús	283 kg
Marhahús	189 kg
Tehéntej	1.560 liter
Juhtej	105 liter
Gyapjú	13,9 kg

(A következő – 1953 – évben a pityókát 3528 kilóra, a húst 780 kilóra emelték.)

A fenti beszolgáltatáson kívül az adó és egyéb köztartozás 5543 leit tett ki. Hihetetlen küzdelem és erőfeszítés kellett mindezek lerovásához. A beszolgáltatás és az adó minden bejövőt elnyelt, s amikor a külső gazdasági munka végetért, a tél küszöbén ruha és lábbeli nélkül állottunk, kenyeret pedig úgy ettünk, hogy felső Akácsos Bélával árpa és rozslisztet vásároltattam a csíki malmokból.

Általában pénzszűke volt, kereseti forrás alig akadt, a kényszerfuvarozás mellett éhen lehetett halni. Rettenetes nyomorúságban élt a hermányi gazdák túlnyomó része, akiknek kevesebb birtokuk volt és nem feküdtek annyira rá a beszolgáltatással és adóval, azoknak némileg könnyebb volt a helyzete.

Az enyémen kívül, eredeti okmányok alapján közlöm a legnagyobb földbirtokkal (29.42 hektár) rendelkező, szintén kuláklistára tett Bogdán József (Istváné) 1952. évi beszolgáltatását és adóját:

Búza	2.103 kg
Rozs	700 kg
Árpa	800 kg
Zab	1.738 kg
Törökbúza	1.000 kg
Fuszulyka	100 kg
Hagyma	179 kg

Pityóka	10.800 kg
Széna	4.826 kg
Lucernamag	69 kg
Kendermag	4 kg
Tehéntej	2.900 liter
Juhtej	1.170 liter
Sertéshús	352 kg
Marhahús	234 kg
Gyapjú	50,7 kg
Földadó	8.860 Lei
Állami biztosítás (ADAS)	890 Lei
Községi adók (taxák)	1.235 Lei
Legeltetési- díj	322 Lei
Közmunkaváltság címen	80 Lei
Önkéntes adó (autoimpuneri)	90 Lei
Összesen	11.477 Lei.

(Hogy a „közmunkaváltság” címen kirótt fizetnivaló alatt mit lehetett érteni és az e címen befolyt pénzeket mire költötték el, az a mai napig rejtély, mivel a kuláknak minősített gazdákkal minden néven nevezendő közmunkát – igást és kéziszerest egyaránt – két-háromszoros mértékben lerovattak.)

Bogdán József a fentieket teljes egészében lerótta. Felmerül a kérdés: hermányi viszonylatban miképp bírták a rettentő terhelést egyenlíteni? Az egész család éjet nappá tevő baromi munkájával, az élelmezési és ruházkodási szükséglet végsőkig való lecsökkentésével, nemzedékek szorgalmas és takarékos munkájával felépített gazdasági keret minden tartalékának és mozgatható javainak prédára dobásával.

Az ókori Róma „panem et circenses”[48] alakjai elevenen jártak köztünk, s amit a földműves nép esztendő alatt izzadva összekapart, ők azt aktatáskák lóbálása közben napok alatt játszi könnyedséggel kiseperték a faluból. 3-4 év alatt annyira kifosztották a termelőket, hogy kenyérnekvalóért országjáró útra kellett keljen a falu népe. Hogy a földművelő nép számára mit hozott a „felszabadulás”-nak nevezett nemzetközi zsidó uralom, azt minden beszédnél szemléltetőbben mutatja, ha példaképpen végigkísérjük a már említett Bogdán József kisgazdaságának a beszolgáltatásos rendszerben folyt ügyvitelét.

A búzaterméséhez még 180 kg-ot kellett kölcsönözzön, hogy a beszolgáltatást, a 7%-os cséplési vámot és az etetőknek rendelt 1%-ot

48 cirkuszt és kenyeret

egyenlíthesse. Piaci ár mázsánként 300 lei, a beszolgáltatott mennyiségért fizettek 588 leit, vagyonveszteség 5721 1ei.

A rozsot – mivel magának nem termett – Csíkszentsimonon vette meg és az ottani raktárba adta be. Vételár (42 véka á 23 lei, 6 véka á 20 lei) 1086 lei. Fizettek érte 161 leit, veszteség 925 lei.

Az árpatermés fedezte a beszolgáltatást. Piaci ár mázsánként 280 lei. Fizettek 176 leit, veszteség 2064 lei.

A zabterméséhez 21 kilót kellett vegyen. Forgalmi ár mázsánként 200 lei, fizettek 348 leit, veszteség 3128 lei.

A törökbúza beszolgáltatást a termés éppen fedezte, a család részére nem maradt. Forgalmi érték mázsánként 220 lei, fizettek összesen 200 leit, veszteség 2000 lei.

A fuszulykából 25 kg saját termés, 75 kg-ot vásárolt. Árkülönbség veszteség 165 lei.

A hagymából 48 kg-ot a háztól adott, a többit az udvarhelyi piacon vásárolta kg-ját 1,20 leiért, fizettek kilónként 20 banit, veszteség 179 lei, plusz útiköltség és időveszteség.

A pityóka beszolgáltatás az egész termést elvitte, azon kívül 1500 kg-ot vásárolt. Forgalmi ár mázsánként 50 lei, fizettek mázsánként 10 leit, veszteség 4320 lei. Aki a pityókát fuvarossal szállíttatta, mázsánként 10 leit fizetett, tehát a pityóka ára a fuvart éppen futotta, a termelőnek semmi nem maradt.

A szénát a sajátjából fuvarossal szállíttatta. Forgalmi ár mázsánként 50 lei, fizettek összesen 482 leit, veszteség 1931 lei.

Lucernamagból 41 kg sajátja, 28 kg-ot vett á 8 lei, fizettek kg 3 lei, veszteség 345 lei.

Beadott 3000 liter tehéntejet, s mivel a Bogdán József tehene nem értette meg az osztályharcot és csökönyösen kitartott a hermányi legelő szabta tejelési norma mellett, a gazdája 1600 liter vásárolt tejjel kellett kisegítse. A tej literje 1 lei, fizettek 40 banit, veszteség 1800 lei.

Juhtej helyett 292,5 kg sajtot adott. Piaci ár kg 10 lei, fizettek 2,75 leit, veszteség 2146 lei.

A sertéshúsbeszolgáltatást a kuláksorba tett gazdák azonnali határidőre kellett teljesítsék, s a háznál nem lévén hízott sertése, (nem volt mivel tartani) – részben 7, részben 8 leivel vette meg kilónként, ami 2600 lejen felüli összegbe került. Fizettek kilónként 1,60 leit, veszteség 2037 lei.

Marhahúst és gyapjút a sajátjából adott be. Az előbbi ára kilónként 6 lei, fizettek kilogrammonként 55 banit. A gyapjú ára kg 40 lei, fizettek kg 7,50 leit, veszteség a kettőnél 2688 lei.

Szörnyű erőfeszítésre volt szükség, hogy ez a hegyvidéki kisgazdaság a 36 ezer lei értéket meghaladó javakat ingyen a vörös tarisznyába hordja. A piramisokat építő rabszolgák kis uraságok lehettek a felszabadított földművesekkel szemben.

Egy pár jó ökör ára ma 7500-8000 lei. Bogdán József egy év alatt öt pár ökör árával járult hozzá a szocializmus építéséhez.

Egymaga annyi pénz- és terményadót fizetett a „dolgozók államának", mint Hermány gazdaközönsége az első világháború előtt együttesen egy év alatt. (F. 538.)

Az emberi gonoszság elszabadult vadállatizmusa nem ismert határt. A vezető állásokba beült pribékek szünet nélküli uszítására a szorgalmas kisgazdák százezreit annyira tönkretette a zsidó-kommunizmust vakon kiszolgáló falusi kopó-had, hogy az agyonterhelt, agyongyötört, kifosztott gazdaságok nagy része már képtelen volt az ördögi agyak követeléseit teljesíteni. A sajtót is az emberüldöző vér-eb szerepére állították be, a szerkesztőségek íróasztalai mellől embervér után kiáltoztak: „A néptanácsok és a begyűjtő-szervek törvényeink szigorával kényszerítsék a kulákokat, hogy teljesítsék az állam iránti kötelezettségeiket ... A szabotáló kulákoktól az összes gabonát el kell venni és 25%-át annak a dolgozó parasztnak kell adni, aki leleplezte, vagy segített leleplezi a kulákot". (*Előre* 1952. augusztus 27.- F. 718)

III. 5-én este az irodára idézett egy Rákosról érkezett, ugrálhatnám kicsi Tökmag Marci és kiadta a parancsot: „amennyiben holnap estig nem adja be a még hátralevő 109 kg disznóhúst (a többi be volt adva), továbbá az előírt 1560 liter tejnek a felét e hó 20-áig, akkor utazni fog (azaz elvisznek) – mondotta felemelt hangon, és látva, hogy mit sem törődöm a fenyegetésével, ez a cirkuszi alak még hozzátette:

– Ajánlom, hogy ne vegye tréfának!

– Dehogy veszem – mondottam, s azzal gúnyosan végignézve rajta otthagytam.

III. 16. Az elvtársak a székház termében „Petőfi emlékünnepély"-t tartottak. A demagóg utasításokkal ellátott küldöttek Petőfit úgy jellemzik, mint a nemzetköziség eszméjének zászlóvivőjét. A kommunista sajtó rágja ezeknek a kicsi mamelukoknak a szájába a Petőfi egyéniségének és lelkületének elferdített beállítását azzal, hogy a márciusi események idején védelmébe vette a zsidókat és ostorozta Budapest német ajkú polgárait zsidóellenes magatartásukért. (*Napló* 1848. március 20).

Petőfi nem ismerhette előre Galícia eleven ajándékainak a későbbi szabadelvű korszakban, a Tanácsköztársaság idején, 1944-ben és azután viselt szerepét. Ha élne, most kellene megkérdezni!

III. 23. A kommunista gazdálkodás egyik szép példáját láthatta ma a hermányi nép. Az elkobozott és letarolt erdeinkből ingyen fuvarral elszállítatott sok tízezer köbméter fáért cserébe vagy húsz szekér tőzeget küldtek a közhelyiségek fűtésre. A szárított trágyával egyenlő értékű tüzelőszert s kiparancsolt gazdák kellett Ágostonfalváról Hermányba fuvarozzák a szokásos demokrata fuvarbérért, melynek kiszámításába az analfabéta sem téved bele.

A *Vörös Zászló* április 4-iki száma: „Udvarhely-rajon tantestülete küldötteket választott az országos tanítói kongresszusra" cím alatt közli, hogy volt tanítónk: „Tóró József elvtárs nagygalambfalvi igazgató tanító az orosz nyelv tanításában és a kollektív gazdaság megszervezésében tűnt ki lelkes és fáradhatatlan munkájával". (F. 720)

Napról-napra mind jobban meg van szervezve a munkásosztály vezette „dolgozó parasztok" foglalkoztatása. Vezérelv: a paraszt sem nappal, sem éjjel ne henyéljen. A múlt évben a tűzifát az erdőről az állomásra szállítottuk, a hagymavizesi fánál szakszerűbb beosztást csináltak. Hermány és Kisbacon gazdái lefuvaroztuk Hermányba, a nagybaconiak innen Ágostonfalvára. Bibarcfalva, Bodos, Barót és a Kormosmenti[49] községek gazdái is hasonló mozgásban voltak.

Jómagam egy év alatt 24.660 kg tűzifát szállítottam le a községbe és ebből öt fuvart az állomása, kettőt a nagybaconi cserépégetőhöz továbbítottam. A fentieken kívül négy fuvar bükktalpfát és két fuvar rönköt is szállítottam, összesen 36 napi kényszermunkával.

A demokratikus fuvarbérről az 1952. január havi négy tűzifa fuvar elszámolása tájékoztat, melyet a 25 %-os kereseti adó levonása után 12 lei és 90 bani új pénzzel fizettek ki, amivel a kéz alatti piacon egy fél kiló cukrot lehetett venni.

IV. 13. Húsvét első napja. Az esős idő miatt még nem foghattunk a mezei munkához. Kora délután megérkeztek a rajoni elvtársak, s a helyiekkel karöltve nagy vetési csata előkészítő gyűlést tartottak. A falut tízesekre osztották és mindenikbe egy helyi „mozgósítót" neveztek ki azon megbízatással, hogy minden reggel bejárja az udvarokat és ellenőrzi, hogy a parasztok ne ráérősen és késedelmesen, hanem korán, frissen, ütemesen és dalolva a mezőn legyenek. Kisgyörgy Berta nevű elvtársnőt

49 Kormos pataka menti

pedig itt hagyták állandó terepellenőrnek. Az elvtársnő Rozsonday tiszteletest az irodára hivatta, és felsőbb rendeletre hivatkozva utasította, hogy második ünnepen a templomozást csak délután 5 órakor lehet megtartani, mert mindenkinek a mezőre kell menni. Később a milícia úgy intézkedett, hogy templomozás egyáltalán nem tartható, végül estefelé mégis meg lett tartva.

Az esti szürkületben Kulcsár Barabás kihirdette, hogy holnap reggel mindenki vetni menjen.

Második ünnepen a „mozgósítók" házról-házra járva sürgették a mezőre menést. Tíz óra körül Berta elvtársnő is kisétált a határba terepszemlére, s miután megállapította, hogy senkit nem lehet a mezőn találni, Barabással végigkürtöltette a falut, hogy a parancs megtagadásáért nem engedélyezi az estére tervezett táncmulatság megtartását.

IV. 22. Négy gazdát: idős Baló G. Józsefet, idős Baló P. Imrét, Barabás Imrét, Gódra Istvánt kulákká minősítették.

IV. 25. Streza adóellenőr hivatalosan közölte, hogy a kuláknak minősített gazdáktól január hóban régi pénzben kipréselt adóösszegeink semmisek, azokat új pénzben is meg kell fizetni.

V. 1. A május elsejei felvonuláson a hivatalos személyeken és ez iskolás gyermekeken kívül senki nem vett részt. Utána a székház erkélyéről Német Károly párttitkár, Benedek István igazgató tanító és Fülöp néptanács titkár mondottak ünnepi beszédet az imperialistákról, szabadságról, népakaratról és a boldog jövőben reánk szakadó derűs, gondtalan életről. Hogy a szónoklatokat miképp fogadta a kíváncsiságból odament néhány hallgató, megítélhető a Boda Dénes meg jegyzéséből. „Az ember az utcán azt hinné róluk, hogy normális emberek, de ha beszédjüket hallgassa, meg kell állapítsa, hogy nem ép elméjűek".

V. 6. Híre jött, hogy Brassóból több száz családot kiutasítottak, azonnal el kellett hagyniok a várost. Itt is nyomban megindult a kulákok „felszámolás"-ának suttogó híre. A párt kegyeit élvezők és keresők naponta indítják útnak a felszámoló-elvitető híreket azon boldog tudatban, hogy ők a párt védőszárnyai alatt biztonságban vannak, s a talpnyalásért ha ma éppen nem, de holnap biztosan tej-vaj, ezüst, arany hull az ölükbe jutalomképpen.

V. 28. Megérkezett a népi demokrácia egy újabb népboldogító gondoskodása: a falufejlesztési terv és a megvalósításához szükséges: „önadó".

Az adók címének kitalálásban a népi demokrácia leleményessége verhetetlen. Az államnak nevezett szörny száz kézzel nyúl a pénzünk,

gabonánk, marhánk és minden – a házunk táján fellelhető javak után, de azokból egyetlen bani sem jut falufejlesztésre. Ha valahová egy karót akarsz felütni, csináljad, fizessed a zsebedből. (F. 738)

V. 31. Egy rajontól küldött elvtárs vezetésével reggeltől késő éjjelig folyt az irodán a Komporály elnök felmentési és a pártból való kizárásának ügye. Ahogy a párt őket másokról árulkodni, spicliskedni tanította, épp oly aljas, irigy lelkülettel marják, jelentgetik egymást. Az elnök kiebrudalása is ilyen marakodó fertőben készült elő és folyt le.

Az irodán egész éjjeleken ég a lámpa, zárt ajtók mögött folynak a titkos tárgyalások, a nép pedig félő-szorongó érzéssel latolgatja, vajon mi újabbat forralnak az ő bőrére.

Ismét két családot tettek kuláklistára. Ezekkel 16-ra emelték az üldözött családok számát:

Gál Viktor	Id. Baló G. József
Benkő Vilmos	Gódra István
Barabás Imre	Pető József (Rudolfé)
Akácsos Bálint	Ifjabb Baló P. Imre
Bogdán György	Id. Német János
Máthé János	Boér András (Sándoré)
Bogdán József (Istváné)	Boda Sándor
Id. Csog János	Id. Baló P. Imre

Ezidőben kelt az alábbi versike is.

– A hermányi nép aranyélete 1952-ben. –
Örülhetsz, ha az újévet kényszermunkával kezdheted,
Hiszen hajnali egykor Hagymavizesibe indulni
Ég onnan este nyolcra visszaérkezni, csupa élvezet.
Ami kis pénz a kényszerfuvarért be jő,
Hiúz szemmel lesi az adószedő,
Mert az adót egyszer meg kell fizesd pénzzel,
Azután sorjába egyébbel.
Kezded tavasszal a gyapjúval,
S ha neked nem marad, ne jajgass.
Jó hazafi vagy, megérted,
Meleg ruha kell a semmittevőknek.
A húst pontos időre add bé,
Hogy ne kerülj a szabotázs bíróság elé.
A szénacsinálással siess,
Hogy a kvótát Ágostonfalvára idejében levihesd.

Búza, árpa, zab! – érjetek szaporán,
Kitátott szájjal vár az ágostonfalvi nagy raktár.
Az egerek a híjúban tanakodnak: mi lesz velünk ezután?
Hiszen mind elviszik a gabonát!
A kényszerbiztosítást rendezzed,
Aztán az önadót is fizessed.
A sokféle közt a tejet ne feledd,
Mert jaj! – ha a szabotázs bíróság emlékeztet.
Az útra hordjál kavicsot, s rendbe tartsd a hidakat,
Hogyha jönnek – az autó ne rázza a naplopó hadat.
Lovad patkolva, szekered kenve legyen,
Hogy a hajcsárok ingyen hordozására
Éjjel-nappal kész legyen,
Mert:
az őrmester urat sürgősen Barótra,
az elnököt még sürgősebben Málnásra,
a referenst hajnalba a taxihoz,
a titkárt Ágostonfalvára a vonathoz.
Szól a telefon: küldöttek jönnek, értük ismét hamar Barótra,
El is felejtődött: kettő taxival jön, azokért gyorsan Baconba.
A munkásosztály szövetségese szót emel:
hiszen alig két napja voltam soron én,
menjen már más is, ne csak én!
Elvtárs! Ilyen csak te vagy egyedül,
A többire még gyorsabban sor kerül,
Egyébként sokat ne pofázz,
Tudod, mit kap, aki szabotál.
Most pedig nyisd ki a füled, s úgy figyelj,
És hallgasd meg, hogy mi a heti rend:
Hétfőn a néptanácsnak fát hozol,
Kedden magadnak dolgozhatol.
Szerdán befogsz a nagyszekérbe,
S mensz a végrehajtókkal adószedésre.
Csütörtökön felmész Fenyős-fejibe,
Deszkának való rönköt hozol
Mert bódé kell a szérűre.
Pénteken őr-küldönc leszel az irodán,
Szombaton az Ilefornak[50] hozol Feketehegyből tűzifát.

50 ILEFOR – állami fakitermelő vállalat

Vasárnap minden szerszámodat rendbe szedd,
Hogy hétfőn az aranyéletet újra kezdd.

VI. 12. Fülöp titkár úr az irodára idézte, és egyenként kihallgatta azokat, akik a múlt időkben mint gazdasági cselédek a gazdáknál szolgáltak, hogy milyen bánásmódban részesültek. „Ugye kizsarolta? – ugye nem fizette ki a bérét? – ugye nem adott ételt? – ugye a pajtába hálatta? – ugye éjjel is dolgoztatta?" – és ezekhez hasonló kérdésekre akart igenlő válaszokat és írásbeli nyilatkozatokat kicsikarni sikertelenül.

VI. 18. Összeírták az épületeket és az állatokat kényszerbiztosításra. Egy újabb nagyösszegű adótétel.

A népi demokrácia hajcsár-hadának szellemi tápláléka a beszajkózás. A szónokló nagyságok szájából kiesett Lenin-doktrína idézetek nyomban második kenyérré válnak a szájukban. A sajtó sűrűn hangoztassa, hogy „ ... néptanácsaink lépjenek szoros kapcsolatba a tömegekkel és támaszkodjanak a tömegekre". A „tömeg" szó szajkózása odáig ment, hogy az egyik hírlapi cikkben – (*Romániai Magyar Szó* 1952. VI. 18.) – nem kevesebb, mint negyvenkétszer fordul elő. (F. 726)

VI. 22. Ma reggel hírré futott, hogy két rajoni elvtárs, Bálint József párttitkár (Nagybaconból ide költözött kovács), Német Károly és Fülöp úr az este zárt ajtó mögött titkos tárgyalást folytattak.

VI. 24-ére virradólag újabb titkos gyűlés, melyen a Fülöp titkár elnökletével Német Károly, Német András, Baló Sándor Á., Baló Vilmos V. és mások vettek részt. Hamarosan megtudtuk, hogy a 2l-én esti titkos megbeszélésen Akácsos Bálintnénak és Bogdán Bélának a lakásaikból való erőszakos kiüldözését készítették elő, és azt most egy szélesebb keretű értekezleten ismertették és hagyatták jóvá.

A gyűlést követően Akácsos Bálintnét az irodára hivatták, és Fülöp úr kihirdette az ítéletet, mely szerint 25-én reggel 8 óráig köteles a lakásából és gazdasági épületeiből kiköltözni és átadni titkári lakás céljára.

Utána Bogdán Bélát hivatta ez a talpnyaló szemét és közölte: vegye tudomásul, hogy ez órától kezdve: kulák – és holnap reggelig költözték el a lakásából. Béla azt felelte: nincs hová költözzék a nagy családdal és gazdasági felszereléssel. Erre Fülöp úr figyelmeztette, hogy a „parancs" nem teljesítése súlyos következményekkel fog járni, és később a Béla feleségének a következményt is elárulta: Bélát el fogják internálni

egyfelé, a feleségét másfelé, a négy gyermeket harmadikféle. Ilyen gazságot agyaltak ki, hogy megfélemlítsék.

Bogdán Béla a külső irodában székelő Német Károlyhoz kérdést intézett, hogy milyen oknál fogva minősítették kuláknak?

A népi demokrácia képviselője, mint élet és halál ura válaszolt:

– Te kulák vagy! Neked egy szavad sincs, és én nem tartozom semmilyen kérdésedre választ adni! Most proletárdiktatúra van, és ha a parancsot nem teljesíted, viselned kell a következményét!

Igen. Következmény! Súlyos következmény! Még súlyosabb következmény! Reszkessen mindenki. Akinek akarunk – megkegyelmezünk, életbe hagyjuk, ha pedig úgy tetszik – elpusztítsuk. Ennyiből állott a népi demokrácia falusi kiskirályainak minden jogszabálya. Akácsos Bálintné az egyik testvéréhez, Bogdán Béla az apjához hurcolkodott az egész nap szakadó esőben.

VII. 3. A kényszerfuvarhátralékosokat előírták a Hagymavizesiben még ottlevő talpfák leszállítására, és dacára, hogy a terhemre felemelt mértékkel előírt mennyiséget régen leszállítottam, Német Károly – amelyik ló jobban húz, azt sújtsuk – elve alapján a névsor végére odaragasztotta az Én nevemet is a szokásom figyelmeztetéssel, hogy amennyiben 5-én estig egy-egy fuvar talpfát nem szállítunk le, következik a szabotázs eljárás.

VII. 4. Felszólítás írásban tíz kuláknak minősített gazdának, hogy a most bevezetett kényszerbiztosításba fizessünk 240-240 leit. „Aki a felszólításnak a mai napon nem tesz eleget, rendkívül súlyos következménye lesz!” – fejeződött be a parancs. (A fenyegető hangú felszólítással igyekeztek a fizetést megkezdeni, mivel az új adónem bevezetése általános tiltakozással találkozott a nép körében és senki nem akarta fizetni.)

VII. 6. Megérkezett az új néptanács elnök csernátfalusi Ürmösi András sörgyári munkás személyében, s mivel Fülöp urat is feneken rúgták, helyébe Szalad István, köpeci bányamunkást küldték a titkári teendők végzésére.

VII. 12. Megérkezett az Ürmösi elnök kicsi retye-mutyája, s azzal betelepedett a Bogdán Béla házába, utána ágyneműt és egyéb lakásberendezési tárgyakat parancsolt és gyűjtetett össze az óránként érkező elvtársai számára, szintén a Béla házában berendezendő ingyen penszió [panzió] kényelmessé tételére.

VII. 13 A szénabeszolgáltatást 10%-al felemelték, ugyanakkor kézbesítették az újabb kényszerfuvar kötelezéseket e hó 25-iki határidőre, azonban olyan

nagy mennyiségeket írtak elő, hogy azt éjjel-nappal megállás nélküli menettel sem lehet a kitűzött időre végrehajtani.

VII. 14. Midőn Bogdán Béla órák alatt, menekülésszerűen kellett lakását kiürítse, számos ingósága (tűzifa, szalma, deszka és más egyebek) ott rekedt, ezeket Ürmösi úr nem engedte elvinni, a költözködésre kiszabott idő után azokat a sajátjának tekintette.

Hirdetés: Senki a csűrébe addig szénát nem tehet, amíg a beszolgáltatandó mennyiséget Baróton át nem adta.

VII. 16. Kora reggel szól a hirdetőkürt: 1. Aki Hagymavizesiből és Feketehegy nyakáról az előírt fát határidőre nem hozza le, szabotázseljárást kap.

2. A harmadik évnegyedre előírt húst azonnal be kell szolgáltatni, különben 30%-al megszaporítsák és melléje szabotázs eljárás alá kerül.

3. Akinek a második évnegyedről tejhátraléka van, két nap alatt szolgáltassa be, különben 30%-al megszaporítsák, és szabotázs eljárást kap.

4. Az adót holnap délelőtt 9-ig szedik, azután kamattal együtt szigorúan végrehajtsák.

5. Az önadó felét holnap mindenki fizesse be.

6. Aki a szénát még nem adta be, 3 napon belül szállítsa Barótra, különben súlyos büntetést kap.

Ma vált ismeretessé, hogy a néhány nappal előbb itt járt Rákos rajoni elvtársak a helyiekkel tartott titkos gyűlésen újabb 14 családot tettek kuláklistára. Ezekkel harmincra emelkedett a kulák minősítésűek száma.

VII. 16-17. Ürmösi úr és pribék társai ezen a két napon hivatták az irodára az utóbb kuláknak válogatott gazdákat, s az adót és a beszolgáltatási tételeket 30%-al felemelték.

Ahány dologkerülő nagyszájú, az most mindenik tündérpalotát épít, melyikben a földi javak kifogyhatatlan mennyiségben vannak felhalmozva. A palota természetesen az övé lesz, onnan fogja parancsait kiadni, és ahol arany falióra mutatja a parasztnak szigorúan megszabott határidőt.

Ha a korlátlan hatalom gőzével és a nagyzási mániával telt fejekben született tervekhez újabbi százmilliók kellettek, az a népi demokráciában nem okozott gondot. Egyetlen körlevélbe került, s a hajcsárok és pribékek hada az országban néhány nap alatt kuláklistára tett 40-50 ezer gazdát, a felemelt adókból és beszolgáltatásokból pedig megszámlálhatatlanul ömlöttek a milliók.

Az ilyen gazdálkodás csak rövid ideig tarthatott. A földművesek hihetetlen nyúzása, és vagyonának pusztítása néhány év alatt a legszorgalmasabb és legkitartóbb gazdákat is tönkretette.

A baróti kollektív gazdaságba az elvtársak annyi birtokot harácsoltak össze, hogy a bekényszeríttet tagok nem bírják megdolgozni. A réti kaszálók nagy részén a Barót- és Kormosmenti községek gazdái csinálják a szénát részes alapon. Két részt be kell szállítani a közös gazdaság tároló helyére, egy részt vihet haza magának. Hermányiak is többen csinálták, és adták a dupla dézsmát. (Többek közt ifjabb Pető János k. és társai.) Mindez a szocializmus országában történik, ahol a véget nem érő szónoklatok szerint megszűnt az embernek ember általi kizsákmányolása.

A baróti kollektív gazdaság részes szénacsináltatása a legkirívóbb példája a kizsákmányolásnak. Az összegyűjtött nagy terjedelmű birtok egyrészt úgy dolgoztatják meg a vidéki nép ráutalt részével, mint hajdan a földesurak a jobbágyokkal. A vidéken általában a feles művelés volt szokásban, a gyengébb minőségű területeken pedig harmados, azaz két rész a fizikai munkásé, egy a tulajdonosé. Ezt a szokást – a Lenin szakállát simogató elvtársak kizsákmányolásnak nevezték, a kollektív gazdaság zsarolásnak mondható eljárását pedig: szocializmus építésének. Hiába – az idő halad, a felfogások változnak, a doktrínák más értelmet nyernek.

VII. 26. Estétől éjfél utánig tartó gyűlésen folyt a hermányi kollektív gazdaság megalakításának vitája. Végül jegyzőkönyvre vétetett: – A nép tudva és látva, hogy a vidéki közös gazdaságokban (Rákos, Barót, Bardóc), felelőtlen elemek miként indítanak hajszát egyes gazdák ellen, kizárják a gazdaságból, viszont a bevitt vagyonukból, állataikból semmit nem adnak vissza, nem mutat hajlandóságot közös gazdaság alakítására.

„A Román Népköztársaság a város és falusi dolgozók állama” c. alatt a *Romániai Magyar Szó* július 26-iki száma többek közt azt írja, hogy minden állampolgárnak becsületbeli kötelessége dolgozni, annak az elvnek alapján, hogy: „Aki nem dolgozik, ne is egyék”.[51] Amilyen szépen hangzik ez az avatatlant megtévesztő és Szókratészt vagy Arisztotelészt is túlszárnyaló bölcselet, épp annyira eltorzítva él a valóságban, mert ha alkalmazva lenne, az élősködő herék nyomban tízezrével hullanának le a nép nyakáról.

51 A Román Népköztársaság a városi és falusi dolgozók állama. *Romániai Magyar Szó,* 1952. július 26. 2. p.

VIII. 13. Ma este az őrmester (Petru) az irodára hivatta Bogdán Györgyöt és a fiát, idős Csog Jánost, Akácsos Bálintnét és másokat, szabotálási jegyzőkönyvet készítvén mindannyiukról, mert nem végeztek tarlóhántást. (A történelmi hűség kedvéért meg kell jegyezni, hogy a községben még senki sem.)

Másnap este Bogdán György a Péter Samu közvetítésével puhatolózott Petrunál: mibe kerülne a jegyzőkönyv megsemmisítése? – mert ha tovább megy, a szabotázsbíróságnak nevezett vésztörvényszék hatalmas pénzbüntetést, esetleg elzárást szab ki érte. Petru hajlandó volt egyezkedni, mivel feleségestől a szó szoros értelmében semmi nélkül jöttek Hermányba, még evőkanaluk sem volt, s Petru a hermányi asszonyoktól kéregetett kölcsön konyhaedényt és egyéb háztartási tárgyakat. Bogdán Györgytől egy főzőkályhát kért kölcsön rövid időre, amíg vesznek. Most azt üzente, hogy a kályhát adják neki, akkor a jegyzőkönyvet nem küldi el. És úgy történt.

VIII. 16. A gabonát szérűre hordatták, folyik a cséplés. Már kora reggel egy autórakomány tekergő érkezett, kiabálnak, rendelkeznek a cséplőgépek körül. Elnök, titkár, csendőr, szérű-őr, tűzoltó, mind mozgósítva vannak, azt sem tudják melyik lábukra álljanak, annyiféle a parancs. A szérű őröket a gazdákkal fizettetik, a kicsépelt gabona 1/2%-a az őrzési díj, és éppen most tetézik az amúgy is felemelt cséplési százalékot, midőn a száraz, aszályos ősz és hideg tavasz miatt gyenge a termés.

VIII. 23. Rozsonday Ádám lelkészt a sziguranca éjjel egy órakor letartóztatta, és autón elvitték.

IX. 7. Ürmösi elnököt, a vadság és butaság emberi testet öltött alakját, felmentették állásából.

IX. 7-10. E napokon kézbesítették ki az adóíveket, melyek mélységes megdöbbenést keltettek a gazdák körében. Megfizethetetlen adókat írtak elő.

Kijegyeztem a 12 legnagyobb adótételt:

Bogdán József (Istváné)	19.677,30 lei
Pető József (Rudolfé)	14.709,60 lei
Bogdán György	13.623,30 lei
Kalabér József (Sándoré)	11.404,80 lei
Boda Sándor	10.627,90 lei
Benkő Vilmos	6.740,25 lei
Idősebb Csog János	5.941,50 lei
Csog Gáspár	5.454,75 lei

Idősebb Német János	5.224.50 lei
Máthé János	5.223,00 lei
Baló Sámuel (Szőcs)	5.064,75 lei
Idősebb Baló G. József	4.104,90 lei
Összesen	107.796,55 lei.

Nézzük meg a jövedelmi alapot. Az állatforgalom a „Comcar”[52] nevű állami intézmény kezében van. Vágómarhát más nem vásárolhat. Hivatalos felvásárlási árak, élősúly kg: I. osztály 2,52 lei, II. osztály l,93 lei, III. osztály 1,57 lei. Eszerint az említett 12 gazda – 1,93 leies középárban számolva – 112 db, egyenként 500 kg súlyú vágómarhát kellene átadjon, hogy az adóját kifizethesse. Ha termény árat számítunk, tekintve, hogy a baróti piacon egy véka búza 36-40 lei, árpa, törökbúza 25 lei, pityóka 5-6 lei – 500 mázsa búza, vagy 600 mázsa árpa, akár 2500 mázsa pityóka ára kellene az adó egyenlítéséhez.

Egy mázsa jó takarmány 40 lei – ebből 27 vagonnal; egy hathetes malac 100 lei – ebből 1070 db; sertés élősúly kg 7 lei – ebből 15400 kg – azaz 154 db száz kilós sertés ára kellene az adóba.

A fentiek szabadforgalmi árak. De a védtelen – szervezeteitől, képviseletétől megfosztott, mindenünnen kiszorított falusi földműves népre zúdult vérszívó kommunista zsarnokság szörnyű képe akkor bontakozik ki igazán, ha az igényelt adókat a beszolgáltatási árakkal és kényszerfuvar-bérekkel állítjuk szembe, azok szerint az adó 41 vagon búza, vagy 51 vagon árpa, vagy 107 vagon pityóka, vagy 280 ezer liter tej árával volt egyenlő.

A hagymavizesi tűzifa fuvara mázsánként 4.30 lei, ebből 25%-os kereseti adó levonásával kifizetnek 3,25 leit, tehát a 12 gazda az esztendő első napjától szilveszterig kellene hordja a fát, hogy az adó kifizetéséhez szükséges 333 vagon fa fuvarbérét megszerezze, hozzátéve, hogy abból egyetlen banit sem költ el a saját szükségletére.

A fentekhez hozzátartozik a pénz vásárló erejének állandósítása végett 1952-ben végrehajtott pénztárcserélés évében a község által beszolgáltatott termények és termékek mennyiségének, szabadforgalmi és beszolgáltatási árainak és az ezekből adódó nagy gazdasági veszteség ismertetése is.

52 Comcar – Comercializarea Cărnii – húskereskedelmi állami vállalat

Termények és termékek	Beszolgáltatott mennyiség	Piaci ár Lei	Kifizetett ár Lei	Veszteség Lei
Búza	35.090 kg	á 3,00 105.270	á 0,26 9.124	96.146
Rozs	13.464 kg	á 2,50 33.660	á 0,23 3.097	30.563
Árpa	8.208 kg	á 2,80 22.989	á 0,22 1.806	21.176
Zab	26.911 kg	á 2,00 53.822	á 0,25 5.382	48.440
Kukorica	26.261 kg	á 2,40 63.026	á 0,20 5.252	57.774
Pityóka	189.289 kg	á 0,70 132.502	á 0,10 18.928	113.574
Széna	97.525 kg	á 0,50 48.762	á 0,10 9.752	39.010
Lucernamag	2691 kg	á 10,00 26.910	á 3,00 8.073	18.837
Heremag	1.905 kg	á 8,00 15.240	á 3,00 5.710	9.525
Hagyma	2.252 kg	á 1,20 2.702	á 0,20 450	2.252
Feketeborsó helyett zab	4.374 kg	á 2,00 8.748	á 0,20 875	7.873
Marhahús élősúly	19.998 kg	á 5,00 99.990	á 0,55 10.989	88.992
Sertéshús élősúly	13.414 kg	á 10,00 134.110	á 1,70 22.804	111.336
Tehén és bivalytej	72.685 l	á 2,00 145.370	á 0,40 29.074	116.296
Juhsajt	1.434 kg	á 10,00 14.340	á 2,70 3.872	10.468
Gyapjú	960 kg	á 35,00 33.600	á 7,50 7.200	26.400
Fuszulyka	1.388 kg	á 2,50 3.407	á 0,50 694	2.713

Mérleg: A beszolgáltatások forgalmi értéke: 944.741 lei
Kifizetett beszolgáltatási érték: 134.096 lei
Gazdaságok vesztesége: 801.375 lei

Természetesen, hogy az ilyen aktatáskás gazdálkodás miatt a nép nem bírta az adóját és egyéb terheit fizetni, és marhaállományát szaporítani, sőt napról-napra fogyott.

A gazdák általában kijelentették, hogy nem kezdik meg az adófizetést, vegyék el amijük van, s bánhatnak velük tetszésük szerint. [Sepsi]Szentgyörgyről bizottság szállt ki, puhatolóztak a nép között, majd az általuk tett jelentésre, személyi kiválogatás alapján 20–60%-al csökkentették az adótételeket.

A székház emeletén, a folyosó-előtér falán van egy tábla, közepén vörös vonallal két mezőre osztva, az egyik felén: „Megdicsérjük" másikon „Elítéljük" felirat díszeleg. Az első részen Komporály József G. és Hadnagy Mózes részesülnek dicséretben az őszi vetés elvégzéséért. Az „Elítéljük" részen ez áll: „Gál Viktor nem vetett semmit".

Nem vetett, mert ez a baleset folytán karját, lábát vesztett emberroncs, a népi demokrácia dicsőségére, hónapok óta börtönben ül, mert nem volt képes a feneketlen vörös tarisznyát a százféle beszolgáltatással szakadatlan tölteni, felesége pedig sem vetőmaggal, sem munkaerőve1 nem rendelkezvén, nem bírt részt venni az irodai „vetési csatában".

Erős, meghízott fiatal hajcsárok (a hermányiak szerint: bika-tinók) százszámra tekeregnek a falvakon, lopják a napot, zabálják fel a nép szájából elrabolt kenyeret, ugyanakkor a gálviktorok tömlöcben ülnek.

XI. 1. Ürmösi úr helyébe megérkezett az új elnök, a cigányszármazású Karácsony József személyében, aki eddig az uzoni szeszgyár alkalmi munkása volt.

XI. 8. Éjjel egy órakor indultam Hagymavizesibe, az utcán hermányi, kisbaconi, nagybaconi gazdák verődtünk össze. Barót-patak mentén építik a vízi csatornát, kiparancsoltak, hogy deszkának alkalmas bükkrönköket szállítsunk az aranyosi fűrészre. A gazdák egyrésze húzassuk a rönköt, másik része fuvarozza a tűzifát. A tűzifa egyrészét jelenleg Nagybaconba kell vinni cserép égetni, más részét Köpecre tégla égetni. Októberben sok eső hullott, az utak sártengerré váltak. Csak rá kell nézni az elcsigázott emberekre, állatokra, a sáros, szakadozott ruhákra, lábbelikre, ezek minden szónál kiáltóbban mutatják, mit művelnek a falusi néppel a népi demokrácia paradicsomában. A falu népe nem megy emberszámba, elszedik a javait, felőrlik munkaerejét. Nincs író, amelyik e pokoli gyötrést a valósághoz híven meg tudná rajzolni. Embernek és állatnak e rettentő fizikai munkájáért amit fizetnek, azzal koporsót sem lehetne venni, hogy abba a falu kigúnyolt, rabszolga népét el lehessen temetni.

XI. 10. Újra Hagymavizesibe tőke húzatni. Menni és robotolni a sziguranca, milícia és a hajcsárok szabotázs jegyzőkönyvet gyártó hada elől, hogy ne kerüljünk a Duna-csatornához vagy a börtönbe.

XI. 14. A kuláklistára tett gazdák közül 16-ot felmentettek:

1. Gál Viktor (börtönben)
2. Kalabér József (alsó)
3. Baló Gáspár (Gáspáré)
4. Baló Sámuel (szőcs)
5. Bogdán Béla
6. Baló András (vízi)
7. Idősebb Baló G. József
8. Akácsos Albert
9. Ifjabb Baló P. Imre
10. Idősebb Német János
11. Csog Gáspár
12. Gódra István
13. Pető Rudolf (Jánosé)
14. Baló Sándor (Ádámé)
15. Baló János (Ádámé)
16. Rozsonday Ádám.

Kulák listán maradtak:

1. Benkő Vilmos
2. Özv. Akácsos Bálintné
3. Bogdán József (Istváné)
4. Idősebb Csog János
5. Özvegy Ilyés Józsefné
6. Bogdán György
7. Német József (Sándoré)
8. Pető József (Rudolfé)
9. Boda Sándor
10. Idősebb Baló P. Imre
11. Boér András (Sándoré)
12. Csog Imre
13. Barabás Imre
14. Máthé János

XI. 21-én megkezdték a személyazonossági igazolványok készítését. Két nap múlva – 23-án – egy milicista hadnagy érkezett, a kuláklistára írt gazdákat az irodára hívatta és amelyiknek nem volt készen az igazolványa, azonnal fizetendő 100 leire büntette. Az igazolványok készítésénél ekkor még alig a lakosság egyharmadánál tartottak, beosztás, jelentkezési sorrend nem volt megállapítva, s ilyen jogtalan, indoktalan alapon a lakosság kétharmadát lehetett volna büntetés alá vonni, dehát itt csak a sztálinista emberüldözés egy újabb válfaját mutatták be.

XI. 30. Ma zajlott le a korán reggel zeneszóval bevezetett „Nagy Nemzetgyűlés”-i képviselő választás, melyet egy hét óta itt tekergő hat férfi és egy nő küldött készített elő. Szőcs Teréz sepsiszentgyörgyi szövőgyári munkásnő a jelölt. A választás csendben folyik, mert a teremben ott sétál a fényes egyenruhás szigurancás. Senki nem meri távol tartani magát, nehogy a neve a figyelendők listájára kerüljön. Aztán nehogy megzavarják a nagy napot, egy hét óta, l5 főből álló, 24 óránként váltott őrséget kell álljon a falu népe. Ezen kívül lovasok tartanak a szomszéd községekkel összekötő futárszolgálatot. Homokot hordattak és járdát csináltattak az irodától az iskola épületében berendezett szavazóhelyi-

ségig, hogy a vezérkar ne járjon a sárba, és gyorsan tudjon közlekedni a szavazóhelyiség és az irodában levő telefon között, mert a szavazás menetéről félóránként kell a központnak jelentést tenni. (F. 699)

XII. 19. Eltemettük internáló táborban levő lelkészünknek: Rozsonday Ádámnak a feleségét.

Egy szörnyű esztendő véget ért. A pribékhad teljesen a földre nyomta a gazdákat. Már a hermányi nép éjet nappá tevő baromi munkahajszája sem bírt a határtalan követelőzésekkel megbirkózni. A „nép legjobb fiai" fogalmat meghaladó teljesítményt nyújtottak a nép sanyargatása és kifosztása terén. A sztahanovizált iroda apparátus a beszolgáltatási- és kényszerfuvarozási kötelezvényeket képes volt akár tíz évre előre kigyártani, a kopóhad pedig egy év alatt végrehajtani.

A szabotázs jegyzőkönyvek után jégesőként hullanak a súlyosabbnál súlyosabb büntetések, pusztul a székely vagyon, idegen érdekek épülnek, valósulnak meg belőle.

A falu népéből ősi földjén üldözött vadat csináltak, ruházkodása jelenleg az „egy ing, egy gatya" az is kender – színvonalán áll. Elkobozták másfélezeréves közvagyonát, háziiparát az adóval megfojtották, erdei termékek kivitelét betiltották. Hermányban ebben az esztendőben egyetlen építkezés sem történt.

A tegnap még rojtos aljú nadrágban járó, ma luxusautón száguldozó alakok egyetlen szónoklási témája: az osztályharc. Itt semmilyen harcról nem lehet beszélni, itt egyik oldalon a kiszolgáltatott nép felett a vad sztálinizmus uralma áll.

1953

I. 13. Hirdetés: Az 1-től 200 házszámig lakók – akiknek befogható marhájuk van – holnap menjenek Fekete-hegy nyakára fáért, aki nem megy, szigorú eljárást indítanak ellene.

A lágy idő miatt az alsó területeken járhatatlan víz és sártenger van, a hegyeket derékig érő vizes, kása hó borítja, a szállítani parancsolt fát sem szekérrel, sem szánnal megközelíteni nem lehet. Ez azonban nem számít, a szállítási terv futószalagra van beütemezve, a rabszolga menjen, ha marhástól felfordul akkor is.

A sajtóban és a népi demokráciát dicsőítő szónoklatokban agyontaposott közhely lett: – A román népköztársaságban megszűnt az embernek ember általi kizsákmányolása! Ennek bizonyítására két jelentéktelen esetet jegyzek a számtalan hasonló közül. Az alsó udvaromon lakó Szabó György csendőr 3-4 naponként beparancsolja a cigányokat, felvágatja és fedél alá rakatja velük a tűzifáját. A favágáshoz fűrészt, fejszét tőlem kértek, s midőn visszahozták, megkérdeztem:

A favágásért úgy-e jó ebédet kaptatok?

Nem kaptunk semmit, egy-egy szivarat kértünk, még azt sem adott! – felelte Nyikuláj.

A napjait lógással töltő Szabó úr nem üthetett csorbát a méltóságán favágással, sem felesége őnagysága az elrakással. Ilyesmit az egyenlő jogú állampolgárok tartoznak helyettük díjtalanul végezni.

Özvegy Baló Andrásné (Szőcs) férjétől megtanulta a báránybut érelést és abból sapka készítést, amivel alkalmilag néhány leit keresett, de csak titokban, mert a népi demokrácia finánci helyi spiclik segítségével előszeretettel hajszolták az ilyen házi kézműveseket, és ha nem kapták meg a megfelelő elhallgattató baksist, bosszúból súlyos adókat vetettek ki.

Balóné félvén a közelében lakó Német Károlytól, három sapkát csinált ingyen, nehogy adóval sújtsák. Károly köszönettel és nagylelkűen biztosította:

– Ne féljen semmit, csinálja nyugodtan a sapkákat, mert ha valaki elárulja, én elintézem, nem lesz baj belőle!

Rosszakarat kell ahhoz, hogy a segítő pártfogás ilyen szép példáját valaki kizsákmányolásnak minősítse.

I. 15. Szabó csendőr – mint néptanácsi képviselő – parancsot küldött négy kuláklistán levő gazdának (Bogdán József, Benkő Vilmos, Pető József R., id. Baló P. Imre) – hogy azonnal fizessenek 15-15 leit a szövetkezeti bolt részére szállított áruk fuvarbérének kiegészítésére.

Ugyanis egy szentgyöngyi fuvar 150 lei, viszont a takarékosan gazdálkodó demokraták csak 90 lei kifizetését engedélyezték a szövetkezet pénztárából, a kiegészítő 60 leit fizessék meg a kulákok, határozták a komité igazságvédő tagjai.

II. 17. Amennyi dologkerülője van az országnak, az most mindenik a hektárokkal foglalkozik. A falu kiszolgáltatott földműveseit kéjelegve hajszolják, büntetik. Szörnyű uralmuk ellen senki nem merészel nyilvánosan szót emelni személyes szabadságának a veszélyeztetése nélkül, mert a legcsekélyebb hangra a fenyegető „elvitetlek" a válasz és ez nem puszta szó, mivel a teljhatalmú sziguranca a legaljasabb hazug besúgásra már működésbe lép, s a bikacsökkel való ismerkedést a legártatlanabb ember sem kerülheti el. Az elmondottakra hiteles tanú Gheorghe Gheorghiu Dej, aki a vasúti munkások ez évi február 15-iki gyűlésén tartott beszédében többek közt ezeket mondotta:

„Az emberek azt beszélik egymás között, hogy rendkívül bátornak kell lennie annak, aki bírálni akar. Ennek a véleménynek nyilvánvalóan komoly oka van, mert több ízben előfordult, hogy akik élőszóval, a sajtóban vagy a faliújságban bírálni merészeltek, arra ébredtek, hogy minden további nélkül áthelyezték, visszaminősítették vagy kitették őket állásukból". (F. 736.) (*Romániai Magyar Szó*)[53]

A Gheorghiu Dej megállapítását kiegészíti az 1953. április elején kihirdetett amnesztia rendelet indokolása, mely szerint: „ ...a közkegyelmi rendelet helyrehoz egyes hibákat, túlkapásokat, igazságtalanságokat és visszaéléseket, amelyeket egyes helyeken az államhatalom helyi szerveiben és az igazságszolgáltatási szervekben levő elemek követtek el, akik egyes törvényeket igazságtalanul és részrehajlóan értelmeztek". (*Előre* 1953. április 9.)[54] (F. 737.)

II. 26. Vétív[55] mellett kézbesítették minden gazdának a tavaszi vetési tervet.

III. 3. Kézbesítették a hús, tej, sajt beszolgáltatási kötelezvényeket.

III. 4. Kézbesítették a március havi kényszerfuvar kötelezvényeket.

---

53 Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs beszéde a vasúti munkások országos. *Romániai Magyar Szó* 1953. február 17., 2-4. p.

54 *Előre* 1953. április 9., 1. p.

55 a küldemény átvételét igazoló irat

III. 27. Az egyik oláh adóinspektor a kuláknak minősített gazdákat az irodára hívatta, és szigorú hangon a tudomásunkra hozta, hogy amelyik az évi adóját 29-én estig teljes egészében nem fizeti ki, azt viteti a „puscaria”-ba. (Puşcăria – börtön)

III. 28. Kézbesítették a len és kender termelési kötelezvényeket.

IV. 4. Hirdetés: – Holnap (Húsvétvasárnap) általános közmunka lesz. Legelőtisztítás és a gyümölcsfák megtakarítása. (Természetesen nem ment semmiféle munkára senki.)

IV. 12. Adóvégrehajtás. Barabás Imrétől bútorokat, Benkő Vilmostól ruhát, szőttesneműt, másoktól varrógépet, ágyneműt és egyéb tárgyakat vittek el.

IV. 19. Az elvtársak ma rendezték a bibarcfalvi kollektív gazdaság avatási ünnepélyét.

IV. 22. Hirdetés: – A május 1-i ünnepre mindenki szerezze be a vörös lobogót. Aki nem tűzi ki, szigorúan eljárnak ellene.

IV. 26. Eisenhower amerikai elnök e hó 16-iki beszédét izgatott suttogás kíséri. Baróton, a szerdai heti piac alkalmával – ahol a vidék népe találkozik – csak erről beszélnek. Hamarosan rendszerváltozás lesz, ez az általános megállapítás, s ezzel egyszerre a minimumra csökkent az adófizetés és a beszolgáltatás. Az emberek egymást biztatják: – Nem adunk a tolvajoknak többet semmit!

V. 1. Az elvtársak lemondtak a május elsejei felvonulásról. Eisenhower beszéde a bolsevisták mindenhatóságába vetett hitet annyira megingatta, hogy a kis ingyenszalonna lesők a nép hangulatát látva, okosabbnak vélték otthon ülni.

V. 1. Ma volt a kisbaconi kollektív gazdaság felavatási ünnepe. Az elvtársak odacsődültek az ingyen eszem-iszomra. Hermányból Karácsony és négy társa vonult az ifjabb Boér András – egyik oldalán a román, másikon a vörös – zászlóval fellobogózott szekerén Baconba.

V. 17. Sepsziszentgyörgyi Szabó Gábor adószedő beadta lemondását és hazament. Ez a jóravaló, szerény fiatalember nem bírta tovább nézni a nép kínzását, s abban nem akarván tovább részt venni, elhagyta állását.

V. 20. Hirdetés: – Az adót és a biztosítást határidőre mindenki fizesse meg, mert az új adószedő nem fog senkit annyit „instálni” mint amelyik elment, hanem foglal és árverez.

V. 21. Az *Előre* c. lap mai számának egyik cikk írója megismétli az általuk annyira kedvelt szólamot: – a történelem kerekét nem lehet vissza forgatni.[56] Értelmetlen, üres beszéd. Ellenben a földműves rabszolgák szilárd meggyőződéssel hiszik, hogy arról a bizonyos kerékről a kullancsok kezét le lehet verni, hogy helyes irányba foroghasson.

1953 pünkösdje a napsugaras boldog jövő felé vezető út egy újabb lépcsőjét jelentette. Sehol egy deka cukrot, italfélét vagy egyéb megszokott dolgot nem lehetett kapni, viszont Petru őrmester, Szabó csendőr és Német Károly sorra járták a pajtákat, ahol kis borjú volt, hogy nem-e vágták le az ünnepekre? – mert a jobbágy csak felnevelni köteles, de megenni ne merészelje, ahhoz csak az elvtársaknak van joguk.

Az utolsó órában érkezett egy gyógyszerküldeménynek megfelelő cukor és gyümölcsíz, melyekből a szövetkezeti tagok fejenként 5-5 dekát kaptak.

V. 25-én délután 6 órakor nagy felhőszakadás volt a Nyíresen és Kishalasháton. Óriási víztömeg zúdult le, a romboló ár percek alatt elöntötte a falut és hatalmas károkat okozott. Elsodort három hidat, köztük a székház előtti híd 11 méteres vasgerendáit kiflinek hajtotta össze. A gerendák később nagy szabad tüzek fölött izzóvá lettek melegítve és kalapáccsal kiegyengetve. Az áradás az 1946. júniusi nagy jégverést követő árvizet kétszeresen is felülmúlta.

VI. 15-16. Eisenhower beszéde után elakadt a beszolgáltatás. A nép összeszorította a markát, nem akart kínzóinak tovább ingyen javakkal szolgálni abban reménykedve, hogy a világpolitika szele lesepri a kullancsokat a nyakáról. Sajnos a reménykedés rövid ideig tartott. A bolsevista sajtó riadót fújt, a hajcsárok tízezreit uszították rá a falvakra azon jelszóval: - üssed, vágjad börtönbe vele, ha nem akarja ideadni marháját, gabonáját, tejét, gyapjúját, pityókáját, szénáját, pénzét és egyebét, mert a terrorhatalom léte és fennmaradása ezektől függ.

A gazdákat e két napon szünet nélkül hivatták az irodára, ahol a rajontól küldött válogatott vérebek dühtől tajtékozva szidták, fasisztázták, reakciósozták, fenyegették, ha azonnal nem viszi a parancsolt javakat.

VI. 21. Az *Előre* mai számában bíráló cikk jelent meg a szentgyörgyi pénzügyi osztályról, mert nem hajtott be elég adót. (Az eisenhoweri beszéd rezgése.)[57]

---

56 Az *Előre* 1953. május 21-i számának egyik cikkében sem szerepel ilyen tartalmú mondat. Máthé valószínűleg egy másik számmal tévesztette össze.

57 Súlyos hiányosságok a sepsiszentgyörgyi néptanács pénzügyi osztályán. *Előre* 1953. június 21. 2. p.

VI. 23. Az *Előre* lapban – „Minél több árugabonát a hazának” cím alatt a cikk írója bölcsen fejtegeti, hogy az árugabona 75%-át az egyéni gazdák adják, de arról bölcsen hallgat, hogyha szétszakad az ekéje vagy más gazdasági szerszáma, hol kaphat másikat helyette? – és ő maga vajon mit eszik?[58]

A megkopasztott gazdaságokban leapadt a marhaállomány, a juhok száma harmadára csökkent, Hermány népe 80%-nak ebben a pillanatban nincs kenyérnek valója. Zsiradék nélküli konyhán szűkösen élő családok, elkeseredett emberek állnak a még többre nógató, a zsarnokság talpát nyaló firkák mögött.

És amíg minket paradicsomi állapotban ringat a népi demokrácia, addig a kommunista sajtó megrázó színekkel ecseteli az amerikai farmerek helyzetét: – „A közszükségleti cikkek mértéktelen drágulása és az adók szüntelen emelkedése csődbe kergeti és nyomorba dönti az Amerikai Egyesült Államok farmereit... A mezőgazdasági termények felvásárlását monopolizáló tőkés társaságok rendszeresen kifosztják a kis- és középfarmereket, kényszerítve őket, hogy terményeiket rendkívül alacsony áron adják el.” (*Előre* 1953. április 29. F. 758.)

Szegény, szegény amerikai sorstársak, kimondhatatlanul sajnálunk titeket, de vigasztaljon az a tudat, hogy Ti legalább saját autóitokon mentek a csőd felé, mi pedig gyalog járjuk a szabotázsbíróságot.

A szörnyűséges állapotban tengődő farmerek elsiratása után a mi napsugaras életünkre tér ki a cikkírója: – „Dolgozó parasztságunk szüntelenül érzi párt irányító gondoskodását, amellyel a szegénységből a jómód fele vezeti ... A dolgozó parasztság lépten-nyomon érzi a munkásosztály felmérhetetlen értékű segítségét ... A gabonakérdés tehát – kulcskérdés ... Hazafias versenyszellem hasson át minden dolgozó parasztot, lépjenek valamennyien hazafias versenyre ... a dolgozók bőséges kenyeréért ... ez a tudat lelkesítse a falvak dolgozóit, amikor elindulnak a terménybegyűjtő központ felé ... (*Előre* 1953. VII. 4. F. 732.)

A jövőkori olvasó majd eltűnődhetik, milyen hazafias lelkesedés ülte meg annak a földművelőnek a szívét, aki a mértéktelen kirovások miatt a családja részére szükséges gabonát a vörös zsákba kellett öntse. A falusi hóhérok alattomos segédletével kuláknak minősített gazdaságokra olyan mennyiségű beszolgáltatási írtak elő, hogy azt a legkiválóbb mintagazda sem bírta megtermelni. Jött a büntetések özöne a Duna-csatornához hurcolások, állat- és terményelkobzások, kilakoltatások. A zsidó-kommunista sajtó pedig őrjöngve üvöltött: - vérpadra aki nem tesz eleget a parancsnak! „Le kell leplezni a szabotáló kulákokat... A törvény

58 *Előre* 1953. június 23. 1. p.

teljes szigorával kényszeríteni kell... Kíméletlenül kel eljárni... Könyörtelenül le kell sújtani!"

A termelés gerincét alkotó gazdaságok javarésze már kidőlt a sorból, a hatalmas beszolgáltatási előírások papíron maradtak, ekkor az egyes községek, rajonok néptanácsait vették pergőtűz alá a betűgyárosok. Csak úgy ömlött a „megalkuvás, kulákbarátság, éberséghiány" dühöngő vádja. Az *Előre* április 26-iki száma[59] (F. 741): – „Szájtátiság a Magyar Autonóm Tartomány és Sepsiszentgyörgy néptanácsainál" – cím alatt a tartomány, a rajon és Illyefalva néptanácsait támadja parancsoló és felelősségre vonó hangon, mert Illyefalván a kuláknak minősített gazdaságok az elmúlt évről több mint 12 vagon terménybeszolgáltatással vannak hátralékban. Név szerint kiemeli Márton Józsefet és Gál Sándort, akik az összes termányeik teljes leadása után is 65 mázsa búzával, 61 mázsa árpával, 100 mázsa pityókával és másféle termányekkel tartoznak a dolgozók államának – és ezekből – bár szigorú törvény van rá, semmit sem hajtottak be. „Kirívó példája ez a szájtáti magatartásnak" – írja felháborodott hangon a semmiházi zsidó firkász, és azért kiabál habzó szájjal és vért kívánó sértődöttséggel, mivel egy ezügyben írt korábbi üvöltözésre a tartományi és rajoni szervek nem voltak hajlandók az illyefalvi hátralékosokat azonnal akasztófára húzatni, hanem az akasztás helyett, mindkét helyről azonos szövegű levelet küldtek a „Zsidó & Comp." címére: – „Hivatkozással 118 /GG/1953. számú átiratukra, amely az illyefalvi kulákokra vonatkozó újságcikket illeti, értesítjük, hogy ezt az ügyet a legrészletesebben kivizsgáltuk és megállapítottuk, hogy a nevezett kulákok nem tudják beszolgáltatni hátralékos kvótájukat". (F. 741.)

Ez azonban nem elégítette ki a földművesgyilkolási mániában szenvedő firkászhősöket és továbbra is dühödten támadják a gazdákat, mert nem bírtak annyit dolgozni és kiizzadni, amennyit a szadista aktatáskások hanyag mozdulattal papírra vetettek, a fő- és alhajcsárokat pedig azért, mert az első üvöltésre nem vitték guillotin alá a kirabolt és teljesítésképtelenné tett gazdákat.

Olvassuk a hóhérsajtót:

„Sepsziszentgyörgy rajon egyes körzeteiben nemtörődömség akadályozta a hús és tejbegyűjtést" (*Előre* 1953. V. 23 F. 742.)[60]

„Szorgalmazni kell a hús- és tejbegyűjtést Csíkszereda rajonban". (*Előre,* 1953. VI. 18. F. 743)[61]

59 *Előre* 1953. április 26. 2. p.
60 *Előre* 1953. május 23. 3. p.
61 *Előre* 1953. június 18. 2. p.

„Sztálin tartomány minden községében teljesítsék a tej- és húsbegyűjtést” (*Előre* 1953. VI. 19. F. 744.).[62] E cím alatt tovább: - „A kvóták kötelező beszolgáltatása a dolgozó parasztság hazafias kötelessége”... amelyet „semmilyen címen nem szeghet meg”. Ahol „Osztályharcos szellemben járnak el a kulákokkal, ott szép eredményeket értek el”.

Folytatólag a dicsőszentmártoni és ágotai rajonok hajcsárjainak is kijár a szidás, mert – mint írva van: „Begyűjtési munkájukat hanyagság és a kulákokkal szembeni szájtátiság jellemzi. Példa rá, hogy Ágota rajonban az állati termékek beszolgáltatására kötelezett 120 kulákból csak 46 szolgáltatta be kvótáját az államnak”. (F. 744) Ez hiteles bizonyíték arra, hogy a 120 gazdaságból 74-et teljesen tönkretettek.

„Bethlen rajonban meg kell javítani a hús- és tejbegyűjtést” – rugaszkodik neki újra a bolsevista ágens[63], majd tirannusi[64] hangon jön a leckéztetés: – „A hús- és tejbegyűjtésben észlelhető komoly lemaradásért felelősség terheli mind a rajoni, mind az egyes községi néptanácsokat is” – mivel nem foganatosítottak „erélyes intézkedéseket” a begyűjtésre. (F. 745.)

VI. 25. „Kötelező katonai munkaszolgálat” címén tömegesen hívják be a fiatal embereket és mint ingyen munkaerőt viszik az állami gazdaságokba dolgozni. Most – a legégetőbb gazdasági munkák idején vonják el a munkaerőt, ugyanakkor az adóért és a beszolgáltatásokért a hajcsárok hada egymásnak adja a kilincset.

VI. 28. Az adószedő, egy ellenőr és Karácson elnök a falu felső részén hajtják az adót, foglalnak, és elzáratással fenyegetik, aki nem tud fizetni. Ma délután újabb csoport kapott munkaszolgálatos behívót. Ezekkel 28 család maradt férfi munkaerő nélkül.

VII. 10. Az újságok a Bukarestben nemsokára megtartandó VIT ünnepségről (Világ Ifjúsági Találkozó) – írnak, áradoznak. Szemtanúk mondják, hogy a bukaresti üzleteket megtöltötték édességekkel, csemege dolgokkal az idegenek elkápráztatására, lássák, hogy nálunk mekkora a bőség, tejvajban fürdés, viszont a vidéken – szerte az országban – sehol egy deka cukrot sem lehetett kapni.

Gabona még nincs aratva, de az aktatáskások már hetek óta a cséplés előkészítésével foglalkoznak. Egyik hajcsárbanda még nem ment el, megérkezett a másik. Ahányan vannak mindenik rendelkezik, utasít,

62 *Előre* 1953. június 19. 2. p.
63 ügynök
64 zsarnoki

parancsol, számon kérik a helyi segédektől: a szérűk ki vannak-e jelölve, díszkapukkal, feliratokkal, raktárbódékkal, a falu között útmutató táblákkal, hogy merre van az egyes számú hol található a kettes számú szérű, stb. el vannak-e látva? Szérűfelelősök, karavánkísérők ki vannak-e nevezve? A háborús vezérkaroknál, ahol milliós hadseregeket irányítanak, nincs ekkora gőz-láz.

A szérűre fegyveres őrséget állítottak. Fiatal embereket, katonai behívóval egyszerűen elvontak gazdaságuktól és az asztagok mellé állították, nehogy a munkásosztály boldog életű szövetségese elkeseredésében a harácsoló hadat ingyen kenyér nélkül hagyja.

Az autózó had nem vetett, nem aratott, a földbirtokra és tulajdonosára rakott százféle teherből semmit nem hordoz, a cséplőgép fullasztó porából egy lélegzetvételnyit sem nyel el, de a gépből kifolyó gabona az övé, és amíg az általa megszabott követelések nincsenek kielégítve, addig a kérges tenyerű szövetséges egy szemhez sem nyúlhat hozzá. (F. 681.)

Időnként ígéretek is érkeznek. Ez esetben minisztertanácsi bejelentés, amely szerint ezután több cukrot fognak szabad forgalomba hozni. A bejelentés megérkezett – cukor nem.

VII. 12. Az adószedők és aktivisták hat tagból álló csoportja házról- házra járva, a kényszerítés, fenyegetés minden válfaját alkalmazva hajtják az adót, tejet, húst. Egymással versenyezve foglalják le a marhákat, sertéseket, hurcolják el a házi ingóságokat.

VII. 13. Gál nevű adóinspektor az irodára hivatta a kulákminősített gazdákat és meghagyta, hogy amelyik déli 12-ig nem fizeti ki az adóját, marháit azonnal eladja a Comcarnak.[65]

VII. 22. Izgalom, gyötrődés, kölcsönökért szaladgálás, kínzó lelki tortúrák. Hirdetés este tízkor: – Holnap semmiféle gazdasági munkát végezni nem szabad. A milícia ellenőrzi. Mindenki köteles a csatorna fatelepről tűzifát vagy hordódongát szállítani Ágostonfalvára.

A szénacsinálás javában folyik, a gabonák meg vannak érve, a nép azt sem tudja, melyiket fogja, azonban telefonon a fuvarozást rendelik.

VII. 23. Hirdetés hajnali 3 órakor: – Ma szigorú mezei munka szünet, minden fogat fát kell szállítson Ágostonfalvára, azonkívül a szénát is vinni kell Barótra.

VII. 30. Hirdetés este tízkor: – Holnap fogattal senki se merészeljen a mezőre vagy erdőre menni, a csatornától fát, vagy szénát kell szállítani.

---

65 állami húskereskedelmi vállalat

VII. 31. Három rajoni küldött, kisbaconi Kelemen Sándor beszolgáltatási ügynökkel, házról-házra járva parancsolják a fa és a széna szállítását.

VIII. 1. Kelemen úr és társai ma kora reggel újra végig zaklatták a falut.

VIII. 8. Hirdetés késő este: – Holnap mindenki tarlóhántani menjen, mert aki nem kezdi meg, szabotálási eljárást indítanak ellene. (Megjegyzendő, hogy a kötelezett nap vasárnapra esett.)

VIII. 13. A *Vörös Zászló* c. lapocska mai számában Takó Magda aláírással támadó cikk jelent meg Szabó István néptanácsi titkár ellen, azt hangoztatva, hogy a fuvarozási terv nem teljesítéséért szabotázs jegyzőkönyvet vett fel a szegény- és középparasztokról, ugyanakkor elnézést tanúsított a kulákokkal szemben.

Szemenszedett hazugság az egész. A titkár egyetlen szabotálási jegyzőkönyvet sem vett fel, azokat kivétel nélkül a Takó Magda elvtársnő autókon száguldozó, derék elvtársai készítették, de a kulákokról még ők sem vehettek, azon egyszerű oknál fogva, mivel határidőre teljesítették a kényszerfuvart.

A cikk megjelenése után nemsokára megtudtam, hogy az elvtársnő Zsigmond Rudolftól, a kényszerfuvarbéreket fizető pénztárnoktól, a későbbi bicskás gyilkostól kapta a hazug adatokat. (F. 682., 682./a.)[66]

IX. 3. Hirdetés: – A zabját három nap alatt mindenki hordja be a mezőről, különben szigorú eljárást indítanak ellene.

IX. 28-án hajnalban kürtszó verte fel a falut. Ilyés Csinos Józsi hirdette: – Ma és holnap a fogatával senki se merészeljen egyebüvé menni, csak a csatornától fát vinni Ágostonfalvára, de amellett a vetéssel mindenki siessen.

IX. 21. Hirdetés: – Holnap reggel minden háztól egy megfelelő munkás három napi élelemmel ellátva menjen Kakukk-hegybe csemetét gyomlálni, mert amíg a gyomlálás nem lesz elvégezve, addig az erdőlés be van tiltva.

X. 6-7. A rajoni küldöttek vezetésével és a népnyúzó terror változatos módszereinek bevezetésével kettő napos hús, tej és pityóka razzia, pedig az *Előre* című lap már augusztus 29-iki számában: – „Gyorsítsuk meg a tej- és húsbegyűjtés ütemét” – cím alatt egyes lemaradt rajonokat ostorozva, példaképp hozza fel, hogy: – „Sepsiszentgyörgy rajon hús-beszolgáltatási tervének 99,6%-át, tejbeszolgáltatásának 84,4%-át teljesítette.” (F. 628.)[67]

66 Takó Magda: Szalad István kulákpártolónak nincs helye a magyarhermányi néptanácsnál. *Vörös Zászló* 1953. augusztus 13. 5. p.

67 Nincs a jelzett lapszámban, valószínűleg Máthé egy másik lapszámmal tévesztette össze.

X. 8. Ágostonfalván, az Olt hídjától be a vasúti rakodóig zsúfolva van az út pityókás és répás szekerekkel. Hordja Erdővidék népe a termelt javait a vörös zsákba.

XI. 20. A brassói piacon regáti[68] gazdáktól 177 kg lisztet vásároltam kilogrammonként 4.80 lejes áron, ugyanígy számos hermányi gazda is. Egy kg búzát beszolgáltatunk 0.28 leiért, lisztet veszünk helyette 4.80-ért. Csak hálával tartozunk a népi demokráciának, hogy számunkra az életszínvonalat ennyire felemelte.

IX. 21. Négy nap óta folyik az adórazzia. Egy román inspektor és Szentgyörgyi M. adószedő szekérrel járják a falut. Varrógép, ruhanemű kerül a szekérre, sertések foglalási jegyzőkönyve a táskába.

XI. 28. Tegnap és ma két rajoni küldött járt házról-házra a tejért és húsért. Erőszakolás, szidás, fenyegetés.

XII. 14-15 Két napos szigorított adóprés. Akik képtelenségük miatt még hátralékban vannak, most a végső inkvizíció kezébe kerülnek. A nép nagyrésze úgy ki van zsarolva, hogy az adó, tej, hús, gabona hátralékot nincs honnan kipréselni. A hajcsárok azonban a végsőkig kínozzák a népet. A molnárok parancsot kaptak, hogy büntetés terhe alatt csak annak őrölhetnek, aki néptanácsi engedélyt mutat fel, ott pedig csak az kap, akinek semmi néven nevezendő tartozása nincsen.

Közben szünet nélkül hajszolják a kényszerfuvarozást. Éjjel-nappal az úton-erdőn van a nép. A követelőzés, terhelés olyan mérvű, hogy azt képtelenség teljesíteni. Cortez emberei bánhattak így Mexikó bennszülötteivel, midőn leigázták őket.

Olvassuk a kommunista sajtót. Az *Előre* november 27-iki száma írja: „Népi demokratikus rendszerünk éveiben a faipar az ország minden erdővidékén nagymértékben fellendült. A legfontosabb fakitermelő vidék azonban a Magyar Autonóm Tartomány. Állami tervünk erre a vidékre helyezte a fakitermelés súlypontját, mert itt vannak a legjobb előfeltételei a faipar gyors fejlesztésének ... A faleszállítás tekintetében komoly nehézségeik voltak a vállalatoknak, mert a magánfuvarosok nemigen vettek részt a szállításban ... A rajoni és községi néptanácsok feladata, hogy a falu dolgozó parasztjait és a kulákokat is mozgósítsák a falu minden nélkülözhető fogatával a fa leszállításához.” (F. 635.)

Elképesztő gazság a dolgok ilyen hazug beállítása. A kényszerfuvarozással agyonkínzott állatok helyébe az ilyen úrhatnám, parancsolhatnám alakokat és társaikat kellene járomba fogni és hajnali egykor

68 Ó-királyságbeli (Regatul României)

elindítani Hagymavizeibe és az összerogyásig hajszolni, hogy vér csurogjon a bőrükön és kínlódva érezzék azt a rettenetes tortúrát, melyet az általuk dolgozó parasztnak gúnyolt földműves nép nap mint nap el kel szenvedjen, azért, hogy az ilyen nyegle hangú uracsok jó meleg szobában csücsüljenek és negyedóra alatt összeütött hazug firkákért olyan pénzeket szedjenek fel, melyet a kényszerfuvarozó rabszolga igavonójával együtt egy hónap alatt sem tud megkeresni.

Közeledik december 20-a, a néptanácsi képviselők választásának napja. Az Akácsos Bálintné házának utcájára nyíló ajtaja felett marhavérszínű tábla, rajta felirat: – Agitációs pont! Az utcán járókelők törik a fejüket – mi lehet az? Egészen új dolog. A tudatlan „dolgozó paraszt”-nak ott megmagyarázzák, hogy a népi demokrácia által adományozott sokféle jog között szerepel a választói jog is, ami most szintén az övé, és ennek birtokában szíve szerint megválaszthatja azt, akire érdekeinek képviseletét akarja bízni. Ezek után aztán az ismert recept szerint lejátszatják előbb a jelölési, majd a zenés-táncos választási komédiát.

A megválasztott helyi képviselet:

1. Németh Károly párttitkár
2. Baló Sándor (Ádámé)
3. Pető Gyula erdőőr
4. Karácsony József néptanács elnök
5. Magyari Vilma titkárnő
6. Szabó György csendőr
7. Benedek István tanító
8. Komporály Sándor (Józsefé)
9. Csog József (Józsefé)
10. Akácsos Aladár
11. Lingurár Gheorghe (cigány)

A szavazó urnát a körzeti elnökök jelenlétében kellett volna felbontani, azonban a titkos komité élvén a gyanúperrel, hogy a szavazólapok rosszul néznek ki, náluk nélkül bontották fel, s így a szavazás valódi képét homály fedi. Kiszivárgott hírek szerint csak egy jelölt kapta meg a szükséges szavazatot. A szavazólapok nagy részén a nevek ki voltak húzogatva és összefirkálva. A hamisított jegyzőkönyvet az éjjeli őrök (Baló Ferenc (Dénesé) és Barabás Samu) vitték parancsra azon éjjel a körzeti elnökök házához és egy részét az ágyból költve fel – íratták alá.

Eltelt a kilencedik nyomorúságos esztendő. Ez alatt a kilenc testet-lelket gyötrő esztendő alatt láttuk meg, hogy mennyi renegátja[69], a vérszívó uralom szolgálatába szegődött hitvány salakja van székely-magyar fajtánknak. Magyarnak született, magyarul beszél, de söpredék testének, lelkének minden fizikai és szellemi képességével marja, rágja és pusztítja fajtájának életét és vagyonát. A legegyszerűbb falusi ember is látja, milyen szerepet osztottak számára a „te dolgozol és én eszem" cégtáblájú paradicsomban. Képviselete, védelme sehol, sarcolja, nyúzza a hajcsárok serege, s 1953 végén olyan állapotban van, mint az az ember, kinek elfolyt a vére és már csak a meghalás van hátra.

XII. 31. Éjfélkor megkondul öreg templomunk harangja. A régi időkben szokásos gyülekezés, szavalatos szilveszteri búcsú helyett a népi demokrácia mindent megtiltó, megfolyó néma csendje ül a templom előtti téren. A Felszeg felől néhányan közelednek a sötétben, s megállnak a templom bejárata előtt. A harangszó elhangzása után előbb ingadozólag, aztán mind biztosabban és erőteljesebben felhangzik:

– Isten áldd meg a magyart!

A szomszédos kapuk egyikétől egy férfi megy a kis csoporthoz:

– Ide jövék – mondá – hogy megnézzem, kik azok a derék emberek, akik elég bátrak, hogy a magyar Himnuszt most elénekeljék.

Barabás Rudolf, Szakács Attila és két öccse állottak ottan. A Himnusz elhangzása után az egyik félrelép, s kezéből két puskalövés roppan. Ez se maradjon el a régi szokásból. A kis csoport léptei elhalnak, újra csend borul a térre.

69 nemzet-, és hazaáruló

1954

Az *Előre* január 3-iki száma ismertette az állattenyésztés fejlesztéséről szóló törvényt, melyben megállapítást nyert, hogy „az állattenyésztés messze elmarad előirányzott fejlődési színvonalától.”[70]

Az aktatáskás előirányzók csodálkoznak, a gazdák legkevésbé sem. A szépen kidolgozott százalékos számítások csődöt mondtak, mivel az állatállományról is – mint a gazdálkodás más ágairól – nem két bőrt, hanem tizenkettőt igyekeztek lenyúzni. Szolgáltasd be a takarmányodat aztán szalmával hizlalj sok kövér marhát, add át gazdaságod minden termányét, de azért szaporítsd az állatállományt ahogy az a papíron elő van írva, s végül az ipari árukért adjál cserébe búzát, gyapjút, pityókát, hogy ütemesen fejlődjön a falu és város közötti árucsere.

Az 1953. évi begyűjtési terv, amely hivatva volt a földműves nép pincéjét, padlását üressé tenni, annyira túl volt méretezve, hogy a gazdák kifosztása után még óriási tartozások állottak fenn, a midőn az újonnan választott tartományi képviselők Marosvásárhelyen 1954 januárjában első ülésüket tartották, a legfőbb napirendi pont: „A végrehajtó bizottság jelentése az 1953. évi begyűjtési terv teljesítésről és a munka megjavítását szolgáló azonnali feladatokról” szólt.

A jelentésben Bugyi Pál úr a bírálat és önbírálat szellemében ismertette a begyűjtési eredményeket és feltárta a hiányosságokat. Több képviselőnk hozzá szólt az ügyhöz, és „mindannyian felelősségtudattal elemezték e begyűjtés problémáit ... és vállalták, hogy minden erejükkel hozzájárulnak a tömegek mozgósításához, a hátralékok mielőbbi begyűjtéséért ...” (*Előre* 1954. január 12. F. 540.)[71] Szegény, szegény tömeg, vajon még hányszor mozgósítanak?

A mozgósítást aztán a falvakra utazott hajcsárok serege heteken keresztül hihetetlen terrorral, egyes helyeken a szűkös készletek teljes elkobzásával hajtotta végre.

Országszerte hasonló volt a helyzet. A termelvényeiből kifosztott földművesség a legvadabb hajszolás ellenére sem bírta a mérhetetlen követeléseket teljesíteni. A tartományi néptanácsok ülésein ezt a kérdést mindenhol behatóan „elemezték”. A Sztálin tartományi (Brassói) alakuló ülésen is a „begyűjtési terv hiánytalan teljesítésének kérdését” tárgyalták. Cărdan képviselő úr beszámolóiból „kitűnt, hogy bár egyes termé-

70 *Előre* 1954. január 3. 3-5. p.
71 *Előre* 1954. január 12. 1. p. *A tartományi néptanácsok alakuló ülésszakai* c. cikk.

keknél – mint a búza – 100%-os a begyűjtés eredménye, még igen komoly feladat vár az új néptanácsra és képviselőkre, hogy a kukorica, burgonya, tej, hús és a főzelékfélékkel hátralékos termelőket a beszolgáltatás teljesítésére ösztönözzék."[72]

Idézzünk csak tovább a hiteles dokumentumok seregéből. „A Kolozsvár tartományi néptanács alakuló ülésszakán a terménybegyűjtés kérdése körül kibontakozott vita rávilágított arra, hogy a végrehajtó bizottságnak számottevő feladatai vannak ezen a téren... komoly mulasztások is történtek... s ezeket sürgősen jóvá kell tenni."

Alexa Augustin képviselő úr azután kifejtette – mi a teendő! „A terménybegyűjtési terv hiánytalan teljesítésének leghatékonyabb módszere – az összes rendelkezésre álló erők mozgósítása és széleskörű együttműködése." (*Előre* 1954. január 24. F. 727.)[73]

A rendelkezésre álló erők széleskörű együttműködésének gyakorlati módszereit ismerte a falvak letiport népe.

A búzánál azért volt olyan fényes az eredmény, mivel azt a cséplőgépnél elszedték, ha a termelőnek semmi nem maradt, akkor is. Számos eset adódott, hogy a termés nem fedezte a hazafias kötelességet.

A tartományi ülésen bölcs megállapításokat tettek arról is, hogy az illetékes szervek gyenge együttműködésük miatt „bürokratikusan rótták ki a kvótákat. Sok helyen előfordult, hogy a termelőknek olyan terményekre volt kivetésük, amilyen a vetési tervükben egyáltalán nem is szerepelt." Ez aztán az irodában rengeteg felesleges munkát „a termelőknek sok utánajárást és bosszúságot okozott."

„A beszolgáltatási tervet, anélkül, hogy tanulmányozták volna az egyes rajonok és községek tényleges helyzetét, az íróasztal elől állapították meg... Így egyes községek könnyűszerrel teljesítették a beszolgáltatást, más községekben viszont nehézségek merültek fel a terv teljesítésében."

A földművelő rabszolgák körén kívül álló, a begyűjtési módszerek belső vérkeringését nem ismerő olvasót megtévesztette az emberhússal élő rendszer e bértollnokainak hamis hangja, mivel az álszenteskedő bírói hang mögött, szüntelenül uszították a hajcsárhadat.

Nézzük a napisajtót:

„A hátralékos kvóták beadása – dolgozó parasztságunk hazafias kötelessége." (*Romániai Magyar Szó* 1953. február 12. F. 630)[74]

72 *Előre* 1954. január 14. 2. p.
73 *Előre* 1954. január 13. 2. p.
74 *Romániai Magyar Szó* 1953. február 12. 1. p.

„A gabonabegyűjtés sikerének elengedhetetlen következménye, hogy a néptanácsok gyors és jó munkára mozgósítsák a dolgozó parasztokat. Gyújtsák lángra bennük a hazafias verseny tüzét. Ösztönözzék őket arra, hogy vetélkedjenek egymással...(*Előre* 1953. július 12. F. 631.)

Az emberek és állatok létfenntartására szükséges termények és egyebek elszedésénél alkalmazott brutalitás és terror, melyben többek közt Hermány gazdái is részesültek, az alábbi öntelt hírlapi cikkben nyertek elismerést: „Példaképpen említhetjük meg Sepsiszentgyörgy rajont, ahol az Állami Termékbegyűjtő Bizottság meghatalmazottja a begyűjtési terv végrehajtása érdekében megkereste és meg is találta a legalkalmasabb módszert a termelők mozgósítására." (*Előre* 1953. november 17. F. 632.)[75]

„Sepsiszentgyörgy rajonban a begyűjtési szervek, Lenard, rajoni megbízott vezetésével idejében elkészített munkatervük alapján igyekeztek mindennap teljesíteni az egyes termékek begyűjtésére előírt feladatokat." (*Előre* 1953. november. 21. F. 633.)[76]

„Sepsiszentgyörgy rajon dolgozó parasztsága a begyűjtési terv teljesítésével akarják köszönteni a december 20-iki néptanácsi választásokat." (*Előre* december 11. F. 653.)[77]

Ördögi koponyában születik ilyen cinikus, a földműves nép jeleni állapotát meghamisító és ezzel más társadalmi osztályokat félrevezető hazugság. A gazdák százezreinek akár az éhhalálba hajszolásával is kielégíteni az esztelenül papírra vetett nagy számokat.

Következik egy magas szintű közgazdasági megállapítás:

„Mezőgazdasági termelésünk, különösen az állattenyésztés, messze elmarad az ipari fejlődés mögött és távolról sem tudja kielégíteni az állandóan növekvő szükségleteket." (*Előre* 1953. december 15. F. 636.)[78]

II. 19 Brassóban jártam kenyérért, ezúttal tizennégyen Hermányból. Modern népvándorlásként kél útra a falvak népe a kenyérért. Hordja Háromszékre, Csíkba, Erdővidékre és a Homoródmentére. Feltűnő, hogy románt, vagy szászt, amelyik a hátán kenyeres zsákot vinne – nem lehet látni.

Cukor nincs a falvakon már évek óta, rizst egy személy fél kilót kap. Talpfélének híre sincs, gyufához is alig lehet jutni, az árut – ami van – azt a városokra viszik, a falvakra adószedőket és begyűjtő hajcsárokat küldenek.

75 *Előre* 1953. november 17. 3. o.
76 *Előre* 1953. november 21. 1. p.
77 Téves. Az *Előre* 1953. december 3-i számára gondolhatott Máthé, ahol azonos tartalmú cikk van. („A begyűjtési terv teljesítésével köszöntsük a néptanácsi képviselőválasztásokat!")
78 A jelzett lapszámban nincs ilyen tartalmú cikk.

A hófúvások miatt megállt a vasúti forgalom, csak Brassó és Kőhalom között jár az ún. „cursa."[79] A selejtes, régi kocsikból összeállított szerelvényen nincs ablak, nincs fűtés.

II. 20. A falut ellepte az aktatáskások hada, egyrészük jóformán még a nevét sem tudja leírni, de az aktatáskát amíg alszik sem teszi le a kezéből. Hús, tej, gabona hátralékért, adóért verik fel a falut.

III. 17. Az *Előre* mai száma: „Újabb segítség a falunak" cím alatt szaporítja az üres, hazug szólamokat. „Ki törődött ezelőtt a szántóvető emberrel? – írja – „Ki bánta, hogy mit csinál kicsi földecskéjén? – ...nyomorgott egyik évről a másikra. Ma pedig az egész ország megbecsülése övezi a falvak szorgalmas dolgozóit." (F. 733.)[80]

Most aztán kipótolják száz esztendő mulasztását A népi demokrácia keselyű szeme sem a szántóvetőt, sem kicsi földecskéjét pillanatig sem téveszti szem elől.

III. 20. A helyi adószedő és egy napok óta itt basáskodó adóellenőr eladták Bogdán József 8 darab juhát. Az árverésre telefonon meghívták a környéki kollektív gazdaságokat, de csak a kisbaconiak elnöke: Bogdán György úr jelent meg.

III. 23. Az adóvégrehajtók Petru őrmester segédletével Bogdán Györgynél eladtak 4 darab juhot, 4 darab disznót és egy kecskét. Kisbaconi Bogdán György vette meg a kollektív gazdaság részére 1300 leivel.

A dolgozók fürdőztetéséről, kényelmes életéről szóló írásoknál egyebet nem lehet olvasni az újságokban, ugyanakkor a járomba fogott falu népe nem jut egy deka cukorhoz, s bár megtermeli a kenyérnekvalót, kenyérhiány miatt évről-évre az igénytelenség magas iskoláját kell tanulnia. Bárhova néz, a kommunizmust dicsőítő hazug demagógia ordít le a mázolások, feliratok tömkelegéről. A falu népe most el tudja képzelni, milyen lehetett Dózsa György felkelőinek a lelki állapota, midőn kínzóit irtani kezdte.

III. 24. Rajoni hajcsárok jöttek a húsbeszolgáltatás ügyében. Kihirdették, hogy az első részletre előírt 22 ezer kg húst 26-ig be kell szolgáltatni, aki nem teljesíti, azonnali végrehajtást és szabotálási eljárást kap.

III. 27. Hermány szemmel láthatóan fejlődik, ma már külön adóhivatala van, melyet az Akácsos Bálintné házában rendeztek be, a már egy hónap óta itt működő főadómester vezetése alatt. Hivatalos órák reggel 5-től este

79 Kistávon közlekedő menetrendszerinti vonatjárat.
80 *Előre* 1954. március 17. 1. p.

10-ig megszakítás nélkül, illetve bizonyos megszakításokkal, midőn kimennek a faluba a lefoglalt tárgyak behordására. A tágas helyiség egyik fele tele van varrógépekkel, bútorral, ágyneművel. Úgy néz ki, mint egy nagyforgalmú kereskedelmi bizományi üzlet.

A népnyúzás körültekintő pontossággal van megszervezve. Naponta részletes jelentést kell adni a központnak a végzet munkáról. 26-án reggel alkalmam volt végighallgatni, midőn az inspektor úr leadta jelentését a hermányi adófrontról, mely szerint:

1. – árverést tartott 2 gazdánál
2. – árverés van kitűzve ugyancsak kettőnél
3. – foglalást eszközölt 17 helyen
4. – foglalást csinált még 8 helyen
5. – a lefoglalt és őrizetbe vett tárgyak foglalási értéke 14400 lei
6. – a tegnapi napon lefoglalt tárgyak foglalási értéke 6950 lei

Ezek után bemondta a készpénzben bepréselt összeget adónemek szerint.

III. 28. Adótartozásért eladták a Szakács Lőrinc 2 db juhát. Kisbaconi Bogdán György vette meg.

IV. 6. Ma a rajoni lovas milícia látogatta meg Hermányt, hírhedt Szőcs nevű vezetőjükkel, s egyéb jótéteményük közt leállították a Német József fűrészét. Eleddig még vágathattunk deszkát a szükségletünkre, egyesek pénzeltek is belőle, most ez a népnyúzó csekaügynök[81] ebbe is belekötött.

IV. 8. Az alsó községek megkopasztása után Hermányba érkezett a hús- és tejkollektáló bizottság. Előzőleg öt hétig tartott az adóhadjárat, most a húsért és a tejért veszik kezelés alá.

Az újságokban sokat lehetett olvasni, hogy a dolgozó parasztok mennyire igyekeznek szépé tenni a falvakat. Ebből Hermány sem maradt ki. A főutca tetszetősebbé tételére már 1948-ban egy vörösre mázolt díszkaput állítottak a templomtér közelébe, a másodikat a székház közelébe, a harmadikat később – színházi díszletnek beillő kivitelben – a falu alsó részén. Ez is egyike a parancsuralmi hóbortoknak, melyekre országszerte milliókat pocsékolnak le.

Kisbaconban a jegyzői iroda szomszédságában felállított díszkaput a szél 1953-ban letörte, de az elvtársaknak a mezőgazdálkodás tönkretétele miatt volt egyéb gondjuk elég, az idő elhaladt a díszkapu felett.

81 CSEKA – a szovjet belügyminisztérium irányítása alá tartozó, elhárítást és hírszerzést egyaránt végző titkosszolgálat. Emellett több más feladatköre is volt (pl. a lágerek, egyéb fontos objektumok őrzése).

A hermányi díszkapuk is lassan eltünedeztek, az utcán járó szekerek tengelyét „véletlenül” neki-neki akasztották, majd a meglódult díszlet egy darabja az egyik-, másik darabja a másik este tűnt el, csupán a rájuk költött sok pénz értéke maradt fenn.

IV. 16. Hirdetés: Holnap délelőtt 10 órakor az adóba lefoglalt varrógépeket és egyéb tárgyakat elárverezik, aki jutányos áron venni akar, menjen oda.

IV. 19. Húsvét második ünnepe. Megérkezett egy Gagyi névre hallgató alak a tavaszi vetési munkálatok „ellenőrzésére.” Ezek a falvakon keringő demokraták mindenike gyűlésezési és szónoklási mániában szenved, s Gagyi úr is be akarván mutatni a hermányiaknak eddig mellőzött szónoki képességét, délután két órára nagy népgyűlést hirdetett, de a hozzá hasonló néhány jómadáron kívül nem ment oda senki. 20-án estére újra hívatta a gyűlést, de mert akkor is hasonló volt az eredmény, a népoktató, feddő és dorgáló beszéd Gagyi úrban rekedt. Ez alkalommal az irodahelyiségbe összegyűlt helyi elvtársak egyike a gazdasági dolgok vitatása közben előhozta, hogy nincs megfelelő bikaistálló. Gagyi úr erre megoldásként azt mondotta, hogy Hermányban két templom van, azokat szét kell bontani és minden szükséges anyag ki kerül belőle.

Gagyi úr a gazdáknak a kétszer is meghirdetett gyűlésről való tüntető távolmaradását annyira magas személyének szóló sértésnek vette, hogy a fiatalság részéről tervezett húsvéti műkedvelő előadást és táncot nem engedélyezte.

IV. 20. Néhány nap óta a kerítések oldalán feliratok hirdetik, hogy: „Dolgozó parasztok, versenyben vagyunk Szárazajtával, harcoljatok a verseny megnyeréséért.”

Első látásra nem különbözik a megszokott üres feliratoktól, de figyelmes szemlélődő felfedezi a való tartalmát, vagyis: „versenyben vagyunk” – (mármint a hermányi és szárazajtai irodákban csetlő- botló társaságok) – de nehogy valaki tévedésbe essék és azt gondolja, hogy az irodai népek vállaltak valami nagy erőfeszítést igénylő munkát a nyakukba, nyomban tisztázzák, hogy: „harcoljatok a megnyeréséért” – (már mint a dolgozó parasztok).

Az ilyen telefonon szervezett versenyekkel természetesen senki sem törődött, s a versenyszervezők tudják, hogy végül miképp állapították meg: ki a nyertes?

V. 1. Sem felvonulás, sem ünnepély nem volt. Az elvtársaknak elment a kedvük a feliratos táblák hordozásától; látják, hogy a népnyúzás a

végsőkig ment, a falu népe halálra utálta őket erőszakos uralmukkal együtt.

V. 6. Érdeklődtem Német Józseftől: van-e kilátás a leállított fűrész üzembe helyezésére? Azt felelte, hogy éppen itt van Budai rajoni képviselőnk negyedmagával, és azt mondta, hogy a fűrész megindításáról szó sem lehet, mert a gazdák nem hajlandók lent vetni. A Hermányra előirányzott 40 hektár lenből mindössze 3 ha van leszerződve és a fűrész működését csak abban az esetben engedélyezik, ha a 40 ha terület el lesz vetve.

V. 7. Hirdetés: – Akinek hús- és tejbeadási hátraléka van; aki az adót és a biztosítást még az első félévre nem fizette ki, azonnal rendezze, mert foglalnak és árvereznek.

2.- Holnap reggel a Bogdán György belsősége 5780 lei adótartozása fejében elárvereztetik, továbbá eladatik egy diván (Nagy Andrásé) és egy varrógép.

Ugyan ma délelőtt a kuláklistára tett gazdák idézést kaptunk, hogy azonnal jelenjünk meg az irodán, különben a milícia vezet elő.

Én mentem fel elsőnek. Az asztalnál egy pöffeszkedő, zupásőrmesteri hangon beszélő elvtárs ült.

– Maga hivatva van? – kérdezte.

– Igen – válaszoltam.

– Na, ide figyeljen! Maga el kell vessen 60 ár lent!

– El én, csak mutassák meg, hogy hová, mert a már vállalt lenvetésterület kivételével a földjeimen a vetést elvégeztem.

– Akkor ki fogja szántani a búzáját és oda vet! – vágta rá. (Ötvennégy tavaszán a fagykár miatt jelentékeny búzavetést ki kellett szántani.)

– Nekem nincs kiszántanivaló búzám – jegyeztem meg.

– Na, majd meg fogjuk nézni és biztosan találunk olyat, amelyiket ki fogunk szántatni. De egyébként is magának több mint 17 ha birtoka van és ott még bőven van hely 60 ár lenvetésnek – mondotta.

– Annyi van – feleltem – de a szántók el vannak munkálva, a többi kaszáló.

– Fel kell szántani egy darab kaszálót és oda kell vetni – erősködött tovább.

– Azt nem lehet – mondottam – hiszen május 7-ike van, a talajt nem lehet előkészíteni.

Hiába volt minden érvelés, ez a csizmadia gazdász azzal engedett el, hogy amennyiben nem vetem el a 60 ár lent, készüljek a következményekre. Nem vetettem el, mert nem volt hová.

V. 15. Kézbesítettek egy 4 m^3 kavics kihordására szóló kötelezvényt.

V. 17. Adó, hús, tejrazzia.

VI. 12. Adóprés. Egy egészvágás[82] szekér párna, paplan, szőttesnemű, varrógép az eredmény.

VI. 13. Ma újra egy nagy szekér holmit gyűjtöttek össze az adómesterek.

Bizonyos Benkő Pál nevű elvtárs az *Előre* június 13-iki számában a nagyajtai hajcsárokat szidja a begyűjtés nem eléggé ütemes és erélytelen menetéért, azon elv alapján, hogy ahol nincs onnan is venni kell!

– Egy szó mint száz – írta ez a sztálinista uszító – a falu kulákjainak több mint 600 mázsa krumpli, 40 mázsa kukorica és 10.000 liter tej tavalyi adóssága van az állammal szemben.

Benkő úr azután kertelés nélkül kirukkol a váddal, hogy a nagymennyiségű hátralék azért áll fenn, mert a néptanács megalkuvó politikát folytat a kulákokkal szemben. Benkő úr úgy gondolta, hogy a 600 mázsa krumplik és tízezer liter tejek megteremtése is olyan könnyű, mint az ő ingyenkenyér evése és a mások által fizetett pénzeknek minden hónap elsején való felszedése és elköltése.

A cikket olvasva, az egyik fiatalember megjegyezte:

– Ezt a nagyszájú tolvajt elevenen kéne megnyúzni!

VI. 17. A tehéncsordát nem engedték kihajtani és hirdetve lett, hogy az adó és legelőtaxa teljes kiegyenlítésig többé nem hajtják. Estére a felső legelőről is lehajtották a csordát.

VI. 26. Hazajött Rozsonday lelkész az internálótáborból.

VI. 29. A húskvóta hátralékok miatt a tehéncsordát ismét nem engedték hajtani.

VI. 30. A marhákat ma sem engedték kihajtani. Két rajoni hajcsár, a körzeti és helyi megbízottakkal, Karácson József elnökkel korán reggel megindultak és beszolgáltatási hátralékokért a Német Dénes és Molnár Sámuel teheneit Barótra hajtották és a begyűjtőközpontnak átadták.

Teljes gőzzel üzemben van a falusi „tömegek” izgatása. A különféle küldöttekkel állandóan tele az iroda. A rajoni központ által falura parancsolt kis senkik a helyi hajcsárok felett legalább is miniszterek nek képzelik magukat. Annyi a rendelkezés, utasítás, hogy a helybéli inasok azt sem tudják melyik lábukra álljanak.

De szorgalmas helyi ügyvivőinket vigasztalja az a tudat, hogy a népi demokrácia üdvös rendje az ország más részein is szépen virágzik. Pl. az *Előre* július 6-iki számából megtudjuk, hogy az Arad közelében lévő Gyorokon egyszerre 17 küldött találkozott. De a magasabb polcokon sem

82 Általában takarmány szállítására használt, széles felépítménnyel ellátott szekér.

alszanak. „Az Arad tartományi néptanács végrehajtó bizottságától az elmúlt évben három hónap alatt 418 táviratot, 575 telefonutasítást, 1279 körlevelet és 1004 utasítást bocsátottak útjára a rajoni néptanácsok különböző osztályaihoz ... S ez a papírtenger tovább hömpölygött és fojtogatja a községi néptanácsok vezetőit, akik...beleszédülnek az utasításokba...” (F. 734.)

VII. 9. Kézbesítették a Fenyős- patak fejében termelt fenyőgömbfa kényszerszállítási kötelezvényeit.

VII. 11. Hirdetés: – Augusztus 8-ig a szénakvótát mindenki szolgáltassa bé, különben a cséplésnél minden mázsáért 30 kg búzát vesznek el helyébe.

Az *Előre* július 14-iki számában bíráló cikk jelent meg a hermányi néptanácsról. Azzal kezdi, hogy milyen szép, emeletes székháza van a hermányi néptanácsnak, amelyhez hasonló kevés van a rajonban.

„Ezekben a napokban szorgos munka folyik Magyarhermány határban” – lendül neki a cikk írója. „Lendülettel végzik a kapálást és a takarmányfélék betakarítását, hogy mire hozzájuk is beköszönt az aratás ideje, minden várakozás nélkül megkezdhessék ezt a halasztást nem tűrő munkát. A magyarhermányi néptanács egyik érdeme, hogy a mezőgazdasági munkák bevezetéséhez segítséget kért a község dolgozóitól is. Így például – a mezőgazdasági állandó bizottságot kiszélesítették az élenjáró dolgozókkal és a nőbizottság tagjaival. Balló [sic!] Dénes L., ifj. Pető József Á., Balog Lajosné és Német Julianna már addig is eredményes munkát végeztek a dolgozók soraiban.”

Hogy a kiszélesített mezőgazdasági bizottság, amelyről az iroda ajtaján kívül a faluban nem tudott senki – mit tevékenykedett a gazdasági munkák körül, arról még a névszerint említettek sem tudnak a semminél egyebet mondani.

Papírfogyasztó, haszontalan üres irka-firka.

A cikk további része bepillantást enged a magas „néptanács” működésének rejtelmeibe: „Ezek után azt hihetné az ember, hogy a magyarhermányi néptanácsnál minden rendben van. Sajnos nem így áll a dolog. Komoly hibája a néptanácsnak, hogy tervszerűtlen, ötletszerűen dolgozik. Egyik kirívó bizonyíték erre az is, hogy a végrehajtó bizottság második negyedévi tervét csak május ötödikén készítette el. Felvetődik a kérdés: minek az alapján dolgozott március végétől május ötödikéig a végrehajtó bizottság? Erre – az egyébkén igyekvő, öntudatos, szorgalmas – Karácsony József elnök és Magyari Vilma titkár sem tud kielégítő választ adni, legfeljebb csak azt, hogy nagy volt a »kapkodás«.

Az összevisszaságot tetőzi az is, hogy már több mint négy hónapja nincs a néptanácsnak sem mezőgazdasági elöljárója, sem mezőgazdasági előadója. Sok ideig anyakönyvvezetője sem volt a néptanácsnak.

Magyari Vilma titkárt teljesen az íróasztalhoz köti az adminisztrációs munka. Így tehát a szervezés, az irányítás, a terepre járása, mind Karácsony József nyakába szakad."

Folytatólag a rajoni néptanácsot ülteti a vádlottak padjára „hogy még nem intézkedett a magyarhermányi gazdasági elöljáró ügyében, hanem tétlenül nézte, hogy a mostani fontos mezőgazdasági időszakban két mezőgazdasági szakembert is kénytelen hiányolni a néptanács ... Sürgős intézkedésre van tehát szükség, hogy mire Magyarhermányban is elérkezik az aratás ideje, mezőgazdasági elöljáró kerüljön a faluba, nehogy emiatt kárt szenvedjen a község termése, a nép kenyere." (*Előre*, 2097. sz. 2. oldal. F. 542.) [83]

Mi – akiknek szemeláttára kínlódik ez a szánalmas társaság és minden munkájuk a nép gyötrésére felülről leadott parancsok szolgai végrehajtásában merül ki, amiért személyükben és összességükben a nép részéről maró gúnyolást és lenézést élveznek, csömörrel olvassuk a tudatlanság eleven képviselőit tömjénező hamis, a valóságot nem ismerőt félrevezető betűáradatot.

Miféle szakembereket emleget, kiknek híjával odavész a termés? Eleddig csak kaptafát otthagyott, a gazdálkodáshoz mit sem értő „szakember" működött a néptanácsi gárdában. Egyetlen látható tevékenységük esztendőn keresztül a fizetés pontos felszedése volt, aztán, hogy azután mit végeztek, arról a nép – aki őket fizette – mit sem tud.

Ötletszerűen, kapkodva dolgoznak? Hát milyen tevékenységet fejthet ki a község gazdasági életében egy idegenből idedobott szeszgyári munkás, aki cigányszármazású lévén, szántás-vetéssel, állattenyésztéssel soha nem foglakozott, a gazdálkodást sem elméletileg, sem gyakorlatilag nem ismeri. Az író úgy méltatja az elnök szerepét, mint akinek tevékenységén áll vagy bukik a falu gazdasági élete.

A titkárt az íróasztalhoz köti az adminisztrációs munka? Milyen munkát végezhetett a sepsiszentgyörgyi szövőgyár munkásnője, aki jóformán a nevét sem tudja leírni? – amiről bizonyítékot szolgáltat egy általa készített hivatalos kiadvány fényképmásolata.

Egy alkalommal még a közvetlen iroda kollégái is röhögték a háta mögött, mivel egy – a rajon által kért, néhány rovatból álló kimutatás készítésén két egész napon át kínlódott, amit végül úgy összekent,

83 *Előre* 1954. július 14. *Több tervszerűséget a magyarhermányi néptanácsnál* - B.P. 2. p.

vakart, húzogatott, hogy az egyiptomi hieroglifeken könnyebb volt az eligazodás, mint a titkárnő díszmunkáján.

VII. 15.-én este pártgyűlés a rajoni küldöttek vezetésével, ahol az elvtársak Karácsony elnöknek a fejére olvastak egy csomó mulasztást, lehordták és azonnali hatállyal menesztették, helyébe augusztus 1-én mikóújfalusi Demeter József kőbányai munkást küldték a Karácsonyéhoz hasonló gazdasági és közigazgatási felkészültséggel.

VII. 22.-én a párt egyik oszlopos tagja: Német Károlyt is menesztették alelnöki tisztségéből.

Aratás, cséplés, beszolgáltatás. E három szó körül zajlik a község napi élete, s e három szó körül úgy keringenek az aktatáskások, mint éjjeli lepkék a fény körül. Az iroda állandóan tömve van az érkező és távozó tartományi és rajoni hajcsárokkal. A közigazgatási szervezet minden élője a cséplésssel és a gabona birtokbavételével foglakozik. Harcoló hadsereg vezérkaránál lehet ilyen lázas ügyködés. Az autók száguldanak egyik községből a másikba, egymást éri a gyűlés, értekezlet, kielemzés, stb. Az újságok szerkesztőségeiben is tejes gőzzel folyik a szénacsinálás, aratás, cséplés, beszolgáltatás. Az aktatáskások kezében szünet nélkül csenget a telefon, kiabálnak, rendelkeznek, százféle jelentés megy ide-oda, egyik csapat autója elrobog, a másiké érkezik, a nép pedig tehetetlen elkeseredéssel hallgat és dolgozik.

VII. 28. Egész nap húsrazzia, foglalás, jegyzőkönyvelés, zaklatás.

VIII. 7. Hirdetés kora reggel: – Aki a szénát három nap alatt nem szállítja Ágostonfalvára, a 131-es törvényt[84] alkalmazzák ellene.

2. – Aki a hús- és tejhátralékot nem adja be azonnal, szigorú eljárásban részesül.

3. – Az adóhátralékot mindenkinek fizesse bé, mert három adószedő érkezik és szigorú végrehajtás lesz.

4. – A gabonát a kijelölt szérűkre kell hordani, nehogy valaki megpróbálja, hogy kalászos gabonát hazavigyen, mert súlyosan megbüntetik.

A fenti hirdetés adófizetésre vonatkozó részének az alábbi rendelkezés szolgált alapul:

84 131-es törvény – Az 131-es számú 1952. június 18-i törvényerejű rendelet, amely a beszolgáltatás nem teljesítő személyekkel szembeni kényszervégrehajtást szabályozta. Lásd: Gheorghe Iancu – Virgiliu Țârău – Ottmar Traşcă (coord.): *Colectivizarea agriculturii în România. Aspecte legislative 1945–1962.*, Cluj-Napoca, 2000, Presa Universitară Clujeană, 226-233. p.

„Sepsi Rajoni Néptanács
Titkárság
Szám: 12016/1954

Községi Néptanács Végrehajtó Bizottságainak

Székhelyeiken

Hivatkozással a tartományi Néptanács Végrehajtó Bizottságainak 10140/1954 számú átiratára értesítjük, hogy az adóbeszedés megjavítása érdekében a községben két vagy 3 adóbeszedő fog működni.

A községi Néptanácsok Végrehajtó Bizottságai intézkedjenek, hogy a községben való érkezésüket hozzák a lakosság tudomására, valamint azt is, hogy gondoskodjanak pénzről.

A községi Néptanácsok Végrehajtó Bizottságai pedig hathatósan ellenőrizzék és támogassák az adóbeszedés menetét.

Sepsiszentgyörgy 1954 aug. 5.

Elnök: Pajor Róbert Ügyosztály főnök: Dombi Dezső" (F. 544.)

Ehhez a rendelkezéshez nem kell magyarázat. Eleget mond a rabláncra fűzött falusi földműves nép életéről.

A rajontól egy Székely nevű agitátort küldtek a gabonabehordás és cséplés „ütemes" megszervezésére. Ez a nagyszájú keringő már hetek óta itt lopja a napot, s naponta érkező társaival készíttetik a szérűdíszkapukat és raktárbódékat. Közben tartós esőzések voltak, a mezőn a gabonák beáztak és kicsíráztak. Ezért 18-án kihirdették, hogy a gabonát a csűrbe kell hordani, asztagba kirakni nem szabad.

VIII. 22. Az adószedők már két hete, hogy minden nap végig zaklassák a falut. A székház egyik helyiségét megtömték az elszedett holmikkal.

IX. 6. Két nap alatt 16 gazda ügyét tárgyalta a törvényszék, beszolgáltatási hátralékokért felvett szabotálási jegyzőkönyvek alapján – egynek a kivételével (Bence Lajos) mind büntetést kaptak. Német Dénes 500 lei, idős Baló Gáspár 400 lei, Pető János (malmi) 400 lei, stb.

IX. 21. Korán reggel egy szekér beszolgáltatandó gabonával indultam Ágostonfalvára. Útközben találkoztam a vidéki falvakból Hermányba rendelt begyűjtési hajcsárokkal, akiknek egy része kocsin, mások meg kerékpáron vagy gyalogosan igyekeztek felfelé.

21-én és 22-én három csoportban tizennégyen annyira ráfeküdtek a falura, hogy közel 6000 kg súlyú marhát és sertést hajtattak Barótra átadásra.

A húsrazzia véget sem ért, 22-én délután megérkezetek az adóvégrehajtók. 23-án és 24-én végigpréselték, foglalták a falut.

IX. 23.-án reggel Magyari V.[85] titkárnő [el]rendelte, hogy azonnal fogjak szekérbe és menjek az adóvégrehajtókkal zálogtárgyakat beszállítani. Mivel ebben az évben már négy nap voltam hasonló célra igénybe véve, az előállást megtagadtam. (F. 649.)

Az „ütemtervek" gyártói még nem hajlandók észrevenni, hogy a falvak népe lelkileg össze van törve és anyagilag tönkre van téve. Nem hajlandók elmélkedni afelett, hogy miért kell hovatovább mind erőszakosabb módszerekkel hajszolni az adót?

A néptől teljesen elszakadt irodák világába nem jut idő mérleget csinálni a földműves háztája körüli bejövők és kiadandók között, hogy tízesztendei beszolgáltatásából sem kap annyi pénzt, hogy az egy esztendei adóját kifizesse.

A népi demokrácia új alkotása, a fali újság, az úgynevezett vizuális propaganda, Hermányban is megérkezett. Vörösre mázolt keretben először az iskola előtt jelent meg 1945-ben, melyen a Pető Péter és neje által készített, a torz betűktől és helyesírási hibáktól olvashatatlan zagyvaságok láttak napvilágot. A Fülöp titkár úr idejében „Új Korszak" azután „Fáklya", majd később „Szikra" névre keresztelték.

IX. 30. Szabotázs eljárások. Bogdán Józsefet – többek közt – beszolgáltatási hátralékokért 1000 leire büntették.

X. 6. Újra itt vannak a begyűjtők Szabó Dénes úr vezetésével. Pillanatig sem hagyják nyugodni a népet, hogy a munkáját végezze, kit hol találnak, támadják meg a pityókáért és fenyegetik, ha 20-áig nem viszi be, szabotázs eljárás alá vonják.

X. 21. A hosszas esőzések miatt a pityókának csak kevés százalékát lehetett a földből kiszedni, s közben letelt a beszolgáltatási határidő. Gyepesi Szabó Dénes főkollektor úr a helyiek segítségével nyomban végigjárta a kuláknak minősített gazdákat, s több szabotálás jegyzőkönyvet készített, melyekre a törvényszék hatalmas büntetéseket szabott ki. Benkő Vilmos 1500, Német József 800 lei büntetést kapott.

Estére megjött egy adóellenőr, hogy ne csak a pityókával foglalkozzanak, hanem pénz is kell.

X. 22. Egész nap pityóka és adóhajsza.

85 Magyari Vilma

X. 25. Megérkezett Budai képviselő úr két kollégája kíséretében. Kijelentette, hogy az előírt pityókamennyiség két nap alatt Ágostonfalván kell legyen, különben végrehajtják.

X. 27. Budai úr és társai az Én alsó lakásomban szállásoltak, s ebéd után, mielőtt terepmunkára indultak volna a faluba, a begyűjtés további módszereit illetően tanácskozást tartottak, melyet feleségem tudomásuk nélkül végighallgatott. Egyik inkvizítor javasolta, hogy akiknek a pityókáját a vaddisznók tönkretették, vagy egyébként is kevés lett, valamelyes engedményt kellene tenni, hiszen nem lehet úgy elkötelezni, hogy se vetőmagja, sem élelmi szükségletre ne maradjon.

– Szó se lehet róla – mondotta Budai képviselő úr – ha nincs készlete, vegye meg, vagy a föld fenekéről is teremtse elő, de amíg a pincében van, addig mentességről beszélni nem lehet, mert a beszolgáltatás semmi néven nevezendő oknál fogva csorbát nem szenvedhet. Miért nem vetettek eleget és őrizték volna meg, hogy a vaddisznók ne egyék meg!

Okt. 27-től nov. 4-ig a táskás had három csoportba járta a falut pityókáért, húsért és adóért. Két garnitúra – 3-4 tagból állók – a beszolgáltatást, két adószedő a pénzt préselte.

XI. 11. Martin nevű elvtárs több mint egy hete az irodán munkálkodik. Sorjába hivatta a kulákminősített gazdákat és rábeszélőleg közölte, hogy amelyik a nagy teher egyrészétől szabadulni akar, az a birtokából amennyit akar, átadhat az állam részére. Három gazda ajánlotta fel ingatlanai részét:

Bogdán József 10 hektár
Bogdán György 7 hektár
Német József 3 hektár

Eszerint az ingyenföldbirtok gyűjtési akció 20 hektár területet eredményezett, melyet haszonbéres művelésre kiosztottak a földigénylők között. Ezek az egész határterületen szétszórtan fekvő leadott birtokok voltak hivatva arra, hogy a határ közelebbi és jobb részeibe tagosítva, a létesítendő kollektív gazdaság magját képezzék és azoknak a kezére adják, akik már évek óta készülnek a más tyúkjából főtt leves mellé ülni.

XI. 16. Hirdetve, hogy akinek cukorra van szüksége, a szövetkezeti boltba kaphat. Volt szaladás, mivel évek óta nem lehet kapni, de az üres kézzel visszatérőktől megtudjuk, hogy csak terményért adják olyan ellenértékben, hogy ahhoz nem a hermányi, hanem esetleg a bánáti földek tudnánk hozzászólni.

Egy kg cukor csereértéke 10 kg búza, vagy 12,5 kg törökbúza, 16,5 kg árpa.

Zománcozott edény is kapható, egy liter űrtartalom ellenértéke 20 liter tej.

XII. 4.-től 11-ig dolgozott az adóprés, utána három napig a húsért exekválták[86] a falut. Szabó Dénes főkollektor a Virág Andrásné ökrét és a Csog János tehenét lefoglalta és elhajtatta.

XII. 18. A szövetkezeti tagoknak személyenként 4 deka halvát, 10 deka gyümölcsízet és 10 deka rizst osztottak. Ez volt a karácsonyi ellátmány.

1954 végén mérleget készíthetünk a felszabadulás után eltelt tíz évről. A szónokoknak és a sajtónak kedvenc szólama volt, hogy: a történelem kerekét nem lehet visszaforgatni. Ők azonban gyorsan megtalálták a kerékvisszaforgatási módszert, s rendkívül rövid idő alatt visszaforgatták a középkorba, amikor a földet művelő jobbágyság meg volt fosztva költözködési jogától, hozzá volt láncolva a földhöz, életét földesura jólétéért a kapa-kasza nyeléhez kötve kellett leélje és ott meghaljon. Egyebüvé nem mehetett, más foglakozást nem kezdhetett.

Ma, a munkásosztály szövetségesének gúnyolt földműves nép a marxi, lenini és sztálini tanok jóvoltából visszaérkezett a Dózsa György korába. Hozzáláncolták a földhöz, hogy megállás nélkül dolgozzék, munkája gyümölcsét elnyeli a feneketlen vörös zsák.

Bakócz Tamásék nemessége költözhetett, ha egyik féle henyélést megunta, máshoz foghatott, de Dózsáék népe számára nem volt kiút a rabszolgaságból. Állati sorban tengődve dolgozni és végül összerogyni. Dózsa a nemesség szerepéről így beszélt:

– Nekik művelitek a földet, nekik ültetitek a szőlőt, nekik tenyésztitek a nyájat és a gulyát, nektek meg a szolgaság és ínség marad!

Dózsa nem gondolt arra, hogy szavai közel félezer év múlva is az élő valóságot fedik. Akkor a föld robotosát jobbágynak, most dolgozó parasztnak hívják.

Nézzünk szét Erdővidéken, hogy a népi demokrácia korszakának első évtizede mit változtatott a képen? A közlekedés terén semmit. A harminc évvel ezelőtt létesített autóbusz járatok kínlódnak az összetört utakon. Iparilag szinte egy évszázadot fejlődött vissza.

A kézmű- és háziipart teljesen megfojtották, helyüket eleddig csak a sor üres szónoklat foglalta el. Kihalt a baróti baromvásártér, szánalmas szegény az árupiac. A több mint 30 ezer lakosú Erdővidék központjában: Baróton – egy vegyes üzlet, egy élelmiszerüzlet és egy kocsma-vendéglő helyiség van. Az üzletek árukészlete szegényes, a legszükségesebbek

86 végrehajtották

teljesen hiányoznak, a kocsma-vendéglő étel-ital választéka a gyatra szót sem érdemli meg, tisztaság szempontjából kritikán aluli, de ezen az adott helyzetben nem lehet csodálkozni, mivel az „étterem" egyetlen szűk szobából áll, az is tele – főképp a szerdai hetivásáros napon – a mosdatlan, piszkos cigánynépség gyüledékével. Isten a megmondhatója honnan ez a sok cigány?

Fél évszázaddal ezelőtt három mezőgazdasági szeszgyár, faszeg és betétkéreggyár, könyvnyomda, vidéki viszonylatban kitűnő vendéglátó ipar volt és ezek mellett a kisiparnak és kiskereskedelemnek minden ágazata virágkorát élte.

Egyoldalú és igazságtalan lenne, ha nem szólanánk a fejlődésről is. Így például minden községben van egy- két díszkapu, állandó cséplő-szérűk, az erdőnek a nép tulajdonába való adása, melyekből korlátlan lehetőség van az ingyen kényszerfuvarozásra. Mindennek tetejébe az ágostonfalvi impozáns gabonaraktár, amelybe belefér Erdővidék minden gabonája. Nem megvetendő a lófogattal rendelkezők számára az éjjel-nappalra kötelező ingyen kocsikáztatási lehetőség sem. Van olyan fogat, amelyikkel az év folyamán 22 ingyen utat tétettek meg. Egy leadott körtelefonra csak úgy ömlött be vidékről a kis pecsenyelesők hada a központba. Hogy aztán a fellármázott hajcsárok miképp jutnak el az állandó gyűlésezések színhelyére, arra szabadkezet kaptak. Ott volt a munkásosztály szövetségesének a zsebe és a szekere. Az aranyidőkben megszámlálhatatlanul gyártott fenyegető hangú parancs egyikét itt olvashatjuk:

Felszólítás:

A magyarhermányi Néptanács Végrehajtó Bizottság felszólítja Boda Sándor magyarhermányi lakost, hogy március 23-án éjjel 1 órakor jelenjen meg lófogattal a Néptanács előtt mert át kell vigyen a málnási állomásra 6 személyt.

Amennyiben ezen felszólításnak nem tesz eleget vállalni fogja a felelősséget.

Magyarhermány 1954. március 22-én.

Néptanács elnök
Karácsony József

Néptanács titkár
Magyari Vilma. (F. 543)

1955

Az esztendő a megszokott renddel köszöntött be. Naponta szól a hirdető kürt: adó, hús, kényszerfuvar, s közben egy-egy csapat hajcsár zaklassa végig a falut. Az „elvitetlek”-kel való fenyegetőzés és általában a terror hang érezhetően alább hagyott, a kuláksorban lévők körül január végén ötöt felmentettek, viszont két régebbi felmentettet visszatettek.

II. 4. A szomszédos bardóci területen egy észak felé ellibegő léggömbből „Szabad Magyarország” című röpiratok hulltak ki. Boda Jóska többet megtalált, s ezek most kézről-kézre járnak a faluban, reményt keltve, hátha a nyugati államok valamiképp kimentenek a pokolból.

Ezen a napon Szentgyörgyi M. adószedőt felmentették állásából, mivel határidőre nem bírta bepréseli az előírt pénzeket a munkásosztály szövetségesétől.

II. 6-7. Adószedők, kollektálók járják házról-házra a falut.

II. 25. A szövetkezeti bolt 270 db egy kilós fehér kenyeret kapott szabad árusításra. A munkásosztály szövetségese nem panaszkodhatik, hogy nem gondoskodnak róla. A kilónként 26 baniért beszolgáltatott búzáját most 4 lej 40 baniért – tizenkétszeres áron – visszavásárolhassa.

Június elején a szovjet vezérek: Bulganyin és Hruscsov, Jugoszláviából jövet Bukarestbe érkeztek, ahová tiszteletükre a magyar kormány képviseletébe Rákosi Mátyás és Hegedűs András is leutaztak. Az *Előre* akkori száma közölte a társaság Bukarestben készült fényképét, s a szégyen marta az emberek orcáját, hogy Magyarországot külföldön ez a töpörödött vén zsidó képviseli.

Szem és fültanúja volta, midőn P. J. (Á) a kép láttára az újságot lecsapta és elképedve mondta:

– Jaj, hogy a dög verje le vén majmát, hát ez él-e még?

VII. 10 26 legény és fiatalember kapott katonai behívót. Az állami gazdaságokban nincs elég munkaerő, így könnyen szereznek ingyen munkásokat.

VII. 16. Ismét 11 behívó érkezett. Most, a legszorgosabb munkaidőben parancsolják el a saját munkájától.

VII. 17. Díszapuk és feliratos táblák készítése a szérűkre. Pénz, anyag és munkaerő pocsékolás.

VII. 30. Hirdetés: – A cséplésig a szénakvótát be kell szolgáltatni, különben búzát vesznek el helyette.

Júliustól novemberig hirdetések áradata: adó, biztosítás, hús, tej, gabona, széna, pityóka. A közigazgatás teljes személyzete ostrom alá fogta a falut terményért és pénzért. Az adószedők nyomában Szabó főkollektor, Kelemen alkollektor és egy kisasszony préselik a megehető féléket. Kelemen úr egész sereg szabotálási jegyzőkönyvet készített október 20–22-ike közt.

XII. 10. Dumitru inspektor már egy hét óta hajszolja az adót és amit kijelentette, 15-ike után nem szabad hátralék legyen a községben.

A szentgyörgyi törvényszék szabotázsbírósága a Kelemen Sándor által a múlt októberben felvett jegyzőkönyvek alapján 11 termelőt súlyos pénzbüntetésre ítélt.

XII. 21. Kelemen alkollektor Bocskor Lázárnétól és Pető Jánostól (malmi) egy-egy borjút, Hermány Andrástól egy borjút és egy berbécset hajtott el hús beszolgáltatási hátralékért. (F. 593.)

1956

A kommunizmus gyötrő uralma a földműves népet megalázott, lelkileg engesztelhetetlenül megbántott tömeggé tette. A felszabadítás és a demokratikus népjogok hirdetése közben a spártai helóták helyzetébe taszították, kötelezik a föld megművelésére, az állattenyésztésre és a kínzó kényszermunkára, ugyanakkor a termelt javakat ingyen elszedik tőle. A másik oldalon a népi demokrácia rajoni vezérei korlátlanul kihasználják a hatalom nyújtotta lehetőségeket, s jelenleg a nagyon keresett és magas áron értékesíthető fenyődeszka üzlettel foglakoznak. „A lakosság építőanyaggal való ellátása" címén az erdészeti hivataloktól fát igényelnek az erdőn, azt – a különféle ügyekben kezükbe kerülő falusiakkal ingyen a fűrészre fuvaroztatják, a fűrésztulajdonos a kivágásért munkadíjat még említeni sem merészel, így aztán anélkül, hogy a kisujjukat is megmozdították volna, 3-4 m^3 deszka gazdáivá válnak, ami jelenleg ugyanannyi ezer lejt jelent. Az üzlet teljesen nyíltan folyt azon tudatban, hogy a mindenható vezérkar magánüzleteit senki nem merészeli bolygatni, azonban Csog Imre – az év elején hivatalba lépett tanácselnök – február 28-án lehúzta a takarót a panama üzletekről. A fűrésztelepen és környékén megejtett leltározásnál kiderült, hogy az eddig elszállítottakon kívül Szabó főkollektornak, Martin faanyag elosztónak, Dumitrescu adóinspektornak, Bartis nevű aktivistának és társaiknak nagy mennyiségű fa van vágatásra behordva.

Természetes, hogy az elnök és a vezérkar közt beállt a hadiállapot, ami a kulisszák mögött folytatva végül az elnök eltávolításával végződött. (F.594.)

III. 1. Ma délután temettük el Baróton Hegedűs Lajosnét, községünk három évtizeden át működött kiváló tanítóját. Régi tanítványai nevében búcsúbeszédet mondtam a sírjánál. (F. 594.)

III. 5. A rajontól csekély nyolctagú társaság érkezett adó és biztosítási díjak behajtására. (F. 594.) Január 6-ika óra egymást érik a különféle címeken működő hajcsárcsoportok. Adó, hús, tej préselők, kollektív gazdaság szervezők, képviselőjelöltek, stb.

III. 11. A „néptanácsi képviselők" választási napja. A választás nem nehéz, mert csak a kommunista párt által összeállított jelöltlista van.

Jelöltek: 1. Német Károly párttitkár
2. Komporály József (Dénesé)

3. Baló Sándor (Ádámé)
4. Cseke Mártonné Baló Julianna
5. Benedek István tanító
6. Id. Balog Lajosné Pető Ilona
7. Csog Imre
8. Ifj. Balog Lajosné Csog Erzsébet
9. Sinka Zoltán csendőrőrmester
10. Subțire (Vékony) György cigány
11. Rigó Károly néptanácsi titkár (F. 594.)

Anélkül, hogy személyesen senkit megsértenék, kérdezhetjük, a fentiek közül melyiket jelölte Hermány gazdaközönsége?

VI. 22.-én estére Portik Bálint – a község rajoni képviselője – nagy népgyűlést hívott a székházba, azonban a pecsenyelesőkön kívül nem ment oda senki. Azon éjjelre négy őrt rendeltek ki, s Portik úr ezek egyikétől – Szakács Attilától – érdeklődött, hogy mi az oka a távolmaradásnak? Attila tréfásan megmondotta, hogy a rendszerváltozás kezdetén tartott gyűléseken mindég tömve volt a terem, de mióta a nép belátta, hogy csak ígéretekből és felelőtlen szónoklatokból áll az egész, azóta nem kíváncsi senki beszédére. Ha valakinek panasza, kérése volt, azt felírták és amikor a WC-re mentek elővették, s azzal el volt intézve. (F. 595.)

X. 21. Kézről-kézre jár az *Előre* mai száma, mely a moszkvai *Pravdá*nak a lengyel sajtó elleni támadó cikkét ismerteti. A cikkből kitűnik, hogy Lengyelországban is tűrhetetlenné vált a vörös uralom.

A *Pravda* kitör az egyik cikk írója – bizonyos Z. Florczak ellen, aki a *Nova Huta*ban, a Lengyel Írószövetség lapjában kimondja, hogy a „Világ proletárjai egyesüljetek" jelszó már nem jelent semmit. Egy másik író a beszolgáltatásos rablórendszerről azt írja, hogy végérvényesen megbukott – és nyíltan kijelenti, hogy ez a rendszer „csak bizonyos politikai körülmények közepette, a bírálat elfojtása és a rendőri terror körülményei közepette működhetett." Javasolja „a vezető minisztériumok mindenhatóságának felszámolását." (F. 713.)[87]

A rajoni néptanács 5221/I/956 számú átirata alapján értesítettek, hogy a kuláknévjegyzékből törölve lettünk október 23-án. Ezzel lezárult a vörös uralom esztelen emberüldözésének hermányi viszonylatban nyolc évig tartott korszaka. (F. 661.)

Az október végén kezdődött magyarországi felkelés híre mint becsapódó gránát érte a vörös pártkönyves társaságot és a körülöttük hajlongó

87 *Előre* 1956. október 21. *Szocialistaellenes megnyilvánulások a lengyel sajtó hasábjain* - A Pravda cikke 4. p.

salakot. Lélegzetvisszafojtva lesték a rádió minden zörrenését. A bérezelt vezérkar riadót fúvatott, október 28-tól kezdve éjjelenként tíz főből álló őrség kellett kiálljon, hogy amíg a kullancshad a paplan alatt pihen, vigyázzon a népi demokrácia vívmányaira.

A magyarországi megmozdulás rendkívüli izgalmat váltott ki a nép körében. Szilárd volt a meggyőződés, hogy a Budapesten elindult lavina fejleményeként a leigázott európai államokban összeomlik a vörös pokol. Éppen mint az 1940 évi bécsi döntés idején, ezekben a napokban is szünetelt minden munka. Türelmetlenül vártuk az újabb és újabb híradásokat, s az elszenvedett gyötrések néma tűréséből, bár figyelve és fojtott hangon, már feltört a számadásra készülődés hangja:

– Na, tolvajok, most imádkozzatok!

Sajnos – a keleti hóhér – akár egy évszázaddal előbb, most is vérbe fojtotta a szabadulásra törekvő megmozdulást. Letörve, elkeseredve, elcsüggedve hallgattuk a vörös hóhér brutalitásáról szóló híreket. Dermedtség feküdt újra az erdélyi magyarság lelkére.

XII. 30. A magyarországi robbanás hangjától a bukaresti zsarnokok is megijedtek. Kínos töprengések közben kényszerültek az évek óta ömlő ingyen javak nagy részéről lemondani. Megszüntették a búza, árpa, zab, kukorica, pityóka, széna, tej kényszer beszolgáltatását. (Lásd: *Előre* 1956. december 30-i és 31-iki számok.)[88]

88 *Előre* 1956. december 30. – *Közlemény a Román Munkáspárt Központi Vezetőségének plenáris üléséről* c. cikk 1. p.; *Előre* 1956. december 31. Gh. *Gheorghiu-Dej elvtárs jelentése* c. cikk 2-3. p.

1957

Az újesztendőbe lépés nagy eseménye a gabonakvóta megszüntetése. A feszült nemzetközi helyzet, de főképp a magyarországi felkelés terjedésétől való rettegés rákényszerítette az emberhússal élő világmegváltókat, hogy feladják a földműves nép vérét kiszívó, számukra munka nélkül ingyen folyó eldorádó csatorna egy részét. Sajnos – az egyik súlyos tételt, a gazdaságnyomorító húsbeszolgáltatást változatlanul hagyták.

III. 19. Chivu Stoica miniszterelnök a bukaresti parlamentben Románia külpolitikájáról, közte Erdélyről beszélt:

– „Nem véletlen – mondotta – hogy a revizionizmus szószólói helyesnek tartották, hogy Erdéllyel kapcsolatos gyalázatos terveiket összekapcsolják az imperialista körök terjesztette »föderalizálási« formulákkal.

De a revizionista agitáció, a soviniszta reakciónak a mérgezett fegyvere, végképp kudarcra van ítélve. A fasiszta diktatúra megdöntése és Románia felszabadítása után, tíz- meg tízezer román katona ... ontotta vérét Erdély felszabadításáért a Horthysta iga alól, a hazánk határait megcsorbító hitlerista bécsi diktátum megsemmisítéséért. Erdély kérdése igazságosan és végérvényesen megoldódott.” (F. 735.)[89]

Erdővidék községeiben hónapok óta tartó vad hajszával, az erőszakos kényszerítések idegölő módszereinek szörnyű változatával összezúzták a magángazdálkodást, már csak a kitartóan ellenálló két község: Hermány és Szárazajta van hátra, de már hetek óta kering a hír, hogy az elvtársak kijelentése szerint ebben az évben Hermányban is meg kell alakuljon a közös (kollektív), vagy a társas gazdaság.

Augusztus 14-ike (szerda) újabb jelentős nap a község életében. E napon reggel indult meg Hermányból Barót- Középajtán át Sepsiszentgyörgyre az első személyszállító autóbusz járat.

IX. 6. Megérkezett a társas gazdaságot szervező rajoni különítmény. A tanítói kart, csendőrséget és általában az összes állami szolgálatosokat a szervezés-toborzás hajcsár munkája mellé állították. Két csoport jár házról-házra, a harmadik – a dolgozó parasztok meggyőzésében különleges képességekkel bíró csoport – az irodán dolgozik. A specialisták

89 *Előre* 1957. március 20. *Chivu Stoica elvtárs, a Minisztertanács elnöke a Román népköztársaság kormányának bel- és külpolitikájáról* 1-3. p.

elé idézték a „meggyőzés” céljából kiválasztott gazdákat és órákig, félnapig tartó szó és kérdészuhataggal próbálták idegeit kifárasztani és a belépési nyilatkozat aláírására bírni.

Hiába! A szomszédos községekben erőszakkal keresztül vitt kollektivizálás szörnyű gazdasági következményeit saját szemével látta a hermányi nép.

A rohamosztag egy hétig küzdött eredménytelenül, akkor elvonultak azzal, hogy vissza fognak jönni, mert a közös gazdaságnak – törik- szakad – de Hermányban is meg kell lenni.

IX. 16. A baróti kórház orvosát: Bartha doktort és feleségét is Hermányba rendelték szervezni. Hozzám is eljöttek, félórás beszélgetés után távoztak. Beszédjükből, magatartásukból látszott, hogy számukra mennyire kényelmetlen ez a kényszerszerep, de a parancs – parancs.

IX. 25. Szentgyörgyről hat tagú szervező gárda érkezett. Egy-két napon át zaklassák a falut, akkor elmennek, viszont egy-két nap múlva itt van másik csapat. Az emberek már nem bírják ideggel, virradat előtt húzódik a nép a mezőre, erdőre, s este zötyögnek vissza a szekerek, gyalogosok a faluba, az első szembejövőtől aztán riadtan, suttogva kérdezik, mit műveltek az elvtársak a szervezés körül?

Akinek gyereke jár valamelyik felsőbb iskolába, az állandó pergőtűz alatt áll, célzások hangzanak el, hogy a be nem lépés a gyermek részére következményekkel járhat. (Ösztöndíj elvesztés, állásból való elbocsátás stb.)

Október vége felé egy begyakorolt csapat újra kezelés alá vette a falut, s este hallottuk a szállongó hírt, hogy az ingyenpecsenye lesők és az anyagi előnyökért, kedvezményekért hajlongó, vagy a már élvezett kis koncot elveszíteni nem akaró talpnyaló kétkulacsosok már annyian vannak, hogy november 7-én felavassák a társulást.

Az elvtársak Portik Bálint vezetésével 30-án este tartott gyűlésen megalakították a „November 7”-re keresztelt mezőgazdasági és állattenyésztési társulást.

31-én a szervezők mellé még egy autórakomány erősítés érkezett. (F. 599.)

E napon a marosvásárhelyi *Vörös Zászló* című lapocskában: „Állattenyésztési társulás születik Magyarhermányban” cím alatt Portik úr elmondja, hogy a társasgazdaság alakításának kérdésével foglakozó párt-alapszervezeti gyűlésen Komporály József (Dénesé) párttitkár és Csog Imre néptanács elnök aláírták a felvételi kérést. Október 18-án

már 10 volt a kérvényezők száma, és 19-én reggel „Balló Vilmos a falu egyik legjobb földművese is beadta felvételi kérvényét.” (F. 613.)[90]

Portik úr azt is elmondja, hogy a rajontól segítő kollektívákat küldtek azokba a falvakba, ahol már működnek a kezdeményező bizottságok, s ezek meggyőző „érvei termékeny talajra találnak a dolgozó parasztok körében. Egyre többen győződnek meg a nagyüzemi gazdálkodás előnyeiről és térnek rá a párt mutatta útra.” (F. 613.)

Régen hallottam azt a szólást-mondást, hogy: „akkorát hazudott [hogy] megállt a nap az égen.” Hát ha nem is állt meg eleddig, de a Portik úr hazudozására megállhat.

A *Vörös Zászló* híradásaiból tudjuk, hogy a hermányihoz hasonló „szervezés” inkvizíciója alatt áll egész Székelyföld, egyes helyekről durva brutalitásokról, verésekről, szadista emberek állatias eljárásáról érkeznek hírek. A párt-bennfentesek határidőt hangoztatnak, amikorra a „szocialista gazdálkodás” szervezése befejezést kell nyerjen. (F. 614.)

X. 15. -ike jelentős nap Hermány művelődési életében. Első ízben láthattuk városi színészek előadását. A sepsiszentgyörgyi állami magyar színház mutatta be, Móricz Zsigmond: „Nem élhetek muzsikaszó nélkül” című darabját kitűnő színészgárdával és kitűnő rendezéssel. (F. 348. és 600.)

Október második felében ismét gyakorlati formában láthattuk a népi demokrácia azon jelszavát, hogy: a Román Népköztársaságban megszűnt az ember ember általi kizsákmányolása! A kisbaconi közös gazdaság a maga erejéből nem bírván letakarítani a terményt, a sarjú egy részét a hermányiak csinálták meg részes alapon: két rész a gazdaságé, egy rész a megcsinálóé. Hermányban a részes szénacsinálás az erdei kaszálókon harmados – azaz kettő rész a megmunkálóé, egy a tulajdonosé, a közelebbi jobb helyeken, ahol sarjú is terem, ott fele-fele. Ezt az évszázadok alatt kialakult részművelést kizsákmányolásnak, a kisbaconi- és néhány évvel ezelőtt (1952) a baróti közös gazdaság fordított arányú részes osztását szocializmus építésnek nevezték. (F. 599.)

November 2-án a kollektivizáló különítmény elhagyta a falut, s utána a rajoni központba tartott kielemző gyűlésen megállapították, Hermányban a reakció dolgozik és félrevezetik az embereket, emiatt a szervezés kevés eredménnyel járt.

Igen, reakció, kulák-mesterkedés, de várjatok csak, mert adunk ezért nektek.

90 *Vörös Zászló* 1957. október 31. 4. p.

November 6-án kora reggel teherautón Szabó főkollektor vezetésével 15 főből álló megtorló sereg érkezett. Ezek egyrészét vevőknek toborozták össze, a hús beszolgáltatási hátralékok fejében elkobzandó sertések, szárnyasok megvásárlására. Ez alkalommal Boda Sándortól és Hermány Sándortól egy-egy sertést, Szakács Attilától egy bivalyborjút, özv. Balog Béniámnétól négy ludat vittek el. (F. 601.)

XI. 7. Hónapok óta tartó hajsza után, ma délelőtt a székházban megtartották a „November 7" nevű társasgazdaság avatási ünnepélyét. Egyelőre az állammal és párttal függőviszonyban levők és néhány vezérszerepre vagy ingyenkalács evésre vágyó alkotja a hermányi gazdálkodás megfojtására alakult társaságot. A felavatás után aztán ismét ostrom alá fogták a falut. Akinek pénzbüntetése volt, a belépés ellenében mentesítést ígértek, másokat kuláklistára tevéssel fenyegettek. Az erdőőröknek azt mondták, ha nem lépnek be, adják be a lemondásukat. Baló Gáspár kocsmakezelőt szintén állásából menesztéssel kényszeríttették. Domokos Sámuel kiárusította a cséplőgép üzemanyagából megmaradt két hordó petróleumot, ezért belépésre kényszerült, hogy a súlyos büntetést elkerülje. (F. 600., 602., 602/a.)

XI. 28. Újabb húsrazzia, foglalás, fenyegetés.

XII. 4. Boda Sándor, Boda Dénes, Bogdán Béla és Pető Rudolf (Jánosé) zárt borítékban értesítést kaptak, hogy kuláklistára vannak téve, és összehangolt terv szerint az itt tartózkodó Mátyás Domokos pénzügyigazgató nyomban elkészíttette a jegyzőkönyveket, mely szerint visszamenőleg az egész évre felhajtják rajtuk a 30-50 %-os adóemelést, de mindezektől a társasgazdaságba való „önkéntes" belépéssel megmenekülhetnek. (F. 603.)

XII. 7. A napilapok híradásiból tudjuk, hogy az egész Székelyföld gazdaközössége a végső ostrom alatt áll. A falvakon operáló kollektívák működése eredményeiről ilyen címeket olvashatunk: „Egy nap alatt három társulást avattak... Kézdivásárhely rajonban az új belépők száma meghaladja az 1100-at... Sepsiszentgyörgy rajonban december 5-én már közel 1000-re emelkedett a »kérvényezők« száma... Udvarhely rajon új, teljesen szövetkezetesített falvai: Ége és Jásfalva..."

A naponta megjelenő újságpéldányok csak úgy tobzódnak a lelkendező jelentésekben, hírek, táviratok közlésében. A *Vörös Zászló* december 8-iki száma közli Sepsi rajon elnökének: „Minden faluban közös gazdaság" cím alatt a tartományi pártközponthoz küldött táviratát, melyben jelenti, hogy a rajon valamennyi községében „szocialista"

alakulat létesült.[91] A nagy címáradatban például a marosszéki Nagyernyéről írja: „A község legjobb gazdái léptek be elsőkként az alakulandó társas gazdaságba.” Tapasztalatból tudjuk, hogy milyen meggyőző kúrát kaptak a nagyernyei legjobb gazdák, hogy „elsőkként” kellett belépniük.

XII. 9. A kaszálókra való erdőlő nap lévén, az elnök szállítási bárcákat akart adni, azonban a jelenlevő Portik úr közbeszólt: – Elnök elvtárs – erdőlő cédula csak annak adható, aki belépett a társulásba! (F. 603.)

XII. 10. Folytatják a társulási szervezést, s a legváltozatosabb megfélemlítési módszerekkel környékezik a több birtokkal rendelkező gazdákat. Így, ezen a napon, midőn Pető Rudolftól sikertelenül távoztak, egyikük visszamaradt és megjátszott jóakarattal, bizalmasan közölte, hogy gondolja meg nagyon a dolgot, mert – mint mondotta – az lesz-e jobb, ha jövő nyáron egy tíz kilós csomaggal a regátba kell menjen dolgozni, vagy pedig, ha belép, megmenti vagyonát!

XII. 23. A környék községeiből összehívták Nagybaconba a katonai sorozásra kerülő fiatalokat – (Hermányból 14-et) – az értesítés szerint „katonai ügyben”. A néptanácsnál egyenként behívták egy szobába és ott egy főhadnagy tolmács segítségével kihallgatta: mennyi földjük van, szülői be vannak-e lépve a közös gazdaságba? – végül belépési nyomtatványt akartak a kezükbe nyomni, hogy a szülőkkel írassák alá. Egyikük sem vette el. A fiatalok mindenike kapott valamilyen biztató nyomást. A tiszt Pista fiamnak pl. azt tolmácsoltatta, hogy az-e jobb, ha szülőid belépnek, vagy pedig a katonai szolgálati időt valamelyik sóbányában vagy ahhoz hasonló helyen kell letöltsd!

A szervezéssel kapcsolatban Rozsonday lelkészünknek is utasítást adtak, hogy tevékenykedjék a gazdálkodás szocializálása érdekében. Később felkeresték Rozsondayt és tudomására adták, hogy nincsenek megelégedve ez irányú munkájával, és szemrehányást tettek egyik vasárnapi prédikációjáért, melyben azt mondotta, hogy „vadállatok támadtak a falura” – azonban a Rozsonday kérdésére nem voltak hajlandók megmondani a hazug besúgó nevét. (F. 603.)

91 *Vörös Zászló* 1957. december 8. 1. p.

1958

I. 26. Ma halottam, hogy Lemhényi nevű adószedőnket a faluban Rinaldónak nevezik. (Rinaldo olasz rablóvezér, ponyvairodalmi hős.)

A múlt évbe alakult társas gazdaság tagosítási terve magába foglalja az „Érces" nevű részen lévő kaszálókat is. Emiatt, akinek ott birtokuk van, szükségtelenül le kellett tarolják a tölgyfa állományt, amire később lett volna szükség.

Erre az évre nem alkalmaztak mezőőröket, ellenben éjjeli őröket igen, akiknek minden 18-60 év közötti férfi személyenként 50 lei díjazást kellett fizessen. A nagy értékű mezei termények kinek-kinek a becsületére vannak bízva.

Március első napjaiban 18 szabotázs jegyzőkönyvet készítettek húsbeszolgáltatási hátralékokért, 25-én pedig a tíz juhnál többet tartókat értesítették, hogy tartományi rendelet alapján a húsbeszolgáltatás részeként bárányokat kell beszolgáltatni. A bárányhús forgalmi ára 12 lei, a beszolgáltatottért 4 leit fizetnek kilónként. Bárányhús beszolgáltatási kötelezettség nem állván fenn, az elvtársak ilyen meg amolyan rendeletre hivatkozással szeretnének húsvétra négy leies bárányhúst enni. Nem adott senki. (F. 604.)

A nép aggodalommal látja az irodák napról-napra szaporodó, nem termelő, de a földi javakat szaporán fogyasztók seregét. Ha Szentgyörgyön benyit egy hivatalba, elszédül az íróasztalokkal tömött szobák sokaságától és az asztalokon tornyosuló papírrakásoktól. A falu népe ottan látja, hogy micsoda gépezetet kell olajjal ellásson azért, nehogy egy hajszála is kopasztás nélkül maradjon. Ez a kép látható a községi néptanácsoknál is. Az emberek egymást kérdezik: mit ír-számol szakadatlanul ez a ceruzás-pennás sereg? Hiszen húsz-harminc évvel ezelőtt az egész oklándi járásnak nem volt annyi tisztviselője, mint most egy községnek.

Az *Előre* április 20-iki[92] számában: „110.000 ív papír" cím alatt egy rövidke hír enged bepillantást a tinta-penna gépezet munkájába, amelyből megtudjuk, hogy:

„...Egy rajoni néptanács és az alárendelt községi néptanácsnak (jelen esetben Sepsiszentgyörgy rajon...) 78 nap alatt 110.000 ív papírt használt fel az ügyintézéshez."

92 Az említett lapszámban nincs ez a cikk, Máthé valószínűleg eltévesztette az időpontot.

Sajnálkozásunkat fejezhetnénk ki amiatt, hogy az egy negyedévre kiutalt mennység (10.000 ív) alig egy hétre volt elegendő, de ezzel úgysem segíthetnénk a helyzeten.

10.000 ív helyett 110.000. Mérlegen 44 kiló akta. Oh, ha tudnák, kik e papírrengeteget megírták, hogy emeletes ház (33 méter) magasságig emelkedtek, s ha egy ív papír telegépelése átlagosan 10 percet vesz igénybe, akkor 110.000 ívé 18.333 munkaórát, azaz 2291 munkanapot (8 órában) egy embernek ... igen-igen, a számítás nem hibás. Hibás ellenben ez a papírfogyasztó munkamódszer." (F. 605.)

Hát, ha a papírpusztítást még a szakmabeliek is megsokallták, akkor mit szóljunk mi, akik e rettentő papírnak és telefirkálásának az árát fizettük?

IX. 22. Portik rajoni alelnök úr elhatározta, és nyilvánosan is kijelentette, hogy megtöri a hermányi népnek a kollektivizálással szemben tanúsított ellenállását. Fenyegetését a sztálinizmus egyik vad módszerével, a kulákká nyilvánítással kezdte meg. A helyi hajcsárok segédletével két gazdánál: Boda Dénesnél és Szakács Józsefnél – akik még számosabb juhot tartottak – csűr-istálló-gazdaság vizsgálatot tartott, minek folyományaképpen nevezetteket kuláklistára tettek.

– Magyarhermány az országban egyedül nem maradhat meg az egyéni gazdaság magjának – mondotta ez a nagyszájú terrorlegény.

A kollektivizálás sikertelenségét a helyi nagyságok szintén egyéni sérelmüknek tekintették, amiért kíméletlen eljárással kell bosszút állni, mert a magas párttól a dicséret és vállveregetés helyett dorgálást kaptak.

– Mihelyt nyolcat-tízet kuláklistára tesznek, s ötöt-hatot „kiemelnek" – mindjárt menni fog minden – indították útjára a megfélemlítésre szánt hírt. (A „kiemelés" a sztálinista korszak „elvitetlek" kedvenc szólamának az ikertestvére volt.) A zárt ajtók mögött folyó éjjeli titkos gyűléseken mindig koholták a vádat valaki ellen, s egyesek neve után sűrűn került a papírra a: „reakciós, osztályellenség" jelző, s szerte a Székelyföldön sokan estek áldozatul a titokban előkészített orvtámadásoknak. A siguranca éjjel felköltötte ágyából, elvitték, senki sem tudta hová! (F. 690.)

IX. 27. Portik úr vezetésével a helyi hajcsárok egész nap tanácskoztak a társas gazdaságnak a sír szélén tengődő ügyeiről. Estére gyűlést hívtak, melyen a leszerepelt Baló Vilmos társasgazdasági elnök helyébe a társulás szervezése körül feltűnően vezérkedő szerepet játszó Boér András molnár lett Portik úr által kinevezve.

Ezen a gyűlésen Portik úr egyedül elnökölt, kiabált, gyűlésezett és határozott, másokat beszélni sem engedett, s ha valamelyik gazda a gazdálkodási rendszer esztelen felforgatása miatt szót emelt, vagy a legcsekélyebb ellenvetést merészelte tenni, azt tele torokkal lekiabálta, elhallgattatta. Így járt Domokos Sámuel is, midőn kérdést intézett Portik úrhoz, hogy amennyiben „állattenyésztési társulás”-ról van szó, miért kell Konszaföldén és Tölgyeségában a szántóföldeket tagosítani?

A diktátor bőszülten vágott oda: – Domokos elvtárs! – iratkozott-e fel hozzászólásra?

– Nem – felelte Samu.

– Akkor üljön le, nincs szava – kiáltotta a pantallógyártást otthagyott kiskirály.

X. 14. A faliújság új nevet kapott: „November 7”. A tanítónők írják parancsszóra a „dolgozó parasztokat” nógató cikkeket. Papíron szántanak, vetnek, aratnak, szemveszteség nélkül csépelnek, tarlót hántanak, pityókát ásnak szegények, kínlódnak a számukra ismeretlen gazdasági fogalmak leírásával. Az újságcikkekben hemzsegő demagóg jelszavakat írják, ismételik az unalomig.

XI. 3. Az „I.F.E.T.”[93] erdőkitermelő vállalat pénztárnoka az irodán fizeti a fuvar- és kézimunka béreket. Mellettük ül Lemhényi Ferenc adószedő, s mihelyt a pénzt kiadják, mint a héja csap le rá. Adó, biztosítás, büntetés, stb.

Ugyanaz a helyzet a tejárak havonkénti fizetésénél is. Lemhényi a feneketlen vörös táskával ott ül a fizető tisztségviselő mellett, onnan az ő hiúz szeme elől pénzt elvinni nem lehet.

Október végén újra hozzáfogtak a szervezéshez a társasgazdaság kibővítésére, illetve az összes gazdák bekényszerítésére, de a nép olyan kitartóan ellenállt, hogy a legcsekélyebbet sem bírtak előre haladni. November 12-én reggel tehergépkocsin 18 tagú rohambrigád érkezett, aznap tanácskozás és az előkészületek folytak. Közben Bocskor Gyulától megvettek egy fél disznót, szilvapálinkát melléje, aztán folyt nótaszóval a dínom-dánom másnap reggelig.

13-án (csütörtökön) 3-4 tagú csoportokra oszolva vették kezelésbe a falut. Házról-házra, kit hol elkaphattak órákon keresztül folyt a pártideológia szótárában „meggyőzés”-nek nevezett tortúra. Akire ráfeküdtek az órákon keresztül nem bírt megszabadulni tőlük, három-négy agitátor felváltva megszakítás nélkül pergőtűz alatt tartotta, hogy kifárasszák és letörjék. Hiába. Eredmény semmi. Estére népgyűlést hirdettek azon

93 állami erdőkitermelési vállalat

meghagyással, hogy a megjelenés minden családfőnek büntetés terhe alatt kötelező. Kudarc ott is. A hajcsár-csatlósokon kívül nem ment oda senki.

E napon volt esedékes a tejárak fizetése. Az elvtársak a fizetést a gyűlésterembe rendelték, s aki bement azt nem engedték kijönni, ott kellett maradjon, hogy a kényszergyűlés szónokait végighallgassa, de aki szerét ejthette úgyis meglépett onnan.

14-én estére újból meghívatták a gyűlést a megelőzőhöz hasonló eredménnyel. Az agitátor szónok egy órán keresztül kiabált az üres teremben a nagyüzemi gazdálkodásról, napfényes jövőről, bőséges életmódról, a hermányiak szerint: a „te dolgozol, és én eszem”-ről.

A nép – a szolga hajcsárokon kívül – összetartott, s megvetéssel gúnyolta a faluról-falura keringő ingyenélő agitátor hordát.

Miután a november 12-én kiszállt társas gazdaság szervező agitátorok rohama eredménytelenül végződött, várható volt, hogy a kudarcért a megtorlás nem fog késni. December 17-én 13 gazda kapott idézést a szentgyörgyi szabotázsbíróságra késedelmes húsbeszolgáltatásért. Ugyanis az év utolsó negyedéig beosztott beszolgáltatási határidőt évközben lerövidítették június 30-ra – (amiről kevesen tudtak) – s így a gazdák 90%-a az eredetileg kiírt határidőt tartva szem előtt, későre szolgáltatta be a húst. A késedelmesek közül kiválogattak 13 termelőt és ezeket megbüntették, jóllehet ezen az alapon az egész községet végig lehetett volna büntetni. A tárgyalást Csákány nevű bíró folytatta le, s a kénye-kedvére kiszolgáltatott gazdákat a tárgyalás ideje alatt végig gúnyolta, szidta, sértegette. Például a hétköznapi munkaruhában megjelent ifj. Benkő G. Vilmosra azzal támadt rá, hogy miért nem öltözik tisztességes ruhába, amikor a bíróságra megy? Csákány úr úgy gondolta, hogy az adóval, beszolgáltatással, ingyen fuvarozással agyonterhelt földművelőnek 8-10 rend finom ruhája van a szekrénybe aggatva, s amikor előtte megjelenik, köteles azok közül a legfinomabbat felvenni, hogy abban hallgassa végig megalázó, gyötrő sértegetésit,– és mivel Benkő azon kijelentést merészelte a bíró előtt tenni, hogy: „ez elég tisztességes ruha”, a bírói székben ülő hírhedt néphóhér Benkőt 400 leire büntette.

Baló Dénes (Szőcs) október 10-iki határidős beszolgáltatását október 8-án teljesítette, s ezen az alapon védekezni és a bíró úrral vitába szállani merészelt – 350 lei büntetés volt a jutalom. (F. 607., 702.)

Pető Dénesnek 8 kg sertéshús hátraléka volt és annak megvásárlását egy szerdai hetivásári napon Pető Samura bízta, azonban Samu téve-

désből marhahúst vett és íratott a könyvbe. Dénes később, (de már június 30 – után) a sertéshúst is megvette, de a 8 kg hústöbblet és a nyilvánvaló tévedés ellenére is 80 lei büntetést kapott, s tekintet nélkül a körülményekre, Csákány úr a többieket is sorra megbüntette. Akit a sors azzal vert meg, hogy az alantas közegek szabotázs jegyzőkönyvével Csákány elé került, annak – a hermányiak szerint – „vesztett pere" volt.

Hogy a húsrazziázó hajcsárokról a legegyszerűbb falusi ember is miképp vélekedett, egy esetet jegyzek. Midőn az egyik november végi napon kiléptem az utcára, egy autó épp akkor állt meg a székház előtt, s abból hat hajcsár szállott ki. A néptanács elnökét keresték, az pedig valahol a felszegben járván, Baló Sándor (Pálé) irodaküldöncöt nyomban szalasztották, hogy a díszes társaság érkezését jelentse. Amint Sándor közelembe ért, megkérdeztem:

– Miféle urak érkeztek Sándor?

– Haggya el, urak! Ott ne, egy csomó ingyenélő! – válaszolta halkan, s mivel hozzám bizalmas volt, közelebb lépve folytatta:

– Hiszi-e, hogy azok között olyan es van, amelyik nem tud többet mint én!

Az 1958-ik esztendő történetét is gyászkeretbe tehessük, az előző éviek mellé. Az adószedők, húskollektálók, 13%-os cséplési vámosok, a kollektivizálást erőszakoló, zaklató, nyugtalanító hajcsárok hadát halálosan megutálta a nép. A legegyszerűbb falusi ember is tisztán látja, hogy a hangzatos üres jelszavak, a példátlan hazudozás egybe van kötve a földműves nép teljes kirablásával. Látja, hogy a falusi népet szüntelenül munkára ösztökélik, hogy a naplopók serege gondtalanul élhessen. A békétlenkedők számára ott van az úgynevezett népi bíróság és a börtönhálózat. A székely nép legnagyobb értékű ősi vagyona: az erdő a szociálizmust építők kezébe került, vágják, hordanak, takarítanak el minden megfoghatót a népi uralom nevében. (F. 608.)

1959

Ahogy eltelt újév napja, teljes gőzzel megindult a prés. Az ezévi húsbeszolgáltatás felét- mindegy húszezer kiló marha- és sertéshúst – január 10-ig be kellett adni. A falu népe kizárólag a beszolgáltatás előkészítésével foglalkozik. Mérik a marhákat, sertéseket, adják-veszik a húst. Lemhényit – az adószedőt – már virradatkor látni, amint egyik kapun ki, a másikon be, mint az éhes kutya, amelyik csontot keres. Ütemterv van neki is előírva, napi 1200 lei, s az eredményt minden nap délután 5-kor telefonon jelenteni kell a központnak, s ha nincsenek megelégedve a kisrófolt pénzel, szidják mint a bokrot és büntetik.

I. 7. Hogy a január 10-re előírt óriási húsmennyiség idejében a vörös tarisznyába kerüljön, s a nép ne tegye ki magát az aktatáskás dolgozók haragjának és a táskákban kitöltésre készen álló szabotálási jegyzőkönyvek gyártásba indításának, Erdővidék falvaiból már a hajnali órákban kígyózik a szekerek hosszú sora a baróti átvevő helyek felé. Viszik a hízott sertéseket, hajtják a szarvasmarhák csapatait. Az állatok átvételének megszervezésére a „nem tudja a balkéz, mit csinál a jobb kéz" szólásmondás illik. A pajták kiürítése körül folyó lázas munkát, a legcsekélyebb előrelátás, beosztás nélkül indították meg. Beparancsolták a rengeteg állatot Barótra, s a hideg téli időben ott kellett várakozni estig. A több mint 200 db sertés átvételével eltelt a nap, s a mintegy 150 db szarvasmarha közül az esti szürkületben átvettek 14-et, a többit – köztük a köpecieket is – másnapra Nagybaconba rendelték.

8-án korán reggel már tele volt sertéssel és szarvasmarhával a nagybaconi községi ház környéke. A sertések és a legtávolabbról jött köpeciek marháinak átvételével eltelt a nap, s az újabb felhajtással ismét 150 db fölé emelkedett marhákkal várakozó nagy- és kisbaconi, bodosi, szárazajtai, bibarcfalvi és hermányi gazdáknak azt sem mondva, hogy befellegzett, az átvevők beszüntették az átvételt. Késő este aztán megkezdődött az emberek és állatok visszavándorlása a falukba.

9-én reggel ismét Nagybaconba az egész. Átvettek 35 db marhát, akkor az átvevők azzal, hogy átvételre máshova vannak rendelve, autóra ültek és elkarikáztak. A sok állatot harmadszor is vissza kellett hajtani, a következő szerdán aztán ismét Barótra. Így kezeli a föld robotosait az a rendszer, amelyik zászlajára azt írta, hogy a legfőbb célkitűzés: az emberről való gondoskodás, melynek keretében a falvak népének módot

adnak arra, hogy a csikorgó hidegben napokon keresztül élvezhesse a szép szólam gyakorlati formáját. (F. 609.)

Február közepén a szentgyörgyi központban kidolgozott tervek szerint, az aktatáskás csapatok egymás után szállták meg az erdővidéki falvakat. Napokkal előbb híre járt a rajoni vezérek szigorú határozatának: semmiféle kibúvó halogatásnak helye nincs, a gazdálkodást az egész rajonban, kitűzött határidőre kollektivizálni kell! A nép riadtan várta a fejleményeket. A párt- és államvezetők a külföld felé azt szónokolják, s utánuk a pribéksajtó is azt csaholja, hogy: „a párt vonalától való elhajlás”-t követi el, aki a szocialista szektorba való belépésnek ”az önkéntes elhatározáson alapuló elvét megsérti és bármilyen formában kényszerítő nyomást gyakorol a dolgozó parasztokra” de ahogy azt végrehajtották, az inkvizíció korszakán is túltesz.

Amíg a szocializáló különítmény egy Mátyás nevű, iparát otthagyott ácsmester vezetésével az alvidéki falvakat gyötörte, a hermányiak izgalommal várták, lesték az onnan érkező híreket. Egyik hír szerint a nagybaconi gazdákat a legnagyobb terrorral sem bírják társas gazdaságba kényszeríteni, másnap meg az a hír jött, hogy csak 20-25 gazda tartja magát, de azok bekényszerítése is csak 1-2 nap kérdése.

A falusi nép nem értette, hogy gazdasági rendjét miért akarják erőszakkal felforgatni?

Miután a két Bacont lehengerelték, Hermányra is rákköszöntött a nagy nap. Február 24-én megérkezett a hadműveleti osztály első csoportja, és azon estére vagy 25 gazdát hivattak az irodára, „meggyőző” beszélgetésre, de alig sikerült négyet-ötöt, a szó szoros értelmében összefogdosni. 25-én reggel engemet is beidéztek az irodára, ahol Mátyás úr és társai – köztük egy siguranca tiszt – fogadtak. Ott végig kellett hallgassam a magasabb rendű szocialista gazdaságról, a boldog jövőről, a párt akaratának megtiszteléséről beszajkózott üres szólamokat.

A kis koncokért, kis állásocskákért hajlongó kis hajcsárok beállítottságára jellemző az alábbi eset. Midőn a Mátyás úrék szónoki tüzéből kikerülve, hazafelé tartottam, az utcán Lemhényi adómesterrel találkoztam össze. Ez a bőbeszédű Hári János-féle alak valóságos művésze volt a demagógiának.

– Na, aláírta-e a belépési nyilatkozatot – kérdezte.

– Nem – válaszoltam – csak beszélgettünk a kérdésről.

– Itt nincs mit beszélgetni, hét vagy nyolc esztendeje, hogy mind csak beszélnek, ennek most vége, be kell lépni a szocialista gazdaságba, aki nem akar, azt a fene megeszi! Így beszélt ez a szerencsétlen

éhenkórász, akit egy-kétévenként úgy dobálnak a tartomány egyik sarkából a másikba, mint ahogy a szél a falevelet röpíti ide-oda.

26-án reggel megérkezett a rajoni néptanács teljes vezérkara, Székely Gyula elnök és Portik Bálint alelnök- főhajcsár vezetésével. A tantestület, és más állami fizetéses egyénekből alakított csoportokkal házról-házra járatták a falut és a családfőkkel aláíratták a délelőtt 11 órára kitűzött népgyűlés meghívóját, mely szerint a gyűlésen való megjelenés büntetés terhe alatt kötelező. A fenyegető hangú parancsra a feltűnés nélkül végzett számlálás szerint 228 nő és férfi, azaz a családfők mintegy 75%-a lépett be szorongó érzéssel a székház nagytermébe, ahol vörös lepedővel letakart hosszú asztal mellett ült a rajoni vezérkar. Hátuk mögött egy magasan elhelyezett kartonlapon nagy betűkkel felírva 8 név, akik egész birtokukkal beléptek a társas gazdaságba.

A rajoni főhajcsár – Portik úr nyitotta meg az gyűlést, név szerint bemutatva népboldogító társait, és előadta, hogy jelen gyűlés tárgya: „Magyarhermány község gazdasági helyzetének megvitatása." A helyes cím ez lett volna: A község gazdasági rendjének erőszakos összerombolása, mert milyen vitáról lehet ott szó, ahol a némán hallgató jobbágyok előtt a proletárdiktatúra ellenvetést nem tűrő parancsát hirdetik ki, olyan elvek és tervek alapján, mellyel a sík- és hegyvidékek földrajzilag, éghajlatilag, de főleg talajminőségi tekintetben merőben eltérő termelési adottságait figyelmen kívül hagyva, a gazdálkodási rendszert egyetlen merev kaptafára akarják felhúzni.

A vezérkariak aztán sorjában beszélve, elismételték a világmegváltó szólamokat, melyeket a kisebb-nagyobb rangú hajcsárok szájából és a sajtóból a fejfájásig hallott mindenki. Közben Máthé gazdasági mérnök egy iskolai táblán szemléltető rajzban mutatta be, miként kell a hermányi határt tagosítani és nagyüzemi gazdálkodásra átállítani. A táblán bemutatott rajzolásból és a megdöbbentő tájékozatlansággal elmondott kísérő magyarázatból a legegyszerűbb hermányi gazda is látta, hogy a mérnök úrnak fogalma sincs, mekkora szakadék tátong az ő rajzos elmélete és a hermányi gazdálkodás lehetőségei között. Máthé mérnök ezzel az előadással – sajnos – a hermányiak előtt teljesen a sárba taposta a tekintélyét, mivel a gyűlés után csak gúnyos és lekicsinylő megjegyzéseket lehetett hallani.

A mérnök úr, előadás közben – erélyesnek szánt hangon – de csak úgy mellesleg vetette oda: „Sepsi rajonban egy hét múlva nem lesz egyéni gazda!" Mire való akkor a hazug címet viselő gyűlés? Arra, hogy a nép pillanatig se feledje megalázott, a gyötrő uralom kiszolgálására kénysze-

rített szerepét és a saját szemével- fülkével láttassák és hallassák, hogy az igavonó barommal egyenrangúnak tekintik.

A gyűlésen egyesek próbáltak a gazdasági rend védelmére kelni, de a főhajcsár mint a héja csapott rájuk, reakciós, kulákhangnak nevezve a felszólalást, megvonta a beszélőtől a szót.

Máthé úr tagosítási előadása után Portik úr vette át a szót és kijelentette, hogy ő – mint a község rajoni képviselője – szégyelli (!) társai előtt, hogy Hermány népe ennyire maradi gondolkodású és nem akar a haladó gazdálkodás útjára térni, próbálja visszautasítani a népi demokratikus hatalom feléje nyújtott segítő kezét, majd hatást kelteni akaró mozdulattal, éles, fenyegető hangon kiáltotta: „Vagy mit gondolnak, hogy a történelem kerekét vissza lehet forgatni, hogy Hermány egyedül meg akar maradni a burzsoá rendszer magjának? Sepsi rajon minden becsületes dolgozó parasztja belépett (!) a szocialista egységekbe, csupán Hermány, Szárazajta, és Zágon vannak hátra. Remélem, hogy Hermány székely lakói (így) is követni fogják ezen becsületes emberek példáját. Azután kijelentette, hogy a rajoni végrehajtó bizottság holnap Szárazajtán, holnapután pedig Zágonba fogják hozzásegíteni a népet, hogy a boldogabb élet útjára lépjen.

Teljes három órán át tartó kiabálás után ez a népfaló hiéna feltette a kérdést: aki a birtokában lévő teljes földterületével csatlakozik a társuláshoz, tartsa fel a kezét! Az előzőleg belépettek – mintegy 14-en, akik a gyűlés népétől különválva a vezérkari asztal körül csoportosulnak – feltartották a kezüket, a többiek néma, a végsőkig fokozódó izgalommal várták a további fejleményt. Úgy ült a teremben Hermány gazdaközönsége, mint a rab, akinek már csak percek, pillanatok vannak hátra a halálos ítélet kihirdetéséig.

Mikor a falu népének sorsközösségéből önként kilépettek a kezüket leeresztették, Portik úr gúnyolódó vigyorgásra húzott szájjal feltette a második kérdést: Most emeljék fel a kezüket azok, akik ellene vannak a falu szocialista átalakításának! Jól tudta ez a nagyszájú népnyúzó, hogy a népjog és népakarat nevében üldözöttek között – bár a keze ökölbe van szorulva, s ha akarata szerint cselekedhetnék, percek alatt ízekre tépné az egész pribékhadat – egy sem akadt, aki a kezét felemelje.

Portik diadalmasan nézett szét, aztán harsogó hangok kijelentette: „Mivel senki sincs ellene, ma, 1959. február 27-én délután 4 órakor Magyarhermányt szocialista falunak nyilvánítom, és most mindenki jöjjön sorba és írja alá a belépési nyilatkozatot.” A nép pedig azt várta, hogy a teremből valamiképp kimenekülhessen, ekkor Máthé elvtárs közbekiáltott: „Tekintettel, hogy már délután van, az elvtársak menjenek

haza, ebédeljenek és akkor jöjjenek vissza az aláírások megejtése végett." Nem ment vissza senki.

28-án valóságos embervadászat folyt az aláírásokért. Az örvény szélére szorították a falu népét, nincs lehetősége tovább védekezni, mert a további ellenállásért kuláklistára tevésekkel és elhurcolással fognak felelni, úgy is bekényszerítik. Megkezdődtek a kényszeraláírások. Akiket fel tudtak az irodára cipelni és akkor sem akarta az elébe tett papírt aláírni, azt a sarokirodában a siguranca vette kezelés alá. Szidták, fenyegették a gazdákat, spiclik besúgásai alapján mindenkit tudtak valamivel vádolni. Általában bűn volt mindenféle foglalkozás, amit az emberek a múlt időben folytattak, és abból megélni merészeltek. Becsületes, s a kommunisták részére megbízható és így a földi javakhoz igényt tartható embernek csak az számított, aki sem fizikai, sem szellemi munkája után semmit felmutatni nem tudott.

28-án este a szárazajtai gyűlés után Portik és társai autóval vágtattak Hermányba, mivel az aláírások lebonyolítására itt hagyott Mátyás úr és társai telefonon jelentették, hogy egész nap csak néhány aláírást bírtak kierőszakolni. Ahogy Portik megérkezett, ordítva támadt a aláírató gárdára, hogy nem dolgoztak, és a faluban elterjedt reakciós hangulat által engedik befolyásoltatni magukat. Kiabált, szaladgált az egyik irodából a másikba, majd szigorú utasítások és fenyegetések hátrahagyásával dühösen elhajtatott.

III. 1. Korán reggel mozgásban van a szocializmust építő gépezet, folyik az aláírásvadászat, az embereket pillanatig sem hagyják nyugodni, egyesek a kapuja elé hajtott autóba tuszkolják bele, s úgy viszik a vesztőhelyre.

III. 2. Tovább folyik az ember- és aláírás vadászat, nincs menekvés, a falu népével előkészíttetik a saját temetését.

III. 3. Még vagy 20 aláírás hiányzik, ezeket egyenként hajszolják az irodára, s a kora délutáni órákban már teljes a győzelem. (F. 610.) A *Vörös Zászló* március 4-iki száma bejelentette: „Sepsiszentgyörgy rajon valamennyi községében és falujában a közös gazdálkodás mellett döntöttek." (F. 611 [?])[94]

Láttuk, hogy Hermányban miként zajlott le a gazdálkodásnak a szocializmus útjára terelése, de ez még sima és angyali játék volt ahhoz képest, ahogyan egyes falvakban veréssel és elhurcolásokkal kényszerítették ki a „döntés"-t. Most nézzük meg, hogy a szocialista gazdálkodásra való áttérésről a párt- és az ország vezetők miként beszéltek, és a hazug sajtó miként tálalta fel azokat a nagyvilág számára.

94 *Vörös Zászló* 1959. március 4. 1. p.

A kollektivizálási hadjárat megindítása idején a *Romániai Magyar Szó* 1950. szeptember 19-i száma hozta a Román Munkáspárt központi vezetőségének határozatát a kollektív gazdaságok életre hívásának kérdéséről. Ebben olvashatjuk: „Gh. Gheorghiu Dej elvtárs a Központi Vezetőség plenáris ülésén tartott jelentésében... felhívta a párt figyelmét arra a veszélyre, amelyet bármilyen türelmetlenségi megnyilvánulás vagy sietségre való törekvés magában rejt."[95]

„Mindezek ellenére, 1950 folyamán egyes volt megyei és járási bizottságok, főleg a volt Háromszék... megyékben a mennyiségi siker utáni hajszában bürokratikusan tervszerűsítették és túlfeszítették a kollektív gazdaságok számbeli növekedésének ütemét, sőt még versenyeket is rendeztek.

Ezek a helyi pártszervek a nagy számok utáni hajszában durván megsértették a párt központi vezetőségének utasításait... pártunktól idegen, kényszerítő módszereket alkalmaztak: így pl. az adó és a beszolgáltatási kvóta emelésével, a családtagok szolgálatból való elbocsátásával fenyegetőztek.

A Központi Vezetőség határozottan kijelenti, hogy az ilyen tettek és módszerek durva önkényeskedések és visszaélések, melyek teljesen ellentmondanak a párt vonalának és céljainak. Az 1951. január 30-i körlevélben a Központi Vezetőség felhívta a figyelmet arra, hogy „a szabad beleegyezés elvének bármilyen megszegése, bármilyen gazdasági vagy adminisztratív nyomás alkalmazása a dolgozó parasztokkal szemben, hogy kollektív gazdaságba kényszerítsék őket, szigorú szankciókat von maga után, egészen a pártból való kizárásig és a bűnösök bíróság elé való állításág." (F. 625.)

A *Romániai Magyar Szó* 1950. október 4-iki száma: „A kollektív gazdaságba való belépés az önkéntesség elvén alapul" – cím alatt közli Sztálinnak a *Pravda* 1930. április 30-iki számában „Válasz a kolhozparaszt elvtársaknak" című cikkét, melyben Sztálin leszögezi, hogy „a kollektív gazdaságba való belépés az önkéntesség elvén kell alapuljon". Tovább pedig ezt írja: „ ...a dolgozó parasztokat fel kell világosítanunk, hogy saját elhatározásából, <u>önkéntesen</u> (ez utóbbi szó nagy betűvel van szedve. Szerző) lépjenek be a kollektív gazdaságba." Minden elhamarkodás, minden versengés vagy erőszakoskodás árt Pártunk politikájának... "[96]

95 A *Romániai Magyar Szó*nak nincs 1950. szeptember 19-i lapszáma.
96 *Romániai Magyar Szó* 1950. október 4. 2. p.

Ebben Sztálin úrnak bölcsen igaza volt, csak a Cseka[97] és GPU[98] hazájában és utána a pórázra fogott csatlósokéban a hatalmat birtokló alantas kopóhadat nem emberi jogtiszteletre, hanem jogtiprásra, emberüldözésre és vagyonpusztításra nevelték, illetve – legalábbis a falvakon – csak ezt az eszmét vallókat és követőket fogadta a párt a kebelébe. Fent mintabeszédeket tartottak, alant a társadalom salakjának működése nyomán a középkori inkvizíciós börtönök levegője feküdt a falvakra.

„A kommunizmus arra tanít – írja Sztálin elvtárs, hogy minden olyan kísérlet, amely a kolhozokat kényszer útján akarja megteremteni, csak negatív eredményekre vezethet, csak elriasztja a parasztokat a kolhozmozgalomtól.

Munkásosztályunk, élén a Román Munkáspárttal, mindenkor Sztálin elvtárs bölcs tanításait követte és követi."

A cikk a továbbiakban idézi a Román Munkáspárt 1949. március 3–5-iki határozatát, amelyik kimondja, hogy „csak ott alakulhatnak kollektív gazdaságok, ahol a szegény és középparasztok saját elhatározásukból, önkéntesen szövetkeznek a föld közös megművelésére." (F. 661.)

Ez volt a szónoki elv, de a kommunizmus nem azért kommunizmus, hogy a gyakorlat is az elvet kövesse.

III. 20 Úgy néz ki a hermányi utca, mintha elköltözött volna a falu népe, vagy mindenki foglalkozást változtatott volna. A mező fel van száradva, dolgozni lehetne, más években ilyen esetben szekér-szekeret ért, úgy hordták a trágyát, szántottak-vetettek, most a gazdálkodás megszokott és kitapasztalt lehetőségű rendjének erőszakos felforgatása féket vetett a szorgalmas hermányi nép munkakedvére. Nem érdemes küzdeni, úgyis tönkreteszi az esztelen erőszak – mondják egymásnak az elkeseredett emberek. A hermányi határ kedvezőtlen fekvése, talajának nehéz munkálhatósága, nagy táblákba való összevonása esetén a talaj lekopásának (erózió) veszélye, és nem utolsó sorban az, hogy a jelenlegi talajmegmunkáló gépeket nem lehet használni, kizárják a kommunista nagyüzemi gazdálkodás lehetőségét, s ha erőszakkal keresztülhajszolják, csak gazdasági visszaesés lehet az eredmény.

IV. 6 Nevezetes nap Hermány életében. Boér Ferenc társulási elnök és Német András titkár ma délután kezdték meg Konszaföldén a magánbirtok parcellák tagba mérését a maguk és néhány társuk részére. Ők az elsők, akik hozzányúltak az ősi székely örökséghez, „siculica haereditas"[99]-hoz,

97 szovjet állambiztonsági szervezet
98 szovjet katonai hírszerzés
99 székely örökséghez

hogy a nemzetközi zsidókommunizmus kezére adják, ők az elsők, akik az ősi nyílföldekre kitűzték a vörös rongyot, a földműves nép rabságba hajtásának jelvényét. (F. 618.)

IV. 27. A szövetkezetbe megjöttek a vörös zászlók, egy darab 30 lei, minden család köteles egyet megvenni és május elsején kitűzni. (Hirdetés)

IV. 30. Hirdetés: Aki nem veszen vörös zászlót és nem lesz kitűzve, azt a milícia ellenőrzi és jegyzőkönyveli. (F. 619.)

VII. 19. A néptől különvált helyi törtetők Portik úr elnökletével gyűlést tartottak, melyen kimondták, hogy a cséplésnél a vetőmagot közös raktárba gyűjtik és közösen lesz a vetés. (F. 620.)

VII. 20. A fejőscsordát az elnök rendelkezésére nem hajtották ki azért, mert az 55 ezer lei legelőtaxából 8 ezer lei fizetetlen van. A falusi kiskirályoknak a párt olyan hatalmat adott a kezébe, hogy azzal a rosszakaratú önkény virágkorát éli. (F. 620.)

VIII. 7. A szövetkezetben befőzéshez, uborka elvetéshez szükséges üvegeket osztottak, háztartásonként egyet. Nem volt több. Az asszonyok élcelődnek felette: ezt az egyet okosan kell felhasználni, alul uborkát, föléje kompótot, a tetejére ízet teszünk, esetleg megfordítva. Így is haladás van a múlt évhez képest, mivel akkor egyet sem lehetett kapni. (F. 621.)

VIII. 20. Megkezdődött a cséplés, de senki sem hajlandó a vetőmagot az élgárda határozata szerint raktárba vinni. A rajontól Pető Sándor tanfelügyelőt küldték ki a határozatnak érvényt szerezni, azonban az irodában kihallgatásra idézett gazdák egyikét sem bírták megtörni, és így dugába dőltek a hetek óta folyó gyűlésezések szigorú és még szigorúbb rendszabályokkal körülbástyázott haditervei.

VIII. 21. A vetőmag raktárba szállítása megtagadásának vészhírét a telefon azonnal repítette Szentgyörgyre és ma reggel már korán itt termett Portik úr, de őkelme sem volt képes a szokásos megfélemlítési módszerek igénybevételével sem a vetőmag összegyűjtést megindítani. (F. 622.)

X. 13. Mivel a közös vetés ügyét nem sikerült a jegyzőkönyvek holt betűjénél előbbre vinni, a rajontól kikarikázott egy válogatott garnitúra és estére népgyűlést rendeltek. A tanerők és a néptanácsi tisztesek házról-házra járva küldték a falu népét a gyűlésbe, azonban dacára a nagyméretű mozgósításnak, alig néhányan jelentek meg.

Jóval elmúlt a gyűlés megkezdésnek ideje, s a türelmetlenné vált rajoniak a jelenlévőktől megkérdezték: mi az oka, hogy az emberek nem jönnek a gyűlésbe? Pető Sándor (Kuti) szót kért és felelt:

– Azért, mert úgy sem engedik szóhoz jutni, s ha valaki arról próbál beszélni, amit a nép akar, azt: üljön le! – maga reakciós! – maga kulákbérenc! – s ezekhez hasonló rákiabálással hallgattassák el. (F. 623.)

December 28-án lett megtartva a szokásos pásztorfogadási gyűlés, melyre a gazdák jelentékeny számban összegyűltek. Ezt az alkalmat az elvtársak kihasználták, mivel másként a népet semmiféle módon nem bírták összegyűjteni a szónoklatok hallgatására. Egy fiatal, suhancszerű alak rátámadt a jelenevőkre, hogy ellene szegülnek a párt irányvonalának és szembehelyezkednek az államrenddel. A hermányiak legrosszabb magatartást tanúsítják az egész rajonban ezen a téren.

– Miért nem vetettek oda az őszön, ahova a búzavetés terület ki volt jelölve? – mondta szemrehányó és fenyegető hangon – de tudják meg, hogy a tavaszon akár akarják, akár nem, közösen kell vetni! Vége van az egyéni gazdálkodásnak, a tavaszi vetőmagot még a tél folyamán össze fogjuk gyűjteni és raktárba tenni!

Aztán véget nem érően folyt szájából a fenyegetéssel vegyített felelősségre vonás a párt parancsának megszegése miatt, s miután a magasabb rendű szocialista mezőgazdaságról százszor is elismételte, amit egyszer már elmondott, a hosszú lére eresztett beszéd végén felállt az öreg Molnár Samu bácsi és így szólt:

– Ha megengednék én egy pár szót szeretnék mondani!

– Tessék – volt a válasz.

– Én csak azt akarom mondani, hogy miért akarják Katit a táncba vinni, ha nem akar menni? – s azzal Samu bácsi leült.

Képzelhető, hogy a népi demokrácia hajcsár apostolait mennyire felbőszítette a Samu bácsi hozzászólása, s miképp a hermányiak mondották, „mint az esztenás kutyák”, úgy támadtak Samu bácsira.

1960

Az újévet hivatalos részről – a gazdák nagy örömére – Lemhényi adószedő nyitotta meg, szaporán kilincselve az új adóért, biztosításért. 8-án a néptanács is megfúvatta a kürtöt, figyelmeztetvén a népet a dolgozók államával szembeni kötelességeire. A 6 pontból álló figyelmeztetés mindenike a pénztárcával függött össze.

Március elején megkezdődött a búza, árpa, pityóka úgynevezett szerződéses lekötése. Az alapelv az volna, hogy a termelők a falu és a város közötti árucsere elmélet szerint az ipari áruként lássák el élelmiszerrel a városi népet és nyersanyaggal az ipart, azaz termény-feleslegeiket ne a szabad piacra vigyék, hanem szerződéses alapon adják el az államnak előre megállapított áron. Ennek is csak a neve szerződés, valójában kényszerítés, mivel jelenleg minden község részére hatalmas terménymennyiségeket írtak elő, s azért kellenek a társulások és végső fokon a közös gazdaságok, hogy ne kelljen a gazdákkal egyenként vesződni, mert óvatosan bánik azzal, amije van, s elsősorban a legilletékesebbre, magára és családjára gondol, szem előtt tartva, hogy a föld egy évben csak egyszer termik és hosszú az esztendő. A közös gazdaságnál más a helyzet, ott a jórészt pártemberekből álló vezetőség egy tételben aláírja a szerződést, s az előirányzott mennyiség az állami raktárba kerül akkor is, ha a tagok csak szűkösen kapnak.

1950 után a lapok tele voltak a sokféle „verseny”-ről szóló híradásokkal: melyik község adja be leghamarabb a húst, a tejet, terményeket, stb. Az irodákban a lebzselő hajcsárok kihirdetik a versenyt, aztán gyötrik, hajszolják érte a népet.

III. 11. Autón két aktatáskás érkezett. Hívassák a gazdákat a pityóka, gabona szerződések aláírására. A tavasziak még nincsenek elvetve, a jobbágyok még nem tudják, hogy a nehéz munkáért mivel fizet a föld, de a nyaralni, fürdőzni készülők idejében biztosítják magukat.

III. 14. A társasgazdaság részére 25 ezer lei állami kölcsönből vásárolt juhoknak nem volt takarmány, ezért kötelezték a gazdákat, hogy hektáronként 25 kiló szénát adjanak a részükre. Azoknak, akik a szénát nem adták át, a néptanács elnök utasítására ma reggel Pető Gyula erdőőr nem adott tűzifa erdőlési bárcát. Bár az eljárás ilyen formája állampolgári jogot korlátozó, törvénybe ütköző önkényeskedés, a népi demokrácia annyit hangoztatott törvényessége a falusi kiskirályok kezén így vedlik át a népi törvénytelenséggé. (F. 627.)

IV. 15. Az egyesek által 1954. novemberében az államnak átadott 20 ha területet a hermányi legelő Hevederbükk-i részében ma kimérték és hozzácsatolták a szomszédos fülei területen lévő állami gazdasági legelőkhöz. (F. 629.)

IV. 24. Néhány nappal előbb, az épülő bikaistállóknál Baló János (Vizi) és öccse András közt lefolyt vita és az azt követő vádaskodás ügyében, idősebb Baló András (Vizi) és Baló Gáspár (Ferencé) – mint tanúkat, mára a szentgyörgyi „securitate”-ra (állambiztonsági hivatal) idézték. Baló Andrást aznap elbocsátották, Gáspárt éjjelre is ott tartották, de mindkettőjüket súlyosan megverték.

Április utolsó napjaiban egy éjszakai italozás alkalmával, Baló Vilmos volt társasgazdasági elnököt a Lőrinc Sándor házánál a társaság tagjai megverték. Az esettel kapcsolatban állítólag rendszer- és kommunistaellenes szitkozódások hangzottak el, és ezt nyomozandó, a Securitate Szentgyörgyön kihallgatásokat tartott, s mivel a beidézettek nem a kívánt vallomásokat tették, végigverték őket. Pető Gyulát – hír szerint – annyira bántalmazták, hogy két napig vért köpött. (F. 629.)

Ez évben a húsbeszolgáltatásnál a népi demokrácia egy új módszerét alkalmazzák. Eleddig az átadott állat teljes súlya kvóta lerovásra mehetett, elsősorban a tulajdonos kötelezettségét egyenlítették és ha azon felül maradt, azt eladhatta azoknak, akik nem adtak be állatot, hanem pénzel vették meg az előírt kilókat. Most az állat súlyának csak 80%-át lehet így felszámolni, 20%-át az állam részére kell kényszer átadni 1,90 lei kvóta árért, ami pl. egy 500 kiló súlyú állatnál 280-300 lei károsodást jelent a gazdának. (F. 637.)

Bizonyára még az ókoriaktól ered azon szólás-mondás, hogy egy rókáról csak egy bőrt lehet lenyúzni, lévén rajta csak egy, a népi demokrácia mesterei most gyakorlatilag bemutatták, hogy az idézett mondás csak a rókára érvényes, mert az emberről több rendet le tudnak nyúzni, s az eredeti – ha megviselve is – rajta marad.

Május hónap közepétől június végéig szüntelenül hajtották a népet kő, kavics és homokot hordani a nagybaconi útra, hogy előírt terv szerint korszerűsíttessék. (F. 638.)

VIII. 5. A néptanács és a társasgazdaság elnökei megkezdték a földek kimérését az őszi csoportos vetéshez. (F. 638.)

VIII. 23. Hirdetés: Aki a búzáját csütörtökig nem hordja bé (25-éig) azt államellenes cselekedetnek tekintik, és aszerint járnak el ellene. (F. 639.)

IX. 2. A kolozsvári katonai törvényszék ma tárgyalta a Marosvásárhelyen az államellenes kijelentésekkel vádolt Dimény József ügyét, s a szentgyörgyi sigurancán előzetesen végigvert tanuktól kikényszeríttet vallomások alapján Diményt polgári jogfosztással és vagyonelkobzással súlyosbított nyolc évi elzárásra ítélték. (Az ügy a társas gazdaság szervezéssel függ össze. F. 667.)

IX. 3. Baló Dénes (Lászlóé) Fenyőshajtán a kivonult hajcsárvezérek jelenlétében, ma ünnepélyes keretben megkezdte az őszi csoportos szántást. (F. 640.)

IX. 6. Kedd reggeli hirdetés: A középső határból a terményt vasárnapig mindenki takarítsa el, mert vasárnap a tehéncsordát odahajtják.

(Úgy látszik, a parancsuralmi önkény ne ismer határt, mivel a jelzett területen a törökbúzák még zöldek, a pityóka ásatlan, a zab egy része aratatlan. (F. 641.)

IX. 16. Csog András nem volt hajlandó gabonát szerződni és dacára az erőszakolásnak, a cséplésnél sem volt hajlandó adni. Ezért a néptanács elnök többedmagával a házához mentek és súlyos fenyegetésekkel próbálták az előírt termények átadására kényszeríteni. (F. 642.)

IX. 17. A helyi parancsuralom legújabb terméke: aki a csoportos vetésre kijelölt területen nem szántott, nem kap erdőlő bárcát. (F. 643.)

X. 8. A mezőről a termények be vannak takarítva, de az őszi vetésre – az egyéni haszonlesésből különvált 10-12 személyen kívül – senki egy barázdát sem szántott. A hermányi szántó-vetők görcsösen ragaszkodnak az ősi tulajdon rögéhez, nem akarnak az eddig birtokolt barázdából kiállni és kommunista parancsra a mező más részén dolgozni. Úgy tekintik, hogy a csoportos vetés beindítása végül is az ősi vagyon elkonfiskálásával végződik.

A kommunista parancsnokság azzal fenyegetőzik, hogy traktorral felszántják az előirányzott területet és elvetik. A tegnap egy traktor meg is érkezett, és a Bérc alatt az én földemben kezdte meg a szántást. Számos gazda kíváncsi volt a gépi szántásra, de a korábban hangoztatott kedvezőtlen vélemény most gyakorlatilag is beigazolást nyert, mert a mélyenjáró kések az agyagos részeken a sziválos, vad talajt annyira felforgatták, hogy a következő év termése siralmasan nézett ki. Felkészületlen, ötletszerű, irodairányított munka volt és az eredmény is hasonló, bebizonyítva, hogy itt csak olyan gépekkel és csak a határ egyes kiválasztott részein lehet dolgozni, melyeket a jeleni fogatos ekékhez hasonlóan lehet kezelni. A határ nagyobb részén még ez esetben is lehetetlen a gépi szántás.

A csoportos vetéssel szemben tanúsított passzív magatartásra az elnök 5-iki kelettel név szerint felsorolt több gazdát, akik úgymond: „...rosszakarattal vannak a szociálizmus iránt és akiknek a neve tovább is el fog menni.” Szóval fenyegetés a többi mellé. (F. 644.)

X. 11. Ma estére népgyűlést hívtak, s akik megjelentek, hallgathatták, hogy az ingyenkenyér evők minek tekintik a falusi földművest. Napok óta itt van a rajontól és a tartománytól egy csapat erős fiatalember, akik – mint az emberek egymásnak mondják – ahelyett, hogy dolgoznának, négy-öt napig itt tekeregnek, esznek, isznak, lopják a napot. Járják a falut, erőltetik, nyaggassák akit elől hátul elkaphatnak a közösbe való trágyakihordásra, szántásra-vetésre. Ezek hivatták a „népgyűlés”-t, de az eddigi szokáshoz híven, csak néhány érdeklődő lézeng a teremben. A gyűlés is a szokott módon folyt le: szidás, fenyegetés hangoztatása a közös vetésre kiadott parancs szabotálásáért. Az egyik Kun Béla-féle alak nyíltan megfenyegette a közös vetésnek ellenszegülőket: Ne gondolják, hogy ez ilyen simán elmegy, egy éjjel az ágyából kiemelik és aztán öt-hat évig ráér gondolkozni a közös vetés felett!

– Mit gondolnak – mondotta a másik terrorlegény – hogy maguk egyedül az országban egyéni gazdálkodást folytatnak? – tudjuk az ilyenekkel szemben miképp kell eljárni!

A megjelentek némán hallgattak, senki egyetlen szót sem szólt. (F. 645.)

A napok óta tartó meddő kísérletezés után repült a vészhír a rajoni és tartományi központok felé, hogy Hermányban a reakció annyira felbujtogatta a népet, hogy közös vetésről hallani sem akarnak, mire 13-án reggel autókon megérkezett a népi demokrácia válogatott népnyúzóiból álló büntető expedíció, a törvényszéki ügyész és a siguranca vezetésével. A parancsuralom kiszállt képviselői, a helyiek által szolgáltatott adatok alapján 19 gazdát idéztek maguk elé, akiket papírra nem való szidalmakkal, börtönnel, vagyonelkobzással fenyegettek. Egy szó ellenvetést sem lehetett tenni az elhurcolás veszélye nélkül. Többek között be voltak idézve:

Boda Dénes (a felesége jelent meg)
Boda Sándor
Baló G. Dénes (a felesége jelent meg)
Csog András
Német Géza id.
Német Géza H.
Zsigmond Gábor
Domokos Gergely
Tókos Imre helyett a felesége

Bogdán Sándor (Ferencé) helyett a felesége
Zsigmond Dénes (Istváné)

Csog Andrást néhány védekező hangú szaváért a siguranca vezetője megfenyegette, mondván: „az ilyeneket éjjel tizenkettőkor felvesszük az ágyából, mert a népköztársaságnak van hozzá ereje, hogy még a csontját is összemorzsolja." Német Gézának (H.) is hasonlókat helyezett kilátásba: Csog Andrásnak és Boda Dénesnének megfélemlítésül azt mondta, hogy mindkettőjüket fel fogják számolni.

A székház bejáratánál álltam, megdöbbentő volt a népüldözők szidalmazó, kínzó tárgyalási tortúrája alól kijövő emberek feldúlt arcát látni. A környéken – az utcán és kapuk mögött – hasonlóan sokan figyelték izgalommal a végső fejleményeket.

– Nincs Isten az égben – mondták az elkeseredett emberek – ha még tovább tűri a népnek ezt a rugdalását, megalázását.

A védtelen üldözött földtúróknak nem volt mit tenni, választani kellett az elhurcolások, vagy az esztelen parancs teljesítése között. Rákényszerítették, hogy befogja a marháját és induljon a kényszermunkára.

Így kezdődött meg Magyarhermányban a magasabbrendű gazdálkodás.

A napokban zajlott le Marosvásárhelyen az első világháború idején a szovjet vörös hadseregben szolgált magyar hadifoglyok tartományi találkozója, melyen falunk szülötte: Boér Gergely – a volt vörös nemzetközi lovasszázad tagja – is részt vett, egykorú vörös költeményből idézett szavalatával emlékezve a vörös hadsereg harcairól. (*Előre* 1957. október 11-iki, 3099. sz. F. 715.)[100]

A sepsiszentgyörgyi mezőgazdasági kiállításon bemutattak egy 47 kg súlyú óriási sütőtököt, mely Bibarcfalván ifj. Szabó Ferencnél termett. (*Előre* napilap fentebb idézett száma. F. 715.)

November közepén a szomszédos falvakban teljes erővel folyt a gazdálkodás szocializálásának hadjárata. Nagybacon, Bodos, Bibarcfalva népére rászakadt a második tatárjárás. A lakása pokollá vált számára, éjjel-nappal zaklassák, egyik pribék csapat a másiknak adja a kilincset, pillanatig sem engedik nyugodni. Tervszerű beosztásban gyötrik, kínozzák a testileg, szellemileg pihent hajcsárok a munkától fáradt népet. Ezerfélét kérdeznek, faggassák, furfangos módon ingerlik, hogy türelmét

100 Az *Előre* 1957. október 10-i (1. p.) és október 11-i (1. p.) lapszámában van egy *Emlékeznek a régi magyar vörösök* cikksorozat, de Boér Gergelyről nincs benne említés.

veszítve olyat ejtsen ki a száján, amiért beleköthetnek, és akkor fenyegetéssel bírják rá a belépésre.

A kannibálok által megkötözött és felkoncolását rettegve váró ember lelkiállapota telepedett az emberekre. A sajtó pedig ontja a hazug híreket. Különkiadások jelennek meg, s a társadalom városlakó rétegei nem tudják, hogy a teleszájjal kiabáló hazugság áradat mögött a vörös terror sötét keze fojtogatja a falvak földműves népét.

A *Vörös Zászló* november 18-iki, csak Sepsi rajon részére nyomott különkiadásában örvendezve adja hírül, hogy Nagybaconban, Bibarcfalván, Bodosban tömegesen lépnek be a kollektív gazdaságba. (F. 659.)[101]

A december 10-iki különkiadás hasonló áradozással fújja a győzelmi harsonát. (F. 660.) A valóság: elcsüggedt, lelkileg összetört emberek.

December 5-én a vargyasi állami gazdaság és pár nappal később a nagyajtai és zoltáni kollektív gazdaságok részére vásároltak növendék állatokat. Azon hírre, hogy a kollektivizáló különítmények az alvidéki falvakkal végeztek és 1-2 napon belül Hermányba érkeznek, tömegesen vezették elő a fiatal marhákat, s a felvásárlók kihasználva az alkalmat, olcsó áron – 800-1400 leiért – vásároltak fel 38 db olyan növendéket, melyek másként nem lettek volna eladók.

XII. 15. A kommunista párt berkeiben otthonos jelentgető-áskálódó-aknamunka politika eredményeként Portik úr és kísérete ma estére Hermányba érkezett, Csog Imre elnököt leváltották és kisbaconi Tikosi Mihályt ültette a helyébe.

XII. 22. Gergely és Kassai elvtársak már harmadik hete kínozzák a falut. A párt rájuk bízta a kollektív gazdaság szervezésének előkészítését, ezek aztán szünet nélkül hívatják, zaklassák a gazdákat, véget nem érő beszédekkel igyekeznek rábírni a belépési nyilatkozat aláírására, közben pedig a sikertelenségért egyesekkel gúnyolódnak. Pl. midőn idősebb Baló András (Vizi) azzal tért ki az aláírás elől, hogy nincs annyi élelmezési készlete, amivel kihúzza a közös munkából származó osztásig, Gergely úr gúnyolódva vetette oda: – Ne vegyünk-e magának egy nadrágot?

XII. 23. Gergely úrék vétíves aláírással 50 gazdát idéztek maguk elé azon fenyegetéssel, hogy aki nem jelenik meg, annak azonnal 10 m^3 kavicsot kell az úttestre hordania. Az idézésre néhányan megjelentek, de egyet se tudtak belépésre bírni.

101 *Vörös Zászló* – Különkiadás Sepsiszentgyörgy rajon részére. 1960. november 18. 1. p.

XII. 26. Ma Boda Dénest egész napon át tartó erőszakolással, fenyegetéssel próbálták belépési nyilatkozat aláírására bírni, sikertelenül. Emiatt Kassai úr annyira dühbe jött, hogy Bodát tettleg bántalmazni akarta, amit végül a Boda erélyes magatartása miatt nem mert megkísérelni.

Azonban a hajsza tovább folyt. A következő nap (27-én) Borbát adóinspektor a helyi adószedővel rámentek Bodára és a következő évi adóból 1400 leinek az azonnali megfizetését követelték, s addig erőszakoskodott az inspektor úr, hogy Boda kénytelen volt a háznál lévő pénzét – 500 leit – odaadni.

1961

I. 8. Ma volt Nagybaconban a kollektív gazdaság felavatási ünnepélye, melyen csak a gyászmagyar hajcsárok és néhány koncleső jelent meg, mindössze 20-25 személy. A napsugaras élet felé kormányozott gazdák gondterhelt fejjel húzódtak házaikba, s így a nagy heje-hujás tervezésű alkalomra előkészített sok sertésflekken megmaradt.

I. 10. Hirdetés:

1. Aki a társasgazdaság juhai részére a szénát még nem vitte bé, és aki a bikaistállótól a trágyát nem vitte ki Tölgyeságba, az három napon belül teljesítse, különben nem kap erdőlő bárcát.

2. Aki a prizmát[102] három napon belül nem hordja ki, azt szigorúan megbüntetik.

3. Az adó és biztosítás első negyedévi részletét mindenki fizesse meg, mert 15-ike után szigorú végrehajtása lesz.

I. 16. (Hétfő) A néptanács végrehajtó bizottsága nevében Gergely György és Kassai József nevű kollektív gazdaság szervező agitátorok este 6 órára 32 gazdát idéztek az irodára azon figyelmeztetéssel, hogy meg nem jelenés esetén azonnal 150 lei büntetést fognak kiróni.

1. Pető József (Gergelyé)
2. Pető Rudolf (Jánosé)
3. Boda Sándor
4. Komporály Sándor (Józsefé)
5. Német Géza (Ferencé)
6. Német Árpád
7. Tókos András
8. Baló G. József (ifjabb)
9. Csog József (fülei)
10. Bogdán József (Istváné)
11. Pető József (árva/Lajosé)
12. Máthé János (szerző)
13. Bogdán Sándor (Jánosé)
14. Hermán János
15. Zsigmond Dénes (Istváné)
16. Csog János idősebb
17. Kalabér Sándor
18. Boda Dénes

102 prizma – az úttest feltöltésére használt aprókavics

19. Pál István
20. Baló Vilmos (Szőcs)
21. Zsigmond Gábor
22. Baló Pető András
23. Akácsos Béla (alsó)
24. Kalabér József (alsó)
25. Lázár Árpád
26. Baló Rudolf
27. Szakács József (Gyuláé)
28. Barabás Imre
29. Csog András
30. Lőrinc Pető János
31. Bálint József
32. Bogdán Béla

A névsorban 27–32. sorszámok alatti hat gazda kivételével megjelentünk. A falu minden részéből azon céllal lettünk összeválogatva, hogy egész éjszakán át tartó tortúrázással kifárasszanak, s akkor egyetlen sarokba szorító rohammal belépésre kényszerítenek, ami végül az egész község kollektivizálását maga után fogja vonni. Ez a terv – amint később megtudtuk – mint feltétlen teljes sikert hozó nagy támadás lett az előzetes titkos tanácskozásokon előkészítve.

Megjelenésünk után, jó másfél óráig tartó jövés-menés és a helyi hajcsárokkal folytatott sugdolódzások, bizalmas megbeszélések következtek, majd Gergely úrék rátértek a tárgyra: a Hermányban megalakítandó kollektív gazdaságra, sűrűn ismételve a párt azon határozatát-parancsát, hogy abban minden becsületes dolgozónak haladéktalanul be kell lépni.

Véget nem érően olvasták, hogy egyes kollektív gazdaságok milyen mesebeli terméseredményt értek el, mennyi mindent adtak tagjaiknak. Szóval – a kollektív gazdaságban paradicsomi élet van, s más teendő nincs, mint a sokféle jó elköltése, elfogyasztása. Kassai úr előadta, hogy Sepsi rajon pártbizottságának határozata szerint a rajon teljes kollektivizálása 1960. december 31-ig be kellett volna fejeződjék, azonban az időközben történt rajonbeosztási változások miatt meg lett hosszabbítva 1961 február végéig.

– Ez az utolsó határidő – jelentette ki felemelt hangon, s ezt minden vita vagy ellenvetés végső kizárásának tekintette. Nem is szólt senki, s ezt Kassai úr a jelenlevők egyöntetű beleegyezésének vélvén, sorjában mindannyiunk részére kitöltötte a belépési nyilatkozatot, csupán alá kellett volna írni, hogy a paradicsomi korszak Hermányban is kezdetét

vegye, viszont az aláírásra sem együttesen, sem külön-külön történt felszólításra nem volt hajlandó senki. Kassai úr ekkor megkezdte a személyes támadást. Zsigmond Dénesre azzal támadt rá, hogy óvónő lánya az államtól fizetést húz, ezért neki hálából kötelessége belépni. Dénes azt válaszolta, hogy leánya a fizetéséért megdolgozik, az nincs semmi kapcsolatban a kollektív gazdasággal, s mivel Kassai úr a továbbiakban fenyegető hangba csapott át, Dénes erélyesen rászólt:

– Nekem ne hánytorgassa a leányom fizetését, mert az neki a munkája után jár, s ha pedig maguknak nem tetszik, küldjék el mert anélkül is megél!

Ezután Akácsos Bélába kötött bele. Béla keze a harmincas években vasúti talpfa faragás közben összeroncsolódott, s ezért némi nyugdíjat kapott, most Kassai úr figyelmeztette, hogy ezért a gondoskodásért a pártnak hálával tartozik, melyet most a kollektív gazdaságba való belépéssel róhat le. Béla a Kassai úr kézcsókot váró alamizsnás elmefuttatását határozott és erélyes hangon utasította vissza.

– Nem muszáj aláírni – mondta újra fenyegetőleg Kassai úr – de aki nem írja alá, az a párthatározat ellen van, tehát vagy a belépési nyilatkozatot írja alá, vagy egy másikat, melyben elismeri, hogy párt-ellenes. A vörös ágens így próbálkozott Bélát lépre csalni, s miután így nem sikerült, a provokálás újabb változata következett.

– Aki nem akarja aláírni a nyilatkozatot, tehát nyíltan a párt és a kormány ellen van, az hagyja el a termet – kiáltotta vészjósló hangon Kassai úr. Természetesen egyikünk sem ugrott be az aljas manővernek s mindenki hangtalanul, nyugodtan ült a helyén. Éjfél után újabb módszerekkel próbálkoztak. A külső irodában amolyan ügyészi-bírói vészkollégiumot alakítottak, mely elé a belső irodából egyenként hívták ki a gazdákat, akik végig kellett hallgassák a dühtől tajtékzó pribékek sértegetését, gúnyolódását, szidalmát és fenyegetőzését. A gyötrő tortúra hajnali négykor ért véget, de az inkvizítorok egyetlen aláírást sem tudtak kicsikarni. A gazdák tíz órán keresztül fegyelmezett önuralommal tűrték és hallgatták az üvöltöző ágensek hajszáját és dühkitöréseit, melyekért gúnyosan lenéző pillantásokat kaptak.

I. 17. Újabb idézések Kassai úrék elé, ami folytatódott 22-ig eredmény nélkül, akkor a szervező különítményt visszarendelték Szentgyörgyre.

I. 24. Folyik a húsbeszolgáltatás. Hermányban kevés a hízott sertés, a gazdák házról- házra járjuk a vidék falvait és a Homoród völgyét is, s kilónként megvesszük 13-14 leivel, hogy aztán a dolgozók államának 3 lei 50 baniért beszolgáltassuk.

II. 9. Hirdetés: – Ebben hónapban az egész évi húst mindenki adja bé, különben bíróság elé állítják. (Ezt a rendelkezést házilag és megfélemlítés céljából gyártották a kollektivizáló apostolok, tudván azt, hogy a gazdák a nagymennyiségű húst a jelzett időre képtelenek beadni, s akkor végső szorultságban, a büntetések elől bemenekülnek a kollektív gazdaságba. A parancsuralom naplopói ezzel sem értek célt, a nép már jól ismerte a kopóhad taktikáját s lelkileg felvértezte magát aljas módszereikkel szemben.)

II. 14. Portik Bálint, a kollektivizálás rajoni főhajcsárja a székház termébe tartandó gyűlésbe parancsolta a nagybaconi gazdákat azért, mivel a kibírhatatlan zaklatástól és terrortól felőrölt idegzetű gazdák egy része a közös gazdaságba való belépési nyilatkozatot aláírta ugyan, de a gazdasági leltárt: állataikat és a gazdasági felszerelést nem akarták a mindent elnyelő vörös zsákba bedobni és azt egy sereg naplopóval megközösíteni és ezen elhatározásukat a rajoni főhajcsár órákon át folyt fenyegetőző kiabálása után sem voltak hajlandók feladni, mire Portik úr képéből kikelve ordította: –Két nap alatt fejtetőre állítom az egész falut! – folytatólag meg azt, hogy: – Arra vigyázzanak, hogy egy- kettőre a Baragánon találják magukat! – (azaz elhurcoltatja és a regáti Baragán síkságra viteti kényszermunkára őket.)

Így zajlott falvakon a közös gazdaságok szervezése, ugyanakkor az ország- és pártvezetők az önkéntességi elv szigorú tiszteletben tartásától szónokoltak a külföld számára.

II. 15. Az irodán ki lett függesztve a folyó évi húsbeszolgáltatás névsoros kimutatása azon figyelmeztetéssel, hogy aki március 20-ig nem adja be az egész évi húskvótáját, azt végre fogják hajtani.

Az április 2-án beállott húsvéti ünnepek alatt Szabó Lajos gazdasági ügynök és Komporály elnök a mezőn kimérték a táblákat a tavaszi csoportos vetéshez. Miképp az őszön az ügyészség és sziguranca összehangolt működésével sikerült a gazdákat földjeik otthagyásra és a mező beosztott részén való vetésre kényszeríteni, a tavasziak vetését is aszerint akarták végrehajtani.

A siralmas gyenge őszi vetések látása a népet határozott kiállásra késztette, s kialakult a közvélemény hangja, mely szerint, ha a nép nem száll szembe a gazdasági rend és gyakorlati lehetőség esztelen felforgatásával, a hajcsárok a gazdasági csőd szélére viszik és ha nem védekezik, bele is lökik, tehát a megélhetés végső kérdéséről lévén szó, néhány gazda a számára kijelölt területet helyett a saját földjét kezdte trágyázni,

szántani. A kezdeményezőket – szám szerint 14-et – az irodára hivatták és felelősségre vonva, szigorúan megtiltották a további „egyéni” munkát.

Április 5-én kedvező idő lévén, egyszerre megindultak a szekerek, ekék, mindegyik gazda ment a maga földjére. Szabó Dénes rajoni főhajcsár a helyi nagyságok kíséretében járta a mezőt és írta fel a párthatározat megsértőit. E napon 93 név került papírra. Szabó úr a 78 éves Molnár Samu bácsiról a milíciával jegyzőkönyvet készítetett, mivel Barnahágón a földjét el merészelte vetni. A főhajcsár megfenyegette, hogy ezért súlyos büntetést fog kapni, mire Samu bácsi azt felelte:

– Nem bánom és ha elvisznek is, de én a többi földjeimet is el fogom vetni!

Szabó úr kijelentette, hogy senkinek sem szabad egyebüvé menni, csak a kijelölt helyre. Samu bácsi nem adta fel a vitát:

– Már pedig én a saját földjeimet vetem el, mert az az enyém és nem a párté!

Estefelé híre futott, hogy Szabó úr telefonon jelentette a helyzetet a rajonnak és holnap jönnek a megtorlásra. Na most aztán biztosan felakasztják azokat, akik a földjeikre mertek menni. 6-án reggel elegáns luxusautón megérkezett a rajoni elnök és kísérete, és utána az irodán megkezdődött a helyi segédekkel való titkos tanácskozás, amiről nem szivárgott ki semmi, csupán később hirdetve lett, hogy aki eltér a csoportos vetéstől, súlyos büntetést fog kapni, ez a hirdetés azonban a beindult menetet már nem bírta leállítani.

Másnap (7-én) kora reggel úgy ellepte a nép a határt, mint a második honfoglalás. Mindenre elszánt akarással ment rá az annyi fáradtsággal munkált, s mégis szűkös kenyeret adó rögre. Hermány népét hetek óta egyetlen gondolat foglalkoztatta: kiragadni az ősi földet a vörös polip karmaiból, határozott ellenállással megakadályozni, hogy a nemzetközi zsidókommunizmus elkonfiskálhassa. Tűrni a kullancsok kötelezéseit, elszenvedni a sorozatos megaláztatást, vállalni minden kockázatot, de megtartania földet. A felsőbb és alsóbb rendű pribékhad tehetetlen dühhel kellett nézze a mezőre tóduló áradatot és érezni azt, hogy a porszemnél is kisebbek a népakarattal szemben. A nép nevében űzik gazságaikat, s mindegyik naplopó népakaratról szónokol, amit elfojtottak, láncra vertek, s most megrettenve látják: mi a népakarat, de azért az önkényuralom megszállottai tovább erőlködnek.

Másnap (8-án) reggel ismét hirdetés: – 1. Egyéni gazdálkodást tovább folytatni senki se merjen, hanem vessen a beosztott területre. (Az emberek, mint akik már csatát nyertek, gúnyos megjegyzésekkel kísérik a hirdetést.)

2. – Holnap (vasárnap) minden fogat köteles az útra 4 m^3 kavicsot hordani. (A parancsuralom helyi kis konclesői a kavicshordást a csoportos vetés kudarcáért büntetésképpen határozták, viszont a másik oldalról nem törődött vele senki.)

IV. 9. Az IFET állami fatermelő vállalat fuvardíjakat fizetett az irodán, érdekelve lévén én is megjelentem. Közben bejött Szakács Simon, a társaság titkára, s ahogy belépett nyomban szigorú hangon figyelmeztette a jelenlévőket:

– Mondja meg mindenki a hozzátartozójának, hogy egyénileg külön szántani nem szabad, aki át merészeli hágni, nagyon rosszul jár!

Ezt kétszer is elismételte. A jelenlévő fiatalok összenéztek, s nevetésre állta szájuk, hang nélkül is mondva egymásnak: – Mi az, hát ez még nem ébredt fel?

Simon a gúnyos mosolyra húzódó arcokat látván, rászólt Komporály Ferencre: – Ne kacagj, mert ez nem gyerekjáték!

Nem volt gyerekjáték, csak a fiatalok mulattak a kiskirályosdit játszó tehetetlen ugrálásán, s a helyileg használatos jelzőkkel élve: a megzászpásodott [romlott] fejűek szánalmas kínlódásán.

IV. 15-16. Maurer János[103] – a jelenlegi miniszterelnök – e két napon a Kakukk-hegyen vadászott.

VIII. 14. Gergely György elvtárs leállította a Német József cséplőgépét, mivel azok a gazdák, akik eddig csépeltek, nem hajlandók a vetőmagot az őszre újra előirányzott csoportos vetéshez közös raktárba adni. Elrendelte, hogy csak azoknál csépelhet, akik kötelezik magukat, hogy a vetőmagot raktárba adják és közösen fognak vetni.

VIII. 22. A Gergely úr tiltó rendelkezése miatt a cséplés szünetel, a gazdák hallani sem akarnak közös vetésről és a közvélemény hangja az, hogy inkább az egerek rágják szét csépeletlenül, de a vetőmagot senki kezére nem adják.

Szüntelenül szól a telefon: jelentések a rajonnak, rendelkezések, parancsok a rajontól. Gergely úr és társai járják a falut, zaklassák a gazdákat, hogy csépelni kell és a vetőmagot raktárba adni. Szeptember első napjaiban a cséplés ismét megkezdődött, de ismét beszüntették, mert a vetőmag raktárba hordása ellen kialakult fronton nem sikerült rést ütni.

103 Ion Gheorghe Maurer (1902. szeptember 23., Bukarest – 2000. február 8., Bukarest) ügyvéd, 1958. január 11. – 1961. március 21. között a Nagy Nemzetgyűlés Elnöki Tanácsának elnöke, 1961–1974 között Románia miniszterelnöke.

IX. 7. A rajontól öt hajcsár specialista érkezett, akik Szentgyörgyről bizonyára azzal indultak útnak, hogy: mi aztán most ráncba szedjük a hermányi renitens társaságot! Érkezésüket az utcán így adták tovább: – Megint érkezett egy csapat hízott keringő!

Napok óta a vetőmag kérdése foglal el minden tanácskozást, ez lett a hermányi gordiuszi csomó, mivel a munkásosztály szövetségese hihetetlen kitartással védelmezi verejtékes munkájának gyümölcsét az illetéktelen kezektől.

IX. 8. Az irodára idézték azokat a gazdákat, akik csépeltek és nem vitték raktárba a vetőmagot, s nem adták át a nevük után előírt „szerződéses" búzát.

IX. 9. Kilenc tagú végrehajtó különítmény vonult fel a falu alsó végén lakó Szakács Józsefhez, hogy a nevére írt 200 kg szerződéses búzát – mert a cséplésnél nem adta át – kipréseljék. (Akácsos J. társas elnök, Tikosi M. néptanács elnök, Bartha L. titkár, Dimény J. húskvóta ellenőr, Dénes nevű aktivista, Barabás a púpos, és még három rajoni küldött. Később tizediknek Kovács őrmester.)

IX. 10. Borbát és Dumitru nevű inspektorok hajtják az adót. Borbát úr – lenézvén az asztalára kenyeret teremtő parasztot – gúnyolódik az emberekkel. Például Bocskor Gyulánál, midőn az adójából 200 leit fizetett, ezt mondta: – Mit képzel maga, hogy mi cigányok vagyunk?

IX. 21. Öt tagú adóvégrehajtó különítmény járja a falut.

Október második felében a szentgyörgyi bíróság közel harminc gazdát büntetett el húshátralék miatt.

XI. 7. Két csoportban nyolcan járják a falut, hogy a kényszerszerződéssel igényelt pityókát a gazdáktól kipréseljék.

XI. 8. Október elején minden családot 30 kg tölgymakk szedésére és beadására köteleztek azzal, hogy ellenesetben nem kap erdőlő bárcát. Most az erdőlési bárcák kiadásánál nézik a makkgyűjtési listát, s aki nem adta át, nem adnak szállítási utalványt.

XI. 25. Adóvégrehajtás.

XII. 6. Ma szétbontották a Német József fűrészfelszerelését és a gőzkazánról leszedett lényeges alkatrészekkel együtt autóra rakták és elvitték. Úgy halljuk, hogy ez újabb esztelen rombolást a rajoni pártaktíva azzal indokolja, hogy a hermányiak a hegyekről hordják a fát, a fűrészen vágassák a deszkát, lécet, stb. – jól pénzelnek belőle, s nem sokat

törődnek a gazdasággal és egyfelől ez az oka, hogy nem lehet velük semmire menni.

XII. 14. Hirdetés: – A jövő évi húskvóta beadását meg lehet kezdeni, akinél hízott disznó van – jelentse, mert helybe autó jön érte.

XII. A 14-iki hirdetésre jelentkezőktől ma 16 db sertést vittek Szentgyörgyre.

1962

I. 8. Az újév – amint már megszoktuk – az adó 40%-ának felhajtásával kezdődött.

I. 21. A társasgazdaság évi közgyűlése. Beszámoló az elmúlt évről, tervkészítés a folyó évre. A gazdák nem érdeklődnek, mivel a gyűlések vezetését a különféle kiküldöttek rendszerint kisajátítják maguknak, ők tárgyalnak, határoznak, s emiatt a késő délutánba hajló várakozás ellenére is még kevesen vannak jelen, s kilátás sem lévén a népesebb érdeklődésre, megnyitják a gyűlést. A vezérkar öt tagú elnöksége javasol, köztük három – a társuláson kívül álló idegen. Természetesen ez utóbbi három vezet, határoz, jegyzőkönyvel. Így született egy meghamisított, a vezető tanács nevében szerkesztett, de a vezető tanács tagjai által ne ismert és nem javasolt „határozati javaslat" a közös vetésről, szérűn történő közös cséplésről, norma alapú osztozásról, juhakol építésről stb. és mindezeket egyhangúlag elfogadó közgyűlési határozatot magába foglaló jegyzőkönyv.

A jegyzőkönyvben a gyűlésen részt vettek száma is meg van hamisítva. A ténylegesen megjelent, és pontosan számba vett 74 gazdát „189 dolgozó földműves"-re szaporították fel. Névsort – hogy a hamis manipulációt később ne lehessen megtámadni – természetesen nem vezettek, s ebből következett, hogy a jegyzőkönyv hitelesítésére felkért gazdák, sem a gyűlés befejezése után, sem későbbi megkeresésre és írásbeli megszólításra sem voltak hajlandók a jegyzőkönyvet aláírni.

I. 26. Kézbesítették a hús- és gyapjú beszolgáltatási könyveket. Ezen a téren is haladásról beszélhetünk, mivel a múlt évben március 20-i volt a terminus, a mostani február 15-re szól.

Kovács Tamás őrmester – legénység és parancsnok egy személyben – képviseli a népi demokrácia román csendőrségét Hermányban. A krónikás kötelessége feljegyezni, hogy az eddigi nálunk működött karhatalmi közegek közül ez az ember mutatta a legtöbb megértést a nép bajai iránt. Nem üldözött, nem baksisolt senkit, elnézéssel volt minden elnézhetővel szemben, hermányi működése alatt nem hallottam senkitől panaszt.

A fatermékek suttyomba való forgalmazása ma is hoz némi pénzt a konyhára. Éjszakánként 1-2 öl fával vagy egyébbel autók siklanak Barót,

Szentgyörgy felé, de sem Kovács, sem az erdőőrök (Baló János Á., Pető Gyula) nem látták ezeket.

II. 26. A református gyerekeknek a kántori lakásban tartották a hittanórát. Tikosi néptanács elnök Nagy Károly kántort ezért az irodára hivatta, és azzal fenyegette, hogy elviteti, ha tovább is engedi a lakásba való tanítást. (A lakás az egyház tulajdona, ennélfogva az egyház törvényes keretek között az épületet oktatás céljára is használhatja, az elnök fellépését hatalmi önkénynek, hatáskör túllépésnek, jogtalan erőszakoskodásnak kell tekinteni. Rozsonday Ádám szóbeli közlése.)

III. 11. Baló Józsefnek (Szőcs) a brassói traktorgyárban dolgozó Géza fiát hazaküldték, azzal, hogy az édesapját „szervezze" be a kollektív gazdaságba. A fiú hiába hangoztatta, hogy Hermányban nincs kollektív gazdaság alakulva, állítását pecsétes papírral kellett bizonyítsa, azt pedig a helyi néptanács elnöke csak abban az esetben volt hajlandó kiadni, ha az apja aláír egy kötelezvényt, mely szerint amikor megalakul a közös gazdaság, abba azonnal belép.

Így néz ki a gyakorlatban az önkéntes elhatározás elve.

III. 18. A kommunista párt brassó tartományi bizottsága jelentette Bukarestnek, hogy Brassó tartományban befejeződött a mezőgazdaság kollektivizálása. (F. 705.) Sepsi rajon kollektivizálását már egy héttel ezelőtt bejelentették. (F. 714.) A tartományi kimutatás szerint 123.115 román, magyar és szász családot hajtottak be 441 közös gazdaságba.[104]

Sepsi rajonban csupán Magyarhermány, Zalánpatak és Előpatak menekült meg az erőszakolt gazdasági rendszertől, de azt is hozzátehetjük, vajon meddig?

IV. 28.-án este volt a nagyteremben a Dimény József szabadlábra helyezésével kapcsolatos nagy népgyűlés. A terem zsúfoltságig megtelt. Diményt a szentgyörgyi siguranca autón hozta haza és nagy bevezető szónoklat után megkérdezték a jelenlevőket, hogy a népi demokrácia, azaz a nép ellen elkövetett vétke után visszafogadja-e a keblébe? Természetes, hogy ellenvetést nem tett senki, hiszen Diményt a háttérből alattomosan támadó gyáva spicli alakok börtönözték be hazug, talpnyaló vádaskodások alapján. Miután a feltett kérdésre egyhangúlag kiáltották, hogy: vissza, – egy újabb hosszú, demokrácia dicsérő beszéd után kezébe adták a szabadlábra helyezését igazoló papírt.

104 Nem ismert, Máthé melyik sajtótermékből vette át az adatokat. A *Vörös Zászló* 1962. március 18-i számában közli ezt a hírt, Brassó tartományra 411 kollektív gazdaságot és 121.937 belépett családot ír. *Vörös Zászló* 1962. március 18. 1. p.

V. 26. Az 1941-ben emelt, és 1944. őszén visszatért román csendőrök által ledöntetett országzászló alapzatába ezen felirat volt bevágva:

„Hiszek Magyarország feltámadásában."

A feliratot a ledöntés után szilárdan bevakoltuk, s ezzel a csendőrség figyelme elterelődött róla és arra lassan feledésbe borult egészen a mai napig. Nem tudni, hogy melyik alattomos gazember tartotta számon ezt a békés álmát alvó feliratot, ma délután 5 óra körül Tikosi Mihály tanácsos elnök csákánnyal jelent meg az alapzatnál, leverte a vakolatot és a feliratot megsemmisítette. (F. 753.)

Augusztus hónap megszülte a gazdálkodásra erőszakolt parancsuralommal szemben a nyílt ellenállást. Sepsiszentgyörgyről egy történelem tanárt küldtek ki az aratás, hordás, cséplés ütemterv szerinti irányítására és ellenőrzésére, s ezzel kezdetést vette a kenyérgabona körül hosszú évek óta folyó parancsoló, rendelkező hajcsárhadjárat.

VIII. 3. Hirdetés: – Mindenki siessen az aratással, a gabonát a szérűkre kel hordani. Senki se merészelje hazahordani, mert szigorú büntetést kap.

VIII. 22. Hirdetés: – Mindenki azonnal kezdje meg a gabona szérűre hordását.

Ezt a hirdetést a gazdáknak a féktelen és tűrhetetlen parancsuralommal szembeni ellenállása váltotta ki, mivel a hetek óta learatott gabona már rég ki van száradva, s ha nem erőszakolnák a falu végére való egy helyre hordását, majdnem mind a csűrökben volna. Így a gabona a mezőn van, a gazdák nem hajlandók szérűre hordani és onnan a cséplés után nagy fáradtsággal és vesződséggel hazaköltöztetni. A hajcsárhad pedig a legcsekélyebbet sem törődik azzal, hogy a szérűre hordatással milyen óriási munkatöbbletet és időveszteséget zúdítanak az agyonkínzott szövetséges nyakába.

VIII. 27. Ma reggel a 80 éves Molnár Samu bácsi egy szekér búzát hozott a mezőről és azt haza akarta vinni, azonban Tikosi elnök a székház előtt megfogta a lovak kantárját, nem engedte tovább menni, és felszólította, hogy vigye a falu végé kijelölt szérűre, mivel csak ott szabad csépelni. Samu bácsi nem volt hajlandó a felszólításnak eleget tenni, mire az elnök a milícia után üzent, s ahogy az őrmester megérkezett, az elnök a telefonhoz szaladt és fellármázta a rajoni hatóságokat, s mivel a lefolyt hangos szóvita folyamán a feltartóztatott szekér körül összeverődött népes csoport részéről elégedetlenkedő és szemrehányó kifakadások és izgatott hangú kiáltások hangzottak el – a felettesekkel valami olyan beállításba közölte a dolgot, hogy Hermányban szabotáló lázadás van.

Mihelyt az elnök elengedte a kantárt, Samu bácsi azonnal indítani akarta a lovakat, de most az őrmester ragadta meg a gyeplőt. Samu bácsi próbálkozott, hogy kihúzza az őrmester kezéből, de sikertelenül, mire a végsőre elszántan, elkeseredve kiáltott oda:

– Mit akarnak egy 80 éves emberrel? Az adót megfizettem, a húst beadtam, amit követeltek, mindennek eleget tettem, most ezt a kicsi gabonát akarják elvenni? Ha búza kell maguknak, ott van a mezőn learatva, hordják haza s egyék meg!

Az őrmester azt válaszolta, hogy az elnök telefonál a rajonhoz, onnan ki fognak jönni és intézkednek a hordásról.

– Nem bánom és, ha maga az Isten jön is ki, akkor is hazaviszem a búzát, mert ezért én izzadtam és az enyém!

A vitába aztán a Samu bácsi időközben odaérkezett felesége is beleszólt:

– Nem szégyellik magukat! El akarják venni a szájunkból a kenyeret, hogy ilyen erős fiatalemberek, mint maguk, akik semmit sem dolgoznak, legyen mit egyenek!

A körülállók részéről is mind hevesebbé váló kiáltások percek alatt tényleges forradalmi hangulatot teremtettek. A közelben lakó Hermány János is feleségestől a helyszínre érkezvén, belőlük is nyomban kitört a harag:

– Nem vetünk többet egy szemet sem – kiáltotta az asszony – vessenek azok, akik dolog nélkül a máséból élnek!

– Meg kell a mezőn gyújtani, hogy a haraptűz égje el, ha így akarják kiszedni az ember kezéből a dologkerülők! – toldotta hozzá János.

Kovács őrmester a sok szidásra otthagyta a lovakat, ő is bement az irodába, mire Samu bácsi azonnal hazahajtott a gabonával.

Az elnök riadójára hamarosan két milicista érkezett motorkerékpáron, később autón a rajoni párttitkár Gergely György elvtárs kíséretében. Ekkor már a Samu bácsi példájára egymás nyomán indultak a hordószekerek, s a parancsoló apparátus a sebtében összehívott népgyűlésen már befejezett tény előtt állván, nagy kegyesen engedélyezte a csűrökbe hordást, elvárván, hogy e nagy engedmény viszonzásául a gazdák is megfelelő mennyiségű szerződéses búzát és pityókát fognak átadni.

A kollektivizálás következtében megbénul az állatforgalom. Az 1960–61 évi 8000 lei értékű pár ökör ára 5000-5200 leire esett, az 1962. évi takarmányhiány miatt (a kollektív gazdaságokban a tagok nem kaptak takarmányt) – a jobb tehenek ára a két év előtti 5-6 ezer leiről 1800-2000 leire csökkent.

A ló ára különösképp lezuhant, s az élő leltár lemorzsolódása magával vonta a gazdaságok holt leltári értékeinek széthullását is. A rendszerváltozásra váró bizakodást lassan a kényszerű beletörődés váltotta fel, s a jövedelmi források összeszűkülésével szaporodó megélhetési gondok miatt kótya-vetyére kerültek a közös gazdaságokba be nem vitt és a jobb idők reményében félretett gazdasági eszközök is.

Az egyéni gazdaságok szétzúzását Erdővidéken csak Hermánynak sikerült kikerülnie, ide aztán az alvidékről sok gazdasági eszközt vásároltak, a bizonytalan helyzet szabta alacsony árakon.

Az erdészet is egy külön zsarnokoskodó hatalommá vált. Makkbeszolgáltatás, csemete ültetés, hecseli szedéshez van kötve az erdőlési bárca. Maholnap még a lefolyó patakvízből sem lehet meríteni anélkül, hogy valami zsarnoki szolgáltatást ne követelnének érte.

1963

I. 16. Tikosi elnököt menesztették, helyét Virág András foglalta el.

III. 3. Ma van a helyi néptanácsi képviselők választása, vagyis a választásnak nevezett népkigúnyoló komédia. A kommunista egypártrendszer eddigi gyakorlatához híven, most is olyan jelölteket válogattak össze, kik közül a teherviselő gazdákat nem képviseli senki. Néhány koncleső párttag, továbbá sem gazdasági, sem politikai kérdésekhez nem értő asszonyok (ezeket épp azért válogatták be), egy dombi cigány és egy-két öntudatlanul berántott létszám kiegészítő töltelék. Lényegében a személyek nem fontosak, mivel a nép érdekeit szem előtt tartó és védő faluigazgatásról szó sem lehet, a párt szab meg és diktál mindeneket, a népi demokráciát megtestesítő képviselőknek egyetlen kötelességük a tapsolás és egyhangú szavazás.

A szavazó fülkékben aztán folyik a „nép legjobb fiai" neveinek kihúzogatása, összefirkálása. Örülhet a paraszt, hogy magas jogai birtokában kedvére húzogathatja ki a neveket. Egyebet úgy sem tehet, viszont gyakorlatilag senkinek sem árt, csak a papírosnak. Utána a szavazatszámláló bizottság is elvégzi a maga dolgát, s a szavazat titkosságáért és tisztaságáért hét pecséttel lezárt urnában a kihúzogatások miatt szégyenkező szavazólapokat egy szép jegyzőkönyvben rehabilitálja. Egy alkalommal Magyarhermányban a szavazásra jogosultak száma - a jegyzőkönyv szerint – 848. leszavazott: 817. kivétel nélkül a „Népi Demokrácia Frontja" jelöltjeire. Megsemmisített, vagy ellenszavazat nincs.

A jegyzőkönyv aztán szalad a rajonhoz, a rajontól a tartományhoz és onnan Bukarestbe, ahol hatalmas irodagépezet önti végső summában a hamisított, hazug adatokat s tálalják ki a világ számára.

Az újonnan választott népi képviselők:

1. Német Károly (párttag)
2. Baló Sándor (Ádámé)
3. Akácos József (Béniámé) párttag
4. Benedek István igazgató tanító (párttag)
5. Mihály István (párttag)
6. Lingurár György (cigány)
7. Virág András (elnök) párttag
8. Kovács Tamás csendőr
9. Akácos Lajos (Ádámé) párttag

10. Bocz Lujza - Komporály Sándorné
11. Pető Ilona - idős Balog Lajosné
12. Pető Irma - Sánta Károlyné
13. Gál Dénes

III. 26–28. A helyi adószedő kíséretében három inspektor hajtja az adót egészen új módszerrel. Házi ingóságok, mint: varrógép, párna, – ilyesmi nem kell. A szociálista rend felsőbbségének bizonyítására csak olyasmi kell, amit meg lehet enni. Lefoglalták és elvitték a Német Lajos (Andrásé) és Lázár András tehenét, az előbbit pénz ellenében visszaadták, az utóbbit eladták a kisbaconi kollektív gazdaságnak.

Kérést küldtem a rajoni milíciának írógép vásárlási engedélyért. Megérkezett az elutasítás azon bölcs indoklással, hogy mint földműves embernek nincs szükségem írógépre családom eltartásához. Írnak pedig a naptárak anno 1963. (F. 762.)

VI. 20. A gazdákat közmunka címén kötelezik, hogy a havasból fenyőfát szállítsanak. Hír szerint Szentgyörgyön tekepályát (kuglit) építenek, és a szükséges 28 m^3 faanyag leszállítását az elnök nagylelkűen „díjtalanul" vállalta, s most a legnagyobb kapálási-kaszálási dologidőben kényszerítik a gazdákat az ingyen fuvar teljesítésére.

(Voltak akik nem mentek el, ezeket – mint Német Géza H.-t is – fenyegetéssel próbálta az elnök megfélemlíteni.)

VII. 22. Ifjabb Német Dávidot a milícia bekísérte. Ez év tavaszán levágott egy borjút újszülött kis fia keresztelőjére, ami aztán az egyik demokrata talpnyaló árulkodása folytán eljárás alá került, s a „népbíróság" két hónapi elzárásra ítélt. Büntetését a feketehalmi (Codlea-i) bútorgyárban dolgozta le. A népi demokrácia bíróságai bőven gondoskodnak ingyen munkaerőről az állam részére, az elítéltek pedig, ha nehéz fizikai munkát vállalnak, minden ledolgozott munkanappal kettőt törlesztenek a büntetésből. Így Dávid is egy hónapi kemény munka után hátat fordított a codleai penziónak. Amíg a minden rendű és rangú naplopók és baksis-szakértők tömik magukat a földi javakkal, addig az ilyen magasszintű munkaerőszerző találmányokkal tanítják móresre a németdávidokat azon hallatlan merészségért, hogy saját borja húsából enni merészelt – és uram bocsásd meg bűnét – még másokat is megvendégelt belőle.

VII. 24. Az alsó és a felső faluvégen felállították a „Csépeljünk szemveszteség nélkül" feliratú díszkapukat. Egy Ugron nevű elvtárs szaladgál itt napok óta, mint a párt cséplésszervezési megbízottja. Amikor a székház környékén feltűnnek az ilyen alakok, senki nem tudja, hogy a népnyúzás

melyik ágába vannak kiképezve, de ösztönösen érzi bennük az ellenséget, ezért aztán határtalan gyűlölettel nézi, s az évek során a magyar nyelv szótárának minden rájuk alkalmazható szókészletét kimerítette.

VIII. 8. Bogdán Bélát és Barabás Imrét a szentgyörgyi néptanácsra rendelték kihallgatásra, illetve felelősségre vonásra, hogy miért nem hordják a gabonát a faluvégi szérűre? Szidták, fenyegették, becsmérelték őket és az összes hermányi gazdákat egyaránt. Ez – az Ugron elvtárs terepjelentése nyomán zajlott le. Később – 12-én és 13-án – az Ugron úr mellé erősítésül kiküldött két rajoni hajcsár 24 gazdát idézett az irodára, szigorúan követelve a gabona azonnali szérűre hordását. A gazdák jórésze arrafelé sem ment, ami szerfölött felbőszítette a hajcsár kiskirályokat.

– Senkit sem hívatunk többet – jelentette ki vészjósló hangon az egyik semmiházi – a következő hívást majd Brassóból kapják, aztán majd meglátják, mit fognak kapni a makacs ellenállásért.

– Nem törődnek a néptanácsi rendelkezésekkel, rá se hederítenek – folytatta – de annak sírva néznek utána. Hatszáz gyári munkást hozunk és azokkal behordatjuk és kicsépeltetjük a búzát. Kivesszük az előírt szerződéses mennyiséget, a cséplési vámot, a vetőmagot és a munkások díjazását, a többit aztán hazavihetik. Demokratikus államunk nem tűri meg a hermányi reakciósok mesterkedését. Könyörtelenül le fogjuk törni!

– Huszonhatan vannak előjegyezve, akiket figyelünk, és amikor azok megkapják, amit megérdemelnek, a többi majd észretér. Az elmúlt évben a párt megengedte a gabona hazahordását, de visszaéltek vele, nem adták át a megígért szerződéses gabonát. Ilyen többé nem létezik. Aki azonnal nem kezdi meg a szérűre hordást, meglátja, mi következik. (Nem hordta senki, illetve csak azok, akik amúgy is künn akartak csépelni.)

VIII. 17. A gabona szérűre hordásának önkényes erőszakolása miatt teljes két hetet késett ez a rendkívül fontos munka. Természetes, hogy elfogyott a nép türelme, megunta kínzói gyötrését, s ma reggel egyszerre megindultak a szekerek. Jelszó: a csűrökbe a gabonát! Hiába szaladgáltak telefonálgattak ide-oda Ugron úr és hajcsártársai, hiába volt mindenféle fenyegetőzés, három nap alatt fedél alá került a búza.

VIII. 22. Hirdetés: – Augusztus 23 tiszteletére a zászlókat még ma este ki kell tenni.

VIII. 23. Hirdetés: – A zászlókat azonnal ki kell tenni. (Előző este nem tették ki.)

VIII. 25. Hirdetés: – Magán célra – (azaz saját szükségletre) – málnát szedni senki ne merészeljen, mert akit megtalálnak, a málnát elkobozzák és megbüntetik.

IX. 25. Hirdetés: – Szedret és hecserlit szedni elkobzás és büntetés terhe mellett tilos. (Tudniillik az erdei gyümölcsöt a szövetkezet a konzervgyárak részére vásárolta Fleckhammer Leó nevű helyi megbízottja által, ezért a gazdáknak nem, csak a cigányoknak volt szabad szedni, mivel ők eladták a gyűjtőnek, s a népi demokráciának a népjólét emelése szempontjából nem az volt a fontos, hogy a minden haszontalant kenyérrel ellátók kamrájába is kerüljön valami, hanem az, hogy Fleckhammer úr minél többet keressen.)

X. 22. A társasgazdaság juhai részére építendő akolhoz a társulás vezetői a tulajdonosok megkérdezése nélkül önkényesen tölgyfákat bélyegeztettek ki levágásra a magán kaszálókon. A fáknak a Kihágó orránál szintén magánkaszálón önkényesen kiszemelt építési helyére való behordását régi recept szerint összekapcsolták az erdőléssel és 24-én ki lett hirdetve, hogy aki erdőlő bárcát akar szerezni, az menjen a néptanácsra, ott megkapja a további utasítást. Az pedig abból állott, hogy előzetesen szállítson be egy szál fát az építéshez, addig nem kap bárcát.

X. 29. A napilapok közlik Hruscsovnak az újságíró kongresszuson elmondott beszédét, amelyből kitűnik, hogy a felsőbbrendű szocialista gazdálkodás hazája Kanadától, Ausztráliától és más országoktól több millió tonna búzát kellett vásároljon. Meglepetéssel olvassuk Hruscsov közlését arról, hogy „Román elvtársaink 400 ezer tonna búzát adtak »kölcsön«”.

A kollektív gazdaságokban szűkösen, igényleszorítva élnek, ugyanakkor a kiparancsolt „szerződéses” búzából 40 ezer vagonokkal tudtak a földi paradicsomnak kölcsönözni.

Régi újságpéldányok között a *Romániai Magyar Szó* 1951. január 7-iki száma akadt a kezembe s kíváncsian néztem bele, hogy: „Ötéves tervünk az udvarhelyiek régi álmát valósítja meg” című cikk micsoda örvendetes dolgokat tartalmaz. Az Udvarhely-Csíkszerda vasútvonal építéséről van szó. „Amire a burzsoázia évtizedek alatt nem volt képes, azt a munkásosztály első ötéves tervében megvalósítja” – adja tudtára ország-világnak a nagybetűs cím.

Ma – közel háromszor öt év letelte után – a naptár 1963. december 29-ikét mutat – de a Tolvajos-tető környékén a vonat zakatolás nem zavarja a burzsoázia idejéből itt maradt csendet. (F. 740.)[105]

105 *Romániai Magyar Szó* 1951. január 7. 5. p.

XII. 31. Az éjféli harangozásra a nép összegyűlt a templom előtti téren. Nem hangzottak el a régen szokásos búcsúztatók, újév köszöntők, de a harangszó elhaltával a körbe tömörült fiatalabb nemzedék ajkán felcsendült a székely himnusz, majd után az: Isten áldd meg a magyart...

Befejezésül egyházi ének: Te benned bíztunk eleitől fogva ..., aztán harangzúgás közben szétoszlott a nép.

1964

Az újévben legelsőnek a hús beszolgáltatási prés indult meg. Ugyanis a múlt évben az állatok átvétele csak január és február hónapokban folyt, akkor az állomány nagymérvű lecsökkenése miatt beszüntették és csak november végén kezdték újra, viszont akkor közölték, hogy a hátralékos mennyiséget csak szárnyassal és juhokkal lehet leróni, amiről hermányi viszonylatban szó sem lehetett, mivel a még lerovatlan 18 ezer kiló hús elvitte volna juhállomány felét, szárnyasból pedig három falu tyúkja sem lett volna elég, úgyhogy erre az évre nagy tétel hús maradt, s közben a folyó évit is kirótták azzal, hogy a hátralékot és az új tétel 70%-át január 20-ig át kell adni. A nagy mennyiséget és a rövid határidőt azért írták elő, hogy a gazdákat a kétszeres szerződéskötésre kényszerítsék. De hol van az a marhaállomány, amelyik az évi 46 ezer kiló hús kétszeresét évről-évre ki bírja izzadni. A hermányiak szerte a vidéken minden eladó borjút felvásároltak, hogy a szerződéskötéssel az ingyenhús adástól megmeneküljenek. Kövér májusban nem nő a fű olyan gyorsan, mint ahogy most a marháknak kellene nőni, hogy a szerződéses versenyt bírják.

Az év elején a faliújságbódé új nevet kapott: „Munca”. Organ al PMR. şi al Sfat. Popular”.[106] A címben egyetlen magyar szó sem kapott helyet.

III. 19. Nagy adóhajtás. A helyi és a bibarcfalvi adószedők kíséretében három inspektor (Borbát, Zaharia és Iván) hajszolják a pénzt.

IV. 18. Hirdetés: Minden háztól egy munkás menjen az állami erdőbe csemetét ültetni. Aki nem megy, sem a kaszálójára, sem az állami erdőbe nem kap bárcát.

A demokratikus sajtó az ingyen kényszermunkát így tálalja fel:

– A lakosság lelkes és hazafias önkéntes munkával erdősítési munkálatot végzett.

Az erdőkkel kapcsolatban a kommunista sajtó állandóan az előző idők „rablógazdálkodásáról” ír, de most a szemünkkel látjuk, hogy a rablógazdálkodásnak nevezett érában ötven év alatt nem szakadt le annyi erdő, mint most öt év alatt.

„Az erdő a népé” – hangzik a hamis szólam, a milliárdos értékeket vágják, tarolják, a tulajdonosnak nevezett nép csak mint napszámos teheti be lábát az erdőbe. 15 leiért kap egy szekér 7 cm-en aluli

106 *„Munka”*. A Román Munkáspárt, Néptanács orgánuma

hulladékfára utalványt, ami amúgy is ott rothadna. Tulajdonképpen a szemetet takaríttatják ki az erdőből, s még megfizettetik.

V. 23. Ma idehajtották az uzoni kollektív gazdaság 940 db juhát nyári legelőre. Elfoglalták a nyíresi legelőrészt, a mi marháinkat a halasháti részekre szorították. Az aránylag kis területre összeszorított állatok kopárra rágták a legelőt, éhezve tengődték át a nyári hónapokat.

VII. 20. Megörökítést érdemel az aktatáska uralom egy újabbi népboldogító intézkedése. Az erdészeti hivatal közölte, hogy hajlandó a gazdák legelőn éhező állatait a havasi erdős területre engedni, ha a gazdák cserébe állatonként 25 kg szénát adnak. A gazdák fizetik a borsos legelődíjat, közmunkán végzik a karbantartási munkálatokat, ugyanakkor idegenből hajtott állatokkal túlterhelik, s ha azt akarják, hogy az övé ne éhezzék, vegyen szénával legelőt.

Az ókor rabszolgái zúgolódás nélkül nyugodjanak sírjaikban, 2000 év múltán sem élnének jobb sorban.

VIII. 23. A dologkerülők napjának évfordulójára meszeléssel, sepréssel, képek kiaggatásával, feliratok gyártásával készültek. A székház főút felőli részén tábla volt elhelyezve, ezen felirattal: „Căminul Cultural – Petőfi Sándor – Kultur Otthon” A felszabadulás nagy ünnepére a feliratot is újra mázolták, de a Petőfi nevének kihagyásával. Nagyon helyesen. A Petőfi neve ott úgyis csak szégyenkeznék.

IX. 6. A református egyház új lelkésze – Incze Sándor beiktatására, az egyházközség zenével kapcsolatos [zenés] közös vacsorát tervezett, azonban a néptanács urai – „verebek a fecskefészekben” elv alapján – nem engedték meg, hogy az ünnepélyes aktus a székház nagytermében megtartható legyen.

Cigány vándorkomédiások részére nyitva áll, akik építették azok számára zárva van.

XII. 9–10. Adórazzia. A helyi adószedő mellé öt személyből álló erősítés érkezett. Úgy járják a falut, mint ellenség az elfoglalt földet.

Az 1964-ik esztendőt általában az utóbbi két évtized legnyugodtabb szakaszának tekinthetjük. Nem gyötörték a népet a szérűs cséplással, nem erőszakoskodtak a szerződéses gabonáért. A húskvóta kedvezményes lerovására bevezetett szerződéses rendszer bizonyos nyugalmat teremtett a rettenetes emlékű tortúrázás terén is. A falusi kiskirályok némelyike még próbálkozik a sztálini időkben tanultak szerint hangoskodni, magas személyét és parancsolhatnámját mások fölé emeli, de

már elhaladt az idő. Felülről erélyes intéseket kapnak: csak rostálva a szót, nem tudni mit hoz a holnap, jó lesz a nadrág fenekére is gondolni.

Lejárt a díszkapu mánia, lejárt az élenjárók és a kullogók táblája, lejárt az „elvitetlek" aranykora. Lejárt a sok esztelenség, a népkínzás, népsanyargatás korszaka. Az élet könyörtelenül félrehányja az útból a háború vérzivatara által felszínre dobott anticivilizáció vad uralmát.

XII. 31. Éjfélkor a templomtéren gyülekezett a nép. Elhangzottak az ó-év búcsúztatók és újév köszöntők, közben – az erdélyi magyar lakta területeken talán csak Hermányban – felhangzott a magyar és a székely himnusz.

Úgy hiszem elég volt nemzedékünk életének 1944–1964 közti idejéről emlékezni, s bár amiket jegyeztem, csak kis hányadát ölelik fel a lezajlott eseményforgatagnak, a fentiek hiteles rajzát adják az elmúlt húsz nehéz esztendőnek.

Néhány későbbi jegyzés:

1965. június hónapban szerelték a lakosságra egyénen ként kivetett rovatalból a Kisbaconig már korábban megépített villanyvezetéket, ami július 3-áig a község közepéig elkészült és ezen a részen aznap kigyúlt az utcai világítás, s nemsokára kezdetét vette a lakásokba való bevezetés is.

Szeptember 21-én délben történt a medvejárás Hermányban. (Leírva az: „Állatvilág" c. részben.)[107]

1966. január 15-én lépett működésbe Hermányban a kultúrotthon részére vásárolt első televízió készülék.

107 *Magyarhermány monográfiájá*ból

Securitate dosszié- és a tevékenységtípusok

A Máthé János megfigyelési dossziéjának elemzése során több, a Securitate működésével kapcsolatos fogalom tisztázásának az igénye fölmerült, alábbiakban erre teszek kísérletet. Két aspektusra fókuszálok, a dosszié-típusokra, és a tevékenység (akció) típusokra.

A Securitate egyik legfontosabb feladata az ún. megelőző munka volt, amelyek során a rendszerre potenciálisan veszélyes személyeket szűrte ki. Ez a tevékenység mindenekelőtt az alávetett társadalom több szempontú átvilágítását követelte meg, a célszemélyek veszélyességi fokozatok szerinti rangsorolását, és különböző típusú megfigyelések folytatását velük szemben. Mindez egy hatalmas apparátus feltételezett, és egy óriási adatbázist eredményezett.

Habár a Securitatet 1948 augusztusában hozták létre, az általunk ismert legkorábbi, ennek az állambiztonsági adatbázisnak a kiépítésével foglalkozó belső szabályzat 1951-ből való.[1]

Minden vizsgálatnak egy dossziét nyitottak, ez több típusú lehetett. 1951-ben a következő típusú dossziékat használták: az intézményeknek és szervezeteknek *objektum-dossziét* nyitottak (dosar de obiectiv).[2]

Problémakör-dossziét (dosar de problemă) foglalkozáscsoportokra, társadalmi alrendszerekre és csoportokra, ellenséges- és kémtevékenységekre nyitottak, valamint minden olyan esetben, amelyre sem objektum-, sem egyéni vagy csoportos dossziét nem lehetett nyitni.[3]

Ellenőrzési dossziét (dosar de verificare) akkor nyitottak, amikor olyan, az állambiztonságot érintő információkat kaptak, amelyeket más vizsgálati eszközökkel is le kellett ellenőrizni.[4] Ezenkívül meghatározott személyek esetében hivatalból nyitottak ellenőrzési dossziét. Az ellenőrzés rövid idejű volt, ennek letelte után a megfigyelt személyről vagy adatgyűjtési dossziét nyitottak, vagy a problémakör-, objektum dossziékhoz utalták, ártatlanság esetén pedig törölték a nyilvántartásból.

---

1 Directiva asupra organizarea evidenței operative de către organele Securității Statului, a elementelor dușmănoase din Republica Populară Română. (Irányelvek a Román Népköztársaságban lévő ellenséges elemek műveleti nyilvántartásának az állambiztonsági szervek általi összeállításáról) Silviu B. Moldovan, Cristina Anisescu, Mirela Matiu: *„Partiturile" Securității- Directive, ordine, instrucțiuni (1947-1987),* Editura Nemira, 2007, 235-250. p.

2 pártok, ipari és mezőgazdasági termelő egységek, szállítási és faipari vállalatok, adminisztratív állami intézmények

3 külföldi kémszolgálatok (külön országok és országcsoportok szerint), külföldi újságírók, egyházak-szekták, volt kizsákmányolók, nacionalisták, magyar nacionalisták, cionisták, legionáriusok, művészet-kultúra, sajtó-nyomdák, egészségügy, igazságszolgáltatás

4 A levelezés ellenőrzése során előkerült információk, állampolgári bejelentésekből származó információk, más vizsgálatokból származó, vagy a volt titkosszolgálatok levéltáraiból származó információk.

Az *adatgyűjtési dosszié* lehetett csoportos (dosar de acțiune informativă pe grupă) vagy egyéni (dosar de acțiune informativă individuală), és bizonyított ellenséges vagy törvénytelen tevékenység alapján nyitották meg.[5] Hivatalból nyitottak egyéni adatgyűjtési dossziét a régi katonai, politikai, egyházi stb. elithez tartozók esetében.[6]

Az eltűnt vagy szökésben lévő személyekre két típusú, helyi (dosar de urmărire locală) vagy országos (dosar de urmărire pe țară) *követési dossziét* nyitottak meg.[7]

Egy hasonló témájú, 1977-ben kiadott belső utasítás öt típusú dossziét különített el.[8] *Objektum-problémakör dossziét* (dosar de obiectiv-problemă) továbbra is intézményeknek és problémaköröknek nyitottak.

Az *adatgyűjtési dosszié* más elnevezést kapott (dosar de urmărire informativă).

Létrehozták a *vizsgálati dossziét* (dosar de urmărire penală) és a személyi dossziét (dosar personal), ez utóbbi a hírszerzői hálózat tagjainak adatait tartalmazta.

Egy 1987-ből származó dokumentum nem dossziétípusokat, hanem tevékenység-típusokat határoz meg, és fontos módszertani betekintési lehetőséget nyújt.[9]

A *felügyelet* (supravegherea informativă) elsősorban adatkeresési tevékenységet jelentett, ennek során folyamatosan, tervszerűen kutattak az ellenséges vagy „káros megnyilvánulású" személyek után. Meghatározták a keresési tematikákat, a potenciális személyek körét, valamint azokat a helyeket (közegeket) és társadalmi csoportokat, ahol az információkeresést végrehajtják. A beszerzett információkat – objektum vagy problémakör-dosszié keretében – 30 napon belül ki kellett vizsgálni, majd ezt követően határozni a további teendőről: megelőző intézkedéseket hozni; nyomozást indítani; *ellenőrzés* (verificarea informativă) vagy *megfigyelés* (urmărirea informativă) keretében további adatokat gyűjteni; más ügyosztály-

---

5 Ilyen tevékenységnek minősült többek között a: kémkedés; terrorista szándékok a párt és a kormány vezetői, pártaktivisták és felelős munkát végző állami funkcionáriusok ellen; szabotázs és diverziós tevékenység; politikai jellegű csoportosulásokban való részvétel; demokráciaellenes, reakciós vagy nacionalista felforgató csoportok, szervezetek és csoportosulások alakítása vagy azokban való részvétel; demokráciaellenes röpcédulák terjesztése; csempészet; bűnös elemek törvénytelen határátlépésének megszervezése

6 A volt Siguranca, és a Különleges Hírszerző Szolgálat (SSI) 2. osztálya, a Nagyvezérkar anyagaiban és a letartóztatott személyek nyilatkozataiban megjelenő személyek, akiknek kapcsolataik voltak a nyugati államok hírszerzésével; politikai személyiségek (jelentős trockisták és jobboldali szociáldemokraták, pártok központi és megyei szervezeteinek a vezető bizottsági tagjai); a legionárius szervezetek aktív tagjai, nacionalista szervezetek tagjai; egyházak és vallási csoportok vezetői.

7 Országos követés alá helyezték azokat, akik 1944. augusztus 23-án külföldön voltak kiküldetésben, és visszautasították az országba való visszatérést; akik 1944. augusztus 23-a után megszöktek az országból; az országból megszökött vagy eltávozott legionáriusokat.

8 Instrucțiuni privind organizarea şi funcționarea evidențelor de Securitate. (Utasítások a Securitate nyilvántartások megszervezéséről és használatáról.) Marius Oprea: *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente (1949-1989),* Iaşi, 2002, Polirom. 433-445. p.

9 Instrucțiuni nr. D-00190/1987 privind organizarea şi desfăşurarea activității informativ-operative a organelor de Securitate. (1987. évi D-00190 számú utasítás az állambiztonsági szervek adatgyűjtési és műveleti tevékenységének a megszervezéséről és levezetéséről.) Silviu B. Moldovan, Cristina Anisescu, Mirela Matiu: *„Partiturile" Securității- Directive, ordine, instrucțiuni (1947-1987),* Editura Nemira, 2007, 665-679. p.

hoz vagy illetékes állami intézményhez küldeni az információkat; hamis információk esetében pedig az adatokat megsemmisíteni.

Az *ellenőrzési tevékenység*nek (verificarea informativă) egy ellenőrzési mappát nyitottak. Az ellenőrzés időtartama nem haladhatta meg a 6 hónapot, ezt követően további intézkedésekről döntöttek, például nyomozást vagy megfigyelést kezdhettek a célszemélyről.

A *megfigyelés* (urmărirea informativă) célja a már felderített ellenséges tevékenység, vagy ilyenirányú tervek megelőzése és felszámolása volt.

Máthé János megfigyelési dossziéjában több dosszié-, illetve vizsgálattípus is felfedezhető a fentebb felsoroltak közül.

Máthé János megfigyelési dossziéja

A belügyis terminológia „kódolt” nyelvezete, valamint írásom következtetéseinek súlya miatt elsősorban szövegértelmezési kísérletként értékelem munkámat. Ezt a megközelítést indokolja a fordítási torzítások miatti értelmezési hibák lehetősége is.

Ennek a módszernek a használata azért is szükséges, mert a Securitate döntéshozó tisztjei is ugyanilyen (bár eltérő szempontok szerinti) szövegértelmezést végeztek, amikor a beérkezett különböző szöveges dokumentumok alapján (informátori jelentések, elfogott levelek fordításai) intézkedtek. Munkám egyben kísérlet gondolkodásmódjuk, döntéshozási logikájuk rekonstruálására is.

Következtetéseim, értelmezéseim alátámasztására gyakran szúrtam be idézeteket, emiatt „a cselekmény” vonala helyenként töredezetté, lassúvá vált.

A forrásanyagtól függően két módon próbáltam feldolgozni az iratanyagot. Egyrészt a forrástípusok szerint, másrészt a vizsgálat céljai, azaz a Securitate szempontjai szerint tagoltam az iratanyagot.

Munkámban nem foglalkozok az informátorok személyével, illetve ezirányú tevékenységük motivációival. Pl. válhattak informátorrá zsarolás miatt, gyerekeik iskoláztatása érdekében, vagy anyagi előnyökért. Szolgáltathattak hamis információkat, mondhattak csak általánosságokat, vagy szóban ígérhettek együttműködést, hogy egy kényes helyzetből megszabadulhassanak, mint ahogy írhattak rosszindulatú jelentést a megfigyelt személyről, befeketítésére törekedve.

Minden informátor esete egyedi, és ezeket vizsgálni rendkívül összetett feladat. Másrészt pedig az informátoroknak aránytalanul kisebb szerepe volt a rendszer működtetésében. Harmadrészt munkám tárgya Máthé János állambiztonsági vizsgálata, ezért az informátorok személyével külön nem foglalkozok. Egyetlenegy esetben próbáltam meg (a valóság kiderítésének céljától vezérelve, valamint azért, hogy az érintettnek lehetőséget adjak saját álláspontja kifejtésére) egy volt informátorral felvenni a kapcsolatot.[1]

A Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Bizottság Levéltárában (ACNSAS) Stefano Bottoni történész találta meg Máthé János személyi dossziéját. Ezúton köszönöm meg, hogy az anyag fénymásolatát a rendelkezésemre bocsátotta.

Máthé János személyi dossziéja (ACNSAS[2] jelzete: Dosar individual nr. 6598, régi jelzete: 10851) négy iratcsomóból áll: a 4-es számú (79 lap/87 oldal terjedelmű)

---

1 Ennek módszertana a következő volt: az illető beazonosítása és telefon útján való kapcsolatfelvételt követően elküldtem egy kísérőlevéllel Máthé János dossziéjából azoknak az iratoknak a fénymásolatát, amelyeken előfordul az illető személy polgári-, illetve fedőneve. A kísérőlevélben közöltem megkeresésem célját: a Máthé Jánossal kapcsolatos, megjelentetni szándékozott munka egyes részeinek tisztázását. Leszögeztem, hogy az illető polgári nevét nem hozom nyilvánosságra, és írásbeli választ kértem, határidő megjelölésével.

2 Arhiva Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității – a továbbiakban: ACNSAS

az 1962. és 1968–69. évi vizsgálatok anyagát tartalmazza, a 3-as számú a falumonográfiát, a 2-es számú (69 lap/99 o.) az 1970-es és az azt követő évek anyagát, míg az 1-es számú (179 lap/267 o.) az 1983-tól kezdődött vizsgálatok anyagát és a házkutatás során elkobzott iratokat.

A dosszié második és negyedik kötetéről 1975. augusztus 15-én mikrofilmet készített a 0772-es számú (sepsiszentgyörgyi) belügyminisztériumi egység egy tagja. A dossziét 2006 februárjában átvette, és feldolgozás (lapszámozás, iktatás) után kutathatóvá tette az ACNSAS.[3]

1. Az 1954. évi vizsgálat

A Securitate 1954. február 16-án vette nyilvántartásba Máthé Jánost, amikor az egész országra kiterjedő vizsgálatot folytattak a „volt kizsákmányolók" beazonosítására, és esetleges rendszerellenes tevékenységük felderítésére.[4] Magyarhermányban a vizsgálatot – a Securitate Sepsiszentgyörgyi Osztályának tisztje – Szatmári Kelemen hadnagy folytatta le. Máthénak a 349. számú dossziét nyitották meg.

A vizsgálat két részből állt: előbb névjegyzéket állítottak össze a községi Néptanácsok által szolgáltatott adatok alapján, majd helyszíni vizsgálat során kihallgatták a potenciális gyanúsítottakat.

Adatgyűjtés. 1954. február 12-én Németh Károly, Magyarhermány község Néptanácsának alelnöke nyilatkozatban életrajzi-, gazdasági adatokat és egy rövid jellemzést adott Máthé Jánosról, szolgálati feladatként, valószínűleg egy körrendeletre válaszul.[5]

1954. március 22-én a Securitate Sepsiszentgyörgyi Osztálya „kompromittáló adatokat" kért a Magyar Autonóm Tartományi Securitate „C" (Szabotázselhárítási?) Ügyosztályától Máthé Jánosról, ez valószínűleg a közigazgatási változások miatti iratátadás része volt.[6]

Helyszíni vizsgálat. 1955. március 3-án Szatmári Kelemen hadnagy kihallgatta Csog Sándort (Hegyi) és Máthé Jánost.[7] Noha a „volt kizsákmányolók" probléma-

3 Lásd ACNSAS, Dosar individual (a továbbiakban: Dosar ind.) nr. 6598, vol. 4. utolsó oldalán található bejegyzést.

4 A Securitate több módon folytatott le vizsgálatokat: személyekről, problémakörökről, szervezetekről, intézményekről, társadalmi csoportokról. Ebben az esetben 1954-ben a „volt kizsákmányolók" (foşti exploatatori) problémakörben beindított vizsgálatról van szó.

5 Ebben a társadalmi besorolását (kulák), gazdasági adatokat (földterület, ingatlanvagyon), foglalkozását, és életpályáját ismerteti. Nyilatkozat és annak román nyelvű fordítása. 1954. február 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 15-16.

6 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 8. Átirat, 1954. március 22. A „kompromittáló adatok" az államvédelmi terminológia szerint politikai múltbeli tevékenységre vonatkoztak: valamilyen fasiszta vagy más pártban való részvétel, állam- vagy pártellenes tevékenység, valamilyen kizsákmányoló vagy elnyomó társadalmi osztályhoz való tartozás stb.

7 Szatmári arról gyűjtött adatokat, milyen pártok működtek 1940-1944 között a községben, kik voltak tagjai, vezetősége, és milyen tevékenységet folytatott. Proces-verbal de interogatoriu, 1955 március 3, ACNSAS,

körben zajlott a vizsgálat, a kihallgatást vezető hadnagy a legtöbb kérdést a faluban 1945 előtt működött pártokról tette fel. A kihallgatás során Máthé – valószínűleg megtorlástól tartva – megpróbálta óvni még élő falustársait. (Amikor Szatmári arról kérdezett, hogy kik voltak a második világháború alatt működött pártok vezetői, Máthé önmagán és az ugyancsak kihallgatásra berendelt Csog Sándoron kívül még négy személyt nevesít, hozzátéve hármuknak az elhalálozási dátumát is.[8] Kérdésre a tagok közül is megemlít néhány személyt, itt is megemlítve, hogy sokan elhaltak közülük.) A kihallgatás során Máthé elismerte, hogy ő volt az Erdélyi Párt helyi vezetője.

2. Adatgyűjtés

1961. február 4. – 1962. április 24.

1961. február 4-én adatgyűjtést kezdtek Máthé Jánosról, amit 1962. április 24-én fejeztek be.[9] (A vizsgálat típusa: acțiune informativă / acțiune individuală informativă – egyéni adatgyűjtés; a megnyitott dosszié típusa: dosar individual). Ügyével a területileg illetékes Securitate hivatal, a Belügymisztérium Brassó Tartományi Igazgatósága Sepsiszentgyörgy rajoni Osztályának III. (Belföldi Hírszerzés) Ügyosztálya foglalkozott.[10]

A megfigyelési akciót a 70. számú belügyminiszteri utasítás miatt indították el, amely előírta az összes, 1948-ban megszüntetett párt, valamint az azelőtt működött pártok helyi vezetőinek beazonosítását az egész országban. A cél a „megelőző felderítés" volt: a potenciálisan veszélyesnek minősülő személyekről gyűjtöttek adatokat, és megpróbálták kiszűrni azokat, akik államellenes cselekedeteket végeztek vagy készültek végrehajtani.[11]

Máthéról tehát ekkor csak egy egyéni adatgyűjtési megfigyelést, egy rutinvizsgálatot folytattak le, amiatt hogy 1940– 1944 között ő volt az Erdélyi Párt helyi vezetője.[12]

A vizsgálatot Gödri Márton[13] Securitate hadnagy vezette, a belügyi szerveket 'Miklós Ştefan' ügynök tájékoztatta.[14] (Gödri Márton valószínűleg körzetfelelős volt, azaz egy körülbelül 6-7 községből álló körzetet ő felügyelt állambiztonsági

---

Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 11-14.

8 Proces-verbal de interogatoriu. 1955. március 3. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 12-14.

9 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4.

10 Direcția Regională Brașov, Secția Raională Sfântu-Gheorghe, Biroul III. 1960-ban Sepsiszentgyörgy rajon Brassó tartomány része lett. Lásd: Anexă la Legea nr. 3/1960

11 Erről a rendelkezésről lásd: Stefano Bottoni (főszerk.): *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság*. 2006, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 33., 298. p.

12 „acțiune individuală informativă". A róla nyitott dosszié pedig egyéni adatgyűjtési dosszié volt.

13 Az iratokban Gödri Martin-ként tűnik fel, a továbbiakban Gödri Márton-ként használom.

14 Ügyével még Bartos Ioan Securitate százados, a Securitate Sepsiszentgyörgy Rajoni Osztályának parancsnoka, és a Solomon Dezideriu (Salamon Dezső?) alezredes (a III. Ügyosztály helyi részlegének vezetője) is foglalkozott, a meghozott intézkedéseket Grozescu Augustin Securitate őrnagy (tartományi parancsnokhelyettes) hagyta jóvá. Lásd: Hotărîre pentru închiderea dosarului individual nr. 1818, privind pe Mathe Ioan, din comuna Herculean, 1962. április 13. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 1-2.

szempontból, ebbe beletartozott a rendszeres terepmunka és az informátori hálózat kiépítése a körzet településein.[15])

A megfigyelés célja annak kiderítése volt, hogy Máthé János:

– milyen kapcsolatban áll a községbeli „magyar nacionalista" személyekkel, vagy „múltbeli" pártok vezetőivel

– ha „ellenséges" (értsd: rendszer- és államellenes) tevékenységet folytat, azt milyen módszerekkel és milyen formában teszi.[16]

A megfigyelés munkaterve szerint: [17]

1. Informátornak (értsd: besúgó) kellett megállapítania, hogy milyen a viszonyulása a párthoz és a kormányhoz, és folytat-e valamilyen „ellenséges" tevékenységet.

2. Levelezésének átvizsgálásával a községen kívüli kapcsolathálóját akarták feltérképezni.

3. A községbeli rendőrparancsnoknak a falu lakossága körében időszakos ellenőrzések révén kellett informálódnia Máthé viselkedéséről.

Az utasítások végrehajtására az informátor esetében 60 napot, a többi intézkedés esetében 20 vagy 25 napot adtak.

A megfigyelés első szakaszában adatokat gyűjtöttek róla: ezek egyrészt személyi adatok (date de identificare), kompromittáló adatok (materiale compromițătoare), és „megdönthetetlen bizonyítékok" voltak.[18]

A megfigyelés további részében különféle módozatokkal Máthénak az akkori politikai rendszerrel szembeni magatartását próbálták megismerni.

Informátorok adatszolgáltatása. A Securitate tisztek megtudták, hogy 'Miklós' informátor baráti viszonyban van Máthé Jánossal. Ezért Gödri Márton hadnagy ('Miklós' tartótisztje) utasította, hogy továbbra is tartsa fenn a kapcsolatait Máthéval, látogassa meg otthonában, hogy ott majd hosszabban beszélgessen vele, a Gödri által megadott témákról.

A beszélgetéssel Máthé véleményét szerették volna kipuhatolni a falubeli társulásról és a kollektivizálásról.[19] Ez lojalitáspróbaként működhetett: a hatalom néhány egyértelmű kritérium, azaz kulcsproblémához való viszonyulás alapján lojálisnak vagy ellenségesnek minősítette a megfigyeltet. Abban az időszakban –

---

15 Lásd: Directiva pentru organizarea şi conducerea muncii informative la sate. (Irányelv a falvakban végzett adatgyűjtési munka megszervezéséről és irányításáról.) Silviu B. Moldovan, Cristina Anisescu, Mirela Matiu (coord.): *„Partiturile" Securității – Directive, ordine, instrucțiuni (1947-1987)*, Bucureşti, 2007, Editura Nemira, 217-230. p.

16 Hotărîre de deschidere a dosarului individual asupra numitului Máthé Ioan din comuna Herculian, 1961. február 1. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 6-7.

17 Plan de măsuri. 1961. február 1. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 17-18.

18 Szó szerint: minden kétséget kizáró bizonyítékok („dovezile neîndoielnice"). Ezek különböző, írásos forrásokból származó, egybevágó adatok Máthé Jánosról. Hotărîre de deschidere a dosarului individual asupra numitului Máthé Ioan din comuna Herculian, 1961. február 1. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 6-7.

19 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 23-24. Gödri Márton hadnagy feljegyzése 'Miklós' informátornak adott utasításokról.

úgy tűnik – a Securitate a kollektivizálással kapcsolatos álláspontból mérte le a rendszerhűséget. (Magyarhermányban 1957-től egészen 1962-ig sikertelenül próbálkoztak a kollektív gazdaság megszervezésével.[20])

A politikai kérdésekkel kapcsolatban Gödri arra utasította 'Miklós'-t hogy: „ne legyen a politikai problémák[ról szóló beszélgetések] kezdeményezője, de ha a vizsgált [személy] elkezd ilyesmikről beszélni, nyilvánítsa ki véleményét, anélkül hogy ellentmondana neki."[21]

A kapott utasításoknak megfelelően 'Miklós' informátor 1961–1962 folyamán többször beszélgetett Máthéval, ezek tartalmáról ötször jelentett tartótisztjének. (Szóbeli jelentéseit Gödri Márton gépelte le.[22]) A két megadott „tematikát" (kollektivizálással kapcsolatos vélemény, politikai állásfoglalás) több beszélgetésben szóbahozta. Ezek alapján az informátor úgy vélte, hogy Máthénak nincsenek „ellenséges megnyilvánulásai" a kollektivizálással kapcsolatban. Csupán technikai jellegű ellenvetéseket közölt az informátorral (pl. a csoportmunka nem lesz jó, mert a földterület nem egyformán van elosztva, gyenge a vezetőség, stb.).[23]

Máthé valószínűleg óvatosságból vagy gyanakvásból nem az igazi véleményét mondta el, hiszen Magyarhermány kronológiájából egyértelműen kiderül, mennyire ellenezte a kollektivizálást.

Májusban 'Miklós' politikai kérdéseket is szóbahozott, de eredménytelenül, mert Máthét „nem nagyon érdeklik a politikai problémák, inkább magával és a családjával törődik."[24] Vagy az informátor volt „kíméletes", vagy Máthénak ismét sikerült lepleznie valódi érzelmeit. A mai olvasó a kronológia hangvételéből épp a fenti megállapítás ellenkezőjéről győződhet meg. Máthé mindig követte a külpolitikai eseményeket, mert ezektől várta a belpolitikai fordulatot.

Ezt követően 'Miklós' máskor is megpróbálta a politikai kérdések fele terelni a beszélgetést, például szóbahozta a Szovjetuniónak azt a törekvését, hogy békét kössön az NSzK-val[25], de Máthé „csak annyit mondott, hogy ő csak azt akarja, hogy béke legyen, mivel mind megcsömöröltek a háborútól, és nem hiszi, hogy lenne valaki, aki háborút akarna."[26] A fennálló politikai rendszerrel kapcsolatban

---

20 *Magyarhermány kronológiája* 1957. szeptember 6-a és 1962 közötti bejegyzések.

21 „Să discute despre problemele legat de întovărășirea agricolă pentru ca să putem cunoaște părerile obiectivului. Să nu fie inițiatorul problemelor politice, dar dacă obiectivul începe să discute așa ceva să dea părere însă fără să spună contra lui (să-l contrazică)." ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 23.

22 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 19-24. Az 1961. április 6-án, április 20-án, május 11-én, november 3-án, 1962. január 11-én és március 15-én Magyarhermányban kelt tájékoztató jegyzékek.

23 Notă informativă. 1961. április 6. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 24. és Notă informativă. 1961. április 20. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 23.

24 „Nu-l prea preocupă problemele politice cît mai mult se interesează de el însuși și de familia lui." Notă informativă. 1961. május 11. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 22.

25 A szövegben NDK szerepel, de ez nyilvánvalóan elírás.

26 „Sursa a încercat să canalizeze discuția despre [sic!] probleme politice actuale, ca de ex[emplu] lupta U[niunii] S[ovietice] ca să încheie tratatul de pace cu Germania Democrată, însă sus-numitul a afirmat numai atît că el nu dorește decît numai să fie pace, deoarece toți s-au săturat de război, și totodată nu crede că ar mai fi cineva care ar dori războiul." Nota informativă. 1961. május 11. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 21.

Máthé megelégedettségének adott hangot, azaz újra nem a valódi véleményét mondta el.

Januárban 'Miklós' jelentette, hogy Máthé betegeskedik, nem hall jól, emiatt nehezen lehet vele beszélgetni. 'Miklós' azt is megkérdezte, mivel foglalkozik esténként, mire Máthé elmondta, hogy csak tudományos könyveket olvas. Erre az információra „ráharapott" Gödri, mert 'Miklós'-t arra utasította, derítse ki, milyen könyveket olvas Máthé, de az informátor erről nem közölt újabb adatokat.[27]

Adatgyűjtés rendőrségi forrásokból. A magyarhermányi Milícia-őrs Máthé János személyi adatait gyűjtötte össze, majd nyomozati jelentésben összegezte, és átküldte a Securitate sepsiszentgyörgyi egységének.[28] Három részre taglalták jelentésüket: Adatok hivatalos forrásokból (életrajzi adatok); Ügynökhálózat és alkalmi források (-ból megtudott életrajzi és családi, ill. személyes jellegű információk); Rokonok és kapcsolatok.

A jelentés az életrajzi adatokon túl tájékoztatást ad Máthé ekkori társadalmi beágyazottságáról. Két helybeli szerint Máthé jóban van a szomszédokkal, és arra törekszik, hogy jó viszonyt ápoljon a Néptanáccsal is. Nem járt senkihez, inkább régi könyveket és brosúrákat olvasott, „ellenséges megnyilvánulásai" pedig nem voltak a rendszerrel szemben. (Máthé a rossz hallása miatti kommunikációs problémáiból adódóan csak minimális – és célirányos – kapcsolatokat tartott fenn.)

Postai forgalom ellenőrzése. Gödri Márton 1961. március 18-án kérvényezte Máthé levelezésének megfigyelését.[29] De úgy tűnik, nem akadt fenn semmi a horgon, mert egyetlen, ebből az időszakból származó levélmásolat vagy levélfordítás sincs a dossziékban.

Az adatgyűjtési megfigyelés következtetései. A Gödri által készített zárójelentés szerint Máthé nem folytat rendszerellenes tevékenységet, és nincsenek ilyen megnyilvánulásai, sőt 'Miklós Ştefan' informátor szerint „megelégedettséggel beszél a párt és a kormány által meghozott itthoni intézkedésekről".[30] A zárójelentés szerint rossz hallása miatt nem nagyon tartotta a kapcsolatot a falubeliekkel, inkább tudományos és szépirodalmi könyveket olvasott.

Mindezek alapján „lojálisnak" minősítették, és lezárták a róla folyó vizsgálatot. De továbbra is nyilvántartásban tartották és megfigyelték a II. (Belső Elhárítási) Ügyosztály keretében. Lezárt iratcsomóját a BM Brassó Tartományi Igazgatóságához küldték.[31]

---

27 Notă informativă. 1961. január 11. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 20.
28 Raport de investigaţii. 1961. április 19. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 25-27.
29 Referat. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 28.
30 „...vorbeşte cu satisfacţie despre măsurile luate de partid şi guvern în ţara noastră." Hotărîre pentru închiderea dosarului individual nr. 1818, privind pe Mathe Ioan, din comuna Herculean, 13. apr. 1962. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 1.
31 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 76.

3. Előzetes ellenőrzés

1967. március/1968. április 5. – 1969. február 4.

Előzmények. 1967-ben a Securitate – valószínűleg rutinellenőrzés során – (az összes külföldre címzett levelet ellenőrizték) felbontotta Máthé János levelezését.[32] Tartalmukat annyira veszélyesnek ítélték, hogy előzetes ellenőrzést kezdtek róla. Milyen tartalmú levelek késztették a Securitatet erre a lépésre?

A felbontott, majd továbbengedett levelek közül hármat Magyarországra küldött.[33] Ezekből kettőt a budapesti *Magyar Nemzet* szerkesztőségének postázott, egyet pedig az ugyanott élő rokonának, Pethő Sándornak.[34]

Az 1967. január 24-i, a *Magyar Nemzet* szerkesztőségéhez címzett levelének bevezető részében Máthé a magyar történelem iránti érdeklődéséről írt, majd ezzel kapcsolatos kérdéseinek megválaszolásához kér segítséget: „Minket, akik Magyarország határain kívül élünk, különlegesen érdekel bármilyen munka, ami új, eddig ismeretlen adatokat szolgáltat a nemzetünk történetéről."[35] A levélfordítás Avram Ilarie Securitate őrnagyhoz került, aki 1967. február 27-én elintézésre Gödri Mártonhoz küldte: „Sürgősen azonosítani és elkezdeni a nevezett Máthé János vizsgálatát, egy előzetes ellenőrzési vizsgálat keretében. Úgy gondolom, hogy a fentnevezett nem idegen a Magyarhermányban történt eseményektől."[36]

Máthé 1967. február 19-i levelében elküldte Budapesten lakó rokonának, Pethő Sándornak a trianoni békekonferencián résztvevő magyar küldöttség vezetőjének tiltakozó jegyzékére írt francia válaszlevelet.[37] Máthé megírta saját véleményét is, ami felkeltette a Securitate illetékes tisztjének érdeklődését, mert az a fordítás első mondatát alá is húzta.

„Érdemes ma is elolvasni, és ezáltal rájöhetsz, micsoda arcátlansággal beszélt ez a fennhéjázó, ez a disznó – aki gyűlölte a magyar népet – az ezeréves Magyarországról, és annak államférfiairól. Millerand és Clemenceau – Magyarország két sírásója – a magyarok elleni gyűlöletükben, hazugságokkal és rágalmakkal, mániákus dühükben elpusztították az országot."[38]

---

32 Plan de măsuri. 1968. április 5. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 32.

33 Plan de măsuri. 1968. április 5. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 32.

34 A *Magyar Nemzet* szerkesztőségéhez 1967. január 24-én és 31-én keltezett leveleket. Notă. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 72., 73.

35 „Pe noi, care trăim în afara graniței Ungariei, ne interesează în mod deosebit orice lucrare care ne oferă date noi, necunoscute pînă acum, din istoria națiunii noastre." Nota. 1967. január 30. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 73-73 v. Ez Máthé levelének fordítását tartalmazza, ebben arra kéri a *Magyar Nemzet* szerkesztőségét, hogy juttassák el Dobossy Lászlóhoz a neki írt levelét.

36 „Urgent identificarea și luarea în lucru a numitului Mathe Janos, prin dosar de verificare prealabilă. Cred că susnumitul nu este străin de evenimentele petrecute în com[una] Herculian." Notă. 1967. január 30. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 73-73 v. Nem ismert, milyen eseményre célzott Avram.

37 Millerand francia diplomata válasza Apponyi grófnak a békeszerződés elleni tiltakozó jegyzékére.

38 „Merită să fie citit și astăzi și astfel să-ți poți da seama cu ce tupeu a vorbit acest trufaș, acest porc care a urît poporul maghiar, despre Ungaria de o mie de ani și despre conducerea ei de stat. Millerand și Clemenceau – cei doi gropari ai Ungariei – în ura lor împotriva ungurilor, cu minciuni și calomnii, cu o furie maniacă au distrus țara." Notă. 1967. február 24. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 70.

A levél alapján Máthét nacionalistának minősítették.[39] Amennyiben a sajátjának érzett ország megcsonkítása miatti fájdalmat, és a megalázása miatti haragot nacionalizmusnak minősítjük, úgy helytálló a Securitate tiszt besorolása. Ám a Securitatének valószínűleg egyértelműbb szempontja volt: úgy gondolhatták, hogy Máthé nem fogadja el a fennálló államhatárokat, tehát potenciális ellenség, akit figyelni kell. Ezt a következtetést támasztja alá a meghozott intézkedés is: a levélfordításra 1967. március 7-én Avram Ilarie ráírta: „Harmati százados elvtárs! Kérjétek Gödri főhadnagyot, hogy azonosítsa és folytasson le kivizsgálást Máthé Jánosról. Az eredményt mutassa be nekem."[40]

Az előzetes ellenőrzés beindítása. Az elfogott levelek nyomán márciusban előzetes ellenőrzési akciót indítottak Máthéról, a vizsgálatot Gödri Márton vezette. A vizsgálat során Máthénak a 'Ionel' fedőnevet adták.[41] Gödri hamarosan munkához látott: 1967. március 11-én kérvényezte Máthé János külföldi levelezésének felbontását 180 napos időtartamra.[42] A kérvényt a Securitate Sepsiszentgyörgy Rajoni Osztályának parancsnoka, Avram Ilarie őrnagy, és a Securitate Tartományi Igazgatóságának parancsnoka, Bolintineanu Ioan vezérőrnagy írta alá.[43]

Március 23-án Gödri kikérte Máthé 1962. évi iratcsomóját.[44]

1967. júniusában elfogták Máthé Jánosnak az udvarhelyi Bányai János geológusnak írott levelét, amelyben beszámolt a Magyarhermány határában végzett földtani kutatásokról. (1962 – 1964 között Magyarhermány határában érclelőhelyeket kerestek, ennek során több próbafúrást végeztek. A felszínre hozott talaj összetételének adatait Máthé a fúrásokat végző Néder György fúrómestertől elkérte.[45] 1967. június 5-én ezeket az adatokat térképmelléklettel együtt elküldte Bányainak.[46])

Mivel ezek a földtani adatok államtitkoknak minősültek, a Securitate Sepsiszentgyörgy Rajoni Osztálya 1967. augusztus 21-én kérte a Securitate Csíkszereda Rajoni Osztályát, hogy azonosítsák Néder Györgyöt, és küldjék el személyi adatait, valamint jellemzését.[47]

---

39 A levelet a problémakör szerint minősítették, a formanyomtatványon szereplő „A jegyzék jellege" rovathoz beírták: nacionalista („nationalist").

40 „Tov[arășul] căp[itan] Harmati! Cereți L[ocotenent] Maj[or] Gödri, să identifice și să efectueze investigații asupra lui Mathe János. Rezultatul să mi se prezinte." Nota. 1967. február 24. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 70.

41 1967 augusztusában a Securitate Sepsiszentgyörgy Rajoni Osztálya adatokat kér egy olyan személyről, akivel Máthé levelezett. Indoklás: „[...] *kapcsolatban volt az általunk követett »Ionel« célszemélyel.*" ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 54.

42 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 60.

43 Lásd Florica Dobre (coord.): *Securitatea* vol. I., (1948-1967) Editura Enciclopedică, Buc., 2006. 228-231. p.

44 1967. március 23-án kérvényezte Gödri, hogy a BM Brassó Tartományi Igazgatósága küldje át Máthé 1962-ben lezárt dossziéját. (ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 76.) Ezt megkapta, mert az 1961–62. évi és az 1968. évi vizsgálat dossziéja egy iratcsomóban van.

45 Máthé János levelének másolata. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 66.

46 Máthé János levelének másolata és a térképmelléklet. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 62-66.

47 1967. augusztus 21. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 54. Az átiratot a rajoni Osztály parancsnoka, Avram Ilarie őrnagy, és a Szekuritáté Brassó Tartományi Igazgatósága parancsnokának helyettese, Turc Iosif alezredes írta alá.

A kérésre válaszul a Securitate Csíkszereda rajoni Osztálya decemberben közölte, hogy nem azonosítottak ilyen nevű személyt működési körzetükben.[48] A válaszlevelet Csíkszereda rajoni Osztályának parancsnoka, Cerghizan Ştefan főhadnagy, és a Securitate Maros Tartományi Igazgatóságának parancsnoka, Sălcudean Pavel alezredes írta alá.[49]

Néder György (ha valóban így hívták, és ez nem egy Máthé által, óvó szándékkal adott álnév) megmenekült a Securitate vizsgálatától. (Megjegyzendő, hogy a most hatályos jogszabályok alapján is a földtani kutatások eredményei államtitoknak minősülnek, mivel az állam nyersanyagtartalékait érintő adatokról van szó.[50])

Végül az összegyűlt adatok alapján 1968 áprilisában egy magasabb fokozatú vizsgálatot indítottak Máthéról.

4. Adatgyűjtés.
1968. április 5. – 1969. február 4.

1968. április 6-án Máthéról a Securitate Kovászna Megyei Felügyelőségén megkezdték a 21-es számú adatgyűjtési akciót (mapă de lucru).[51] A vizsgálat megindítását több tényezővel indokolták:[52]

– Máthé az Erdélyi Párt községi elnöke volt;

– Máthé nacionalista (ennek bizonyítékát a három, Magyarországra küldött levél tartalmában látták);

– foglalkozik a magyarok történelmével, a falu monográfiáját írja, ezekhez történelmi adatokat gyűjt;

–1966-ban írógépet vásárolt, amellyel történelmi tárgyú dolgozatokat készít, amelyeknek nem ismert sem a tartalma, és az sem, mi a célja velük;

– államtitoknak minősülő geológiai adatokat gyűjt és továbbít másoknak.

Máthéról még befutott egy jelentés Árvay Józseftől, a sepsiszentgyörgyi állami levéltár igazgatójától, mely szerint Máthé kérte, hogy adatokat gyűjthessen munkáihoz ebben a levéltárban.[53]

Az adatgyűjtés célja az volt, hogy kiderítsék, Máthé milyen tartalmú kéziratokkal rendelkezik, és mit szándékszik velük tenni. Ennek felderítésére több intézkedést terveztek:[54]

– meg kellett vizsgálni, hogy 'Miklós' informátor tud-e adatokat szállítani Máthéról (azaz még kapcsolatban van-e vele), és ha igen, akkor konkrét feladatokkal kellett megbízni. Határidőnek 1968. április 25-ét tűzték ki.

---

48 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 55., 1967. december 18.
49 Lásd: Florica Dobre (coord.): *Securitatea* vol. I., Editura Enciclopedică, Buc., 2006., 244-246. p.
50 Legea nr. 182 din 12 aprilie 2002 privind protecția informațiilor clasificate.
51 Consiliul Securității Statului, Inspectoratul Județean Covasna. A 2/1968-as törvénnyel megszüntetik a tartományokat és a rajonokat, köztük Sepsiszentgyörgy rajont is. Ennek a területén létesült Kovászna megye, amelynek lesz része lesz Magyarhermány.
52 Plan de măsuri. 1968. április 5. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 32–33.
53 Plan de măsuri. 1968. április 5. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 32.
54 Plan de măsuri. 1968. április 5. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 33.

– be kellett fejezni 'A. B.' jelölt (valószínűleg informátor-jelölt) tanulmányozását, ezt követően Máthé közelébe kellett férkőznie, és vele kapcsolatban konkrét feladatokat végrehajtania. Határidőnek 1968. május 15-ét tűzték ki.

– mivel Máthé meghívta magához Árvay Józsefet, meg kellett „szervezni" a látogatását Magyarhermányba, ahol ki kellett puhatolnia, milyen tartalmú kéziratokat írt Máthé, és mit szándékszik ezekkel tenni. Ezenkívül meg kellett vizsgálnia, milyen történelmi értékű dokumentumokkal rendelkezik Máthé.

– 'Tordai' informátornak, aki a *Megyei Tükör* napilap önkéntes baróti tudósítója volt, kapcsolatot kellett létesítenie Máthéval. Ezt követően kellett konkrét feladatokat végrehajtania. Ehhez le kellett ellenőrizni, milyen kapcsolathálóval rendelkezett 'Tordai' Magyarhermányban, mindezt 1968. május 25-ig.

– fel kellett bontani Máthé külföldi és belföldi levelezését.

Az újabb megfigyelési akciónak a „Seminar" nevet adták.[55] A vizsgálatvezető ugyanaz a Gödri Márton (mostmár főhadnagy, beosztása szerint műveleti tiszt), a tervezett intézkedéseket a megyei III. (Belső Elhárítási) Ügyosztály parancsnoka, Voşloban Stelian főhadnagy hagyta jóvá.[56]

Levelezés felbontása. A külföldről érkezett leveleket a Securitate III. (Belső Elhárítási) Igazgatóságán, Bukarestben bontották fel, románra fordították, és a fordítást űrlapon átküldték a Securitate Kovászna Megyei Felügyelőségére.[57] (Az 1968. évi közigazgatási átszervezéskor Sepsiszentgyörgy rajont megszüntették, a területén létesült Kovászna megye, ebbe tartozott Magyarhermány is.[58])

Egy keltezés nélküli jegyzék arról tudósít, hogy Máthé 1968 márciusa és júniusa között három levelet küldött Pető Jánosnak, Budapestre, de ezekből csak a „szakmai" vonatkozású levelet küldték át Gödrinek, a családi jellegűeket nem.[59]

1968 augusztusában elfogták Máthé Jánosnak július 28-án keltezett, Pető Sándorhoz írt levelét.[60] A levélben Máthé elmesélte, hogy meglátogatta őt két magyarországi állampolgár: Perjés Géza[61], és egy másik, Budapesten élő személy,

---

55 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 35., 38.

56 Plan de măsuri, 1968. április 5. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 33.

57 Lásd pl. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 34–35.

58 A közigazgatási átszervezés magával vonta a Securitate területi (az új közigazgatási egységeknek megfelelő) átszervezését is. Létrehozták a Kovászna Megyei Állambiztonsági Felügyelőséget, parancsnoka Avram A. Ilarie őrnagy, főfelügyelői beosztásban; helyettese Harmati I. Adalbert százados, az I. (Belföldi Hírszerzés) Főosztály megyei részlegének vezetője; Zilcsak V. Otto őrnagy, a főfelügyelő helyettese és a III. (Kémelhárítás) Főosztály megyei részlegének vezetője; Suciu A. Ioan százados, az I. (Belföldi Hírszerzés) Főosztály megyei részlege I. Ügyosztályának vezetője; Rădulescu Gh. Constantin főhadnagy, a III. (Kémelhárítás) Főosztály megyei részlege I. Ügyosztályának vezetője. Lásd: Florica Dobre (coord.): *Securitate* vol. II. (1967-1989), Bucureşti, 2006, Editura Enciclopedică, 56. p.

59 Notă. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 35., 61.

60 A levél román nyelvű fordítása. 1968. augusztus 1. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 35.

61 Perjés Géza (1917 – 2003. szeptember 18.) A budapesti Ludovika katonai akadémián végzett, tisztként harcolt a második világháborúban. A háborút követően újkorra szakosodott hadtörténész lett. Lásd: Broucek, Peter: Géza Perjés. Hausnak Gábor (szerk.): *Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza emlékére.* 11-13. p. A Securitate iratokban Perjés Gézát tévesen íróként tüntetik fel.

akik elkérték az általa készített tájszógyűjteményt azért, hogy eljuttassák Lőrincze Lajos[62] magyarországi nyelvésznek.

Ez az információ igen súlyos következményekkel járt, mert szigorúan tilos volt bármilyen szellemi termék engedély nélküli kivitele Romániából. (A továbbiakban is a szellemi termékek külföldieknek való átadása volt Máthé legsúlyosabb „bűne".) Természetesen legfőképp a szellemi termék „minősége" jelentett gondot: a Securitate a magyarságtörténeti, kisebbségtörténeti, illetve az asszimilálni kívánt magyarság identitását erősíteni képes írások külföldre jutását akarta legfőképp megakadályozni.

Információszerzés a Milícián keresztül. A magyarhermányi Milícia-őrs parancsnoka, Kovács Tamás őrmester feljebbvalói utasításra egy keltezetlen jelentésben arról számolt be, mit tudott meg Máthé Jánosról. Az életrajzi adatok után a „megbízható" személyektől kapott információkat sorjázza. Ezek szerint Máthé kolozsvári illetőségű személlyel levelezik, a falumonográfiát írja, amelyben részletesen kitér a rendszerváltozások eseményeire, és a múlt rendszerből származó (értsd: 1945 előtti) nyomtatott könyvei vannak. Az őrmester tudott arról is, hogy Máthé 1966 őszén egy írógépet vásárolt, és azon gépelte munkáit.

Az őrmester is bekapcsolódott az információszerzés irányításába: 1968. szeptember 18-án 'Miklós István' informátor szóbeli jelentését ő írta le, és utasításokat is adott neki.[63]

Helyszíni vizsgálat. 1968. április 10-én 'Miklós István' informátor beszámolt Gödri Mártonnak arról, hogy mit tudott meg Máthétól. 'Miklós' szinte naponta szót váltott Máthéval, de az jórészt csak a gazdálkodással kapcsolatos dolgokról beszélgetett, ritkán politizált, és akkor is csak belpolitikai eseményekről nyilvánított véleményt. Máthé helyeselte, hogy a román pártdelegáció otthagyta a kommunista pártok budapesti tanácskozását, mert szerinte egyetlen pártnak sincs joga, hogy beavatkozzon a RKP belső életébe. 'Miklós' ebből úgy ítélte meg, hogy Máthé „általában pozitívan ítéli meg a párt politikáját".[64]

Gödri az informátornak a következő feladatokat adta: derítse ki, hogy milyen stádiumban van Máthé a munkáival, mi a szándéka velük, ki akarja-e adatni őket. Az állambiztonsági tiszt tippeket is adott, hogy lehetne ezt kicsalogatni Máthéból: „Ezt a dolgot úgy tudhatja meg, ha azt mondja, hogy nézd, telik az idő, öregszel, kinek fogod adni [a munkáid], mert közeleg a mi végünk (ugyanolyan korúak lévén)."[65] Az informátornak még azt kellett kiderítenie, hogy Máthé a munkájában

62 Lőrincze Lajos (1915. november 24. Szentgál, Veszprém megye – 1993. október 11., Budapest) nyelvművelő, a MTA Nyelvtudományi Intézetének munkatársa, a Magyar Nyelvtudományi társaság alelnöke, a Kossuth Rádió „Édes anyanyelvünk" ismeretterjesztő rádióműsor vezetője, a *Magyar Nyelvőr* szaklap szerkesztője. Balogh Ferencné: *Lőrincze Lajos. Emlékezés és bibliográfia*. Eötvös Károly Megyei Könyvtár Veszprém, 1998.

63 Notă-raport. 1968. szeptember 18. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 37.

64 „...în general apreciază pozitiv politica partidului ... " Notă raport. 1968. április 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 48.

65 „Acest lucru va putea să află [sic!] dacă spune că uite trece timpul inbătrăneşti la cine o să dai că [sic!]

mit ír a székely nép, és a magyarhermányiak eredetéről. Már ekkor kiderült tehát, a hatalom számára mi volt a lojalitáspróba a történészekkel kapcsolatban: az eredetkérdésben elfoglalt álláspont.

Ugyanezen a napon Gödri megkereste a magyarhermányi általános iskola igazgatóját, Benedek Istvánt, akivel a község monográfiájáról beszélgetett (Gödri tudott róla, hogy a pártszervek utasítására akkortájt kellett összeállítani a helység monográfiáját[66]).

Gödri a munkához felhasznált anyagok felől érdeklődött, mire Benedek elmondta, hogy Máthé János kézzel írt, mintegy ezeroldalas monográfiájából gyűjtött adatokat, amit Máthé akkor gépelt. Az igazgató szerint a munka főleg a székelyek hősiességét domborítja ki, és egy kolozsvári professzor szerint nem lehet kiadni, mert „nem tartalmaz ismeretlen adatokat, és a stílusa sem megfelelő." Az igazgató még elmondta, Máthé hivatalosan felajánlotta munkáit a község monográfiáját összeállító bizottságnak „de egyébként kifelé nem népszerűsíti a munkáit, nem adja oda az embereknek olvasásra."[67]

A jelentésen a felettes tiszt kézírásos megjegyzése is olvasható: „Ellenőrizzék le az igazgatót, milyen ember, párttag-e vagy nem, hogy kihallgathassuk, mint tanút."[68]

Aznap Gödri elment a helybeli református lelkészhez is.[69] Gödri már előzőleg ismerte őt, többször beszélgetett vele azelőtt, és – a jelentés szerint – a lelkész felajánlotta, hogy segíteni fogja.[70] Eleinte mindketten a családi dolgaikról beszélgettek, majd a Securitatét érdeklő problémákról. Gödri tudta, hogy a lelkész is az egyházközség történetén dolgozik, megkérdezte, honnan vannak ehhez adatai. Az elmondta, hogy minden adatot Máthétól kapott.

A tiszt a továbbiakban Máthé felől érdeklődött, mire a lelkész elmondta, hogy látta Máthénál a falumonográfiát, Máthé abban az időszakban a székelyek származását kutatta, a község eredetének kapcsán. „Ki akarja deríteni, ha a székelyek a hunok vagy avarok leszármazottai-e, és nem ismer el semmit abból, amit más tudósok erről eddig kiderítettek. A munkái elkészítéséhez a sokrétű, magyarországi (*Magyar Nemzet* szerkesztősége) és hazai kapcsolatait használja fel."[71] Gödri felkérésére a lelkész vállalta, hogy kideríti, milyen könyvei vannak Máthénak.

---

apropie sfărşitul nostru (fi[i]nd în acelaş[i] etate)." Notă raport. 1968. április 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 48.

66 Voltak akciók, amikor párt- vagy néptanácsi utasításra a községek – megadott szempontok alapján – meg kellett írják a település monográfiáját.

67 „Tocmai din această cauză a spus un profesor dela Cluj care a citit în 1967 că nu se poate edita, nu conține date necunoscute şi nici stilul nu corespunde. [...] Aceste lucrări a oferit oficial comisiei pentru întocmirea monografiei comunei, dar de altfel nu exteriorizează lucrările nu dă la oameni pentru citit." Raport. 1968. április 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 49.

68 „Verificați pe directorul şcolii, ce fel de om este, dacă este sau nu membru de partid pentru a putea fi ascultat ca martor." Raport. 1968. április 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 49.

69 A lelkész hol a teljes nevén, hol 'Dávid' fedőnévvel jelenik meg az iratokban.

70 Raport. 1968. április 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 50.

71 „Vrea să stabilească dacă secui sînt urmaşi[i] hunilor sau avarilor nu recunoaşte nimic ce a ce a[u] stabilit alți oameni de şti[i]ță pînă în prezent. Pentru întocmirea lucrărilor se foloseşte de legături multiple atît

Gödri jelentésére egyik felettese ráírta: „Vegyenek nyilatkozatot a paptól, az elmondottakról. Jó volna, ha konkretizálni tudná ... [Máthé] munkáinak tartalmát."[72]

Úgy tűnik, hogy a Securitate bírósági eljárást szándékozott Máthé ellen indítani, mással nem magyarázható az a törekvés, hogy Máthét kompromittáló nyilatkozatokat szerezzenek be, illetve tanúkét használják fel a két adatközlőt.

Jelen sorok írója a lelkészre vonatkozó iratok fénymásolatát 2006 őszén elküldte az érintetthez, információkat kérve a kutatáshoz. A lelkész válaszlevele szerint:

„Tudomásom szerint olyan lelkipásztor nem volt 1989 előtt, akiket meg nem kerestek a szekuritátések. Természetesen engemet is. [...] Magyarhermányban soha senkiről semmit le nem írtam, a szekusoknak. [...] Mit írtak a megbízott állam védelmi szervek rólam, méltóságomnál fogva nem foglalkozom aljas rágalmaikkal. Nyilván, hogy megbízatásukat, »munkájukat« igazolják, mindenre képesek voltak."[73])

Egy későbbi Securitátés irat így ír róla:

"[adatvédelmi okokból törölve-L.M.] lelkész, a Securitate szervek volt informátora, a Securitate Maros Megyei Felügyelősége felhagyott az alkalmazásával, mert visszautasította a szerveinkkel való együttműködést, Gödri százados megpróbálta a reaktiválását 1971 folyamán, de a kísérlet ugyanazon okból sikertelen volt. Tekintetbevéve a nézeteit, valamint a helybeliek körében való népszerűségét, szükségesnek tartom [adatvédelmi okokból törölve-L.M.] lelkésznek az általános nyilvántartás keretében való figyelését. Hasonlóképpen, a Megyei Tanfelügyelőségen keresztül olyan intézkedéseket foganatosítanak, amelyek a [helyi] tantestülettől való elszigetelését, és a községbeli értelmiségi közeg előtti lejáratását eredményezzék."[74]

Ugyanaznap, 1968. április 10-én készült el 'Vincze Endre' informátor jelentése is, ő Kovács Tamás Milícia őrmesternek, a magyarhermányi Milícia-őrs parancsnokának jelentett. Máthétól megtudta, hogy annak mintegy 60 könyve van, ezek között olyanok is, amelyeket az 1940–1944 között vásárolt. 'Vincze' szerint Máthé „az ország" (Erdély?) történetét írja meg, 1848-tól napjaikig.[75] Megtudta, hogy kapcsolatai vannak Kolozsváron, Sepsiszentgyörgyön és máshol, és szinte havonta felkeresi az ott lakó ismerőseit, akik adatokat gyűjtenek a kutatásához. 'Vincze'

în Ungaria /Redacția Națiunea Maghiară/ cît și din țară." Raport. 1968. április 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 50.

72 „Luați declarație de la preot, despre cele relatate. Ar fi bine dacă ar putea concretiza unele afirmații ale lui Mathe față de episcop, precum și conținutul lucrărilor sale." Raport. 1968. április 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 50.

73 Az illető lelkésznek László Mártonhoz írt, 2006. október 5-i keltezésű levele.

74 „Preotul [adatvédelmi okokból törölve-L.M.] a fost informator al organelor de Securitate, abandonat de către I[nspectoratul de] S[ecuritate] J[udețean] Mureș refuzînd colaborarea cu organele noastre, s-a încercat revitalizarea lui de către căpitanul Gödri în cursul anului 1971, însă a eșuat din același motive. Date fiind concepțiile sale precum și popularitatea de care se bucură în rîndul sătenilor, consider necesară urmărirea (preotul [adatvédelmi okokból törölve-L.M.]) în cadrul Bazei de Lucru." Notă informativă. 1972. január 26. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 9.

75 „A început să-l scrie istoria al țara" [sic!] Notă informativă. 1967. április 10. 'Vincze Endre' informátor írásbeli jelentése. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 58.

szerint Máthé nem mutatja meg másoknak amit ír, de ki akarja adni könyvben, és legtöbbet a falumonográfián dolgozik.[76]

A továbbiakban 'Vinczé'-t Kovács Tamás utasította, derítse ki, kikkel van kapcsolata Máthénak Kolozsváron és Udvarhelyen; pontosan mit is ír, és elküldi-e azt valahová. Azt is meg kellett tudnia, kikkel levelezik Máthé, ad-e kölcsön könyveket, és ha igen, kiknek.

Az őrmester feljegyezte a foganatosított intézkedéseket is: 'Vincze' és 'Miklós' informátorokat ráállította Máthéra, hogy azok térképezzék fel Máthé kapcsolatait, valamint azt is, hogy ad-e kölcsön könyveket, és ha igen, kiknek.

Beszervezése alkalmával, 1968. május 31-én 'Hogyi/Hodi Ferenc' informátorral leíratták, milyen kapcsolatban van Máthéval és mit tud róla.[77] 'Hogyi' szerint Máthé Erdély és a székelység történetével foglalkozik és tájszavakat gyűjt. A munkáihoz szükséges forrásanyag beszerzése érdekében kapcsolatot tart fenn „Balogh Edgár Kolozsvári professzor és mások [sic!], kiknek nevét nem ismerem. Kapcsolatai Magyarországra is kiterjednek, ahonnan levelezik Benedek Elek utódaival, Nagy Vilmos volt honvédelmi miniszter 1944 előtt és másokkal."[78] (Az elkobzott levelezésből és a hagyatékból csak a Benedek Elek utódaival való levelezésre vannak adataink, a másik két megjelölt személyre nem.)

'Hogyi' – az írott jelentése alapján (primitív fogalmazásmód, sok helyesírási hiba, a könyvek világában való járatlanság) – valószínűleg iskolázatlan, kétkezi munkás lehetett. Ezért feltételezhető, hogy amikor Máthétól annak kutatásai és kapcsolatai felől (azaz értelmiségi vonatkozású munkálkodásáról) kezdett érdeklődni, felkeltette Máthé gyanakvását. Ezzel magyarázható, hogy Máthé nem fedi fel valódi véleményét, például a kollektivizálással kapcsolatban, és kitér a politikai kérdések elől.

'Hogyi' 1968. június 21-én is beszélgetett Máthéval, ekkor megtudta, hogy Máthét felkereste Dózsa László agrármérnök, egy másik, ismeretlen személy társaságában, ők Kőrösi Csoma Sándor életével és munkásságával kapcsolatos anyagokat kértek Máthétól. A jelentés nyomán Gödri főhadnagy megbízta 'Hogyi'-t, derítse ki, ki volt Dózsa László társa (Dózsát már régebbről figyelte a Securitate), és mi célból kértek Kőrösiről adatokat.[79]

1968. július 7-én 'Hogyi Ferenc' jelentette, hogy Máthé Jánossal lakásán beszélgetett, és megállapította, hogy Máthét: „Nagyban érdekli a székely nép története és ebből kifolyolag kapcsolatot tart ojan [sic!] személyekkell [sic!] akik erről tudnak valamit. [...] Izsák Imrével aki most is mint író tevékenykedik ezenkívül ojan [sic!] személyekkel akik a székely oklevéltárról tudnak valamit. és

76 Notă informativă. 1967. április 10. 'Vincze Endre' informátor írásbeli jelentése. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 58.

77 A fedőnevét olykor Hodinak írták.

78 'Hogyi Ferenc' informátor írásbeli jelentése. 1968. június 31. [sic!] ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 45.

79 'Hogyi Ferenc' informátor írásbeli jelentésére Gödri Márton által ráírt utasítások. 1968. június 21. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 46.

ha ebbe van meg valamej kötet ő meg összesen 8 kötetből áll és amelyből az utólsó [sic!] az a 8.ik kötet nálla is meg található. [...] Most pillanatnyilag Kolozsvárról vár valamilyen adatot, hogy ő is ki tudja bővítteni [sic!] ezzel kapcsolatos fogalmazását vagy írni valóját.

Ezenkívül foglalkozik a tájszólások eredetével és annak honnan való elnevezésével, ami több mint 1000 szó már most.

Ez tudomásom szerint az író szövetségnek van szándékában átadni."[80]

A tartótiszt ezután arra utasította 'Hogyi'-t, tudja meg Máthétól, vannak-e még olyan személyek – főleg Erdővidéken – akik hasonló kutatásokat folytatnak.[81]

1968. júliusában 'Hogyi Ferenc' jelentette, hogy Máthét két, Magyarországról jött „professzor" látogatta meg, a nevüket viszont nem tudta. Tartótisztje utasította, tudja meg a nevüket, s azt, hogy mit tárgyaltak Máthéval, és milyen adatokat kértek tőle.[82]

1968. augusztus 23-án Gödri találkozott informátorával, a hermányi 'Miklós Istvánnal', aki elmondta, hogy beszélgetett Máthéval, aki Csehszlovákia megszállásáról azt mondta, hogy fájdalmas, hogy a beavatkozó öt ország megszegte a Varsói szerződés előírásait, „de mi nem kell nyugtalankodjunk, amíg olyan vezetőink vannak, mint Nicolae Ceauşescu elvtárs és mások. Nálunk nem történhet meg egy ilyen aljasság, a párt és a vezetőink által alkalmazott politikai irányvonal miatt."[83]

Lehetséges, hogy Máthét Ceauşescu nyilvános szereplései, megnyilatkozásai tévesztették meg, aki – abban a helyzetben, amikor elképzelhető volt egy Románia elleni szovjet támadás – több magyarbarát kijelentést tett, hogy biztosítsa a kisebbségek lojalitását. Azonban az sem zárható ki, hogy a gyanakvó Máthé így akarta félrevezetni az informátort. Őszinte véleményét már nem ismerjük, ui. 1968-ban már nem vezette a kronológiát.

'Miklós' a későbbiekben is azt a feladatot kapta, hogy beszélgessen Máthéval a kül- és belföldi politikai eseményekről, kérje ki a véleményét arra hivatkozva, hogy Máthé egy felkészültebb ember.[84]

'Hogyi Ferenc' 1968. augusztus 27-én meglátogatta otthonában Máthét, aki a beszélgetés folyamán elítélte a Csehszlovákiában beavatkozó 5 országot, azt mondva, hogy semmi joguk nem volt ezt tenni. A beszélgetés folyamán Máthé elővett egy újságot, és részleteket olvasott fel Fazekas János egy beszédéből, amit

---

80 'Hogyi Ferenc' informátor írásbeli jelentése. 1968. július 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 41., 41 v.

81 A dokumentum Baróti medencét ír, de ez nem használt a köznyelvben, valószínűleg a helyismerettel nem rendelkező, román nyelvű feletteseknek szólt a földrajzi név.

82 'Hogyi Ferenc' informátor szóbeli jelentése alapján Gödri Márton által készített jegyzék. 1968. július 25. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 40.

83 „Poate s-a pornit din partea ruşilor dar noi nu trebuie să fim neliniştiţi pînă cînd avem astfel de conducători în frunte ca tovarăşul Nicolae Ceauşescu şi alţii. La noi nu poate să aibă loc o mîrşăvie ca asta datorită liniei politicii aplicate de partid şi conducătorii lor." 'Miklós István' informátor szóbeli jelentése alapján Gödri Márton által készített jegyzék. 1968. augusztus 23. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 39.

84 'Miklós Istvan' informátor szóbeli jelentését Kovács Tamás őrmester írta le, és ő is adott utasítást erre. Notă-raport, 1968. szeptember 18. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 37.

az állami- és pártvezetők Brassó–Hargita–Kovászna megyei látogatásai alkalmából mondott. Máthé a következő kommentárt fűzte Fazakas beszédéhez: „Fazakas elvtárs valóban úgy beszélt, mint egy székely, a mi jövőnk jó kezekben van, Nicolae Ceauşescu elvtárssal az élen, aki szereti, és tart a székely néphez."[85]

'Hodi Ferenc' külföldre készült. Gödri kihasználva az alkalmat, utasította Hodit, kérdezze meg Máthét, nincs-e szüksége valamilyen régi könyvre.[86] Az intézkedés célja az lehetett, hogy elmélyítse Máthé bizalmát 'Hodi Ferenc'-ben, és/vagy megtudni, milyen könyvekre van szüksége Máthénak, ebből kutatási témájára lehetett volna következtetni.

1969. januárjában a kisbaconi 'Tóth Pál' informátor meglátogatta Máthé Jánost, és a beszélgetés során bizonyos politikai kérdéseket is szóbahozott, de Máthé azt mondta, hogy „mindent abbahagy, az írást is, mert érzi az öregséget".[87] Az informátor – Gödri Márton utasíthatta erre – felajánlotta, hogy megpróbál könyveket beszerezni neki külföldről, de Máthé azt mondta, hogy semmi sem érdekli.[88] Az informátor szerint nagyon nehéz volt Máthéval értekezni, mert majdnem teljesen süket volt.

A sepsiszentgyörgyi állami levéltár személyzetének adatszolgáltatása. Máthé János már 1966-ban kutatott a sepsiszentgyörgyi állami levéltárban, akkor kerülhetett kapcsolatba Árvay Józseffel, az intézmény igazgatójával.

Miután a Securitate tudomására jutott, hogy Máthé régi dokumentumokkal rendelkezik, Harmati Adalbert százados közölte ezt Árvayval, aki elmondta, hogy tud erről, és hogy Máthé meghívta őt Magyarhermányba, hogy megmutatassa a dokumentumait.

Ezek után a Securitate úgy határozott, hogy „megszervezi" Árvay látogatását Magyarhermányba, vele megy Harmati Adalbert százados is, és együtt megvizsgálják Máthé dokumentumait. Árvay szerint Máthé: „mivel idős ember (körülbelül 75 éves), és mivel egyetlen kedvtelése az, hogy a község történetével foglalkozzék, nem fogja az Állami Levéltárnak sem odaadományozni, sem eladni a dokumentumait, de meg fogja nekünk mutatni, és így egyelőre meglesz azok nyilvántartása. Úgy gondolom, nincs sok dokumentuma, és azok sem túl értékesek, (kivéve a községi protokollum-töredék)."[89]

---

85 „Tovarăşul Fazakas a vorbit aşa întradevăr ca un secui, viitorul nostru este pusă în mîini bune în frunte cu tovarăşul Nicolae Ceauşescu, care iubeşte şi ţine mult la poporul secui." 'Hogyi Ferenc' informátor szóbeli jelentése alapján Gödri Márton jelentés-jegyzéke. 1968. szeptember 26. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 36.

86 'Hogyi Ferenc' informátor szóbeli jelentése alapján Gödri Márton jelentés-jegyzéke, „Feladatok" rész. 1968. szeptember 26. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 36.

87 „Am adus în discuţie şi unele probleme politice însă a afirmat că se va lăsa de toate, de scriere că simte bătrăneţea." 'Tóth Pál' informátor szóbeli jelentése alapján Gödri Márton jelentése. 1969. január 9. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 52.

88 Valószínűsíthető, hogy 'Hogyi Ferenc' és 'Tóth Pál' egy és ugyanaz a személy, a Securitate valószínűleg egy fedőnévcserét hajtott végre.

89 „Părerea mea este că Máthé Ioan, fiind om bătrîn (este în vîrstă de circa 75 ani) şi avînd singura pasiunea de a se ocupa cu istoria comunei, – nu va dona şi nu va vînde documentele sale pentru Arhivele Statului, dar va arăta nouă aceste documente, şi astfel deocamdată vom avea evidenţa lor. Cred că nu are multe

Máthé 1968. március 21-én kutatási engedélyt kért az Állami Levéltárak Sepsiszentgyörgyi Fiókjától, a falumonográfiához akart itt anyagot gyűjteni. (Máthé már 1966-ban is kutatott ott, és az Állami Levéltárak brassói fiókjánál is.) A magyarhermányi Községi Néptanács egy megbízólevelét mutatta fel, amely szerint felkérték, hogy a falu történetét kutassa. Másnap Árvay már jelentést gépelt arról, hogy milyen ügyben járt náluk Máthé.[90]

Árvay azt is leírta, megtudta Máthétól, hogy az kolozsvári és magyarországi történészekkel levelezik, akiktől adatokat kap a falu történetére vonatkozóan. Máthé néhány 17. századi iratot is mutatott Árvaynak. Egyébként Árvay elismerőleg írt Máthéról.

Árvay 1968. május 15-én látogatta meg otthonában Máthét, valószínűleg egyedül, (nincs más személy jelentése erről a látogatásról, és ő sem említi, hogy mással együtt járt volna ott). Árvay Gödrinek számolt be az útjáról. Elmondta, hogy Máthé 18. és 19. századi községi gyűlési jegyzőkönyveket, és falutörvényeket őriz. Beszélgettek Máthé kutatásairól is. Ezek szerint Máthé a falu monográfiáját írja, és Gábor Áron élettörténetét kutatja. Ennek kapcsán levelezik Gábor Áron Magyarországon élő rokonaival, akiktől fényképeket és adatokat kapott a székely ágyúöntőről. A *Korunk* 1968/2. számában megjelent, a székelyek eredetéről szóló cikkhez készített egy válaszcikket, de nem küldte el a szerkesztőséghez, mert szerinte úgysem közölnék.[91]

Levelezés felbontása. Figyelték Máthé levelezését is, de ő 1967 júliusa és szeptembere között nem kapott levelet.[92] Csak 1968 elején akadt horogra Pethő Sándor 1967. december 7-én keltezett levele, amiben egy Máthét érdeklő könyvről írt.[93]

A vizsgálat lezárása, összegzés. A közel egyéves vizsgálat eredményét 1969. december 31-én foglalta össze Gödri, amiben ismertette a Máthéról addig megtudott adatokat:[94]

– milyen munkákon dolgozik (három munkáját tudták azonosítani: a Gábor Áronról szóló tanulmányt, a falumonográfiát, és a tájszavas gyűjteményt);

– milyen forrásanyaggal rendelkezik (a község falutörvényei, jegyzőkönyvei és régi könyvek);

---

documente și aceste nu sunt prea valoroase (cu excepția fragmentului de protocol comunal)." Árvay Józsefnek az Állami Levéltárak Sepsiszentgyörgyi Fiókja főnökének jelentés-jegyzéke a kutatóteremben dolgozó kutatókról („Notă-raport referitor la cercetătorii de la sala de studii.") 1968. március 22. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 52. v.

90 Árvai Józsefnek az Állami Levéltárak Sepsiszentgyörgyi Fiókja igazgatójának jelentés jegyzéke a kutatóteremben dolgozó kutatókról („Notă-raport referitor la cercetătorii de la sala de studii.") 1968. március 22. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 52, 52. v.

91 Raport. 1968. május 17. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 47.

92 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 60.

93 A levél román nyelvű fordítása. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 4. f. 53.

94 Raport cu propunerea de închiderea mapei de lucru nr. 21 privind pe Mathe Ioan din satul Herculean, comuna Bățani, județul Covasna. 1968. december. 31. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 26-27.

– munkamódszere (Magyarországra is kiterjedő kapcsolathálója segítségével, levelezés útján szerzi be a szükséges adatokat).

Gödri arról is beszámolt, hogy Máthé magyarországi közlésre átadta a tájszavakat tartalmazó munkáját. Értékelése szerint: „A fentnevezett nyomozásából nem derült ki, hogy más ellenséges tevékenységet folytatna, máskülönben a faluban pozitív viselkedése van, nincsenek kapcsolatai az állampolgárokkal, inkább a saját munkáival foglalkozik."[95]

Gödri végeredményben a vizsgálat lezárását javasolta, de azt is, hogy Máthét tartsák továbbra is a potenciális gyanúsítottak nyilvántartásában (ținut în bază de lucru), azért, hogy felmérjék a befolyásolás hatását, és hogy ismerjék mindenkori álláspontját.

A lezárási javaslatot 1969. február 4-én hagyta jóvá Harmati Adalbert, a Securitate Kovászna Megyei Felügyelőségének parancsnokhelyettese.

Az 1968. évi vizsgálathoz még egy jegyzék tartozik, amelyben Avram Ilarie őrnagy, a Securitate Kovászna Megyei Felügyelőségének főfelügyelője, összefoglalta a Máthé Jánossal kapcsolatos nyomozás eredményét és a javasolt intézkedéseket.[96] A magyarországiakkal való kapcsolattartás, és a magyarországi kutatóknak átadott helynévanyag ismertetése utáni következtetése: „A fentieken kívül nem derült ki, hogy negatív álláspontja volna a jelenlegi rendszerről, mi több, a Csehszlovák Népköztársaságbeli eseményekkor nagyra értékelte pártunk és kormányunk ezzel kapcsolatos álláspontját.

A községben megfelelő magatartása van, nincsenek kapcsolatai negatív viselkedésű elemekkel."

Ilarie egy javaslatot is tett: „A fentnevezett általi, egyes történelmi értékű dokumentumok és munkák országból való kivitelének megakadályozása céljából szükséges, hogy az illetékes szervek ilyen irányba befolyásolják."[97]

A javaslatban foglaltaknak megfelelően a Securitate már 1968. november 18-án elkészített egy jegyzéket az RKP Kovászna Megyei Bizottságához, amelyben javasolták, hogy Máthét olyan irányba befolyásolják, hogy adja át az anyagait a múzeumnak vagy a levéltárnak.

Arról, hogy a „befolyásolás" milyen szerveken keresztül történt, több bejegyzés tanúskodik: „1969. január 28. A jegyzéket átadtuk az RKP Megyei Bizottságától Stanca titkár elvtársnak." Ez valószínűleg az 1968. november 18-i jegyzékkel hasonló tartalmú jegyzék lehetett. A „Máthé-probléma" terítékre került a Király

95 „Din urmărirea sus-numitului nu a rezultat că ar desfășura alte activități dușmănoase, de altfel în sat are o comportare pozitivă, fără legături în rîndul cetățenilor, mai mult ocupîndu-se de lucrările sale." Raport cu propunerea de închiderea mapei de lucru nr. 21 privind pe Mathe Ioan din satul Herculean, comuna Bățani, județul Covasna. 1968. december 31. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 27.

96 Notă. 1969. január 27. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 24-25.

97 „În afară de cele de mai sus, nu rezultă că ar avea poziție negativă față de regimul actual, mai mult cu ocazia evenimentelor din R.S. Cehoslovacia a apreciat poziția partidului nostru și a guvernului față de această problemă. În comună are o comportare corectă, fără legături în rîndul unor elemente cunoscute cu activități negative. Cu scopul prevenirii scoaterii din țară a unor documente, lucrări cu valoare istorică în continuare de către susnumitul, este necesar să fie influențat de către organele competente." Notă. 1969. január 27. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 25.

Károllyal folytatott megbeszéléseken is: „1969. április 8. Újra beszélgettünk az elsőtitkár elvtárssal a befolyásolás problémájáról."[98]

Harmati Adalbert százados 1969. szeptemberi jegyzéke is a befolyásolásról szól:

„A kapott tájékoztatások alapján a nevezett Máthé Jánossal többször kapcsolatba lépett Szilveszter Lajos elvtárs, a Kovászna Megyei Néptanács Művelődési és Művészetügyi Bizottságának vezetője, olyan irányba befolyásolva, hogy ne adjon többé közlés céljából a munkáiból, idegen személyeknek.

A helyi újságban megjelent egy cikk, amelyben értékelték folklórgyűjtéséért és demográfiai foglalatosságai miatt, amely hasonlóképpen hozzájárult a pozitív befolyásolásához.

A fentnevezett továbbra is a Művelődési és Művészetügyi Bizottság figyelmében marad."[99]

Sylvester Lajos megjegyzése ehhez a dokumentumhoz:

„11.) A Harmathy Adalbert 02 szept. 1969 Feljegyzéséhez:

Nevezett abban az időben a megyei szekuritáté parancsnok helyettese volt. Pontosan emlékszem, hogy egyik erdővidéki utam során egy közúti baleset miatt – egy terepjáró IMS beleszaladt a kivilágítatlan úthengerbe – a forgalmat leállították. A gépkocsisorban előttem állt Harmathy kocsija, mellette az út szélén az alfőnök. Beszélgettünk, előbb közhelyekről, később megkérdeztem, hogy miként kell azt értelmezni, hogy ha külföldiekkel találkozik az ember, arról jelentést kell írnia? Ez roppant kellemetlen és megalázó, én eddig sem tettem meg, és ezután is szeretném elkerülni.

A válasz: a törvény szerint azokat az eseteket és beszédelemeket kell jelenteni, ha ezek állambiztonsági szempontból figyelemre méltóak.

Ez a beszélgetés számomra a későbbiekben is hivatkozási alapul szolgált."[100]

Ténylegesen mit is jelentett a befolyásolás? 1969-ben így beszélt erről Máthé egy informátornak: „Elmondotta, hogy nála voltak a megyei kultúrosztálytól, elkérték az írásait. Elmondotta, hogy Magyarországra is küldött Lőrincze Lajosnak egy tájszótárt, aki megígérte és Ő beleegyezését adta ennek az ottani megjelentetéséhez. Kimondott kívánsága volt, hogy dolgai még ne jelenjenek meg írásban. Őt magát se népszerűsítsék, ő nem szeret a nagy nyilvánosság előtt szerepelni. Azt is mondotta, hogy Sylvester elvtárs arra kérte, hogy írjon Lőrincze Lajosnak, hogy ott ne jelentessék meg a tájszótárt, de ő szavát adta erre már Lőrincze Lajosnak, az ember szava meg kontraktus, Ő azt vissza nem vonja."[101]

---

98 „Nota a fost predată tovarășului secretar Stanca, de la Comitetul Județean PCR." és mellette „Din nou s-a discutat cu tovarășul primsecretar, problema influențării." Notă. 1969. január 27. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 24.

99 „Pe baza informărilor făcute numitul Máthé Ioan a fost contactat de mai multe ori de către tovarășul Silveszter Ludovic, șeful secției de Artă și Cultură al Consiliului Popular Județean Covasna, fiind influențat de a nu mai da spre publicare materiale ce le posedă, persoanelor străine. În ziarul local a apărut și un articol în care a fost apreciat activitatea lui în domeniul culegerii de folclor și preocupări demografice care de asemenea a contribuit la influențarea lui pozitivă. Numitul se află în continuare în atenția Secției de Artă și Cultură." Notă. 1969 szeptember 2. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 22 v.

100 Sylvester Lajosnak László Mártonhoz 2006. szeptember 15-én írt levelének 11-ik pontja.

101 Informare. 1969. május 23. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 48.

Egy más típusú befolyásolási kísérletnek tekinthetjük azt, amikor sugallni próbálták neki, miről is írjon. Előreugorva az időben, idézek Kónya Ádámnak (a *Megyei Tükör* munkatársának) Máthé Jánosnak írott leveléből, amelyben cikkek megírását kéri Máthétól, és érdeklődött Nagybaconi Nagy Vilmos[102] és Petru Groza[103] állítólagos 1943-44 közötti tordai találkozásáról: „Kihangsúlyozná az időszerűségét, ha volnának olyan részei, amelyek direkt vagy indirekt módon kapcsolatban lennének a hazánk akkori haladó baloldali akcióival, mozgalmával."[104]

Ami pedig a Securitate és a pártvezetés kapcsolatát illeti, úgy tűnik, a pártszervek is a Securitate eszközeiként működtek. Érdekes ebből a szempontból egy 1969. júliusi informátori jelentés. Erre Gödri rávezette az elvégzendő feladatokat: „Próbál még beszélgetni vele belpolitikai eseményekről, és a pártunk politikai irányvonaláról különböző problémákban, hogy értékeli a kisbaconi »Benedek Elek« emlékház felavatása." Egy felettese melléje írta: „Mi nem követjük a párt irányvonalát."[105]

5. Megfigyelés

1969. február 5. – 1970. május/július

A vizsgálat megszüntetése után Máthé „felügyelete" alacsonyabb szintű lett, békén hagyják, csak összegyűjtötték a róla beérkező adatokat (informátorok jelentései és levelezés).

Levelezés felbontása. 1969 tavaszán felbontották Máthé az év május 28-án, a székelyudvarhelyi Forró Dezsőnek írt levelét, amelyben bizonyos tulajdonjogot igazoló okmányokról írt. A levél nyomán a Securitate egyik tisztje 1969. május 29-én a következő feladatokat jelölte ki: ki kell deríteni, hogy éppen akkor mit kutat, és hogyan jutott hozzá az iratokhoz.

---

102 Nagybaczoni Nagy Vilmos (1884. május 30., Parajd, Maros megye – 1976. június 21.). Székely köznemesi családból származott, hivatásos katonatiszt volt. A Magyar Honvédség tisztjeként végigharcolta az első világháborút, majd a két világháború között vezérkari tiszt Magyarországon. Több katonai szakkönyv szerzője. A második világháború kitörése után a vezérkar azon részéhez tartozott, akik a németeknek és a hazai szélsőjobbnak több kérdésben is ellentmondtak. 1942. szeptember 24-én kinevezték hadügyminiszterré, intézkedéseivel javította munkaszolgálatosok helyzetét. Az erősödő német nyomás és a jobboldali támadások miatt 1943. június 12-én lemondott, de a háttérből támogatta Magyarország különbéke-kísérleteit. Magyarország német megszállása után 1944. november 16-án a nyilasok letartóztatták, csak 1946-ban tudott visszatérni Magyarországra. A kommunista hatalomátvételt követően méltatlan támadások érték, lakását elvették, nyugdíját megvonták. Ezt követően fizikai munkából tartotta fenn magát, elfeledve halt meg. Forrás: www.mult-kor.hu. Letöltés: 2007. december.

103 Petru Groza (1884. december 7., Bácsi, Hunyad megye – 1958. január 7., Bukarest) 1945. március 6. és 1952. június 2. között Románia miniszterelnöke, 1952. június 2. és 1958. január 7. között a Nagy Nemzetgyűlés elnöke. A kommunista párt bábfigurája volt, miniszterelnöksége alatt történt meg Romániában a kommunista hatalomátvétel. Marcel d. Popa (coord.): *Dicționar enciclopedic,* Ed. Enciclopedică, Buc., 1996. p. 511.

104 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 30.

105 „Va căuta să mai discute cu acest element pe marginea unor evenimente politice interne cît și linia politică a partidului nostru în diferite probleme, cum consideră înființarea casei memoriale »Benedek Elek« din Bățanii Mici." „Noi nu urmărim linia partidului." ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 45.

Forró Dezsőről ki kellett deríteni, hogy milyen foglakozású, miért van szüksége ezekre az iratokra, milyen érdeklődési körű, és vannak-e kapcsolatai külföldiekkel. Az információk megszerzésének határideje kevesebb mint egy hónap, 1969. június 25-e volt.[106]

1970. február 2-án Máthé levelet írt a vargyasi Máthé Ferencnek.[107] Ebben részletesen ír történelemszemléletéről, különös tekintettel a székelyek eredetére. A Securitate egyik alkalmazottja – többek között – a következő részleteket emelte ki a fordításban:

Kedves Ferenc öcsém!

Megkaptam a levelét, csak örülni tudok azért az érdeklődésért, amit a mi székely nemzetünk iránt tanúsít. Megnyugtathatom, hogy a mesék a XII-XIII. századi honfoglalásról nem igazak. Az írott dokumentumok és a hagyomány teljesen mást mond a hunok-avarok-székelyek-magyarok történelméről; a kiforgatott és alaptalan teóriák nem elegendőek ennek megsemmisítésére. Akik a hamis elméletek mellett nyilatkoznak, távolról sem meggyőződésből, hanem más miatt teszik. [...]

Egy sor dokumentumot tudnék felsorolni, amelyek bizonyíthatják a hun eredetünket, de ezek nem férnek el egy levélben. De később eljön a soruk. Egy olyan hatalmas történelmi anyaggal rendelkezünk a múltunkról, hogy két ököllel csaphatjuk szájba azokat, akik hamisítják a történelmet. Akik a mi születési bizonyítványunkat a XII-XIII századra állítanák ki, maguk sem hiszik."[108]

A levél fordítását Cerghizan százados és Harro Dănilă főhadnagy kapta meg. Milyen következtetéseket vonhattak le ebből a levélből? Vélhetően nem lehetett túlságosan érdekes számukra, hogy a székelység eredetének melyik koncepcióját vallja Máthé. Amire felfigyelhettek, az a hivatalos román álláspont elvetése volt. Konkrétan az, hogy Máthé a székelységnek, vagy elődeinek Erdélyben való megtelepedését az elfogadottnál sokkal előbbre tette.

De miért minősült veszélyesnek egy olyan kérdés, amely szaktörténészekre tartozik? A dolog hátterében a történelemtudomány eredményeinek nemzetépítési célokra való felhasználása rejlik. De hogyan politizálódott át ennyire a rég múlt történelem? A 18. századtól, a felvilágosodás korában az erdélyi románok nemzeti követeléseik alátámasztására dákó-római eredetüket használták fel

106 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 6.

107 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 68-69.

108 „Dragul meu frate /mai mic n.c./ Ferenc! Am primit scrisoarea dvs., nu pot decît să mă bucur pentru interesul pe care-l manifestați față de trecutul neamului nostru secuiesc. Pot să vă liniștesc, că poveștile despre ocupări de teritorii din secolele XII-XIII nu sunt adevărate. Istoria hunilor-avarilor-secuilor-maghiarilor, documentele scrise și tradițiile spun cu totul altceva; teoriile sucite și fără temei nu sunt destule pentru nimicirea acestora. Cei care se pronunță pe lângă teoriile false, nici pe de parte nu fac din convingere, ci fac pentru totul altceva. [...] Aș putea să enumăr o serie întreagă de documente care ar putea dovedii originea noastră hună, dar care nu încap în chenarul unei scrisori. Dar mai tîrziu le va veni rîndul. Dispunem de un așa uriaș material istoric în ceea ce privește trecutul nostru încît putem să-i lovim în gură cu două mîini pe cei care falsifică istoria. Cei care vor să completeze extrasul nostru de naștere din secolul XII-XIII. nici ei nu cred. Dar..." ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 68-69.

érvként, kihangsúlyozva, hogy ők Erdély őshonos lakosai.[109] A történelmi adatok politikai eszközként való felhasználása a későbbiekben is súlyos következménnyel járt: a diktatúra korában – amikor a történelmi múltat az állam és a pártvezetés a saját legitimizálására használta fel – a történelem és annak művelői elé a politikum, a történelemtudományt finanszírozó állam elvárásokkal lépett fel, a publikálási lehetőségeket keresztül megszabva, hogy milyen is lehet a történelem.[110]

Máthé tehát nem egy elvont, csak szaktörténészeket érintő álláspontot tagadott, hanem egyúttal az ennek nevében cselekvő államhatalom legitimációját támadta. Tevékenysége ettől kezdve „veszélyesnek" minősülhetett.

Máthé leveléből szembetűnő az elkötelezettsége a székelység történelmének kutatása iránt. Erről a történelemfelfogásáról egy másik levele is tanúskodik. A keltezést nem tudjuk, de a fordítást 1970. február 22-én készítették, tehát a levelet pár nappal korábban tehette postára.[111] Máthé ezt írta Imreh István kolozsvári történésznek:

Kedves István!

Megkaptam az Ön levelét, és örülök, hogy egészséges, és jól van, és hogy nagytata lett. Még jobban megörvendeztet az a tény, hogy a kihalásra ítélt székely fajtánk sokasodik, de legalább négy jókötésű unokája kellene legyen, akik szeressenek verekedni. (Városiaknál ez nem éppen kötelező, ott civilizáltabb törvények vannak.)

Nekem is van négy fiam, de egyik sem ijed meg a saját árnyékától. A legidősebb, Sándor 1951–52-ben katona volt Bukarest mellett, Otopeni-ban. Gyorsan haladt a ranglétrán, elérte a szakaszvezetői rangot. Egyszer elment négy katonatársával egy kis vendéglőbe, és magyarul énekeltek. Kötözködni kezdtek velük, de ők ötön néhány perc alatt kiürítették a vendéglőt. Ezért a dologért lefokozták. Semmi baj. Kifizettem a széttört székeket és a kórházi költségeket, mert azok közül, akiket sértett a magyar nóta, kerültek oda is, de megmutatták a hegyeken túl, hogy a [hegyeken] innen nem éppen félős emberek laknak.

Mindezeket azért írom, mert meg vagyok győződve, hogy a mi fajtánk virtusos szokásai/viselkedése a hun harcosoktól való örökségünk, akik két kontinens népeit győzték le, és ami egyúttal annak a biztosítéka, hogy túlélünk minden nemzetet!"[112]

---

109 Erről bővebben lásd: I. Tóth Zoltán: *Az erdélyi román nacionalizmus első százada 1697–1792*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998. (A kötetet 1946-ban adták ki először.)

110 A politikum beavatkozásáról a történetírásba lásd Gabriel Moisa: Nicolae Ceaușescu și proiectul tratatului de Istoria României. In: *Arhiva Someșană III.*, 2004, seria a III-a, Cluj-Napoca, Muzeul Grăniceresc Năsăudean, Universitatea „Babeș-Bolyai" Departamentul de Istorie, p. 267-284.

111 Nota nr. 81. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 64.

112 „Dragă Istvan! Am primit scrisoarea dvs. și mă bucur că sunteți sănătoși că o duceți bine și că v-ați făcut bunic. Mă bucură mai tare faptul că se înmulțește rasa noastră de secui condamnată la pieire dar ar trebui să aveți cel puțin patru nepoți bine legați cărora să le placă să se bată. (La orășeni nu este chiar obligatoriu acolo sunt ordine mai civilizate.) Am și eu 4 băieți dar nici unu nu se sperie de umbra sa. Cel mai în vîrstă Sandor în anii 1951-52 a fost militar lîngă București la Otopeni. A avansat repede la gradul de sergent. S-a dus odată cu 4 camarazi de ai săi într-un restaurant mic și au cîntat ungurește. S-au legat de

A levélből ismételten kiderült, hogy Máthé a székelység hun eredetét vallja, emellett kitűnik elkötelezettsége az identitás megőrzése iránt is.

A levél felbontása után, a Securitate Kovászna Megyei Felügyelősége azt kérte a Securitate Kolozs Megyei Felügyelőségétől, hogy azonosítsák és küldjenek adatokat Imreh Istvánról, mert kapcsolatban áll egy általuk vizsgált személlyel.[113] A Securitate Kolozs Megyei Igazgatósága válaszában csupán életrajzi és foglalkozás-adatokat adott meg Imreh Istvánról, de vizsgálatot nem folytattak, mivel párttag volt.[114] (Párttagok esetében a Securitate csak bonyolultabb engedélyeztetés után indíthatott vizsgálatot.)

Informátorok adatszolgáltatása.

Ebben az időszakban Máthéról 'Vincze Endre' informátor jelentett. A munkáit firtató kérdésekre Máthé János nemes egyszerűséggel azt válaszolta, hogy „a világtörténelem átdolgozásán dolgozik".[115] 1969 tavaszán pedig eddig még nem tapasztalt nyíltsággal elmondta, hogy: „*idáig bízott mindég hogy vissza szakadunk Magyarországhoz,* [kiemelés – L.M.] de most már azt mondja, hogy ebből már nem lesz semmi és érdeklődés után azt mondja hogy itt nálunk a megélhetés kön[n]yebb mint ot[t]an." [116]

Mi rejtőzik Máthénak e kijelentése mögött? Máthé az Osztrák-Magyar Monarchiában szocializálódott: a Monarchia utolsó éveiben végezte középiskolai tanulmányait. Az Osztrák-Magyar Monarchia katonájaként a hazájáért harcolt, sebesült meg 1916 őszén, a román hadszíntéren.[117]

Az az ország, amelynek katonájaként harcolt, elveszítette a háborút, őmaga pedig egy másik országnak lett állampolgára. Nem ő hagyta el a hazáját: az országa zsugorodott össze, az államhatár pedig áthaladt fölötte és faluja fölött. De ez a tény – egészen Máthé élete végéig – inkább csak egy elvont, „virtuális" valóság volt. Magyarhermány ugyanis Máthé életében zömmel magyar lakosságú település maradt, akárcsak Erdővidék. Ebben a faluban, illetve ebben a régióban élve, csak az a „helyi" vagy „regionális" valóság volt érzékelhető, hogy ez egy zömmel magyarlakta vidék, és nem volt érzékelhető a tágabb valóság, hogy az ország, és Erdély túlnyomó része román többségű. Ezen a valóságérzékelésen nem változtatott számottevően az a pár román nemzetiségű csendőr, hivatalnok, tanügyis stb. akiket ide helyeztek ki. Elég csak elolvasni a Kronológia 1944. évi részét arról,

---

ei dar ei 5 în cîteva minute au golit restaurantul. Pentru treaba asta a fost degradat. Nu-i nimica. Am plătit scaunele sparte şi cheltuielile de spitalizare pentru că din aceia pe care îi jignea cîntecul maghiar au ajuns şi acolo dar au demonstrat şi dincolo de munţi că dincoace nu locuiesc chiar oameni fricoşi. Ţi le scriu acestea fiind convins că apucăturile virtuoase ale rasei noastre este [sic!] o moştenire de la luptătorii huni care au bătut popoarele a două continente şi care totodată este o chezăşie că vom supravieţui toate naţiunile." Nota nr. 81. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 64.

113 Notă-raport. 1970. május 18. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 63

114 Notă-raport. 1970. június 9. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 66.

115 'Vincze Endre' informátor írásbeli jelentése. 1969. február 24. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 51.

116 'Vincze Endre' informátor jelentése, magyar nyelvű. 1968/69. január 13. (?). ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 53.

117 Lásd Máthé Jánosnak a Máthé Ferenchez írott levelét. MJKH - Levelezés

hogy érzékelhessük, mennyire virtuális volt egyes időszakokban a román állam fennhatósága és akaratérvényesítő képessége ebben az eldugott faluban.

Mit jelentett, mit hozott neki – erdélyinek és székely-magyarnak – az új ország, Románia? Olvassuk végig ebből a szempontból Máthé munkáit. Amit a két világháború közötti időszakra találunk az az asszimilációs próbálkozások leírása: erőszakkal ortodox vallásra próbálnak téríteni reformátusokat és nyomásgyakorlással ortodox templomot építtetnek Magyarhermányba.[118]

A második világháború után is találunk hasonló bejegyzéseket: saját kezével jegyzi fel a földvári román fogolytáborban az embertelen bánásmód miatt elhunyt 173 magyar hadifogoly nevét.[119] Ugyanő írja le a Magyarhermánytól nem messze fekvő Szárazajtán a Maniu-gárdák magyarellenes vérengzését.[120]

Vagy tekintsük a Kronológiából az 1951. évi lakonikus beírást: „X. 22-én este Szentkeresztbányán Baló Sándor (Szőcs) hermányi fiatalembert részeg román katonák keresztül lőtték azért, mert társaival magyarul énekelt. A lövésbe belehalt." Máthé fiával is ehhez hasonló történt 1952-ben, ugyancsak azért kötöttek bele, mert magyarul énekelt katonatársaival.

Ha a későbbi időszakra erőszakos cselekményekről nem is, de az asszimilációról van feljegyzés: 1964. augusztus 23-án a helyi Petőfi Kultúrotthon cégtáblájáról lemeszelték Petőfi nevét.[121]

Ha sorba rendezzük ezeket a feljegyzéseket, talán előbukkan, hogy mi rejtőzik Máthé kifakadása mögött: Máthé számára a román állam azt az intézményt jelentette, amely – a politikai rendszerek és a módszerek változásán túl egyetlen fő célt követett: az ő személyének és nemzetiségének a beolvasztását, eltüntetését. Máthé, akinek erős nemzeti öntudata volt, aggódik, hogy nemzete, a székelység/magyarság eltűnik, ez világosan kiolvasható a leveleiből is.

Máthé úgy érzi, mint írástudónak kötelessége, az asszimilációs próbálkozások ellensúlyozásával megőrizni népét a beolvadástól. De mit tehet ő ebben? Két utat talált erre: *történelmi* és *nyelvészeti irányú tudományos tevékenységet.*

Történelmi szempontból célja a székelység, illetve az erdélyi magyarság kollektív identitásának megőrzése, amelyet ő a történelmi tudat ápolásán – és a székelység valódinak vélt történetének megírásával és csorbítatlan, cenzúramentes kiadásával tud szolgálni. Ez a felelősségérzet világosan kitűnik megnyilatkozásaiból: „a történelem az történelem, és az eseményeket úgy kell visszaadni, ahogy történtek. [...] az öreg elmondta, hogy ő semmit nem fog változtatni, mert nem tudna nyugodtan meghalni, tudva hogy elárulta a nemzetét, a saját népét, amely annyi ideig harcolt az igazságért és szabadságért."[122]

---

118 Máthé János: *A magyarhermányi református egyházközség története.* Barót, 2004, Gaál Mózes Közművelődési Egyesület, 63-69. p. a Felekezeti kitérések, áttérések; Erőszakos térítések. Vallássérelmi ügyek; A rövid életű hermányi görögkeleti egyházról című részek

119 MJKH – Dokumentumok Fd. 97

120 MJKH – Dokumentumok Fd. 345 és *Magyarhermány Kronológiája* 1944. szeptember 27-i bejegyzését.

121 Lásd a kronológiából az aznapi bejegyzést.

122 'Domokos B.' informátor írásbeli jelentése alapján Cerghizan Ştefan által készített jegyzék. 1972. május 30. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 14.

Nem ez az egyetlen eset, hogy Máthé a múlttal hasonul. Így emlékezett vissza az első világháború harcaira:

„Sötétedés után, mikor a tűz alábbhagyott, tisztek, altisztek, legénység összébb húzódtunk, szót cserélni a helyzetről, hallgatni a tisztek véleményét, útmutatását. Bibarcfalvi Borbáth Samu hadnagy ekkor mondta: bajtársak, kitartás, a disznó muszkák 1849-ben is itt törtek be Háromszékre pusztítani, most is ez a cél, hátba támadni az országot, amíg mi élünk, ide nem teszi be a lábát. Nem is tette [...] Nem kellett bátorítás, úgy is helytálltunk, nem hoztunk szégyent a 48-as székely honvédek dicsőséges nevére."[123]

Nyelvészeti szempontból Máthé célja a magyar nyelv tisztaságának megőrzése. Ezért harcolt minden idegen befolyás ellen, cikkekben és beszédekben.

A nemzetféltés másképpen is megnyilvánult. Kissé előreugorva az időben, idézek Máthé 1978. májusi, a vargyasi Máthé Ferencnek írt leveléből: „Nem tudom, ha még mindig nőtlen vagy-e? Légy meggyőződve arról, hogy nagy hiba a székelység egy sarjadékától, aki tele van életerővel, hogy egyedül járja a természet megszabta utat, hogy utód nélkül vonuljon vissza."[124]

1969. júniusában 'Tóth Pál' informátor jelentette, hogy Máthé június 20-án Kisbaconba ment, mert egy könyvet várt Magyarországról, amit Benedek Flórától kellett megkapnia.[125] A tartótiszt azonnal utasította 'Tóth Pál'-t: derítse ki hogy Máthé milyen könyveket kap Magyarországról, és még kiket látogat meg Kisbaconban.

6. Adatgyűjtés.

1970. május 30./július 3. – 1971. április 4.

Úgy tűnik, ez időszak alatt hozzájutottak Magyarhermány monográfiájához, ennek nyomán indították újra a vizsgálatot. Ugyanis az akció intézkedési tervének 3. pontja szerint: „A Művelődési és Művészeti Bizottság elnökét, aki által megszereztük a monográfiát, utasítjuk, hogy abban az esetben, amikor Máthé kéri a munkát, mutasson rá, hogy az szakértőknél van, tanulmányozás, és a benne foglalt egyes adatok feldolgozása céljából. Még azt mondja neki, hogy szerinte a munka abban az állapotban ahogy van, értékes, de még értékesebbé válna, ha Máthé kiegészítené a község 1944. augusztus 23. utáni adataival.

Abban az esetben, ha erősködik, hogy adják vissza a dolgozatát, meg kell mondani, hogy azt az Állami Levéltárba adták megőrzésre, a jövő generációknak, tanulmányozás végett."[126]

---

123 Részlet Máthé Jánosnak valószínűleg a vargyasi Máthé Ferenchez írt leveléből, megtalálható a hagyatékban.

124 Részlet Máthé Jánosnak a vargyasi Máthé Ferenchez írt leveléből: „...Nu ştiu dacă mai eşti necăsătorit? – fi convins este o mare greşeală din partea unui vlăstar al secuimii, plin de vigoare, să umble singur pe drumul croit de natură, să se retragă fără un urmaş." ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 61.

125 'Tóth Pál' informátor szóbeli közlése alapján készült jelentés. 1969. június 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 46.

126 „Preşedintele Comitetului pentru cultură şi artă prin care s-a obţinut monografia va fi instruit ca în situaţia cînd Máthé I. solicită lucrarea să arate că se află la unii specialişti în vederea studierii şi prelucrării unor

A szöveg Sylvester Lajosra vonatkozik, ő volt akkor a Megyei Művelődés- és Művészetügyi Bizottság vezetője, és azt, hogy Máthétól megkapta a monográfiát, Sylvester Lajos egy cikkben meg is írta.[127] Ennek az adatnak a kivizsgálására jelen sorok írója (aki 2005 nyarán interjút is készített Sylvester Lajossal Máthé Jánosról) a Sylvester Lajosra vonatkozó iratokat másolatban 2006-ban elküldte Sylvester Lajosnak, információkat kérve az esetről. Sylvester Lajos válasza:

„...megjegyzem, hogy tőlem személyesen az állambiztonságiak nem kérték, és nem tőlem szerezték be Magyarhermány monográfiáját. Az viszont könnyen elképzelhető, hogy más révén hozzájutottak a szöveghez. Sajnos az én személyes irattáram, dokumentumaim meglehetősen rendezetlenek voltak mindig. A sokszori szelektálás során is eltűnhettek papírok, vagy falusi ház padlására is menekítettem nagy mennyiségű iratot, lapkivágásokat, lapokat, amelyeket azóta sem vizsgáltam át, annak ellenére, hogy több ízben figyelmeztettek, hogy az egerek szétrágják.

Az bizonyos, ismétlem, hogy személyesen nem adtam át az állambiztonságiaknak sem Máthé Jánosra, sem másra vonatkozó írást."[128]

Egyébként Máthé 1974 januárjában levelet írt Sylvester Lajosnak, ebben visszakérte a falumonográfiát, és megkérdezte, mennyit fizessen a lektorálásért.[129]

Jórészt a monográfia miatt, másfél évvel az előző vizsgálat lezárta után, 1970. július 3-án egy újabb adatgyűjtés (acțiune informativă) intézkedési tervét dolgozták ki Máthé Jánosról. A vizsgálatvezető már nem Gödri Márton, hanem Harro Dănilă főhadnagy, beosztás szerint I. fokozatú főfelügyelő.[130]

Rendkívül érdekes a dokumentum indoklási része, mert megmutatja, miként ítélte meg a Securitate Máthé tevékenységét.

„Nevezett Magyarhermány községbeli Máthé János irodalmi érdeklődésű, a szülőfaluja monográfiáját állítja össze, jelenleg egy, a Gábor Áron életével és tevékenységével foglalkozó anyagon dolgozik.

A monográfia keretében a nevezett Máthé János számos utalást tesz a román nép Erdély területén való folytonosságára, és egy saját, a román történészekétől eltérő hipotézist hangoztat a székelyek eredetéről. Hasonlóképpen a leveleiben felvázolja a nézeteit a fent említett problémáról.

Máthé Jánosról ismert, hogy 72 éves, és fanatikusan ragaszkodik a nézeteihez. [...] *De a nézetei és munkái a fiatal, erre fel nem készített generációk kezébe jutva arra késztethetik ezeket, hogy olyan tetteket kövessenek el, amelyekkel szemben az állami szerveknek fel kell lépniük*. [kiemelés – L. M.]"[131]

---

date cuprinse în ea. Totodată îi va spune că după el lucrarea în stadiul în care se află este valoroasă însă ar deveni și mai importantă dacă Máthé I. ar întregi cu datele comunei după 23 august 1944. În situația în care solicită în mod insistent restituirea lucrării să i se arate că a fost depusă la Arhivele Statului pentru păstrare și studiul generațiilor viitoare." Nota privind măsurile ce se vor lua în acțiunea informativă nr. 49. 1970. július 3. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 2.

127 Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Megyei Tükör*, 1969. május 3., 8. p.

128 Sylvester Lajosnak László Mártonhoz írt 2006. szeptember 15-i levele, 8., 9. pont.

129 Levélszöveg fordítása, 1974. január 27-i keltezéssel. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 47-48.

130 Nota privind măsurile ce se vor lua în acțiunea informativă nr. 49. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 1-3.

131 „Numitul Máthe I. din comuna Herculean are preocupări literare întocmind o monografie a comunei natale

A Securitate két fő dolog miatt ítélte veszélyesnek Máthé János tevékenységét. Egyrészt a „hivatalostól eltérő” történelmi nézetei miatt. Ebben megragadható a Securitate, mint hatalmi eszköz szemlélete. Létrehozásától kedve a hatalom – az alávetettek világát folyamatosan átvilágította. Akinél „ellenséges” vagy gyanúsnak ítélt tevékenységet észleltek, azt folyamatosan figyelemmel követték, szükségesnek ítélt esetben közbeavatkoztak.

Látható, hogy a rendszer nem tolerálta a különvéleményeket. Máthé „eltérő” nézeteket hangoztat, ez pedig elég ok a hatalomnak a beavatkozásra. A rendszer célja a homogenizáció, és ez legitimizálja a beavatkozást, amelyet korrekciónak tekintenek.

A Securitate a beavatkozást Máthé tevékenységének veszélyességével indokolta: Máthé műveit olvasva a fiatalkorú olvasótábor államellenes cselekedeteket követett volna el. Ez jól tükrözi a totalitárius szemléletet, hiszen ilyen indoklással minden művet, ami az illető állam/nemzet/politikai rendszer múltbeli vagy éppen időszerű hibáiról is ír, be lehet tiltani. Másrészt állambiztonsági problémának minősül egy történettudományi, a történészekre tartozó kérdés.

De próbáljuk továbbra is nyomon követni a Securitate logikáját. Mit ítéltek ennyire veszélyesnek? A *Magyarhermány monográfiájá*ban és az 1848–1849. évi szabadságharc történetével foglalkozó munkáiban szembetűnő Máthé – a 19. század második felének történetírására jellemző romantikus fogalmazás- és szemléletmódja. (Ezt azok az olvasmányok alakíthatták így, amelyeken felnőtt.) Máthé ilyen tárgyú munkái a székelység harci tetteit dicsőítik, amellett, hogy olvasmányosak és humorosak. Attól félhetett tehát a Securitate illetékese, hogy Máthé munkáinak fiatal olvasói – mint 1848-as elődeik – fellázzadnak az elnyomás, a diktatúra ellen.

Az akció célja Máthé „elszigetelése” volt, „az általa vallott nézetek elterjesztésének megakadályozásáért”. Ezt valószínűleg Máthénak a székelység eredetével, történelmével kapcsolatos publikációinak megakadályozásával akarták elérni. Ha megvizsgáljuk, milyen írásokat közöltek akkoriban Máthétól, úgy tűnik, valóban létezett egy ilyen korlátozó döntés: írásai jelentek meg Gábor Áronról, a helyi népszokásokról, a magyar nyelv változásáról, de a székelység történetéről és az 1848-as forradalom székelyföldi történetével kapcsolatos nagyobb terjedelmű munkái nem kerültek a nyilvánosság elé.

Az akció keretében a következő intézkedéseket tervezték:

şi lucrează în prezent la un material privind viaţa şi activitatea lui Gabor Aron. În cadrul monografiei, numitul Máthé I face o serie de referiri cu privire la continuitatea poporului român pe teritoriul Transilvaniei, susţinînd o ipoteză proprie despre originea secuilor, contrară celor stabilite de istoricii români privind această problemă. De asemenea faţă de unele legături ale sale prin corespondenţă îşi expune concepţiile privind problema enunţată mai sus. Despre Máthé I. se cunoaşte că are 72 ani, fiind un element fanatic în susţinerea concepţiilor sale.[...] Însă concepţiile sale şi lucrările întocmite ajungînd în mîna generaţiilor tinere, nepregătite în acest sens, pot determina pe aceştia să săvîrşească fapte faţă de care organele de stat trebuie să ia măsuri.” Nota privind măsurile ce se vor lua în acţiunea informativă nr. 49. 1970. július 3. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 1-2.

1. *Informátorok ráállítása.* Gödri Márton Securitate százados besúgóhálózatából 'Zoltáni Sándor' informátort tervezték Máthéra ráállítani. Egyrészt folyamatos kapcsolatot kellett tartania Mátéval, és jelentenie ennek tevékenységét. Másrészt ki kellett derítenie, van-e még több példánya Máthénak a falumonográfiából, azon kívül, ami a Securitatehoz került. A kapcsolatfelvételkor javasolták, hogy 'Zoltáni Sándor' saját cikkei megírásához kérje Máthé segítségét.

2. *Más kutatási területek felé való irányítás.* Konkrétan „az Erdély hovatartozását illető kutatásaitól" kellett eltéríteni, ami a rendszer paranoiáját tükrözi, tudniillik ez a téma Máthé egyetlen munkájában sem tűnik fel.[132] Ezzel kapcsolatban két intézkedést terveztek:

a.) 'David'-nak – az iratok szerint – egy volt informátornak, a falu református lelkészének kellett Máthét befolyásolnia. Előbb 'David'-ot kellett meggyőzni arról, hogy elfogadja a Securitate álláspontját Máthéról, ezután pedig befolyásolnia kellett Máthét, hogy az készítsen egy tanulmányt a református egyházról. A cél az volt, hogy Máthét egy időre más kutatási téma felé irányítsák.

b.) A megyei művelődési és művészeti bizottság elnökének, Sylvester Lajosnak javasolnia kellett Máthénak, hogy írja meg a falu 1944. augusztus 23-a utáni történetét.

4. *A monográfia szakvéleményeztetése.* A falumonográfia első fejezetét véleményeztetni kellett a sepsiszentgyörgyi múzeum igazgatójával.

5. *Máthé levelezésének felbontása.*

Az akció beindult, elkezdődött a komplex intézkedéssorozat Máthé ellen.

1970. szeptember 15-én elrendelték Máthé belföldi levelezésének felbontását 1971. április 1-éig.[133] Természetesen a Magyarországra küldött leveleit is felbontották.

Egyes elfogott levelek fordítását tartalmazó űrlapon feltűnik az „Apolodor akció/Hilda" felirat.[134] A 'Hilda' fedőnév nagy valószínűséggel Magyarországot jelöli, a későbbi iratokban 'Helga' fedőnévvel fordul elő. Nem egyértelmű viszont, hogy az „Apolodor akció" az a Máthé Jánosra fókuszáló akció neve, vagy pedig egy átfogó, a Magyarországgal való teljes postai forgalom átvizsgálásával kapcsolatos akció neve-e.

Úgy tűnik, a Máthé által küldött belföldi leveleket a megyeszékhely postahivatalánál már felbontották, majd a fordítás elkészítése után továbbküldték a címzettnek. A Magyarországról küldött leveleket Bukarestben bontották fel, fordították le, majd küldték tovább.

A fordítások egyik példányát a Máthé figyelését végző Securitate területi egységhez (a Kovászna Megyei Felügyelőségre) küldték, egy másik példányt pedig valószínűleg egy központi egységhez (UM 0924) küldték.[135]

---

132 „În vederea abaterii preocupărilor cu privire la apartenența Ardealului [...]."ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 2.

133 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 3 v.

134 Pl. Máthé 1969. február 10-én keltezett levele román fordításán. Lásd: ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 19.

135 Lásd pl. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 8-10.

A Securitate IX. (Megfigyelési) Igazgatósága elfogta Máthé 1969. január 6-án keltezett levelét, amelyben egy budapesti antikváriumot megbízott bizonyos magyar történelmi tárgyú könyvek megvételével.[136] A levél fordítását átküldték a Securitate Kovászna Megyei Felügyelőségéhez, a levelet pedig továbbküldték Magyarországra.

Máthé a munkái publikálása érdekében és a munkáihoz szükséges történelmi adatok beszerzéséért levelezett. Elfogott levelezéséből részlegesen rekonstruálható a kapcsolathálója.

Máthé különféle magyarországi vagy romániai szerkesztőségekhez, magánszemélyekhez írt leveleit is felbontották, ezekben történelmi eseményekkel kapcsolatos kérdésekre kért választ.[137]

Ellenőrizték Máthénak a Budapesten lakó Pethő Sándorral 1969–1970-ben folytatott levelezését is. Ezekben Pethő Magyarhermány község és a székelység történetével kapcsolatos különféle adatokat küldött Máthénak, az pedig romániai magyar napilapokat küldött.[138]

A leveleket a Securitate a fordítás, ritkábban a másolat elkészítése után továbbengedte.

Informátorok adatszolgáltatása. 1970. június 10-én datált 'Zoltáni Sándor' informátor jelentése Máthé János monográfiájáról. 'Zoltáni Sándor', újságírói minőségében (a megyei napilap baróti levelezője volt), egy új módszerhez folyamodott: levelet írt Máthénak, amiben különféle kérdéseket tett fel.[139] Úgy tűnik, Máthé nem bízott meg benne, főképp, hogy írásban kellett válaszolnia, mert a válaszai alapján készült jelentés ellentétes Máthénak több megnyilatkozásával. A válaszok alapján 'Zoltáni Sándor' a következőkben foglalta össze a Máthéról megtudottakat:

„4. Nevezett szerző azt nyilatkozta, hogy soha nem akarta kiadni ezt a munkáját, mert csak Magyarhermány község jelene és múltja érdekelte, ami az idegent (nem helybelit) untatná. Nem áll szándékában, hogy kinyomtassa a munkáját.

5. Jelenleg a munka történeti része Sepsiszentgyörgyön van Sylvester Lajosnál (a Megyei Művelődés- és Művészetügyi Bizottság elnöke), csak a második része van otthon nála."[140] Ehhez a ponthoz a Securitate egyik tisztje odaírta: „Szerezzük meg ezt is!"

---

136 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 20.

137 1969. december 20-án az *Élet és Tudomány* szerkesztőségéhez írt levelet, 1970. január 13-án a budapesti Gábor Lászlónak, 1969. szeptember 18-án a bukaresti Gáspár Józsefnek. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 4., 7., 9.

138 Lásd Pethő Sándor 1969. február 7-i, február 27-i, július 17-i, október 18-i, 1970. február 17-i leveleit; és Máthé 1969. október 7-i, december 2-i leveleit. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 5., 8., 10-19., 67.

139 'Zoltáni Sándor' informátor írásbeli tájékoztatása. 1970. június 10. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 37-38.

140 „4.) Numitul autor declară că niciodată nu a vrut să editeze această lucrare, fiindcă se ocupă numai cu trecutul şi prezentul comunei Herculian, ceea ce pentru cititorul străin (nu băştinaş din Herculian) ar fi plictisitoare [sic!]. Nu are intenţia să tipărească lucrarea. 5.) În momentul de faţă tocmai partea istorică a lucrării se găseşte la Sfîntu Gheorghe la tovarăşul Szilveszter Lajos (preşedintele Comitetului Judeţean

A továbbiakban az informátor feladatává tették, hogy puhatolja ki, hogyan vélekedik Máthé egyes, Erdélyt érintő kérdésekről, és hogy milyen további tervei vannak.

1970. októberében a baróti bábszínház magyarhermányi kiszállása újabb alkalom volt arra, hogy informátorok adatokat próbáljanak szerezni Máthétól. 1970. október 11-én a társulat két tagja 'T. Sándor' informátor és 'Zoltáni Sándor' informátor meglátogatta Máthét. Mikor arról érdeklődtek, hogy továbbra is kutat-e, Máthé elmondta:

„Hát bizony most egy kicsit a kedvem elment a munkától, mert a Securitate megfenyegetett, hogy többé ilyesmivel ne foglalkozzam.

Az úgy történt, hogy Magyarországról hazajött egy ismerős kislány, aki eljött hozzám egyes történelmi adatokat kérni, mivelhogy ő történész és néprajzos. Én a jegyzeteimet oda is adtam, hogy amire szüksége van azt írja ki. Erről a Securitate tudomást szerzett, és azt üzenték, hogy ha a kellemetlenségeket el akarom kerülni, hagyjak fel az ilyen dolgokkal és főleg az adatok kiszolgáltatásával. Én azóta nem nagyon merek foglalkozni semmivel. Kérem, és az ekeszarvát fogtam és úgy műveltem magam, sokat olvastam és kutattam, amíg eddig eljutottam. Összegyűjtöttem sok mindent ami a feledés homályába veszett volna. Én az utókornak meg akartam menteni mindent, és ezért köttek belém és fenyegetőznek. [...]

Mikor kijöttünk 'Zoltáni Sándor' az alábbiakat mondja:

Az öregistenit, egy ilyen öreg embert nem szégyelnek kitámadni, egy ilyen értékes embert, aki példaképe lehetne mindnyájunknak és különösen a mostani ifjúságnak."[141]

'Zoltáni Sándor' kifakadása különösen akkor érdekes, ha tudatosítjuk, hogy többek között az általa szállított információk alapján derítette fel a Securitate Máthé tevékenységét és kezdte el zaklatni.

A Máthé által említett esetet, ti. megfenyegetését a Securitate által, írott forrás nem erősíti meg. Minden bizonnyal egy enyhébb figyelmeztetésben – megrovásban részesítették (atenționare), ezeket – a Securitate belső szabályzatainak megfelelően – nem tüntették fel az iratokban. Ez Harro Dănilă, magyarhermányi, 1970. május 19-i kiszállása alkalmával történhetett.[142]

A bábszínháztársulat október 18-i kiszállásakor 'Zoltáni Sándor' újból meglátogatta, és faggatta Máthét: [143]

---

pentru Cultură și Artă) și numai partea două [sic!] se găsește la el acasă." 'Zoltáni Sándor' informátor írásbeli tájékoztatása. 1970. június 10. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 37-38.

141 Jelentés 1970. október 16. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 34., magyar nyelvű

142 „Megrovás - elsődleges intézkedés azon személyek esetében, akiknek ellenszegülő magatartása volt a kommunista rendszerrel szemben, azzal a céllal, hogy rábírják őket ennek a magatartásnak a feladására. Elvégezhette a Securitate tiszt, vagy annak az intézménynek a vezetője, amelyben az illető személy a tevékenységét folytatta. Ezt az intézkedést nem tüntették fel a Securitate operatív feljegyzéseiben." Lásd: Carmen Chivu – Mihai Albu: *Noi și Securitatea. Viața privată și publică în perioada comunistă, așa cum reiese din tehnica operativă*. Editura Paralela 45, Pitești, 2006, 202. p.

143 „Informare. La solicitarea Dumneavoastră vă dau următoarea informare asupra activității lui Mathe Ioan senior din Herculian. În ziua de 18 Octombrie, am avut ocazia să se [sic!] deplasez în comuna Herculian, cu ocazia unui spectacol de teatru de păpuși din partea Casei orășenească de cultură din Baraolt, în care

„Az én kérdésemre »volt-e sok vendége ezen a nyáron?« azt válaszolta: igen, voltak, tanulók, tanárok, turisták, és egy magyarországi lány. A lány Benedek Flóránál lakott (a kisbaconi »Benedek Elek« Emlékház) és a sepsiszentgyörgyi *Megyei Tükör* újságírójának, [adatvédelmi okokból a nevét nem közlöm – L. M.] a kíséretében eljött hozzám. Elmesélte, hogy utolsó éves egyetemista, és ez alkalommal adatokat gyűjt össze az államvizsgájához. Segítene ebben? – kérdezte ő. Ha tudok, szívesen – válaszoltam. Ő elővett egy lapot, amire előre el volt készítve egy sor kérdés a falu életével, mesterségekkel, mezőgazdasági eszközök, mezőgazdasági munkák elnevezéseivel, len-, kender- fafeldolgozással stb. kapcsolatban. Ő elolvasta a kérdéseket, és én diktáltam a választ, természetesen mindent, ami helyi, jellegzetesen hermányi volt.

De csak nem adott egy példányt a község monográfiájából neki, kérdeztem én.

Nem, mondta az öreg, mert nekem is már csak egyetlen példányom van!

A fentiekből világosan kiderül, hogy a fentnevezett nem adott semmi írott [anyagot] ennek a magyarországi diáklánynak.

A továbbiakban elmesélte, hogy jelenleg a bodvaji vashámornak az [1848–49. évi] polgári-földesúri forradalom időszaka alatti működéséről és fontosságáról szóló gazdasági-történelmi adatok összeszerkesztésén dolgozik, és közölte, hogy meghívták a baróti népi egyetem tanfolyamának ünnepélyes megnyitójára."

Helyszíni kiszállás. 1970. május 19-én Harro Dănilă főhadnagy kiszállt Vargyasra, hogy felkutassa Máthé Ferencet, hogy tájékozódjon róla, és Máthé Jánosról.[144]

De miért őt kereste meg a Securitate? Az indítóok Máthé János 1970. február 2-i, Máthé Ferencnek írt levele volt, amelyben részletesen beszámolt kutatásairól és a székelyek eredetéről vallott nézeteiről. A levél szerint Máthé Ferenc is

---

fac parte. Microbuzul trebuia să facă două curse şi fiindcă eu m-am dus cu prima cursă, am avut ocazia să fac prima mea vizită la Mathe Janos. Nu am găsit acasă, era în casa alăturată, la fiul lui. Am invitat la spectacol (la care nu a venit fiindcă este aproape surd) şi am discutat circa un ceas. La întrebarea mea »dacă aţi avut multe musafiri în vara asta?« el a răspuns: da am avut, elevi, profesori, turişti, precum şi o fată din Ungaria. Fata locuia la Benedek Flora (casa memorială „Benedek Elek" din Băţanii Mici) şi a venit la mine, însoţit de [adatvédelmi okokból a nevét kihagytam-L.M.] ziarist la ziarul *Megyei Tükör* din Sfîntu Gheorghe. Ea a povestit că este studentă la ultimul an şi stînge cu ocazia asta şi cîteva date pentru lucrarea ei de diplomă. Dacă vă servesc? [a] Întrebat ea. Dacă am posibilitatea cu plăcere – am zis. Ea a scos o hîrtie, pe care erau dinainte pregătite o mulţime de întrebări din domeniul vieţii satului, ocupaţii, denumirile uneltelor agricole, probleme legate de prelucrarea inului, a cînepii, a lemnului, etc. Ea a citit întrebarea şi eu am dictat răspunsul, bineînţeles tot ce a fost local, caracteristic Herculianului. Dar nu cumva aţi dat un exemplar din monografia comunei la ea, am întrebat eu. Nu, spunea bătrînul că şi eu mai am un singur exemplar! Din cele de mai sus reiese clar că numitul nu a dat nimic în scris acestei studente din R.P. Ungară. În restul timpului mi-a povestit că recent lucrează cu sintetizarea datelor istorico-economice asupra funcţionării şi importanţei furnalului de fier din Bodvaj, în timpul revoluţiei burghezo-moşierească şi mi-a comunicat că este invitat la deschiderea festivă a cursurilor universităţii populare din Baraolt. Aceasta este conţinutul scurt a convorbirilor noastre de la prima întălnire." 'Zoltáni Sándor' írásbeli jelentése. 1970. november 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 31-32.

144 Máthé Ferenc fafaragómesterről lásd Kovácsné István Anikó: Senki sem lehet próféta a saját hazájában? Máthé Ferenc vargyasi fafaragó életművének társadalmi reflexiói. In: Jakab Albert Zsolt, Szabó Á. Töhötöm (szerk.): *Lenyomatok* 4. Fiatal kutatók a népi kultúráról, Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2005, 125-145. p.

érdeklődött a székelység történelme felől, és úgy tűnik, bizalmas viszony volt közöttük.

A Securitate szempontjából tehát Máthé Ferenc értékes információkkal szolgálhatott Máthé Jánosról, emellett (amennyiben történelmi kérdésekben azonos nézeteket vallott Máthé Jánossal) ő is a rendszer potenciális veszélyforrása lehetett. Ezért szállt ki hozzá Harro Dănilă főhadnagy, a Máthé Jánosról folyó vizsgálat irányítója.[145]

A felkészülés folyamán Harro „bemérte" Máthé Ferencet: „1927. május 4-én született, Ferenc és Ilona gyereke, politikailag nincs elkötelezve,[146] nőtlen, 7 osztályt végzett, az Ape-Min [Vállalat] vargyasi részlegének alkalmazottja, mint gépész.

Az édesanyjával együtt lakik, szabadidejében kézműipari termékeket készít fából. Egyes faragott tárgyakat a sepsiszentgyörgyi kézművesbolton keresztül értékesített.

Kiderült, hogy van egy személyes kiállítása a lakhelyén, ahol naponta vendégeket fogad."[147] Azt is megtudták, hogy több helyen volt kiállítása.

Az előzetes tájékozódás után Máthé Ferencet megkeresték a munkahelyén.[148] Azt mondták Máthénak, hogy hallottak az otthoni kiállításáról, és mivel munkahelyi ügyben éppen Vargyasra kellett kiszállniuk, egyúttal szeretnék megnézni a kiállítását. Máthé Ferenc készségesen elvezette őket a lakásához, és megmutatta a kiállítását. Harro a tárgyakat is Securitates szemmel vizsgálta, és ráérzett a népművészet identitásmegőrző szerepére: „...azt tapasztaltam, hogy az általa faragott tárgyak egyes helyi, székely hagyományokat és szokásokat ábrázolnak."[149] Közben Máthé Ferenc beszélt a kiállításairól, arról, hogy írtak róla a *Megyei Tükör*ben. Ekkor Harro ravaszul átvezette a beszélgetést Máthé Jánosra: azt kérdezte Ferenctől, csak nem ő az a Máthé, akiről a *Megyei Tükör* írt, aki a Benedek Elek Emlékház avatóünnepségén beszédet tartott.[150] Erre Máthé Ferencből ömleni kezdtek a Securitatés tisztet érdeklő információk:

„Máthé Ferenc pontosított, hogy nem róla van szó, hanem egy több mint 70 éves idős emberről, akit Máthé Jánosnak hívnak, nagyon éleseszű és távoli

145 Harro Dănilă írásbeli jelentése. 1970. május 20. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 40-41.

146 Értsd: párton kívüli

147 „Din verificări a rezultat că se identifică în persoana numitului Máthé Francisc născut la data de 4. V. 1927 în comuna Vîrghiş, fiul lui Francisc şi Iliana, neîncadrat politic, necăsătorit, studii 7. clase, angajat la Ape-Min secţia Vîrghiş, în calitate de mecanic. Locuieşte împreună cu mama sa, în timpul liber lucrînd diferite obiecte de artizanat din lemn. Unele obiecte confecţionate de [el] au fost valorificate prin magazinul de artizanat din Sfântu-Gheorghe. A mai rezultat, că are o expoziţie personală la domiciliu, primind zilnic vizitatori." Harro Dănilă írásbeli jelentése. 1970. május 20. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 40.

148 A megfogalmazásból úgy tűnik, hogy többen voltak.

149 „Vizitând expoziţia personală am constatat că lucrările confecţionate de el din lemn, reprezintă anumite obiceiuri şi tradiţii ale populaţiei locale, secuieşti." ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 40 v.

150 Harro itt egy ún. „sötét" hírszerzési módszert használt. Ennek lényege, hogy „a hírszerző vagy ügynök beszélgetés során szerez meg értékes adatokat, értesüléseket olyan módon, hogy a partner nincsen tudatában annak, hogy ellenséggel áll szemben, és számára jelentős híranyagot szolgáltatott ki. Nem ismeri az ellenség »sötét« szándékát. A beszélgetést a hírszerző vagy az ügynök megtervezi és előkészíti." Lásd: http://www.osa.ceu.hu/files/fa/357/szotar.CEwin.html (letöltés: 2007.11.8.) Állambiztonsági Értelmező Kéziszótárból a „»sötét« hírszerzés" címszót.

rokonok. Megjegyezte, hogy 2-3 havonta kölcsönösen meglátogatják egymást, vagy találkoznak Baróton, [és] mondta, hogy az öreg irodalommal is foglalkozik.

Amikor megkérdeztem, vajon az öreg látta-e a legújabb munkáit, Máthé elmondta, hogy mintegy 5 hónapja nem volt nála. Akkor azt mondtam neki, hogy lehet hogy beteg az öreg vagy valami történhetett vele. Megkérdeztem, hogy nem-e kapott valamilyen híreket [róla] levelezésen keresztül."[151]

Máthé Ferenc tudta, hogy veszélyes a levél tartalma, ezért valótlant állított:

„Máthé [Ferenc] azt mondta, hogy nem levelezik [vele] de a fiain keresztül tud az öregről.

A továbbiakban elmondta, hogy az öreg fő elfoglaltsága Magyarhermány község monográfiájának összeállítása. Rámutatott, hogy noha csak 4 középiskolai osztályt végzett, az öreg nagyon felkészült és okos, akinek a [olvashatatlan] sok, őt meglátogató újságírót és művelt embert.

Amikor arról kérdeztük, miért nem ír a »[Megyei] Tükör«-be, Máthé elmondta, hogy az idős Máthé János sok történelmi adatot tud a magyarokról, amelyek valósak és amelyek megfeleltek egy adott időszakban, de jelenleg – jelentette ki az öreg – nem lehet publikálni, emiatt nem ír szaklapoknak.

Máthé Ferenc elmondta, hogy az öregnek nem tetszik, hogy a munkáit, amelyeket publikálni küldött, túlságosan »kigyomlálták«."

A beszélgetés zárásaként Máthé Ferenc munkáiról, és további terveiről beszélgettek.

Harro elérte célját: újabb adatokat tudott meg Máthéról, és ráadásul beazonosított egy újabb, a rendszer szempontjából gyanús elemnek minősíthető személyt. „Következtetésképp Máthé Ferenc nem akar beszélni a [Máthé Jánostól] kapott levélről és az érdeklődése garancia arra, hogy a levelet megtartotta. Kiderült, hogy bizonyos mértékben őt is egyes nacionalista eszmék uralják."[152]

Hogy miből vonták le azt a következtetést, hogy Máthé Ferenc nacionalista? A „helyi, székely hagyományokat" megörökítő fafaragványok motívumaiból? Mert

---

151 „Máthé Ferenc a precizat că nu este vorba de el ci despre un bătrîn în vîrstă de peste 70 ani, se numeşte Máthé János şi este originar din comuna Herculian. A relatat că cu toate că este bătrîn are o minte foarte ageră şi sunt rude mai îndepărtate. A menţionat că periodic la 2-3 luni se vizitează reciproc s-au se întîlnesc la Baraolt, spunea că bătrînul are preocupări literare. Fiind întrebat dacă bătrînul a văzut ultimele lucrări Máthé a spus că de circă 5 luni nu a fost la el. Apoi i s-a spus că bătrînul poate este bolnav sau s-a întîmplat ceva cu el, întrebîndu-l că dacă el a primit veste prin corespondenţă. Máthé a spus că nu port corespondenţă însă ştie despre bătrîn de la feciorii acestuia. În continuare a relatat că principala preocupare a bătrînului este întocmirea unui monografii despre comuna Herculian, arătînd că cu toate că are numai 4. clase liceu, bătrînul este foarte pregătit şi deştept, reuşind să impresioneze cu [olvashatatlan] sale pe multe ziarişti şi oameni de cultură care-l vizitează. Fiind întrebat dece nu scrie în »Tükör« Máthé a afirmat [că] bătrînul Máthé János cunoaşte multe date istorice, despre unguri care sînt reale şi au corespuns într-o anumită perioadă, iar în prezent afirmă bătrînul, nu pot fi publicate, cea ce-l face pe el să nu scrie la revistele şi ziarele de specialitate. Spunea Máthé Ferenc că bătrînului nu-i place că lucrările lui pe care le a vrut să publice au fost prea tare »plivite«." Harro Dănilă írásbeli jelentése. 1970. május 20. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 40.

152 „În consecinţă rezultă, că Máthé F. nu vrea să declare despre scrisoarea primită, după preocupările lui există garanţia ca scrisoarea să fi fost păstrată. A rezultat că într-o anumită măsură şi el este sătipint [helyesen „stăpînit"] de anumite idei naţionaliste." Harro Dănilă írásbeli jelentése. 1970. május 20. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 40 v.

ennél több szó a magyarságról, székelységről – a beszámoló szerint – nem hangzott el. A beolvasztani kívánt magyarság identitása megőrzésére irányuló kísérlet nacionalizmusnak minősült.

1970. szeptember 9-én Harro kiszállt Magyarhermányba, erről a következőket jelentette.[153]

„A fenti időpontban kiszálltam Magyarhermány községbe, ezzel az alkalommal felvettem a kapcsolatot ‚David' volt informátorral.

Kérve a segítségét egyes problémák megoldásában, beleegyezett, hogy ideiglenesen segítsen nekünk. Ezen találkozás alkalmával egy beszélgetés folyt a nevezett, magyarhermányi Máthé Jánosról, rámutatva, hogy a mi szerveink »megértést« tanúsítanak Máthé János nacionalista elképzeléseivel szemben, és nincs szándékukban rábírni hogy mondjon le ezekről a nézetekről, de ezek népszerűsítése az ifjúság körében fenyegető veszélyt jelent. A volt informátor egyetértett, és azt kezdeményezte, hogy ő arra gondolt, hogy el kellene vonni az öreg figyelmét jelenlegi elfoglaltságairól más irányba [terelni]. Ebben az értelemben rámutatott, hogy szerinte az egész téli időszakra egy jó elfoglaltság lenne, ha sugallnák neki, hogy írjon egy tanulmányt a magyarhermányi származású Hermányi Dénes [Dienes] József pap tevékenységéről, aki Nagyenyeden volt professzor, gazdag egyházi/vallási tevékenységet folytatott, az 1600-as években élt.

Megegyeztünk, hogy amikor az öreget meglátogatja, mondja azt, hogy ennek a munkának az összeállítása fontos volna mind neki, mind a püspökség számára, talán közölni is lehetne.

Arra a következtetésre jutottunk, hogy ennek a munkának az összeállítása a nevezett Máthé Jánosnak hosszú idejét venné igénybe.

Ami a nevezett Máthé János mostani helyzetét illeti, 'David' informátor rámutatott, hogy a nevezett élénk irodalmi [sic!] tevékenységet folytat, köszönhetően annak a figyelemnek, aminek a megyei szervek részéről örvend, többször hívták meg, hogy beszédeket tartson, újságírók látogatták, és cikkeket közölt.

Nagyon közeli viszonyt ápol Máthé János a baróti dr. Fehér L[ászló]val, aki az autójával kiviszi a különböző látogatókat, akik az öreghez mennek. Egy új találkozást beszéltünk meg 1970. október 3-i időpontra, hogy lássuk a meghatározott intézkedések hatását."[154]

---

153 Harro Dănilă írásbeli jelentése 1970. szeptember 9. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 35-35 v.

154 „La data de mai sus m-am deplasat în comuna Herculian cu care ocazie a fost contactat fostul informator 'David'. Solicitîndu-i sprijinul în rezolvarea unor probleme acesta a fost de acord ca temporal [sic] să ne ajute. Cu ocazia acestui contact s-a purtat o discuție despre activitatea numitului Máthé János din Herculian, arătîndu-i că organele noastre manifestă »înțelegere« față de concepțiile naționaliste a lui Máthé János și nu au intenția de a-l determina să renunțe la aceste idei, însă propagarea lor în rîndul tineretului ar prezenta un pericol iminent. Fostul informator s-a declarat de acord venind cu inițiativa că el s-a gândit că ar trebui să fie abătută atenția bătrînului de la actualele preocupări în altă direcție. În acest sens a arătat că după el ar constitui o bună preocupare pentru toată perioada de iarnă dacă îi sugerează ideuă [sic!] de a scrie un studiu despre activitatea preotului Hermányi Dénes Jozsef originar din Herculian, fost profesor în Aiud cu o bogată activitate cultică a trăit în anii 1600. S-a stabilit ca în vizitele pe care le va face bătrînului să spună că întocmirea acestui lucrări ar fi importantă atît pentru el cît și pentru Episcopie chiar ar putea fi publicată. A rezultat că întocmirea acestei lucrări ar solicita numitului Máthé Joan o perioadă de timp destul de îndelungat. În ce privește situația prezentă a numitului Máthé inf[ormatorul]

Nem tudni, vajon az illető lelkész valóban beváltotta-e ígéretét, hogy befolyásolja Máthét, vagy csak ígérgetett, hogy megszabaduljon a Securitatétól. Tény, hogy sem a megbeszélt időpontban, sem máskor nem született újabb jelentés a lelkésszel való beszélgetésről. Az is tény, hogy Máthé kutatta Hermányi Dienes József tudományos munkásságát, és 1973-ban közölt is róla.[155]

1971. május 5-én jelentette Gödri Márton, hogy Máthé március végén agyvérzést kapott, emiatt súlyos sérülést szenvedett: 4 hétre beutalták a baróti kórházba. Hazahozták, de jobb keze lebénult, gondolkodási képessége károsodott.[156]

Ezekután Harro azt javasolta, hogy Máthét más (feltehetően alacsonyabb) fokozatú megfigyelés alá helyezzék, ezt Máthé idős korával (ekkor már 73 éves volt), és a lebénulásával indokolta. A javaslatot a felettesei jóváhagyták.[157] Úgy tűnik, a Securitate „leírta" Máthét: a lebénulásáról munkaképtelenségre lehetett következtetni, azaz többé már nem okoz problémát a rendszernek. De alábecsülték a szívósságát.

1972 első feléből több jelentés szól arról, hogy Máthé próbálja közöltetni munkáit. Az agyvérzés után úgy gondolhatta, talán már nincs sok hátra az életéből és sietnie kell, ha ki akarja adatni munkáit. A kiadóktól visszajött válaszok a munkája módosítását kérhették, ami Máthéból rendkívül heves reakciókat váltott ki: „megírta a falu monográfiáját, de ezek itt a szocialista rendszerben ki akarnak vágni belőle, és ezzel nem ért egyet, vagy kiadják úgy, ahogy van, vagy megpróbálja Magyarországon kiadni, és ha nem sikerül, meghalok, de akkor is jobb, minthogy ne írjam meg az igazat, vagy ők hozzáadjanak valamit, ami nem igaz."[158] A hírnek meg is lett az eredménye, mert Máthé figyelését magasabb fokozatra emelték.[159]

1972. március 17-én Gödri Márton beszélgetett egy magyarhermányi lakossal, aki elmondta, hogy Máthé János írt egy 40 oldalas dolgozatot Gábor Áronról, amit Romániában akart közölni, de mivel nem vállalják itthon a kiadását, külföldre akarja küldeni közlésre.

A hír hallatára – paradoxon, de megvolt a maga logikája – Gödri segíteni próbál: a jelentés végén javasolja, hogy a hazai kiadás megoldása végett vegyék

---

'David' a arătat că cel în cauză desfăşoară o activitate intensă literară, datorită atenției de care se bucură din partea organelor județene fiind pus în mai multe rînduri să țină cuvîntări, vizitat de ziariști și prin publicarea unor articole. Relații foarte apropiate întreține Máthé Joan cu dr. Fehér L[ászló] din Baraolt, care cu mașina lui aduce la Herculian diferiți vizitatori care vin la bătrînul. S-a fixat o nouă întîlnire pe data de 3. X. 1970 pentru a se vedea evoluția măsurilor stabilite." Harro Dănilă írásbeli jelentése 1970. szeptember 9. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 35., 35 v.

155 Máthé János: Olasztelek. *Megyei Tükör* 1973. szeptember 16., 4. p.

156 Gödri Márton százados írásbeli jegyzéke. 1971. május 5. ACNSAS. Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 28.

157 Harro Dănilă írásbeli jelentése. Notă-raport. 1971. május 7. Dosar ind. nr. 6598, vol. 2. f. 28., 28. v.

158 „... mi-a spus că a scris monografia satului, dar ăștia din regimul acesta socialist vor să taie din el și că nu sunt de acord, ori o publică așa ori voi încerca să public în Ungaria și dacă nu reușesc mor și tot e mai bine decăt să nu scriu adevărul sau să adauge ei ceva ce nu este real." 'Domokos Bela' besúgó szóbeli jelentése a „Tusnad" konspiratív házban, ezt Cerghizan Ştefan százados foglalta össze egy jegyzékben. 1972. január 26. Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 9.

159 „Mathe I. va fi reintrodus în B[aza de] L[ucru]". Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 9.

fel a kapcsolatot Sylvester Lajossal a megyei néptanácstól.[160] Miért? Talán arra gondolt, inkább minthogy valamilyen módon külföldre jusson és ott közöljenek egy ellenőrizetlen munkát, jobb megoldás segíteni Máthét, hogy otthon közölje a munkáiból az elfogadhatóbbakat, hátha akkor eláll a külföldre küldés szándékától.

1972. május 30-án 'Domokos B.' informátor találkozott Cerghizan Ştefannal a „Tusnád" konspiratív házban. Ez elmondta, hogy Máthé aggódik a monográfia sorsa miatt, hogy betegnek érzi magát:

„és mielőtt meghal, még szeretné kiadva látni a könyvét. [...] elmondta, hogy egyszerűen nyomást gyakoroltak rá, hogy módosítsa néhány helyen a munkáját, de ő nem fogadta el, azt mondván, hogy a történelem az történelem, és az eseményeket úgy kell visszaadni, ahogy történtek. [...] az öreg elmondta, hogy ő semmit nem fog változtatni, mert nem tudna nyugodtan meghalni, tudván, hogy elárulta a nemzetét, a saját népét, amely annyi ideig harcolt az igazságért és szabadságért. [...] Elmondta, hogy ezt a nyomást a megyei kiadónál lévők gyakorolták. Akikkel beszélt, nyíltan nem mondták meg, de ő érezte, hogy csak hazudva vagy néhány igazságot kihagyva jelenhet meg a műve."[161]

Elmondta, hogy a *Megyei Tükör*nél azt ígérték, hogy részletekben leközlik, de nem történt meg, emiatt azon gondolkodik, hogy Magyarországon közöltesse.

„Azon részek [módosítását] szorgalmazták, amelyek a kezdeteket, pontosabban az államalapítást taglalják, ő azt állítja, hogy ezeken a tájakon létezett egy emberi közösség – igaz nagyon kezdetleges, ahogy a dokumentumok is mutatják – a dákok előtt, és jóval a székelyek idetelepítése előtt, amelyről ő azt mondja, hogy a mi történészeink által kitalált hülyeség, hogy megmagyarázzák valahogy a magyarok létezését Románia feltételezett területén."

Tehát Máthé a dákoromán kontinuitás-elméletbe ütközött. Ezért munkájából az állami legitimációt is támadó részeket semmiképpen sem lehetett kiadni. Már csak az volt a kérdés, ki közli ezt vele.

Egy 1972. július 17-i jelentés erre is nyújt egy támpontot. Ebben 'Domokos B.' arról tájékoztatta Cerghizant, hogy Sylvester Lajos meglátogatta a magyarhermá-

---

160 'I. A.' szóbeli közlése alapján Gödri Márton százados jegyzéke. 1972. március 20. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 12.

161 „Mi-a spus că este foarte îngrijorat de soarta lucrării sale (monografia satului Herculean) deoarece se simte cam bolnav slăbit şi înainte de a muri vrea să vadă cartea apărută. Mi-a mai spus o parte (o copie) din lucrare i-a dat lui [adatvédelmi okokból kitöröltem a nevet – L.M.] care i-a promis că o să publice fragmente în ziarul „Megyei Tükör", dar pînă acum nu a apărut nimic, probabil zicea el că »ăsta« nu va publica nimic nici [sic!] cel puţin în ziar, mi-a spus în continuare că s-a făcut pur şi simplu presiuni asupra lui să modifice căteva părţi din lucrare dar el nu a acceptat spunînd că istoria e istorie şi evenimentele trebuiesc redate aşa cum s-au petrecut ... Bătrînul a spus că el nu va modifica nimic pentru că nu ar putea muri liniştit ştiind că şi-a trădat naţiunea, propriul popor care a luptat atîta vreme pentru dreptate şi libertate...El spunea că acele presiuni au fost făcute de editură de cei de la judeţ cu care a stat de vorbă, direct nu i s-a spus dar el a simţit că numai minţind sau emiţând nişte adevăruri poate să apară lucrarea. S-a insistat asupra acelor părţi din lucrarea care privesc începutul sau mai precis întemeierea statului, el susţine că pe aceste meleaguri a existato aşezare omenească, e drept foarte elementară aşa cum arată şi documentele înainte de daci, şi mult înainte de colonizarea secuilor, despre care el spune că e o prostie născocită de istoricii noştri pentru a explica cumva existenţa maghiarilor pe presupusul teritoriu al României". 'Domokos B.' informátor szóbeli jelentése alapján Cerghizan Ştefan százados jegyzéke. Notă informativă. 1972. május 30. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 14.

nyi Általános Iskolát, akinek az iskola két tanára, Kiss László és Árvay József (?) megmutatta az összegyűjtött tárgyakat, amelyekből egy helytörténeti múzeumot szándékoztak létrehozni.

Sylveszter elmondta nekik, hogy „bár az öreg egy jó munkát írt, egy nagyon sikerült monográfiát, nem közlik, egyszerűen akadályozzák, mert Máthé mindent úgy írt le, ahogy volt, és ahogy ő érezte, és nem egyezik bele, hogy bármit is változtasson, *habár beszélgettek vele erről.* [kiemelés – L.M.]”[162]

Ehhez a dokumentumhoz Sylvester Lajos 2006-os megjegyzése: „Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy Máthé Jánost semmilyen módon sem próbáltam befolyásolni, hogy a székelység eredetével kapcsolatos kutatásait és feltételezését megváltoztassa, hiszen egész életem során én magam is ezen a »nyomvonalon« haladtam. Sőt, Szabó T. Attila, Imreh István, Egyed Ákos, Benkő Samu és társaik sűrű meghívásával és előadói körútjuk során közvetve, de nem egyszer közvetlen a dákó-román kontinuitást cáfolták. Több ízben nyílt vitába is keveredtem bukaresti történészekkel, dr. Székely Zoltánnal emiatt folyamatos nyílt vagy eltussolt konfliktusos viszonyba kerültem.”[163]

Cerghizan még javasolta, hogy vegyék rá a *Megyei Tükör* főszerkesztőjét, hogy közöljön le egyes, „megfelelő” tartalmú részeket a munkából, hogy Máthé elálljon a külföldre küldés gondolatától. A százados szerint „Hozzáértő tényezők, mint Székely Zoltán, Szilveszter [Lajos] véleménye szerint a munka nem találna visszhangra külföldön, legfeljebb egyes, országunkkal szemben egészségtelen magatartású emberek köreiben.”[164]

A folyamatos cenzúrázás és belejavítás után ezért is okozott olyan nagy örömet Máthénak, amikor egy-egy írását csonkítatlanul közölték. „Azt pontosan úgy olvashattam, ahogy megírtam, egy betű sem hiányzott-mondja elégedetten” – az őt 1974-ben meglátogató magyarországi újságírónak, Ablonczy Lászlónak az *Élet és Tudomány*ban megjelent cikkéről. „S ennek azért ad olyan különös hangsúlyt, mert más publikációinak bizony híja volt.”[165]

Feltehetően 1972 júniusában beszélgetett ’Domokos Béla’ informátor Máthéval a Magyarhermányban zajló „elvtársi” vadászatokról.

„Ő nagyon ironikusan mondta, hogy siettek, hogy megjavítsák a Kisbacon falu végénél levő hidat, nehogy a miniszter úr ne tudjon vadászni jönni. Azt mondta,

---

162 „Szilveszter a mai spus că deşi bătrînul a scris o lucrare bună, o monografie foarte reuşită, nu se publică, se pun pur şi simplu bețe în roate, pentru că Máthé a redat faptul aşa cum a fost şi cum simte el şi nu este de acord să schimbe nimic deşi s-a discutat cu el în acest sens.” ’Domokos Béla’ informátor írásbeli tájékoztató jelentése. 1972. július 17. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1 f. 15., 15 v.

163 Sylveszter Lajosnak László Mártonhoz írt, 2006. szeptember 15-i levelének 9. pontja.

164 „Consider că ar fi oportună continuarea influențării lui Mathe I. prin redactorul şef al ziarului »Megyei Tukor« în sensul determinării primului de a accepta publicarea unor fragmente din lucrarea cu un conținut corespunzător şi deci influențarea acestuia să renunțe la ideea scoaterii lucrării în exterior. Avem în vedere şi faptul că monografia întocmită de Mathe este lipsită de o valoare ştiințifică. Conform aprecierilor unor factori competenți ca Szekely Zoltan, Szilveszter, conținutul lucrării nu ar găsi ecou în exterior, decît eventual în cercul unor persoane cu poziții nesănătoase la adresa țării noastre.” Cerghizan Ştefan százados intézkedési javaslatai. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 14. v.

165 Ablonczy László: Gábor Áron krónikása. *Magyar Hírlap* 1974. július 1., 4. p.

nem tudja, mi a fenének jön mindig ide vadászni, mert ahogy ők mondják Románia nagy és szép (gazdag), és mégis Erdélybe jön, menjen az ördögbe a románjai közé. Sértő szavakat használt a kormányfőről, például azt mondta hogy »hájas« és más sértő szavakat. Azt mondta, hogy régebb még a király sem jött akkora sereg emberrel, ahogy most jönnek ezek az autóikkal.

Azt mondta, hogy egyszerűen undorodik attól, hogy a romániai sajtót olvassa (*Előre, Megyei Tükör*), mert tele vannak hazugsággal, az államelnök üres beszédeivel – ő előfizetett egy sor magyarországi kiadványra és ezekre gondolva azt mondta, hogy összehasonlíthatatlanok a mieinkkel, valóban közérdekű problémákkal foglalkoznak, az ember, a nemzet problémáival.

Meg kell említenem, hogy Máthé nagy népszerűségnek és tekintélynek örvend a községben, intelligens, művelt, és nemes tulajdonságú embernek tekintik, aki »szereti a nemzetét és a népét, amelyből származik.« Ezen utolsó szavakat Zsigmond László tanító mondta.

Az öreg Máthé, habár panaszkodik – főleg télen – az egészségére, el kell mondanom, hogy jól érzi magát, jár ki a mezőre, egy sorban dolgozik a fiatalemberekkel. [adatvédelmi okokból törölve – L.M.] (Pető, Kuti Sándor)-tól aki majdnem 70 éves, megtudtam hogy az öreg Máthé fogadta a magyar katonákat amikor [be]jöttek (a második világháború idején) és ott egy köszöntő beszédet mondott, azóta a falu kedvelt »gyereke«.[166] Ahogy [adatvédelmi okokból törölve –L.M.] mondta, egy igaz ember, aki nem változtatta soha a nézeteit, meggyőződését, jó magyar maradt az évek során."[167]

A jelentés hatására Cerghizan Ştefan százados elrendelte, hogy Máthéról újra megfigyelést (urmărire informativă) kell folytatni, és egyúttal megakadályozni, hogy állami- vagy pártvezetők látogatását Máthé valamiféleképp megzavarhassa.[168]

---

166 A magyar honvédség 1940. szeptemberi, észak-erdélyi bevonulása alkalmával.

167 „El spunea foarte ironic, că s-au grăbit să repare podul de la capătul satului Bățanii Mici ca nu cumva domnul ministru să nu poată veni la vînat. El spune că nu știe de ce naiba tot vine în partea asta că așa cum spun ei, România este mare și frumoasă (bogată) și el totuși vine în Ardeal, să se ducă la dracu între românii lui. A folosit cuvinte jignitoare la adresa președintelui guvernului spre exemplu spunînd că este un »borțos« (hályas) și alte cuvinte jignitoare. Spunea că pe vremuri nici regele nu venea cu el o armată de oameni cum vine acum ăștia cu mașinile. El a spus că e pur și simplu silă să citească presa din România (*Elore, Megyei Tukor*) că sînt pline de minciuni, de vorbe goale de cuvîntările președintelui statului–el are abonamente la o serie de publicații care apar în Ungaria și spunea referitor la acestea că sunt incomparabile cu cele de la noi, ele tratează într-adevăr problemele de interes major, problema omului, a națiunii. Trebuie să menționez că Mathe se bucură de mare popularitate și respect în comună, este considerat ca un om foarte inteligent, cult și cu caractere frumoase care »își iubește neamul, poporul din care se trage«. Aceste ultime cuvinte au fost afirmate de învățătorul Zsigmond Laszlo. Bătrînul Mathe deși se vaită, mai ales astă iarnă de sănătate, trebuie să spun că el se simte bine umblă la cîmp lucrează în rînd cu bărbații tineri. De la [adatvédelmi okokból kitöröltem-L.M.] (Peto, Kuti Sandor) care are aproape 70 de ani am aflat că bătrînul Mathe a primit pe ostașii maghiari între Biborțeni și Bățanii Mari atunci cînd au venit maghiarii (în timpul celui de al doilea război mondial) și-a rostit o cuvîntare de pomină de atunci este »copilul« iubit al satului. Așa cum spunea [adatvédelmi okokból kitöröltem-L.M.] este un om drept, care nu și-a schimbat niciodată concepțiile, convingerile rămînînd un bun maghiar de-a lungul anilor." 'Domokos Béla' informátor írásbeli jelentése. 1972. május 5. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 13.

168 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1 f. 13 v.

Próbáljuk végigkövetni, mi rejtőzött Máthé kijelentései mögött, illetve miért reagált ennyire „erősen" a Securitate. A jelentés szerint ekkor Máthé három „erős" véleményt fogalmazott meg ekkor.

Egyrészt Ceauşescu személyi kultuszát támadta, és az a fő kifogása a romániai magyar sajtóval szemben, hogy – hasonlóan az ország többi sajtótermékéhez – Ceauşescu hazugságaival és dicsőítésével van tele.

Egy másik sérelem centrum – periféria jellegű: „ahogy ők mondják Románia nagy és szép, és mégis Erdélybe jön" – fakadt ki Máthé – de bezzeg vadászni csak ide jönnek. Ez a magyarhermányi lokálpatriótának a kifakadása. De mi rejlik mögötte? Máthé végigélte azt a majdnem egy évszázadot, amely során az önellátó, jórészt önmagát igazgató magyarhermányi faluközösséget gyarmattá szegényítette és lezüllesztette a mindenkori államhatalom.

Lapozzuk csak végig a falumonográfiáját ebből a szempontból: végigkövethető, amint az állam – előbb a magyar, majd a román – az erdő jövedelmét, az önellátás egyik fő alapját, adminisztratív eszközökkel egyre inkább megcsapolja, majd elveszi. A századforduló körül állami felügyelet alá vonják a közbirtokossági erdőket, ami hatalmas jövedelemelvonást jelentett a helybelieknek, miközben semmilyen előnnyel nem járt, különféle adminisztratív eszközökkel pedig még ezen felül is csikartak ki jövedelmet.[169] A két világháború között az erdőkitermelési tervek jóváhagyatásának „járulékos" (azaz megvesztegetési) költsége is az állam alkalmazottait vagy holdudvarukat gazdagította.[170] Az 1948. évi államosítás pedig mindent elvett.

Az államosítás után megélhetésnek maradt volna tehát a sovány hegyvidéki termőföld, de az állam intézkedéseivel ezt is ellehetetlenítette. A vadállományt mértéktelenül engedték felszaporodni, annak érdekében, hogy a különféle pártembereknek legyen hol kiélni a szenvedélyüket. Mindez a hermányi nép kárára, mert az elszaporodott vadak lelegelték, elpusztították a falu termőterületeit.[171] Hiába állítottak kerítéseket „a medve széttöri, a szarvas átugorja" mondták el helybeli beszélgetőtársaim. Emiatt a falu – régen nagy kiterjedésű termőterülete – katasztrofálisan összezsugorodott.[172]

A centrum tehát elvette a periféria – Magyarhermány – erőforrásait, elszívta jövedelmét. Beruházás, fejlesztés semmi sem történt, vagy ha igen, az csak a centrum érdekei miatt: a Kisbacon felé vezető úton a hidat nem a helybeliekért javítják meg, hanem a vadászni jövő pártvezető kényelméért. Nem csoda tehát, ha Máthé dühösen nyilvánul meg a faluját kizsákmányoló „külsők" ellen.

A harmadik sérelem etnikai alapú: „ahogy ők mondják Románia nagy és szép, és mégis Erdélybe jön, menjen az ördögbe a románjai közé" – sérteget Máthé.

---

169 Erről lásd *Magyarhermány monográfiája* Közbirtokosság. Vadászati jog részből a 99–102. p.

170 Erről lásd *Magyarhermány monográfiája* Közbirtokosság. Vadászati jog részből a 102–103. p.

171 Máthé még Maurert, és az iráni Reza Pahlavit említi. Lásd Magyarhermány monográfiája 11. p.

172 Lásd: *Magyarhermány monográfiája* A természet állatvilága c. részből a 12. p., illetve id. Máthé János: Egy magángazda székely falu életéből. Imreh István (szerk.): *Változó valóság. Szociográfiai tanulmányok*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1978., 200. p.

Ebben megfogható a regionális identitástudat is: Máthé, mint a helybéli, erdélyi, dühös a „betolakodókra”.

Ami pedig románsághoz való viszonyulását illeti, mérvadónak egy 1983. évi levelében írtakat tekintem: „Nem vagyok az internacionalizmus híve, ahogyan ma olvasni lehet, tisztelem minden nemzet nyelvét, kultúráját, minden nemzet értékét, de csak addig, ameddig azok is tisztelik az én nemzetem. Számomra a székelyek történelme egy szent és sérthetetlen dolog, és nem vagyok hajlandó semmilyen nemzet lába alá helyezni, vagy alárendelni. A véleményem, hogy a romániai magyar sajtó túlságosan megalázkodó. Harcolni a nacionalizmus ellen! Egy ütődött gondolat! *Minden méltóságteljes embernek a fő kötelessége – a más nemzetek tiszteletén kívül – a saját nemzetéhez való ragaszkodás*. [kiemelés – L.M.] A szélmalmok harcát jelentené hogy harcolj ellene az internacionalizmus jelszavával, legyen szó akár magyarokról, akár románokról.”[173]

7. Felügyelet
1972. november 3. – 1983. április 11/május 10.

1972. november 3-tól Máthét felügyelet (supraveghere informativă) alá helyezték.[174] 1972. november elején Lazăr Mihai százados adatokat kért és kapott Máthéról a Belügyminisztérium Lakossági nyilvántartó részlegétől.[175]

1972 és 1977 között semmilyen új adat, jelentés nincs Máthéról.

1977-ben újra informátorokat állítottak rá. 1977. február 9-én ’Tóth Pál’ informátor a kapott feladatnak megfelelően megkereste Máthét, azzal az ürüggyel, hogy az segítsen neki juhokat venni. Máthéval nehezen értekezett, mert az alig hallott (ekkor már 79 éves volt). Az informátor megtudta, hogy „habár nem hall jól, mégis mindent leír, ami a faluban történik, kiket hívatnak a miliciára bármilyen kihágásért, beleértve, hogy milyen intézkedéseket hoznak, amiket a faluban hallottakból gyűjt össze, hány nyilvános bírósági eljárás történt, ki kivel, és miért verekedett, veszekedett, és más egyéb aspektusok.”[176]

---

173 „Nu sînt adeptul internaționalismului, așa cum se poate citi astăzi, stimez limba fiecărei națiuni, cultura acesteia, toate valorile ei naționale, dar numai pînă cînd aceștia stimează și națiunea mea. Pentru mine istoria secuilor este ceva sfîntă și inviolabilă, nu sînt dispus să o bag sub picioarele niciunei națiuni sau să o subordonez. Părerea mea este că presa de limbă maghiară din România prezintă prea multă ploconire. A lupta împotriva naționalismului! Este o idee tîmpită. Fiecărui om demn are îndatorirea principală în afară de stima față de alte națiuni este atașamentul față de propria-i națiune. Ar însemna lupta morilor de vînt să te lupți împotriva cu lozinca internaționalismului, – fie vorba de maghiari, români.” Román nyelvű fordítás Máthé Jánosnak a ’Zoltáni Sándor’ informátorhoz írt leveléből. 1983. március 30. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 70-71.

174 Notă de analiză a cazului „Filozoful” 1983. május 17. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 28., és Plan de măsuri în dosarul de urmărire informativă „Filozoful”. 1983. április 11. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 1.

175 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 45 v. A választ 1972. november 4-én keltezte a Belügyminisztérium Kovászna Megyei Felügyelősége.

176 „De menționat că, de și nu audă bine, totuș el notază totu ce să petrece in sat, și persoanele care sint citate la postul de miliție pentru orice abater, inclusiv ce masuri s-a luat pe cale el culege din auzitele din sat, căte procese publice și cine intre cine și pentru ce motiv s-a batut, s-a certat, și alte aspecte.” ’Tóth Pál’ informátor szóbeli közlése alapján Zolyomi Ștefan főtörzsőrmester jegyzéke. 1977. február 9. ACNSAS,

1977. júniusában Máthé ágybafekvő beteg volt és szellemi munkát sem folytatott.[177] De augusztusra már helyreállt az egészsége, és elment kutatni a sepsiszentgyörgyi levéltárba, ahol a községre vonatkozó kereskedelmi, mezőgazdasági adatokat kért, de nem szolgálták ki.[178]

1978 és 1981 között Máthéról nincsenek beérkező adatok.

1981. március elején a Securitate tudomást szerzett Máthé több, eddig ismeretlen munkájáról és gyűjtéséről. Ugyanis Máthé levelet küldött a marosvásárhelyi *Új Élet* szerkesztőségének, egy munkája közlését kérve, amire elküldtek egy munkatársat, nézze meg, még milyen írásai vannak Máthénak, így megtudták, hogy több kéziratot összeállított: „A székelység története" (több mint 300 gépelt oldal), „Erdély története" (mintegy 300 gépelt oldal).[179] A falumonográfiáról korábban is tudtak, de most úgy értékelték, hogy ebben „dicsérőleg szól a helység 1940-ig folytatott magyar ellenállásáról."[180] Ezek szerint megváltozott a Securitate, pontosabban az egyik értékelő tisztjének a szempontrendszere.

Tudomást szereztek arról a névjegyzékről is, amely a földvári fogolytáborban 1944–1945-ben meghalt magyar nemzetiségűek adatait tartalmazta és amelyet Máthé állítólag „ellenséges célokra akart felhasználni." Ez rosszindulatú feltételezés volt a Securitate részéről, mert egy sorral alább leírták, hogy Máthé 1980. tavaszán nem adta oda az említett névjegyzéket közlésre egy őt meglátogató, Kanadában élő magyar származású diáknak, azzal indokolva, hogy „ezeket a munkákat nem a külföldieknek, hanem az országban élő székelyeknek és magyaroknak írta."[181] Semmilyen irat nem került elő, amely a Securitate reagálását jelezné ezekre a hírekre.

1981. november végén vagy december első napján 'Tóth Pál' informátor Magyarhermányba ment, hogy vegyen egy tehenet. Ha már amúgy is arra járt, bement Máthéhoz, érdeklődni, nincs-e eladó tehene, vagy nem-e tud ilyen embert a faluba. (Motiválhatta még az adatszolgáltatásért járó pénzbeli juttatás is.) Máthét hiányosan felöltözve az írógép mellett találta, amint a bejövő külső fénynél szemüveg nélkül gépelt. Csak írásban tudott értekezni vele, és az is nehezére esett az idős embernek. Arra a kérdésre, hogy mit csinál, Máthé elmondta, hogy „nem hal meg addig, amíg nem tudja kiadatni a könyvét, és a legutóbbi időben van mit írjon a falumonográfiába is, mióta kenyeret grammra adják, mint a horthysta

---

Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 16.

177 'Toma' informátor szóbeli jelentése alapján Ştefan Ioan őrmester jegyzéke. 1977. június 7. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 17.

178 Notă-raport. 1977. augusztus 26. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 18.

179 Nota. 1981. március 4. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 56.

180 „se vorbeşte elogios despre la adresa rezistenţei maghiare din localitate, pînă în anul 1940." Nota. 1981. március 4. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 56. Valószínűleg azokat a részeket értelmezhették így, amelyekben a névelemzéssel szembeni, a magyar név és identitás megtartásáért folytatott ellenállást írja le Máthé.

181 „Mathe Janos a povestit, că în vara anului 1980, a fost vizitat de 4 studenţi maghiari din Budapesta, din care unul venit din Canada, de origine maghiară, solicitîndu-i să le dea lucrarea pentru publicare în străinătate, dar acesta a refuzat, motivînd că a scris aceste lucrări pentru secuii şi ungurii din ţară şi nu din străinătate." Nota. 1981. március 4. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 56.

Magyarország idejében."[182] 1982 májusában 'Fülöpné' informátor is ugyanezt erősítette meg: Máthé „beírja a monográfiába azt is, mikortól kezdték porcióra adni a kenyeret."[183]

1982 végére Máthé egészsége helyreállt, és nagy munkakedvvel dolgozott. Visszavonultan élt, de a helység legfontosabb embereivel, a pappal és a falufelelőssel tartotta a kapcsolatot. „Mindenről érdeklődött ami történt a faluban, és minden feljegyzett.

Érdeklődött a fogyasztási szövetkezetnél, hogy ki kezdte el, hogy a kenyeret porcióra adják, az ügyvivő azt mondta, hogy az államfő. Nem jár ki a mezőre, nem végez fizikai munkát, csak a postára, és a boltba [megy]. Saját írógépe van, egész nap gépel, az utóbbi időben úgy helyrejött a látása, hogy nincs is szüksége szemüvegre. [...] Senki nem lát igazán bele, és nem tudja az igazi álláspontját."[184]

1983. januári jelentés szerint Máthé egyre több levelet küldött a marosvásárhelyi *Új Élet* és a sepsiszentgyörgyi *Megyei Tükör* szerkesztőségekhez. „Az utóbbi időben mind az *Új Élet,* mind a *Megyei Tükör*től nagyon ritkán kap levelet, de ő annál többet küld.

Nem nyilvánult meg semmilyen formában a forrásnak ['Fülöpnének' – L.M.], de látszik, hogy gyűlöletet hordoz magába, és elkeseredett, hogy az írásait nem közlik."[185] Zólyomi annyira fontosnak ítélte megtudni, miket is küldözget Máthé, hogy utasította 'Fülöpnét' hogy megfelelő alkalommal tudakolja ezt meg Máthétól „még ha kiabálva is kell vele beszélgetni".

---

182 „Întrebat cu ce să ocupă a afirmat că nu moare pâne [sic!] nu reuşeşte ca cartea lui să fie editate, şi in ultimul timp are ce să-ş[i] scrie şi in monografia satului, de cind să dă piîna [sic!] la gram ca în timpul Ungariei Hortistă." 'Tóth Pál' informátor szóbeli jelentése alapján Zolyomi Ştefan főtörzsőrmester jegyzéke. 1981. december 2. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 21.

183 „Urmărindusă [sic!] activitatea numitului Mathe Janos şi discuţiile purtate a rezultat că acesta trece în monografia satului şi faptul de cind s-a inceput să deie piîna la portie." 'Fülöpné' informátor szóbeli közlése alapján Zolyomi Ştefan főtörzsőrmester jelentés-jegyzéke. 1982. május 9. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 22.

184 „Supravegăndusă [sic!] activitatea prezente ale susnumitului să constată că este un element fanatic, chiurile că bolnav că batrin dor in mod retras prin nepoti si in pretinie cu preotul Hegyi Daniel preot reformat, şi Benedek Ştefan deputat responsabilul satului să interesează de toate ca să petrece in sat si notează. S-a interesat la cooperativa de consum că cine a initiat ca piînea să fie la portie pentru oameni, gestionarul a raspuns că Seful Statului. – Nu unblă la cimp şi nu să ocupă cu munca fizică dor pâne la oficul PTTR si magazia sătesc. Are maşină de schris propriu, toată ziua scrie, in ultimul vreme s-a revenit vederea in cât nici nu mai are nevoie de Ochilar.- [...] Nimeni nu poate pătrunde şi afla de poziţia lui relamente." Zolyomi Ştefan főtörzsőrmester jelentése. 1982. november 12. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 25.

185 „Supravegăndusă activitatea prezente alui Mathe Janos să constată că acesta s-a marit volumul de coresnubdente pe care le expedieze la adresa »*Uj Elet*« o revista editata in Tîrgu Mureş şi la redacţia *Megyei Tukor* din Sfîntu Gheorghe.- Atit dela redacţia *Uj Elet* cît şi dela *Megyei Tukor* in ultimul perioada primeşte scrisori farte dese dor el expediază si mai multe.- Nu s-a manifestat fata de sursa dor să vedă că poartă ură si este năcăjit că scrisurile nu se publică." 'Fülöpné' informátor szóbeli közlése alapján Zolyomi Ştefan főtörzsőrmester jegyzéke. 1983. január 14. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 26.

8. Megfigyelés.
1983. április 11./május 10. – 1986. május 27.

1983. április 11-étől, vagy május 10-étől újra megfigyelés alá helyezték (urmărire informativă) az akkor már 85 éves (!) Máthé Jánost. Az 10851-es számú dossziét nyitották meg róla, kódnévnek pedig a megtisztelő „Filozófus”-t választották ki számára.[186]

1983. március 5-én Lazăr Mihai százados egy jelentést készített a „Filozófus” akció állásáról.[187] A személyi adatok, előélete, és az ellene folytatott vizsgálatok felsorolása után Lazăr az ellenőrzött levelezések és besúgói jelentésekből vett részletekkel illusztrálta, hogy Máthé János nacionalista-soviniszta, elkészített egy falumonográfiát, amelyet egyes, őt meglátogató személyek révén kijuttatott Magyarországra, hogy ott adják ki, és hangot adott annak a panaszának, hogy nem kapja meg a Magyarországról neki küldött folyóiratokat.

Lazăr javasolta, hogy Máthéról nyissanak megfigyelési dossziét. A jelentés hátlapjára Cerghizan Ştefan ráírta az utasítását: Lazăr 3 napon belül készítse el az intézkedési tervet a figyelési dosszié megnyitásához. Ezt Lazăr április 11-én el is készítette.[188]

Máthét nacionalista- és sovinisztaként jellemezte Lazăr, tevékenységét pedig „ellenségesnek” minősítette. Máthé tevékenységében, mint negatív elemet kiemelte:

1. A falumonográfiát külföldiek, főleg magyarországiak segítségével készíti.
2. A falumonográfiát kijuttatta Magyarországra, és ott ki akarja adatni.
3. Nacionalista-soviniszta eszmék befolyása alatt áll.

Az utóbbira példaként az Antal Bíró Emeséhez és a Máthé Ferenchez írott levelét említik. Lássuk az idézett szövegrészeket. (A Securitate elemzője egyes részeket aláhúzott, ezeket kurziválva közlöm.)

„A nagy fogadalmak mellett, amelyeket ballagásod alkalmával vállalsz, *soha ne felejtsd el, hogy magyar vagy*. Sajnos minden lépésnél láthatjuk a jellemtelenséget, pénzért lealacsonyodást, szolgai hajlongásokat. Holnap (a jövőben) a ti feladatotok lesz, hogy a végrehajtandó törvényes kötelezettségek mellett *megvédjétek és megőrizzétek mindazt, ami égetően szükséges a nemzetünk, a sorsverte nyelv fennmaradásában*. Minket sok szomorúság ért és ér, most Rajtatok a sor, hogy merészek és határozottak legyetek.”[189]

---

186 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. fedőlap

187 Notă de analiză a cazului „Filozoful” 1983. május 17. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 28-30 v.

188 Plan de măsuri în dosarul de urmărire informativă „Filozoful”. 1983. április 11. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 1-2 v.

189 „Pe lîngă faimoasele angajamente pe care ţi le asumi cu ocazia promoţiei, niciodată să nu uiţi că eşti maghiar, din nefericire vedem la fiecare pas, auzim la fiecare pas, atitudinea fără caracter, înjosirea pentru bani, închinările slugarnice. Mîine (în viitor) vouă vă revine sarcina ca pe lîngă obligaţiile legale pe care le rezolvaţi, să apăraţi şi îngrijiţi cea ce este strident necesar pentru menţinerea neamului nostru, a limbii bătute de soartă. Pe noi ne-a atins şi ne atinge multe tristeţe, este rîndul vostru să fiţi cu un caracter îndrăzneţ şi hotărît...” Máthé Jánosnak a zajzoni Antal-Bíró Emeséhez 1978. májusában, annak érettségije alkalmával írt levelének román nyelvű fordítása. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 50.

Nyilvánvaló a Securitate rosszindulatú értelmezése, mert Máthé a törvények betartásának elsőbbségét is hangsúlyozta levelében. A szövegrészből inkább a nemzetféltés, illetve a megalkuvó vezetők elítélése olvasható ki.

A Máthé Ferenc leveléből idézett szövegrészlet:

„ismered a székelység jelenét, és elképzelhető jövőjét, minden székely egy gránittömb a nemzet megtartásában. Ha egy idegen naponta olvassa az újságot, azt hiheti, hogy a nemzetiségek, köztük mi is, úgy élünk, mint a lakodalomban.

Nem mondok többet. Tudod mi történet Király Károllyal[190], a vele történtek egy figyelmeztetés. Jól ismertem, bemutattak neki, a szükséges terjengősséggel. Többször volt alkalmam beszélgetni vele. Egy jellemes, bátor, határozott ember, a Kossuthéhoz hasonló hittel. Sokat töprengett a székelység jövőjén, ez kiviláglott az egyéni és szakmai tevékenységéből, gyűlölte a szolgaságot, az alávaló meghódolást. Megalkuvás nélkül, áldozata lett a jellemének, vagy pontosabban a magyarság nagyrabecsült harcosa lett. Ilyen férfiakra lenne szükség, minél többre.

Olvastad az *Előre* május 5-ikei számában megjelent hazugsággyűjteményt, ami Király Károly őszinteségére válaszul jelent meg, csakhogy a kettő tartalmát felbecsülhetetlen távolság választja el egymástól. Nem fogom többé kézbe venni ezt a kétszínű újságot. Kimutatták az igazi arcukat. Nem volt köztük egyetlen világos elméjű, aki vétót mondott volna erre a nyílt provokációra, a magyarság ilyen becsmérlésére. Nem volt!...”[191]

A fenti idézet csak a saját nemzetisége, a magyarság/székelység nagyrabecsüléséről, a becsmérlése miatti haragról, és a magyarság eltűnésétől való félelemről szól, nincs benne idegengyűlölet, vagy a más nemzet/nemzetiség elnyomására való buzdítás – összességében a vizsgálat ilyen indoklása rosszindulatú értelme-

190 Király Károly (Dicsőszentmárton, 1930. szeptember 26.) romániai magyar politikus, közgazdász. Tanulmányai: Bukaresti „Ştefan Gheorghiu” Akadémia, újságíró szak (1964), Bukaresti Közgazdaságtudományi Akadémia Közgazdaságtudományi kara (1970). Karrierje: 1945–1950: fafaragó tanonc; 1950–54 KISz titkár a Duna–Fekete-tenger csatorna és a békási vízierőmű építőtelepén; 1954–56 Bacău, Buhuş és Piatra Neamţ KISz titkára; 1956–66: a RKP Gyergyó rajoni elsőtitkára; 1966–68: a RKP KB aktivistája; 1968–72: a RKP Kovászna megyei elsőtitkára, a megyei Néptanács elnöke, a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának országos alelnöke; 1969–74: a Nagy Nemzetgyűlési képviselő, a RSzK Államtanácsának tagja; 1973–78: a marosvásárhelyi Kisipari Szövetség elnöke; 1978–80: a marosvásárhelyi konzervgyár igazgatója; 1989–90: az 1989 decemberi forradalom után alakult Nemzeti Megmentési Front Maros megyei elnöke, a Nemzeti Megmentési Front Országos Tanácsának alelnöke, a nemzeti kisebbségek ügyeivel foglalkozó bizottság elnöke, az RMDSz alapító tagja; 1990–91 a Román Szenátus Alelnöke; 1992–93 az RMDSz Háromszéki szervezetének elnöke. Stanik István (főszerk.): *Romániai Magyar Ki Kicsoda,* 1997, RMDSz-Scripta Kiadó, Kolozsvár, 1997, p. 340–341.

191 „Cunoşti prezentul şi imaginabilul viitor al secuimii, fiecare urmaş secui, este o bucată de granit în menţinerea neamului. Dacă un străin citeşte presa zilnic, poate crede că naţionalităţile, printre ele şi noi, trăim ca la nuntă. Nu spun mai mult. Cunoşti ce s-a întîmplat cu comportarea lui Kiraly Karoly, întîmplarea lui, este un cuvînt de avertizare. L-am cunoscut bine, am fost prezentat în timpul acela lui, cu parafrazele necesare. Am avut de mai multe ori ocazia să vorbesc cu el. Un bărbat cu caracter, curajos, hotărît, cu un crez de tipul lui Kossuth. A meditat mult asupra viitorului secuimii, acestea, a strălucit din atitudinea sa particulară şi profesională; a urît slugărnicia, închinările josnice. Fără compromis a căzut jertfă particularităţii sale, sau mai bine zis a devenit luptătorul preţuit al societăţii maghiare. De asemenea bărbaţi, ar fi nevoie de mai mulţi. Ai citit colecţia de minciuni din *Elore* din 5 mai, apărută tocmai replică sincerităţii lui Kiraly Karoly, numai că cele două sînt despărţite de conţinut şi distanţă inestimabilă. Nu voi mai lua în mînă acest ziar cu două feţe; şi-au arătat adevărata faţă. Nu s-a găsit printre ei unul cu mintea limpede, care ar fi spus veto, acestei provocări deschise de defăimare a ungurimii! N-a fost.” Máthé János Máthé Ferenchez írt levelének fordítása. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 51. és 51 v.

zésre épít. Azonkívül a szövegösszefüggésből kiragadták az idézetet, abban valójában Máthé a székelység jövője miatt aggódik.

Lazăr Mihai végkövetkeztetésében „mélységesen ellenséges nézetei” és „ellenséges tevékenysége” miatt megfigyelést (D.U.I.) javasolt a következő célkitűzésekkel:

1. Máthé tevékenységének felderítése;

2. Máthé kül- és belföldi kapcsolathálójának feltérképezése;

3. Máthé tevékenységi formáinak és módszereinek behatárolása;

4. Megakadályozni, hogy Máthé „kiszélesítse” tevékenységét, és nézeteinek társadalomellenes tettek legyenek a következményei.

A kitűzött célok ugyanazok, mint amelyeket már a legelső vizsgálat alkalmával kitűztek, és azóta vizsgálatról-vizsgálatra követtek. A negyedik pont pedig már az 1970-71. évi vizsgálat indoklásában szerepelt.

A célok után a végrehajtandó (belügyis terminológiában: operatív) tennivalókat ismertette az intézkedési terv:

1. *Helyszíni kiszállás,* pontosabban Máthéhoz való kiszállást terveztek három célból:

– kideríteni, hogyan került Magyarországra a kézirat;

– a „nem megfelelő tartalmú anyagok” elkobzása;

– Máthé figyelmeztetése, hogy a jövőben ne adjon oda anyagokat külföldi állampolgároknak.

Az intézkedés teljesítésének határideje 1983. április 25-e volt, Lazăr Mihai századost bízták meg a végrehajtással.

2. ‘Kóródi’ *ügynök ráállítása* Máthéra, feladata a községbeli és idegen látogatóinak „felderítése”.

3. *Kül- és belföldi levelezésének felbontása.*

4. A belföldi levelezőpartnereiről *adatok lekérése* a területileg illetékes Securitate szervtől.

5. A *magyarországi vendégeit nyilvántartásba* kellett *venni,* és közölni adataikat a határőrséggel, azért, hogy ha azok újból belépnek Románia területére, jelezzék, majd figyeljék meg őket, dokumentálják ellenséges tevékenységüket, majd nemkívánatos személyeknek kell nyilvánítani őket, és így kiutasítani.[192]

6. A területileg illetékes nagybaconi milícia-parancsnokkal együtt *új ügynököt* kell *beszervezni* Máthé figyelésére.

7. *A család befolyásolása*: „Mivel a rendelkezésünkre álló anyagok szerint az illető [Máthé János] ezekbe a [kutatói] tevékenységekbe be akarja vonni az unokáját, Máthé Zoltánt, aki technikus a bibarcfalvi Apemin vállalatnál, akinek feladatul fogja hagyni, hogy tovább folytassa az ő kutatásait. A II. Ügyosztállyal

192 „Se vor lua măsuri de completare a fişelor I.O.P.R. asupra persoanelor din »Helga« cu care a stabilit relații şi care l-au vizitat la Herculean, paralel cu aceasta fiind dați în consemn la P.C.T.F. pentru a ni se comunica venirea lor în țară. În situația apariției acestora în țară se vor lua măsuri de documentare a preocupărilor lor ostile, de anchetare informativă şi declarare ca persoane indezirabile.” Plan de măsuri în dosarul de urmărire informativă „Filozoful”. 1983. április 11. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 2 v.

együtt, amely a célszeméllyel foglalkozik, intézkednek a pozitív befolyásolásáról, ezért egy megelőző célú beszélgetést folytatnak vele."[193]

A javaslat mellé Aulik Alexandru ezredes odaírta: „Igen, és bírják rá, hogy a maga során befolyásolja a nagytatáját." Az intézkedés határideje 1983. május 30-a volt, a bejegyzés szerint az intézkedést végrehajtották, de a módozatáról semmilyen írott forrás sincs.[194]

8. *Máthé János befolyásolása a gyerekein keresztül.* „Vizsgálatokat kell lefolytatni a követett [személy] gyerekeiről, akik a szocialista szektorban alkalmazottak, annak megállapítása érdekében, hogy indokolt-e beszélgetések lefolytatása velük, amelyek célja az ők, valamint a célszemély pozitív irányú befolyásolása." A feladatot Lazăr Mihail századosnak kellett végrehajtania.[195] Az intézkedés-terv mellé Aulik Alexandru ezredes odaírta: „Legajánlottabb Máthé János, annak felesége, és a fiuk." A bejegyzés szerint az intézkedést végrehajtották.

A javaslatattervet Aulik Alexandru ezredes, a Securitate Kovászna Megyei Igazgatóságának egyik vezetője jóváhagyta, és operativitást (értsd: hatékonyságot és gyorsaságot) írt elő az akció lebonyolításában. Emellett: „minél hamarabb beszéljenek a fiával, [ifj.] Máthé Jánossal, és vele együtt elmennek a célszemélyhez, megmagyarázva, hogy kéziratnak külföldre való juttatásával megszegte a törvényt. Szerezzenek meg egy példányt ebből, egyúttal ellenőrizzék le, milyen könyvei vannak. Végül figyelmeztessék, [...] fejezze be az ilyen elfoglaltságokkal, és élje az öregkorát."[196]

És talán egy kis humanizmus, vagy egyszerűen csak egy közéleti személyiség zaklatása miatti esetleges hírverés elkerülésének szándéka tükröződik Aulik utolsó utasításában: „Vegyék figyelembe, hogy 85 éves, és süket."

Máthé János „figyelmeztetése" és iratai elkobzása

1983. május 10-én szállt ki Magyarhermányba Lazăr Mihail százados és Cerghizan Ştefan alezredes. Sepsiszentgyörgyről jöttek, egy fehér színű Daciával, fordítónak bibarcfalvi munkahelyéről Máthé Zoltánt, Máthé János unokáját vitték magukkal.[197]

---

193 „Întrucît din materialul ce le deţinem rezultă că cel în cauză intenţionează să-l iniţieze în aceste preocupări pe nepotul său Mathe Zoltan, technician la Apemin Biborţeni, căruia îi va lăsa ca sarcină de a duce mai departe preocupările sale, în colaborare cu Serviciul II. care deserveşte obiectivul, se vor lua măsuri de influenţarea pozitivă a acestuia purtînd o discuţie în scop preventiv, cu acesta." Plan de măsuri în dosarul de urmărire informativă „Filozoful". 1983. április 11. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 2 v.

194 „Da şi determinînd ca la rîndul său să-l influenţeze pe bunicul." „Da" „realizat". Plan de măsuri în dosarul de urmărire informativă „Filozoful". 1983. április 11. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 2 v.

195 „Se vor face verificări asupra copiilor urmăritului, căsătoriţi, angajaţi în sectorul socialist, în vederea stabilirii oportunităţii purtării unor discuţii, care să vizeze influenţarea lor pozitivă, precum şi a urmăritului." Plan de măsuri în dosarul de urmărire informativă „Filozoful". 1983. április 11. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 2 v.

196 „Cît mai urgent să discutaţi cu fiul său Mathe Janos şi împreună cu aceasta veţi merge la obiectiv, explicîndu-i că prin scoaterea peste graniţă a manuscrisului a încălcat legea. Veţi obţine un exemplar din acesta, verificînd totodată cărţile pe care le are. În final să fie atenţionat punându-i se în vedere ca să înceteze cu aceste preocupări şi să-şi vadă de bătrăneţe." Plan de măsuri în dosarul de urmărire informativă „Filozoful". 1983. április 11. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 1.

197 A Máthé Jánosnál lefolytatott házkutatásról négy forrásunk van: Lazăr jelentése, Cerghizan jelentése, a

A tisztek előbb azt firtatták, miként került ki Magyarországra a falumonográfia. Máthé elmondta, 1982-ben két magyarországi állampolgár kereste meg őt, akiket 'Zoltáni Sándor' küldött hozzá. Nekik odaadta munkája egy példányát, hogy adják ki egy magyarországi kiadónál. Arra a kérdésre pedig, hogy miért adta oda, holott ez tilos, Máthé ravaszul azzal érvelt, hogy Magyarország egy „baráti" ország, és hogy előrehaladott kora miatt nagyon fontos volt számára, hogy kiadják a munkáját, amire a magyarországiak ígéretet tettek.[198]

Cerghizan bizonyára jól tudta, hogy Máthét már többször figyelmeztették mind a Securitate szervek, mint a megyei Néptanács Kultúrbizottságának illetékesei. Máthé Zoltán utólagos visszaemlékezése szerint azt mondták, hogy ha nem lenne ilyen idős korú, más eszközökhöz folyamodnának.[199] (Bár valószínűbb, hogy ezzel csak meg akarták félemlíteni.) Végül elfogadták azt a formulát, hogy, Máthé „öntudatlanul megszegte a törvényt" és hogy „a magyar állampolgárok kihasználták az egészségi állapotát, az előrehaladott korát és elvették a kéziratot" és fiát, ifj. Máthé Jánost intették meg, hogy „nagyobb gondja kellett volna legyen az apjára". Unokáját, Máthé Zoltánt is ugyanezért figyelmeztette a tiszt, és még azért is, mert nem figyelt eléggé arra, hogy mivel foglalkozik a nagyapja.[200]

Idős Máthé Jánossal közölték, hogy törvényellenesen cselekedett, amikor elküldte a kéziratát egy másik országba. Lazăr Mihail egyúttal figyelmeztette, hogy „ne folytasson tovább hasonló tevékenységeket".

A két rokont megbízták, hogy jelezzék, milyen magyarországi személyek keresik meg Máthét, és akadályozzák meg, hogy Máthé bármi olyat mondjon, vagy olyan iratot adjon oda, ami „ellenségesen értelmezhető".

A tisztek ezután átkutatták a házat, és – Máthé Zoltán visszaemlékezése szerint – „még az utolsó képeslapot is elvitték". Máthé János dossziéjában nincs meg az elkobzott iratokról készült jegyzék, így nem tudjuk biztosan, miket vihettek el. A begyűjtött anyagból bizonyára többet kiselejteztek, mert az ACNSAS-ban őrzött dossziéban csupán a Magyarországról és az országból küldött történelmi tárgyú fénymásolatok, kivonatok, levelek találhatóak.

De valószínűleg nem sejtették, hogy Máthé anyagainak legjelentősebb részét már elmenekítették. A legkisebb fia, Máthé István, a baróti kórház mentőautójával vitte le az iratokat Barótra, ahol rokonoknál, ismerősöknél rejtették el. A Máthétól

---

három hónappal későbbi Bukarestbe küldött átirat és a Máthé Zoltánnal 2007. március 2-án lefolytatott beszélgetés.

198 A tiszt írásbeli beszámolója szerint: „A lefolytatott beszélgetésből kiderült, hogy Máthé János nem tudta, hogy nem lett volna szabad odaadja e kéziratot, azt mondva, hogy azért adta oda, mert »Magyarország egy baráti ország«. Továbbá az is kiderült a [beszélgetésből], hogy a magyarországi állampolgárok kihasználva az egészségi állapotát, előrehaladott korát, elvették a kéziratát azzal az ígérettel, hogy kiadják Magyarországon, ami elégtétellel töltötte el Máthé Jánost." „Din discuțiile purtate a rezultat că Mathe János nu și-a dat seama că nu ar fi fost voie să instrăineze acest manuscris, spunînd că l-a dat, »deoarece Ungaria este o țară prietenă«. A rezultat în continuare că cetățenii unguri au profitat de starea sănătății sale, de vîrsta înaintată, luîndu-i manuscrisul, cu promisiunea că le vor publica în Ungaria, fapt ceea ce l-a satisfăcut pe Mathé János." Raport privind măsurile întreprinse în dosarul de urmărire informativă „Filozoful". 1983. május 14. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 7 v.

199 Máthé Zoltánnal 2007. március 2-án folytatott beszélgetés.

200 Szó szerint: „érdektelenséget tanúsított [id.] Máthé János foglalatosságai iránt."

elkobzott dokumentumok a róla szóló, 4. számú dossziéban vannak. Ha összevetjük ezeket az id. Máthé János kisebbik fia, Máthé István által Baróton rejtegetett hagyatékkal, szembetűnő, hogy a legveszélyesebbnek vagy legértékesebbnek minősülő iratok nem kerültek a Securitatehoz. Máthé vagy elégette ezeket, vagy jó előre elrejtette, mert számított egy házkutatásra.

Iratainak egy része sem a Securitate iratcsomójában, sem a hagyatékban nem maradt meg. A legveszélyesebbnek vélt dokumentumokat – a szóbeli visszaemlékezések szerint – Máthé elégette. Milyen iratokról lehet szó? Minden bizonnyal a kronológia 1964 utáni része, amelynek létezéséről több informátori jelentés is tudósított. Elégette a levelezését is: ne kerüljenek nevek a Securitatéhoz, ne hurcoljanak meg másokat a vele való kapcsolat miatt.

Persze erről az éppen akkor az iratok között kutató tisztek mit sem tudtak. Mialatt ők „dolgoztak" id. Máthé János a házkutatást végzők diktálása után saját, magyar ékezetes írógépén egy nyilatkozatot gépelt.[201] Ebben röviden leírta a monográfia átadásának történetét. Tettét meg is indokolta: „a monográfiát Rejtő Gábornak adtam át, aki biztosított, hogy leközli Magyarországon. Azért cselekedtem így, mivel Romániában azt mondták, hogy nem teljes egésszében megfelelő és ilyen féle monográfia még volt kiadva itten. [...]

Beismerem, hogy törvénybe ütköző tettet követtem el és ezen nyilatkozatomon keresztül tudomást szereztem arról, hogy figyelmeztetve voltam az államvédelmi szervek részéről a tetteimért, és fogadom, hogy máskor nem fog előfordulni részemről ilyen cselekedet." Aláírás után Lazărnek adta át a nyilatkozatot.

A házkutatás további eseményeiről nem tudunk semmit. Az erről készült jelentés végén Lazăr javasolta, hogy vegyék el tőle az írógépét, és továbbra is kövessék figyelemmel a tevékenységét.

Az írógép elvételének veszélye szokatlan lépésre sarkallta Máthét, levelet ír a nála járt Lazărnak. A címzett nevét nem tudta, csak a „munkáltatót", ezért a borítékra egy „hozzávetőleges" címzést rögtönzött: „Mivel a kapitány nevét nem tudom, kérem a baróti milicia parancsnokát, ezt a levelet címezze el Szentgyörgyre az állambiztonsági hivatalhoz, a levélből tudni fogják, melyik tisztről van szó, adják a kezébe."[202]

A levél természetesen célba ért. De lássuk a tartalmát:

„Tisztelt Kapitány elvtárs!

Az utóbbi nálam járása alkalmával mondotta, hogy talán meg fogják [vonni] az írógép használati jogot, ezért kérem meghallgatni a védekezésemet a reám nézve terhes eljárás kivonása alól." Máthé ezek után ismertette a kézirata tartalmát és jelentőségét, ti. új adatokat tárt fel Gábor Áron ágyúöntő tevékenységéről. De a Kriterion kiadó nem vállalta munkája kiadását, arra hivatkozva, hogy nemrég adták ki Egyed Ákos hasonló témával foglalkozó könyvét.[203] Ezért adta oda a

201 Az eredeti nyilatkozat megtalálható: ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 41.; a román nyelvű fordítás: Declarație (traducere). ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 82.

202 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 75.

kéziratot a két magyarországi fiatalembernek, akik vállalták, hogy megpróbálják kiadatni Budapesten. „Miután a sajtóban megjelent tudósításokból úgy tudtam, hogy romániai írók írásait Magyarországon, magyar írókét Romániában kiadták, jóhiszeműen kezükbe adtam." Itt Máthé valószínűleg a két ország közötti kulturális kapcsolatok részeként működő, kölcsönös könyvkiadási egyezményre gondolt.

Indokolta azt is, miért fontos számára az írógép: „Mivel nehezen hallok és jobboldali részleges idegbénulás miatt kézzel írni is kínos nehézséggel tudok, gép nélkül levelet sem vagyok képes írni, gép nélkül me[g]szűnne a külvilággal való kapcsolatom."

A továbbiakban „érdemeire" hivatkozott: megírt cikkeire, és egy érdekes esetre.

„Az évek során számos hírlapi cikket írtam a *Megyei Tükör, Új Élet, A Hét, Korunk, Brassói Lapok*ba, s még továbbra is akarnám folytatni a szerkesztőségekkel való kapcsolatot, s mivel nekem már nehéz a mezei munka, szellemileg amíg lehetséges fenntartanám magamat.

Írói munkámról egy olyan esetet említek, ami mással nem igen történt meg. Amikor Ceauşescu pártfőtitkár 50-ik születésnapját ünnepelte az ország és a világ minden részéből érkeztek az államvezetők üdvözlő táviratai, magam is személy szerint köszöntő levelet küldtem. A levelet székely rovásírással írtam, mintegy három hét múlva jön a Néptanács elnök, [Sepsi]Szentgyörgyről a párttól kérik, tudja meg, hogy a levélben mit kértem Ceauşescu elvtárstól, mert a levelet nem tudták elolvasni. Megnyugtattam, nem kértem semmit, hanem születésnapja alkalmából köszöntöttem, és továbbra jó egészségben eltöltendő hosszú életet kívántam számára. A válasz elment, utána [Sepsi]Szentgyörgyről a pártirodától a pártfőtitkár nevében megkaptam érte a köszönetet. Úgy hiszem Szentgyörgyön vannak, akik emlékeznek a levél ügyére. Mindezek után azt kérem, a kapitány elvtárs pártfogolja kérésemet.

Magyarhermány 1983. szeptember 20.

Tisztelettel
Id. Máthé János"

Azt hogy miképpen értelmezte Máthé a rovásírásos üdvözlet elküldését, csak találgatni tudjuk. Egyszerű „székely góbéság", hadd törjék csak a „nagyokos" elvtársak a fejüket a számukra ismeretlen ákombákomok fölött? Vagy valami több, elvontabb célja volt: „élnek még a székelyek", vagy „vannak még olyanok akik nem felejtették el a székely rovásírást"? Vagy valami általánosabb: „élnek még székelyek, és nem felejtették el hagyományaikat"? Mindenképpen a köszöntő gesztus önmagán túlmutat a választott forma miatt: mindenképpen Máthé székely identitását és az ahhoz való ragaszkodást mutatja – és a sokat idézett székely virtust.

203 ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 78-78 v.

Akár a levélnek köszönhetően, akár azért, mert a Securitate másképp döntött, végül is meghagyták Máthénak az írógépét. Ehhez az is hozzájárulhatott, hogy az előbbi alkalmaktól eltérő módon utólag a monográfiát veszélytelennek minősítette a jelentést író Cerghizan Ştefan alezredes.[204] Lehetséges, hogy a monográfia csak egy „veszélytelen" töredéke került a kezükbe?

A házkutatás után három hónappal keltezett, a vizsgálatról készült, Bukarestbe küldött átirat új vádakkal illette Máthét: „megpróbált ugyanakkor egyes fiatalokat a magyar nacionalista szellemiség megtartására buzdítani az »elnyomott kisebbségi« szemszögéből. Hasonlóképpen, tendenciózus kapcsolatokat létesített »Helga«-ból[205] jött állampolgárokkal, akiknek torzítva mutatta be a hazánkban lévő társadalmi-politikai valóságot."[206]

A Securitate – több évtizedes megfigyelés után – végre pontosabban meghatározta Máthé tevékenységének, céljainak lényegét: az identitás megtartására buzdító tevékenység. A másik „vétke", hogy kapcsolatot létesít magyarországiakkal (a „tendenciózus" kapcsolat meghatározásával adós maradt a Securitate). A harmadik „vádpont" pedig, hogy kendőzetlenül beszámolt a romániai állapotokról.

Máthé valószínűleg úgy vélte, hogy már túl idős ahhoz, hogy veszteni valója legyen: a tiltás/megfélemlítés ellenére sem szüntette meg tevékenységét: kutatott, levelezett, tájékozódott, írt, és újra próbálkozott a munkája kiadatásával. Mint ahogy a Securitate sem szüntette meg a figyelését.

Az elkobzott monográfiát több év múlva véleményezésre odaadták a szintén magyarhermányi születésű, akkor magyar nyelv- és irodalom szakos tanárnak, Pető Sándornak, aki 1986. május 26-i keltezéssel írta meg három oldal terjedelmű véleményezését.[207]

Pető lényegében veszélytelennek és nem túl értékesnek minősítette a munkát. Megírta, hogy Máthé 1984-ben megkereste azzal a kéréssel, hogy véleményezze kiadásra a munkáját. Pető a kiadásra véleményezést illető kérést szóban és írásban visszautasította, és több kifogást emelt a művel kapcsolatban, pl: „határozottan hiányoltam a falu-élet képletéből az 1944 utáni, főleg a szocializmus fejlődésirányaiból a vonatkozó értékelést".

Azt persze nem tudhatta Pető – és Máthé mélyen hallgathatott róla – hogy a hiányolt részt saját szájaíze szerint már régen megírta, de ha betenné a

---

204 „Az említett monográfia átolvasásakor nem találtunk különleges részeket nem megfelelő tartalommal, csak egyes adatokat találtunk a székelyek részvételére az 1848-as mozgalmakban." „Din lecturarea monografiei prezentată cu această ocazie, nu au rezultat aspecte deosebite cu conținut necorespunzător, aceasta cuprinzînd doar unele date biografice referitoare la participarea secuilor la mișcările și frămîntările din perioada anilor 1848." Nota. 1983. március 4. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 42.

205 Helga = Magyarország (fedőnév)

206 „Față de interlocutorii săi în diverse împrejurimi a făcut afirmații elogioase cu privire la acțiunile ostile întreprinse de obiectivul „Călătorul" [ez valószínűleg Király Károly fedőneve-L.M.] încercînd totodată să instige unele persoane mai tinere la menținerea spiritului naționalist maghiar de pe poziția »minoritarului oprimat«. De asemenea, a stabilit relații tendențioase cu cetățeni din »Helga« cărora le-a prezentat în mod deformat realitățile social-politice din țara noastră." A Belügyminisztérium Kovászna Megyei Igazgatóságának 1983. szeptember 21-i átirata. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 42.

207 „Nyilatkozat és vélemény" Pethő Sándor, 1986. május 26. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 3-5.

monográfiába, akkor nemcsak hogy nem adnák ki, de még ennél súlyosabb következményei is lehetnek.

Máthé így más irányba próbálkozott falubelijével: a tiltás és az aláírt nyilatkozata ellenére arról érdeklődik, nem lehetne-e akkor Magyarországon kiadatni a munkáját. Pető: „erre is határozott nemmel válaszoltam – az ide vonatkozó szabályok, törvények értelmében; nincs erre nézve államközi és jogi egyezmény; a néprajzi és monografikus munkák kiadatása a Román Szocialista Köztársaság kizárólagos belügye."

1985. január 1-én 'Péter' informátor meglátogatta Máthét, mint volt szomszédja, újévet köszönteni, és egyben információkat szerezni róla.[208] Máthé teljesen felöltözve feküdt a takaró alatt, annyira le volt gyengülve, hogy nem tudott felkelni az ágyból. Elmondása szerint múlt év november 3-a óta nem járt ki a házból. Panaszolta, unokája, Máthé Zoltán nem engedte gépelni az utóbbi időben, még akkor se, amikor lett volna ereje erre. A látogatótól narancsot kért.

1985. június 6-án a Máthéról szóló jelentés hátára egy Securitates százados felírja a költői kérdést: „Mit csináljunk ezzel a dossziéval?"[209] Ez a kifakadás mutatja a Securitate tanácstalanságát: mit kezdjenek ezzel a 88 éves öregemberrel, aki a figyelmeztetés ellenére, makacsul tovább küldözgeti leveleit, továbbra is gyűjti az adatokat. „A célszemélyt 1983-ban figyelmeztették, a monográfia nem tartalmazott operatív szempontból jelentős részleteket, és nem is közölték. De Máthé János továbbra is küldözget feljegyzéseket, és kap Helga-ból [Magyarországról]. Milyen úton? Odafigyelni a budapesti »Széchenyi« könyvtárral fentartott kapcsolatára. Sürgősen le kell fedni hírszerzési szempontból[210], és el kell dönteni, megéri-e vagy nem, a jelenlegi vizsgálati fokozatban foglalkozni vele?"[211]

1986. február 10-én kapta meg Cerghizan Ştefan a hírt, hogy Máthé János 1986. január 18-án meghalt.[212] Az immár vaskosra duzzadt dossziéját végleg lezárták:

„A nevezett Máthé János [...] aki 1970-től ilyen vagy olyan formában a szerveink figyelmében állott, a Magyarhermány falu monográfiájának írásáért [elhalálozott]. Az adatgyűjtő követés során megállapítottuk, hogy a nevezettnek nem sikerült közölnie Magyarhermány monográfiáját, mert egy példányt – a milícia szervek fedezete alatt – elvettünk, a Nagybaconi Milícia-őrs főnökén keresztül, a második példány pedig Pethő Sándor nyugdíjas tanárnál van Sepsiszentgyörgyön [...] A

208 'Péter' informátor szóbeli jelentését a „Gábor Áron" konspiratív házban tette, ezt Zolyomi Ştefan főtörzsőrmester foglalta össze jegyzékben. 1985. január 2. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 38.

209 Azaz ezzel az emberrel, ezzel a problémával?

210 Încadrat informativ – azaz egy informátort kell ráállítani, aki figyelni tudja a tevékenységét.

211 „Ce facem cu acest dosar? – Obiectivul a fost avertizat în 1983, monografia nu a conținut aspecte de interes operativ, şi nici nu i-a fost publicată. Dar Mathe Janos continuă să trimită materiale şi să primească din Helga. Pe ce cale? Atenție la legătura cu biblioteca „Szechenyi" din Budapesta. De încadrat informativ urgent, să stabilim mai merită sau nu menținut în actuala formă de lucru?" 1985. június 6. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 81 v.

212 Zolyomi Ştefan főtörzsőrmester 1986. február 10-i jelentése. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 83.

nevezett Máthé Jánossal kapcsolatban álló külföldi állampolgárokat [...] továbbra is figyelemmel követik szerveink.

Mivelhogy 1986. január 18-án a nevezett Máthé János elhalálozott, [...] javaslom a megfigyelési dossziéjának a lezárását [...].

Jóváhagyva."[213]

Ezzel lezárult Máthé János, a „Filozófus" dossziéja.

Összegzés – Máthé János és a Securitate

Máthé János életét végigkövetve, gyakran feltevődik a kérdés, mi adta a magyarhermányi szántóvető ember kezébe a tollat? Igaz, hogy a négy kollégiumi év adhatott értelmiségi tevékenységre indíttatást, igaz, hogy lelkész testvér karrierje intellektuális eredmények felmutatására sarkallhatta, de ezeket többszörösen kiolthatták a kedvezőtlen körülmények. Miért ragadott éjszakánként tollat az egész napos kétkezi munkában kifáradt ember? Hisz minden a szellemi tevékenység ellen szólt: a kulák-besorolással anyagilag tönkretették, sokszor szó szerint éjjel-nappal robotolnia kellett. Később besúgók figyelték minden lépését és állambiztonsági tisztek olvasták leveleit. Miért nem hagyott fel mégis az írással? Mert hisz ez volt a hatalom célja: „hagyjon fel az efféle foglalatosságokkal, és élje az öregkorát" üzente az egyik tiszt. De nem. Máthé Jánost a hatalom nem tudta megtörni. Miközben az egész falu nyugodott, a magyarhermányi éjszakák csendjében Máthé az írástudó ember egyetlen fegyverét, a tollat használta. A düh világosan átüt a sorokon, ez a düh adhatott erőt a munkájához. Az adott körülmények között csak egyet tehetett: lejegyezni az utókornak mindent, ami vele és a falujával megtörtént.

Az ötvenes-hatvanas években – a hivatástudat mellett – a gazdasági tönkretétele miatti düh lehetett az egyik motiváció, a hetvenes években – úgy tűnik – a népéért való aggódás, az identitás megőrzése fő szellemi hajtóerő. Halláskárosodásának súlyosbodásával – kapcsolathálójának beszűkülésével – a papír válhatott a társsá, akivel gondolatait megosztotta.

---

213 „Numitul Mathe Janos, fiul lui Ioan şi Anna, născut la data de 23. 12. 1898 în satul Herculian, de naționalitate maghiară şi cetățenie română, de profesie agricultor, neîncadrat politic, cu domiciliul în satul Herculian Nr. 284, comuna Bățanii Mari, din anul 1970, printr-o formă sau alta de lucru s-a aflat âm [sic!] atenția organelor noastre pentru preocupări de scriere a unei monografii a satului Herculian [...] În procesul urmăririi informative s-a stabilit că cel din cauză nu a reuşit să publice monografia satului Herculian, deoarece un exemplar i-a fost ridicat sub acoperirea organelor de miliție, prin şeful postului de miliție al comunei Bățanii Mici, iar al doilea exemplar se află la profesorul pensionar Petho Sandor din Sfîntu Gheorghe, care aşa cum rezultă din comunicarea sa adresată membrilor familiei lui Mathe Janos, intenționează să predea exemplarul Filialei Arhivelor Statului din Sfîntu-Gheorghe, sens în care va fi îndemnat şi de către organele noastre [...] Cetățenii străini semnalați ca legătură a numitului Mathe Ianos [...] vor rămîne în atenția organelor noastre, urmând a fi supravegheați în situația în care vor apare în zona de responsabilitate. [...] Deoarece la data de 18 ianuarie 1986 numitul Mathe Ianos a decedat [...] propun aprobarea închiderii Dosarului de Urmărire Informativă." 1986. április 27. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 179-179. v.

A felfedezők céltudatosságával végezte történelmi kutatásait, a székely-magyarságért való aggódás pedig az idegen nyelvi behatások elleni fellépésben is megnyilvánult.[214]

Azt, hogy a besúgás mindennapossá vált, már a negyvenes évek elejétől tudta. Az eddig ismert iratokban két helyen írta le, mit gondol a besúgásról és a besúgókról:

„1948. március 9-én Udvarhelyről három központi kiküldött érkezett. [...] A gyűlésen senki nem mert ellene szólni, mert akkor olyan volt a helyzet, az ember kétszer is meggondolta, mit beszél, már évekkel előbb megkezdődött a titkos jelentgetés, s ennek nyomán az állambiztonsági szervek sűrűn járták a falut, s bizony voltak emberek, kik a háttérben megbúvó rosszakarat munkáját a bőrükön érezték. A titkos besúgás a gyáva, sötétlelkű ember kenyere."[215]

„A mostani nemzedék el sem hiszi, hogy voltak a hatalmat kezükben tartó emberek, akik az akkori politikai légkörben a népet félelemben tartották és megtanították az óvatos gondolkozásra: ne szólj szám, nem fáj fejem, mert a háttérben egy titkos feljelentés, máris érkezett a sziguranca. A beteglelkületű emberek uralmát az idő kidobta magából, aztán nem kevés erő feszítéssel kezdték leverni a párt testéről a falvak életét megmérgező, a párt célkitűzéseit, tekintélyét, tevékenységükkel megcsúfoló kiskirályokat."[216]

Máthé János és a Securitate közötti „viszony" meghatározását célszerű a felek céljai felől megközelíteni. Máthé János céljai: a magyar kultúra (kiemelten a történelmi tudás), a magyar nyelv megőrzése és továbbélésének biztosítása, a kollektív emlékezet és tudás írásbeli rögzítése és továbbadása, népszerűsítése. Ezekben a törekvéseiben összeütközésbe került a román állam elnyomó gépezetével, a Securitatéval, amely a román államépítés szempontjából veszélyesnek minősítette Máthé ténykedésének bizonyos vonatkozásait.

Melyek voltak ezek? Két szintet különböztethetünk meg. Az első szinten, a hatvanas–hetvenes években Máthé történelmi, a hivatalostól eltérő nézeteit veszélyesnek tekintették, mert egy, a szaktörténészekre tartozó kérdést állambiztonsági problémának minősítettek.

Máthé munkáinak életszerűsége, a belőlük áradó, egy másik kort és történetírói stílust idéző lelkesedést, a nemzeti büszkeséget és a pátoszt találhatták veszélyesnek a Securitate tisztjei. De igazából nem a hangvétel volt gond: hasonló hangvételű munkák tömegével jelentek meg abban a korszakban – de nem a magyar, hanem a román történelem ugyanolyan dicsőséges pillanatairól.

Máthé munkássága a román államépítés szempontjából minősült akadálynak. Az a román állam, amely hosszú távon a magyarság, és általában minden kisebbség asszimilálására törekedett, érdekeivel ellentétesnek minősítette, hogy valaki olyan munkákat írjon, amelyek a beolvasztani kívánt magyarság identitását erősítették

214 Lásd Máthé János beszédét a baróti szabadegyetem megnyitása alkalmával a függelékben.
215 *Magyarhermány monográfiája* 217. p.
216 *Magyarhermány monográfiája* 219. p.

volna. A Securitate ennek az államépítési politikának az eszköze volt. A Securitate döntéshozatalában a kizáró jellegű állam- és nemzetépítés logikája a meghatározó. Ebből a nézőpontból a nemzeti kisebbségi identitás megőrzésének kísérlete „nacionalizmusnak" és „sovinizmusnak" minősült.

A második szint a diktatúra belső határtermelése: minden, külföldiekkel fenntartott kapcsolat veszélyesnek minősült, különösen akkor, ha az illető állampolgárok magyarországiak voltak.

A „lojalitáspróba" után a Securitate célja Máthé tevékenységének és munkájának felderítése, folyamatos szemmeltartása, kapcsolathálójának feltérképezése majd elszigetelése és munkája befolyásolása „irányítása". Végezetül a célszemély veszélyesnek minősített művei terjesztésének megakadályozása volt.

Máthé célja ennek pontosan az ellenkezője volt, azaz kutatás, feldolgozás és közlés. Elvontabb értelemben az identitás volt a tét. Az egyik fél az identitás megőrzéséért, a másik az identitás reprodukálásának megakadályozásáért tevékenykedett. A viszonyt a Securitate és Máthé János között – az ellentétes célok miatt – küzdelemnek minősíthetjük.

A felvonultatott „erők": egy teljes apparátus, konkrétan 13-14 informátor[217] (közülük 4 értelmiségi foglalkozású[218]), négynél is több Securitate tiszt, 4 Milícia tiszt, postai ellenőrzés, ravasz tervek, stb. álltak szembe egy emberrel és annak kapcsolathálójával, lassan növekvő tekintélyével, és a változó kultúrpolitikai környezet által biztosított ideiglenes lehetőségekkel. A „küzdelem" végsőkig tartó, a „fanatikus", magányos értelmiségi áll szemben egy fáradhatatlan, folyton új erőforrásokkal dolgozó gépezettel. (Az igazsághoz tartozik, hogy ennek az állambiztonsági apparátusnak nem egyetlen, hanem több, hasonló mentalitású személy fürkészését kellett megoldania.)

A küzdelem mindkét felet kimeríti. Végül egy süket, lebénult 88 éves ember megszállottsága áll szembe a „problémát" kezelni, de megoldani nem tudó Securitates tisztekkel. „Mit csináljunk ezzel a dossziéval?" azaz ezzel az emberrel, fakad ki a Securitates tiszt 1985-ben, 24 évvel az első vizsgálat megkezdése után.[219] Miközben Máthé, három agyvérzés után, szinte a sír szélén eszelősen mondja: „nem hal meg addig, amíg nem sikerül kiadatni a könyvét", miközben a diktatúra újabb korlátozó intézkedéseit jegyzi le az utókornak.[220]

Ki a küzdelem győztese? Ezt a kitűzött célok elérésén mérhetjük: Máthé János kutatási lehetőségeit próbálták korlátozni, de ezt kapcsolathálójával, illetve a magyarországi intézmények segítségével részben pótolta.

---

217 Ezt a jelentéseken lévő fedőnevek és kézírások vizsgálatával határoztam meg.

218 Az értelmi foglalkozásúak behatárolásánál a következőket vettem figyelembe: foglalkozás, végzettség, munkamódszer, írásbeli jelentéséneknél fogalmazásmód, szókincs, információk csoportosítása, ha románul jelentett, romántudás foka.

219 Azaz ezzel az emberrel, ezzel a problémával.

220 'Tóth Pál' besúgó jelentése alapján Zolyomi Ştefan által készített jegyzék. 1981. december 2. ACNSAS, Dosar ind. nr. 6598, vol. 1. f. 21. p.

A kiadás tekintetében is félmegoldás született. A Securitate jóváhagyásával kiadták Máthé János munkáinak nemzetpolitikai szempontból „veszélytelen" részeit, ami nem elégítette ki Máthét, de belföldön nem tehetett semmit. A Magyarországra kijuttatott munkái egy része megjelent, de a teljes falumonográfiát – Máthé minden próbálkozása ellenére – nem sikerült soha kiadni.

Amiben viszont Máthé egyértelműen győztes, az, hogy sikerült elrejtenie Magyarhermány kronológiáját. Míg a Securitate figyelemmel kísérte pl. a Máthénak a székelység eredetével kapcsolatos munkásságát, egy – véleményem szerint – sokkal maradandóbb és fontosabb munkájáról, a kronológiáról csak sejtelmük volt. (Tudtak az adatgyűjtési tevékenységéről, de arról, hogy egy összefüggő munkát állított volna össze ebből, arról nem.) Máthé – ha életében nem is tudta minden munkáját kiadatni – átmentette őket az utókornak. A rendszerváltozás után sorban közölték munkáit, jelen kötetben közreadjuk a kronológiát.

Máthé tehát – ha életében nem is, de halála után – elérte célját. Munkája, erőfeszítése, makacs kitartása nem volt hiábavaló. Végső értékelésben ő győzött a Securitatéval szemben.

A Securitate munkájában résztvevőket három csoportba sorolhatjuk. A kulcsszereplők a Securitate *tisztek*, akik működtették az állambiztonsági gépezetet. Egy másik csoport az *informátoroké*, ők szállítják az alapinformációkat a rendszernek. A harmadik csoport csak pár emberből áll, ők különböző *állami intézmények vezetői*, akik együttműködtek a Securitatéval, valószínűleg szolgálati kötelezettségként, vagy munkahelyi feladatkörükben.[221]

Az állami apparátus két feladatkörben is jelen volt: egyrészt a Securitate mint külső szakértőket, szakvéleményezésekre kérte fel őket.[222] Másrészt jelentették, amennyiben egy – az állambiztonsági szerveket potenciálisan érdeklő – foglalatosságot űző egyén tűnt fel intézményükben, vagy hivatali működésük folyamán ilyennel találkoztak.

Máthé János megfigyelési dossziéja bepillantást ad a kommunizmusnak nevezett totalitárius rendszer működésébe. Egy összetett társadalomellenőrzési szerkezet működését követhetjük nyomon, amely újra és újra átvizsgálja a társadalmat, a „gyanús" elemeket pedig folyamatosan figyelemmel követi. A hatalom beavatkozása az alávetettek világába irracionális mélységű, de a társadalom totális ellenőrzésére törekvő diktatúra számára ez a társadalom homogenizálásának mindennapos feladata.

A Máthé Jánosról termelt komoly iratmennyiség láttán feltevődik néhány kérdés, pl. mekkora apparátussal dolgozott a Securitate? Máthé János nem tartozott a korabeli romániai magyar közéleti személyiségek élvonalába, mégis – úgy tűnik – az összes, Magyarországról jövő levelét felbontották. Mekkora

221 Az egyes állami intézményekben dolgozók kötelesek voltak – kérésre – más állami intézmények kéréseit és kérdéseit megválaszolni, teljesíteni.

222 Például különböző tudományos munkák értékelésére.

apparátus dolgozhatott akkor csak a Bukarestben lévő, a külföldről jövő levelek lefordításán? Mekkora lehetett az a románul és magyarul jól tudó, alapos általános műveltséggel és történelmi ismeretekkel rendelkező Securitate tiszti állomány, amely Bukarestben a romániai magyarság külfölddel való postai forgalmának ellenőrzésével és fordításával dolgozott? Mekkora létszámban dolgoztak a megyei postaközpontok mellett? És az átlagkereset hányszorosáért? És mennyit költött az ország az informátorok javadalmazására? És a Securitate fenntartására? Röviden: mennyibe került a Máthé elleni akció? És – végül – mi értelme volt?

Mert Máthé János megfigyelési dossziéját áttanulmányozva egyértelmű, hogy a Securitate túlreagálta az idős, halláskárosodott, gyenge egészségű ember jelentette „veszélyt". Úgy tűnik, egy hatalmas, túldimenzionált bürokratikus rendszer önigazoló tevékenységéről beszélhetünk, amely „ellenségeket" generált, hogy létszámát és költségvetését igazolja.

Függelék

Iratok Máthé János hagyatékából[1]

1. Feljegyzés a két világháború között Magyarhermányban történt erőszakos áttérítési kísérletekről.

A harmincas évek elején a nagytekintélyű tudós Jorga Miklós [Nicolae Iorga] professzor történetíró és munkatársai a Csíkban és Moldvában végzett vérvizsgálatokra alapozva olyan következtetésre jutottak, hogy a székelyek eredetileg elmagyarosodott románok. A megállapítás úgy a magyar, mint a román közvéleményben széles visszhangot keltett és sok sajtóvitát váltott ki, és hogy ez a kérdés mennyire érzékenyen hatott a román nemzeti érzésre, példát ad Crețu oktatásügyi vezérfelügyelőnek a Csík megyei állami tanítók 1937. január 23-án tartott közgyűlésén tartott beszéde: „Ez a föld őseink szentelt földje, hegyei, völgyei között éltek őseink, kiknek leszármazottai a székelyek. Az Olt és a Maros folyók zúgó habjaival üzenjük, nem fogjuk munkánkat abbahagyni, amíg nem lesz teljes a beolvadás." (Rugonfalvi II. 360.)[2]

1934-ben dr. Cionca Macedon az oklándi járás főszolgabírája az ő hatáskörébe tartozó közigazgatási tisztviselőket a székhelyre rendelte, előttük kifejtette a visszarománosítás rendkívüli fontosságát, melyet ők és a tanító kar kell példaadó munkával elvégezzenek, erre a jelenlevő községi bírók figyelmét is felhívta.[3] Hermányban Olteán nyugalmazott csendőraltiszt kapott megbízást a vezetésre, az általa összeállított névsorral Moisescu kisbaconi körjegyző 16 embert és Német Sándor községi bírót a községházára hívatott és azon magyarázattal, hogy családi statisztikát készítenek, egy előre elkészített román nyelvű okmányt íratott alá velük és a bíróval. Az irat valójában nyilatkozat volt arról, hogy elismerik román származásukat és önként kérik a görög keleti egyházba való felvételüket. A jegyző az áttérésről hivatalosan értesítette a református egyházat, ekkor tudták meg, minek írtak alá. Egy részük nem tett lépéseket az átírás ellen, míg mások tiltakoztak a tudomásuk nélküli átírásért. Ez utóbbiak közjegyző előtt tett nyilatkozatával a református egyházi hatóság vallássérelmi panasszal fordult az illetékes miniszterhez, ami végül az aláírások törlésével végződött.

Az eljárás történetéből jellemző eseteket lehet feljegyezni. Amíg az ügy a hivatalos utat járta, dr. Cionca járási főnök erőszakosságot is megengedett

1 Az átírás során csak az értelemzavaró hibákat javítottuk ki. A dokumentumok Máthé János kéziratos hagyatékában (MJKH) a Máthé családnál találhatóak.

2 Rugonfalvi Kiss István: *A nemes székely nemzet képe* II., Debrecen, 1939, 360. p.

3 Az eseményről még lásd Bíró Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok 1867 – 1940.* Csíkszereda, 2002, Pro-Print Könyvkiadó, 338-342. p.

magának. Közben az átírt Bogdán Sándor családjában született Anna nevű leányka, az apa az anyakönyvvezetőnek református vallásúnak jelentette be, Popa Ioan jegyző pedig az aláírt nyilatkozatra hivatkozva ortodoxnak írta be. Rozsondaynak – a hermányi papnak – megtiltották, hogy a leánykát megkeresztelje, azonban a nagybaconi esperessel egyetértve, és kipuhatolva az alkalmat, mikor Garcea, a román pap nem volt otthon, a leánykát azzal, hogy beteg és sürgős a keresztelés, levitték Nagybaconba, az esperes megkeresztelte. Mikor ezt a jegyző megtudta, telefonon jelentette Oklándra, Cionca telefonon szidta a jegyzőt, hogy az orruk előtt megtörténhetett. Megparancsolta a jegyzőnek, intézkedjék és az apa másnap reggel jelentkezzék Oklándon. A továbbiakat a Bodgán Sándor szavai után írom.

1937. április 9-én történt, amikor Bogdán Sándor Oklándon az irodába belépve magyarul köszönt, Cionca rátámadt:

– Te román vagy, miért nem köszönsz románul.

– Románul keveset tudok – felelte.

– Hogyne tudnál, hiszen a katonaságnál megtanultál románul.

– Nem voltam katona, fel voltam mentve.

– Mit? Fel voltál mentve az én aláírásommal? Na várj te gazember, mert öt évre mész katonának, de bezáratom azt a gazember papodat is, mit csináltatok azzal a hazaáruló pappal.

Így az előzmények. Utána szigorú feddéssel figyelmeztette nemzeti kötelességére, hogy írjon alá egy nyilatkozatot, mely szerint önként tért át és a leánykát is ő íratta ortodoxnak. Bogdán Sándor megtagadta.

Ekkor Cionca felugrott az asztal mellől – nagy, erős ember volt – pofozni kezdte, majd az iratszekrényből korbácsot kapott elő, azzal leverte a padlózatra, ott részint nem papírra való szidalmak közt ütötte. Akkor kiküldte az előszobába, hogy amíg ő ebédel gondolkozzék. Bogdán Sándor az ebédidő alatt otthagyta a várószobát, s kékre vert testtel hazajött estére. Cionca telefonált a kisbaconi csendőrségnek, hogy vigyék hozzá. Letartóztatták és 12-én reggel újra előállították. Cionca azzal fogadta, hogy agyonveri, ha nem írja alá a nyilatkozatot, vagy amint mondotta – vitetlek a börtönbe, honnan élve nem szabadulsz. Bogdán a további bántalmazást kerülendő, aláírta a nyilatkozatot.

Aznap az esperes is Udvarhelyre utazott, hogy a prefektusnál panaszt tegyen Cionca ellen, de nem találta otthon, helyette később dr. Jodál Gábor a Magyar Párt megyei elnöke tárta a megyefőnök elé Cionca eljárását, és kérésére a prefektus kihallgatásra idézte Bogdán Sándort, ő a Jodál jelenlétében elejétől végig elmondta a történeteket, amit jegyzőkönyvbe vettek. A kihallgatás után a megyefőnök azt kérdezte Bogdántól:

– Magyar vagy-e?

– Az vagyok – felelte.

– Akkor legyél magyar továbbra is – mondotta – és a Cionca által kierőszakolt nyilatkozatot semmisnek nyilvánítva, elbocsátotta.

Még előbb történt a Bogdán György esete. Dr. Cionca, Bogdán Györgyöt, kit az Olteán bizalmas jelentésére Hermányban az ellenállás magjának tartott, magánkihallgatásra idézte Oklándra Moisescu jegyzővel együtt. Arra a napra felfüggesztette a hivatalos ügyek intézését, délelőtti és ebéd utáni rábeszéléssel próbálta rávenni a közjegyzői nyilatkozat és a minisztériumba már befutott panasz visszavonására. Előnyöket helyezett kilátásba, de mikor látta, hogy nem ér célt, akkor Moisescut vette elő. Szidta órákon keresztül, erélytelennek, tátottszájúnak nevezte, s egyébnek ami a szájára jött, miatta van az egész bonyodalom, a részbeni kudarcnak ő az oka. Bogdán György és a jegyző egész nap ott álltak a Cionca asztala előtt – s mint Bogdán György mondotta, cserélték a lábukat maguk alatt, mert a főnök nem engedte leülni. A jegyző próbált mentegetőzni, de a főnök nem engedte szóhoz jutni, majd délután azt mondta Bogdán Györgynek:

– Na jól van – úgy látszik maga nem érti meg, amit meg kellene értenie, van más mód is, hogy jobb belátásra bírjuk.

Nemsokára megérkezett a „más mód" is. A csendőrség egyre-másra küldte a jelentéseket kutyakolomp, szekértábla hiányokért, az úttesten szabálytalan hajtásért, stb. A büntetések érzékeny összegre rúgtak, aztán az őrmester úrnak is volt annyi esze, hogy a kitartó rendre szorítás az ő számára is előbb-utóbb megtermi a gyümölcsét. Bogdán György eleddig nem tudta, hogy merre nyílik a járásbíróság ajtaja, gyakori vendég kezdett lenni. Választani kellett; vagy fizetni kitartóan a szaporodó büntetéseket, vagy elintézi az őrmester urat. Az utóbbit választotta. Így aztán amilyen mértékben érkezett az őrmester úr konyhájára bárány, tyúk, vaj, tojás, amiből éppen tellett, úgy szűntek meg a bírósági kapcsolatok is.

Érdekes eset is volt. Akik közjegyző előtt visszavonták aláírásukat, dr. Cionca egy kisbaconi kiszállásával lehívatta a jegyzői irodára. Amikor Áfra Jánosra került sor, Cionca megkérdezte:

– Miért vonta vissza, maga román.

– Azt ki mondja, főbíró úr?

– Ha nem egyéb, a neve is elárulja.

– Az soha. Az én apám s nagyapám mind a kettő Pál volt, kezemben az írás, hogy római katolikusok voltak, a családot Mikó gróf Felső-Magyarországról hozta ide a bükszádi üveggyárhoz üvegfúvónak. Apám még jól tudott németül. Én tisztelek minden románt, de nekem hagyjanak békét.

Aki soha nem látta Áfra Jánost, az is az első látásra megállapíthatta, hogy a szálas növésű, szőke férfi jellegzetesen germán arc.

1940-ben Észak-Erdélyt Magyarországhoz csatolták a második világháború végéig, akkor folytatódott a román közigazgatás.

Magyarhermány monográfiája –
Történelmi, községtörténeti emlékek, népességi adatok 92-92/c p.

2. Máthé János leírása a Focşani-i táborban lévő fiának a meglátogatására tett kísérletéről

1944. szeptember 11-én jöttek az első orosz csapatok Málnás felől a Hatodon át Nagybaconba, majd tovább Barót-Vargyas felé. Bibarcfalván sertések, baromfiak, termények, fehérneműk stb. harácsolásával kezdték meg a pusztítást.

1945 tavaszán fogták el Sándor fiamat az oroszok Ausztriában és augusztusban indították el Oroszország felé. Focşaniban volt a nagy gyűjtőállomás. A Sándort vivő fogoly-vonat augusztus 13-án reggel ment át Ágostonfalván, Sándor pár sorban leírta helyzetét és a papírlapot kidobta a szöges drót között, amit az ágostonfalviak még aznap felküldtek.

Hadnagy Mózest megfogadtam fuvarosnak és aznap este indultunk feleségemmel utána, hogyha az úton érjük és hozzá férhetünk, ruhát és élelmet adjunk neki.

Ágostonfalváról 14-én reggeli személyvonattal indultunk, mivel a hajnali vonatra a sok utas miatt nem tudtunk felszállni. Délután egy másik vonattal mentünk Brassóból-Predeálra, onnan 2 óra múlva Ploieşt felé. Itt aztán a vonaton közelebbről megismerkedtünk az orosz katonákkal. Esteledett, amikor elhagytuk a Comarnic-i állomást, a vonaton világítás nem volt s egy orosz katona a folyosón megtámadott, browning pisztolya csövét arcomnak nyomva követelte a pénzt. Előre számolva a bolsevista műveltséggel, a nálam levő pénzt a bakancsom szárába tettem s így a zsebeim motozása eredménytelen maradt. Közben odaszóltam feleségemnek, hogy a nála lévő pénzből adjon oda, hogy megmeneküljünk tőle, azonban ahogy feleségem a keblébe nyúlt pénzért, az orosz odaugrott és az egész pénzt – 40.000 leit – kiragadta a kezéből, és azzal eltűnt.

Ploieştről 15-én reggel mentünk Rămnicul-Sărat felé. 16-án az ottlevő két fogolytábort ólálkodtuk végig, 17-én teherautón mentünk fel Focşaniba. 18., 19., 20-án Focşaniban voltunk, ahol a városon kívül egy szögesdróttal többszörösen elkerített nagy fogolytábor volt, de az orosz őrség nem engedett senkit közel, csak lopva tudtunk egyik-másik honvéd fogolytól érdeklődni. Ebben a táborban a magyar és német foglyok tízezreit gyűjtötték össze és innen vitték transzportonként Oroszországba.

A fogolytábor területén folyó építkezésekhez az összebombázott kaszárnyák romjaiból hordatták a téglát a foglyok 70-80 főnyi csoportjaival fegyveres őrizet mellett. A foglyok után járó erdélyi magyarok, akik ott lehettünk vagy százan, lehangoltan és szomorúan álltunk a járdán, mikor a tégláért jövő honvédszázad száján az idegen földön felhangzott a nóta: Hideg szél fúj, édes anyám, hozza ki a kendőt...

Mivel fiamat nem találtuk meg, pénzünk és élelmünk elfogyván, 20-án este indultunk a Gyimesi-szoroson át hazafelé. 21-én este értünk haza.

1944 októberétől 1945 augusztusáig vitték a hosszú fogolyvonatok fiainkat keresztül Ágostonfalván az oroszországi éhezés és szenvedés felé. A lezárt, tüskés dróttal befont ablakú teherkocsik ablakain hányták ki az erdővidéki foglyok a

hozzátartozóiknak írt üzeneteket. Sok megrázó emlék maradt abból az időből, sok lemondó, keserű hang az üzenetekben: Nem tudjuk, hová megyünk. Visznek Oroszország felé. Gondolatukban előrevetette árnyékát a hadifogság nyomasztó, bizonytalan sorsa. Jönnek-e még életben errefelé. Mint Futtató Baló Géza írta üzenetében: Gondolhassák milyen érzéssel jöttünk el Ágostonfalvánál... és még arra kérem, nevem napján húzassák el: Temetőben van egy új sír..., meghalt a hadifogságban.

Az oroszok a fogoly honvédekkel brutálisan bántak, ötvenesével állatok módjára zsúfolták a marhaszállító kocsikba és éheztetve, szomjaztatva hurcolták őket a három-négy hétig tartó úton Oroszországba, ott szétszórták őket Arhangelszktől le a Kaukázusig. Ott ették a fogság szűkös és keserű kenyerét, ott rótták le azt a nehéz adót, amit a magyar nép balsorsa meg nem érdemelten a vállukra rakott.

Máthé János Kézirathagyatéka – Dokumentumok Fd 93.

3. Közbirtokossági székház építése

Már a húszas évek végefelé előtérbe került az alkalmatlan régi községháza helyett egy olyan korszerű épület emelése, melyet a község közigazgatása és művelődési szükséglete megkívánt, és mivel az építkezés elképzelés szerinti költségeit sem az egyház, sem a község nem bírta fedezni, a közös birtokosokra hárult a megoldás, azonban az 1929–1933 évi gazdasági visszaesés miatt lekerült napirendről.

A közös birtokosok 1946. március 3-án tartott közgyűlése határozta el a székház építését, melyben minden a jövőre tekintő szükséglet kielégítést nyerjen. A gyűlés Máthé János, Bogdán György, Németh Sándor (H), Komporály István és Baló G. Dénes személyeiben bizottságot küldött a község arra megfelelő helyén levő telekvásárlásra. A bizottság – mivel a pénz vásárló ereje rohamosan csökkent, l50 mázsa búzával, illetve annak a fizetés napján érvényben levő árával megvette a Csíkszentimrére származott Szakács Gyulától a „közház” mellett levő telkét.

A közbirtokosok felajánlották, és a vezetőséget felhatalmazták, hogy a kiadások fedezésére az 1946 és 1947 évekre kijelölt tölgy- és fenyővágtérbeli jutalékukat árverésen adják el, melyekből, új pénzben 281 ezer lei folyt be. Ebből lett kifizetve a téglavetés, a földvári gyárnak a cserép és a telek utolsó részlete.

1948-ban az anyag beszerzése folyt, meg lett állapítva családonként, teherbíró képesség szerint az igás és kézimunka hozzájárulás: 292 birtokos család részére 825 ezer, 54 nem birtokos család részére 110 ezer lei értékben. Az építésnél a birtokosok pontos jegyzék szerint 798.900 lei értékű munkát róttak le, ezen kívül a baróti mezőről 100 szekér homokot, és a nagyterem feltöltéséhez több mint 400 szekér földet szállítottak. A nem birtokos lakosok 69.720 lei munkaértéket teljesítettek.

Az építést rövidebben is össze lehetett volna fogni, de mivel az elkészítés két éve alatt annyira tanulságos körülmények között zajlott le, megkívánja a bővebb leírást, hogy az utódok is halljanak valamit felőle.

Időközben érkezett Udvarhelyről Simon János tanító, akit bizonyos ügyek miatt büntetésből helyeztek a megye legtávolabbi községébe. Behízelgő modorával a helyi párttagokat annyira befolyásolta és a fejük fölé helyezkedett, hogy a közéletben eluralkodott személyi kultusz légkörét merészen kihasználva, távolabbi célja elérhetése érdekében igyekezett az építés ügyébe beavatkozni. A birtokosok, mint a község tanítójától előre szívesen vették ajánlkozását, de hamarosan kiderült, miért olyan nagy szívügye az építés. Ő kapva kapott a beinduló építkezésen, s a váratlanul kínálkozó alkalmat megragadva, mint a kultúra öntevékeny apostola állt a porondra, hogy majd jutalmul feletteseitől a félreeső havasalji faluból egy jobb állomásra való áthelyezését kérje, amit végül ki is verekedett.

Már legelső beszédében felhívta a birtokosok figyelmét, hogy ez a falusi viszonylatban nagyméretű építkezés sok oldalú tapasztalatot kíván, s beszédjéből burkoltan mindjárt kiviláglott, hogy a birtokossági vezetőket nem tartja annak megfelelni. Amikor kijöttünk a gyűlésről, künn azt mondja P. J.: – Magának mi a véleménye erről a tanítóról, úgy látom, ez egy nagy svindler.

Az építés ügye többször megkívánta a tagok közgyűlését, ott S. J. igyekezett a maga illetéktelen fellépésével az ügyintézést a kezébe ragadni. Többen felszólaltunk diktátori beavatkozása ellen, de a párttagokat annyira a kezében tartotta, hogy rájuk támaszkodva ki merte jelenteni: „ki az építést akadályozni merészeli (!?) – azaz az ő hazárd játéka ellen szót mer emelni – azzal mint a párt és a szociálizmus ellenségével fognak elbánni." Majd a további vitában vészjósló hangon fenyegetőzött: „úgy látom valakit a gépszíj el fog kapni".

Íme egy lelkiismeretlen karriervadász miképp zavarta fel a község nyugalmát. Senki sem mert szólani, olyan volt a helyzet, mindenki kétszer is meggondolta, mit beszél, mert egy titkos, koholt feljelentés, s mindjárt kellemetlen dolgok következtek.

S. tanító a birtokosság vezetősége fölé egy „építő bizottság"-ot állított, s megkezdé a különálló hivataloskodást, a magának kiosztott vezéri szereppel. Mivel közben a pénz értéke ijesztő mértékben csökkent, az eredeti költségvetés a szükséglet felére sem volt elég, a közgyűlés megszavazta, hogy az elnökség a szálasi erdőrészből 2500 szál tölgyfa kitermelését kérje. S. megelőzte a birtokosság elnökségét, azonnal személyesen vitte az általa írt kérést a sepsiszentgyörgyi erdőfelügyelőséghez. Ha belenézünk ebbe a papírba, bámul az ember, hogy S. úr micsoda arcátlan magyarázat-gyűjteményt állított össze.

„Alulírottak, a magyarhermányi demokratikus szervezetek, Közbirtokosság (!) és Kultúrtanács – a Szálas nevű erdőből fakitermelési engedélyt kérnek kultúrház építésére, melyet a demokratikus szervezetek és a közbirtokosság 1947-ben határoztak el. Ettől az időtől kezdődően a demokratikus szervezetek vezetőiből álló építési bizottság az anyag gyűjtést megkezdette. Megfelelő telket vásárolt a kultúrház céljára 150 mázsa búza értékben, még a stabilizáció előtt. A mai napig a következő anyagokat gyűjtötte össze:

1. 125.000 db égetett tégla á 2 lei	250.000 lei
2. 65 öl épületkő á 3000 lei	195.000 lei
3. 13450 db földvári cserép	215.000 lei
4. 105 m^3 faragott épületfa á 2000 lei	210.000 lei
Összesen anyagban	870.000 lei”

Amit mi két esztendő alatt előteremtettünk, azt S. úr fél ív papíron negyedóra alatt összegyűjtötte, szót sem vesztegetve azokra a gazdákra, akik nagy fáradság vállalásával összehordták. Ez a tág erkölcsű ember úgy képzelte magát Hermányban, mint az afrikai bantu négerek közé érkezett hittérítő, ahol még nem ismerik az órát, tintát és papirost, nem képesek saját dolgaikat intézni, megváltóként jött, hogy rajtuk önfeláldozóan segítsen. Első hivatali ténykedésével a birtokossági vagyonban semmi joggal nem bíró Zsigmond Sándort építő bizottsági elnöknek nevezte ki, egyidejűleg rendelte, hogy „a tervrajzot, anyagkimutatást, és az építkezés elindítása óta összegyűlt iratokat az Erdőbirtokosság vezetősége az építési bizottságnak adja át.”

A birtokosság elnökével az ügyintézés végett sürgős gyűlést hivatott az iskolába, senki beszédére nem várva felszólaltam és visszautasítottam az építésbe az építőbizottság címén való beavatkozást. Amíg beszéltem S. úr szorgalmasan jegyzett, ami az udvarhelyi *Szabadság* c. lapban 1949. április 16-án az elmondottakat elferdítve jelent meg. Helyreigazítást kértem, nem közölték, s a szerkesztőség a sürgetésemre sem válaszolt.

Az építéssel kapcsolatban, S. úr pennája jóvoltából a Kolozsváron megjelenő napilap július 9-iki számában:

„75 év után felépült a magyarhermányi kultúrotthon” címmel, egy minden betűjében valótlan cikk jelent meg. „1876 óta épül Magyarhermárny kultúrotthona. Az igavonó dolgozó nép biztatására akkor ígérték az urak, hogy kultúrházhoz juttatják a községet. E hetvenöt év alatt már több ízben is előfordult, hogy kultúrotthonhoz megvolt minden épületanyag. Éppen csak egy kicsike hiba történt, hogy jöttek a falu nagygazdái, a közbirtokosság mindenható urai és kézen-közön az egész épületanyag elpárolgott. Istállókká és pajtákká változott a nagygazdák udvarában.

A falu szegény és középparasztsága évtizeden keresztül harcolt a birtokossági urakkal, hogy Magyarhermányban is legyen kultúrotthon. Csak most sikerült. Hetvenöt év múltán. Eddig kellett várni, amíg a hermányi szegény és középparasztság álma valóság lett. Amikor az urak helyett a dolgozó nép lett az úr.”

Amikor ez a szemenszedett hazugság nyomtatott betűvel napvilágot látott, az obsitos Hári János is megfordult sírjában, mert ezen már ő sem tudott volna túltenni. Az elnöki székbe emelt Zs. pedig nyíltan a közgyűlésen elvitetés kilátásba helyezésével fenyegette, aki ellenük szót mer emelni; már többször hallottuk ezt a szinte szó szerint betanult mondatát: „Melegen ajánlom mindenkinek a bizottság elfogadását, mert aki még most is akadékoskodik, az a következményekért vessen magára.” Ilyen fenegyereket termelt ki a személyi kultusz világa.

S. úr a továbbiakban odáig ment, hogy a maga köré gyűjtött kezesbáránykokkal megbízatta magát a pénzkezeléssel. Ő javasolt, határozott, jegyzőkönyvelt. Ezekből szép köteget hagyott hátra. „A bizottság megkéri S. J-t, hogy vezesse a bizottság pénztárkönyvét, készítsen elismervény és kiutalási nyomtatványokat és csak ezeken történhetnek az elszámolások, bármilyen természetűek is legyenek azok". Ez a pénztárnokosdi még a környezetében sem jutott eszébe senkinek, ezt ő terjesztette elő, és arra irányult, hogy a birtokosság pénzére rátehesse a kezét. A szépen megfogalmazott határozat papíron maradt, mert a birtokosság pénztárnoka nem adott pénzt a kezére. S. urat rendkívül izgatta a pénzkezelés, ez a szenvedélye később más helyen bajba sodorta.

Az építés kivitelezésére mint legjobb ajánlattevő, Nagy Ferenc baróti építőmester kapott megbízást.

S. úr rendezte az alapkőletételt, melyről a *Szabadság* számolt be. A tudósítást S. írta és azt környezete egyik tagjának B. D. L. nevével küldte be, írván, hogy „Magyarhermányban mindeddig nem volt kultúrotthon, amíg a Román Munkáspárt helyi szervezete nem vette kezébe a kezdeményezést és alapos előkészítéssel jutott el odáig, hogy megrendezhette az alapkőletételi ünnepséget, melyen részt vett a falu egész dolgozó népe". Kár, hogy nem bírunk fényképpel, azon látható lenne, S. kiket ruházott fel a „falu egész dolgozó népe" nevével, mert csak kicsi közönség, az ő környezete, a meghívott hivatalos küldöttek és az iskolából kivonultatott tanulók voltak. S. úr és Zs. S. erőszakossága annyira megsértette a nemcsak a gazdákat, hanem a község más lakosait is, hogy tüntetőleg távoltartotta magát. A gazdák hangtalanul végezték munkájukat és csak arra figyeltek, hogy a munkás csoportnak minden szükségest a kezére adjon, amíg az épület készen állott.

S. úr a munkaszerződésben kötelezte Nagy Ferencet, hogy 30 nap alatt készbe teszi a házat. A rövid időt azért kötette ki, hogy az augusztus 23-iki országos ünnepségen a nagyteremben szónokolhasson, mivel olyan szókészsége volt, akár egy parlamentet is túl tudott volna beszélni. Az emberek megkérdezték a mestert, 30 munkanap alatt be tudja-e fejezni. Azt felelte; igyekezni fogok amennyire lehet, de azt mindenki gondolhatja, hogy lehetetlenség, de fusera[4] munkával sem a nevemet, sem a becsületemet nem sározom bé, senki kedvéért. Be is tartotta, meg lehet nézni. Egy külön világban élt S. úr és egy másikban a gazdaközönség és az építő mester. S. úr amíg Hermányban lakott, nem keresett közelebbi kapcsolatot a néppel, annál nagyobb úr volt. A bodosi kőművesek június 27-én kezdték az alaprakást, az asztalosmunkát Demeter Andor udvarhelyi mester vállalta el, és dacára, hogy a szerződés augusztus 3-án kelt, S. nála is kikötötte, hogy „a nagyterem, az ifjúsági szoba és a színpadhoz szükségesek augusztus 23-ra felszerelve legyenek", – természetesen nem lett felszerelve. A birtokosság elnöke felhívta a mester figyelmét, szerinte rövid időt vállalt, a birtokosság az átvételhez

4 kapkodó

szakértőt fog hívni. Demeter magabiztosan felelt: – A kivitelezésért felelek, ami pedig a rövid időt illeti – arra elhúzta a száját, karjával hosszút legyintett a levegőbe.

A falazat felrakásával aug. 26-án végeztek, s az eddigi munkálatok el vitték a kéznél levő pénzt, még nagy összegről kellett gondoskodni, a birtokosság a Szálasban és Varjuvárban kérte 2000 szálfa kitermelését, amit a szokásos bizalmas beszélgetés után meg is kapott. S. úr azonnal termeltetni akarta, s a birtokossági elnök a tudomására adta, a tulajdonosok beleegyezése nélkül nem lehet, mert az erdészettől kijelölt anyag, azonnal a birtokos tagok arányrész szerinti egyéni tulajdonává válik, s amíg a tagok nem mondanak le jutalékaikról, a fához nem lehet nyúlni. S. úr meghökkent, érthette, az ő építési bizottsága egyenlő a semmivel, üres térben lóg. A nagy hanggal egyszerre leereszkedett, ez az uracs elfelejtette, hogy nemrég még „gépszíjjal" elkapatni fenyegetett valakit. Írásban kérte az elnököt, minél hamarább hívjon közgyűlést a faügyben.

Ez a szélhámos viselkedésű úr megrémült, mi történik, ha a birtokosok nem adják a fát, ki tudja meddig marad félbe az építkezés, a terve sárba esik, itt kell maradjon ebbe az úri énjéhez nem illő sáros faluba, nem lesz mivel a párt előtt bocsánatért kérelmezzen. Az építő bizottság augusztus 24-iki jegyzőkönyvében így kesereg: „Bűnös könnyelműség lenne az építés elmulasztása. Kéri (!) a közbirtokosságot, hogy mindent kövessen el a közgyűlés összehívása érdekében". A közgyűlésen természetesen egyhangúlag felajánlottuk a fát. Ezzel S. úr ismét lábra kapott, gyártotta a bizottság jegyzőkönyveit a sürgős befejezésről, „hogy ebben az esztendőben az épületet befejezi és teljes berendezéséről is gondoskodik". Szóval másfél millió lei és kész az íróasztal mellett. Le egy lábtörlőig minden fedezve van.

Nagy buzgalmában nem vette észre, hogy a pénz értéke naponta veszti értékét, rohan a lejtő felé, minden előzetes számítás bizonytalan, azonban a ma egyért, holnap kettőért, háromért beszerezhető anyagok, emelkedett munkadíjak felélték a pénztárt. Megállapította, hogy a birtokossági vezetők elsikkasztottak a pénzből, különben még kellene legyen. Pénztár vizsgálatra mentek a pénztárnokhoz, természetesen, semmit sem adott a kezükbe, neki az lett volna a kötelessége, fogjon egy kapanyelet, s riassza a kapun kívül a társaságot.

Az épület tetőszerkezetét Székely Mózes ácsmester készítette hermányi ácsokkal, S. úr a szeptember 30-án kötött szerződésben itt is kikötötte, ha már augusztus 23-ra nem lehetett elkészülni, a november 7-iki ünnepre okvetlen kész kell legyen. Székely is tudta, hogy lehetetlenség, de így kényszerült a szerződést aláírni, mert S. úrral másképp nem lehetett egyezkedni, az ő fejében az avatási ünnep és a szónokolás rögeszméje uralt mindent.

S. úr lázas sietéséhez a fatermelés tudott a legkevésbé igazodni, a faragásra és a szállításra sokkal több idő kellett, amíg az átvevő vasúti mérnök szeme elé került, és abból pénz lett.

Közben S. úr törtetése célhoz ért, a közművelődés terén kifejtett munkásságáért kinevezték egy központi felsőbb osztályos iskola igazgatójává. A folyó kiadások mellett más útjai is voltak a pénznek, engedélyekért, anyagátvételért stb., pénz és pénz kellett. A Szálas-i erdőhasználatnál történt: az udvarhelyi erdőfelügyelőség kiadta az igazolást, hogy a legelőerdőből nincs akadálya a gyérítő használatnak, a baróti mérnök kiadhassa, az erdő védszemélyzet[5] a fákat ki is jelölte. Amíg a kérés a hosszadalmas hivatalos útját járta, az alatt a türelmetlen S. úrék kijelentéseket tettek a mérnök felé, ha nem ad annyi fahasználatot, amennyit ők megszabnak, így meg úgy tesznek vele. A kérkedő hangok a mérnök fülébe is eljutottak. Megharagudott, 1950. április 8-án kiszállt a jelölés ellenőrzésére, és a helyszínen a vezérek előtt kijelentette, az üzemterv nem enged egy évre ennyi használatot és az erdőőröknek elrendelte, ezer szálfa azonnali visszameszelését, meghagyván a birtokossági elnöknek, másnap menjen le a vágási engedélyért. Az elnök és a pénztárnok lementek, hozták a visszameszelt fákról is az engedélyt, a szokásba vett módon. Az építést ilyenekkel segítette a felelőtlen szájmosás.

Következett Ágostonfalván a vasúti talpfák átadása, az átvevő mérnök az első napon sok selejtet minősített, másnap a pénztárnok lement az átadás folytatásához, az első napon félre rakott talpfák azon éjjel kinőtték magukat, jók lettek.

A székház 1949 őszén fedél alá került. Vakolás, asztalosmunka felrakása, padlózat, lépcsők 1950-ben készültek el.

Az építés költségei a megkezdés előtt vett tégla és cserépen kívül: 4.832.476 leit tettek ki. Ekkor még hiányzott a nagyterem erkélye, a bútorzat és más kisebb dolgok, melyek a S. úr költségvetése szerint a befolyt pénzből mind el kellett volna készüljenek.

Bevételek 1949.

1. Vasúti talpfákért a brassói állami vállalattól	1.964.087 lei
2. Bányafákért és kisvasúti talpfákért Köpecbányától	974.272 lei
3. Más faanyagokért a brassói cementgyártól	78.536 lei
4. A régi községháza eladásából	25.312 lei
5. Egyesek közmunka megváltásából	1.208 lei
Összesen	3.043.415 lei

Bevételek 1950.

1. Vasúti talpfákért a brassói állami vállalattól	1.190.115 lei
2. Helyileg eladott faanyagokból	279.017 lei
3. A brassói szovjet-román trösztől vasúti talpfákért	303.483 lei
4. Vargyas községnek átadott ablaküvegért	3.000 lei
5. Különfélék	1.500 lei
Összesen	1.777.115 lei

5 az erdőőrök

Az épület az 1949-50-51. években készpénz kiadásban 4.837.476 leibe került. Miután az építőbizottság vezére eltávozott, helyét Borbáth L. tanító foglalta el, ő is Szabó V. néptanácsi titkárral és környezetükkel az eddigi menet szerint jogot formáltak a birtokosság ügyeivel foglalkozni. Kutatták, hogy az S. úr mindenre kiterjedő költségvetésében felvett terembeli széksorok megrendelésére nincs pénz, megállapították, hogy sikkasztás történt, különben még pénz kellene legyen. Borbáth az egyik építőbizottsági ülésen fel is hozta, hogy baj van az építés pénzügye körül és ezt a rajoni szerveknek is jelentették.

A jelentésre Mihály nevű számvevő jött ki, 1951. február 7–9. napjain végzett ellenőrzést, majd az általa felvett jegyzőkönyv alapján a tartományi néptanácstól könyvelési szakértőket küldöttek Hermányba. Szilágyi Árpád és Boşoteanu ellenőrök a május 8–17. között lefolyt vizsgálat jegyzőkönyvében leírták, hogy a közbirtokosság 1949–1951 években kultúrházat épített, megállapították, hogy a könyvelésnél 518.882 lei pénztárhiányt találtak, továbbá olyan kifizetéseket, melyek után a forgalmi adó nem lett leróva. Mindezekért a birtokosság vezetőit tették felelőssé. A finánckokat nem érdekelte az S. úr utalványosdi játéka, mihelyt az ellenőrök megjelentek, a fogadatlan prókátorok egyszeribe eltűntek a láthatárról. Egy sem állt elő: – velünk tessék beszélni, erőszakkal mi igazgattunk mindent, a birtokossági vezetők csak dolgozni és fizetni voltak kötelesek.

Szilágyiék a pénztárhiányról jegyzőkönyvet készítettek és beküldték az udvarhelyi törvényszék ügyészségének. Az adó ügyét június 12–16. napjain két pénzügyőr vizsgálta, megállapították: a három év alatt kifizetett személyi kereseteket, melyek után S. úr irodavezetése nem készített kimutatást és nem jelentette be adó alá. Emiatt adó, kamat és büntetés fejében 812.921 lei megfizetésére kötelezték a birtokosságot. Az ellenőrök kihallgatták az elnököt és a pénztárnokot, ők beszámoltak az építés menetéről. A vizsgálók előtt tisztán állott, hogy az építést a dologi részen kívül, egy megbízás nélküli, jogtalanul magához ragadott, de az általa elkövetett hibákért törvényesen felelősségre nem vonható társaság intézte.

1951. január 9-én este az ügyészség rendeletére a helyi csendőrőrmester az elnököt és a pénztárnokot letartóztatta és másnap reggel bekísérte az udvarhelyi fogházba. Most kellett volna a mindenkit elvitetéssel fenyegető társaságnak előállani, mert a pénzkezelés alapos elemzésével rövid úton elejét lehetett volna venni a nem létező, de mégis papíron kimutatott félmilliós hiánynak. Az elnök és a pénztárnok ellen beadott feljelentésben annyi hazugság volt összehordva, hogy abból kiindulva a pénzügyőrök úgy beszélgettek velük, akár a betörőkkel.

Az ellenőrzésnél talált pénztárhiányt az idézte elő, hogy Brassóból a vasúti anyagok ellenértékét részben a baróti banknál a birtokosság nevére nyitott folyószámlára utalták át, részben a saját ügykezelésükben tettek a birtokosság terhére kifizetéseket, így az erdőről az állomásig való fuvarbért a vállalat ágostonfalvi anyagátvevője a Brassóból kapott pénzből fizette, ellenben ez a pénz benne foglaltatott a birtokosságnak küldött teljes számla összegében. A birtokosság pénztárnoka nem bírván a kettős könyvelési képzettséggel, a számla egész összegét

beírta a pénztárkönyv bevételi rovatába, dacára, hogy annak csak egy részét vette kézhez. A pénztárnaplót ebben az állapotban vizsgálták, mutatta a hiányt, a pénzügyőrök az elnököt és a pénztárnokot sok évi börtön kilátásba helyezésével annyira megrémítették, hogy védelmükre semmit nem bírtak felhozni, május 17-én aláírták a jegyzőkönyvet, mely szerint a kimutatott hiányról nem tudnak számot adni.

Midőn a vizsgálat eredménye nyilvánosságra került, hogy hűtlen kezelésről szó sem lehet, a baj máshol van, s mivel a pénztár iratai még itthon voltak, átvizsgáltam azokat, nyomban feltűnt, hogy a nagy mennyiségű vasúti anyag fuvarbére a pénztárnaplóban nem található. Gyorsan kiderült, az állomási átvevőnél 303.000 lei értékű számolatlan fuvarbárca van. Utána előkerül a vállalat május 3-iki levele, melyben közlik, hogy a birtokosság járandóságából 100.000 leit átutaltak a baróti erdőhivatal részére. A pénzt felvették, de a pontosság kedvéért a birtokosságot nem értesítették. Erélyes felszólításra innen is befutott a nyugta. Továbbá a munkás elszámolásoknál a nyolc hétből egy hét hiányzik, egy könyvből előkerült Nagy Ferenc nyugtája, mely szerint a kőművesek és a segédmunkások fizetésére 44.516 leit vett fel. Mellette van Szakács Gyulának a telekár utolsó részletének 16.678 leiről szóló nyugtája is. A hiánynak feltüntettetett összeg igazoló okmányai mind előkerültek, mire az elnököt és a pénztárnokot 93 napi fogvatartás után szabadlábra helyezték. Az ügyészség véghatározata megállapítja, hogy „a szabálytalanságok egyfelől a baróti erdőgondnokság hibájából származnak, nem adott kellő felvilágosítást a jeleni törvények által megkívánt pénzkezelés és okmányok kiállításáról."

A vádlottak a vizsgálat tartama alatt a feltüntetett hiányt törvényes okmányokkal igazolták, sőt 10.025 lei olyan kiadás is volt, melyet a pénztárnok a sajátjából fizetett ki. A végzés megállapítja, hogy a vádlottak egyszerű falusi emberek (simplu țărani), akik nem ismerték a törvények által megkívánt könyvvitelt, „a kezelésükre bízott pénzt az építés kiadásaira fordították, abból sem a maguk, sem más egyéni céljaira nem használtak fel".

A székház építése még évek múltán is hírlapi írásokban is szerepelt, amikor készen volt, azt mindenki építette, csak a hermányi gazdaközönség nem. A sepsi rajoni tervhivatal egyik munkatársa azt írta, hogy az ők vezetésük és felügyeletük alatt önadóból épült a kultúrotthon. (*Előre* 1957. III. 17.) Hasonló nyilatkozatot máshol is hallottunk, lehetett, mert a megye községeiben nem volt párja.

Az is ide tartozik, hogy az építés kezdetekor a sűrűn látogató küldöttek a megye anyagi hozzájárulását ígérték, de midőn közben elfogyott a pénz, az építő bizottság a birtokosság nevében kérte, hogy 2-3 hónapra a folyó kiadások fedezésére utaljanak 300 ezer lei kölcsönt, a kérés válasz nélkül maradt, a birtokossági vezetők a köpeci bányától vettek fel előleget a kitermelés alatt álló bányafákra, hogy ne kelljen félbe hagyni az építést. A bányaigazgatóság azonnal adott.

Ez a magyarhermányi kultúrotthon építésének története.

Magyarhermány monográfiája 106-114. p.

4. Társas, közös gazdaság szervezése

1957. szeptemberben, Portik Bálint a község rajoni képviselője népgyűlést hivatott össze, beszédében elmondotta, mennyire előnyös és könnyebb a társas gazdálkodás, – nem értem, hogy attól Hermányban miért húzódoznak az emberek. Arra hivatkoznak, ha összeszántják a földeket, a nagy lejtésű mezőrészeken mezsgye nélkül a záporesők lemossák a vékony termőréteget, helyrehozhatatlan kárt szenved a határ. Ez csak kifogás, nem akarnak a régi elavult rendszerből kilépni, az alsó községek közösen dolgoznak, felismerték a tagosított gazdálkodás nagy előnyét.

A párttagok és azok, akiknek kötődésük volt az állami intézményekhez, annyian jelentkeztek, hogy meg volt az alapszabályban előírt taglétszám, megalakult „November 7." néven a társasgazdaság, amit a marosvásárhelyi *Vörös Zászló* lap is hírül adott. A képviselő nem volt megelégedve az eredménnyel. A sokféle talajú, nagy tapasztalatot kívánó gazdálkodás más formára való átállása talán életképessé vált volna, ha a nép bizalmát bíró, szabadon választott gazdák kezébe adták volna a legalább négy osztályba sorozható mezőrészek minősítés szerinti elosztását, a termelési rend vezetését. Ennek alapos kidolgozása legalább egy évi időt kívánt volna, e helyett a képviselő mindent gyorsan akaró, türelmetlen, parancsoló fellépése már előre elriasztotta a gazdákat. Portik képviselő a társasgazdaság népesebbé tételéért kényszerítő eszközhöz nyúlt. December elején négy nagyobb földbirtokkal rendelkező gazda: Boda Sándor, Boda Dénes, Bogdán Béla és Pető Rudolf (Jánosé) értesítést kaptak, hogy újra kuláklistára vannak téve, az itt tartózkodó Mátyás pénzügyigazgató mindjárt el is készítette a jegyzőkönyveket, melyekkel visszamenőleg felhajtják az évi 50%-os adóemelést, de ettől eltekint, ha önként felvételüket kérik a társasgazdaságba. Nem kérték, megfizették az adóemelést. Úgy beszélték, a képviselő az irodán azt mondotta, a minden előrehaladással szembeszegülő makacs embereket így kell kezelni. Ezt követőleg két nappal Szabó Dénes kollektor vezetésével megérkeztek a húsellátási központ emberei, beszolgáltatási hátralékokért Boda Sándortól, Hermány Sándortól, Szakács Attilától egy-egy borjút, Baló Béniámnétól négy ludat foglaltak és vittek el.

Portik képviselő vezetésével bizottság alakult az egész községnek a társas gazdaságba való beszervezésére. A szervezőknek kinek-kinek előírták a bejárandó falurészt. A szervezőket egy hét múlva Fűrész nevű elvtárs beszámoló gyűlésre hívta össze. Elsőnek „ifjú Balog Lajos erdőőr jelenti, hogy nehéz a szervezési munka, az emberek el sem tudják képzelni, miképp lehet itten közösen gazdálkodni. Nem vállalja a szervezést".

Baló Gáspár italmérés és bodega kezelő rámutat „veszélyes ezzel a kérdéssel foglalkozni, mivel az emberek a szervezőt képesek bántalmazni, a vitára nincs készültsége. Nem vállalja tovább a küldetést".

Ugyancsak visszaadják a megbízatást Rudolf Gyula szövetkezeti boltkezelő, Áfra Viktor vadőr és mások.

Kovács Tamás a helyi Milícia főnöke jelenti, hogy hiába próbálkoznak, az emberek hallani sem akarnak erről a kérdésről. A társas gazdaság ügyében is hiába hivatják a néptanácshoz, nem hajlandók megjelenni.

A fentiek után Fűrész elvtárs is rámutat, hogy nemcsak most, hanem Vásárhelyi elvtárs meghívására sem fog egyetlen egy sem megjelenni.

Az alsó községekben megalakultak a közös gazdaságok, a kisbaconit és a bibarcfalvit már évekkel előbb felavatták, s mivel az előbbi szervezés sikertelen volt, rajoni intézkedéssel Hermányra került a sor. Február végén Mátyás nevű ácsmester vezetésével rajoni küldöttek érkeztek. A gazdákat csoportosan hivatták az irodára, meggyőzés végett. Mátyás barátságosan, humorral vegyített előadásban beszélgetett az emberekkel. Többen vitába szálltak vele, az ellenvetés most is az volt, hogy a kedvezőtlen fekvésű, köves határon nem lehet géppel dolgozni, a fogatos gazdálkodást nem lehet felváltani. Így a közös gazdaság ügyét Mátyásék sem tudták előbbre vinni, már pedig a rajonnál el volt határozva a véglegesítés.

A gyűlésről hazafelé tartva találkoztam Lemhényi adószedővel, jó viszonyba voltunk, olvasott ember volt, a közelben lakott, többször felkeresett, könyveket kölcsönzött tőlem, szeretett fölényeskedő hangon beszélni. Mindjárt megkérdezte:

– Ugye aláírta a belépési kérést?

– Nem, csak beszélgettünk róla.

– Itt nincs mit tovább beszélgetni, három vagy négy esztendeje mind csak beszélgetnek, ennek vége, aki a párt vezetése ellen van, azt a fene megeszi, magára hallgatnak, mondja meg nekik.

Lemhényi úr – mondottam – maga jobb agitátor, mint Portik vagy Mátyás, vegye kezébe a szervezést.

A hangot halkabbra fogva válaszolt: – Nem akarom, hogy valamelyik értetlen ember a házánál agyonüssön.

26-én megérkezett Székely Gyula rajoni elnök és Portik képviselő több elvtárs kíséretében. Előzőleg csoportok járták a falut, a családfőkkel aláíratták a délelőtt 11 órára kitűzött népgyűlés meghívóját, mintegy 250 férfi és nő jelentünk meg. Portik képviselő nyitotta meg a gyűlést, bejelentve, a gyűlés tárgya Magyarhermány község gazdasági helyzetének megvitatása.

Máthé István agrármérnök iskolai falitáblán mutatta be, miképp kell a határt tagosítani, a közelben állók közül H. J. lassan mondta: – Ez azt hiszi, mi buták vagyunk.

A mérnök után Portik képviselő beszélt, mindjárt előrebocsátotta, mint a község képviselője szégyenli elvtársai előtt, hogy Hermány népe ennyire maradi gondolkodású, visszautasítja a demokratikus hatalom segítő kezét. Utána éles hangon folytatta: „Vagy mit gondolnak, hogy a történelem kerekét vissza lehet forgatni, vagy Hermány egyedül meg akar maradni a burzsoá rendszer magjának? Sepsi rajon minden becsületes dolgozó parasztja belépett a szociálista egységekbe. Remélem Hermány székely lakói is követni fogják ezek példáját.” Feltette a

kérdést: aki a birtokában levő földterülettel csatlakozik a társuláshoz, tartsa fel a kezét, az előzőleg belépettek feltartották.

Második kérdés: most tartsák fel a kezüket azok, akik ellene vannak a falu szocialista átalakításának. Nem tartotta fel senki. Ezután kijelentette: – Mivel senki nincs ellene, ma, 1959. február 27-én délután 4 órakor Magyarhermányt szociálista falunak nyilvánítom.

Lépjünk vissza néhány évet. A *Romániai Magyar Szó* 1950. szept. l9-iki száma hozta a Román Munkáspárt Központi Vezetőségének határozatát a kollektív gazdaságok alakításának kérdésében.

„Gheorghiu Dej elvtárs felhívta a párt figyelmét arra a veszélyre, amelyet bármilyen türelmetlenségi megnyilvánulás magában rejt.

Mindezek ellenére, 1950 folyamán egyes volt megyei és járási bizottságok, főleg a volt Háromszék... megyékben a mennyiségi siker hajszában tervszerűsítették és túlfeszítették a kollektív gazdaságok számbeli növekedésének ütemét, sőt még versenyeket is rendeztek.

Ezek a helyi pártszervek a nagy számok utáni hajszában durván megsértették a párt központi vezetőségének útmutatásait, kényszerítő módszereket alkalmaztak: így pl. adó és beszolgáltatási kvóta emeléssel, a családtagok szolgálatból való elbocsátással fenyegetőztek, az ilyen tettek és módszerek durva önkényeskedések és visszaélések”.

A *Romániai Magyar Szó* 1951. január 30-iki száma közli a párt központi vezetőségének újabb körlevelét: „... a szabad beleegyezés elvének bármilyen megszegése, bármilyen gazdasági vagy adminisztratív nyomás alkalmazása a dolgozó parasztokkal szemben, hogy a kollektív gazdaságba kényszerítsék őket, szigorú szankciókat von maga után, egészen a pártból való kizárásig és a bűnösök bíróság elé állításáig.” – Ezeket Portik képviselő nem látta.

Megkezdődött a szérűkön a cséplés, de a gazdák nem adták raktárba a közös vetéshez a vetőmagot. A rajontól a helyi szülött Pető Sándor tanfelügyelőt küldték az ügy eligazítására, de ő sem tudott a határozatnak érvényt szerezni. A társasgazdaság ügye megfeneklett, Portik leváltotta Baló Vilmost az elnököt, a tengődő társas gazdaságot teljes kollektív gazdasággal [kívánta] felváltani, e célból kétszer is gyűlést hivatott, de kevesen jelentünk meg, nem volt eredmény. Felül is látták, hogy a társasgazdaság életképtelen, a működés kivizsgálására Máthé mérnök és Téglás aktivista szálltak ki. Az általuk összehívatott népgyűlés jegyzőkönyvéből: „A gazdaság titkára tevékenységét vizsgálva megállapítottuk, hogy a titkár elvtárs nem képes elvégezni a titkári teendőket, teljesen elhanyagolta a nyilvántartások vezetését, javasoljuk a gazdaság vezető tanácsának és közgyűlésnek, hogy Német András legyen leváltva titkári tisztségről.”

A vezető tanáccsal kapcsolatban, hasonló a megállapítás: „Nem tartja tiszteletben az alapszabály előírásait, nem törekszik arra, hogy 1959 őszén legyen bevezetve a közös munka. Egyes vezetőtanácstagok nem azon igyekeznek, hogy

elősegítsék a közös munkára való áttérést, hanem egyenesen ellenszegülnek a szabályzatban előírt feltételeknek".

1958 őszén 25 ezer lei államkölcsönnel 100 darab juhot vásároltak, mely állóalapot képezett. Az állóalaphoz minden belépő tag egy juhval és 250 leivel kellett hozzájáruljon. A juhok gondozására egy kovásznai román bácsot fogadtak fel havi 400 lei fizetésért és 20 darab juhának teleléséért. A juhoknak ősszel üres csűrre való beállítása már eleve elsietett, számítás nélküli, gazdaságtalan lépés volt; tartásukra minden tag egy mázsa szénát kellett adjon, e mellett a gyapjút előre le kellett szerződni a további takarmány beszerzésére. A juhászat már előre tehertétellel indult, ami a balkezes és az önhasznot szem előtt tartó vezetéssel önmagát felélő vállalkozásnak bizonyult és aszerint ért véget.

Egy másik gyűlésen Máthé mérnök feddő hangon szól a társulás tagjaihoz, hogy saját dolgaik intézésére sem jönnek a gyűlésekbe. Mi okozza ezt? Idősebb Pető János (Kuti) kér szót és válaszol: – Hiába jövünk, úgy sem hallgatnak meg. Portik elvtársnak nincs türelme senkit végighallgatni, ha valaki neki nem tetszőt mond, lekiabálja, fasisztásak nevezi. Ezért nem jönnek.

Máthé mérnök elmondja: – Sepsi rajonnak 16 közös gazdasága és 62 társas gazdasága van, Hermány az egyedüli, amelyik nem akar szervezkedni, de tudomásul kell venni, hogy Hermány nem tartozhatik egy külön köztársaságba. Csog Imre néptanácselnök pedig bejelenti, hogy lentermelés ezután csak a társasgazdaság keretében lehet, aki a jövőben vetni akar, hektáronként 100 leit kell fizessen az állóalapba. Az ipari rostlen termelése 1952-ben kezdődött,1960-ban érte el tetőfokát, abban az évben 251.150 kg lent adtunk át a rétyi gyárnak a málnásfürdői állomáson. A len jól fizetett, más terményekhez viszonyítva kétszeres jövedelmet adott, termelése a határ társasgazdasági tagosításával megszűnt.

1960. április végén egy éjszakai italozás alkalmával Baló Vilmos volt társulási elnököt – úgy hallottuk, a működése idejéhez kapcsolódó – viták közben megverték, a nyomozás azzal vádolta a társaság tagjait, hogy ott a kommunistákat szidalmazták, különösen Dimény Józsefet államellenes kijelentésekkel vádolták, ezért a marosvásárhelyi katonai bíróság polgári jogfosztásra, vagyonelkobzásra és 8 évi elzárásra ítélte.

A helyi párttagság belső életében otthonossá vált a titkos jelentgetés, áskálódás, ezért Portik képviselő és több elvtársa december 15-én estére Hermányba jöttek, Csog Imre tanácselnököt felmentették, helyébe kisbaconi Tikosi Mihályt nevezték ki. Ismét egy, sem a falu népét, sem gazdasági körülményeit nem ismerő idegent.

A rajonnál terv készült a társasgazdaság kollektív formára való átalakítására. Kassai József és Gergely Sándor aktivistákat küldték szervezésre. Az emberek bemondták, be vannak lépve a társulásba, Kassai mindjárt kiigazította: – A társulás még mindig egyéni gazdálkodás, Hermányban is át kell térni a tökéletesebb formára. Két napi munkájuk eredménytelen maradt.

Januárban visszajöttek. A község minden részéből összeírt 32 gazdát értesítettek 150 lei büntetés terhével az irodán este 6 órára megjelenni. 26-an jelentünk

meg. Bejelentették, az egész országban egy-két nap alatt befejeződik a kollektivizálás, ez Hermányra is kötelező. Ez az utolsó határidő. Miután senki nem szólt, beleegyezésnek tekintették, kitöltötték a belépési íveket, hiába volt a névszerinti felszólítás, aláírás nem történt.

– Nem muszáj aláírni – mondotta Kassai – aki nem hajlandó aláírni, az a párthatározat ellen van, választani kell, vagy a belépési nyilatkozatot írja alá, vagy másikat, melyben elismeri, hogy állam és pártellenes, aki pedig a párt ellen van, hagyja el a termet. Senki nem mozdult. Aláírás nélkül hajnali négykor engedtek el.

Néhány nap múlva Portik képviselő jött, népgyűlést hivatott, a megjelent gazdákat sértő kijelentésekkel illette, majd fenyegető hangon kiáltotta: – Két nap alatt fejtetőre állítom az egész falut. Arra vigyázzanak, hogy egy-kettőre a Bărăganon találják magukat. (Azaz oda vitet kényszermunkára. Sajnos, ez egy vezető párttag szájából hangzott el.)

Április első napjaiban kimérték a tagokat a tavaszi vetéshez, azonban a gyenge, féltermést sem ígérő őszi vetések miatt a gazdák nem akartak vetéshez fogni, néhányan a saját földjeiket kezdték szántani, ezeket az irodára hivatták, megtiltották a további munkát. Sürgetett az idő, türelmetlen várakozás után egy reggel korán megindultak az ekék, ellepték a határt, Szabó főkollektor a milíciával járták a határt, felírták a határozat ellen vétőket. A 78 éves Molnár Samu bácsiról jegyzőkönyvet vettek, mert Barnahágón a földjét elvetette, dacára, hogy ez a rész másoknak volt kiosztva.

– Értse meg – mondotta Szabó – senki nem szánthat máshol, csak a neki kimért helyen.

– Már pedig én, ha elvisznek is, a többi földjeimet is elvetem – vitázott Samu bácsi.

– Maga szándékosan megbüntetteti magát.

– Engem miért büntetnének meg, ez a föld az enyém, nem a magáé. (Az esetet a jelen volt Szabó Lajos gazdasági elöljáró beszélte el.)

A gabona szérűre hordása után Gergely elvtárs leállította a cséplést, mert akik csépeltek nem adták raktárba a vetőmagot. Egy nap álltak a gépek, akkor rajoni utasításra folyt tovább.

1962-ben megszűnt a húsbeszolgáltatás, bevezették a szerződéses rendszert, vagyis a termelők a szükségük feletti terményeket, állatokat adják el az államnak. Ez az intézkedés újból nagyot lendített a gazdaságok jövedelmén, mivel a régi beszolgáltatási árak többszörösét kapták, különösen a hízott marhát, borjúkat magas áron fizették.

Ebben az évben a község nyugodt légkörét ismét egy önkényes tett zavarta meg. A református gyermekeknek a kántori lakásban tartották a vallásórát, ezért Tikosi tanácselnök Nagy Károly kántort az irodára hivatta, és azzal fenyegette, elviteti, ha továbbra is engedi a lakásban való tanítást. A tudatlanság vezette Tikosit, mert ha kicsit körültekintőbben jár el, megtudhatta volna, hogy a lakás

nem a Nagy Károlyé, hanem a református egyházé, az egyház pedig törvényben biztosított jogánál fogva használhatja vallásoktatás céljára. Ez az eset nem egyedüli Tikosi botrányos fellépéseiből. 1944 őszén a hatalom változáskor a templomkertben álló zászlóoszlop rúdját kivágták, az alapzatba vésett, senkinek az érzékenységét nem sértő feliratot a csendőrség bevakoltatta, a felnövő nemzedék nem is tudott róla. Tikosi egy napon oda ment, a vakolatot csákánnyal leverte, a feliratot összevágta.

Április végén egy estére népgyűlés lett hirdetve az 1960-ban elítélt Dimény József szabadlábra helyezése ügyében. Diményt az állambiztonsági tisztség autója hozta. A kísérő tiszt beszédet tartott az állampolgárok kötelességeiről, majd megkérdezte a termet zsúfolásig megtöltő néptől, hogy a népi demokrácia ellen elkövetett vétke után visszafogadja-e kebelébe? Egyetlen kiáltás hangzott: Vissza. A tiszt újabb beszéde után kezébe adta az elbocsátó levelet.

1963 januárjában Tikosi elnököt menesztették, úgy a helyi elvtársak, valamint a lakosság köréből ment panaszokra, helyébe helyi szülött és birtokost, Virág Andrást választották. A rajoni vezetők is látták, hogy a nép ki nem állhassa az idegenből ideküldött, vele semmi közösséget nem érző néptanács elnököket. Ezeket mély szakadék választotta el a néptől, káros befolyással járt a közigazgatás menetére.

A gabona behordása és a cséplés körül mint a múlt évben, most is kiéleződött a helyzet, mert a gazdák a gabonát nem akarják szérűre hordani. A rajontól Ugron elvtárs volt kiküldve a hordás és a cséplés felügyeletére. Népgyűlést hivatott, beszédében ostorozta a rendelkezés szabotálását. – Nem figyelmeztetünk többé senkit, vegyék tudomásul, hatszáz gyári munkást hozatunk, azokkal behordatjuk és kicsépeltetjük a gabonát, kivesszük az előírt szerződéses mennyiséget, a cséplési vámot, a közös vetésre a vetőmagot, a munkások járandóságát, a többit hazavihetik. A tartománynál is jól ismerik magukat, állam és párt ellenesek, vakon hisznek bujtogatóknak. Huszonhárman elő vannak jegyezve, amikor ezek megkapják amit megérdemelnek, a többi majd észretér.

Végighallgattam a kiállított bizonyítványt és a kilátásba helyezett következményekre való utalást, de nem volt foganatja, nem fogtak hordáshoz, néhányan azok, akiknek szűk volt az udvaruk, vagy valamilyen más okból künn akartak csépelni. Kérték Ugron elvtársat, menjen be Szentgyörgyre, a rajonnál beszéljék meg és engedélyezzék a csűrbe hordást. Azt felelte, erről szó sem lehet. Két hetet késett a behordás. 17-én hajnalban megindultak a szekerek, hordták haza a gabonát, Ugron telefonon jelentette a rajonnak, de nem jött ki senki. Többé nem volt szérűre hordás.

1964 májusban a hermányi legelőre hajtották az uzoni közös gazdaság 940 juhát, elfoglalták a legközebbi legelőrészt, a mi csordáink a halasháti részekre szorultak, s az éppen beköszöntött száraz nyáron éheztek. Az erdészeti hivatal felajánlotta, hogy a marhákat a felső erdők alá beengedi, ha állatonként 25 kiló szénát fizetünk. Idegen állatokkal túlterhelték a legelőt, s ha azt akarjuk, hogy a

mi marháink ne éhezzenek, vegyünk legelőt. Ilyen soha nem volt. A legelők elosztásánál, helyszíni szemle nélkül, íróasztali munkával a térkép területi adatait vették alapul, ott nem látták, hogy ez a rész egyharmada erdővel, kővel borított terület.

Egy újabbi sérelemről kell írni. A kultúrház főutca felőli részén 1952-ben tábla lett elhelyezve román és magyar felirattal: – Căminul Cultural – Petőfi Sándor Kultur Otthon. 1964-ben az augusztus 23-iki ünnepre készülve a táblát átfestették a Petőfi Sándor nevének kihagyásával, még ma is érdekes volna tudni és feljegyezni annak az erdei műveltségű vaskalaposnak a nevét, akinek a Petőfi Sándor neve sértette a szemét.

Visszatérve a társasgazdaság ügymenetére, említsük az 1960. évet. Az 1961. január 12-én tartott közgyűlésen Szakács Simon titkár felolvasta a juhgazdaság múlt évi számadását. A beszámoló szerint van 244 juh, 77 bárány, elhullott 26. (Illetve egyrészükből flekken lett, de ez csak a falu száján irigy híresztelés volt.) Az évi jövedelem 90. Írva is. Kilencven lei. Szép summa. Időbe került a kiszámítása. A mindent tudó nyelvek azt beszélték, annyi sem volt, azt a titkár a maga zsebéből tette ki, hogy a számadásnak rendes képe legyen.

A juhok a tulajdonosok követelésére 1964-ben eladattak, az ára a villanyhálózat utcai fővezetékének építésére lett fordítva. A felszámolást kimondó gyűlésen egymást érték a vezetőséget bíráló felszólalások, mely szerint a juhokat két évvel előbb kellett volna eladni, az ára a csekkpénztárba téve 7-8 ezer lei kamatot hozott volna, de azért nem, mert egyeseknél még a tyúkokat is megsavanyodott ordával tartották, s azok az asszonyok, akik közelebb ültek a sajtnyomtatóhoz nem túróspuliszkát, hanem puliszkás túrót főztek. Az is szóba került, hogy a sűrűn idelátogató bizonyos személyek soha nem mentek el üres kézzel, de a számadásnál mint vevőnek a neve egynek sem volt hallható. A juhgazdaság felszámolása egyeseknek nem várt fordulat volt, viszont, akik mindig csak adtak, vissza semmit nem kaptak, [azokban] megnyugvást keltett, ezzel lezárult a közös gazdaság kezdettől kelevényes ügye.

A község gazdasági élete a háború utáni években, amikor a tartalékaiból kifogyott országban egyre sürgetőbbé vált az élelmiszer és hús termelés, néhány és alatt felborult. A határ távolabbi részein kezdve, és évről-évre a faluhoz közeledve, a törvény védelme alatt elszaporodott vaddisznók terménypusztításai miatt a szántóföldi termelést fel kellett hagyni, ami az évek során óriási kárt okozott és okoz ma is. Legelőször a jó menetéből a sertéstenyésztést vetette ki. Nincs pityóka, törökbúza, kalászos termény, lóhere, lucerna, ezek pedig a sertéstartás nélkülözhetetlen szükségletei. A nehéz tartási lehetőségek miatt kevés az anyaállat, egy 6-7 kilós malac ezer lei, vagy még több. A gazdálkodás e kényszerű állapota nagy visszaesés, mivel a bevezetett önellátási rendszer a termelőket termény és állat (hús) szerződéses átadására kötelezi. Hermányi viszonylatban a

szarvasmarha félék leadása nem okoz gondot, takarmány bőven van, de a sertéshizlalás az említett okok miatt nehéz, a termelők vonakodnak szerződést kötni, mert a sertések átvételi ára nem fedi a tartási költségeket, ráfizetéssel jár. Ez a községi néptanács dolgát nehezíti, neki a terv lefedése elő van írva, a magasabban fekvő íróasztalok mentséget nem fogadnak el, emiatt néhol kényszerítő lépést kell tenni.

Ezt a részt zárjuk azzal, hogy a kötelező beszolgáltatások megszűnésével megindult a gazdasági fellendülés, az életszínvonal évről-évre emelkedett, az iparban, különösen az erdővidéki szénbányákban sok ember jutott jó keresethez, mellette az állattartás, a tej [is jövedelmet hozott]. Ezek külsőleg a ruházkodásban, építkezésben és egyebekben láthatók. A hatvanas években nálunk is megjelentek az első magán gépkocsik, sok pénzt költenek lakáskorszerűsítésre, az élet kényelmesebbé tételére, a gyermekek iskoláztatására.

A felnövő nemzedék álmot sem lát a fejünk felett elvonult sorsvert esztendőkről, ha olvassa, felét sem hiszi. Feljegyzem, mit mondott egy idősebb asszony a mai fiatalok életéről: – A mostani gyermekek csokoládét szarnak. – Van benne igazság.

A nehéz idők lassan elhaladtak a panaszokkal együtt. A szociálizmust építő kommunista párt nagy erőfeszítésekkel, de megküzdött a háborús idők nyomasztó hagyatékával, pedig súlyos örökség volt a leszegényedéssel, az élet minden terén fennálló terhekkel szembenézni. 40 év telt el a háború óta, utána újra egy példa nélküli fegyverkezés korát éljük. Ebben a helyzetben egy jó módban élő ország vagyunk, nem létezik a régen annyit hangoztatott szegény ember, csak az panaszkodhat, aki mások jólétét irigyelve, nem szeret és nem akar dolgozni.

Magyarhermány monográfiája 54-61. p.

5. A Hangya szövetkezet

Hermányban 1872-ig nem volt közszükségleti dolgokat árusító kereskedés, csak italkimérés, azután léteztek apró boltocskák, ahol a mindennap szükséges só, gyufa, dohány, ecet, gyertya és más apróbb ipari árut lehetett venni, másfajta iparcikkeket Brassóban, Sepsiszentgyörgyön, majd az újabbi korban a rohamosan iparosodó Baróton lehetett beszerezni. A múlt században, de még a századforduló első éveiben az első világháborúig 8-10 szekér vitte a háziipari termékeket: szuszék, kendertörő, tiló, kád, cseber és sokféle cserépedényt a brassói országos vásárokra, ott vették meg a piacon és a brassói üzletekben ők is a falun nem kapható árukat. Akik nem vittek árut, négy-öt asszony fogadott egy szekerest, az Brassóba vitte őket, s a vásárolt portékát hazaszállította. A század vége felé Szentgyörgyre is kezdtek járni, de a háziipari termékek nagy része a brassói piacon kelt el.

1905 őszén a Hangya szövetkezetek küldöttje a gazdákat gyűlésre hívta össze, ott határozták el a Hangya szövetkezeti bolt felállítását, melynek részvénytőkéjét

az előirányzott 250 darab 10 aranykoronás üzletrészt egy nap alatt lejegyezték, sőt annyi túljegyzés történt, hogy a részvények számát 274-re kellett emelni. A közbirtokosság és az egyház is l00-100 részvény befizetését határozta, de az alapul szolgáló pénzügyi keretbe nem fért bele annyi pénz, így a részvények mind magánkézben oszlottak szét. (Az aranykorona úgy aránylott a forgalomban levő ezüst-, fém-, papír-pénzekhez, [hogy] ezeket bárki kívánságára névértékükben az állami bank és fiókjai becserélték aranypénzre azaz aranykoronára.)

A szövetkezet elnökévé Bocz József lelkészt, könyvelőnek Hegedüs Lajos tanítót választották, boltosnak Pető Imrét szerződtették, 1906. márciusban – egyelőre bérelt helyiségben – a központból küldött gazdag árukészlettel megnyílt az üzlet. A jó vezetés és a nagy forgalom mellet a szövetkezet képes volt, hogy három év múlva 1800 aranykoronáért megvásárolták a Baló Lajos (Vizi) utódai belsőségét és arra azon évben felépítették a tágas üzlet és italmérési helyiségeket, külön boltoslakást és a megalakult gazdakör részéről befizetett 400 koronával annak is egy szobát, melyben ma a szövetkezet italkimérése van. Az építéshez mindennemű anyagot, fát a téglaégetéshez, homokot, követ a tagok díjmentesen szállítottak, kiásták az alapozást és a pincét, az építőmester keze alá adták mindennap a szükséges munkaerőt.

Azon évben az épületek teljesen elkészültek, 1909 október első felében a szövetkezet a saját házába költözött, ilyen tőkeerős szövetkezet Erdővidéken egy sem volt, a központ pedig minden szükséges áruval bőven, a magánkereskedelemnél olcsóbb árakon ellátta, a forgalom évről-évre annyira emelkedett, hogy a tagok részvényeikre évenként osztalékot, azonkívül a vásárlási könyvecskébe beírt vásárlások értéke szerint jövedelem-részesedést kaptak, amit tetszés szerinti áruban vehettek fel. A szövetkezet a népjólétet szolgálta, központi árubeszerzéssel és szabott áraival a magánkereskedelemmel szemben az árszabályozó szerepét töltötte be, mellyel évenként sok pénzt marasztott a vásárlók zsebébe. Az igazgatóság minden évben a közeledő tél előtt a község társadalmi bajait jól ismerő asszonyokat hívott össze, ezek javaslatára az arra rászorulóknak ingyen lábbelit, lisztet és más élelmiszereket juttatott. A gyermekek egyházi karácsonyfáját ellátta édességekkel, fügével, szentjánoskenyérrel, az egyházi ünnepeket úrvacsorai borral. Ezek értéke 1926-ban 1688 leit, l931-ben 2445 leit tett ki. Ez a menet 1948-ig tartott, akkor az új vezetőség a felülről kapott rendelkezésre beszüntetett minden ajándékozást. A szövetkezet az 1920-1935 közti évek alatt a nagy értékű belsőségen és berendezésen kívül 200 ezer lei készpénzzel azaz központi takarékbetéttel, 100 ezer leit meghaladó árukészlettel rendelkezett. Ekkor lehetővé vált, hogy a gazdaközönség évről-évre visszatérő nagy gondját a szövetkezeti vagyon megszüntesse. Ugyanis az első világháború előtt vásárolt cséplőgépeket eladogatták, a húszas évek végére egy sem maradt a községben. Az alvidéki gépekre voltunk utalva, ez nagy hátránnyal járt, mivel azok előbb otthon csépeltek, emiatt a miénk átnyúlott a késő őszbe, a gazdák egy részének a vetési időszakban nem volt kéznél a vetőmag.

Az idegen gépesek kihasználták a sürgőssé vált cséplést, sietve, szemveszteséggel dolgoztak, a soron levő kisebb gazdákhoz nem akartak bemenni, azokat utoljára hagyták, amiből sok kellemetlenség származott. Igyekeztek a többet termelő gazdákat egymás elől elhalászni, költöztek a község egyik részéből a másikba, az elöljáróság közbelépett, egyetlen gazdát sem szabad kikerülni, B. J. nagybaconi géptulajdonos azt mondta: neki nincs szerződése senkivel, ha pedig parancsolni akarnak, összepakol és elmegy, de a jó keresetet mégsem hagyta itt, a parancsot el kellett fogadni.

1936 tavaszán az igazgatóság és a felügyelő bizottság együttes ülésén határozták egy nagyteljesítményű cséplőfelszerelés vásárlását, melyet azon évben meg is vettünk, a következő évben a másodikat, a közel félmilliós vásároknál nem kellett bankkölcsönt felvenni, csupán az enyedi [szövetkezeti] központ vállalt jótállást egy százezer lejes kötelezvényért egy évig, akkor az is ki lett fizetve. Hogy a hermányi szövetkezetet mennyire megbízhatónak és hitelképesnek tekintették, arra felhozom, amikor az egyik gépgyár kolozsvári ügynöke telefonon felhívta az enyedi központot, miszerint a kötelezvény értékéért vállalja-e a jótállást, az igazgató az felelte: akár kettőért is. Ez volt a szövetkezetnek és jó vezetésének jeles bizonyítványa.

1936. júniusban közgyűlési megbízással, jó summa pénzzel felpakolva, négyen utaztunk Kolozsvárra gépet venni, Pető Mózes szövetkezeti elnök vezetésével. Érdemes feljegyezni miképp zajlottak le a gépvásárok, mivel annak humoros része is van. Ugyanis váltakozva tárgyaltunk a budapesti Hofherr és az Első Magyar Gazdasági Gépgyár ügynökeivel, ami egy 900-as Hofherr cséplő vételével végződött. A cséplő 200 ezer leiben volt árazva, Mózes bácsi 180-at ígért, de az ügynök nem tehetett ennyi engedményt, telefonon express felhívta Budapestet, hogy a cséplőt székely kisgazdák akarják megvenni, húszezer lei a különbség, egy óra múlva megjött a válasz, ha székely kisgazdákról van szó, az ígért összegért kösse meg a vásárt.

Az új erőgépek magas ára miatt egy használt, de jó karban levő gőzkazán vételét határoztuk, a város vidékéről két helyről is ajánlottak. Társunk, Német Sándor (Hosszú) azt javasolta, vegyünk traktort, ő hajlandó 80 ezer leit a szövetkeznek egy vagy két évre kamatmentesen kölcsönadni. Mózes bácsi azt felelte, kölcsönt nem akar felvenni. Mihelyt Katona úr az Első Magyar ügynöke hírt kapott – megbízottja folyton a sarkunkba járt – hogy cséplőt már vettünk, minden követ megmozgatott, ő se maradjon üres zsebbel. Harc kezdődött a két ügynök között, Urbach, a Hofherrék képviselője traktort, Katona a város kültelki színjében álló kazánját akarta eladni.

A Kolozsváron székelő más gépügynökségek gyorsan kinyomozták, hogy a fehér-harisnyás székelyek miben fáradoznak, közülök az egyik, nálunk vásáros félként számba nem jöhető úriembertől megtudtuk, hogy Katona a kazánt egy peres kölcsönügylet végrehajtása során bírói árverésen potom áron, 30 ezer leiért vette. Két bérkocsiba ülve kimentünk a színhez, a velünk levő hermányi Rebeka

Jenő gépszakértővel végzett vizsgálattal kitűnt, hogy a kazán nagyon jó állapotban van, nekünk megfelel.

Megállapodtunk, ha a gépet 70 ezer lei körüli árban megkaphatjuk, jó vásárt csinálunk, mivel egy új traktornak vagy gőzkazánnak 200 ezer lei körül mozgott az ára. Mózes bácsi kérdésére meglepő a válasz, 60 ezer lei az ára, összenéztünk – ez a miénk. Félrehúzódtunk tanácskozni, ha az árból nem alkuszik, úgyis megvesszük, de lealkudni amit lehet, most aztán elő a góbé ésszel, neki az alkusz szakma minden fortélyával kibélelt zsidónak, s amíg az ügynök kissé távolabb cigarettázva sétált, mi kiosztottuk a szerepeket Mózes bácsi tárgyal, én leszek az ellenzék, aki mindenáron traktort akarok venni és a Mózes bácsi által felajánlott 40 ezer leit soknak találom, akkor abbahagyjuk a tárgyalást. Az alku megszakításánál Katona 55 ezernél tartott a mi 42 ezerünkkel szemben.

Indulni készültünk, mondván, tervet változtattunk, traktort fogunk venni. A Hofherr ügynökhöz mentünk, de csak a Katona megpuhítása végett, mikor Urbachnál a traktor magas árával szemben említjük, hogy 55 ezerért kitűnő kazánt kínálnak, legyint a kezével:

– Ismerem, az egy útszélre dobott hitvány masina, olyanért komoly ember nem ad pénzt. Így szólott az üzleti ellenfél szakvéleménye. Tőle is hamarosan elvonultunk, ahogy az utcára kilépünk, a Katona megbízottja lép hozzánk, Katona úr azt üzeni fáradjunk vissza, kedvező ajánlatot fog tenni. Visszamentünk, hívás nélkül is visszamentünk volna. Katona úr közli, hogy újabb engedményt tesz, 50 ezerért nekünk adja a gépet és hozzáteszi, ez az utolsó ár, inkább kihúzassa a Szamos partra, bedobassa a vízbe, ő is ennyivel vette, de így is nagy kára van, mert több éve benne fekszik a pénze. Tudtuk, hogy ebből mennyi az igaz. Kihúzódtunk az előszobába, társaim hajlandók a vásárt megkötni, én a további alkut javasolom, számítva arra, hogy Katona úr nem kockáztassa meg újabbi elmenésünket, nehogy traktort vegyünk. Mivel pár nappal előbb a bécsi Hofherr szebeni ügynökségénél jártunk, de a bécsi gyártmány közelébe sem mehetett a Budapesten gyártott cséplőnek, legalább az utazások költségét vegyük ki a zsidó zsebéből, így is eléggé jól kamatozott a pénze. Mózes bácsi megígérte a negyvenötöt mire Katona úr, minden további ezerért keservesen harcolva, mintha az élő bőréből vágná, lejön 46-ig. Intettem Mózes bácsinak, ne kínozza tovább. Áll a vásár. Előlegbe lefizettünk 25 ezer leit, a többit a leszállítás után.

Az üzlet nyélbe ütése után Katona úr elkalauzolt egy jó vendéglőbe, gazdag asztalt rendelt, ott aztán a mindkét felet kielégítő vásár után, jó bor mellett szaporodik a szó, s a jó hangulatban Mózes bácsi nem állja meg, hogy Katona urat kissé meg ne ugrassa, tréfásan elmondván, mi volt az előzetes megállapodásunk, ha kitart az ár mellett, a kazánt hatvanért is megvettük volna. Az ügynök arca szemvillanatra elfehéredett, de gyorsan helyreütötte a zsidó üzleti tekintélyen esett csorbát.

– Pető bácsi – mondotta a mellette ülő Mózes bácsi vállára téve kezét ha már itt tartunk, én is elárulhatom, hogyha ügyesen csinálják, harmincötért is megkap-

ták volna. Nagyon vártam a vevőt, mert hovatovább drágább a fa, a vontatásért inkább traktort vásárolnak. Feleségem már régóta eszi a fejem, miért vettem meg, nem tudom eladni, magukkal megérkezett a szerencse, én olcsón vettem, maguk is olcsón kaptak egy jó gépet.

Mikor Katonától elbúcsúztunk, az utcán Sándor bácsi mondta Mózes bácsinak:

– Mózsi, evvel a dicsekvéssel te is hallgathattál volna. Látod-e, a zsidót nem lehet lefőzni.

Nem tudtuk, milyen jó gépekre tettünk szert, ahogy híre ment a vidéki géptulajdonosok közül többen megnézték, sőt a szászmagyarósi szászok is idejöttek. A mi legújabb szerkezetű acélrámás cséplőnk az Erdélybe behozott háromnak egyike volt, előttünk két Kolozsvár vidéki uradalomba vettek egyet-egyet. Bibarcfalvi Osváth Sándor miután megtekintette a kazánt, ajánlatot tett, cseréljük el az ő hasonló erejű kazánjával, ad 25 ezer lei toldást. Ő tudta miért. A régi kazánok – mint az övé is – sima, a miénk a legújabb mintájú hullámos tűzszekrénnyel volt építve, ennek 25%-al kevesebb fa kellett, és félórával hamarább elérte az induláshoz szükséges nyolc légkör nyomást. Az első cséplés az Olteán György udvarán volt, tele volt az udvar emberrel, a cséplést végignézte vargyasi báró Daniel Gábor is, a magáét mindjárt eladta, ilyent vett.

1940-ben az államhatalom változás idején a szövetkezet tényleges vagyona meghaladta a 700 ezer lei értéket, azonban a második világháború végefelé megkezdődött a leépülés, az árukészlet lassan kifogyott, új árut beszerezni nem lehetett, mellette a pénz vásárló értéke rohamosan esett, végül értéktelenné vált, a következő 1947. évi pénzátcserélés megbénította a szövetkezet működését, mert a központ csak készpénzért adott árut, viszont a forgótőke semmivé vált.

1948. március 9-én Udvarhelyről három központi kiküldött érkezett. A szövetkezet azon kitűzött célját, hogy választott vezetőivel mindenkor a népjólét szolgálatába álljon, a küldöttek a vezetést illetőleg új elv szerint módosították, az igazgatást a választott vezetők kezéből kivették, s a tulajdonos tagság beleszólása kizárásával részben nem szövetkezeti tagok kezébe adták. A gyűlésen senki nem mert ellene szólni, mert akkor olyan volt a helyzet, az ember kétszer is meggondolta, mit beszél, már évekkel előbb megkezdődött a titkos jelentgetés, s ennek nyomán az állambiztonsági szervek sűrűn járták a falut, s bizony voltak emberek, kik a háttérben megbúvó rosszakarat munkáját a bőrükön érezték. A titkos besúgás a gyáva, sötétlelkű ember kenyere.

Az elvtársak magukkal hozták az új szervezési és a forgótőke helyreállítására tett előírásokat, mely szerint minden tag írjon alá egy új belépési nyilatkozatot, mellyel kötelezi magát, hogy a tulajdonában levő földbirtok, marhaállomány és más vagyoni javak értéke után befizeti az új szövetkezeti tanács által megállapított összeget, aki 3 nap alatt nem jelentkezik a befizetésre, ki lesz zárva a szövetkezetből. Ilyen bevezetés után a terv papíron maradt, mert nélkülözte a legelemibb körültekintést. A vezető elvtárs beszédjéből az tűnt ki, hogy ő a szövetkezetet nem magánjogú társulásnak, hanem az állam által fenntartott intézmények tekinti,

igazgatási rendjét a központ intézi. Az egymásután felszólaló elvtársak szájából azt is hallhattuk, milyen alacsonyra nézik a jelenlevő szövetkezeti tagok szellemi színvonalát, akik önállóan nem képesek ügyeiket rendezni, azt eddig ismeretlen emberek kell a szájukba rágják. Az új tőke összehozását egészen más alapon és tapasztalt gyakorlati emberek bevonásával lehetett volna megoldani, első helyen félre kellett volna tenni azt a diktáló, parancsoló hangot, amit az elvtársak használtak, más oldalon azokat a gazdákat, akik a legtöbb pénzt kellett adják, az áruelosztásnál a sor végére állították. A szűkös áruelosztásnál első helyen azok kapnak – és természetesen a vezetőség – akik az áru vételéhez kevés pénzt, vagy semmit sem adnak. Miután a szervezés előírásaival szemben vitának nem volt helye, a gazdák egymás után hagyták el a termet, a gyűlés eredménytelen maradt, a szövetkezet pedig a nagyon szükséges pénz hiányában nyomorgott tovább. Hogy az áruelosztás – amit kapott – miképp történt, azt egy esetből lehet megítélni. A szövetkezet az évek óta hiányzó kaszák pótlására 15 kaszát kapott, legkevesebb százra lett volna szükség, mert a gazdák nagy része az elváslott, félredobott kaszákkal kínlódott, sehol sem lehetett kapni. B. Sándor elmondta, hogy égető szüksége volt kaszára, de a boltos már aznap azt mondta, elfogyott, azaz elosztották. Ő az egyik vezető szerepű párttagtól, a birtoktalan Zs. R.-tól a 36 lejes kaszát 200 leivel vette meg.

Az élre állított új igazgatóság kebelében már kezdetben megindult a hatalmi torzsalkodás, egyéni érdekeket követve nem fértek össze, a pártgyűléseken sokszor volt veszekedés. Az egyik pártgyűlésen a kiküldött felelősségre vonta Német Andrást, az igazgatóság egyik tagját; magára van a legtöbb panasz, folyton iszik, csak parancsolni akar, az elvtársak nem akarnak magával együtt dolgozni. Egy alkalommal szintén a nagyon hiányzó, a szükséghez mérten kevés talpbőr érkezett, névre szólólag előírták, hogy a feliratkozott sok igénylő közül kik kapnak. Erre aztán kitört a háború, az egyik párttag megfellebbezte az elosztást, mivel a hozzá közelálló igénylőt nem írták elő, ezért sérelmesnek és valakik részére részrehajlónak tartotta a kiválogatást. A kiszállt megbízottak egész nap vizsgálták az ügyet, s a vége az lett, hogy a névsorból kivettek négyet, helyükbe másokat írtak, köztük a sérelmezett igénylőt is.

1949. augusztus 18-án az igazgatóság újabb gyűlést hirdetett aznap estére az iskolába, megtárgyalni a tarthatatlan helyzetet, amit a tőkehiány okoz, valamilyen módon helyre kellene állítani. De gyenge volt az érdeklődés, az én számlálásom szerint 41-en voltunk, 26 gazda és 15 más személy, a gazda többség, akikre szükség lett volna, távol maradt. Különféle hozzászólások voltak, Német Lajos bátor szavakkal azt javasolta, az igazgatóság keresse meg a megyei központot, tárja elé, ne csak rendelkezzék, hanem vagy kölcsönnel, vagy utólagos elszámolással segítse a szövetkezet áruval való ellátását, amíg újra talpra tud állani. Azt is közölni kellene, hogy az emberek nem bíznak az új rendszerű vezetésben, nem kellett volna a választott vezetést eltörülni, emiatt új részvényre nem adnak pénzt.

A kevés ember nem tudott semmi érdemlegest határozni, mégis, hogy megoldás legyen, Pető Péter az igazgatóság egyik tagja kitalálta, miképp lehet gyorsan pénzhez jutni. – Adjuk el az egyik cséplőgépet, van aki megvegye. Hermány János rögtön rátámadt: – Azt te miért akarod eladni, azt nem te vetted, abba neked egy lejed sincs, nekünk kell a gép, nem adjuk el. Értetted-e? A János szavára ez a semmi állandó foglalkozást nem szerető ember, kinek sem földbirtoka, sem saját lakóháza nem volt a községben, azt felelte: – Elmúlt az az idő, hogy ti dirigáljatok, most minden a népé. Lehetett gondolkozni, hogy Péter mit ért a nép neve alatt, ha ezt a szorgalmas kisgazdát nem tartotta a néphez tartozónak.

De egyéb baj is volt, bejelentették, hogy a gépszínről a lakatot lefeszítették, s több szerszám és az egyik nagy hajtószíj eltűnt. A nagy talpbőr hiány miatt nem volt kevés értékű a tolvajlás, mert a 16 méter hosszú első osztályú szíjból 60-70 lábbelire lehetett talpat vágni, vagy az is lehetett, hogy valahol hajtószíjnak eladták, s előre megvolt a helye. Mivel a cséplés küszöbön állott, a jelenlevő gazdák a magunk és a távollevők nevében megígértük az új szíj árát, csak gyorsan szerezzék be. Megkérdeztem a boltost, milyen az anyagi helyzet, hogy a szíjat zsebből kell megvenni. – A forgótőke elúszott, az árukészlet értéktelen, csak egy csomó adósság van – felelte.

Szeptember 25-re újabb gyűlés az iskolában, központi utasításra, helyi párthatározattal nyolc szövetkezeti tag kizárását határozták. Érdemes a kizárási határozat mögé nézni: kizártak közt volt az idegenből származó és felesége után szövetkezeti tagsággal bíró P.B.S., aki a jegyzőkönyv szerint: „Köztudomású, hogy tiltott kereskedést (akkori néven „feketézést”) folytat, többször is fel volt jelentve, uzsorás, a dolgozó nép ellensége”. Ezzel a dicséretes vádpontokkal a feljelentő, jegyzőkönyvíró és a gyűlés elé terjesztő Német András a szövetkezet ügyvezető igazgatóját tisztelte meg. Hogy aztán az idelátogató pártküldöttek később a többi párttagoktól P.B.S.-ről milyen személyi jellemzést adhattak, azt megmondja, hogy két és fél évvel később a Német András ítéletét megsemmisítve, szövetkezeti boltossá és a község kultúrigazgatójává léptették elő.

Közbe jött az 1952. évi újabb pénzcserélés és elébb 1950-ben a vármegyék megszüntetése, ekkor Hermányt az újonnan létesített, esztelenségnek mondható Rákos rajonba osztották, oda rendezték az áruelosztást, amíg Rákos fuvarköltség nélkül árusíthat, a miénket a nagy távolság miatt hatalmas fuvarköltség terheli, a rajonnál pedig megtiltották, hogy a szövetkezet tovább fuvarbért fizessen. Összeírták a lófogattal rendelkező gazdákat, kötelezték közmunka címén az áruszállításra. Nemsokára belátták, hogy ez a rend tarthatatlan és autót állítottak be.

1953 júniusában a tulajdonosok tudta nélkül, a Német András vezérlete alatt álló igazgatóság eladta a cséplőgépeket, s a degenerált fejből született vagyonpusztítás akkor került teljes nyilvánosságra, amikor jöttek elszállítani. Általános volt a felháborodás, de nem lehetett megakadályozni. Amikor a gépeket eladták, a községbe közel 100 napilap járt, ezekből lehetett olvasni a hazai cséplőgépgyártásról, melyek az előzetes híradások szerint „versenyre kelnek a nyugati államok

gépeivel". Ha így állnak a dolgok, nem értjük, hogy miért kutatták fel a mi régi, de jókarban tartott, kitűnően dolgozó gépeinket. Erre a kérdésre az *Előre* napilap 1954. július 2-i száma adott magyarázatot:

„A bukaresti »Vasile Roaită« mezőgazdasági gépgyár rosszminőségű cséplőgépeket küldött a gépállomásra. A cséplőgép egyes alkatrészei hiányosan vannak összeszerelve, a deszkázat összeillesztése nagyon felületes, és a cséplőgép nagy szemveszteséggel dolgozik. Az osztályozó henger használhatatlan. A rostaszekrényeket tartó vasak gyengén vannak felerősítve."

Az újsághírből meg lehetett érteni, miért környékezték meg a szövetkezet alkoholista vezetőjét és az általa vakon vezetett igazgató társait a gépekért, s bizonyára nem voltak szűkmarkúak a kenőpénzekkel sem, mert bizonyosan bőven futotta a vételárból, hogy a masinákat kivegyék a közösség vagyonát dobra verő, a községnek nagy anyagi és gazdasági kárt okozó emberek kezéből.

Mit fizettek a gépekért és az hová folyt széjjel, arró1 a tagoknak senki sem számolt be, azt csak a szövetkezetet magukénak tekintő fennjárók szűk köre tudta. A boltostól érdeklődtem, mennyiért adták el a gépeket: azt én nem tudom – vagy nem akarta megmondani.

A tagok csak annyit láthattak, hogy a szövetkezet a gépek kiárusítása után sem tudott a sárból – amibe néhány felelőtlenül ügyködő ember beletaszította – kiemelkedni. A község népe tehetetlenül kellett nézze a nehezen szerzett gépek elkótyavetyélését, nem tehetett semmit.

A mostani nemzedék el sem hiszi, hogy voltak a hatalmat kezükben tartó emberek, akik az akkori politikai légkörben a népet félelemben tartották és megtanították az óvatos gondolkozásra: ne szólj szájam, nem fáj fejem, mert a háttérben egy titkos feljelentés, máris érkezett a sziguranca. A beteglelkületű emberek uralmát az idő kidobta magából, aztán nem kevés erőfeszítéssel kezdték leverni a párt testéről a falvak életét megmérgező, a párt célkitűzéseit, tekintélyét, tevékenységükkel megcsúfoló kiskirályokat. Hermánynak is volt két ilyen, a hatalmába beleszédült alakja: Német András és a más helyen már bemutatott Zsigmond Sándor.

A vezetésre alkalmatlan emberek szánalmas munkája végül megtermette a maga szomorú gyümölcsét, ez hozta, hogy a lejtőn még egy lépés volt hátra, ez is megérkezett. Szeptember 20-ra hívták össze az utolsó szövetkezeti közgyűlést, melyre általunk nem ismert küldöttek jöttek, a gyűlésen bejelentették, hogy a szövetkezet súlyos pénzügyi helyzetben van, a nagy igazgatási költségek miatt nem tudja fenntartani magát, javasolták: a szövetkezet adja fel önállóságát, csatlakozzék mint fióküzlet a tőkeerős nagybaconi szövetkezethez. A jelenlevő kevés tag elképedve hallgatta a felhívást, mint akiket váratlanul fejbeütöttek, nem nyilvánított véleményt senki, csupán a vezetők és a párttagok helyeselték, máris írták a jegyzőkönyvet a csatlakozásról. A továbbiakban Német András jelentette a gyűlésnek, hogy a szövetkezetet megtisztították a kulák és a többi reakciós elemektől. A gyűlésből az utcára lépők közül Komporály Mózes mondta a

helyzethez illő régi mondást: – Nem bornyúnak való a gatya, mert belepisilik. Német Andrásék szem előtt tartva a község hírnevét és vezetői tekintélyét nagy előkészületeket tettek a csatlakozási ünnepségre, a szárazajtai rezes banda hangja mellett, sertésflekken és bor mellett folytatták a nevezetes napot azok, akik a teremben maradtak. A nagyszámú idegen láthatta, hogy Hermányban nem akárkik laknak, olyan derék szülöttekkel dicsekedhetik, ha a gyeplőt a kezükbe kaphassák, nemcsak a faluét, akár a megye közgazdasági szekerét is az útszéli sáncba viszik, tehetségük egyébre nem futja. Sajnos, elég időt kaptak leépítő munkájuk vitelére, ehhez a párt felsőbb szervei is hozzájárultak, mert a hozzánk kiszálló küldöttek keveset érintkeztek a néppel, az irodában, ajtók mögött intézték az ügyeket, amilyen tájékoztatást ott kaptak, azt házi törvényértékűnek tartották. Nem hallották a közvélemény hangját, hogy az emberek egymás közt beszélgetve miképp látják, bírálják el a helyi, sok esetben személyi önkénynek nevezhető, a párt irányvonalával ellentétes eljárásokat, emiatt későre került sor, hogy mind a két, a hatalomba beleszédült tudatlan diktátorocskát a pártból kirúgják. Német András az ő jellemtelen értékéhez mérten, a mindennapos pálinkás üveggel a kezében, alkoholmérgezésben múlott ki.

Lassan, bajok közt haladtak el a nehéz évek, az emberi szorgalom, a rohamosan fejlődő gyáripar, az ekét, kaszát, kapát szerető falvak népe kitartó munkája, állattartása, termelése legyőzte a sokféle romlást, a kötelező beszolgáltatás feloldásával helyreállt a terménypiac, az üzletek mindjobban feltöltődtek áruval, a lakosság vásárlóereje megnőtt, a mi szövetkezetünk is talpra állott.

A szaporodó áruféleség elhelyezésére szűk lett az üzlethelység, ekkor a baconi szövetkezet tevékeny elnöke Budai Ferenc gondosságából az italmérést levitték a boltoslakásba, a két helyiség egybe alakítva megfelel az igényeknek. Az üzlethelyiséget 1976-ban új bútorzattal látták el, azonban a fejlődésnek hiánya is van, nincs megfelelő, irodalmat bemutató része, ennek oka, ritkán kap olyat, amit a falu megvenne. A nyomdák ontják a könyveket, viszont amelyiket az olvasók „jó könyv" névvel tisztelnek meg, a városi könyvüzletekben is egy – vagy néhány órás áru, a falu hírmondót sem kap. A városi könyvüzletekben látható, tízezrével porosodnak az eladatlan könyvek, a hozzáértők úgy mondják, sok az olvasók többségét nem érdeklő tárgyú kiadvány.

A sajtó már régóta felszínen tartja a lakosság szükségleteinek szövetkezeti úton közszolgáltatásokkal való ellátását, hermányi vonatkozásban amit a szövetkezet eddig megvalósított, azt majdnem mindenben a községi központ lakói élvezik. Néhány évvel előbb a szövetkezeti központ egyik vezető tisztviselője a fiatalság és az asszonyok kedvére cukrászdát ígért, a megfelelő helyiséget is megtalálta, azzal ment el, hogy a berendezésről is intézkedik, többé nem jött errefelé.

1970-tól Virág András az üzletvezető, az évi forgalom elérte a 3 és félmillió leit, de mellette az asszonyok még egy félmilliót a baróti üzletekbe hordnak.

Magyarhermány monográfiája 213–219. p.

6. A kisbaconi Benedek Elek emlékház avatásán mondott beszéde 1969. május 25.

Mélyen tisztelt ünneplő közönség!

Engedjék meg, hogy e nevezetes ünnepi alkalommal Erdővidék nagy fiáról néhány szóval én is emlékezzem, hiszen életem értelmi képességének legmesszebb visszanyúló emléke az Ő jóságos arcához és a gyermeksereg számára oly lebilincselően megírt mesevilágához fűződik. Amikor a magyarhermányi elemi iskolában néhai jó tanítóim küszködése annyi eredménnyel járt, hogy két betűt össze tudtam ragasztani, s a nyomtatott betűk világában el tudtam igazodni, az Elek bácsi tündérmeséi voltak a legelső iskolán kívüli olvasmányaim. Lefekvés előtt a meséskönyvet a párnám alá tettem, hogy abból rajtam kívül más emberfia ne olvashasson. Édesanyám megtiltotta, hogy a könyvet az ágyba vigyem, mondván, hogy összegyűrődik, azonban a tilalmat megszegve, próbáltam a könyvet elcsempészni, amit anyám észrevevén, kikapta a kezemből, és gyors mozdulattal indult az akkori „cserepes”-nek nevezett szabadtűzhely felé, hogy a lángra vesse. Annak idején Pompei lakói nézhettek olyan borzalommal a Vezúvból áradó tüzes hamueső felé, mint amilyen kétségbeesetten én néztem anyám inkvizítori kezét, hogy elpusztítja a pótolhatatlan vagyont. Nem pusztította el, áldassék a neve ma is érette.

Midőn jó és kedves emlékű tanítómtól, Hegedüs Lajostól, leckeszorgalmi ügyben jó két körmöst kaptam, a további meghagyás így szólt: – Ha holnapra nem tanulod meg a leckét, nem kapsz több meséskönyvet! És ez súlyosabb büntetés volt a borsón való térdeplésnél és a fájó körmösöknél.

Elek bácsi nem volt hivatásos tanító, de életerejének és gondolatvilágának minden szikrájával a nép tanítását és művelését szolgálta. Csak meg kell nézni a muzeális céllal elrendezett írói hagyatékát, s elámul az ember, hogy micsoda töretlen akaraterő és kimeríthetetlen szellemi gazdagság kellett ezek hátrahagyásához.

Benedek Elek székely-nemes katonaszülőktől, a régi primipiláris[6] rendből származott, kiknek kardja a szegen, paripája a pajtában örökös készenlétben kellett álljon. Magasra ívelő pályáján soha nem szakadt el a szülőföldtől; élete két síkon mozgott: az egyik mindig a fővárosban, a határtalan tempójú írói munka és a velejáró harc a maradiság, a kicsinyesség és a hivatali nagyképűség ellen. A másik a szülőföld ölén, a Fenyős és a Barót patakok lélekvidító környékén való barangolás, örömteljes megnyugvás a család, a rokonok és Erdővidék népe körében. Ezt a második életet lehet Benedek Elek igazi életének nevezni, a nagyvárosi élet csak kényszer volt számára, hiszen a fia, Marcell megírta, hogy az első nagy háború végén lélekben letörten gubbasztott budapesti lakásán, és hetek alatt tíz évet öregedett, mert a háborús zűrzavar miatt nem lehetett a

6 lófő

szülőföldre visszatérni, de mihelyt később útnak indulhatott s megérkezett az ágostonfalvi állomásra, lélekben megfiatalodva, mint húszéves ifjú ölelte magához Erdővidék földjét.

Benedek Elek munkásságára nagy elődök fénye vetítődött: szívében és lelkében ugyanaz volt, mint a fiatalon sírba dőlt Apáczai Csere János. Tanítani és tanítani, tanulni és művelődni, mert egy nemzet csak szüntelenül tanulva és művelődve nőhet naggyá.

Goethét, Schillert, Shakespeare-t, Dantét és másokat, a világirodalomban mint a szellem óriásait tartják számon, ki vitatná el tőlünk, hogy Benedek Eleket e jelzővel megtiszteljük, hiszen ami írótolla után maradott, az a szellem birodalmának óriási értékű vagyona.

Benedek Elek élete utolsó percéig a tanítás és a művelődés magasztos eszméjét szolgálta. Tudta, és írói tollával bizonyította, hogy a népek életét nem tülekedő harcokkal, hanem egymást kölcsönös megértésével és megbecsülésével lehet igazgatni és előbbre vinni. Elek bácsinak nincsenek harcias, izgató, más népek kultúráját sértő, támadó írásai, a derűs, emberi meleg lélek, az embert megbecsülő, nemes jellem árad írói hagyatékából. És ezt mások is tudták. Amikor négy évtizeddel ezelőtt erről a helyről kísértük Elek bácsit utolsó útjára, Cionca oklándi román szolgabíró könnyes szemmel kísérte Benedek Elek koporsóját.

Azok, akik az irodalom berkeiben kevésbé vagyunk járatosak, úgy vélük, hogy Erdővidék nagy fiának szellemi sugárzása nem terjed a magyar kultúrhatárokon túlra, de a muzeális relikviák közt örömmel fedezhetők fel munkáinak más nemzetek nyelvére átültetett kiadványai és írói értékét méltató idegen nyelvű kiadványok.

A Benedek Elek múzeum az egyetemes kultúra kincse, és láttuk, hogy ennek az utókor számára való megőrzése impozánsan szép keretben biztosítva van. Mondjunk nyilvánosan köszönetet központi és megyei párt- és állami szerveinknek, személyesen Nicolae Ceauşescu elvtársnak, a hathatós támogatásért. Benedek Flórának a szülői hagyaték kegyeletes őrzéséért és gondozásáért, mellyel lehetővé tette, hogy a nagy író emlékére ez a szép ünnepség megtartassék.

Zárjuk a szívünkbe Benedek Elek arcképét, s mondjuk meg Kisbacon népének: büszkék lehetnek arra, hogy Benedek Elek itt sarjadt és innen indult el fénylő pályaútjára. Mi hétköznapi emberek lassan eltűnünk az idő sodrásában, s emlékünk is hasonló sorsra jut, de a nagy székely író élni fog örökké.

Áldott legyen az emléke, és megszentelt legyen az a föld, ahová a kisbaconi temetőkertben a porló ősök mellé letették.

Id. Máthé János

Megyei Tükör 1969. május 28.

7. Máthé János beszéde a népi egyetem tanfolyamának nyitóünnepségén.

Barót, 1970. október 14.

Mélyen tisztelt szervezők és hallgatóság!

Néhány nappal ezelőtt, a baróti kórház köztiszteletben álló radiológus orvosa, dr. Fejér László szíves közléséből értesültem, hogy megyénk tervének a keretében, Barót városában is életre hívják az általános művelődés fejlesztését és tudományos ismeretek szerzését igénylő érdeklődők számára egy népi egyetem tanfolyamát, – és arra kért, hogy a mai nappal kezdődő zászlóbontás alkalmával mondanék néhány szót e nevezetes esemény méltatására.

Nem vagyok hivatásos tollforgató, sőt foglalkozásom merőben más téren mozog, azért mondanom sem kell, hogy nagy megtiszteltetésnek vettem e kedves meghívást, és örömemre szolgál, hogy az én szerény keretek közt mozgó szellemi készültségemet óhajtották igénybe venni, e szép és nemes célkitűzésekkel induló mozgalom ünnepélyes hangulatú megnyitására.

Már kezdetben feltehetjük a kérdést: – Mi késztette a népi művelődés ügyét önzetlenül felkarolni és dajkálni igyekvőket arra, hogy ily módon bárki számára lehetővé tegyék az ismeretek széleskörű fejlesztését? Azért, mert napjainkban a mindannyiunk emberi életét meghatározó és számtalan ágazatú tudomány mérföldes léptekkel halad előre, s a társadalom minden rétegű polgára csak úgy tudja igazában betölteni hivatását, ha szüntelenül gyarapítja szellemi vagyonát és nemcsak arra kényszerül, hogy bizonyos képzettséget és műveltségi szintet megkívánó kérdésekben másokat hallgasson, hanem maga is egyenlőrangú vitakészséggel rendelkezzék.

Dönthetetlen megállapítás, hogy minden földi erő felett a tudás a legerősebb fegyver, s az embert a természet e mérhetetlen értékű ajándéka tette a földgolyó egyedüli urává, s a fejlődés lehetőségét magában hordó csodálatos képesség: az értelem segítette fel e magas polcra, viszont évszázezrekre volt szükség, amíg az értelem parányi szikrájával induló ember-ős utódai tanulva kiverekedték a földi egyeduralmat. A történelmi ember élete valójában ott kezdődött, amikor értelmi képességét fejleszteni kezdte és ezzel kiemelkedett az állatok világából, s tudásának fejlesztése révén eljutott napjaink magas-szintű életvilágához. Sajnos, a legmagasabb csúcsokon járó és az átlag-művelt ember által csak nagy vonalakban érthető tudományos fejlődésnek vannak nemkívánatos alkotásai is. Ilyenek az emberek pusztítására kidolgozott rendkívüli erejű fegyverek, köztük a félelmetes hírű atom-hidrogén bombák. Az egyik jóhumorú székely úgy vélekedett az atombombáról, hogy azok a nagyokosok, akik ezt megcsinálták, jobb lett volna ha helyette olyan búzát állítottak volna elő, amelyik egyszeri vetéssel egy esztendőben háromszor termik, az sokkal többet érne az atombombánál, de úgy véljük, hogy ezt még az atomfizikusoknál okosabbak sem tudják megcsinálni.

Az emberiség döntő többségének a mindennapi kenyér mellett az írott betű a napi tápláléka, szabad idejét beosztva olvas és tanul, igyekszik a világ zajlásának újabb és újabb hangját a számára elérhető módon elkapni, eszmei és gyakorlati vívmányait megismerni, azonban egy ilyen szervezet, az ismeretek és a tudomány széles terét felölelő szellemi iskola sokkal maradandóbb művelődési és tanulmányi értéket tud nyújtani, mint a naponta innen-onnan felvett, hézagos és emiatt könnyen feledésbe merülő ismeretek.

Különösen áll ez a felnövő nemzedékre, akik ma az iskolák padjaiban ülnek, és akiknek a mainál fokozottabb szellemi készültségre van szükségük ahhoz, hogy a holnap emberére váró feladatokban helyt tudjanak állni és az élet menetét a jövőben biztos kézzel tudják irányítani. Országunkban a Román Kommunista Párt és a szociálista állam vezetői minden segítséget és támogatást megadnak ahhoz, hogy az állam polgárai minél átfogóbb és minél sokoldalúbb képzettséget, műveltséget szerezhessenek. Ebbe az országos méretű népi egyetemi mozgalomba, mint szerves rész kapcsolódik be a most kezdő lépését tevő Barót városi tanfolyam.

Tanulni és tanulni kell, szellemi és fizikai-gyakorlati téren egyaránt, mert ezen a földön minden népnek, avagy nemzetnek annyi az értéke és olyan mértékben tudja szolgálni a saját és az emberiség jövőjét, amilyen mértékben a tudomány és a műveltség színvonalán áll.

Az iskolai tanuláson kívül, a tudásszerzésnek van egy később igénybe vehető hatékony módszere, ami mindenkinek a rendelkezésére áll: – ez a tudásvágyból fakadó önképzés. Magamról tudom, hogy a kitartó és erős akaraton nyugvó önképzés módszerével a szellemi munkások körén kívül álló ember is a tudás és a tudomány nagy területén teheti járatossá magát. Mint földműves család gyermeke, már serdülő koromban megkülönböztetett figyelemmel fordultam a történelemtudomány felé, s az évek, évtizedek során minden alkalmat, lehetőséget felhasználtam, magán és közkönyvtárak, levéltárak rengeteg anyagát kutattam, tanulmányoztam át, hogy ezirányu kívánalmaimat minél jobban kielégíthessem. Az időt és az anyagiakat nem kímélő, kitartóan folytatott önképzésnek volt egy más oldalú haszna is, – történelmi kutatásaim során alkalmam nyílt az élet és a tudományok számos más ágazatában is jelentékeny ismeretanyagot megszerezni. Volt eset, hogy amikor távoli könyvtárak, szellemi központok munkaszobáiba fehérharisnyás székely öltözetben beállítottam, érdeklődve tekintettek reám, s a tekintetekből kiolvasható volt a gondolat: – mi szüksége van ennek a nyilván földműves falusi embernek a szellem birodalmának megsárgult levelű hagyatékaira? – s egy alkalommal, midőn Kolozsváron a volt Erdélyi Múzeum Egyesület íróhelyiségében egy nagyon ritka könyvet kerestem, az akkor még teljes szellemi frisseségében dolgozó nagy székely tudós, az én későbbi öreg barátom: Kelemen Lajos, csodálkozva kérdezte: – mit akar azzal a könyvvel kedves öcsém? – de midőn röviden előadtam könyvkeresetem célját, azonnal szívvel-lélekkel a pártfogásába vett, és az a kapcsolat, ami akkor szövődött köztünk, évekig tartó levelezéseinkben haláláig tartott. Óriási tudása, ismereteimet olyan történelmi és

művészet-művelődési anyaggal, értékkel gyarapították, melyeket egyébként tán soha nem tudtam volna megszerezni. Ezt az alkalmat is megragadom, hogy hálásan emlékezzem róla.

Országunkban a Román Kommunista Párt és a kormány bölcs politikája minden állampolgár számára biztosítsa az anyanyelvén való tanulhatást és tudásszerzést, s ha ennek az értékét akarjuk lemérni, visszapillantást tehetünk arra a korra, amikor idegen nyelvek gyűrűjében vergődtek nemcsak a magyar, hanem az együttélő román, szerb, szlovák stb. népek nemzeti nyelvei is. Az iskolai tanulással kapcsolatban idézzük fel a nagy tanítómesternek: Apáczai Csere Jánosnak a korát, amikor az iskolákban a latin fojtogatta az ifjúság szellemi erejét. Csere János volt az, aki világosan látta, hogy bármelyik nemzetről legyen szó, az csak nemzeti nyelvében nőhet naggyá és az akkori latin nyelvbe merült papság tiltó rendelkezései dacára, szakított az elavult oktatási módszerekkel, magyar nyelven, haladó és felvilágosult szellemben kezdte tanítványait nevelni. Csere János írta meg a latin nyelv ellensúlyozására az első magyar nyelvű tudományos tankönyvet: a Magyar Encyklopaediát; de tanítói-tanári működésén kívül, mint nagy emberbarát, síkra szállt a súlyos teher alatt és megalázottságban élő jobbágyrendűek felszabadításáért és emberi jogokba helyezéséért.

A következő századokban a Habsburgok elnémetesítésre törekvő uralma feküdt rá a birodalmukban élő nemzetiségekre, s a hatalom minden eszközével gátolták nemzeti nyelveikben való művelődésüket. II. József, a kalapos király, a nemzeti nyelvek jogáért folyó küzdelmek idején pl. a magyar nyelvről azt mondotta, hogy nem eléggé csiszolt a gondolatok kifejezésére, ezért alkalmatlan arra, hogy az iskolákban tanítási nyelvként lehessen használni; a használatban levő latin nyelv pedig holt nyelv, egyetlen nemzet sem beszéli, ezt is félre kell tenni, helyettük ott van a gazdag szókincsű német nyelv azt mindenkinek meg kell tanulni és elrendelte annak kötelező használatát.

Az elmondottakkal szemben, a mai ifjú nemzedék szellemi fejlődése előtt korlátlan lehetőségek állnak. Biztosítva van az anyanyelven való tanulhatás és annak teljesen szabad használata. Tartsák kötelességüknek alaposan megismerni – az iskolában, és az iskolán kívül egyaránt – az országvezető román nép gazdag műveltségi és művészeti értékeit, mivel ez éppúgy hozzátartozik az egyén általános műveltségéhez, mint a saját anyanyelvén szerzett képzettség.

Az ifjúság számára az iskola szilárd alapot ad az életbe induláshoz, azonban a teljes értékű szellemi képzettséget és a gyakorlati-alkotó képességet csak az élet következő szakaszában lehet kitartó és komoly továbbtanulással, önképzéssel, az iskola ajándékozta alapra állandóan gyarapodó tartalommal ráépíteni. Itt is egy egyszerű közmondást idézhetek, mely szerint a cigánygyermek sem születik hegedűvel a hóna alatt, tanulásban, próbálgatásban sok esztendő szalad el, amíg teljes zenei készségét kifejleszti és a húrok mesterévé válik, tehát a tanult és művelt ember is hosszú idők terméke.

A Barót város életében jelentkező új színfolt, a most kaput nyitott népi egyetem belső szerkezeti irányvonalával arra törekedik, hogy a különböző tudományágak és ismeretkörök anyagát tömör összefoglalásban, a tanulási időt lerövidítve adja át hallgatói számára. Egy állampolgárnak, bármilyen hivatást tölt be, a mezőgazdasági-, ipari termelés és általában az államgazdaság minden ágazatában kellő tájékozottsággal kell bírnia, mert ez adja a szükséges látókört és főképp, az öntudatot ahhoz, hogy a maga képességét és tudását az állam és a benne élő polgárok jólétének szolgálatába állítsa.

De amit ma tanult, az nem elég, a lépést holnap és azután is tartani kell, különben lemarad. Ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy egyes fejlett ipari államokban a műszaki tudományok terén folytatott vizsgálódások érdekes felfedezésekkel jártak. Ezek közt pl. megállapították, hogy a mai szédítő menetű műszaki fejlődésben egy legmodernebb képzettségű és alkotóerejű mérnöknek a vezető működése legtovább tíz évig használható, azután csak szokványos munkára hasznos, mivel már nem bírja szellemileg követni és befogadni az előretörő újítások áradatát.

Az általános művelődés keretében az ember egyéni műveltsége két elengedhetetlen alappillérre kell támaszkodjék: ez egyik részben a gazdag nyelvi szókincs, szógazdagság, másik részében a szókincset felhasználó választékos szép beszéd. A társadalmi érintkezésben pedig szigorú szabályként tartsuk szem előtt, hogy őrizzük meg nyelvünk tisztaságát, beszédünkben ne használjunk szükségtelenül olyan idegen szavakat, melyeket anyanyelvünkön sokkal szebben ki tudunk fejezni. Sajnos hivatásos íróemberek is szép számmal akadnak, akik figyelmetlenül és károsan űzik a nyelvrontást a színtelen, torzszülött és az idegen szavak használatával. Vannak, akik mások előtt azzal igyekeznek feltűnni, hogy idegen szavakkal tömik tele beszédjüket, nem gondolva arra, hogy aki hallgatja, javarészüket talán nem is érti, megkérdezni pedig restelli. Az ilyen beállítottságú emberek úgy képzelik, hogy ha mondanivalóikat a szép anyanyelvi szavak helyett idegenekkel sallangozzák fel, mindenki másnál okosabbaknak, tudományosabbaknak tűnnek fel. Tévednek. Az igazi tudás és műveltség nem az idegen szavak ilyen módon való felhasználásában rejlik, a nyelvet nem lehet a ruházkodási divattal egy kalap alá vonni.

Ezen a téren szintén szigorú önfegyelemre van szükség, az idegen szótermékek nyelvünkbe való becsempészésével anyanyelvi szavainkat száműzni és ezzel nyelvünket lenézett sorba állítani senkinek nincs joga, ez semmi tudományoskodással sem menthető felelőtlenség.

A tudomány fejlődése naponta termi az új szavakat, s mivel a nemzeti nyelvek nem bírják az új fogalmakat új szavak alkotásával követni, ezek nagyrésze nemzetközi szinten közhasználatúvá válik, azonban egészen más a helyzet a nyelvben már meglevő és az irodalomban használt szavakkal. Ezeknek a mellőzése és félrelökése rendkívül ártalmas bábáskodás, mellyel nyelvünk szépségét, ízét, zamatát, kifejező készségét pusztítják.

Nézzünk meg közelről néhány ilyen – veréb a fecskefészekben – hasonlatú idegen szót. A legújabbak közt itt van a sajtóban is betolakodott angol hobby (az angol úgy ejti ki: hóbi). Az angolszászok ezzel a szóval egyesek különleges szórakozó foglalkozását, számtalan vonatkozású gyűjtési szenvedélyét fejezik ki. Ezek közt megemlíthetjük példának a műveltség egyik nagyon szép ágazatát: a bélyeggyűjtést. Egy magyar nyelven beszélőnek miért: ez hobby? Miért nem nemes szenvedély, kedvtelés, kedvenc foglalkozás vagy szórakozás? Ezen szavaink bármelyikével szebben és tartalmasabban ki lehet fejezni az e fogalomkörbe tartozó mondanivalónkat, mint a hobbyval.

Legelterjedtebb napilapunk, az *Előre* ezévi egyik számában nagy betűkkel kiáltott az egyik cikk címe: *Hobbys öregek*. Tűnődtem azon, milyen lehet egy hobbys öreg? Púp van a hátán, vagy a golyvának adtak új, tudományos nevet? Különféle kedvtelésüket űző, szenvedélyüknek hódoló öregeket ismerek, hobbysokat még nem láttam. Ilyenek talán a ködös szigetországban találhatók, éljenek ottan egészségben sokáig.

A *Hargita* című lap szintén ez évi egyik számában a cikkíró kérdezi az arájától: – Mi a hobbyd ? – azaz mióta fényképezel?

– Régi mániám – feleli a kérdezett. Ebben a párbeszédben a hobby összeházasodott a mániával, melyet egyesek derűre-borúra nyomkodnak bele a beszédjükbe, nem törődve annak az értelmével. A mánia szó, akár a latinból, akár a görögből vesszük: őrjöngést, dühöngést, idegrendszeri betegséget jelent; semmiképp nem lehet egy kedvenc foglalkozás űzésének megnevezésére használni.

Ugyanilyen, a hobbyhoz hasonlóan ingyen útlevéllel belopakodott az angol „*teenager*” szó. Ezzel a szóval az angol a serdülő-, azaz a fiatalkorúakat nevezi meg, ezt aztán a mi nyelvújítóink nem éppen a legsikeresebben a „tizenéves” szóra magyarították. Ennél sokkal szebb és kifejezőbb „serdülőkorú” szavunk.

Aztán jön a „*pumpa*”. Érdemes lenne felkutatni, vajon a német nyelvű sajtó a náluk talán elavulttá válott „pumpe” szavuk helyett, nem a magyar szivattyúval élesztgeti-e a germán nyelvi öntudatot? Aligha. Ők nem olyan könnyen állítgatnak ki szegénységi bizonyítványt a nyelvükről, mint mi magyarok. A sajtóban csak úgy hemzseg a szivattyú szavunk agyonverése. Pumpa, vízpumpa, vízkiemelő pumpa, sőt a *Tükör* című megyei lapunk egyik tavalyi számában közölt hirdetés szerint az igénylőknek „vízpompát” is árulnak.

Nem „hobby” és „teenager” beköltöztetőkre, hanem a magyar nyelvújítást nemes szenvedéllyel űzőkre, újkori Baróti Szabó Dávidokra van szükségünk. Szabó Dávid egyike volt kora nyelvművelőinek, életén keresztül anyanyelve ápolása, művelése lebegett a szeme előtt. Sokan nem tudják, hogy számos szóújítása közt az „anyag” szavunkat neki köszönhetjük.

Ő alkotta meg 1792-ben. A latin „materia” szóból indult ki, melyben szerinte a „mater” azaz magyarul az „anya” szó rejlik, ehhez hozzáfüggesztette a „g” képzőt és megteremtette nyelvünk egyik nagyon szép és tartalmas szavát.

Tanuljuk meg féltő becsüléssel védeni nyelvünket és örökségül kapott szókincsünket. Hobby és társai nem nemesítik és gazdagítják a nyelvünket, hanem szegényítik és ízetlenítik azt. Különcködő, ál-modernkedő hajlamának kielégítésére senki ne taposson le olyan virágokat, melyeket nem ő ültetett.

Végezetül közölni kívánom a hallgatókkal, hogy a tanfolyam előadói, a tudományos ismeretterjesztésre szakavatott emberek, s a munkájuk úgy válik igazán gyümölcsözővé, ha a hallgatók is élénken bekapcsolódnak a szellemi tornába, kérdéseikkel, vitaindításaikkal még jobban kiszélesítik és színesebbé teszik azt.

Ezeknek az előrebocsátása és a tisztelt hallgatóság türelmének igénybevétele után, szíves szeretettel köszöntöm a népi egyetem szervezőit és a szellemi frissülést óhajtó hallgatóságát egyaránt. Kívánom, hogy ezt az áldásos irányzatú kezdeményezést a legteljesebb elismerés és siker kísérje. Ezzel e tanfolyamot megnyitottnak nyilvánítom.

Máthé János Kézirathagyatéka – Máthé János iratai

8. Humor a népi demokráciának nevezett kommunizmus idejéből

A kommunizmus hozta változásokról beszélgetnek ketten: egy kaptafát otthagyott demokrata és egy gazda. Az előbbi viszi a szót.

– Nemsokára megalakítjuk a kollektív gazdaságot, akkor közös lesz minden!

Töprengve veszi át a szót a másik.

– Hát ha közös lesz minden, akkor mi lesz a kutyámmal, ki lesz a gazdája?

A hírlapokban már 1950. júliusban lehetett olvasni a nagybetűs címeket, hogy egyes ipari üzemeknél „már” 1951-re termelnek. Az egyik gazda csendesen jegyezte meg:

– Elég baj az, hogy a jövő évre termelnek, nem mostanra. Most volna szükség sok mindenfélére, amit sehol sem lehet kapni, - a jövő évi még ráérne.

A minden térre kiterjedt szociálista versenyek idején, új-zsenge vasárnapján predikál a pap, s a figyelmesen hallgató megyebíró megrökönyödve veszi észre, hogy lelkésze karácsonyi beszédet mond a szószéken. Megvárja amíg a hívek kitakarodnak a templomból, s ijedten mondja a papnak:

– Tiszteletes uram, tévedett a szent beszéddel, hiszen karácsonyi predikációt mondott!

A pap legyint a kezével, s azután felel:

– Így is el vagyok késve kurátor uram, mert tetszik tudni, predikálási versenyben vagyok a szomszédfalusi kollegámmal és éppen most hallottam, hogy ő már a húsvétit is elmondotta.

1952 novemberében az egyik hegyvidéki faluban, melyet a szociálizmus nevében kifosztottak a gabonájából, egy aktatáskás naplopó égre-földre dicséri, hogy milyen finom az árpakenyér, mire az egyik gazda odaszól:

– Fel kellett volna Horthynak minden fasisztáját akasztani, hogy minket esztendőkön keresztül hitvány búzakenyéren tartottak.

Egyik gazda vigasztalja a másikat:

– Na, most valamennyit javulni fog a helyzet, mert végre a kommunisták is belátták, hogy a kíméletlen kifosztással tönkretették a gazdákat, ezért az idén a termésnek csak a tizedrészét veszik el.

– Hallottam én is – mondja a másik, de nem lesz köszönet benne, mert a titkos határozat szerint a tizedrészbe a kalászt veszik el, nekünk a kilenctizedrészbe a szára marad.

Két gazda beszélget. Mondja az egyik:

– Hallottad-e hogy Micsurin olyan búzafajtát tenyészett ki, amelyiknek akkora szeme van mint egy dió!

– Hallottam – szól a másik – s éppen abból tudom megérteni, hogy miért viszik a mi aprószemű búzánkat a Szovjetunióba, mert az ott termett nagyszemű búzát a szovjet tyúkok nem tudják megenni.

Tanító kérdezi az iskolában Pétertől:

– Hallottam, hogy édesapád minden terményből pontosan teljesíti a beszolgáltatást, meg tudnád-e mondani, hogy édesapádat mi ösztönzi erre a jó hazafihoz illő cselekedetre?

Péter: – Tudom. Éppen a tegnap hallottam, hogy édesapám mondta édesanyámnak: Te Rebi! Vigyük bé a pityókát ezeknek a naplopó dögöknek, mert hanem a nyakunkra hozzák a Szigurancát!

1950-ben a cséplés alkalmával a beszolgáltatásról folyik a szó, s közben sorra kerül, hogy az alsó Kalabér József által beszolgáltatandó nagymennyiségű búzának a megmosását rendelték el, mert üszög is van közte. Ehhez Akácsos Béla (Bálinté) – akinek a búzatermése nem fedezte az előírt beszolgáltatást – keserű gúnnyal szólt hozzá.

– Hát mit is képzel Kalabér! –mondotta – a búza mázsájáért 560 leit fizetnek az olaszteleki raktárban szállítva, s még hozzá üszöges is legyen? A kommunisták nem lopják a pénzt, hogy ilyen magas áron szemetes gabonát vegyenek! (Tudniillik akkor egy mázsa búza piaci ára 7000 lei körül mozgott, tehát egy mázsa kényszerbeszolgáltatott búzáért kapott pénzzel a piacon alig 8 kilót lehetett venni.)

1955 februárjában Magyari Vilma néptanácsi titkárnő újságelőfizetéseket gyűjtött a kommunista sajtó számára. Ifjabb Német Dávid így szögezte le az álláspontját:

– Ha megígérik, hogy ezután az újságot üresen küldik, akkor az egész szomszédság megrendeljük, de ha az eddigiekhez hasonlókat írnak bele, akkor többet egyet se hozzanak.

A minisztériumba befutó jelentésekből az tűnt ki, hogy eltekintve a szemes gabonától, amit már a cséplőgépnél elragadtak, – a hús, tej, pityóka, stb. beszolgáltatása nehezen halad, mert a munkásosztály szövetségese nem szállítja az előírt ütemben ezeket a javakat és az adót is csak kíméletlen végrehajtással lehet bepréselni. Mivel a pártideológia alapján ennek semmi magyarázatát nem találták, egyiküknek az az ötlete támadt, hogy a papoktól kell bizalmasan érdeklődni, mivel hozzájuk a nép bizalmas lévén, biztosan tudják a késedelem okát.

Behívtak egy református papot, egy katholikus plébánost, és egy zsidó rabbit. A két előbbi a bizalmas kérdésekre kitérő válaszokat adott, azaz a valót nem merte megmondani, viszont a rabbi a kérdésre egy szót sem szólt, csak ült némán a széken. Jó idő múltán az egyik miniszter megkérdezte:

– Miért hallgat? Talán maga sem tud semmit?

– De igen – szólalt meg a rabbi – csak előbb kérek 500 leit, addig nem beszélek.

Megkapta a pénzt, de ült némán tovább, s midőn a választ sürgették, a rabbi újabb igényt jelentett be:

– Kérek még 500 lejt, különben nem mondom meg!

Azt is megkapta, de konokul hallgatott tovább. Egy ideig tartó várakozás után újból megsürgették, de a rabbi újra 500 lejt kért, mire a miniszter türelmét veszítve kiáltotta:

– Meddig tart még a maga követelőzése, hiszen azt nem lehet kibírni.

– Na látja – szólalt meg a rabbi – maga megfejtette a kérdést. A nép is pontosan ezt mondja: – Meddig tart ez még, hiszen a nyúzást nem bírjuk tovább.

Az 1945 tavaszán egymást érő ú.n. népgyűléseken az ismeretlenségből felbukkant „népi demokraták” – (a hermányiak szerint: tekergők) – állandóan a földdel, hektárokkal foglalkoztak, s a földi javaktól roskadozó napfényes életről meséltek az egyébként szánalmas megjelenésű apostolok. A falu népe ösztönösen érezte, hogy a történelmi vihar által polcra vetett kétes alakok az ő számára Pandora szelencéjét hozzák ijesztő mértékű kiadásban.

– Földet fog kapni mindeki, akinek nincs elegendő nagyságú földje, és a föld ezután azé lesz, aki megműveli – kiabált egy zabolásszájú népboldogító.

Ekkor Molnár Samu bácsi közbeszólt:

– Tisztelt uram, ha megengedni, egy kérdést?

– Tessék?

– Hát azt megértettük, hogy a föld azé lesz aki megműveli, de sok mindenfélét beszélnek az emberek, s én azt szeretném tudni, kié lesz a föld termése?

– Hát azé, aki megműveli – felelte a népi demokrata.

Samu bácsi aztán a következő években – amikor még vetőmagot is alig hagytak neki – kérdezés nélkül is megtudta, kié a termés.

1963 végén és 1964 elején sok szó esett a Szovjetunió mezőgazdaságáról, mivel külföldről több millió tonna búzát kellett vásároljanak.

– Most már a bolsevista propaganda nélkül is hiszek a szovjet nagyüzemi gazdálkodás felsőbbrendűségében – mondja az egyik gazda.

– Miért? Miből lehet ezt látni – kérdi meghökkenve a másik.

– Azért mert Hruscsovék bemutatták a világnak, hogy a marxista-leninista elméletekre alapított gazdaság verhetetlen. Ők Szibériában vetettek és Kanadában arattak. Ezt csinálja utánuk valaki, hogy Ázsiában vessen és Amerikában arasson!

Egy kollektív gazdaságba kényszerített gazda beadta a földjeit, azonkívül volt neki egy szamara, egy kutyája és egy kakasa – s azokat is. Ő maga jobbnak látta azon kívül maradni.

Néhány nap múlva letörten visszament a kakas.

– Miért jöttél haza? – kérdezte a gazdája.

– Azért, mert hajnalban hiába kukorékolok, úgy sem kel fel senki!

Később hazament a kutya is. Gazdája szólni sem tudott, már búsan mondta:

– Eljöttem, mert hiába ugatok, úgyis mindenki lop!

Egy hét múlva a szamár is beállított. Gazdája mérgesen rárivallt:

– Mi a fenének jöttél te is vissza?

A szamár vidáman válaszolta:

– Én csak látogatni jöttem, szaladok is vissza, mert mindjárt kezdődik az elnök választás, s én is jelölve vagyok.

Miután Kennedy amerikai elnököt lelőtték, halála után jelentkezett Szent Péternél, aki így fogadta:

– Édes fiam, mi is a földi szokásokhoz igazodva, megszerveztük a munkaerő elosztó irodát. Itt a folyosó végén van egy ajtó, ottan jelentkezzél, majd elhelyeznek.

Megy Kennedy és ahogy be akar nyitni, az üvegen keresztül látja, hogy Sztalin egy nagy doronggal ott áll az ajtó mögött. Megrettenve szalad vissza Szent Péterhez.

– Mennyei atyám, mit keres itt Sztalin? – Agyon akar engem ütni!

– Édes fiam, addig könyörgött, és ígérte, hogy jó útra tér, felvettük portásnak, de menjél csak nyugodtan, mert nem téged vár, hanem Hruscsovot, amiért Őt gyalázatos módon kiásatta a Kreml fala alól.

A személyazonossági igazolványok (buletin) kötelező hordását a közvélemény élcelődése kísérte.

Meghalt a kommunista, s tudva, hogy a sziguranca nem tudja tovább szemmel tartani, alázatosan kopogtatott a mennyország kapuján, s kérte Szent Pétert, engedné be és szólna az Úr előtt néhány jó szót az érdekében, mert megbánta földi tetteit, lelkét szeretné megmenteni.

– Erről később beszélhetünk – mondá Szent Péter – egyelőre az a fontos, van-e buletined?

– Nincs – felelé megszeppenve – mert az elvtársak elvették, amikor eljöttem.

– Akkor mars innen – kiáltotta Szent Péter – mert éppen ti rendeltétek, hogy buletin nélkül senkit nem lehet sehová befogadni.

Amikor Gheorghiu Dej meghalt és felkerült Sztalinékhoz, a kezdeményező készségű Lenin ajánlotta, hogy sportolással töltsék az időt. Megállapodtak, hogy kalapácsvetéssel fognak szórakozni. Mint legidősebb, Lenin dobott először és jó messzire elhajította.

– Nagyon szép dobás – dicsérték a kollégák.

Utána Sztalin vetette el, de jóval messzebbre mint Lenin.

– Hát ez aztán nagyszerű volt – mondotta a két néző.

Harmadiknak Gheorghiu Dej állt ki és minden erejét összeszedve úgy elhajította a kalapácsot, hogy nem találták meg.

– Mesés teljesítmény – ámuldoztak társai – a földön verhetetlen világbajnok lettél volna.

– Engedjetek vissza a Földre – mondotta Gheorghiu – mert ha lemehetek a sarlót is úgy elhajítom, hogy többé azt sem találjátok meg.

Két kollektivista az *Előre* című lapban megjelent cikkekről beszélget. Kérdi az egyik:

– Hallottad-e, hogy az *Előre* kínai nyelven is megjelenik?

– Nem hallottam – mondja a másik. De hogyan fordították le a címét kínai nyelvre?

– Sokkal tartalmasabb, mint magyarul: Link-hang-nak hívják.

Románia két atombombát vásárolt az egyesült Államoktól. Az amerikaiak kikötötték, csakis hasonértékű csereáruért adják. Bukarestben törték a fejüket, mit adjanak, ami nem kerül sokba, s mégis egyenrangú áru lesz. Hosszas tanakodás után abban állapodtak meg, hogy két kollektív elnököt adnak, mert azok is tudnak annyi kárt csinálni, mint két bomba, ha ledobják.

Máthé János kézirathagyatéka – Írások

Máthé János bibliográfia

Máthé János publikációi

Ifj. Máthé János: A Magyar Párt parlamenti képviselőihez. *Erdővidéki Hírlap* 1935. február 24. 2. p. [Írásában a mezőrendőri ügyek falusi bírók hatáskörébe való visszautalását szorgalmazza.]

[Máthé János]: Szemelvények Máthé János Magyerhermány monográfiája című munkájából. *Megyei Tükör* 1969. május 3. 8-9. p. [Részletek a Hermányi tájszótár és a Hermányi lakodalom fejezetekből.]

Máthé János: Az avatás ünnepére. *Megyei Tükör* 1969. május. 31. 7. p. [A kisbaconi Benedek Elek emlékház avatóünnepségén Máthé János által elmondott beszéd szövege.]

Máthé János: Bodvajban. *Megyei Tükör* 1969. július 5. 7. p. [Gábor Áronról és a bodvaji ágyúöntésről.]

Máthé János: Egy új város százados arca. *Megyei Tükör* 1969. szeptember 13. 3. p. [Barót történetéről.]

Máthé János: Hermányi tájszójegyzék. *Művelődés* 1970. február 52-58. p. [Sylvester Lajos bevezetőjével és Máthé János előszavával.]

Máthé János: Magyarhermányi népszokások. *Falvak Dolgozó Népe* 1970. február 4. 5. p.

Máthé János: Magyarhermányi tájszavak. *Magyar Nyelvőr* 1970. 2. sz. 204–218. p.

Máthé János: Egy naptárközlemény margójára. *Korunk* 1970. 7. sz. 1136. p. [Az 1969. évi Hargita Kalendáriumban Vécsei Gyulának a székelyek valláskultuszáról szóló tanulmányából egy hibás értelmezés cáfolása.]

id. Máthé János: Az „Iránytű" Szerkesztő Bizottságához. *Iránytű* [A baróti líceum tanulóinak folyóirata.] 1970. 3 sz. 53. p. [A folyóiratot méltató írás.]

Máthé János: Magyarhermány. *Megyei Tükör* 1970. november 22. 4. p.

Háromszögű körkérdés. Megyei Tükör 1970. december 31. 7. p. [A lap szerkesztősége Szilveszter alkalmából három körkérdést intézett közéleti személyiségekhez, köztük Máthé Jánoshoz, és közli válaszaikat.]

Máthé János: Még egyszer Gábor Áronról – és a bodvaji kohóról. *Megyei Tükör* 1971. február 25. 6. p. [1848. október-novemberi erdővidéki események összefoglalása.]

Máthé János: Igazításképpen. *Megyei Tükör* 1971. július 22. 2. p. [Zalánpatak alapításáról.]

Máthé János: „Már mi nálunk..." *Megyei Tükör* 1972. május 28. 4. p. [Forrásközlés a Mária Terézia korabeli felsőrákosi erőszakos katonafogásról.]

Máthé János: A messzeség vándora. *Megyei Tükör* 1973. augusztus 19. 5. p. [Megemlékezés Kőrösi Csoma Sándorról és a sírját felkereső Jakabos Ödönről.]

Máthé János: Olasztelek. *Megyei Tükör* 1973. szeptember 16. 4. p.

Máthé János: A bodvaji hámor. *Élet és Tudomány* 1974. március 22. 538-541. p. [A bodvaji hámornál történt ágyúöntések ismertetése.]

Id. Máthé János: Újabb ágyúöntő? *A Hét* 1976. január 16. 2. p.

id. Máthé János: A vén hámoros. *Új Élet* 1978. december 24. sz. 15. p.
Máthé János: Egy magángazda székely falu életéből. In *Változó Valóság*. Szerk. Imreh István, Kriterion, Bukarest, 1978, 199-214. p. [*Magyarhermány Monográfiája* egyes fejezeteinek felhasználásával készített tanulmány.]
id. Máthé János: Székelyek Kufsteinben. *Új Élet* 1981. április 15. 20. p.
Máthé János: Magyarhermányi népszokások, játékok és babonák. In *Folklór, életrend, tudománytörténet. Tanulmányok Dömötör Tekla 70. születésnapjára*. Szerk. Balázs Géza, Hála József, MTA Néprajzi Kutató Csoportja, Bp., 1984, 194-202. p.
id. Máthé János: A magyarhermányi vasgyártás története. *ACTA* [Székely Nemzeti Múzeum Évkönyve] 1996, I. kötet, Sepsiszentgyörgy, 1997, T3 Kiadó, 61-69. p.
id. Máthé János: Magyarhermányi katonák 1562–1945. *ACTA* 1996, I. kötet, Sepsiszentgyörgy, 1997, T3 Kiadó, 247-263. p.
Máthé János: *A magyarhermányi református egyházközség története*. Szerk. Demeter László, Gaál Mózes Közművelődési Egyesület, Barót, 2004.
Máthé János: A magyarhermányi vasgyártás története. In *A bodvaji kohó*. Szerk. Demeter László, Gaál Mózes Közművelődési Egyesület, Barót, 2006, 22-38. p.

Közlemények Máthé Jánosról

Sylvester Lajos: Máthé János másik élete. *Megyei Tükör* 1969. május 3. 8. p. [Máthé Jánost és munkásságát ismertető írás.]
Sütő András: Erdővidéki napló. *Utunk* 1969. június 20. 6-7. p. [Beszámoló a Benedek Elek emlékház avatóról, amelyben ír Máthé Jánosról.]
Sylvester Lajos: Magyarhermány monográfiája és szerzője. *Művelődés* 1970. február 2. sz. 52. p. [Máthé János hermányi tájszójegyzéke elé írt, Máthé Jánost és Magyarhermány Monográfiáját bemutató bevezető.]
Ruffy Péter: Szavaink művelése és megmentése. *Magyar Nemzet* 1970. június 14. [A *Művelődés*ben megjelent magyarhermányi tájszótár és szerzőjének méltatása].
Tompa Ernő: Krónika. *Megyei Tükör* 1970. december 20. 3. p. [Máthé János levelét idézi.]
László Imre: Még egyszer az értelmiségi minőségről. *Megyei Tükör* 1971. augusztus 1. 1-2. p. [Máthé Jánosnak a Benedek Elek emlékház avatásán mondott beszédének értékelése.]
Kónya Ádám: Ágyúgyártásból – hibagyártás. *Megyei Tükör* 1971. augusztus 1. 6. p. [Helyreigazítás Bartos Endrének a *Megyei Tükör* 1971. július 4-iki Gábor Áron és az ágyúgyártás című cikkére, melyben Kónya Ádám Máthé Jánosnak a bodvaji ágyúöntéssel kapcsolatos adatait fogadja el hitelesnek.]
Magyari Lajos: Baconi arcok, baconi példák. *Megyei Tükör* 1973. október 21. 3. p. [Az egyik példa Máthé Jánost.]
Ablonczy László: Gábor Áron krónikása. *Hétfői Magyar Hírlap* 1974. július 1. [Máthé János bemutatása.]
Nagy Pál: Egy falusi tudós: Id. Máthé János. *Új Élet* 1981. 7. sz. 15. p. [Máthé János munkásságának méltatása.]
Boér Imre: Máthé János, magyarhermányi autodidakta tudós emlékezete. *Erdővidéki Lapok* 2003. 1. sz. 19-21.

Mutatók

Helységnevek

Addisz-Abeba 46
Alsórákos 18, 98
Arhangelszk 261
Ágostonfalva 41, 52, 55, 56, 61, 63, 65,66, 79, 86, 89, 92, 93, 103, 105, 106, 124–126, 139, 140, 142, 264, 265, 270
Bardóc 53, 73, 98, 110, 145
Barót 21, 31, 41, 42, 45–48, 50, 51, 53, 60, 66, 79, 80, 84, 85, 89, 91, 92, 94, 95, 97, 98, 103, 106, 109, 10, 112, 114, 119, 124, 136, 140, 143, 147, 150–152, 160, 184, 213, 233, 234, 235, 236, 238, 239, 252, 264, 265, 268, 270–272, 280, 289, 290, 291, 292, 294, 296
Bibarcfalva 33, 41, 42, 45, 55–58, 70, 76, 77, 98, 103, 173, 174, 264
Bodos 103, 160, 173, 174, 264
Bozen 46
Brassó 28, 29, 41, 43, 47, 61, 86, 93, 98, 104, 126, 129, 131, 132, 185, 191, 203, 206, 208, 209, 210, 219, 220, 253, 264, 270, 271, 727, 280, 281
Brenner 46
Brăila 46
Brody 46
Budapest 12, 28, 30, 102, 149, 207, 210, 211, 229, 249, 251, 278, 279, 285
Bukarest 7, 44, 62, 123, 145,149, 150, 185, 189, 210, 222, 228, 237, 250, 256, 283, 296, 298
Bükszád 44, 45, 47, 54, 263
Călăraşi 66
Csíkszentimre 261
Csíkszentsimon 101
Comarnic 260
Előpatak 185
Enyed *lásd*: Nagyenyed 44, 234, 278
Erdőfüle (Füle) 55, 58
Ége 153
Feketehalom 190
Focşani 260
Földvár 29, 43, 227, 245, 265, 267
Füle *lásd*: Erdőfüle 53, 55, 58, 73, 170, 176, 266
Grozeşti 9
Gyimes-lóvész 48
Gyorok 136
Homoródalmás 47, 58
Iaşi (Jasi)
Jásfalva 153
Illyefalva 122
Kiev 46
Kisbacon 19, 50, 51, 54–58, 61, 62, 68, 73, 85, 86, 91, 96, 103, 114, 119, 125, 132, 133, 152, 160, 172, 190, 196, 220, 224, 229, 235, 241, 243, 261–263, 274, 276, 289–291
Kolozsvár 8, 28, 31, 47, 130, 171, 211, 212, 213, 214, 215, 217, 222, 263, 278, 280, 288
Köpecbánya 42, 64, 86, 108, 114, 160, 270
Középajta 43, 150
Lüget 43
Magdeburg 45
Málnásfürdő 272
Mikóújfalu 50, 139
Moha 76
Nagybacon 27, 33, 50, 52, 94, 96, 98, 103, 107, 114, 154, 160, 161, 170, 173, 174, 176, 179, 223, 249, 255, 262, 264, 282, 288
Nagyenyed (Enyed) 44, 238
Nagyernye 154
Nápoly 46
Nikolajev 46
Okländ 12, 53, 54–57, 61, 65–67, 73, 74, 155, 261, 262, 263, 290
Olasztelek 536, 54, 66, 70, 77, 79, 81
Ploieşti (Ploieşt) 260
Prázsmár 41
Predeal (Predeál) 260
Rákos 81, 84, 88, 94, 98, 102, 109, 110, 282, 259
Rămnicul-Sărat 260
Réty 272
Róma 46, 100
Sepsiszentgyörgy 27–29, 31, 33, 50, 114, 115, 122, 125, 131, 138, 140, 150, 152, 153, 155, 162–164, 173, 174, 177, 185, 186, 202, 203, 206, 208, 210, 213, 214, 217, 220, 232, 233, 235, 236, 245, 246, 250, 256, 266, 280
Slobozia 66
Szárazajta 41, 43, 48, 96, 134, 150, 160, 163, 164, 228, 288

Szentkeresztbánya 92, 98, 224
Székelyudvarhely 9, 12, 14, 45, 47, 52–56, 59, 61, 65, 66, 68, 69, 70, 72, 73, 76, 78, 79, 83, 84, 88, 95, 101, 103, 153, 192, 210, 217, 224, 257, 262, 266–268, 270, 271, 284
Székelyszáldobos 17, 53
Sztálingrád 46, 49
Trento (Trient) 46
Udvarhely *lásd*: Székelyudvarhely
Uzonkafürdő 53
Vargyas 53, 54, 174, 224, 229, 235, 236, 264, 271, 284
Zalánpatak 185
Zágon 163
Zsombor 45

Magyarhermányi helynevek

Barót-oldal 89, 91, 92, 95, 97
Barnahágó 180, 273
Bérc 47, 171
Bércalja 54
Csere tető 54
Érces 155
Gödrös tető 54
Feketehegy 106, 109
Fenyőshajta 171
Fenyős-patak 137, 285
Gyilkosréve 24
Hagymavizesi 89, 92, 93, 95, 97, 103, 105, 108, 109, 112, 114, 115
Halashát 73, 120,195,274
Hatod 52, 264
Hevederbükk 170
Kakukk-hegy 47, 125, 181
Kihágó 192
Kishalashát 120
Konszaföld 157, 166
Likaskő 45
Nyíres 120, 195
Szálas 80, 262, 265, 266
Tölgyesága 85, 157
Pucora-patak 86
Varjuvár 265

Tájegységnevek

Alsó-Háromszék 41
Bardócszék 19
Bărăgan 179, 273
Burgerland 45
Csík 47, 48, 53, 99, 122, 131, 192, 261
Erdővidék 8, 17, 18, 19, 23, 30, 33, 41, 49, 53, 58, 66, 76, 98, 126, 131, 143, 144, 150, 160, 161, 188, 218, 223, 227, 265, 280, 281, 289, 290
Háromszék 50, 131,165, 225, 271
Homoródmente 131
Kaukázus 261
Kárpátok 44, 47
Kormos-menti 103, 110
Küküllő-ment
Székelyföld 23, 30, 49, 152, 153, 156, 231

Közigazgatási egységek nevei

Ó-Királyság 66, 126
Miklósvári járás 41, 88, 91
Észak-Erdély 46, 48, 49, 51, 263
Háromszék megye 41, 50, 131, 165, 275
Kovászna megye 19, 20, 33
Marosszék 154
Regát (lásd még: Ó-Királyság) 77,126, 154, 179
Sztálin tartomány 123, 129
Brassó tartomány 93, 185, 203, 206, 208

Más

Ausztria 260
Bulgária 46
Durmóbükk (Kisbaconi határrész) 86
Felső-Magyarország 259
Hatod (Székelyföldi földrajzi elem) 52, 260
Oroszország 64, 260, 261
Tolvajos-tető (Székelyföldi földrajzi elem) 192
Ukrajna 52
Barót-patak (Erdővidék) 46, 114, 285

Intézmény- és szervezet-névmutató

Apemin vállalat 245
Ágota rajon 123
Állami Levéltárak Brassói Fiókja 217
Állami Levéltárak Sepsiszentgyörgyi Fiókja (lásd még: Állami Levéltár, Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár) 31, 217
Állami Termékbegyűjtő Bizottság 131
Barót Városi Művelődési Otthon (Városi Művelődési Otthon) 21
Benedek Elek Emlékház, Kisbacon 18, 19, 20, 220, 231, 232, 285
Bethlen rajon 123
csendőrség 48, 50, 55, 56, 66, 90, 91, 150, 184, 186, 262, 263, 278
Combustibil [vállalat] 83
Comcar [vállalat] 112, 124
Csíkszereda rajon 122, 208, 209
Dicsőszentmárton rajon

Előre [sajtókiadvány] 102, 118, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 129, 130, 131, 132, 136, 137, 138, 145, 148, 149, 155, 173, 238, 244, 268, 291, 296
Első Magyar Gazdasági Gépgyár 278
enyedi [szövetkezeti] központ 278
Erdélyi Múzeum Egyesület 41, 43, 288
Erdélyi Párt 12, 203, 209
Erdővidéki Hírlap [sajtókiadvány] 23
Élet és Tudomány [sajtókiadvány] 28, 229, 237
GPU 166
Hangya szövetkezet 24, 34, 276
Hargita [sajtókiadvány] 291
Hofherr [gépgyár] 278, 279
Ideiglenes Bizottság [magyarhermányi] Ideiglenes Bizottság (Magyarhermány község Ideiglenes Bizottsága) 14, 67, 72, 75, 79, 81, 84
I.F.E.T [vállalat] 157
ILEFOR [vállalat] (Ilefor) 83, 106
IPEIL [vállalat] (Ipeil) 83
járási [párt]bizottságok 165, 271
Kézdivásárhely rajon 153
Kolozsvár tartományi néptanács 130
kommunista párt 51, 53, 59, 65, 66, 68, 147, 174, 185, 211, 276, 288, 289
Korunk [sajtókiadvány] 217, 249
Kovászna Megyei Néptanács Művelődési és Művészetügyi Bizottsága (lásd még: Kovászna kultúrotthon (Kultur Otthon alakban) 20, 33, 195, 275
Megyei Művelődési és Művészetügyi Bizottság 19, 20, 33, 219, 225, 226, 228, 229
Lakáshivatal 79
Magyar Autonóm Tartomány 122, 126
Magyar Autonóm Tartományi Securitate „C" Ügyosztálya 202
Magyar Nemzeti Múzeum 28
Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa 18
Magyar Népi Szövetség (lásd még: MNSZ) 59
Magyar Nyelvőr [sajtókiadvány] 21, 211
Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete 28
Marosvásárhelyi Katonai Bíróság 272
Marosvásárhelyi Táblabíróság 14
Megyei Tükör [sajtókiadvány] 19, 32, 210, 220, 231, 232, 33, 236, 237, 238, 242, 249, 286
milícia 32, 69, 74, 76, 81, 88, 104, 115, 124, 133, 135, 167, 180, 186, 190, 206, 211, 213, 240, 245, 248, 251, 254, 270, 273
Népi Demokrácia Frontja 189
Népi Egység [sajtókiadvány] 60
Nova Huta [sajtókiavány] 148
Országos Pedagógiai Könyvtár 28
Országos Széchényi Könyvtár, Budapest (Széchenyi könyvtár) 28, 251
Pravda [sajtókiavány] 148, 165
Rákos rajon 94, 109, 282
református egyház 29, 195, 228, 257, 274
Romániai Magyar Szó [sajtókiavány] 73, 107, 110, 118, 130, 165, 192, 271
Román Kommunista Párt 288, 289
Román Kommunista Párt Kovászna Megyei Bizottsága 218
Román Munkáspárt 73, 165, 166, 264, 271
Román Munkáspárt Központi Vezetősége 73, 165, 271
Román Népköztársaság 78, 110, 117, 152, 173
Románia Szocialista Köztársaság (Román Szocialista Köztársaság) 251
Securitate Csíkszereda Rajoni Osztálya 208, 209
Securitate Kolozs Megyei Felügyelősége 223
Securitate Kovászna Megyei Felügyelősége 209, 210, 218, 223, 229, 246
Securitate Kovászna Megyei Felügyelősége III. (Belső Elhárítási) Ügyosztály 210
Securitate Sepsiszentgyörgyi Osztálya 202, 206, 208
Securitate III. (Belső Elhárítási) Igazgatósága 210
Securitate IX. (Megfigyelési) Igazgatósága 229
Sepsiszentgyörgy rajon (Sepsi rajon) 122, 125, 131, 140, 153, 155, 162, 163, 164, 174, 177, 185, 203, 208, 210, 268, 270, 272
Sepsiszentgyörgy rajoni tervhivatal 268
Sepsiszentgyörgyi állami levéltár 27, 28, 31, 33, 209, 216
Szabadság [sajtókiavány] 72, 84, 263, 264
Székelység [sajtókiadvány] 26
székelyudvarhelyi 82-es (székely) ezred 9
Székelyudvarhelyi Törvényszék 14
Szovjet Ellenőrző Bizottság 55
Sztálin tartomány 123, 129
Új Élet [sajtókiadvány] 32, 241, 242, 249
Udvarhely rajon 103, 153
udvarhelyi erdőfelügyelőség 266
»Vasile Roaită« mezőgazdasági gépgyár, Bukarest 283
Vörös Zászló [sajtókiadvány] 103, 125, 151, 153, 164, 174, 269

Személynévmutató

A személyneveknél Máthé János egyes esetekben beírta a ragadványnevet is, más esetekben nem, ezért előfordulhat, hogy ugyanaz a személy kétszer fordul elő, egyszer család- és keresztnévvel, majd ragadványnévvel is. Azoknál a szereplőknél, akinek csak a családneve ismert, zárójelben feltüntettük a foglalkozását, vagy egyéb, a kronológiában szereplő jellemző adatot róla, valamint a kötetben való első előfordulás évét. Azonos nevű szereplők esetében is megkülönböztető adatokat közöltünk.

A

'A. B.' (informátor) 210
Ablonczy László 28, 33, 237
Áfra János (Magyarhermány) 259
Áfra János 259
Áfra Viktor 269
Akácsos Aladár (Magyarhermány) 127
Akácsos Albert (Magyarhermány) 115
Akácsos Árpád (idős) (Magyarhermány) 73, 80
Akácsos Bálint (Magyarhermány) 77, 82, 8, 95, 105
Akácsos Bálintné (Magyarhermány) 107, 108, 111, 115, 127, 132
Akácsos Béla (Magyarhermány) 99, 178
Akácsos Béla (alsó) (Magyarhermány) 177
Akácsos Béla (Bálinté) (Magyarhermány) 293
Akácsos Benjamin (Magyarhermány) 45
Akácsos Dávid (Magyarhermány) 98
Akácsos József (Árpádé) (Magyarhermány) 82
Akácos József (Benjámé, Béniámé) (Magyarhermány) 189
Akácsos Lajos (Magyarhermány) 45
Akácos Lajos (Ádámé) (Magyarhermány) 189
Alexa Augustin 130
Antal Bíró Emese 243
Árvay József 27, 33, 209, 210, 216, 217, 237
Aulik Alexandru 246
Avram, Ilarie 208, 218

B

Bagoly Béla 48
Bajor Andor 20
Bakk Éva 78
Balogh Edgár 20, 28, 214
Balog Lajos (Magyarhermány) 91, 269
Balog Lajosné (id.) Pető Ilona (Magyarhermány) 95, 137, 148, 190
Balog Lajosné (ifj.) Csog Erzsébet (Magyarhermány) 137, 148
Balogh Sándor (Magyarhermány) 53, 159
Baló András (Vízi) (id.) (Magyarhermány) 115, 170, 174
Baló Andrásné (Szőcs) (Magyarhermány) 117
Baló Anna (Magyarhermány) 8
Balog Benjáminné (Béniámné) (Magyarhermány) 45, 153, 269
Baló Dénes L. (Lászlóé) (Magyarhermány) 171
Baló Dénes (Szőcs) (Magyarhermány) 153
Baló Ferenc (Dénesé) (Magyarhermány) 127
Baló Ferenc (Mózesé) (Magyarhermány) 73
Baló Gáspár (Magyarhermány) 140, 153, 269
Baló Gáspár (Ferencé) (Magyarhermány) 170
Baló Gáspár (Gáspáré) (Magyarhermány) 115
Baló Géza (Futtató) 261
Baló G. Dénes (Magyarhermány) 172, 261
Baló G. József (id.) (Magyarhermány) 104, 105, 112, 115
Baló G. József (ifj.) (Magyarhermány) 104, 176
Baló József (Szőcs) (Magyarhermány) 185
Baló Józsefné Hermán Mária (Magyarhermány) 94
Baló Lajos (Vizi) 91, 277
Baló Pető András (Magyarhermány) 177
Baló P. Imre (idős) (Magyarhermány) 46, 60, 68, 90, 104, 115, 118
Baló P. Imre (ifjabb) (Magyarhermány) 115
Baló Rudolf (Magyarhermány) 177
Baló Sándor Á. (Ádámé) (Magyarhermány) 82, 107, 115, 127, 148, 189
Baló Sándor (Pálé) (Magyarhermány) 66, 159
Baló Sándor (Rudolfé) (Magyarhermány) 45
Baló Sándor/Sámuel (Szőcs) (Magyarhermány) 92, 112, 115, 224
Baló János Á. (Magyarhermány) 115, 185
Baló János (Vizi) (Magyarhermány) 170
Baló Vilmos (Magyarhermány) 79, 107, 156, 271, 272
Baló Vilmos (Szőcs) (Magyarhermány) 79, 107, 170, 177
Barabás ... („a púpos", adóvégrehajtó, 1961) 182
Barabás Imre (Magyarhermány) 67, 104, 105, 115, 119, 177, 191
Barabás József (Kulcsár) (Magyarhermány) 82, 86, 89, 104
Barabás Rudolf 128

Barabás Samu (Magyarhermány) 127
Bardoc... (Securitate tiszt, 1950) 74
Bardóci Ferdinánd (Szárazajta) 43
Bardóci Tódor (Szárazajta) 43, 44
Baróti Szabó Dávid 291
Bartalis János 20
Bartha ... (orvos, 1957) (Barót) 151
Bálint József (Nagybacon/Magyarhermány) 107, 177
Bálint Tibor 20
Bányai János 208
Beke György 27
Bence Lajos (Magyarhermány) 140
Benedek István (tanító) 104, 127, 148, 189, 212
Benedek Elek 19, 20, 214, 285, 286
Benedek Flóra 19, 225, 231, 286
Benedek István 104, 127, 148, 189, 212
Benedek Marcell 27
Benkő Pál 136
Benkő Vilmos (Magyarhermány) 105, 111, 115, 118, 119, 141
Benkő G. Vilmos (ifj.) 158
Berszán János (Apolló fia) (Szárazajta) 43
Berszán Simon (nyúlszájú fia) (Szárazajta) 43
Berszán Viktor (Szárazajta) 44
Bertalan Katalin 79
Bocskor Gyula (Magyarhermány) 156, 182
Bocskor Lázárné (Magyarhermány) 146
Bocz Lujza (Komporály Sándorné) (Magyarhermány) 190
Bocz József (lelkész, Magyarhermány) 277
Boda Dénes (Magyarhermány) 104, 156, 172, 175, 269
Boda Dénesné (Magyarhermány) 173
Boda Irma (Magyarhermány) 10
Boda József (lásd: Boda Jóska) (Magyarhermány) 145
Boda Sándor (Magyarhermány) 89, 105, 111, 115, 144, 153, 176, 269
Boér András (Magyarhermány) 119, 156
Boér András (Sándoré) (Magyarhermány) 105, 115
Boér Gergely (Magyarhermány) 51, 52, 71, 94, 105, 115, 119, 156, 166, 173
Boér Ferenc (Magyarhermány) 166
Boér Imre (idős) (Magyarhermány) 71, 94
Bogdán Béla (Magyarhermány) 48, 107, 108, 109, 115, 153, 191, 273
Bogdán György (Magyarhermány) 65, 85, 92, 111, 115, 132, 133, 135, 259, 261
Bogdán György (Kisbacon) 89, 90, 91, 96
Bogdán József (Magyarhermány) 73, 76, 100, 101, 102, 141, 142
Bogdán József (Istváné) (Magyarhermány) 99, 105, 111, 115, 118, 132, 176
Bogdán Sándor 173, 258
Bogdán Sándor (Jánosé) (Magyarhermány) 176
Bogdán Sándor (Sándoré) (Szárazajta) 43, 173, 176, 262
Bogyor Gizella 78
Bolintineanu, Ioan 208
Borbát ... (adófelügyelő, 1960) 84, 175, 182, 194
Borbát Lajos 84
Borbáth L. (tanító, 1950-1951) 267
Borbáth Samu (Bibarcfalva) 225
Boşoteanu ... (pénzügyi ellenőr, 1951) 267
Botezat Miklós 67, 70, 73, 77
Both Soós József (Magyarhermány) 67, 69
Bözödi György 20
Budai ... (rajoni képviselő, 1954) 135, 142
Budai Ferenc (Magyarhermány) 284
Bugyi Pál 129
Bugyor Gizella 10
Cărdan ... (képviselő, 1954) 129
Cseke Rudolf (Magyarhermány) 67, 77
Cseke Mártonné Baló Julianna (Magyarhermány) 148
Csákány ... (bíró, 1958) 158, 159

C

Csapody Miklós 28
Ceauşescu, Nicolae 17, 18, 215, 216, 239, 249, 286
Cerghizan, Ştefan 209, 221, 236, 237, 238, 243, 246, 247, 250, 251
Chivu Stoica 150
Cionca Macedon 257, 258, 259, 286
Csog András (Magyarhermány) 34, 171, 172, 173, 177
Csog Dénesné (Magyarhermány) 46
Csog Imre (Magyarhermány) 61, 65, 115, 147, 148, 151, 174, 276
Csog János (ifjabb) (Magyarhermány) 94
Csog János (idősebb) (Magyarhermány) 45, 75, 76, 105, 111, 115, 143, 176
Csog Jánosné (Magyarhermány) 45
Csog József (Magyarhermány) 44, 46
Csog József (fülei) (Magyarhermány) 176
Csog József (Lőrincé) (Magyarhermány) 44, 46, 127, 176

Csog József (Józsefé) (Magyarhermány) 44, 46, 127, 176
Csog Gáspár (Magyarhermány) 111, 115
Csog Sámuel (ifj.) (Magyarhermány) 82
Csog Sándor (Hegyi) (Magyarhermány) 202, 203
Crețu ... (oktatásügyi vezérfelügyelő, 1937) 257

D
Dajbukát Vera 78
Daniel Gábor (Vargyas) 280
'David' (informátor, 1970) 228, 234
Dálnoki Veress Lajos 60
Dej, Gheorghe Gheorghiu 17, 118, 165, 271, 296
Demeter Andor 264
Demeter József (Mikóújfalu) 139
Denderó Árpád (Magyarhermány) 70
Dénes ... (aktivista, 1961) 182
Dimény András (Magyarhermány) 73
Dimény József (Magyarhermány) 171, 185, 272, 274
Dombi Dezső 140
'Domokos Béla' (informátor, 1972) 237
Domokos Gergely (Magyarhermány) 172
Domokos Géza 20
Domokos Sámuel (Magyarhermány) 77, 96, 153, 157
Dózsa László 214
Dumitru ... (adófelügyelő, 1955) 146, 182

E
Egyed Ákos 27, 237, 248
Eisenhower, Dwight D. 119, 120
Elekes Lajos (Szárazajta) 44

F
Farmos ... (Ideiglenes Bizottság titkára, 1950) 79
Farkas Árpád 20
Farkas Lajos 77
Fazekas János 215
Fejér/Fehér László (Barót) 287
Flechammer Leó (Magyarhermány) 76
Florea ... (adóellenőr, 1950) 74
Florczak, Z. 148
Forró Dezső 220, 221
Fülöp András 88
Fűrész ... (aktivista, 1957) 269, 270

G
Gagyi ... (aktivista, 1954) 134
Gál Dénes (Magyarhermány) 190
Gál Viktor (Magyarhermány) 91, 92, 105, 114, 115
Garcea ... (ortodox pap, 1937) 258
Gáspár Bálintné (Bardóc) 98
Gecse Béla (Szárazajta) 44
Gergely György 176, 181, 187
Gódra István (Magyarhermány) 104, 105, 115
Gödri Márton 216, 226, 228, 235, 203–208, 210, 211
Groza, Petru 51, 68, 220

H
Hadnagy Mózes (Magyarhermány) 114, 269
Harmati Adalbert 207, 208, 216, 218, 219
Harro Dănilă 221, 226, 230, 231, 232, 233, 234, 235
Hegedűs Lajos (Magyarhermány) 277, 285
Hegedűs Lajosné (Magyarhermány) 147
Hermán Béla (Nagybacon) 94
Hermán János 176
Hermány András (Magyarhermány) 146
Hermány János 187, 282
Hermány Sándor 269
Hernády Ödön 42
Hidegházi ... (kereskedő) 24
'Hogyi/Hodi Ferenc' 214, 215
Horváth István 20

I
Ilyés Józsefné (Magyarhermány) 115
Ilyés Csinos József (Magyarhermány) 125
Illyés Gyula 51
Imreh István 222, 223, 237
Incze Benjámin (Incze Béni) (Barót) 98
Ince Sámuel (Magyarhermány) 72
Incze Sándor 195
'Ionel' (informátor) 208
Iván ... (adóinspektor) 194

J
Jakó Zsigmond 27
Jodál Gábor (a Magyar Párt Udvarhely megyei elnöke) 258
Jordáky Lajos 27, 30, 35

K
Kalabér József (alsó) (Magyarhermány) 115, 177, 293

Kalabér József (Sándoré) (Magyarhermány) 111
Kalabér Sándor (Magyarhermány) 176
Karácsony József (Uzon) 114, 127, 137, 138, 144
Karinthy Ferenc 28
Karda Kálmán 66
Kassai József 176, 272
Katona ... (Első Magyar Gazdasági Gépgyár eladóügynöke) 278, 279, 280
Kelemen Lajos 27
Kelemen Sándor (Kisbacon) 125, 146
Keresztes Sándorné Huszár Berta (Magyarhermány) 82, 95
Keresztes Zoltán 19
Kékesi ... (cséplőgépkezelő, 1951) 90
Király Károly 19, 244, 250
Kisgyörgy Berta 103
Kis Széles Mária 78
Komporály Ferenc (Magyarhermány) 181
Komporály István (Magyarhermány) 261
Komporály József (Magyarhermány) 67, 75
Komporály József (Dénesé) (Magyarhermány) 147, 151
Komporály József (Mózesé) (Magyarhermány) 82
Komporály József G. (Magyarhermány) 114
Komporály Mózes (Magyarhermány) 77, 283
Komporály Sándor J. (Józsefé) (Magyarhermány) 77
Kopacz László (Magyarhermány) 11
Kovács ... (főszolgabíró, 1945) 56
Kovács Irma 78
Kovács Tamás 184, 189, 211, 213, 214, 270
Kőrösi Csoma Sándor 214
Kulcsár Barabás (Magyarhermány) 87, 89, 104
Kurkó Gyárfás 59

L

Lazăr Mihai 240, 243, 245, 246, 247
Lázár András (Magyarhermány) 190
Lázár Árpád (Magyarhermány) 177
Lemhényi Ferenc 157
Lenard ... (begyűjtési megbízott, 1954) 131
Lingurár Gheorghe/György (Magyarhermány) 127, 189
Lőrinc János 70
Lőrinc József (Magyarhermány) 45, 80
Lőrinc Mátyás 62
Lőrinc Pető István (Magyarhermány) 177
Lőrinc Pető Jánost 70
Lőrinc Sándor (Magyarhermány) 170
Lőrincze Lajos 211, 219
Luka László 68

M

Magyari Lajos 33
Magyari Vilma 127, 137, 138, 144, 294
Málnási József (Szárazajta) 44
Maniu, Iuliu (Maniu Gyula) 43, 62, 63
Martin ... (állami megbízott, 1954) 142, 147
Máthé Dénes (Magyarhermány) 10
Máthé Ferenc 221, 225, 231, 232, 233, 243, 244
Máthé István (Máthé János fia) 29, 247, 248
Máthé István (gazdasági mérnök, 1959) 270
Máthé János 7-15, 17-25, 27-30, 33-38, 41, 69, 105, 112, 115, 176, 197, 199, 201-204, 206-208, 210-212, 214, 216, 218-220, 223, 226-229, 231-235, 237, 243, 245-249, 251-257, 260, 261, 286, 287, 292
Máthé Julianna (Magyarhermány) 8
Máthé Magda 78
Máthé Sándor (Magyarhermány) 29
Máthé Zoltán (Barót) 29, 245, 246, 247, 251
Mátyás ... (agitátor, 1959) 270
Mátyás Domokos (pénzügyigazgató) 153
Mihály ... (számvevő, 1951) 267
Mihály István (Magyarhermány) 189
Mihók Jenő (Nagybacon) 98
'Miklós' (informátor) 204, 205, 206, 209, 214, 215
'Miklós István' 203, 211, 215
Mikó gróf 259
Moisescu ... (kisbaconi körjegyző, 1934) 257, 259
Molnár Béla (molnárbéla) 62, 65
Molnár Magda (Bibarcfalva) 82, 90
Molnár Sámuel (Molnár Samu) (Magyarhermány) 136
Maurer, Ion Gheorghe (Maurer János) 181

N

Nagy András (Magyarhermány) 135
Nagy András (N.I. fia) (Szárazajta) 135
Nagybaconi Nagy Vilmos 28, 220
Nagy D. József (Szárazajta) 44
Nagy Erzsébet 78
Nagy Ferenc 264, 268
Nagy István 20
Nagy István (Magyarhermány) 44, 98
Nagy István (Szárazajta) 20, 44, 98
Nagy Károly 185, 273, 274
Nagy Sándor (N.I. fia) (Szárazajta) 44

Nagy Vilmos 28, 214, 220
Néder György 208, 209
Német András (Magyarhermány) 65, 70, 98,107, 166, 271, 281, 282, 283, 284
Német Andrásné Pető Rebeka (Magyarhermány) 98
Német Árpád (Magyarhermány) 80, 176
Német Dénes (Magyarhermány) 136, 140
Német Dávid (ifj.) (Magyarhermány) 190, 294
Német Géza (id.) (Magyarhermány) 172
Német Géza H. (Hegyi) (Magyarhermány) 172, 173, 190
Német Géza (Ferencé) (Magyarhermány) 176
Német Gyula (Szárazajta) 44
Német Gyula (Magyarhermány) 53
Német Imre (Magyarhermány) 94
Német Izsák (Szárazajta) 44
Német János (idősebb) (Magyarhermány) 105, 112, 115
Német József (Magyarhermány) 133, 135, 141, 142, 181, 182
Német József (Sándoré) (Magyarhermány) 115
Német Julianna (Magyarhermány) 137
Német Károly (Magyarhermány) 72, 82, 87, 88, 90, 91, 94, 104, 107, 108, 117, 120, 139, 147, 189
Német Lajos (Magyarhermány) 190, 297
Német Sámuel (Magyarhermány) 94
Német Sándor (községi bíró) 257
Németh Sándor H. (Hosszú) (Magyarhermány) 278
Németh Sándor (Német) (Magyarhermány) 61, 257, 261
Német Sándor (Suszter) 76, 80, 85
Nyikuláj ... (Magyarhermány) 117

O

Olteán György 280
Oltean Gheorghe (Olteán, csendőraltiszt) 48, 257, 259, 280
Osváth Sándor (Bibarcfalva) 280

P

Pajor Róbert 140
Pál István (Magyarhermány) 177
Pálffy Ottilia 78
Papp Bandi (Barót) 45
Pauker Anna 68, 77
Páncél (Panțer) Teodor 66
Perjés Géza 28, 210
Pető Dénes (Magyarhermány) 158
Pető Fábián (Pető Fábi) (Magyarhermány) 68
Pető Ferenc (Magyarhermány) 44
Pető Gyula (Magyarhermány) 127, 169, 170, 185
Pető Ilona – Balog Lajosné (id) (Magyarhermány) 148, 190
Pető Imre (Magyarhermány) 87, 277
Pető Irma- Sánta Károlyné (Magyarhermány) 190
Pető János (Kuti) (Id.) 70, 110, 140, 146, 272
Pető József (Magyarhermány) 70, 73, 76, 80, 105, 111, 115, 118
Pető József (Gergelyé) (Magyarhermány) 137, 176
Pető Lajos (Árva) (Magyarhermány) 176
Pető Mózes (Magyarhermány) 11, 278
Pető Péter (Kuti) (Magyarhermány) 69, 80, 81, 82, 86, 87, 95, 141, 282
Pető Rudolf (Magyarhermány) 154
Pető Rudolf (Jánosé) (Magyarhermány) 115, 153, 176, 269
Pető Sándor 168, 250
Pető Sándor (tanfelügyelő) 29, 167, 271
Pető János k. (Magyarhermány) 70, 110, 272
Pető János (malmi) (Magyarhermány) 140, 146
Pető József Á. (Árva/Lajosé) [ifj.] (Magyarhermány) 137
Pethő József R. (Rudolfé) (Magyarhermány) 67
Pethő/Pető/Peteő Sándor (Budapest/ Magyarhermány) 210
Petru ... (milicista, 1951) 88, 94, 111, 120, 132
Petru Groza (Gróza Péter) 51, 68
'Péter' 251
Péter Samu (Magyarhermány) 111
Popa Ioan 258
Portik Bálint 148, 151, 162, 179, 269

R

Rebeka Jenő 278
Rejtő Gábor 248
Rigó Károly (Magyarhermány) 148
Rozsonday Ádám [id.] (Magyarhermány) 41, 42, 61, 64, 69, 87, 104, 111, 115, 116, 136, 154, 185
Rozsonday Ádám [ifj.] (Magyarhermány) 64
Rudolf Gyula 269
Rozsonday István (Magyarhermány) 61

S

Sălcudean, Pavel 269
Scânteia Vasile 66
Simon János 262
Sinka Zoltán 148

Sztálin, Joszif Visszarionovics 48, 51, 87, 95, 165, 166, 295, 296
Stoian ... (baróti ortodox lelkész, 1944) 42
Streza ... (adóellenőr, 1951) 93, 104
Stanca ... (RKP Kovászna Megyei Bizottságának titkára, 1969) 218
Subțire (Vékony) György (Magyarhermány) 148
Sütő András 20, 27
Szabó András (Székelyudvarhely) 59
Szabó Béniám (Szárazajta) 44
Szabó Dénes (főadóbeszedő, 1954) 141, 143, 269
Szabó Dénes (rajoni aktivista, 1961) 180
Szabó Éva 78
Szabó Ferenc (ifj.) (Bibarcfalva) 173
Szabó Gábor (Sepsziszentgyörgy) 119
Szabó György 117, 127
Szabó Gyula 20
Szabó István 125
Szabó Lajos 80, 179, 273
Szabó Rebeka (Magyarhermány) 10
Szabó Vilmos (Székelyudvarhely) 83
Szabó Vilmos(Szabó V.) (Bibarcfalva) 98
Szakács Attila (Magyarhermány) 45, 128, 148, 153, 269
Szakács Gyula (Magyarhermány, Csíkszentimre) 261, 268
Szakács József (Magyarhermány) 45, 94, 156, 182
Szakács József (Gyuláé) (Magyarhermány) 177
Szakács Lőrinc (Magyarhermány) 133
Szakács Pető Péter (petőpéter) (Magyarhermány) 60, 619
Szakács Pető Péterné (Magyarhermány) 95
Szakács Simon (Magyarhermány) 85, 181, 275
Szalad István (Köpec) 108
Szatmári Kelemen 202
Szekfű Gyula 25
Szentgyörgyi M. (adószedő, 1953) 126, 145
Székely ... (agitátor, 1954) 140
Székely Gyula 162, 270
Székely Mózes 265
Székely Zoltán 237
Szép Albert (Szárazajta) 44
Szép Béla (Szárazajta) 44
Szilágyi Árpád 267
Sylvester Lajos (Szilveszter Lajos) 19, 20, 33, 219, 226, 228, 229, 236, 237
Szőcs Teréz (Sepsiszentgyörgy) 115

T

Takó Magda (fiktív név) 125
Téglás ... (pártaktivista) 271
Tikosi Mihály (Kisbacon) 174, 186, 272
'Tordai' 210
Toró József (Magyarhermány) 42, 103
Tókos András (Magyarhermány) 176
Tókos Imre (Magyarhermány) 172
'Tóth Pál' 216, 225, 240, 241
'T. Sándor' 230

U

Ugron ... (aktivista, 1963) 190, 191, 274
Urbach ... (a Hofherr gépgyár eladóügynöke) 278, 279
Ürmösi András (Csernátfalu) 108

V

Varga Károlyné (Magyarhermány) 70
Váró Györgyné Tomori Viola (Székelyudvarhely) 78
Vásárhelyi ... (aktivista, 1957) 270
Veres Viktória (Magyarhermány) 10
Veress Zoltán 20
'Vincze Endre' 213, 223
Virág András (Magyarhermány) 54, 143, 189, 274, 285
Virág Andrásné (Magyarhermány) 143
Voşloban Stelian 210
Weithaler Károly (Magyarhermány) 46

Z

Zaharia (adófelügyelő, 1964) 194
Zăblau Emil (adószedő, 1948) 65
'Zoltáni Sándor' 21, 228, 229, 230, 247
Zólyomi Ştefan 242
Zsigmond Dénes (Magyarhermány) 178
Zsigmond Dénes (Istváné) (Magyarhermány) 173, 176
Zsigmond Gábor (Magyarhermány) 172, 177
Zsigmond Gézáné Szakács Irén (Magyarhermány) 82
Zsigmond Gyula (Magyarhermány) 45
Zsigmond László (tanító) 33, 238
Zsigmond Sándor (Magyarhermány) 55, 72, 76, 77, 84, 263, 283
Zsigmond Rudolf 87, 88, 90, 125

Tárgymutató

adatgyűjtés 202, 203, 209, 225, 226, 255
~ rendőrségi forrásokból 206
~i akció 209
egyéni ~ 203

adatgyűjtési dosszié lásd: dosszié ~ adatgyűjtési

adó 16, 39, **1948**. III. 28.; **1949**. VII. 10.; **1950**. VIII. 16., XII. 31., IV. 30., VI. 26., VII. 22., VII. 26.; **1951**. XI. 24.; **1952**. I. 26., I. 30., II. 11., II. 23., IV. 25., V. 28., V. 31., VII. 16-17., IX. 7-10., XII. 19.; **1953**. I. 13., III. 27., V. 20., VI. 23., VI. 25., XII. 14-15.; **1954**. II. 20., III. 27., IV. 8., IV. 16., V. 7., VI. 13., VI. 17., IX. 23., XII. 4.; **1955**. VII. 30., XII. 10.; **1956**. III. 5., XII. 4.; **1958**. XI. 3., december 17.; **1959**. III. 3.; **1960**. I., XII. 26.; **1961**. I. 10., IX. 10.; **1962**. I. 8., VIII. 27.; **1963**. III. 26–28., 261, 267, 269, 271, 294
~ alap **1950**. XII. 3.
~ behajtás **1948**. III. 28.; **1950**. IX. 20.; **1953**. VI. 28.; **1954**. X. 22., X. 27-XI. 4.; **1956**. III. 5.; **1961**. IX. 10.; **1964**. III. 19.
~ csökkentés **1948**. III. 28.; **1952**. IX. 7-10.
~ ellenőr **1950**. VIII. 4.; **1952**. IV. 25.; **1953**. VI. 28.; **1954**. III. 20., X. 21.
~ felügyelő (~inspektor) **1951**. XI. 24.; **1953**. III. 27., VII. 13.; **1955**. XII. 10.; **1960**. XII. 26.; **1961**. IX. 10.; **1963**. III. 26–28., **1964**. III. 19.
~ fizetés 13, **1952**. IX. 7-10.; **1953**. IV. 26., VII. 13.; **1954**. VIII. 7.
~ fizetési meghagyás **1952**. II. 11.
~ fizetés szabotálása **1952**. II. 23.
~ foglalási jegyzőkönyv **1953**. IX. 21.
~ föld **1946**. III. 15.; **1948**. III. 28.; **1950**. VIII. 4., VIII. 16.; **1952**. II. 23.
~ főkönyvi lap **1951**. XI. 24.
~ hátralék (~tartozás) **1951**. XI. 22., XI. 24., XII. 14.; **1953**. XII. 14-15., **1954**. V. 7., VIII. 7.
~ hivatal **1954**. III. 27.
~ ív **1952**. IX. 7-10.
~ kivetés 11, **1951**. VI. 26., 1951. VII. 26.
~ önkéntes ~, ön ~ 36, **1952**. II. 23., V. 28., V. 31., VII. 16., 268
~ nem **1952**. VII. 4., **1954**. III. 27.
~ szedés (~ beszedés) **1951**. VI. 26., XI. 25., **1952**. V. 31., VII. 16., **1953**. VI. 21., **1954**. XII. 4.
~ szedő (~beszedő) 11, **1948**. III. 28., **1949**. X. 30., XII. 13., **1950**. VIII. 16., IX. 20., **1951**. VI. 26., XI. 24., **1952**. II. 23., V. 31.; **1953**. V. 17., V. 20., VI. 28., VII. 12.; **1954**. II. 19., III. 20., VIII. 7., VIII. 22., X. 27.; **1955**. II. 4., II. 6-7., VII. 30.; **1958**. I. 26., XI. 3., XI. 3.; **1959**. I., I. 7., **1960**. I., XII. 26., **1963**. III. 26–28., **1964**. III. 19., 269, 270, 273
~ tartozás **1954**. III. 28.
~ tétel **1952**. VI. 18., IX. 7-10.
~ törvény **1949**. VII. 10.
~ ügyi panasz **1951**. XI. 24.
~ végrehajtás (~razzia) 23, 36, **1948**. III. 28.; **1951**. XI. 21., XI. 25.; **1952**. II. 23.; **1953**. IV. 12., IX. 21., XII. 14-15.; **1954**. V. 17., VI. 12., VI. 13., VIII. 7., VIII. 22.; **1961**. I. 10., XI. 25.; **1964**. XII. 9–10.
~ végrehajtók **1954**. III. 23., IX. 21., IX. 23.; **1961**. IX. 21.
fő ~ mester **1954**. III. 27.
kereseti ~ **1952**. III. 23., IX. 7-10.
községi ~ **1952**. II. 23.

agitátor **1954**. VIII. 7., **1958**. XI. 13., 14., **1961**. I. 16., 270

aktivista **1961**. IX. 9., 271

antiszemitizmus 24, **1950**. V. 27., VIII. 20., **1951**. XII. 31., **1952**. I., II. 24., III. 16.,

1953. VI. 23., **1955**. II. 25., **1959**. IV. 6., **1961**. II. 15.

anyakönyvvezető **1954**. VII. 11., 258

asszimiláció 224

atrocitás (vérengzés) 29, **1944**. IX. 26.-27., 224

államhatár (határ) **1944**. VIII. 24., X. 1.; **1957**. III. 19., 207, 208, 223

állami gazdaság **1953**. VI. 25.; **1955**. VII. 10; **1960**. IV. 15., XII. 5.

állattenyésztési társulás *lásd*: társulás

árak **1947**. XI. 14.; **1950**. X. 17., XI. 21.; **1951**. I., IV. 24., IX. 15.; VII. 26., IX. 15., XII. l4-15.; **1952**. I., II. 24., IX. 7-10., **1958**. I. 26., XI. 3., 273, 275, 276, 277, 278, 279, 282, 283, 293
felvásárlási ~ **1952**. IX. 7-10., 273.
szabadpiaci (piaci) ~ 39, **1950**. IV. 23.; **1951**. I., IV. 24., XI. 21., XII. l4-15., **1952**. I., II. 24., IX. 7-10., **1958**. I. 26.; **1962**. VIII. 27.

árucsere **1951**. XII. l4-15.; **1952**. II. 11.; **1954**. I. 3.; **1960**. I.

árverés **1953**. III. 20.; **1954**. III. 27., 261, 278.

átirat **1945**. VIII. 18.; XI. 12., XII. 4.; **1953**. VI. 23.; **1954**. VIII. 7., **1956**. X. 21., 250

áttérítési kísérletek (térítés) 18, 257

bank 267, 277

beadás *lásd*: beszolgáltatás

beszolgáltatás 12, 14, 16, **1945**. II. 26., V. 1., VII. 20., VII. 3. , VII. 21., VIII. 21., X. 18., X. 28., XI. 12., XI. 30., XII. 4.; **1946**. I., VI. 28., **1947**. március, XI. 14.; **1948**. III. 28., **1949**. X. 11., X. 17., X. 27., X. 30., XI.4., XII. 13., **1950**. VI. 23., VII. 18., VIII. 16., IX. 21., X. 16., XI. 21., XI. 25., XI. 30., XII. 3., XII. 31.; **1951.** I., III. 3., IV. 25., IV. 30., VII. 22., VII. 26., VIII. 7., X. 19., XI. 21., XI. 22., XII. 14., XII. 31.; **1952** II. 24., VII. 13., VII. 14., VII. 16-17., IX. 7-10., XII. 19.; **1953**. IV. 26., VI. 23., VI. 25., X. 6-7., XI. 20., **1954**. I., III. 24., VI. 30., VII. 22., IX. 6., IX. 21., IX. 23., X. 27.-XI. 4.; **1955**. II. 25., XII. 21., **1956**. X. 21., XII. 30.; **1958.** III. 25., III. 17.; **1959**. I., **1960**. IV.; **1961**. I. 24., II. 15., **1962**. VIII. 27.; **1964**. I., 269, 271, 273, 276, 284, 293, 294
~ i határidő **1953**. X. 21.
~ i hátralék **1950**. VI. 23.; **1950**. I.; **1951**. XI. 21.; **1952**. I. 1., I. 2.; II. 11., VII. 16. , **1953**. IX. 30., VI. 23. **1957**. XI. 6., X. 15., **1958**. I. 26.
~ i lapok **1951**. IV. 30.
~ i könyv **1962**. I. 26.
~ i kötelezvény **1952**. I. 17.; **1953**. III. 3.
~ i kvóta **1959**. III. 3.
~ i osztályozás **1951**. V. 15.
~ i rendelet **1945**. VIII. 3., X. 30., XI. 29.; **1947**. VI. 28.
~ i ügynök **1953**. VII. 31.

begyűjtés *lásd*: beszolgáltatás

„békenap” **1950**. X. 2.

bér **1949**. XI.4., **1950**. XII. 31., **1952**. VI. 12., **1958**. XI. 3., 267, 268
fek ~ **1947**. XI. 14,
fuvar ~ **1952**. III. 23., IX. 7-10., **1953**. I. 15., VIII. 13., 282

bizottság **1947**. I., **1948**. III. 28., **1949**. X. 27.; **1952**. IX. 7-10.; 201, 212, 218, 219, 225, 226, 228, 229, 247, 261, 262, 263, 264, 265, 267, 268, 271
ellenőrző ~ **1949**. X.,
felügyelő ~ 278
kezdeményező ~ **1957**. IX. 25., 269,
mezőgazdasági ~ **1954**. VII. 11.
nő ~ **1954**. VII. 11.
szavazatszámláló ~ **1963**. III. 3.
terménybegyűjtő ~ **1951**. III. 3., **1954**. IV. 8.,
végrehajtó ~ **1952**. IX. 7-10., **1954**. VI. 30., VII. 11., VIII. 7.; 1959. I. 7., **1961**. I. 16.

biztosítás **1952**. II. 24., **1953**. V. 20., **1955**. VII. 30., **1956**. III. 5., **1958**. XI. 3., **1960**. I., **1961**. I. 10.
kényszer ~ **1952**. V. 31., VI. 18., VII. 4.

bíró **1951**. VI. 18., **1952**. II. 24., **1954**. I., **1958**. XI. 3., 1961. I. 16.
megye ~ 1944. IX. 25., 292
falus ~, (községi ~) **1944**. IX. 27., 1944. X. 1., 1944. IX. 28., IX. 30.; **1945**. I. 3., III. 9., III. 14., V. 6., V. 15., VII. 16., X. 12., X. 28., X. 31., XII. 4., **1946**. VI. 28., **1947**. IX. 18., XI. 14., III. 28.

bíróság 1950 I. 14. (március 25), **1952**. I. 17., II. 24., **1958**. XI. 3., **1959**. III. 3., **1961**. II. 9., **1962**. IX. 21., **1963**. VII. 22., 213, 240, 259, 271, 272.
nép ~ **1947**. IV. 21.,**1952**. I. 17., **1958**. XI. 3., **1963**. VII. 22.,
szabotázs ~ **1948**. I., 1950. VI. 23., VII. 18., VII. 29., **1951**. VI. 18., XI. 22., V. 31., VIII. 13., **1953**. VI. 23., **1955**. XII. 10., **1958**. XI. 3.

börtön **1945**. X. 28., **1947**. IV. 21., **1949**. X. 17., **1952**. IX. 7-10., XI. 10., XI. 14., **1953**. III. 27., VI. 15-16., **1958**. XI. 3., **1959**. III. 3., **1960**. X. 11., 258, 268

CSEKA (Cseka) **1954**. IV. 6., **1959**. III. 3.

cseléd **1952**. VI. 12.

csempészés **1950**. XI. 30., 1951. III. 3.

csendőr (csendőrök, csendőrség) 11, **1944**. IX. 23., IX. 25., IX. 26., IX. 28., IX. 29., X. 1., **1945**. X. 18., X. 31., **1947**. IX. 18., **1948**. III. 28., **1949**. VIII. 15., X. 2., XII. 13., **1951**. VII. 26., IX. 14.,**1952**. VIII. 16., **1953**. I. 13., I. 15., V. 21., XII. 14-15., **1956**. III. 11., **1957**. IX. 6.,**1962**. I. 26., V. 26., **1963**. III. 3.; 223, 257, 258, 267, 274
~őrs **1945**. II. 22., **1950**. IX. 21., **1952**. I. 17.

cséplés **1949**. XI.4., **1950**. VII. 18., IX. 21., **1951**. VII. 26., IX. 14., **1952**. VIII. 16., **1953**. VII. 10., **1954**. VII. 11., VII. 22., VIII. 7., **1955**. VII. 30., **1958**. XI. 3., **1959**. VII. 19., VIII. 20., **1960**. IX. 16., **1961**. VIII. 22., IX. 9., **1962**. I. 21., V. 26., VIII. 22., **1963**. VII. 24., **1964**. XII. 9– 10., 274, 278, 280, 282, 293
~i vám **1947**. VI. 28., **1949**. XI.4., **1952**. II. 24., VIII. 16., **1963**. VIII. 8.
~i főellenőr 1951, VIII. l.

cséplőgép **1944**. IX. 28. **1945**. IX. 14. **1947**. VI. 28., **1950**. I. 14., XII. 31., **1951**. VII. 22., VIII. 7., IX. 15., XI. 21., **1952**. VIII. 16., **1953**. VII. 10., **1954**. I., **1957**. XI. 7., **1961**. VIII. 14., 277, 278, 279, 280, 282, 283, 294

diszkrimináció 16, **1949**. VII. 18. **1950**. IX. 18., IX. 21., X. 17., **1951**. IV.24., **1951**. IX. 15., **1952**. II. 11., IV. 25.

díszkapu **1951**. IV. 30., **1953**. VII. 10., **1954**. IV. 8., **1954**. VIII. 7., XII. 18., **1964**. XII. 9–10.

dosszié
adatgyűjtési ~ 197, 198
ellenőrzési ~ 197
helyi követési ~ 198
megfigyelési ~ 197, 243, 252, 255
objektum ~ 197
objektum-problémakör ~ 198
országos követési ~ 198
problémakör ~ 197
személyi ~ 198, 201
vizsgálati ~ 198

egyéni adatgyűjtés *lásd*: adatgyűjtés ~ egyéni

egyház **1948**. III. 28., 212, 228
görögkeleti (ortodox) ~ 257,
református ~ 29, **1962**. II. 26., **1964**. IX. 6., 257, 261, 274, 277

egyházközség *lásd*: egyház

elkobzás **1951**. VII. 26., **1953**. VI. 23., **1954**. I., **1960**. IX. 2., X. 11., **1963**. IX. 25., 245, 246

elhurcolás **1944**. VIII. 28., **1959**. I. 7., III. 3., **1960**. X. 11.

ellenőr 267
adó ~ *lásd*: adóellenőr
cséplési ~ **1951**. VIII. l.

terep ~ **1952**. IV. 13.

ellenőrzés **1949**. VIII. 15., **1954**. IV. 19., **1962**. V. 26., 203, 206, 207, 208, 210, 212, 229, 243, 246, 254, 255

ellenőrzési dosszié *lásd*: dosszié ~ ellenőrzési

ellenőrzési tevékenység 199

elöljáróság (falusi) **1945**. III. 24., VIII. 18., VIII. 31., X. 12., X. 16., XII. 4., **1946**. I., **1947**. IX. 18., 278

EMGE **1950**. I. 14.

erdészet **1956**. I., **1962**. VIII. 27., **1964**. VII. 20., 265, 274

erdészeti hivatal *lásd*: erdészet

erdőőr **1944**. X. 1., **1951**. IX. 15., **1954**. XII. 14-15., **1958**. XI. 7., **1960**. III. 14., **1962**. I. 26., 266, 269

fegyverszünet
~i egyezmény **1945**. X. 18.
~i feltételek **1945**. VII. 3., **1946**. I., **1948**. IX. 18.
~i rendelet (arm. rendelet)

fekbér **1947**. XI. 14.

felkelés **1956**. X. 21., **1957**. I.

„felszámolás" **1952**. V. 6.

felügyelet 198, 220, 239, 240

felvonulás **1951**. IV. 30., V. 1., **1952**. V. 1., **1953**. V. 1., **1954**. V. 1.

főszolgabíró **1944**. X. 28., X. 30., **1947**. VIII. 27., IX. 18.

fűrésztelep (fűrész, vízifűrész) **1944**. X. 1., **1954**. IV. 6., V. 6., **1956**. I., **1961**. XII. 6.

fuvar **1945**. I. 30., III. 14., X. 12., **1947**. VI. 28., IX. 18., **1950**. X. 17., XII. 3., **1951**. VI. 19., XI. 15., **1952**. III. 23., VII. 3., IX, . 7-10., XI. 8., **1953**. I. 15., VII. 22., VIII. 13., **1956**. I., **1958**. XI. 3., **1961**. IV. 9., **1963**. VI. 20.
~bér, ~költség 267, 268, 282
kényszer~ **1948**. I., **1949**. XII. 13., **1950**. XII. 3., XII. 31., **1951**. IV. 30., VI. 19., IX. 18., X. 23., **1952**. I. 17., II. 11. , II. 24., V. 31., VII. 3., VII. 13., IX. 7-10., XII. 19., **1953**. III. 4., VIII. 13., XII. 14-15., **1954**. XII. 18., **1955**. I.

fuvaros **1952**. II. 24., **1953**. XII. 14-15., 260

elkobzás (rekvirálás) **1951**. VII. 26., **1953**. VI. 23., **1954**. I., **1957**. IX. 2., **1960**. X. 11., **1963**. IX. 25.; 244, 246, 272

gazdasági elöljáró **1949**. I., **1950**. I. 4., **1952**. IV. 30., **1954**. VII. 11.

gazdasági szabotázs *lásd*: szabotálás

gyűlés 14, 20, 35, **1944**. XI. 12., **1945**. III. 14., IV. 3., **1946**. VI. 28., **1947**. XI. 6., **1948**. III. 28., **1949**. X. 17., **1950**. IX. 20., XII. 3., **1952**. I. 6., IV. 13., VI. 24., VII. 16., VII. 26., **1953**. II. 17., **1953**. IV. 19., **1954**. VII. 22., **1957**. IX. 25., X. 15., **1958**. IX. 22., IX. 27., **1959**. I. 7., VII. 19., VIII. 20., **1961**. II. 14., **1962**. I. 21., 261, 262, 263, 265, 269, 270, 271, 272, 275, 276, 280, 281, 282, 283
közgyűlés 278, 283, 257, 261, 262, 263, 271, 275, 283
nép~ **1945**. III. 9., IV. 3., **1949**. X. 9., **1953**. IV. 19., **1956**. VI. 22., **1958**. XI. 3., **1959**. X. 13., **1960**. X. 11., **1962**. IV. 28., VIII. 27.; 217, 253, 269, 270, 271, 273, 274, 294
pásztorfogadási ~ **1959**. X. 13.

hadifogoly 29, 35, **1945**. IV. 3., V. 15., **1957**. X. 11.

hadsereg 9, 10
német ~ **1945**. X. 1.
olasz ~ **1945**. X. 1.
szovjet (orosz) ~ **1947**. IX. 18., **1957**. X. 11.

haszonbér(es) művelés **1954**. XI. 11.

hatóság **1945**. IV. 3., **1946**. I., **1950**. IX. 21., XI. 3., 257
román ~ **1944**. XI. 13., **1945**. III. 10.
pénzügyi ~ **1948**. III. 28.

rajoni ~ **1962**. VIII. 27.

háború 8, 9, 11, 13, 18, 19, 23, 25, 33, 34, 35, 36, 37, **1944**. VIII. 24., VIII. 27., VIII. 28., X. 1., 200, 205, 223, 224, 225, 239, 257, 259, 275, 276, 277, 280, 285

hátralék **1948**. III. 28., **1950**. VI. 23., **1951**. I., **1951**. IV. 30., XI. 21., XI. 22., XI. 24. XII. 31., **1952**. I., VII. 3., VII. 16., **1953**. VI. 23., XII. 14-15., **1954**. I., II. 20., V. 7., VI. 13., VI. 29., VIII. 7., **1955**. XII. 10., XII. 21., **1958**. XI. 3., **1961**. IX. 21., 1964. I., 269

háziipar **1952**. XII. 19., **1954**. XII. 18., 276

házkutatás 16, 29, 202, 246, 247, 248, 260

helyi követési dosszié *lásd*: dosszié ~ helyi követési

hittanóra **1962**. II. 26.

hizlalási szerződés *lásd*: szerződés ~ hizlalási

identitás 34, 211, 223, 224, 232, 234, 240, 249, 250, 252, 253, 254

igazságszolgáltatás **1952**. II. 24., **1953**. II. 17.

infláció **1947**. VI. 28.

informátor 12, 19, 21, 28, 32, 38, 201, 204, 205, 206, 209, 210, 211, 213, 214, 215, 216, 219, 220, 223, 225, 228, 229, 230, 234, 236, 237, 240, 241, 242, 251, 254, 255, 256

internálás 37, **1945**. III. 24., V. 6., **1950**. X. l., **1952**. II. 23., VI. 24., XII. 19., **1954**. VI. 26.

internáló tábor **1952**. XII. 19., **1954**. VI. 26.

iskola 9, 10, 21, 32, **1952**. XI. 30., **1954**. IX. 23., **1959**. I. 7., 212, 223, 233, 237, 266, 288, 289

istentisztelet (templomozás) **1952**. IV. 13.

jegyző, kör~ **1944**. XI. 12., **1945**. II. 17., III. 9., V. 6., V. 15., VII. 21., VIII. 21., X. 15., X. 18., X. 28., X. 31., XI. 12., XII. 4., XII. 5., **1946**. VI. 28., **1947**. IX. 18., XI. 14., **1948**. III. 28., **1951**. VI. 18., 257, 258, 259

jegyzőség, ~i iroda, kör~ **1945**. I. 3., I. 15., III. 14., X. 28., XII. 5., **1947**. IX. 18.

jegyzőkönyv **1945**. V. 15., **1947**. XI. 6., **1948**. III. 28., 1952. VII. 26., **1957**. XII. 4., **1959**. IV. 30., X. 13., **1961**. II. 15., **1962**. I. 21., 217, 258, 265, 267, 268, 269, 271, 273, 282, 283
  szabotálási ~ **1949**. VIII. 15., XII. 13., **1950**. VIII. 3., **1951**. VI. 18., **1951**. XI. 21., XI. 25., **1952**. VIII. 13., XI. 10., XII. 19., **1953**. VIII. 13., **1954**. IX. 6., X. 21., **1955**. VII. 30., XII. 10., **1958**. I. 26., XI. 3., **1959**. I. 7.
  választási ~ **1953**. XII. 14-15., **1963**. III. 3.
  foglalási ~ **1953**. IX. 21., **1954**. VII. 28.

járás
  ~i bizottság **1949**. XI.4., **1959**. III. 3., **1959**. III. 3., 271
  baróti ~ **1945**. III. 14.
  oklándi **1945**. VI. 20., X.12., **1949**. VIII. 15., **1958**. I. 26., 257
  miklósvári ~ **1944**. VIII. 28.

jogfosztás **1960**. IX. 2.

katona 20, 30, **1945**. VIII. 3., **1949**. VIII. 15., **1957**. III. 19., 222, 224
  ~i parancsnokság **1945**. V. 1.
  ~i munkaszolgálat **1953**. VI. 25.
  ~i behívó **1953**. VII. 10., **1955**. VII. 10.
  ~i sorozás **1957**. XII. 23.
  ~i törvényszék **1960**. IX. 2.

kartellás **1951**. IV. 24., V. 11., IX. 18., X. 23.

káder **1949**. XII. 13., **1950**. IX. 21.
  ~iskola **1949**. I.

kényszerbeszolgáltatás *lásd*: beszolgáltatás

kényszerfuvar *lásd*: fuvar ~ kényszer

képviselő 29, **1948**. III. 28., **1952**. XI. 30., **1954**. I., X. 25., **1963**. III. 3., 278
  ~jelölt **1956**. III. 5.
  ~ testület **1945**. VIII. 31.

néptanácsi ~ **1950**. XII. 3., **1953**. I. 15., XII. 14-15., **1956**. III. 11., **1963**. III. 3.
rajoni ~ **1954**. V. 6., **1956**. VI. 22., **1959**. I. 7., 269, 270, 271, 272, 273
tartományi [néptanácsi] ~ **1954**. I.

kézműves **1953**. I. 13., 232

kézműipar **1954**. XII. 18.

„kiemelés" **1958**. IX. 22.

kilakoltatás, kilakoltatási kísérletek **1950**. IX. 21., X. 1., **1951**. VI. 5., **1952**. VI. 24.

kiutasítás **1950**. IX. 21., **1952**. V. 6., 245

kollektálás *lásd*: beszolgáltatás

kollektivizálás 13, 15, 25, 36, 37, **1952**. VII. 26., **1957**. IX. 6., IX. 16., IX. 25., X. 15., XI. 7., XII. 4., XII. 7., XII. 9., XII. 10., XII. 23. **1958**. IX. 22., IX. 27., XI. 3., **1959**. I. 7., III. 1., III. 2., III. 3., VII. 19., XII. 23. **1960**. X. 11., XII. 22., **1961**. I. 16., I. 17., II. 9., II. 14., II. 15., **1962**. III. 11., III. 18., VIII. 27., 204, 205, 214, 273

kollektív gazdaság **1950**. VIII. 20., **1952**. III. 23., VII. 16-17., VII. 26., **1953**. IV. 19., V. 1., **1954**. III. 20., III. 23., XI. 11., **1956**. III. 5., **1957**. III. 19., X. 15., XII. 7. **1959**. III. 3., XII. 23., **1960**. X. 11., XII. 22., XII. 23., **1961**. I. 8., I. 16., II. 9., II. 14.**1962**. III. 11., III. 18., VIII. 27. **1963**. III. 26–28., X. 29., **1964**. V. 23., 269, 270, 271, 272, 274, 275, 292, 295, 296

kollektor *lásd*: adóbeszedő

kommunizmus 25, 36, **1952**. I., II. 24., **1954**. III. 23., **1956**. I., **1959**. III. 3., IV. 6., **1961**. II. 15., 255, 292

„kompromittáló" adatok 202, 204

körlevél **1952**. VII. 16-17., **1959**. III. 3.

közbirtokosság 11, 22, **1947**. VI. 28., **1948**. III. 28., 239, 261, 262, 263, 265, 267, 277

közmunka **1952**. II. 24., **1953**. IV. 4., **1963**. VI. 20., 266, 282

közös gazdaság *lásd*: kollektív gazdaság

köztartozás **1952**. I. 3., II. 24.

kulák, ~ névjegyzék 11, 12, 13, 14, 15, 36, 38, **1949**. VII. 10., X. 27., XII. 13., **1950**. I. 14., VIII. 4., VIII. 20., IX. 18., X. 17., **1951**. III. 3., IV. 18., VI. 18., VII. 22., VII. 26., VIII. 7., IX. 15., **1952**. II. 11., II. 24., IV. 22., IV. 25., V. 6., V. 31., VI. 24., VII. 4., VII. 16., VII. 16-17., XI. 14., XI. 21., **1953**. I. 15., III. 27., VI. 23., VII. 13., VIII. 13., XII. 14-15., **1954**. V. 7., VI. 13., X. 21., XI. 11., **1955**. I., **1956**. X. 21., **1957**. X. 15., XI. 7., 1958. IX. 22., **1959**. I. 7., X. 13., 252, 269, 283

kvóta **1949**. XII. 13., **1954**. VI. 29., **1957**. I., **1959**. III. 3., **1960**. IV. 24., **1961**. IX. 9., XII. 14., **1964**. XII. 9– 10., 271

legelőtaxa **1954**. VI. 17.

lelkész, pap 18, 32, 37, **1944**. VIII. 28., **1952**. VIII. 23., XII. 19., **1954**. VI. 26., **1957**. XII. 23., **1964**. IX. 6., 212, 213, 228, 234, 235, 242, 252, 257, 258, 277, 289, 292, 294

letartóztatás 22, **1949**. VIII. 15., X. 11., X. 17., 1951. IX. 1., **1951**. XI. 21., **1952**. I. 17., II. 24., VIII. 23.

levelezés 16, 27, 28, 30, 31, 214, 288
~ átvizsgálása, felbontása 204, 206, 207, 208, 210, 217, 218, 220, 228, 229, 233, 243, 245, 248

lojalitáspróba 204, 212, 254

marhalevél **1952**. II. 11.

Maniu-gárdák **1944**. IX. 27.

megbízott **1950**. VII. 18., **1963**. IX. 25., 278, 279, 281,
begyűjtési ~ **1950**. III. 28., **1951**. VI. 18., **1954**. I., VI. 30.
cséplésszervezési ~ **1963**. VII. 24.

„megdönthetetlen bizonyítékok" 204

„megelőző munka" 197

megfigyelés 197, 198, 199, 203, 204, 206, 210, 220, 229, 235, 238, 243, 245, 250, 252, 255, 256

megfigyelési dosszié *lásd*: dosszié ~ megfigyelési

„meggyőzés” **1957**. IX. 6., **1958**. XI. 3., **1959**. I. 7.

megyei bizottság 19, **1950**. I. 14., **1959**. III. 3., 218

megyefőnökség **1945**. V. 28., VI. 20., VII. 20., VII. 21., X. 16., X. 18., XII. 5., **1946**. II. 10.

megvesztegetés 11, 12, **1952**. VIII. 13., **1953**. I. 13., 239

mezőgazdasági
~ elöljáró **1954**. VII. 11.
~ előadó **1954**. VII. 11.
~ társulás *lásd*: társulás

miniszterelnök **1945**. III. 10., **1957**. III. 19., **1961**. IV. 15-16.

monográfia 26, 226, 228, 235, 236, 239, 247, 248, 250, 251, 255

mozgósítás **1952**. I. 6., **1954**. I., **1959**. X. 13.

„mozgósító” **1952**. IV. 13.

munka
~szolgálat **1954**. VI. 25., VI. 28.
~tábor **1945**. III. 28.
~terv **1951**. III. 22., **1954**. I.
~verseny **1954**. I., IV. 20., **1960**. I.

műsor 18

nacionalizmus, nacionalista 208, 234, 240, 243, 254

népgyűlés *lásd*: gyűlés ~ nép

objektum-dosszié *lásd*: dosszié ~ objektum

objektum-problémakör dosszié *lásd*: dosszié ~ objektum-problémakör

országos követési dosszié *lásd*: dosszié ~ országos követési

országzászló **1944**. IX. 25., **1962**. V. 26.

osztályharc **1949**. VII. 18., VIII. 15., XII. 13. **1950** X. 17., **1951**. V. 15., VII. 26., **1952**. II. 24., XII. 19., **1953**. VI. 23.

önadó *lásd*: adó ~ önkéntes

önkéntes adó *lásd*: adó ~ önkéntes

pap *lásd*: lelkész

párt 12, 15, 16, 17, 23, 203, 204, 206, 209, 211, 212, 215, 216, 218, 220, 222, 223, 238, 239, 249, 253, 258, 262, 264, 265, 269, 270, 271, 274, 276, 283, 284, 286, 288, 289, 294
~alapszervezet **1957**. IX. 25., 282
~bizottság **1961**. I. 16., **1962**. III. 18.
rajoni ~bizottság **1951**. VII. 22., **1961**. I. 16.
~gyűlés **1949**. X. 27., **1951**. V. 15., **1952**. II. 24, **1954**. VII. 15., **1957**. IX. 25., 281
~sejt **1945**. V. 15., X. 12., **1947**. IV. 14.
~tag 13, 16**1944**. VIII. 28., **1947**. IV. 14., **1948**. III. 28., **1949**. VIII. 15., **1954**. VII. 22., **1963**. III. 3., 262, 272, 273, 281, 282, 283, 284
~titkár

per **1947**. XI. 6., **1951**. VI. 18., **1958**. XI. 3.

piac 39, **1948**. III. 28., **1951**. XII. 14., XII. 15., **1952**. I., II. 11., II. 24., III. 23., IX. 7-10., **1953**. IV. 26., XI. 20., **1954**. XII. 18., **1960**. I., 276, 284, 293

posta 23, **1948**. I., 1951. VI. 5., 206, 228, 254, 256

pénzbeváltás **1947**. VIII. 15., **1952**. I. 26.

pénzügyigazgató **1957**. XII. 4., 269

pénzügyigazgatóság **1948**. III. 28.

problémakör-dosszié *lásd*: dosszié ~ problémakör

razzia **1948**. III. 28., **1953**. X. 6-7., IX. 21., **1954**. V. 17., VII. 28., IX. 21., **1957**. XI. 28., **1964**. XII. 9– 10.

rádió **1944**. VIII. 24., **1956**. X. 21.

~ készülék elkobzása **1944**. IX. 26., **1945**. II. 17.

Rădulescu-kormány **1944**. IX. 27.

rekvirálás *lásd*: elkobzás

rendelet **1944**. XI. 13., **1945**. I. 3., I. 30., III. 4., III. 9., III. 24., V. 1., V. 6., V. 24., V. 28., VI. 20., VII. 3., VII. 20., VII. 21., VIII. 3., IX. 14., X. 16., X. 28., X. 30., XI. 9., XI. 30., XII. 4., XII. 5., **1952**. I., IV. 13., **1953**. II. 17., **1958**. I. 26., 202, 261

részesművelés 32, **1952**. VII. 16-17., **1957**. X. 15.

röpcédula **1947**. VIII. 2.

sajtó, újság 8, 10, 14, 16, 17, 20, 23, 25, 32, 33, 36, **1946**. VI. 28., **1950**. I. 14., V. 27., X. 17., XII. 3., **1951**. III. 3., III. 22., **1952**. II. 24., III. 16., VI. 18., **1953**. I. 13., II. 17., V. 21., VI. 15-16., VI. 21.,VI. 23., XII. 14-15., **1954**. I., XII. 18., **1956**. X. 21., **1959**. I. 7., III. 3., **1960**. X. 11., **1964**. IV. 18., 215, 219, 238, 239, 240, 249, 284, 287, 291, 294

szabotálás **1948**. I., **1949**. VIII. 15., XI. 4., XII. 13., **1950**. VI. 23., VII. 18., VII. 29., VIII. 3., XII. 31.,**1951**. I., VI. 18., VI. 19., VI. 26., XI. 21., XI. 22.., **1952**. I. 17., II. 23., II. 24., V. 31., VII. 16., VII. 16-17., VIII. 13., XI. 10., XII. 19., **1953**. VI. 23., VIII. 8., VIII. 13., **1954**. III. 24., IX. 6., IX. 30.., X. 6., X. 21., **1955**. VII. 30.., XII. 10., **1958**. I. 26., XI. 3., **1959**. I. 7., X. 11., **1962**. VIII. 27., 274
~ i jegyzőkönyv: *lásd*: jegyzőkönyv ~ szabotálási

szabotázs *lásd*: szabotálás

szakszervezet **1945**. VIII. 31.

személyazonossági igazolvány **1952**. XI. 21., 296

személyi dosszié *lásd*: dosszié ~ személyi

személyi kultusz **1952**. II. 24., 239, 262, 264

szerződés, ~es ... 12, 39, **1960**. III. 11., **1961**. IX. 8., IX. 9., XI. 7., **1962**. VIII. 27., **1963**. VIII. 8., X. 29., **1964**. I., XII. 9–10., 215, 264, 265, 276, 278
~es rendszer **1960**. I., **1964**. XII. 9 – 10.
hizlalási~ **1952**. II. 11.

szérűcséplés **1949**. VIII. 15., **1950**. VII. 18., VII. 29., **1951**. VII. 22., VIII. 16., **1953**. VII. 10., **1954**. XII. 18., **1962**. I. 21.

szövetkezet 11, 13, 24, 32, **1944**. IX. 28., **1945**. V. 28., VIII. 3., IX. 14., **1946**. I., **1949**. I., VII. 18., **1950**. I. 14., IX. 18., X. 17., XII. 10., XII. 31., **1951**. IV. 24., V. 10., VIII. l., IX. 14., XII. l4., **1953**. I. 15., V. 21., **1954**. XI. 16., XII. 18., **1955**. II. 25., **1959**. IV. 27., VIII. 7., **1963**. IX. 25., 242, 276, 277, 280, 281, 282, 284

szolgabíró **1944**. IX. 30.; **1945**. II. 26., III. 9., III. 24., V. 1., V. 6., V. 24., X. 28., X. 31., XI. 9., XI. 30., XII. 29., III. 28., 286

tábor 29, 37, **1945**. IV. 3., 224, 241, 260
tagosítás **1954**. XI. 11., **1958**. I. 26., IX. 27., **1959**. I. 7., 272

tanár 21, **1962**. V. 26., 231, 237, 250, 251, 289

tanító, tanítónő 12, 14, 18, 27, 33, **1944**. VIII. 28., **1958**. X. 14.,**1963**. III. 3., 238, 257, 262, 277, 285, 289, 293
~i kar **1957**. IX. 6.

tanfolyam 21, **1949**. I., 231, 287, 288, 292

társulás 32, **1957**. IX. 25., XII. 9., XII. 10., **1958**. IX. 27., **1959**. I. 7., IV. 6., **1960**. I., **1962**. I. 21., **1963**. X. 22., 204, 271, 272, 280

telefon **1949**. I., **1950**. VII. 18., IX. 21., XII. 31., 1952. I. 17., **1952**. V. 31., XI. 30., **1954**. VII. 22., III. 20., IV. 20., VII. 22., XII. 18., **1959**. I., I. 7., VIII. 21., **1961**. II. 15., VIII. 22., **1962**. VIII. 27., **1963**. VIII. 17., 258, 274, 278
~ értesítés **1945**. III. 14.
~ utasítás **1954**. VI. 30.

~ rendelet **1945**. III. 4., V. 6., V. 24., XII. 29.

templom 17, 292
~görögkeleti **1944**. IX. 23., 224
~református **1953**. XII. 31., 1954. IV. 19., **1963**. XII. 31.

templomozás lásd: istentisztelet

terv **1951**. V. 10., **1952**. VII. 16-17., **1953**. XII. 14-15., **1954**. VII. 11., **1957**. III. 19., XII. 4., **1959**. VIII. 20., **1960**. IV. 24., **1961**. I. 16.., **1962**. I. 21., **1963**. X. 29., 265
~ gazdálkodás **1951**. III. 22.
beszolgáltatási ~ **1953**. X. 6-7., **1954**. I.
falufejlesztési ~ **1952**. V. 28.
fuvarozási ~ **1953**. VIII. 13.
munka ~ **1951**. III. 22.
szállítási ~ **1953**. I. 13.
tagosítási ~ **1958**. I. 26.
ütem ~ **1949**. XII. 13., **1954**. IX. 23., **1959**. I., I. 7., **1962**. V. 26.
üzem ~ 266
vetési ~ **1953**. II. 26., **1954**. I.
végrehajtási ~ **1951**. XI. 21.

tiszt 18, 19, 201, 202, 204, 205, 207, 208, 211, 212, 215, 220, 225, 229, 232, 241, 247, 248, 252, 253, 254, 255, 256, 274

tízes/tízesek **1952**. IV. 13.

törvény 12, 13, 23, **1945**. III. 9., X. 28., **1949**. VII. 10. , **1950**. VII. 18., XII. 3., **1952**. II. 24., **1953**. II. 17., VI. 23., **1954**. I., VIII. 7., **1960**. III. 14., 268, 274, 275

törvényszék 14, **1952**. VIII. 13., **1954**. IX. 6., X. 21., **1955**. XII. 10., **1957**. X. 11., **1960**. IX. 2.

utasítás 14, **1950**. IX. 21., **1951**. VII. 22., IX. 15., **1952**. III. 16., **1954**. VI. 30., **1957**. XII. 23., **1959**. I. 7., **1959**. III. 3., **1960**. III. 14., **1963**. X. 22., 203, 204, 205, 211, 212, 243, 246, 273, 282

újság *lásd*: sajtó

újságíró 27, 28, 31, **1950**. I. 14., V. 27., **1953**. VI. 23., **1963**. X. 29., 229, 231, 233, 234, 237, 244

ügyész 14, **1951**. VI. 18., **1952**. I. 17., I. 26., **1961**. X. 11.

ügyészség **1945**. X. 15., **1947**. VIII. 2., **1949**. VIII. 15. **1961**. II. 15., 267, 268

ünnepély 85, **1951**. III. 1., IV. 30., V. 1., **1952**. III. 16., **1953**. IV. 19., **1954**. V. 1., **1957**. XI. 7., **1961**. I. 8., 231

vallás 18, 24, 30, 224, 258
~ oktatás **1962**. II. 26., 274

választás (lásd még: képviselő választás) 29, **1948,** . III. 28., **1950**. XI. 30., XII. 3., **1952**. XI. 30., **1953**. XII. 14-15., **1954**. I., **1956**. III. 11., **1963**. III. 3., 295

vetési terv *lásd*: terv ~ vetési

vétív **1953**. II. 26., **1960**. XII. 23.

vizuális propaganda **1954**. IX. 23.

„verifikálás” *lásd*: ellenőrzés

VIT (Világifjúsági találkozó) **1953**. VII. 10.

vizsgálati dosszié *lásd*: dosszié ~ vizsgálati

vízifűrész *lásd*: fűrésztelep

„volt kizsákmányolók” problémakör 202

Máthé János: *Magyarhermány kronológiája*

A kötet Máthé János: *Magyarhermány kronológiája* című kézirat köré épült. Ezt az alapmunkát egészítik ki a szerzővel és munkásságával foglalkozó tanulmányok, a szerző más, kiadatlan írásai, és Máthé János állambiztonsági dossziéjának elemzése.

A bevezetőben Máthé Jánost mutatjuk be: írunk családjáról, tanulmányairól, pályafutásáról, életéről. Tárgyaljuk közéleti szerepét, gondolkodásmódját, munkásságát, valamint kitérünk személyének média-megjelenítésére is.

A kronológia: ez a máig páratlan kortörténeti dokumentum egy székelyföldi település, Magyarhermány 1944–1964 közötti eseménytörténetét taglalja. Nyomon követhetjük egy település életét: a háború átvonulását, az infláció, a pénzbeváltások hatását, a helyi kommunista hatalom kiépülését, a diszkrimináció intézményesülését a kuláklistákkal, a vidéki tehetős rétegek elszegényedését a mértéktelen beszolgáltatásokkal és felemelt adóterhekkel. Végigkövethetjük a hatalom kollektivizálási kísérleteit, egy közösség megtörésére irányuló próbálkozásait.

A kronológia nemcsak száraz tényközlés: Máthé János saját kommentárokkal, megjegyzésekkel, értékelésekkel egészítette ki az eseményeket. Mindez betekintést enged az alávetettek világába, megismerhetjük az érzéseiket, gondolataikat. Újra átélhetjük a kommunizmus kiépülésének és a vidéki társadalom átformálásának korszakát Máthé János feljegyzéseit olvasva.

A kronológiát követő részben a korabeli román állambiztonsági szolgálat, a Securitate vizsgálati módszereit és vizsgálattípusait ismertetjük. Ez bevezetőként szolgál ahhoz a tanulmányhoz, amely Máthé János állambiztonsági megfigyelését dolgozza fel.

Máthé politikai és közéleti szerepvállalása, történészi munkássága miatt már az ’50-es években a Securitate látókörébe került. A Securitate kisebb-nagyobb megszakításokkal egészen haláláig, 1986-ig figyelte, felbontotta leveleit, informátorok jelentettek róla, és megpróbálta kutatásait, közléseit befolyásolni. Az elemző részt lezárva a Securitate működéséről fogalmazunk meg általánosabb következtetéseket.

A Függelékben Máthé János hagyatékából, illetve eddig még kiadatlan munkáiból közlünk olyan részeket, amelyek kiegészítik a kronológiát, másrészt pedig bemutatják azokat a tapasztalatokat és élethelyzeteket, amelyek Máthé János mentalitását, szemléletét kialakíthatták. Ezek mellett közöljük Máthé János két beszédének szövegét is, ezek illusztrálják gondolkodásmódját, értékrendjét. A kötet adatainak könnyebb felhasználhatósága érdekében személynévmutató, helységnévmutató, intézménynévmutató és tárgymutató is helyet kapott a kötetben.

Máthé János – *Cronologia comunei Herculian*

Volumul de față are ca punct de pornire manuscrisul elaborat de Máthé János cu titlul de mai sus. Această lucrare este completată cu studii despre autor şi activitatea lui, despre alte scrieri inedite ale acestuia, precum şi o analiză a dosarului de Securitate al lui Máthé János.

În introducere facem o prezentare biografică a lui Máthé János: familia, studiile efectuate, cariera şi viața. Reflectăm asupra activității sale publice, asupra mentalității lui, precum şi asupra modului în care a fost perceput de mass-media timpului.

Cronologia rămâne până astăzi un document unic care prezintă istoria în date, din perioada 1944-1964, a unei aşezări din Ținutul Secuiesc – Herculian (jud. Covasna). Putem urmări viața cotidiană a acestei localități rurale: trecerea frontului din timpul războiului, efectele inflației şi ale stabilizării monetare, constituirea şi consolidarea puterii politice comuniste, instituționalizarea discriminării împotriva chiaburilor, sărăcirea gospodarilor înstăriți din zonă prin introducerea cotelor şi a impozitelor exagerate. De asemenea, putem cunoaşte tentativele de colectivizare forțată, încercările concentrate de distrugere a unei comunități locale.

Cronologia nu constă doar într-o sumară prezentare a evenimentelor; Máthé János completează întâmplările cu propriile comentarii, note şi explicații. Acestea ne permit să facem cunoştință cu sufletul acestei lumi, să-i cunoaştem sentimentele, gândurile. Lecturând însemnările autorului, putem retrăi perioada de instaurare a comunismului şi transformările produse de acesta în societatea de pe aceste meleaguri.

Cronologia este urmată de un scurt rezumat care ne face cunoştință cu metodele de acțiune şi modalitățile de ținere a evidențelor utilizate de Securitatea. Rezumatul este de fapt introducerea la studiul de analiză a dosarului de securitate a lui Máthé János. Acesta a ajuns în atenția organelor de securitate încă din anii ’50 din cauza activității sale politice, publice şi cea de pe țărâmul istoric. Cu mici sau mai mari întreruperi, Securitatea l-a urmărit până la moarte, în 1986, i-a deschis şi citit corespondența, informatorii au raportat despre activitatea sa şi s-a încercat influențarea cercetărilor şi a conținutului lucrărilor publicate de el. În încheierea acestei analize sunt prezentate câteva concluzii generale privind modul de funcționare a Securității.

Anexa volumului de față include câteva părți din manuscrisele aparținând lui Máthé János ce au rol dublu: pe de o parte completează *Cronologia*, pe de altă parte, prin conținutul lor ne aduce în atenție experiențe de viață şi mediile sociale care au putut determina formarea mentalității şi personalității autorului. Alături de acestea publicăm şi două discursuri ale aceluiaşi Máthé János ce ilustrează gândirea şi opera sa.

Pentru o utilizare facilă a volumului, acesta beneficiază de indici de nume, de localități, de instituții, precum şi unul tematic.

Máthé János: "The Chronology of Magyarhermány"

This volume was built around Máthé János's manuscript: "The Chronology of Magyarhermány". This manuscript, studies about the author and his work, his previously unknown writings and the analysis of his Securitate/state security files make up this present volume.

The introduction speaks about Máthé János: his family, works, career, life. His as activity a public person, his way of thinking are discussed in this part of the book.

The chronology represents an unequalled source of a Szekler settlement, namely Magyarhermány, between 1944-64. Through this chronology one can trace the major transformations in the life of this community, i. e. the war period, the inflation, the effects of monetary changes, the seize of power by local communists, the birth of institutionalised discrimination with a list of the kulaks. Moreover this manuscript shows how the wealthy classes became impoverished and how taxes kept climbing. It also illustrates the tryouts of collectivisation and the ways trough which the state tried to break this community.

The manuscript is not just a blunt chronology of the events; Máthé János enriched it with his own comments and analyses. Thus one can get an insight of those suppressed and the reader is feels what they have been feeling. Browsing through Máthé János's notes one can witness the period of early communism and the transformation of a rural society.

After the chronology itself comes a short part which presents us with the methodology and types of investigation used by the Romanian Secret police the *Securitate*. This is an introductory part to the following study about Máthé János's investigation by the *Securitate* and his state security files.

Due to Máthé's activity as a historian and a public person, from the 50' on the state police began following him. Except for a few short interludes the *Securitate* kept him under observation until the year of his death in 1986. They sabotaged his career, opened his letters and there were informers whom reported almost his every move. At the end of this analysis the reader is provided with some conclusions on the activity of the Romanian state police, *Secutitate*.

The appendix is made up of excerpts from Máthé János's unpublisched works. These on one hand complete the chronology and on the other hand present experiences, which illustrate his way of thinking and outlook on life. Moreover the Appendix contains two of Máthé's speeches that exemplify his mentality and values.

To improve the accessibility of this volume, indices of names, places, institutions and subjects were included.